

iletifim

DOSTOYEVSKI

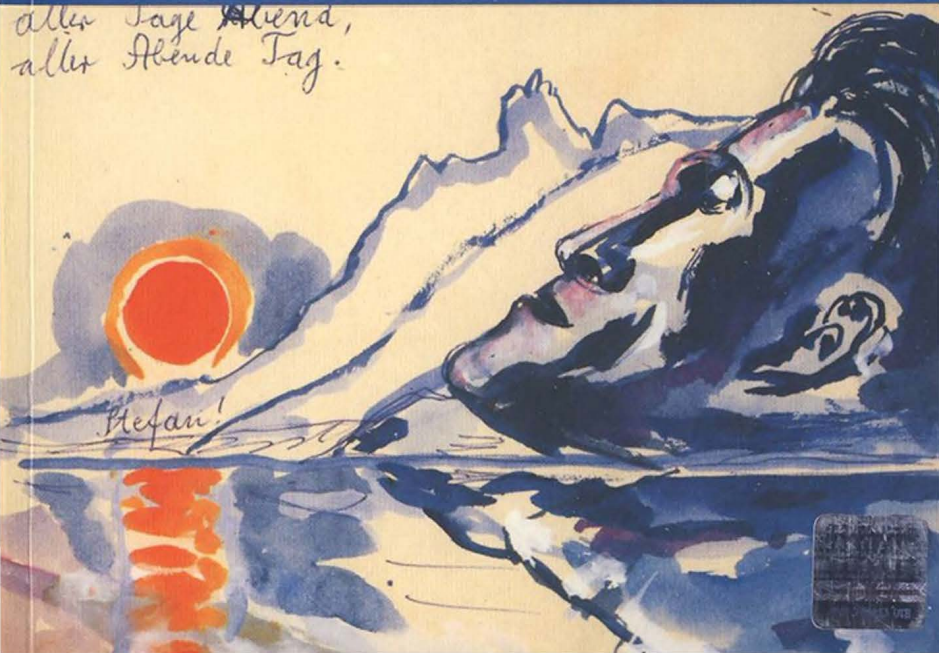
T O P L U E S E R L E R İ 10

DELİKANLI

ÇEVİREN ERGİN ALTAY

RÉNE GIRARD'IN SONSÖZÜYLE

*allier Tage Abend,
allier Abende Tag.*

DOSTOYEVSKI • Delikanlı

ПОДРОСТОК

Sonsöz: René Girard, © Editions Grasset & Fasquelle

İletişim Yayınları 993 • Dünya Klasikleri 18

ISBN 975-05-0229-9

© 2004 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2004, İstanbul (1000 adet)

2. BASKI 2004, İstanbul (500 adet)

DIZİ EDITÖRÜ Orhan Pamuk

KAPAK UYGULAMA Suat Aysu

KAPAKTAKİ RESİM Anselm Kiefer, "Stefan, 1975"

KAPAK FILMİ 4 Nokta Grafik

DIZGİ Remzi Abbas

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Seçkin Oktay

MONTAJ Hasan Deniz

BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları

Bimbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cagaloglu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

DOSTOYEVSKI
Delikanlı

Подросток

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

RENÉ GIRARD'IN SONSÖZÜYLE

İ İ e t İ ş İ m

DOSTOYEVSKI (Fyodor Mihailoviç). Bir doktorun oğlu olan Dostoyevski 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve çoğu zaman sarhoş bir babayla hasas bir anne arasında geçirdi. Çok geçmeden annesi ölünce, katı disiplinli Petersburg Mühendis Okulu'na gönderildi. Sinirli, aşırı duyarlı bir yaratılışı olan Dostoyevski (o sıralar kendisine takılan adla, "ateş Fedya"), Petersburg'da kitap okuyarak, bir köşe ye çekilip düşlere dalarak ya da kardeşi Mihail ile konuşarak günlük gerçeklerden kaçmaya çalışırdı. Babasının 1829'da aniden öldüğünü burada öğrendi. Kuşku lu bir ölümdü bu; onu yanında çalıştığı köylülerin öldürdüğü söylenir. Babasının ölümünü istediği düşüncesi, yakasını hiç bırakmadı ve Dostoyevski'yi bunalıma düşürdü. Bazılarına göre ilk sara nöbetine de bu suçluluk duygusu neden oldu. Freud ve birçok psikanalizci, babaya duyulan bu nefrete ve bunu izleyen suçluluk kompleksine dayanarak, Dostoyevski'nin hastalığının sinirsel kökenli olduğu sonucunu çıkardılar ve dehasıyla hastalığı arasında doğrudan bir bağlantı kurdular. Oysa bu yorum, yazarın nöbetler sırasında gösterdiği o zihin açıklığına, o "dokuz canlılık" göz ardı etmek demektir. Sara, Dostoyevski için, gerçekte, "istenç dışı, ama ayrıcalıklı bir deneyim", büyütlen bir ayna olmuştur.

Dostoyevski zayıf sinirli, duygusal, bir anda coşkudan çötkünlüğe geçen bir kimseydi. Gogol etkileri taşıyan ilk romanı *İnsancıklar*, Belinski'nin övgülerini kazanıp yazana ün sağladığında coşkuya kapılan Dostoyevski, daha sonraki yapıtları *Öteki* (1846) ve *Ev Sahibi* (1847) aynı eleştirinin alaylarına hedef olunca ruhsal çöküntüye düştü, derdinden hasta oldu. Kendisini dengesizliğe kadar sürükleyen gerilimlerden kurtulmayı bilen ve dış dünyadan kopan benliğinin parçalanışını kendisi çözümleyen yazarın yapıtlarındaki en zengin ruhbilimsel temalardan biri de bu çift kişiliklik, ikizler-benzerler temasıdır.

Dostoyevski 1848'de *Beyaz Geceler* ile *Bir Yusuf Yürekliyi* yayımladı. Bu yapıtlarının da beğenilmemesi gururunu incitti. Petraşevski'nin çevresinde toplanan genç suikastçılara katıldı, onlarla birlikte tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı (Aralık 1849). Canlanın bağışlandığı, cezanın infazına birkaç dakika kala bildirildi. Dostoyevski'nin cezası, hafifletilerek Sibiry'a da dört yıl kürek cezasına çevrildi. Tüm maddi ve manevi yoksunluklara ve sara nöbetlerine karşın bu korkunç yıllar, Dostoyevski'nin İncil'i ve mahkûmlardaki gönül zenginliğini, yani "sert kabuğun içindeki altın"ı keşfetmesini sağladı. Dört yıllık kürek cezasından sonra Semipalatinsk'te zorunlu ikamete mahkûm edilen Dostoyevski, yoksul ve veremli genç dul Marya Dmitriyevna Isayeva'ya acıyarak evlendi. 1859'da Petersburg'a dönüşüne izin verildi, *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* (1861) ve *Ölümler Evinden Anılar* (1862) ile kendini yeniden kabul ettirdi. Kardeşi ve N.N. Strahov ile birlikte önce *Vremja* (Zaman), sonra da *Epoha* (Dönem) adlı dergileri kurdu ve yönetti. Bu dergilerde, Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazılarını yayınladı.

Büyük "melafizik" romanlarının ilki ve tüm yapıtlarının anahtarı olan *Yeraltından Notlar* 1864'te yayımlandı. Suç ve Ceza (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Ebedi Koca* (1870), *Cinler* (1872) gibi başyapıtlar birbirini izledi. Alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha tamamlamadan yapıtlarını yayımcılara satıyordu. Daha hızlı çalışabilmek için sekreter olarak tuttuğu 20 yaşındaki Anna Grigoriyevna Sniitkina ile ilk kansunun ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Para peşinden koşması bitmek bilmedi. Kumar tutkusuyla Dostoyevski, borç aldı, ödedi; sonunda kansıyla ülkesinden ayrılarak Avrupa'nın kumarhanelerini dolaşmaya başladı. Bir kızı oldu, ama öldü. Bu ölüm, Dostoyevski'yi deliliğin eşliğine kadar sürükledi. 1875'te *Delikanlı*, 1876'da *Bir Yazarın Günlüğü* ve 1879-80'de *Karamazov Kardeşler* yayımlandı. Bu son romanının, bir bölümünü oluşturacağı *Bir Büyük Günahkârın Yaşamı* adlı büyük çaplı tasarımsını gerçekleştirilmeden 1881'de Petersburg'da öldü. Dostoyevski gelmiş geçmiş en büyük romancılarından birisi, belki de birincisidir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM	7
İKİNCİ BÖLÜM	209
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	365
SONSÖZ / René Girard	593

Birinci Bölüm

I

Dayanamadım artık, yaşam yolunda ilk adımlarımın anılarını, elinizdeki bu anıları yazmaya karar verdim. Vermesem de değişen bir şey olmazdı ya... Ama, şunu kesinlikle biliyorum: Yüz yıl bile yaşasam, böyle bir işe bir daha girişmeyeceğim, anılarımı yazmaya kalkışmayacağım. Utanmadan, sıkılmadan kendi üzerine yazabilmesi için insanın pek bayağı bir biçimde kendine tutkun olması, kendini beğenmesi gerekir. Ne var ki ben herkesin yazdığı nedenle, yani okuyucunun övgüsünü kazanmak amacıyla yazmadığım için kendimi birazcık olsun bağışlayabiliyorum. Biraz önce, artık sabrım tükenip, son bir yılda başımdan geçenleri en ince ayrıntısına varana dek yazmak geldiyse aklıma, bu, her şeyden önce, içimde duyduğum çek güçlü, önüne geçemediğim bir istektir. Olanlardan öylesine şaşkıyım ki... Her türlü yabancı, konuyla ilgili olmayan olaylara yer vermekten, özellikle yazınsal güzellikler yaratmak hevesinden kaçınarak yalnızca olanları anlatacağım. Bir edebiyatçı otuz yıl yazar, sonra bunca yıl niçin yazdığını kendisi de bilmez. Ben edebiyatçı falan değilim. Olmak da istemiyorum. Ruhumun derinliklerini, duygularımın güzel anlatımını edebiyat pazarına sürmeyi de uygunsuz, çirkin bir davranış sayıyorum. Ama üzülerek şunu da sezinliyorum, duyguları hiç anlatmadan, düşünceleri (belki en bayağılarını bile) söylemeden de

olmayacak: Kişi yalnızca kendi için bile yazmış olsa, edebiyatın onun üzerinde ne kötü etkisi olduğunu görüyorsunuz işte... Düşünceler pek aşağılık, bayağı bile olabilirler. Birinin değerli saydığı bir şey başkalarınınca son derece değersiz sayılabilir. Ama bırakalım bütün bunları şimdi. İşte böylece bir önsöz bile yazmış oldum sayılır. Bundan böyle bir daha da olmayacak. Başlayalım artık. Dünyada bir işe, (ne çeşit olursa olsun) başlamaktan akıllıca bir şey yoktur.

* * *

Öyküme, onu ömrümde ilk kez gördüğüm günden, yani geçen yılın on dokuz eylülünden başlayacağım. Daha doğrusu, başlamak istiyorum...

Ama daha hiç kimse hiçbir şey bilmezken benim tutup, damdan düşer gibi, o gün kimi gördüğümü anlatmam doğru olmayacak sanırım: Bu deyişin bile bayağı olduğu inancındayım ama, neyse: Yazınsal güzelliklerden kaçınacağıma söz vermeme karşın, daha ilk satırda bu güzelliklere saplanıp kalmam bağışlanacak şey değil. Üstelik kişinin anlaşılır bir dille yazabilmesi için yalnızca istek de yetmiyor. Bunun yanında, yazmak, sanırım başka hiçbir dilde, Rusça'da olduğunca güç değildir. Buraya kadar yazdıklarımaya şöyle bir göz attım, kafamdakilerin yazdıklarımından çok daha üstün, akıllıca oldukları kaçmadı gözümden. Akıllı bir kişinin söylediklerinin kafasındakilerden çok daha sıradan, basit olduklarının nede-nini hep düşünmüşümdür. Çok kez geldi başıma bu, ilk kez olmuyor. Özellikle bu son, uğursuz yıl süresince insanlarla olan sözlü ilişkilerimde bu ikilik, yani söylediklerimle söylemek istediklerim arasındaki fark çok acı çektirdi bana.

Söze eylülün on dokuzundan başlayacağımı söyledim ama, okuyucumun, olayları daha iyi anlayabilmesi için kimin nesi olduğum, sözü geçen güne kadar nerelerde olduğum, o sabah kafamdaki düşünceler üzerine birkaç sözcük sıkıştırmağım araya.

* * *

Liseyi geçen yıl bitirdim. Yirmi bir yaşındayım. Soyadım Dolgorukiy. Yasal babam, Versilov'ların eski kölesi Makar Ivanoviç Dolgorukiy'dir. Her ne kadar sözcüğün tam anlamıyla yasadışı bir evlatsam, bu konuda kimsenin en küçük bir kuşkusu yoksa da,

yasal bir babamın olması yasal bir evlat sayılmama yetiyor. Dinleyin, anlatayım: Bundan yirmi iki yıl önce, yirmi beşinde toprak sahibi Versilov (gerçek babam odur), Tulska ilindeki çiftliğine gelmiş. Kişiliğinin o yaşta henüz gelişmediğini, çocukluğu üzerinden atamamış olduğunu sanıyorum. Bu adamın, çocukluğumdan beri beni bu denli şaşırtan, ruhumun derinliklerinde bu denli etkisi olan, daha uzun yıllar da geleceğimi zehirleyecek, ona yön verecek bu adamın, şimdi bile bilmediğim birçok özelliği olması şaşılacak şeydir. Ama bunları anlatmayı sonraya bırakıyorum. Öyle hemen söyleniverecek, anlatılabilecek cinsten şeyler değildirler çünkü. Onun üzerine yazacağım daha başka şeylerle de dolu olacak defterim.

Tam o sıralar, yani yirmi beş yaşın eşiğinde dul kalmıştı. Soyulu, ama pek zengin olmayan Fanariotova ailesinden olan karısından bir oğlu bir kızı vardı. Versilov'u bu denli erken bırakıp öteki dünyaya göçen bu kadın üzerine bildiklerim pek kesin değildir. Öteki bildiklerimin yanında daha bir sisli, belirsiz kalırlar. Bunun yanında, Versilov benimle bazen son derece içten oluyorduysa da, beni her zaman karşısında bir çocuk olarak görmesi, önemsememesi, küçümsemesi, bana karşı kapalı olması yüzünden onunla ilgili birçok şeyi öğrenmemişimdir. Ama önce şunu söyleyeyim, toplam dört yüz bin, belki de daha çok tutan, oldukça büyük üç mülkün altından girip üstünden çıkmış, har vurup harman savurmuş bir adamdı. Şimdi de Allah'a yalvarıyordu kuşkuz.

Yıllar sonra bana söylediğine göre, o zaman "Tanrı bilir niçin" köye gelmiş. Her zaman olduğu gibi, çocukları gene yanında yokmuş. Akrabalarının yanında kalıyorlarmış. Yasal olsun yasadışı olsun, çocuklarına hep böyle davranmışır zaten.

Çiftlikte çok sayıda köle köylüsü varmış. Makar Ivanoviç Dolgorukiy de bunlardan biriymiş. Bir daha sözünü etmemek için burada kısaca söyleyip geçeceğim: Soyadına benim kadar kızan, ifrit olan pek az insan vardır. Kuşkuz, budalaca bir şey bu. Ama ne yaparsınız ki gerçek. Yeni bir okula girdiğimde, sınıf arkadaşlarım; hesap vermek zorunda olduğum her öğretmen, mürebbiye, müfettiş, papaz, daha aklınıza kim gelirse, soyadımı sorduklarında, benden "Dolgorukiy" yanıtını alınca, nedense her zaman:

“Prens Dolgorukiy mi?” diye sormak gereksinimini duymuşlardır.

Ben de her keresinde bu aylaklara:

“Hayır, yalnızca Dolgorukiy,” demek zorunda kalıyordum.

Sonunda bu yalnızca sözcüğü çileden çıkarmaya başlamıştı beni. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim, bu soruyu sormayan bir kişi anımsamıyorum: Herkes, söz birliği etmişçesine, aynı şeyi soruyordu. Kuşkusuz, bazılarına bu hiç mi hiç gerekli değildi. Bir kişiye bile olsa, Prens Dolgorukiy olup olmadığının gerekli olabileceğini düşünemiyorum. Ama herkes, kesinkes herkes soruyordu bunu. Yalnızca Dolgorukiy olduğumu öğrenince de, çoğunlukla beni yukarıdan aşağı şöyle bir süzdükten sonra, bunu niçin sorduklarını kendilerinin de bilmediklerini belli eden bön bir bakışla yüzüme bakıyor, yanımdan uzaklaşıyorlardı. Hele okul arkadaşlarım bu soruyu sorarlarken herkesten daha bir kırıncı oluyorlardı. Öğrenci dediğiniz, “yeni”yi nasıl sorguya çeker, bilirsiniz. Ezilip büzülen, sıkılganlıktan ne yapacağını bilemez her zavallı “yeni”, okula girdiği ilk gün (bu ne çeşit bir okul olursa olsun, değişmez) bütün öğrencilerin ortak bir kurbanıdır: Sağdan soldan buyurular yağar üzerine. Uşakmış gibi davranırlar ona. Kızdırlar, alay ederler. Sağlıklı, gücü kuvveti yerinde bir eski öğrenci gelir, kurbanının karşısına dikilir; alaylı, sert bakışlarla uzun uzun süzer onu. “Yeni” sessiz durur, bir şey söyleyemez. Hele yüreksizin biriye, yan gözle bakar, kaderini bekler.

“Soyadın ne senin?”

“Dolgorukiy.”

“Prens Dolgorukiy mi?”

“Hayır, yalnızca Dolgorukiy.”

“Yalnızca ha! Salak!”

Haklıdır: Prens olmadan Dolgorukiy soyadını taşımaktan daha budalaca ne olabilir. Hiç suçum yokken, alnımda bu salak damgasını ister istemez taşıyordum. Bu soruya artık pek kızmaya başladığımda “Prens Dolgorukiy mi?” diyene,

“Hayır,” diye yanıt veriyordum, “eski bir kölenin, bir köylünün oğluyum.”

Daha sonraları iyice çileden çıkmaya başladığımda ise, prens olup olmadığımı öğrenmek isteyene hemen yapıştırıyordum yanıtı:

“Hayır, eski efendim Bay Versilov’un yasadışı, eski köle Makar Ivanoviç’in ise yasal oğlu yalnızca Dolgorukiy’im.”

Böyle söylemeye lisenin altıncı sınıfında başlamıştım. Çok geçmeden bunun bir aptallık, serserilik olduğunu anladıysam da, bu huyumdan hemen öyle çabucak vazgeçmedim. Öğretmenlerimden biri (ondan başkası da olmamıştı zaten) içimin “birtakım intikamcı, toplumcu düşüncelerle dolu olduğunu” söylemişti. Ondan başka herkes bu çıkışımı, bana hakaret gibi gelen bir sessizlikle, vurdumduymazlıkla karşılıyordu. Sonunda arkadaşlarımdan, yılda ancak bir kez konuştuğum, acı dilli biri günün birinde yüzüme bakmadan, ciddi bir tavırla:

“Besbelli bu çeşit duygular bir övünme hazzı, bir gurur veriyorlar size,” dedi. “Gurur duyacağınız bir yanı olsa gerek. Ama sizin yerinizde olsam, piç olduğumu öyle temcit pilavı gibi ikide bir öne sürmez, bayram yapmazdım... Bir evlatlıksınız siz!..”

O günden sonra yasadışı çocuk olmamla övünmeyi bıraktım.

Gene söylüyorum. Rusça yazmak zordur: Bakın, soyadıma kuzdığımı anlatabilmek için üç sayfa doldurmama karşın, okuyucu belki de, öfkemin özellikle, prens değil de yalnızca Dolgorukiy olduğum için kabardığı kanısına varmıştır bile. Yeni baştan bir daha anlatmak, kendimi temize çıkarmaya çalışmak küçük düşürür beni, yapmayacağım bunu.

Çiftlikteki köle köylü kalabalığının arasında Makar Ivanoviç’den başka, bu ellilik kölenin durup dururken evlenmek istediği on sekizinde bir de kız varmış. Bilindiği gibi, toprağa bağlı kölelerin bulunduğu devirde köylülerin evlenmeleri efendilerinin izniyle, dahası çoğunlukla buyruğuyla olurdu. Halam (asıl halam değil kuşkusuz, çiftlikteki halam) da o sıralar oradaymış. Nedendir bilinmez, yalnızca benim değil, aralarında bir akrabalığın bulunması bile kuşkulu Versilov’lar ailesinin de halası bilirdi onu herkes. Tatyana Pavlovna Prutkova’ydı adı. İlin o bucağında kendisinin de otuz beş kölesi varmış. Versilov’un beş yüz kölelik çiftliğini yönetmesine yönetmiyormuş ama, komşuluk adına çiftlik işleriyle ilgileniyormuş... Bu ilgi, öğrendiğime göre, öğrenim görmüş, bilgili bir kâhyanınkinden hiç de aşağı kalmıyormuş hani. Ama benim anlatmak istediğim onun bu alandaki becerisi değil şimdi: Her çeşit yaltaklanma, övme, yüze gülme duygusunu bir yana bırakıp Tatyana Pavlovna’nın iyi yürekli, dahası ilginç bir kişi olduğunu söylemek istiyorum, o kadar.

İşte, içe kapanık Makar Dolgorukiy'in (o zamanlar içe kapanmış, öyle söylediler bana) evlenmek isteğini Tatyana Pavlovna geri çevirmek şöyle dursun, nedense desteklemiş bile. Sofiya Andreyevna (on sekiz yaşındaki köle kız, yani annem) birkaç yıl önce öksüz kalmıştı. Makar Ivanoviç Dolgorukiy'i pek sayan, kimsenin bilmediği bir nedenle ona minnet borcu bile olan gene Versilov'un köle köylülerinden babası, altı yıl önce ölüm döşeğinde, hatta son soluğunu vermesine on beş dakika kala, bütün öteki kölelerle papazın önünde Makar Dolgorukiy'i yanına çağır-mış, köle olduğu için böyle bir şeyi söylemeye hiç de hakkı ol-madığı bir yana, gerektiğinde sayıklama bile sayılabilecek bir du-rumda, kızını göstererek herkesin duyabileceği bir sesle, ısrarla şöyle vasiyet etmiş: "Büyüt ve evlen onunla." Herkes duymuştu bunu. Makar Ivanoviç'in sonra ne düşünerek, yani büyük bir iste-kle mi, yoksa görev saydığı için mi onunla evlendiğini bilemi-yorum. Yalnız tören sırasında son derece kayıtsız olduğu bir ger-çek. O zamanın koşullarında bile kendisini gösterebilmiş bir adamdı. Okumuş denemezdi (gerçi kilise girdi-çıkıtısını, ayrıca bazı azizlerin -özellikle yaşantılarını- kulaktan dolma bile olsa, iyi biliyordu); kölelerin akıl babası da sayılmazmış. Her zaman yüksekten konuşur, verdiği karardan dönmez, -insanı şaşır-tan deyimiyle- "saygıya değer bir biçimde yaşayıp gider"miş. O za-manın Makar Dolgorukiy'i böyleymiş işte. Ne var ki, herkesin saygısını kazanmıştı. Ama söylenenlere bakılırsa, çekilmez bir adammış da. Azat edilip çiftlikten ayrılınca durum değişmiş, bu kez bir çeşit aziz, bir çilekeş diye anmaya başlamışlar onu. Bu-nun böyle olduğunu iyi biliyorum.

Anneme gelince, kâhyanın, Moskova'ya öğrenime gönderilmesi için bütün ısrarlarına karşın, Tatyana Pavlovna on sekiz yaşına dek yanında alıkoymuş onu. Biraz eğitmiş, yani biçip dikmeyi, hanım hanımcık yürümeyi, azıcık da okumayı öğretmiş. Annem doğru dürüst yazmayı hiçbir zaman becerememiştir. Makar Iva-noviç'le evlenmesine çoktan kararlaştırılmış gözüyle bakıyormuş. Bunun olağanüstü hoş, yapılabilecek en iyi şey olduğu inancın-daymış. Kiliseye, böyle zamanlarda, kişinin takınabileceği en dur-gun, soğuk tavırla gitmiş. Öyle ki, Tatyana Pavlovna dayanama-mış, bir ara yanına sokulup "soğuk şey" diye fısıldamış kulağına. Bütün bunları, annemin o zamanki durumunu hep Tatyana Pav-

lovna anlattı bana. Bu evlenme töreninden tam altı ay sonra da Versilov gelmiş köye.

Yalnız şunu peşin söylemek istiyorum, Versilov'la annemin yakınlaşmalarının nasıl başladığını hiçbir zaman ayrıntılarıyla öğrenemedim. Akla uygun gelebilecek bir tahminde de bulunamam. Geçen yıl Versilov'un son derece kayıtsız, "ince zekâlı" bir tavırla, ama gene de yüzü kızararak, aralarında bir aşk serüveninin falan geçmediğine, her şeyin öylece oluverdiğine beni inandırmaya çalışırken söylediklerini kabullenmekten başka çıkar yolum yok. Buna da hazırım zaten. Öyle olduğuna inanıyorum. Hem Rusça'da şu öylece sözcüğünün pek hoş da bir anlamı vardır. Ama gene de aralarındaki ilişkinin nasıl başladığını öğrenmeye çalıştım durdum. Bu çeşit çirkin uğraşlardan nefret ederim. Bu çalışmalarımın tek nedeni başkalarının sırlarını öğrenmeye yüzüsüzce bir merak değildir. Unutmamalısınız ki, daha geçen yıla kadar annemi hemen hiç görmemiştim. İleride de anlatacağım ya, Versilov'un rahatı için küçük yaşta el evlerine verildiğim için o zamanki yüzünü anımsamıyorum. Pek güzel olmasaydı, o zamanların Versilov'u gibi bir adam nasıl hoşlanabilirdi ondan? Bu soru, gerçek babamın ilginç bir yanını yansıtacağı için benim için çok önemlidir. Bayağı olduğumdan değil, benim için önemli olduğu için araştırıyorum, öğrenmek istiyorum. O asık suratlı sır küpü adam, gerekli gördüğünde (cebinden çıkarıyormuş gibi) hemencecik takınıverdiği o sevimli saflığıyla, o zamanlar "aptal bir enik olduğunu"; pek duygulu olmasa bile, çağdaş uygarlık yolunda o devrin yetişen gençliği üzerinde sonsuz etkisi olan iki edebiyat yapıtını, *Zavallı Anton* ile *Polinka Saks*'ı daha yeni öylece bir okuduğunu birkaç kez söylemişti bana. *Zavallı Anton*'un etkisi altında kalarak köye gitmiş olabileceğini de ekliyordu. Hem bunu son derece ciddi söylüyordu. Peki bu "aptal enik" nasıl etmişti de, ağına düşürmüştü annemi? Şu anda şöyle bir şey geldi aklıma: Bu yazdıklarımı bir kişi bile okuyacak olsa, aptalca saflığı üzerindeyken, kalkmış, aklının ermeyeceği şeylere kafa yoran, onlar üzerinde hüküm verebileceğini sanan gülünç bir delikanlı diye kahkahalarla gülerdi bana kuşkusuz. Evet, henüz öyle şeylerden anladığım yok. Gururuma düşkünlüğümden böyle söylüyorum sanılmasın. Yirmi bir yaşında koca bir sığın bu denli deneyimsiz olmasının budalaca bir şey olduğunu bilmez değilim. Ama bana gülen o ba-

ya, ben de kendisinin de pek öyle bilgili olmadığını söylerim. Hem bunu ona kanıtlarım da. Kadınlar konusunda son derece bilgisiz olduğumu kabul ediyorum. Zaten bilmek istemiyorum ki bilgi edineyim... Kendi kendime söz verdim, ömrümce tüküreceğim kadınlardan yana. Ama bazı kadınların daha ilk anda güzellik ya da başka birşeyleriyle erkeği kendilerine çektiklerini; bazılarınnsa, çekici bir yanlarını bulmak için altı ay arama taramayı gerektirdiklerini biliyorum. Bu sonunculara tutulabilmek için erkeğin yalnızca çekici yan bulmakta becerikli olması, birşeylere hazır olması yetmez. Bunların üstünde daha yüksek bir yeteneği daha olmalıdır. Bu konuda bilgisiz olmama karşın, gene de kesinlikle biliyorum bunu. Zaten tersi olsa, bir anda tüm kadınları basit ev hayvanları düzeyine indirmiş olurduk. Onlara karşı da, hayvanlara olduğu gibi davranmamız gerekirdi. Sanırım bundan çoğu erkek de pek hoşlanırdı hani...

Gençlik resmini görmedim ama, annemin pek öyle güzel kadın, bir dilber olmadığını birkaç kişiden duydum. Hiç olmazsa ilk bakışta tutulmak olmazdı ona. Yalnızca "eglençe için" olsa, Versilov başka birisini de seçebilirdi. Vardı da öyle birisi. Oda hizmetçisi Anfışa Konstantinovna Sapojkova hem güzel, hem bekardı. *Zavallı Anton* ile köye gelen Versilov için, kölesinin bile olsa, kilisede kıyılmış nikâhunun kutsallığını lekelemek pek ağır olsa gerekti. Çünkü gene söyleyeyim, bundan birkaç ay önce, yirmi yıl öncesinden, *Zavallı Anton*'dan bana söz ederken son derece ciddiydi. Anton'un aunu çalıp götürmüşlerdi. O da zavallı bir kölenin karısını alıyordu elinden! Matmazel Sapojkova'nın kaybetmesine (bence kazanmasına) neden bir şey vardı demek. Geçen yıl Versilov'la konuşmayı başarabildiğimde (çünkü her zaman konuşulmuyordu onunla) bu soruları ona bir kez daha ısrarla sorduğumda bütün görmüş geçirmişliğine, aradan geçen yirmi uzun yıla karşın, bana gene de kaçamak yanıtlar verdiğini, yan çizmeye çalıştığını sezinlemiştim. Ama bırakmadım peşini. Gene de bir konuşmamızda, her zaman bana karşı takındığı o umursamaz tavıyla annemin, kişinin sevmediği, nedenini bilmeden uysallığı ya da başka bir şeyi için birden *acıdığı sahipsizlerden* biri olduğunu söylemişti. Bu acımanın gerçek nedenini kimse bilemezmiş. İnsan acır, acır, bir de bakarmış bağlanmış... "Anlayacağın, insanın bazen bağlandığı, bir daha ayrılacağı oluyor, dostum." İşte sonunda böyle söylemişti. Bu doğruysa,

hiç de o zaman olduğunu söylediği gibi, aptal bir enik sayılamazdı. Bu önemliydi benim için.

Öte yandan annemin onu, “düşkün” olduğu için sevdiğine beni inandırmaya (kölelik devrinde tam da olacak şey hani!) boşuna çalışıyordu. Numara yapıyordu! Vicdansızca, onursuzca, çirkin bir biçimde yalan söylüyordu.

Bütün bunları annemi birazcık olsun övebilmiş olmak için söyledim kuşkusuz. Onun o zamanki halini hiç bilmediğimi biliyorsunuz. Hem, annemin ruhsuzlaşmasına neden olan, çocukluğundan beri içinde bulunduğu o ortamın, o zavallı ahlak çemberinin bütün kapanıklılığını, karanlığını bilirim. Ama felaket gene de geldi. Yalnız, burada nokta koyup bir düzeltme yapmalıyım: Hayal âlemine daldım da, en önce yazmam gereken gerçeği unuttum. Her şey *felaketle* (umanım okuyucumun kafası, neyi anlatmak istediğimi kavrayamayacak kadar karışmamıştır) başladı. Kısacası, Matmazel Sapojkova atlanıldıysa da, annemle Versilov arasındaki ilişki önceleri beyefendi-köle ilişkisinden öte değildi. Burada, bir dediğimin ötekini tuttuğunu iddia edebilirim. Öyle olduğunu ileride siz de göreceksiniz. Hey Tanrım, o devirde Versilov gibi bir adam annem gibi bir kadınla, aralarında en ateşli bir aşk bile olsa, ne konuşabilirlerdi. Kötü yoldaki bazı kişilerden işittığıme göre, bir kadınla yakın ilişki kurarken erkek, bütün güçlükleri, tiksini-me duygusunu bastırarak genellikle konuşmaz, susarmış... Kuşkusuz, Versilov da annemle olan yakınlaşmasına (istemiş olsa bile) başka bir biçimde başlayamazdı. *Polinka Saks*'ı anlatarak mı giriş yapacaktı? Hem Rus edebiyatını umursadıkları da yoktu. Bana anlattığına göre (nasılsa bir gün çıkarmıştı ağzından baklayı) köşe bucağ gizleniyorlar, merdivenlerde birbirini bekliyorlar, bir ayak sesi duyunca yüzleri kıpkırmızı, yerlerinden sıçıyorlarmış. “Despot-efendi”, o devrin kendisine tanıdığı bütün olanaklara karşın, suçüstü yakalanmaktan çok korkuyormuş. Her ne kadar yakınlıkları ilk zamanlar efendi-köle ilişkilerinden öte gitmiyorduydu da, sonunda açıklanamayacak bir durum çıkmış ortaya. Kimsenin bir şey bildiği yoktu, her şey karanlıktı. Yalnızca aşklarının vardıği ölçüyü göz önüne alırsak, karşımıza bir bilmece, bir muamme çıkar. Çünkü Versilov gibilerin amaçlarına eriştiklerinde yapacakları ilk iş bütün bağları koparıp atmaktır. Ama bu kez öyle olmamıştı. Eli yüzü düzgün bir köle yosma (ki annem yosma değildi), günahkâr,

ahlakı bozuk bir "genç enik" için (ki ilericisinden gericisine kadar hepsi ahlaksızın ahlaksızıdır) yalnızca mümkün değil, üstelik kaçınılmaz bir fırsattı. Hele onun duygulu, genç, evli bir kadın olması bu fırsata daha bir istekle sarılmasını sağlamıştır kuşkusuz. Zaten ömrünce sevmesi de fazlaydı. Annemi sevdiğini kesin söyleyiyorum, ama onu hâlâ peşinden sürüdüğü bir gerçek...

Sürüyle soru vardı kafamın içinde. Bunların arasında, son bir yıldır anneme yakın olmama, üstelik herkesin kendisine karşı suçlu olduğu inancında, kaba, nankör bir piç olarak ona hiç saygı beslemememe karşın, kendisine bir türlü sormadığım bir soru vardı. Bu soru onun, nikâhın üzerine yüklediği sorumluluklar altında güçsüz bir sinek gibi ezilen, Makar Ivanoviç'ini gözünde bir çeşit Tanrı gibi yücelten annemin, daha altı aylık evliyken, iki hafta gibi kısa bir sürede işi bu denli büyük bir günaha nasıl varılabildiği idi. Gerçekten yoldan çıkmış bir kadın mıydı annem? Peşinen şunu söyleyeyim, onun kadar temiz bir kadın bulmak pek güç, belki de olanaksızdır. Bu durumu ancak şöyle açıklayabileceğim: Annem suçu işlerken kendinde değildi. Yalnız, avukatların katilleri, hırsızları savunurken iddia ettikleri anlamda anlaşılmasın bu sözüm. Kurbanın aşırı saflığı durumunda kişiyi kötü kaderiyle baş başa bırakan, olmayacak davranışlara sürükleyen güçlü şaşkınlıktan söz ediyorum. Ne biliyoruz? Belki ölesiye seviyordu onu... Giysisinin biçiminde, saçlarının Paris stili kesilmiş, taranmışlığında; bir sözcüğünü bile anlamadığı Fransızcasında, piyano çalarken söylediği aryada hiçbir zaman görmediği, işitmediği bir şey bulmuştu belki... Dahası, son derece yakışıklıydı Versilov. Şık giysisiyle, aryalarıyla delicesine sevmiş olabilirdi bu adamı. Kölelik devrinde köle kızların, en dürüst, en namuslularının bile, efendilerine tutulanlarının olduğunu çok duymuşumdur. Anlıyorum ama, bunu kölelik devri koşullarıyla "düşkünlük"le açıklamaya çalışan da alçaktır bence! Bu genç adam, bu denli temiz, daha önemlisi, kendine özgü bir ruh dünyası olan bir yaratığı, gözle görülen böylesine bir felakete sürükleyebilecek kadar çekici miydi acaba? Felaketin ne olduğunu annemin bildiğine inanıyorum. Ama gene de, bilerek yapmış olsa gerekti bunu. Zaten bu "sahipsizler" hep böyle yaparlar: Felaket olduğunu bile bile yürürler felakete...

Günah işledikten sonra hemen pişman olmuşlardı. Versilov,

sırf bu olay üzerine odasına çağırıldığı Makar Ivanoviç'in omzuna başını dayayıp hıçkıra hıçkıra ağladığını söyledi. Annem ise, o Makar Ivanoviç'in omzunda ağlarken, kölelere ait kafeslerden birinde baygın yatıyormuş...

* * *

Ama kafamı kurcalayan soruları, yüz kızartıcı olayların ayrıntılarını bırakalım artık: Versilov, annemi Makar Ivanoviç'in elinden aldıktan kısa bir süre sonra onunla birlikte ayrıldı çiftlikten. Yukarıda da bir ara söylediğim gibi, hemen her gittiği yere annemi de yanında götürüyordu. Uzun süre kalmak üzere bir yere gitmesi gerektiğinde nedense tam o sırada çıkagelen halaya, yani Tatyana Pavlovna Prutkova'ya bırakıyordu çiftliği. Moskova'da, değişik köylerde, kentlerde, hatta Avrupa'da geçiriyorlardı günlerini. Sonunda Petersburg'a yerleşmişlerdi. Bütün bunları sonra anlatacağım. Ya da değmez... Yalnız şu kadarını söyleyeyim, Makar Ivanoviç'in çiftlikten ayrılmasından bir yıl sonra ben doğmuşum. Benden bir yıl sonra ise kız kardeşim, ondan on bir yıl sonra da, ancak birkaç ay yaşayabilen hastalıklı en küçük kardeşim. Bana anlatıklarına göre, bu çocuğun çok güç olan doğumuyla annemin güzelliği de sona ermiş. Çokmuş, sıskalaşmış.

Ama bu arada Makar Ivanoviç'le ilişkileri gene de kesilmemiş. Versilov'lar nerede olurlarsa olsunlar, Makar Ivanoviç birkaç yıl bir yerde kalsa ya da başka bir yere taşınsa, "ailesini" durumundan haberdar ediyordu. Oldukça ciddi, biraz resmî, garip bir ilişki vardı aralarında. Eski zamanda bu çeşit ilişkilerde kesinlikle gülünç bir yan olurdu, bunu biliyorum. Ama onların ilişkilerinde yoktu bu. Yılda bir kez birbirinin tıpatıp aynı iki mektup gönderiyordu. Bu sayı ne azalıyor, ne de çoğalıyordu. Gördüm o mektupları. İçlerinde kişisel dertlere, sorunlara pek az yer verilmiş; üstelik, hepsi elden geldiğince yalnızca en genel duygularla (kuşkusuz, duygulardan böyle söz edilebilirse), olaylar üzerine birtakım resmî bilgilerle dolu. Önce, sağlık durumunu bildiren birkaç kuru söz, sonra gene sağlık üzerine birkaç soru, daha sonra dilekler, resmî selamlar, sonunda hayır dua. Özellikle, bu genellikte, kişisizlikte o zamanın davranışlarındaki dürüstlük, soyluluk yansıyor gibi. "Çok sevgili ve saygıdeğer eşimiz Sofia Andreyevna'ya en içten selamlarımızı göndeririz..." "Sevgili çocuklarımıza daima canlı

kalacak baba hayır duasını yollarız...” Çocuklar yaş sırasına göre isimleriyle yazılıyordu. Kuşkusuz en başta ben. Şunu da söyleyeyim, Makar Ivanoviç, her mektubunda ona en derin saygılarını sunmasına, sağlıklar dilemesine, her zaman duacısı olduğunu yazmasına karşın, “Pek muhterem Andrey Petroviç hazretleri”ni “velinimetleri” arasında saymayacak kadar da zekiydi. Makar Ivanoviç’in mektuplarına yanıtları hiç geciktirmeden annem yazıyordu. Bu yanıtlarda da aynı resmî hava vardı. Versilov’un bu mektuplaşmaya katılmadığı anlaşılıyor. Makar Ivanoviç’in mektupları Rusya’nın çeşitli yerlerinden, bazen uzun süre kaldığı kentlerden, manastırlardan geliyordu. Gezginci bir din adamı olmuştu. Hiçbir zaman bir şey istemiyor, üç yılda bir kez kesinlikle çıkageliyor, her zaman Versilov’dan ayrı bir evde oturan annemin yanında kalıyordu. Bu konuyu sonra anlatacağım. Ama burada şu kadarnı söylemeden de geçemeyeceğim: Geldiğinde konuk odasındaki kanepeye yayılmıyor, alçakgönüllülükle, odalardan birine yerleşiyordu. Üç beş gün, en çok bir hafta kalıp gidiyordu.

Onun “Dolgorukiy” soyadını son derece sevdiğini söylemeyi unuttum. Bu pek gülünç bir aptallıktı kuşkusuz. İşin garibi, soyadına bu kadar düşkün olmasının nedeni de, onun Prens Dolgorukiy’lerinkiyle aynı olmasıydı. Şaşılacak bir düşünce. Benimkiyle taban tabana zıt!

Ailenin sürekli bir arada bulunduğunu söyledim. Aslında benim dışımdakileri söylemek istemiştım. Yuvadan atılmış, neredeyse doğumumla birlikte el evine yerleştirilmişim. Ama bunda bir kasıt yoktu. Öyle oluvermişti işte. Beni doğurduğunda annem daha pek genç, güzelmiş. Kuşkusuz Versilov’a da gerekliymiş... Durmadan ağlayan bir bebek ise, bilindiği gibi, her şeyde, özellikle seyahatlerde rahat vermez insana. İşte, birkaç küçük görüşmeyi saymazsak, bu nedenle yirmi yaşına dek annemi hiç göremedim sayılır. Onun bana olan duygularının zayıflığından değil. Versilov’un, kendisini yöresindeki insanlardan üstün görmesinden, insanlara hep yukardan bakmasından olmuştu böyle.

* * *

Şimdi başka bir konuya geçiyorum.

Bir ay önce, yani eylülün on dokuzuna bir ay kala, Moskova’dayken, ailemle tüm bağlarımı koparıp atmaya, kendimi aruk

hepten ülküme adamaya karar vermiştim. “Ülküme adamak” diyorum, çünkü bu deyim benim baş düşüncemi, yani yaşamamın tek amacını anlatıyor... Bu “ülküm”den daha sonra yeterince söz edeceğim. Moskova’da yıllar süren hayal dolu yalnız yaşamım sırasında, daha lisenin altıncı sınıfındayken kafamda yer etmiş, o zamandan beri de bir saniye bile bırakmamıştı beni. Bütün yaşamım, düşüncelerim onunla doluydu. Daha önce de sürekli hayal âleminde yaşardım. Çocukluğumdan beri masallar kralının ülkesindeydim sanki. Ama düşüncelerimi dolduran bu önemli ülkümün doğuşuyla kafamdaki tüm hayaller güçlenmişti, toplanıp bir anda belirli bir kalıba girmişti. Aptalca yönleri değişmiş, olumluya yönelmişti. Lise hayal kurmama, hep masallar ülkesinde yaşamama bir engel değildi. Sonraları ülküme de engel olmadı. Gene de lisenin son sınıfını pek güç bitirdiğimi söylemeliyim. Yedinci sınıfa kadar her zaman en iyiler arasındaydım. Son sınıfta bu yerimi yitirmemin, üstelik kötü olmamın nedeni ülküm, belki de onun aldatıcı yanını çıkarıp atmam oldu. Böylelikle lise ülküme engel olmadı; ülküm liseye de, üniversiteye de engel oldu. Liseyi bitirdiğimde, yirmi yaşında olmama karşın, ailemle gerekirse bütün dünyayla tüm bağlarımı koparmaya kararlıydım. Petersburg’da gerekli kişiye gereken kanalla artık beni rahat bırakmalarını, bundan böyle para göndermemelerini, mümkünse beni bütününüyle unutmalarını (elbette akıllarına geliyorduydum) asla üniversiteye girmeyeceğimi yazdım. Önümde iki yol vardı: Ya üniversiteye girecek, öğrenimimi sürdürecektim, ya “ülkümü” dört yıl erteleyecektim. Onu temelli bırakmamaya kararlıydım çünkü. Ne olursa olsun bırakmayacaktım üniversiteyi. Ömrümde ancak bir kez, o da bir anlık gördüğüm babam Versilov (ki o bir anda bile üzerimde bıraktığı etkiyle beni şaşırtmıştı), mektubumu ona yazmamış olmama karşın, kendi el yazısıyla yanıt verip Petersburg’a çağırdı beni. Bana özel bir yerde bir iş bulacağını da eklemişti. Bu soğuk, kibirli, o güne dek bana karşı her zaman küçümser davranmış, dünyaya getirdikten sonra beni el evlerine salıp unutmakla kalmayıp, bunu yaptığına hiçbir zaman pişman da olmamış bu adamın (kim bilir, belki varlığım üzerine pek silik bir kavram bile yoktu kafasında. Çünkü sonraları öğrendiğim gibi, Moskova’da öğrenimdeyken para göndermiyordu bana) çağrısı, böyle birdenbire beni anımsaması, el yazısıyla mektup yazacak

kadar bana onur vermesi büyülemişti beni. Bu benim kaderimi belirledi. Pek gariptir, bir küçük sayfa tutan mektubunda en çok hoşuma giden, üniversiteden hiç söz etmemesi, kararını değiştirmemi istememesi, öğrenimimi sürdürmemek kararında olduğum için bana çıkışmaması; sözün kısası, çoğunlukla her anne babanın yapıtı gibi, bir sürü can sıkıcı öğütler sıralamamasıydı. Öte yandan, bu durum onun bana karşı ilgisiz olduğunu göstermiyor da değildi doğrusu. Petersburg'a gitmeye biraz da, oraya gitmemin baş düşünceme engel olmayacağına inandığım için karar vermiştim. "Ne olacakmış, bir bakarm, diye düşünüyordum, nasıl olsa bir süre için, belki de pek kısa bir süre için ilişkim olacak onlarla. Ama bu attığım adımın, küçük ve koşullu adımımın beni ülküm'den uzaklaştırdığını gördüğüm an, bütün bağları koparıp kabuguma çekilirim." Bu düşünce pek hoşuma gidiyordu. Moskova sokaklarında deli gibi dolaşırken düşünmeyi sürdürüyordum: "Bir başıma kalmayacağım orada, bunca yıl süren o korkunç yalnızlığım bitti artık. Petersburg'da herkes, her şey hoşuma gitse; bana mutluluk verse; on yıl bile kalsam orada, gene ihanet etmeyeceğim ülküme. Hep yanımda, yanibaşımda olacak!" Şimdiden söyleyeyim, son bir yıl içindeki sayısız dikkatsizliklerimin; birçok kötü, dahası bayağı davranışlarımın, aptallıklarımın başlıca nedeni, daha Moskova'da gelişmeye başlayan, Petersburg'da aklımdan bir an çıkmayan (oradayken her gün, kendi kendime artık bütün bağları koparıp gideceğim, diye karar veriyordum) düşüncelerimdeki bu ikiliktir.

O güne dek benim olmayan babamı bulmuştum kuşkusuz. Bu düşünce, Moskova'da yol hazırlıkları yaparken de, trende de sevinçten başımı döndürüyordu. Artık benim de bir babamın olmasından duyduğum sevinç bir yana, sevmeye, okşanmaya da pek öyle düşkün değildim. Bu adam o güne dek beni tanımak istemiş, dahası küçümsemişti. Kendimi bildim bileli yutarcasına (düşünmek için böyle bir sözcüğü kullanmak olursa) düşünüyordum onu. Çocukluğumdan beri her düşüncemde o vardı: Düşüncelerim onun çevresinde dolaşır, gene onunla son bulurlardı. Onu seviyor muydum, ondan nefret mi ediyordum, bilemiyorum, ama düşüncelerimi doldurmuştu. Yaşam üzerine kurduğum hayallerde hep o vardı. Bu durum kendi kendine ortaya çıkmış, yaşla gelişmiş, büyümüşü. Moskova'dan ayrılıp gideceğim; bu mektu-

bu almamdan üç ay önce (yani Petersburg'a gitmem henüz söz konusu değilken) beni son derece heyecanlandıran pek önemli bir durumun, bir ayartmanın da oldukça etkisi olmuştu! Bu bilinmezler okyanusuna dalmam biraz da, oraya başkalarının kaderlerinin hükümdarı olarak girebileceğimi hayal etmemi sağlamıştır! Soylu, ama despot, katı olmayan, yumuşak duygular kaynaşıyordu içimde. Sözlerimden yanlış anlam çıkarılmaması için önceden bunu da açıklamak zorundaydım. Evrene hayretle bakan küçük bir çocuğu, liseyi yeni bitirmiş saf bir delikanlıyı bekliyor olmalıydı Versilov (elbette aklına geliyorduysam). Ben ise bütün ayrıntılarıyla biliyordum Versilov'u. Çok önemli bir bildiğim daha vardı. Ona bu sırtı açsam, ömrünün birkaç yılını seve seve vereceğinden kuşku yoktu. Burada anılarıma bir bilmece havası verdiğimin farkındayım. Ne var ki olayları anlatmadan duygular iyice açıklanamıyor. Bütün bunları sonra, sırası gelince ayrıntılarıyla, yeterince açık anlatacağım. Zaten kalemi de bunun için aldım elim. Böyle anlatmak bir sayıklamadan farksız oluyor.

* * *

Artık eylülün on dokuzundan başlayabilmem için bir de kısaca şunu anlatmalıyım: Petersburg'a geldiğimde hepsini, yani Versilov'u, annemi ve kız kardeşimi (kızkardeşimi ömrümde ilk kez görüyordum) çok kötü bir durumda buldum. Yoksulluğun içine düşmüşler, ya da düşmek üzereydiler. Moskova'dayken de bunun böyle olduğunu biliyordum ama, bu kadarını hiç getirmemiştim aklıma. Çocukluğumdan beri bu adamı, "gelecekteki babamı" her zaman parlak bir ortamda düşünmeye, onu her yerde ön sırada hayal etmeye alışmıştım. Versilov hiçbir zaman annemle oturmaz, ona ayrı bir ev kiralardı: Kuşkusuz onları aşağı gördüğü için yapıyor olmalıydı bunu. Ama şimdi Semyonovskiy Mahallesinin bir ara sokağında ahşap bir evde hep birlikte oturuyorlardı. Değerli bütün eşya rehine verilmiş, alınan para tüketilmişti. Öyle ki altmış rublemi Versilov'dan gizli, anneme vermiştim. Bu altmış rubleyi okuldayken aylık cep harçlığımdan biriktirmiştim. Para biriktirmeye "ülkümün" kafamda yer ettiği günden başlamıştım. Versilov'un da, başka hiç kimsenin de haberi yoktu bu paradan. Gözüm gibi saklıyordum onu.

Bu yardım denizde bir damla gibi yitip gitti kuşkusuz. Annem

bir işe girmiş, çalışıyor; kız kardeşim evde dikiş dikiyor, Versilov ise boş geziyor, huysuzluk ediyordu. Eskiden kalma para isteyen alışkanlıklarından bir türlü vazgeçmiyordu. Hep yemek seçiyor (özellikle akşam yemeklerinde), evde bir dehşet havası estiriyordu. Ama annem, kız kardeşim, Tatyana Pavlovna, sonra rahmetli Andronikov'un (aynı zamanda Versilov'un işlerine de bakan kısım amiri, Petersburg'a gelişimden üç ay önce ölmüştü) ailesindeki çok sayıda kadın bir Tanrı gibi tapıyorlardı ona. Buna şaşıyordum. On yıl önce, bugünkü durumuyla karşılaştırılmayacak derecede göz alıcıydı. On yılda bir insanın bu denli yaşlanmasını, çökmesini aklım almıyordu: İçime bir elem düşmüştü, acıyordum ona. Utanıyor, sıkılıyordum. Gelişimin ilk günlerinden aklımda kalan en etkileyici anılarımdan biri de, yüzüne bakarken içimin sızlamasıdır. Oysa yaşlı sayılmazdı. Topu topu kırk beş yaşındaydı. Daha yakından bakınca belleğimde kalanlardan bile şaşırtıcı bir şey buldum güzelliğinde. O zamanki kadar göz alıcı, yakışıklı, şık değildi ama sanki hayat bu yüze eskisinden çok daha ilginç birşeyler işlemişti. Üstelik başarısızlıkları, şanssızlıkları arasında yoksulluk onuncu ya da yirminci sıradaydı. Bunu iyi biliyordum. Prens Sokolskiy'lerle Versilov arasında bir yıldan beri süregelen miras davasının kazanılmasıyla, pek yakın bir gelecekte yetmiş, yetmiş beş bin değerindeki bir çiftliğe sahip olma umudunu saymazsak, yoksulluğunun yanında pek ciddi bir durumu daha vardı. Versilov'un üç mirası yiyip bitirdiğini söylemiştim. İşte bu kez de gene bir miras kurtaracaktı onu! Dava daha çok uzamayacağı benziyordu. Ben gelmeden kısa bir süre önce sonucu hemen hemen belli olmuştu. Ama umut var diye kimse borç para vermiyordu ona kuşkusuz. Bekliyorlardı.

Gerçi Versilov, evden sabah çıkıyor, akşam dönüyordu ama, kimseye gittiği yoktu. Toplumdan kovulalı bir yılı geçiyordu. Petersburg'a geleli bir ay oluyordu, bütün uğraşmalarına, didinmelerime karşın, bu olay hâlâ kafamdaki çözüm bulamadığım bilinmezler arasındaydı. Versilov suçlu muydu, suçsuz mu? Bence önemli olan buydu işte. Bunun için gelmiştim Petersburg'a! Bir yıl önce Almanya'daki pek alçakça bir davranışı, karşılığını vermediği, Prens Sokolskiy ailesinden birinin, herkesin içinde yüzüne yapıştığı oldukça sesli tokat üzerine çıkan söylentiler yüzünden, o güne dek dost olduğu yüksek kişilerle birlikte tüm

tanıdıkları da yüz çevirmişlerdi ondan. Kızıyla oğlu (yasal olanlar) bile ondan uzaklaşmışlar, ayrı yaşıyorlardı. Fanariotova ailesi ile Prens Sokolskiy'in (Versilov'un eski bir dostuydu) yardımlarıyla ikisi de kendilerine toplumda iyi birer yer edinmişlerdi. Ama gelin görün ki, Petersburg'da olduğum bir ayda anladığım kadarıyla, toplumun, içinden silkip attığı bir kişiden çok, toplumu kendisi kovmuş bir kişinin gururu vardı onda. Öylesine yuktandan bakıyordu çevresine. Kendisini böyle büyük görmeye hakkı var mıydı acaba? Bu heyecanlandırıyordu beni işte! Bu adamı yargılamaya gelmiştim. En kısa zamanda gerçeği öğrenmeliydim. Henüz gücümü ondan gizliyordum. Ya tanıyacaktım ya da temelli yadsıyacaktım, yanımdan uzaklaştıracaktım onu. Sonuncu olasılık bana pek ağır gelebilir, acı çektirebilirdi. Artık söyleyeceğim, itiraf ediyorum: Bu adam benim için çok değerliydi, her şeyimdi!

Evlerinde kalırken bir kabalık yapmamaya çalışıyor, kendimi zorluyordum. Bazen kendimi kaybettğim de oluyordu. Aradan bir ay geçince onunla açıkça her şeyi konuşamayacağımı, kafamdaki soruları soramayacağımı artık iyice anlamıştım. Kendisini herkesten üstün gören bu adam, gururumu son derece inciten bir bilmece olmuştu benim için. Bana çok iyi davranıyor, hatta şakalar bile ediyordu. Oysa benim istediğim tartışmaydı. Aramızdaki bütün konuşmalar bir çeşit iki yanlı, iki anlamlı oluyordu. Nedense garip bir şaka, bir alay sokuşturuyordu araya. Daha ilk başta, Moskova'dan geldiğimde ciddi karşılamamıştı beni. Bunu niçin yaptığını bir türlü anlayamıyordum. Benim akıl ediremeyeceğim birçok şey görmüş geçirmiş olduğunu kabul ediyordum. Ne var ki bana karşı birazcık ciddi olmasını isteyecek kadar alçalmıyordum karşısında. Bunun yanında, ne anlam vereceğimi bilemediğim, hiç vazgeçmediği tuhaf bazı davranışları da oluyordu. Sözün kısası, bana karşı bıyıkları henüz terlememiş, ağzı süt kokan bir çocukmuşum gibi davranıyordu. Bunun olağan olduğunu bilmeme karşın, gene de kaldıramıyordum. Ben de işi sulu luğa vurmaya başlamıştım. Daha sonra onunla konuşmayı bütünüyle kestim. Bekliyordum. Gerçeği öğrenebileceğim birisinin Petersburg'a gelmesini bekliyordum. Son umudum ondaydı. Öte yandan, tüm bağları koparıp atma hazırlıklarımı da bırakmış degildim. Anneme acıyordum, ama... "ya Versilov ya ben" kız kar-

deşimle ona önereceğim buydu işte... Gününü bile kararlaştırmıştım. Ama gene de işe gidip geliyordum.

II

Babamın bana bulduğu “özel” işyerinden ilk aylığımyı eylülün on dokuzunda alacaktım. Beni bu işe sokarken bir şey sormamışlardı bana. Daha geldiğim gün elimden tutup götürmüşlerdi beni oraya. Pek kaba bir davranıştı bu. İtiraz edecektim neredeyse. İş yerim, yaşlı Prens Sokolskiy'in eviydi. İtiraz etmek, o anda bütün bağları koparıp atmak olurdu. Bundan hiç çekindiğim, ürktüğüm de yoktu ama, amacıma zararı dokunurdu. İşte bu yüzden bir şey söylemeden, sessizliğimle gururumu savunarak kabul etmiştim işi. Bir yanlış anlamaya meydan vermemek için en başta şunu da söyleyeyim, son derece zengin, eski saray danışmanlarından olan Prens Sokolskiy'in, Versilov'la aralarında miras davası olan, birkaç kuşaktan beri yoksulluk içinde yüzen Moskovalı Prens Sokolskiy'lerle uzaktan yakından akrabalığı yoktu. Aralarında ortak olan yalnızca soyadlarıydı. Bunun yanında yaşlı prens onlarla pek ilgileniyor, içlerinden özellikle birini, genç bir subayı pek seviyordu. Yaşlı adamın üzerinde Versilov'un büyük bir etkisi vardı. Dostlukları bir garipti. Bu zavallı yaşlı prens, anladığım kadarıyla, yalnızca ben oradayken değil, sanırım tanıştıkları günden beri çok korkuyordu Versilov'dan. Öte yandan, uzun zamandır görüşmüyorlardı. Versilov'un suçlu görüldüğü yüz kızartıcı olay doğrudan prensin ailesiyle ilgiliydi. Ama bu arada Tatyana Pavlovna gene çıkagelmiş, onun aracılığıyla, çalışma odasına “bir genç” arayan ihtiyarın yanına yerleştirilmiştim. Prens bu arayışında güçlü bir Versilov'a yaklaşma isteği açık seçikti. Yani böylelikle eski dostuna doğru ilk adımı atmış oluyordu. Versilov da, beni yanına vermekle onun bu isteğine olumlu karşılık vermiş oluyordu. Yaşlı prens, ilk adımı atmasına kesinlikle karşı çıkacak olan, bir generalden dul kalmış kızının Petersburg'da bulunmayışından yararlanmıştı. Bunları da sonra, yeri gelince anlatacağım. Ama, burada şu kadarını söyleyeyim: Versilov'a karşı bu garip tutum, onunla ilgili düşüncelerime ondan yana bir şaşkınlık eklemişti. Öyle ya, hakarete uğrayan ailenin reisi ona hâlâ saygı duyduğuna göre

onun adliğı üzerine çıkan söylentiler yersiz, hiç değilse amaçlı olmalıydı. Böyle geçiriyordum içimden. Biraz da bu nedenle ie girmeyi reddetmemiştim zaten. Orada her Şeyi ğrenebileceğimi umuyordum.

Petersburg'a geldiğimde Tatyana Pavlovna ortada garip bir rol oynuyordu. Hemen hemen unutmıştım onu. Böylesine bir kişiliğinin olabileceğini hiç beklemiyordum doğrusu. Daha nce, Moskova'dayken iki üç kez görmüştüm onu. (Tanrı bilir nereden, ki-min buyruğuyla) bir yere girmem gerektiğinde ıkagelirdi. Tuşar'ın küçük pansiyonuna yazılırken, iki buçuk yıl sonra liseye geçerken, unutulmaz Nikolay Semyoni'in evine yerleşirken hep onun yardımlarıyla olup bitmişti işlemlerim. Geldiğinde bütün gününü benimle geçirir, amaşırlarımın, giysilerimin yırtıklarını diker, yamar, Kuznetskiy'de, kent içinde beni peşinde sürükler, eksiklerimi alır, hepsini yerli yerine koyardı. Kısacası, son sandığıma kadar bütün eyizimi emendimi dzerdi. Bu arada bana durmadan ıkışır, söylenir, beni azarlar, sorguya çeker, tanıdıklarının ya da akrabalarının, sözde benden iyi birkaç hayali çocuğunu örnek gösterir, ara sıra şuramı buramı cimcikler, bir söylediğini birkaç kez daha, canımı son derece sıkarak anlatırdı. Yerime yerleştirdikten, bütün eksiklerimi tamamladıktan sonra gene hiçbir iz bırakmadan kayıplara karışırdı. Petersburg'a geldiğimde beni bir yere yerleştirmek için gene karşımdaydı işte. Karakuru, ufak tefek, gaga burunlu, kartal gözlü bir kadındı. Bir klesiymiş gibi hizmet ediyordu Versilov'a. Büyük babasıymiş gibi sayıyordu onu. Ama bir zaman sonra, bu kadının kesinlikle her yerde, herkesçe sayıldığını, daha önemlisi, gene kesinlikle her yerde, herkesçe tanındığını görünce pek şaşırmıştım. Yaşlı Prens Sokolskiy görülmemiş bir sayđı gösteriyordu ona. Prens ailesinden de; Versilov'un burnu Kafdağında çocuklarından da; Fanariotov'lardan da aynı sonsuz sayđıyı görüyordu. Ama te yandan, dikiş dikmekle, dantela yıkamakla geçiniyor, dükkânlardan ev işi alıyordu. Altı yıl önce olduğu gibi gene bana sitem etneye kalkışınca daha ilk görüşmemizde kavga ettik. Sonra her gün aralıksız kavga etmeyi sürdürdük. Ama bu durumun, bazı konularda içten konuşmamıza engel olduğu da yoktu. Doğrusunu söyleyeyim, ayın sonlarına doğru, sanırım yaradılışındaki bağımsızlıktan ötürü hoşlanmaya bilebaşlamıştım ondan. Ama bunu kendisine söylemedim.

Beni bu aksırıklı tuksırıklı ihtiyarın yanına yalnızca onu "eğlendirmem" için verdiklerini, bütun görevimin bu olduğunu anlamakta gecikmemiştim. Çok düşündürüyordu beni bu durum. Nasıl davranacağıma, ne yapacağıma hemen karar verecektim ama, daha ilk anda bu ihtiyar, tuhaf adam acıma duygusuna benzer, hiç beklenmedik bir izlenim bırakmıştı üzerimde. Ayın sonuna doğru ise anlaşılmaz bir biçimde bağlanmışım ona. Hiç olmazsa kabalık etmek niyetimden vazgeçmiştim. Altmış yaşlarındaydı. Bir buçuk yıl önce birden kriz gelmiş, bir yere giderken yolda aklını yitirmişti. Petersburg'da bazı skandal söylentileri çıkmıştı bu olay üzerine. Böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, hemen alıp Avrupa'ya götürmüşlerdi onu. Ama beş ay sonra birden çıkagelmişti. Sağlığı yerindeydi ama, gene de görevinden istifa etmişti. Versilov ciddi olarak (ve gözle görülür ölçüde heyecanlanarak) ihtiyarın hiç de aklını yitirmediğini, bunun basit bir sinir bozukluğu olduğunu söylüyordu. Onun bu heyecanı gözümde kaçmamıştı. Şunu da söyleyeyim, ben de onun gibi düşünüyordum. İhtiyar, pek seyrek de olsa, bazen yaşına hiç gitmeyecek biçimde hoppa oluyordu. Onu eskiden beri tanıyanların söylediklerine bakılırsa, bu hoppalık nöbetleri ona bir buçuk yıl önceki olaydan sonra gelmeye başlamıştı. Önceleri danışmanlık görevini başarıyla yürüttüğünü, hatta kendisine verilen önemli bir görevi yaparken gösterdiği üstün başarı yüzünden pek beğenildiğini söylüyorlardı. Onunla bütun bir ay bir arada kaldım. İyi bir danışman olabileceğini sanmıyorum. Bazılarınca, krizden sonra evlenmeye can atıyormuş (ben böyle bir şey fark etmedim). Sözde, son bir buçuk yıl içinde birkaç kez bu niyetle harekete bile geçmiş. Hem herkes de biliyormuş bunun böyle olduğunu. İlgilenenler de ilgileniyormuş. Elbette ihtiyarın bu niyeti yöresindeki bazı kimselerin çıkarlarıyla çelişiyordu. Bu yüzden dört bir yandan göz hapsine almışlardı onu. Ailesi kalabalık değildi. Yirmi yıl önce dul kalmıştı. Yalnızca bir kızı vardı. O da, sözünü ettiğim, o günlerde Moskova'dan gelmesi beklenen, babasının pek çekindiği, generalden dul kalmış kızydı. Karısı tarafından olanları yoksul denebilecek, çok sayıda akrabası vardı. Bunların yanında, ihtiyarın yetiştirmeleri, kanadının altına alıp adam ettikleri de mirastan kendi paylarına düşecek kıvrınlar bekliyorlardı. Bunun için elbirliğiyle eski general karısına, babasını gözetlemede yardım ediyorlardı. Öte yandan, iyi mi kötü

mü olduğunu bilmediğim, gençliğinden kalma bir de garipliği vardı ihtiyarın. Yoksul kızları evermeyi pek seviyordu. Karısının uzak akrabalarının, dayılarının üvey kızlarını; köylü kızları yirmi beş yıldan beri fırsat düştükçe kocaya veriyordu. Hatta bir keresinde kapıcısının kızını bile evlendirmiş. Onları daha küçükken yanına alıyor, mürebbiyeler, Fransız öğretmenler gözetiminde yetiştiriyor, en iyi okullarda öğrenimlerini tamamlatıyor, sonunda da drahomasıyla birlikte kocaya veriyordu. Bu çeşit kızlar hiçbir zaman eksik olmazmış evinden. Kuşkusuz, bu yetiştirmeler evlenince gene kızlar doğuruyorlardı. Bu kez onların kız çocuklarını alıyordu evine, yetiştiriyordu. Her gün bir yere vaftiz törenine gider, ya da birisinin isim gününü kutlardı. Bütün bunlar ihtiyarın çok hoşuna gidiyordu.

Daha yanına girdiğim ilk gün, kafasının içinde pek ağır bir düşünceyi yer ettiğini fark etmiştim. Bunu fark etmemek olanaksızdı zaten. Krizden sonra, herkesin, ona bir garip baktığı, öncesi gibi davranmadığı kuşkusu vardı kafasında. Bu düşünce en neşeli toplantılarda bile bırakmıyordu peşini. Kuruntulu, kuşkulu bir ihtiyar olmuştu. Herkesin gözlerinden birşeyler anlamaya, yakalamaya çalışıyordu. Yöresindeki insanların ona deli gözüyle baktığı kuşkusu kemiriyordu içini. Bazen bana bile kuşkuyla baktığı oluyordu. Deli olduğu söylentilerini çevreye yayan, ya da doğrulayan birisini bilse, bu yumuşak yürekli ihtiyar onun can düşmanı kesilirdi. Bu duruma dikkatinizi çekmek isterim. Şunu da ekleyeyim, ona karşı kaba davranmamamı, daha ilk günden fark ettiğim bu durum sağlamıştır. Onu bazen neşelendirebilirsem, eğlendirebilirsem bu hoşuma gidiyordu. Bu yapığımın onuruma gölge düşürdüğünü de hiç sanmıyorum...

Parasının büyük bir bölümünü işletiyordu. Hastalığından sonra büyük bir anonim şirkete ortak olmuştu, dürüstçe para kazanıyordu. Gerçi işleri başkaları yürütüyordu ya, o da işle ilgileniyor, ortakların toplanularına katılıyordu. Yönetim Kuruluna seçilmiş, bazı toplantılara başkanlık bile etmişti. Bu toplantılarda herkesten çok o konuşuyor, bazı düşünceleri yadsıyor, gürültü çıkarıyordu. Konuşma yapmak çok hoşuna gidiyordu: Böylelikle herkes ne zeki olduğunu görecekti, anlayacak, diye düşünüyor olmalıydı. Özel yaşamında en içten sohbetlerinde bile araya derin anlamlı sözcükler sıkıştıyordu. Anlıyordum bunun nedenini...

Evinin alt katı bir büro gibi düzenlenmişti. Bir memur işleri yürütüyor, hesapları, defterleri tutuyor; bir yandan da evi yönetiyordu. Aynı zamanda bir devlet dairesinde de görevi olan bu memur, aslında evin işlerine yeter de artardı ama, prensin isteği üzerine, sözde ona yardımcı olarak beni de işe almışlardı. Ama daha göreve başladığım ilk gün, görev yerim olarak prensin çalışma odasını göstermişlerdi bana. Çoğunlukla boş oturuyordum. Birşeyler yapıyor görünmem için önümde birkaç kâğıt, defter bile yoktu. Şimdi, düştten uyanalı çok olmuş, artık her şeye yabancı biri gibi yazıyorum ama, şu anda tüm canlılığıyla içimde duyduğum, yüreğimi sızlatan o zamanki üzüntümü; daha önemlisi, sabırsızlığımı, kendi kendime durmadan sorduğum soruların doğurduğu, geceleri uyumama bile engel olan karanlık, ateşli heyecanımı nasıl anlatabileceğimi gene de bilemiyorum.

* * *

İnsanın, hak etmediğini vicdanının derinliklerinde hissettiği parayı (bu bir aylık bile olsa) istemesi kadar iğrenç, çirkin bir şey olamaz. Öte yandan, daha dün annem, Versilov'dan gizli olarak "Andrey Petroviç'i üzmemek için" kız kardeşime, onun için nedense çok değerli bir tasviri rehine vermeyi düşündüğünü fısıldıyordu. Aylığım olan elli rubleyi alma zamanım gelmişti. Bu parayı nasıl, nereden alacağımı bilmiyordum. Beni oraya götürüp bırakırlarken bu konuda hiçbir şey söylememişlerdi. Üç gün önce alt kattaki memurla karşılaştığımda bu evde aylıklan kimin dağıttığını sormuştum. Hayretle yüzüme bakıp pis pis gülümsemişti (beni hiç sevmezdi).

"Aylık mı alacaksınız?"

Karşılık versem, "Ne yapıyorsunuz ki?" diye soracağını biliyordum. Ama adam daha yanıtımı beklemeden "Bilmiyorum," deyip küçük küçük kâğıtlardan bazı hesaplar geçirdiği eski defterin üzerine eğilmişti.

Kuşkusuz, az da olsa birşeyler yaptığımı pekala biliyordu. İki hafta önce, kendisinin verdiği bir işi yapmak için tam dört gün çalışmıştım: Prensın günlük karalama defterini temize çekmiştim. Ortaklar komitesine sunmaya hazırlandığı bir sürü karmakarışık düşüncelerdi bunlar. Hepsini bir düzene koymak, bir deyiş güzelliği vermek gerekiyordu. Sonra bu kâğıtların üzerinde bütün bir

gün de prensle çalışmıştık. Benimle uzun tartışmalara girmiş, ama sonucu beğenmişti. Ancak, kâğıtları komiteye verip vermediğini bilmiyorum. Gene onun isteğiyle yazdığım birkaç iş mektubunu ise saymıyorum.

Aylık istemeye sıkılmamın bir nedeni de, Petersburg'dan ayrılmak niyetinde olduğum için, işten çıkmayı düşünmemdi. O sabah yataktan kalktıktan sonra, tavan arasındaki dapdaracık odamda giyinirken yüreğimin pek hızlı çarptığını duyuyordum. Sonra boş verdim. Ama Prensin evine girerken aynı heyecanı duydum gene: Beni ezen bilinmezliklerin açıklığa kavuşması için gelmesini dört gözle beklediğim kadın o sabah Petersburg'da olacaktı! Prensin, yukarıda sözünü ettiğim, Versilov'la araları son derece açık genç dul kızı Madam Ahmakova idi bu... Sonunda yazabildim işte adını!.. Daha önce hiç görmemiştim onu. Onunla nasıl konuşacağımı da bilemiyordum. Belki karşılaşmazdık. Ama onun gelişiyse, kafamda Versilov'u kuşatan bilinmezlikler karanlığının açılacağını umuyordum (bunun önemli dayanakları vardı). Soğukkanlı olamıyordum: Daha işin başında bu denli ürkek, beceriksiz olduğum için içim içimi yiyordu. O günü çok iyi anımsıyorum!

Kızının geleceğinden Prensin haberi yoktu. Bir hafta sonra bekliyordu onu. Ben de geleceğini bir gün önce bir rastlantı sonucu öğrenmiştim. Ondan bir mektup alan Tatyana Pavlovna, benim yanımda annemle konuşurken ağzından kaçırmıştı. Her ne kadar alçak sesle, üstü kapalı konuşmaya çalışıyorlardıysa da anlamıştım. Kulak kabartıyordum konuşmalarına. Bu kadının geleceği haberini duyunca annemim birden heyecanlandığını gördükten sonra Tatyana Pavlovna'nın anlatacaklarını bilmek istememiş olamazdım. Versilov evde yoktu. Kızının gelişini geciktirebilmek için didinmelerine tanık olduktan sonra bu haberi Prese iletmeyi uygun bulmamıştım. Hatta üç gün önce ürkek, üstü kapalı bile olsa, kızının gelişinden benim hesabıma (yani başıma bir iş açacağından) korktuğunu ima etmişti. Ama şunu söylemek zorundayım, aile içi sorunlarında, özellikle, para işlerinde gene de bağımsızlığını, önderliğini koruyor, elinde bulunduruyordu. Önceleri onun kadın ruhlu bir ihtiyar olduğu inancı vardı içimde. Ama sonra bu inanç, kadın ruhlu olsa bile, gerçek erkekliğin eksikliği yanında, bir çeşit inatçılığının da olduğu inancıyla yer değiştirmişti. Öyle anlar olurmuş ki, ürkek, her şeye boyun eğen kişiliği karşısında

insan apışıp kalırmış. Bunun böyle olduğunu da Versilov'dan öğrenmişim. Çok gariptir, kızından hiç söz etmiyordu. Daha doğrusu o konuyu açmaktan ikimiz de kaçınıyorduk: Özellikle ben kaçınıyordum. O da Versilov'dan söz açılmasından kaçınıyordu. Öyle ki, beni o denli ilgilendiren, rahatsız eden sorulardan birini sorsam yanıt vermeyeceğini biliyordum.

Yanında kaldığım koca bir ay ne konuştuğumuzu merak eden olur diye söyleyeyim: Dünyadaki her şeyden, özellikle tuhaf bazı şeylerden konuşuyorduk. Bana karşı olan davranışlarındaki aşırı saflık çok hoşuma gidiyordu. Bazen şaşırıyor, onun nasıl bir insan olduğunu kavramaya çalışıyor, kendi kendime soruyordum: "Bu saçları nerede ağarttı acaba? Bu haliyle gidip bizim lisenin dördüncü sınıfına otursa yadırganmaz. Hem iyi de bir arkadaş olurdu doğrusu." Yüzüne de çoğu kez şaşmışımdır: Görünüşte son derece ciddi, kuru, biraz da güzeldi. Sık, kıvrırcık ak saçları, açık renk gözleri vardı. Zayıf, uzun boyluydu. Yüzünün, onunla yeni tanışan bir insanı şaşırtacak, hayrete düşürecek derecede ciddi bir biçimden son derece oynak, hoppa bir biçime bürünmek gibi hiç hoş olmayan, neredeyse kaba bir özelliği vardı. Bu durumu Versilov'a anlattığımda merakla dinlemişti beni. Bunu sezinleyebileceğimi hiç beklemiyor olmalıydı. Kaçamak sözlerle, bu hallerin Prenste hastalığından sonra, son zamanlarda görülmeye başladığını söyledi.

Prensle daha çok iki soyut konu üzerinde konuşuyorduk: Tanrı ile Tanrı'nın varlığı. Yani Tanrı var mıdır, yok mudur? Bir de kadınlar... Prens çok dindar, duyguluydu. Çalışma odasında, önünde her zaman mum yanan büyükçe bir tasvir vardı. Ama durup dururken heyheyle geliyor, Tanrı'nın varlığından kuşku duymaya başlıyor; bu konuda ne düşündüğümü açıkça söylememi isteyerek garip şeyler anlatıyordu. Genel olarak bu düşünceye kayıtsızdım. Ama bu heyecanlanmamıza, konuşmalarımızın her zaman içten olmasına engel değildi. Şimdi bile o konuşmalarımızı anımsadığımda bir tuhaf olur içim. Ama onun en çok sevdiği şey kadınlar üzerine çene çalmaktı. Bu konuda konuşmayı ise hiç sevmediğim için ona iyi bir sohbet arkadaşı olamıyordum. Bu durum kimi zaman canını sıkıyordu.

O sabah, yani on dokuz eylül sabahı eve geldiğimde gene bu konuyu açmıştı. Yanına girdiğimde hoppa halindeydi. Oysa dün

akşam, kim bilir neden, pek üzgün bırakmıştım onu. Ne olursa olsun, kimse gelmeden aylık sorunumu çözmek kararındaydım. O gün konuşmamızın yarıda kesileceğini biliyordum. Yüreğim boşuna öyle hızlı çarpmıyordu. Para konusunu bir an önce halletmeliydim. Konuyu bir türlü açamadığım için aptallığıma kızıyor, köpürüyordum. Şimdi, şu anda da çok iyi anımsadığım gibi, canım sıkıldığı için ihtiyarın oldukça neşeli bir sorusuna kızgın, çabuk çabuk konuşarak, kadınlar üzerine düşündüklerimi bir çırpıda sıralayıvermiştim. Bunun sonucu şu oldu, daha da düştü üzerime.

* * *

Heyecanlı söylevimi şöyle bitirmiştim:

“...Kadınları kaba, beceriksiz, bağımlı oldukları; açık saçık giyindikleri için sevmem!”

Kızmam ihtiyarın daha da neşelendirmişti:

“Biraz insafli ol, yavrum!”

Yalnızca önemsiz konularda uysal, insafliyımdır. Benim için en önemli konularda hiçbir zaman baş eğmem. Önemsiz şeylerde, bazı sosyete davranışlarında ne denli bilgisiz, yabancı olduğumu bilir, bu yüzden kendime kızardım. Bazen, yalnızca kibarlığına vurduğum bir sosyete züppesinin her şeyine iğrenç bir saflıkla evet demeye hazır olduğum; ya da daha korkuncu, bir aptalla tartışmaya girdiğim zamanlar oluyordu. Bütün bunlar kendime güvenim olmadığından, bir köşede bu yaşa kadar geldiğimden, yarın öbür gün gene aynı köşeye döneceğimdendi. İşte, bana karşı bazen on altı yaşındaymışım gibi davranılmasının gerçek nedeni. Kendime güvenimi kazanmaya çalışacağıma, hâlâ insanlardan kaçıp köşeme iyice kapanmaya çalışıyordum: “Kabaysam kabayım, hadi bana eyvallah!” Bunu ciddi söylüyorum, kararımдан dönmeyeceğim de. Yalnız, bunları Prensle o sabahki konuşmamız üzerine yazıyorum sanılmasın.

Sesimi yükselterek:

“Bunu neşelenesiniz, gülesiniz diye söylemedim”, diye haykırdım. “Yalnızca düşündüklerimi anlattım o kadar.”

“Kadınların açık saçık giyindiklerini, kaba olduklarını nereden biliyorsun? Hiç duymamıştım böyle bir şey.”

“Kabadırlar ya... Bir tiyatroya gidin, akşam üzeri şöyle bir do-

laşmaya çıkın, görürsünüz. Her erkek sağını solunu bilir. Karşılaştıklarında ikisi de sağ yana kaçtığı için çarpışmazlar. Kadınlar ise sizi görmüyorlarmış gibi, yana çekilip ona yol vermek zorundaymışsınız, bunu kesinlikle yapacaktıysınız gibi üzerinize üzerinize gelirler. Zayıf yaratık olduğu için kuşkusuz yol vermeliyim ona, ama niçin bir hak olsun bu? Niçin yana çekilerek kendisine yol vermek zorunda olduğum inancını taşıyor. İşte bu dokunuyor bana! Onlarla karşılaştuğumda her zaman yere tükürmüştümdür. Sonra bir de aldatıldıklarını ileri sürerek, eşitlik istiyoruz diye bar bar bağırırlar. Kendileri beni ezip geçmeye çalışırken, ya da ağzımı burnumu kum doldururken sözünü ettikleri o eşitlik hiç akıllarına gelmiyor mu acaba?"

"Kum dedin, değil mi?"

"Evet! Çünkü açık saçık giyiniyorlar. Bunu ancak ahlakı bozuk bir erkek fark etmez. Mahkemelerde, dava biraz açıksa kapıları kapaurlar, kimseyi almazlar içeri. Peki ama daha kalabalık olan sokaklarda böyle şeylere niçin göz yumarlar öyleyse? Gösteriş olsun diye arkalarına fır-fır takıp, açık saçık giyiniyorlar! Bu durumu fark etmemiş olamam. Bunun bayağı bir şey olduğunu her genç, dahası her çocuk bile fark eder. Varsın, yaşlı kurtların hoşuna gitsin, dilleri iki karış dışarıda, arkalarından koşsunlar... Ama öte yanda kötülüklerden korunması gereken temiz bir de gençlik var... Tükürmekten başka bir şey gelmiyor elimden. Hatun bulvarda yürüyor, arkasından bir buçuk arşınlık kuyruğu yerleri süpürüyor... Gel de yürü arkasından bakalım: Ya koşup önüne, ya da karşı kaldırıma geçeceksin. Yoksa ağzının burnunun kum olduğu gündür. Kocasını senatoda beş yüz ruble aylıkla çalışan şık bayanın sırf moda uymak için arkasına taktığı o ipek kuyruk üç versta yürüyünce eriyip gidecek kuşkusuz. Bu sefer yenisi takılacak: Bunca rüşvetin nereye gittiğini anlayabiliyor musunuz şimdi? Her zaman tükürmüştümdür onlardan yana. Hem sesli sesli, küfürle karışık."

Her ne kadar o konuşmamızı biraz güldürü biçiminde, geçtiği gibi yazıyorsam da, bu konudaki düşüncelerim değişmemiştir. Prens sözlerimle ilgilenmişti:

"Öyle yapınca kızmıyorlar mı?"

"Tükürür geçerim. Fark etmesine fark ediyorlardır kuşkusuz, ama gururlarına yedirip de başlarını çevirmiyorlar. Öyleyken,

bir gün gene kuyruklu ikisiyle sokak ortasında. Oldukça ciddi biçimde atıştım, kuşkusuz, ağzımı bozmamıştım. Yalnızca biraz yüksek sesle, kuyruklarının pek iğrenç olduklarını söylemiştim.”

“Gerçekten söyledin mi bunu?”

“Söyledim ya! Bir kere toplum kurallarını çiğniyorlar. İkincisi, toz kaldırıyorlar. Oysa bulvar herkesin bulvarıdır. Ben geçeceğim, başkası geçecek... Fyodor, Ivan, hepsi geçecek... İşte bunu söyledim onlara. Zaten kadın yürüyüşünün arkadan görünüşüne dayanamam. Bunu da söyledim.”

“Bu senin başına bir iş açabilirdi, yavrum. Yargıcın karşısına çıkarabilirlerdi seni.”

“Çıkaramazlardı. Ellerinde bir delil yoktu ki. Yanlarından geçerken kendi kendime konuşuyor gibi yapmıştım. Düşündüklerini kendi kendine mırıldanmaya hakkı vardır insanın. Ortadan konuşuyordum, onlara bir şey söylediğim yoktu. Kendileri üzerlerine alındılar. Ağızlarını bozdular. Benden ağır sözler söylediler. Süt kuzusu, dediler. Yediğin ekmek gözüne dizine dursun, dediler. Polise veririz seni, dediler. Yanlarında erkek olmadığı için askıntı olduğumu, bir erkek olsaydı kuyruğumu bacaklarımdan arasına kısıtıp tüyeceğimi söylediler... Soğukkanlılıkla, aslında kendilerinin bana askıntı olduklarını, karşı kaldırıma geçeceğimi söyledim: “Erkeklerinizden korkmadığımı kanıtlamak için yirmi adım arkanızdan evinize kadar izleyeceğim sizi” dedim. “Orada, sokağın ortasında bekleyeceğim, bakalım erkekleriniz ne yapacaklar?” Dediğimi de yaptım.

“Ciddi mi söylüyorsun?”

“Ne sandınız ya! Kuşkusuz aptallıktı bu ama, fena kızmıştım. Yakıcı güneşin altında üç verstanadan çok yol yürüttüler bana. Ta enstitülere kadar gittik. Tek katlı -doğrusunu söyleyeyim, oldukça iyi durumda- ahşap bir eve girdiler. Pencereden, içeride saksı saksı çiçekler, üç kanarya, üç fino, çerçevelerde gravür resimler görünüyordu. Evin önünde, sokağın ortasında yarım saat bekledim. Üç kez gizli gizli baktılar bana. Sonra tüm kepenkleri kapadılar. Sonunda bahçe kapısından orta yaşlı, memur kılıklı bir adam çıktı. Görünüşüne bakılırsa uykudan yeni uyandırılmıştı. Pijamalı değildi ama, gene de ev kıyafeti vardı üzerinde. Kapının dışında dikilip ellerini arkasına bağladı. Bana bakıyordu. Ben de

ona bakmaya başladım. Bir ara gözlerini kaçırdı, sonra gene baktı, birden gülümsedi. Dönüp yürüdüm.”

“Şiller’vari bir şey bu, dostum! Şaşıyorum sana: Gücün kuvvetin yerinde, yanaklarından kan damlıyor. Kadınlardan bu denli iğrenmeni anlayamıyorum... Senin yaşındaki bir gencin üzerinde kadınların, o bildiğimiz duyguyu uyandırmaması şaşılacak şey doğrusu! Daha on bir yaşında ufacık bir çocuktum, Yaz Parktaki heykellere biraz daha az bakmam için halam ikide bir dürterdi beni.”

“Buralı bir Jozefin’le ilişki kurup, olanı biteni size anlatmamı çok isterdiniz değil mi? Ama olmayacak böyle bir şey.. Ben de on üç yaşındayken gördüm bir kadını. Çırlıçıplaktı. İşte o gün bu gündür tiksindiririm onlardan.”

“Ciddi mi söylüyorsun? Ama, *cher enfant*, güzel ve taze bir kadın mis kokar. Tiksinimeyi de nereden çıkardın?”

“Liseye başlamadan önce Tuşar’ın küçük pansiyonundaydım. Orada Lambert diye bir arkadaşım vardı. Benden üç yaş büyük olduğu için hep döverdi beni. Ufak tefek işlerini görür, çizmelerini çıkarırdım. Protestanlığa kabul edildiği gün Abbé Rigo, kutlamaya gelmişti onu. Gözleri dolu dolu, birbirlerinin boynuna atılmışlardı, Abbé Rigo acayip hareketlerle göğsüne bastırıyordu Lambert’i. Ben de tutamadım kendimi, ağlamaya başladım. Kıskanıyordum onları. Babası ölünce pansiyondan ayrıldı Lambert. İki yıl hiç görmedim onu, sonra bir gün sokakta karşılaştık. Bir arada bana uğrayacağını söyledi. Lisedeydim. Nikolay Semyoniç’in pansiyonunda. Bir sabah geldi, beş yüz ruble göstererek onunla gelmemi söyledi. İki yıl önce döverdi beni ama, çizme çıkarma işinden başka işlerde de her zaman gereksinimi vardı bana. Her şeyi anlattı. Paraları, o gün bir anahtar uydurarak annesinin komodininden aldığını; babasından kalan bu paraları, hakkıyken annesinin ona vermek istemediğini söyledi. Bir gün önce Abbé Rigo dinsel öğüt vermek için onlara gelmiş, başına dikilip kollarını havaya kaldırmış, ağlamaklı sesiyle birşeyler mırıldanmaya, gözdağı vermeye başlamış. “Ben de bıçağımı çıkardığım gibi, gırtlakını keserim” diye bağırdım, (keserim yerine dili dönmediği için keserim diyordu). Kuznetskiy’e doğru yürüdük. Yolda, annesiyle Abbé Rigo’nun arasında birşeylerin olduğunu, bundan artık kuşkusuz kalmadığını, ama hiçbir şeyin umurunda olmadığını anlattı.

Günahlardan arınma töreni de pek saçma bir şeymiş. Durmadan konuşuyordu. İçime bir korku düşmüştü. Kuznetskiy'de bir çifte, bir fişek çantası, bir sürü hazır fişek, bir kırbaç, yarım kilo da bonbon şekeri aldı. Atış talimi yapmak için kent dışına gidiyorduk. Yolda bir kuş avcısına rastladık. Lambert ondan bir kanarya satın aldı. Koruda kanaryayı saldı. Kafes kuşu olduğu için uçamıyordu zavallı. Kanat çırpıp birkaç metre ötemize kondu. Lambert üzerine ateş etti, vuramadı. Ömründe ilk kez tüfekte ateş ediyordu. Ama bir silah edinmeyi çoktandır, daha Tuşar'ın pansiyonundayken isterdi. Oturur, birlikte hayal kurardık. Şimdi sık sık soluyor, tikanacak gibi oluyordu. Saçları simsiyah; yüzü maske varmış gibi yer yer beyaz, kırmızıydı. Burnu Fransızlarınki gibi uzun, kemerli, gözleri siyah, dişleri bembeyazdı. Kuşu iplikle kuru bir dala bağladı, üç dört adım açılıp çiftmeyi üzerine boşalttı. Tüpleri uçtu hayvancağızın. Sonra kente döndük. Bir otele oda kiraladık. Restoranda oturup şampanya içtik. Yemeye başlamışuk ki, yan masaya bir kadın gelip oturdu. Anımsıyorum, üzerindeki gösterişli, yeşil ipek şalı şaşırtmıştı beni. Söylediklerimi uyduruyorum sanmayın... önümde oldu bitti her şey.. Biraz sonra gene içmeye başladığımızda Lambert kadını kızdırmaya başladı. Düpedüz küfrediyordu ona. Kadın bir anda çırlıçiplak kalmıştı oturduğu yerde. Lambert şalını çekip almıştı üzerinden. Öteki, şalını geri istiyor, bir yandan da küfürler savuruyordu. Lambert kalkıp elindeki kırbacı kadının çıplak omuzlarına var gücüyle indirmeye başlayınca yerimden fırlayıp saçlarından yakaladım, bir çekişte yere indirdim onu. Çok kızmıştım. Çatalı kapıp kalçama batırdı. Bağırışmaya yetiştiler. Kaçtım. O gün bu gündür çıplaklıktan tiksiniyorum. Inanın, kadın güzeldi de..."

Ben anlattıkça Prens'in yüzündeki hoppalık ve neşe, üzgün bir anlatımla yer değiştiriyordu.

"*Mon pauvre enfant!*"¹ dedi." "Çocukluğunun çok mutsuz geçtiğini tahmin ediyorum.

"Üzülmeyin, lütfen."

"Kendin söyledin, Lambert'ten başka kimsen yokmuş. Onun da nasıl bir insan olduğunu anlattın. Küçük bir kanaryaya yaptıkları... Protestanlığa girişin o gözler yaşlı, kucak kucağa kutlanışı-

1 Zavallı oğlum.

nı... bir iki yıl sonra annesiye Abbé arasındaki ilişki... Oh, *mon cher*¹ zamanımızın çocuk sorunu korkunç oldu. İlk çocuklukta kıvrır kıvrır altın saçlarıyla, yürekten davranışlarıyla karşınızda toplaşır, tatlı tatlı gülümseyerek pırl pırl gözleriyle bakarlar yüzünüze. Birer melekten, kuştan farksızdırlar. Ama ya sonra... büyüdüklerine lanet okuyası gelir insanın.”

“Çok kötümthersiniz Prens! Çocuklarınız varmış gibi konuşuyorsunuz. Oysa yok, olmayacak da. Öyle değil mi?”

Birden değişti ihtiyarın yüzü.

“*Tiens!*² Aleksandra Petrovna Sinitskaya’yı tanırısın? Üç hafta önce onunla burada karşılaşmış olmalısın. Düşün, gelişinin daha üçüncü günü şakadan, evlenirsem aruk korkmamamın gerektiğini, çünkü bu yaştan sonra çocuğum olmayacağını söylediğimde birden sitem etti bana: Yo, olur, dedi. Sizin gibilerin hem birinci yılda olur, göreceksiniz. He-he! Ne hikmetse, herkes bir an önce evlenmek istediğimi sanıyor. Her ne kadar kötü bir dedikoduysa da, kabul et, zekice de.”

“Zekice ama, çirkin.”

“*Cher enfant*,³ her şeyden alınmak olmaz. İnsanda en değer verdiğim şey zekâdır. Ama sanırım bu da zamanla azalıyor. Ne dersin? Aleksandra Pavlovna’nın dediğini de zekice söylenmiş bir söz sayabilir miyiz?”

“Nasıl yani? Her şeyden alınmak olmaz kuşkusuz!.. Her söylenen söz ilgiye degecek kadar önemli değildir. Pek hoş bir kural! Bu düşünceye gereksinimim var işte. Durun yazacağım bunu. Arada çok ilginç şeyler söylüyorsunuz Prens.”

Yüzü güldü:

“*N’est-ce pas?*⁴ *Cher enfant*, gerçek ince zekâlar giderek azalıyor. Eh, mais... *C’est moi, qui connait les femmes!*⁵ Şuna inan dostum, ne olursa olsun, her kadının yaşantısı ömür boyu bağımlı kalacağı bir erkeği aramakla geçer. Anlayacağın, bağımlı olmak tutkusuyla doludur kadın. Şunu unutma, böyle olmayanı yoktur.”

“Çok doğru!” diye haykırdım, “çok hoş!” Başka zaman olsaydı

1 Dostum.

2 Tanım!

3 Sevgili oğlum.

4 Değil mi? Sevgili oğlum.

5 Fakat ... Kadınları tanıyan benim!

hemen derin felsefe konularına dalar, saatlerce konuşurduk. Ama birden, bir yerime iğne batmış gibi sıçradım. Kıpırmızı kesilmiştim. Onun garip düşüncelerini, para koparmak için beğenir gözüküyormuşum gibi geldi bana. Aylığımı isteyince onun da böyle düşüneceğini sandım. Bundan özellikle söz ediyorum.

Kaba bir tavırla, çabuk çabuk konuşarak,

“Prens,” dedim, “geçen ayın ücreti elli rublemi hemen şimdi vermenizi istiyorum.”

Anımsıyorum (zaten en küçük ayrıntısına dek belleğimdedir o sabah), sözcüğün tam anlamıyla pek iğrenç bir sahne geçmişti aramızda. Önce ne demek istediğimi anlamamıştı. Ne parasından söz ettiğimi kavrayamadan uzun uzun baktı yüzüme. O da aylık alacağımı sanmıyor olmalıydı. Ne iş yapıyordum ki?.. Sonra unuttuğunu söyleyip özür diledi, aceleyle cüzdanından elli ruble çıkardı. Yüzü kıpırmızı olmuştu. Durumu kavrayınca yerimden doğruldum. Sert bir tavırla, artık para kabul edemeyeceğimi, aylıklı olduğumu bana ya yanlışlıkla, ya da işe girmeyi reddetmeyeyim diye söylemiş olabileceklerini, parayı hak etmediğimi, çünkü hiçbir şey yapmadığımı, bir görevimin bile olmadığını şimdi çok iyi anladığımı söyledim. Prens ürkmüştü. Aslında çok çalıştığıma, daha başka görevlerimin de olacağına, bu elli rublenin yaptıklarımın yanında hiç kaldığı için aylığımı arttırmak zorunda bile olduğuna, bu konuyu daha ben işe girmeden Tatyana Pavlovna ile görüştüklerine, ama ne yazık ki unuttuğuna inandırmaya çalışıyordu beni. Birden parladım. Kuyruklu iki kadını enstitülere kadar nasıl izlediğimi anlatmamın karşılığı aylık almamın benim için alçakça olacağını, onu eğlendirmek için değil, iş yapmak için kiralandığımı, iş yoksa buradan çekip gideceğimi vb... kesin bir dille söyledim. Çıkışım çok korkutmuştu onu. Şaşırdım. Kuşkusuz, sonunda ısrarımdan vazgeçtim. Elli rubleyi yan cebime koydu. O anda, bu parayı aldığım için yüzümün ateş gibi yandığını hala anımsarım! Dünyada her şeyin sonunda bir bayağılık, adilik vardır. İşin kötüsü, bu parayı hak ettiğime, bundan kimsenin kuşkusunun olamayacağına da inandırmıştı beni. Öte yandan, ben de inanacak kadar sallaşmışım demek. Hem almamak da olmazdı zaten. Boynuma atıldı.

“*Cher, cher enfant!*” diyordu (ne yalan söyleyeyim, az kaldı ağlayacaktım. Kim bilir nasıl? Tuttum kendimi. Şu anda yazarken

bile yüreğim hızlı çarpıyor.) “Sevgili dostum, çok yakınım bir insan gibisin sen bana. Bu bir ayda yüreğimin bir parçası oldun! Dünya ancak aydınlıkken sevilir. Katerina Nikolayevna (kızı) çok iyi bir kadındır. Gurur duyanım böyle bir kızım olduğu için. Ama, dostum, bazen çok, pek çok incittiği oluyor beni... Şu kızlarla (*elles sont charmantes*)¹ isim günlerine gelen anneleri yalnızca işledikleri kanaviçeleri getirirler. Konuşmasını bilmezler. Daha şimdiden altmış kanaviçe yastığım oldu. Hep köpekler, geyikler... Onları da seviyorum ama, sana öz evladımdan da ileri, kardeşimmişsin gibi yakınlık duyuyorum. Özellikle bana itiraz ettiğin zamanlar seviyorum seni. Edebiyat okumuşsun, heyecanlanmasını biliyorsun...”

“Hiç de okumadım. Elime ne geçerse, rastgele birşeyler okudum o kadar. Son iki yıldır bir satır bile okuduğum yok. Bundan sonra da okumak niyetinde değilim.”

“Niçin?”

“Başka amaçlarım var.”

“*Cher... Ömrümün son deminde benim gibi “je sais tout, mais je ne sais rien de bon”² dersin yazık olur sana. Niçin yaşadığımı kendim de bilmiyorum! Ama... sana çok şey borçluyum... isterdim ki...*”

Birden sustu, düşünceye daldı. Heyecanlandığı zamanlar (sık sık, en küçük bir şeyden heyecanlanırdı) çoğunlukla bir an için bilincini yitiriyor, kendini koyveriyordu. Ama biraz sonra düzeliyor, her şeyi unutuyordu. Birkaç dakika öyle oturduk. Kalın alt dudağı iyice sarkmıştı... en çok, durup dururken, kızından böyle açık yüreklilikle söz etmesi şaşırtmıştı beni. Bunu heyecanına verdim kuşkusuz. Birden,

“*Cher enfant,*” dedi “sana *sen* dediğim için kızmıyorsun bana, değil mi?”

“Hem de hiç. Doğrusunu söyleyeyim, önceleri, ilk günler biraz alınmışım. Ben de *sen* demek istemiştım size. Ama bunun saçma bir şey olacağını anlamakta gecikmedim. Beni alçaltmak için *sen* demiyorsunuz bana.”

Beni dinlemiyordu. Anlaşılan sorusunu bile unutmuştu. Birden dalgın bakışını yüzüme kaldırdı.

1 Havalı, çekici kızlardır.

2 Her şeyi biliyorum, ama işe yarar bir şey bildiğim yok.

“*Baban* ne alemde?” dedi.

İrkildim. Daha önce hiç yapmadığı bir şeyi yapıyor, Versilov’dan *baban* diye söz ediyordu. Zaten Versilov’un adını da ilk kez alıyordu ağzına.

Heyecanlanmışım. Gene de kısaca:

“Parasız pulsuz, arpacı kumrusu gibi düşünüyor,” dedim.

“Evet, para sorunu. Bugün davaları karara bağlanacak. Prens Seryoja’yı bekliyorum. Haber getirecek. Mahkemeden çıkınca doğru bana geleceğine söz verdi. Kaderleri yargıcın vereceği karara bağlı. Yetmiş seksen bin var işin içinde. Kuşkusuz, her zaman Andrey Petroviç’in (yani Versilov’un) iyiliğini istemişimdir. Sonunda o kazanacağına benzer zaten. Yasalar öyle!”

Şaşırmıştım.

“Mahkeme bugün mü?” diye haykırdım.

Versilov’un beni bunu bile haber vermeyecek kadar önemsememesi gücüme gitmişti. Hemen şöyle geçirdim içimden: “Belki anneme de, kimseye de söylememiştir. Öyle bir adam bu işte!”

“Ne yaparsın...” dedi. “Hâlâ eskisi gibi dinsel öğütler veriyor mu?.. Belki kızların, ağızları süt kokan kızların peşinde koşuyordur hâlâ. He-he! Pek gülünç bir olay geldi aklıma... He-he!”

“Kimden söz ediyorsun? Kızların peşinde koşan kim?”

“Andery Petroviç! İnanır mısın, sakız gibi yapışmıştı yakamıza: Ne yiyor, ne içiyor, ne düşünüyorduk... hepsine karışıyordu. Hayret ederdin. Korkutuyordu, gözdağı veriyordu: Madem dindarsınız manastıra niçin gitmiyorsunuz?” Bayağı istiyordu bunu. *Ma-im quelli idde!*¹ Doğru bile olsa sence de pek sert, amansız değil mi? Hiçbir suçun görmezlikten gelinmeyeceği yargı gününü anlatarak özellikle beni korkutmayı, yıldırmaı seviyordu. Nedense başkalarını değil de beni.”

Onun hâlâ kendine gelememiş olması, böyle konuşması sıkıma başlamıştı beni. Gene de sözlerini ilgiyle dinledikten sonra,

“Bir aydır aynı evde kalıyoruz” dedim, “böyle şeylerden söz ettiğini duymadım.”

“Değişti demek. Artık öyle şeylerden söz etmiyor, ama inanın, bu söylediklerim doğrudur. Son derece zeki bir insan olduğunu kabul ederim. Buna kimsenin itirazı olamaz zaten. Çok da bilgili-

1 Ama ne fikir!

dir, ama zekâsıyla bilgisi doğru yolda mı acaba? Avrupa'ya gitmeden önce böyle değildi. Gitti, orada üç yıl kaldı, böyle döndü. Doğrusunu isterseniz pek sarsmıştı beni bu... Yalnız beni değil, herkesi... *Cher enfant, j'aime le bon Dieu...*¹ Tanrı'ya inanmasına inanırım, ama, tepem atmıştı. Tatalım ki yanlış bir şey yaptım. Ama çok üzgün olduğum için bilerek yaptım bunu. İtirazım, dünya yaratılış berri olduğu gibi çok ciddi, çok önemliydi: Üstün bir varlık varsa, diyorum, bu varlık bütün yaratıkların içinde sıvı ya da başka bir biçimde parça parça değil de, *bir başına* ise nerede olmalı? Dostum, *c'était bête*² kuşkusuz. Ama bu konuda birbiriyle çelişen çeşitli düşüncelerin olduğu da bir gerçektir. *Un domicile*,³ bu önemlidir. Çok kızdı. Meğer Avrupa'dayken Katolik olmuş..."

"Bu benim kulağıma da çalındı. Hayret..."

"Kutsal her şeyin üzerine yemin ederim, söylediklerimde yalan yok. Sen farkına varmadın demek... Yine de çok değiştiğini söylüyorlar. Ama o zaman bize yaptıkları!.. İnanır mısınız, bir azizmiş, mucizeler görüyormuş gibi haller takınmıştı. Vallahi de billahi de hesap soruyordu bizden! Ya, mucize! *en voilà une autre!*⁴ Bir rahip, keşiş olsa neyse, ama değil, görmüş geçirmiş, kafası çalışan bir insan... Durup dururken mucizelerden söz etmeye başlayınca! Doğrusu sosyeteye girmiş birisi için pek garipsenecek bir tutku, bir zevk. Kötü hiçbir şey söylemedim kendisine: Bunlar kutsal konulardır, her şey olabilir... diye geçiriyordum içimden. Bütün bu *l'inconnu*⁵ bundan çıkıyordu. Onun gibi bir insana hiç yakıştıramıyordum bunu. Bir gün başıma böyle bir şey gelse, ya da bana önerilse, yemin ederim hiç düşünmeden reddederdim. Örneğin, bugün kulüpte yemek yiyorum, hop buraya uçtum! Kahkahayla gülerler adama! Her şeyi açık açık anlatmıştım kendisine... Koyunda muska taşıyordu."

Öfkeden yüzüm kızardı. Birden,

"Siz üzerinde gördünüz mü o muskayı?" diye bağırdım.

"Görmedim ama..."

"Öyleyse şunu bilirsiniz, tümü yalandır bu söylenenlerin. Gözü

1 Aziz çocuk, ben Tanrı'yı severim...

2 Alı kça bir şey bu.

3 Bir mesken.

4 Al sana bir tane daha!

5 Bilinmeyen.

dönmüşçesine yapılan iftiralar, fesatlar. Düşmanlarının, daha doğrusu, insafsız baş düşmanının (bir düşmanı vardır, kızınız) uydurmalıdır!”

Bu kez Prens de alevlenmişti:

“*Mon cher*, sizden ısrarla rica edeceğim, şimdiden sonra bu üzücü olayla birlikte kızımın ismini bir daha anmayın.”

Ayağa kalktım. İhtiyar kendinde değildi. Çenesi tı riyordu.

“*Cette histoire infame!*..¹ Kızıma inanmıyordum, hiçbir zaman, inanmak istemiyordum, ama... herkes, inanın, inanın diyor. Ben...”

Tam o anda uşak girdi, bir kartvizit uzattı ev sahibine. Gene oturdum.

* * *

İki kız girdi. Biri Prensın karısının yeğenlerinden birinin üvey kızı, ya da buna benzer bir şeyi, yetiştirmelerdendi. Prens daha şimdiden ayırmıştı drahomasını; (unutulmasın) aslında kızın kendi de zengindi. Öteki, erkek kardeşiyle birlikte Fanariotov'ların yanında kalan, o güne dek yalnızca bir kez, o da sokakta yarım yamalak gördüğüm Versilov'un benden üç yaş büyük kızı Anna Andreyevna. Kardeşiyle de Moskova'da gene bir kez hafif yollu çatışmıştık (yer olursa bu çatışmadan ileride söz etmek niyetindeyim. Aslında değmez ya). Bu Anna Andreyevna küçüklüğünden beri Prensın gözbebeği idi (Versilov'la Prensın dostluğu çok eskiydi). Biraz önceki konuşmamızdan o denli şaşkın bir durumdaydım ki, kızlar içeri girdiklerinde koskoca Prens ayağa kalkmışken, ben kalkmamıştım. Sonra da kalkmamın artık ayıp kaçacağını düşünerek oturduğum yerden kıpırdamadım. Daha üç dakika önce paylamıştı beni Prens. Gideyim mi kalayım mı, bir türlü karar veremiyordum. Ama ihtiyar, her zaman olduğu gibi, her şeyi bir anda unutuvermiş, kızları görünce canlanmış, bir hoşlaşmıştı. Hatta içeri girerlerken çabucak değişiveren yüzünü bana dönüp, esrarlı bir tavırla göz kırpmıştı.

“Olimpia'ya dikkat et, diye fısıldamayı bile başarmıştı. Çok dikkat et ama, sonra anlatacağım...” Oldukça dikkatli baktım. Kızın ilgi çekici bir yanını göremedim. Ama yüzü maddecilerin pek

1 Bu rezil hikâye!..

hoşlandıkları cinsten hoştu. Hafif kırışıklarında bir iyi yüreklilik anlatımı vardı. Öyle topluluk arasında hemen sivriliverecek gibi aydın değildi ama, cahil de sayılmazdı. Gözlerinde bir kurnazlık parıltısı vardı. On dokuz yaşından çok göstermiyordu. Anlayacağınız, hiçbir ilgi çekici yanı yoktu. Bizim lisede böyle kızlara yastık derdik. (Bu kıızı böyle inceden inceye anlatıyorsam, ileride gerekeceği içindir.)

Öte yandan, buraya kadar anlattıklarım arasında gereksiz ayrıntı sandığınız her şey de, bizi geleceğe götüreceği, orada gerekeceği için anlatılmıştır. Yeri gelince hak vereceksiniz bana. Atlayamadım, elden ne gelir. Sıkıldıysanız, rica ederim bırakın okumayı.

Versilov'un kızının ise bambaşka bir kişiliği vardı. Uzun boylu, biraz zayıftı. Yüzü uzunca, dikkati çekecek derecede solgundu. Saçları parlak siyah; gözleri koyu, iri; bakışları derindi. Taptaze ağzını ince, kırmızı dudaklar çevreliyordu. İnce, kuru bedenli olmasına karşın, yürüyüşünden tiksindirmediğim ilk dişi o olmuştur. Yüz anlatımı içten değildi ama gururluydu. Yirmi iki yaşında olduğunu biliyordum. Görünüşü hiçbir yanıla Versilov'u andırmıyordu ama, yüz anlatımı insanı şaşırtacak derecede onunkinin aynıydı. Güzel olup olmadığını bilmiyorum. Bu konuda herkesin zevki başkadır. İki kız da aynı giyinmişti. Öyle ki, anlatmaya bile değmez. Ablamın bir bakışından, yüz buruşturmasından alınacağını sanıyor, bunu bekliyordum. Kendimi hazırlamıştım. Erkek kardeşi de daha ilk karşılaşmamızda hakaret etmişti bana Moskova'da. Anna Andreyevna tanımazdı beni, ama Prens'in yanında çalıştığımı duymamış da olamazdı. İhtiyarın her düşüncesi, yaptığı her şey bu akrabalar "lütuf bekleyenler" kalabalığında hemen büyük bir yankı uyandırıyor, herkesi ilgilendiren önemli bir olay oluyordu. Onun bana bağlanması da bu çeşit önemli olaylardandı. Prens'in, Anna Andreyevna'nın geleceğiyle ilgilendiğini, ona bir koca aradığını biliyordum. Oysa gergelle nakış işleyen kızlara koca bumak çok daha kolaydı...

Ve işte bütün bekleyişlerimin tersine, Versilova Prensle tokalaştıktan, sosyete de alışılmış birkaç neşeli sözcükle hal hatır sorduktan sonra büyük bir merakla bana baktı. Benim de kendisine baktığımı görünce birden gülümseyerek başıyla selam verdi. Kapalı bir yere giren her insanın verdiği zoraki bir selamdı bu ama, gülü-

şü içten, tatlıydı. Sanki önceden düşünmüş, hazırlanmıştı böyle gülümsemeye. Anımsıyorum, o anda bir hoş olmuştu içim.

Onun bana selam verdiğini, benimse **hala** oturduğumu görünce, Prens sıkılğan:

“Sevgili genç dostum Arkadiy Andreyeviç Dol...” diye başlamıştı ki birden sustu: Belki de beni onunla (yani iki kardeşi) tanıştırmaya çalışmak pek tuhafına gitmişti.

“Yastık” da başıyla selamlamıştı beni. Prensın sözleri üzerine birden parladım, yerimden fırladım: Bir gurur, son derece anlamsız bir gurur taşkınlığından, onur düşkünlüğünden geliyordu bu.

Bayanların selamlarına karşılık vermemin gerektiğini bile unutmuş, sert bir tavırla girmiştim araya:

“Bağışlayın Prens, ben Arkadiy Andreyeviç* değil, Arkadiy Markoviç'im...” Ah, o korkunç an hiç olmasaydı, ne olurdu... Prens avuç içiyle alnına vurarak:

“Mais... tiens!” diye haykırdı.

Kulağımın dibinde safça, yayvan bir ses duydum:

“Öğreniminizi nerede tamamladınız?”

“Yastık”, burnumun dibine kadar sokulmuş, soruyordu.

“Moskova'da, lisede,” dedim.

“Öyle mi?!.. Duymuştum. Nasıl, okullar daha mı sıkı orada?”

“Çok.”

Hala ayaktaydım. Tekmil veren bir asker gibi konuşuyordum. Kızın soruları yersizdi kuşkusuz. Ama aptalca çıkışımı örtbas etmek, o anda Versilova'nın, kulağına fısıldadığı (benim hakkımda olmadığı belli) birtakım neşeli sözleri gülümseyerek dinleyen Prensın şaşkınlığını hafifletmek için başarılı bir yol bulmuştu. Hiç tanımadığım bu kız niçin bu bataktan kurtarmak istemişti beni? Bunun yanında, bana karşı öyle davranmasının gizli bir nedeni olmadığını sanmak da olmazdı. Gizli bir niyeti olmalıydı. Benim de onu elimden geldiğince önemsememi istiyormuş gibi aşırı bir merakla bakıyordu gözlerimin içine. Bunları sonra düşündüm kuşkusuz. Yanılmamışım da...

Prens birden yerinden fırladı:

“Ne? bugün mü?” diye haykırdı.

Versilova şaşırılmıştı.

(*) Rusça'da ikinci ad, baba adıdır - ç.n.

“Bilmiyor muydunuz yoksa? Olympe! Gördünüz mü, Katerina Nikolayevna'nın bugün geleceğini Prens bilmiyormuş. Oysa biz de çoktan gelmiştir diye acele ediyorduk. Sabah treninden indiğini, kendisini evde bulacağımızı sanıyorduk. Kapıda karşılaştık. Sizin yanınızda beklememizi, biraz sonra geleceğini söyledi... Bakın, geliyor işte!”

Yan kapı açıldı ... o kadın girdi içeri.

Prens'in çalışma odasında asılı tuhaf portresinden tanıyordum onu. Bir aydır iyice ezberlemiştim yüz çizgilerini. Yanında kaldığım üç dakikada bir saniye bile ayırmadım gözlerimi yüzünden. Portreden bilmeseydim, bu üç dakikanın sonunda “Nasıl bir kadındır?” diye sorsalardı bir yanıt veremezdim. Altüst olmuşum.

Bu üç dakikada belleğimde yalnızca, Prens'in öpüp haç çıkartarak kutsadığı, içeri girer girmez bana bakmaya başlayan gerçekten çok güzel bir kadın kalmıştı. Prens'in, başıyla beni gösterip, hafifçe gülümseyerek yeni sekreteri hakkında birşeyler mırıldandığını, soyadımı söylediğini açık açık duymuşum. Yüzünü buruşturdu, tiksiniyormuş gibi baktı yüzüme. Öylesine küstahça gülümsedi ki, kendimi tutamayıp hızlı adımlarla Prens'in yanına gittim, titreyerek, bir sözcüğün bile sonunu getiremeden, kuşkusuz dişlerimi de sıkarak,

“O günden beri ben...” diye homurdandım. “Artık biraz da kendi işlerimle ilgileneceğim. Prens... Ayrılıyorum yanınızdan.” Dönüp odadan çıktım. Hiç kimse seslenmedi arkamdan. Prens bile ağzını açmadı. Hepsi öylece kalakalmışlardı. Prens sonra anlattı bana, yüzüm öyle beyazmış ki, “korkmuş.”

Bunlara da boş verin!.. Değmez.

III

Boş verin, dememin nedenini anlatayım: Düşüncelerimin en güçlüsü öteki güçsüzlerin tümünü yutuvermişti. Başka bir şey aratmıyordu bana. Dışarı çıktığımda çok heyecanlı, mutluydum. Sokakta yürürken hani neredeyse sevinçten şarkı söyleyecektim. Pek hoş bir sabahı doğrusu! Güneş, gelip geçenler, gürültü, canlılık, neşe, kalabalık! Yoksa hakaret etmemiş miydi bana o bayan?

Budalaca da olsa, hemen anında yanıtlamadan, karşılığını vermeden kimin hakaretini sineye çekerdim ki? O güne dek beni hiç görmemiş olmasına karşın, bir an önce bana hakaret edebilmek için koşarak gelmişti: Gözünde ben "Versilov'un gizli casusu" idim. O zamanlar da, ondan uzun süre sonra da kaderinin Versilov'un elinde olduğuna, onun bir delille istediği anda hayatını mahvedebileceğine inanıyordu. Hiç değilse böyle bir şeyden kuşkulanıyordu. Bir ölüm kalım savaşı vardı aralarında. İşte bu yüzden, aslında hakarete uğrayan ben değildim! Bir hakaret var olmasına vardı ortada ya, bana değildi. Üzerime almamıştım! Nerede! Buna sevinmiştim bile. Nefret etmek için gelmişim ama, sevmeye bile başladığımı seziniyordum onu. "Bir örümcek, göz koyduğu, ağına düşürmeye hazırlandığı bir sinekten nefret edebilir mi? Sevimli sinekcik! Bence, hep sevilir kurbanlar. Hiç olmazsa sevinebilir. Ben de seviyorum düşmanımı. Örneğin, o denli güzel olması hoşuma gitmişti. Sayın bayan, öyle gururlu, öyle kibirli olmanızı da çok sevdim. Uysal biri olsaydınız bu denli mutlu edemezsiniz beni. Yüzüme tükürdünüz. Gurur duyuyorum bundan. Gerçekten tükürmüş olsaydınız, inanın hiç alınmazdım. Çünkü onun değil, benim kubanımsınız. Nasıl da başımı döndürüyor, sarhoş ediyor beni bu düşünce! Hayır, büyüklüğün gizli duygusu açık bir üstünlükten çok daha hoştur. Yüz milyonluk bir para babası olsaydım; beni, yoksulluğumdan neredeyse dilenecek çok küçük bir yaratık sansınlar, omuz vurup geçsinler, aşağı görsünler diye eski püskü giysilerle dolaşmakta bulurdum mutluluğu. Yalnızca düşüncesi yeterdi bana bunun."

O zamanki duygularım böyleydi işte. Yalnız şunu ekleyeceğim: Şimdiki bu anlatışım biraz yüzeyde kaldı. O zaman daha bir duygulu, alıngandım aslında. Belki şu anda bile yazdığımdan daha alınganım. Umarım!

Belki yazmaya kalkışmakla hiç iyi etmedim: Kağıda dökemediklerimden çok fazlası içimde kaldıktan sonra... Kişinin duygularının iyisi de kötüsü de içinde oldukları sürece sözcüklerde olduğundan çok daha güçlüdürler. Sözcüklere döküldüklerinde bir gülünçleşiyor, bayağılaşıyorlar. Versilov, bir gün bu durumun ahılsız kişilerde bütünüyle tersi olduğunu söylemişti. Öyleleri yalnızca yalan söylerler, bunun için de rahattırlar. Oysa ben gerçekleri yazmaya çabalıyorum. Bu da dehşetli güç oluyor!

Eylülün on dokuzunda başka bir adım daha atmıştım.

Geldiğim günden beri ilk kez para yüzü görüyordu cebim. Daha önce de söylediğim gibi, iki yılda biriktirdiğim altmış rublemi anneme vermiştim. Birkaç gün önce, uzun zamandır hayalini kurduğum “denemeyi” aylığımlı aldığım gün yapmaya karar vermiştim. Bir gün önce, Petersburg icra dairesinin “eylülün on dokuzunda saat on ikide Kazanskaya Mahallesi'nin filan sokağının filan numaralı evinde Madam Lamberth'in eşyalarının icra yoluyla satılacağını, eşyaların durumlarını bildiren raporlarla geçer değerlerinin eşyaların satış günü görülebileceği vb., vb.” bildiren bir gazete duyurusu ile adresi kesip almıştım.

Saat birdi. Yayan, çabuk adımlarla duyuruda verilen adrese yollandım. Üç yıl oluyordu paytona binmemiştim. Söz vermiştim kendime (başka türlü altmış rubleyi biriktiremezdim çünkü). Açık artırmayla satış yapılan yerlere o güne değin hiç gitmemiştim. Böyle bir şey yapmaya şimdilik izin vermiyordum kendime. Bu adımı, liseyi bitirip, herkesle tüm ilişkilerimi kesip kabuğuma çekildikten sonra, bütünüyle özgür olduğum zaman atacaktım. “Kabuğumda” degildim henüz. Özgürlüğüme de kavuşmamıştım. Zaten bu adımım bir deneme olacaktı. Şöyle bir bakacak, bilgi edinecek, sonra bu işe ciddi olarak başlayacağım güne dek bir daha böyle yerlere uğramayacaktım! Herkes için küçük, hiçbir değişik yanı olmayan son derece olağan bir açık artırmaydı bu. Benim için ise Kolomb'un, Amerika'yı keşfe gittiği gemisinin kızağa konan kaburgasının ilk kalası. Prensten çıkıp Kazanskaya Mahallesi'ne doğru yürürken kafamda bu düşünceler vardı işte.

Adresteki sokağı bulunca duyuruda bildirilen evin avlusunun iç bölümüne geçtim. Madam Lamberth'in dairesine girdim. Küçük, alçak tavanlı dört odası ile bir holü olan bir daireydi burası. Hole açılan odalardan ilkinde bir kalabalık vardı. Belki otuz kişi toplanmıştı içeride. Bu otuz kişinin yarısı alıcıydı. Ötekilerin, ya böyle şeylerin meraklıları, ya da Madam Lamberth'in gönderdiği adamlar oldukları belliydi. Tüccarlar, altın eşyalara yiyecekmiş gibi bakan Yahudiler, “temiz” giyimli birkaç da beyefendi vardı. Bu kalabalıktan birkaç kişinin yüzü hâlâ belleğimdedir. Odanın sağında, ardına kadar açık bir kapının iki kanadı arasına büyükçe

bir masa sıkıştırmışlardı. Öyle ki, aradan öteki odaya geçilemezdi. Haczedilerek satılığa çıkarmış eşyalar oradaydı. Solda bir oda daha vardı. Ama kapısı kapalıydı. Kapı arada bir aralanıyor, bir baş uzanıp dışarı bakıyordu. O anda gerçekten utanılacak bir durumda olan Madam Lamberth'in kalabalık ailesinden biri olmalıydı. Kapı arasındaki masanın arkasında sandalyede, göğsünde nişanıyla, yüzü kalabalığa dönük, bir icra memuru oturuyor, satışı yönetiyordu. Ben geldiğimde satış yarıyı bulmuştu. Kalabalığı yararak tam masanın önüne sokulmuştum: Bu sırada pirinç şamdanlar satılıyordu. İzlemeye koyuldum.

Kendi kendime şöyle düşünüyordum: "Ne alabilirim buradan?" Pirinç şamdanları hangi cehennem dibine saklayacaktım? Amacıma erebilecek miydim acaba? Bu iş böyle mi yapılırdı? Evdeki hesap çarşıya uyacak mıydı? Bunları düşünüyorum, bekliyordum. Oyun masasına oynamak için yaklaşmış bir kumarbazın, daha kart almamışkenki duygusuna benzer bir duygu vardı içimde: "İstersem bir kart alırım, istersem döner giderim, keyfime bağlı," diye geçirir içinden. O anda yüreği hızlı hızlı çarpıyordu. Ama arada bir bir kıpırdanma, bir ürperti olur içinde. Doğrusu hoş, tatlı bir duygudur bu. Öte yandan kararsızlık yavaş yavaş sıkılmaya başlamıştır canını. Sonra gözü bir şey görmez olur. Elini uzatır, bir kart alır. Ama bu, bilinçsizce, neredeyse isteğinin tersine olmuş gibidir. Elinin hareketini o anda başka birisi yönetiyordur sanki. Sonunda karar verir. Bir kart oynar. Artık çok değişik, büyük bir duygu doldurmuştur içini. Elbette burada açık artırmaların nasıl yapıldığını anlatmak değil amacım. Yalnızca kendimi yazmak istiyorum. Benden başka kimin yüreği çarpar ki bir açık artırmada?

Heyecanlananlar, köpürenler vardı. Susup bekleyenler, bir şeyi satın aldıktan sonra pişman olanlar, yakınanlar... İyice duymadan, iki rublelik bir gümüş kaplama süt kabını gümüş diye beş rubleye alan bir adama hiç acımadım bile. Dahası sevindim... Görevli durmadan eşyaları değiştiriyordu. Şamdanların arkasından küpeler, onların arkasından işlemeli bir maroken yastık, daha arkadan da bir çekmece göründü. Sanırım değişiklik olsun diye, ya da alıcıların isteklerine uyarak böyle yapıyorlardı. Daha on dakika bile geçmemişti, bir yastığa, bir çekmeceye uzandım. Ne var ki, son dakika gelip çatinca duraksıyordum. Gereksiz gibi geliyordu bana bu eşyalar. Sonunda bir albüm göründü görevlinin elinde.

“Kırmızı maroken kaplı, içinde suluboya ve çini mürekkeple yapılmış resimler olan, gümüş tokalı, oyma fildişi kutulu, kullanılmış ev albümü. Fiyatı iki ruble!”

Yaklaştım. Hoş bir şeydi. Ama, fildişi işlemenin bir yeri kırık. Bakmak için yalnızca ben sokulmuştum. Ötekiler susuyorlardı. Rakibim yoktu. Kutunun tokalarını çözüp incelemek için albümü çıkarabilirdim. Ama bu hakkımı kullanmadım. Titreyen kolumu “eh, olsun varsın”, der gibi salladım yalnızca,

“İki ruble beş kapık,” dedim.

Kuşkusuz, heyecandan dişlerim takırdıyordu. Bende kaldı. Hemen parayı verdim. Albümü alıp bir köşeye çekildim. Kutudan çıkarıp heyecanla, çabuk çabuk sayfaları çevirmeye başladım. Kutusunu saymazsak, belki dünyanın en zavallı, köhne şeyiydi. Eskiden, enstitüyü yeni bitiren kızların edindiklerinin bir eşi, küçük boy dosya kâğıdı büyüklüğünde, kenarlarının altın yaldızı silinmiş, incecik bir albüm. Çini mürekkebiyle suluboyayla dağ tepelerinde tapınaklar, aşk melekleri, içinde kuğu yüzen bir de göl resimleri yapılmış; şiirler yazılmıştı:

*“Uzun bir yola gidiyorum,
Uzun bir zaman için Moskova’dan ayrılıyorum,
Uzun bir zaman için dostlarıma veda ediyorum,
Posta arabasıyla Kırım’a gidiyorum.”*

(Nasılsa aklımda kalmış!) Bu sınavda çaktığımdan kuşkum yoktu. Kimsenin işine yaramayacak bir şey varsa o da bu albümdü.

“Olsun varsın,” dedim kendi kendime, “her kumarbaz ilk oynadığı kartta kaybeder. İyiye işaret bile sayılabilir bu.”

Pek neşeliydim.

Birden, mavi pantolonlu, temiz giyimli, gösterişi yerinde bir adam belirdi tepemde:

“Ah, geç kaldım! Siz mi aldınız bunu? Siz mi aldınız?”

Anlaşılan benim albümü almak istiyordu, geç kalmıştı.

“Geç kaldım. Ah ne yazık! Kaça aldınız?”

“İki ruble beş kapığe.”

“Ah, ne yazık! Satmak ister misiniz onu?”

Heyecandan kalbim duracak gibiydi.

“Dışarı çıkalım,” dedim.

Merdivene çıktık.

“On rubleye bırakırım,” dedim.

Sırtımdan soğuk terler boşalıyordu.

“On ruble mi! İnsaf, ne diyorsunuz?!”

“Eh, siz bilirsiniz.”

Gözlerini gözlerimin içine dikmiş, bakıyordu. İyi giyimliydim.

Yahudiye ya da vurguncuya benzer yanıım yoktu.

“İnsaf edin, bu eski püskü albüm kimin işine yarar, kim beş kapik verir ona? Yalnızca kutusu... o da öyle ahım şahım bir şey değil. Alıcı bulamayacaksınız.”

“Siz varsınız ya...”

“Öyle ama, benim durumum başka. Bana bakmayın siz. Hem benden başkası da çıkmaz. Biraz indirin, alayım.”

“Yirmi beş ruble istemeliydim, ama sizi kaçırmamak için dürüst olayım dedim, on ruble istedim. Bir kapik bile inmem.”

Dönüp yürüdüm.

Arkamdan yetişti:

“Hadi dört rubleye bırakın... Peki beş olsun.”

Hiç konuşmadan yürüyordum. Bir on rublelik çıkarıp uzattı.

“Alın bari!”

Albümü verdim.

“Ama kabul edin, insafsızlıktır bu yaptığınız! İki ruble nerede, on ruble nerede? Öyle değil mi?”

“Niçin insafsızlık oluyormuş? Piyasa bu!”

“Ne piyasası?” (Besbelli kızmaya başlamıştı.)

“Talep meselesi. Talep olunca fiyat da yükselir. Siz istemeseydiniz bunu belki kırk kapiğe bile satamazdım belki.”

Her ne kadar kahkahalarla gülmüyor, ciddi duruyorduysam da, içim fıkır fıkırdı. Sevinçten değil, bilmediğim, anlayamadığım bir şeyden geliyordu gülmem. Sık sık soluyordum.

Pek sevmiştim bu adamı. Kendimi tutamayarak dostça bir tavırla,

“Beni dinleyin,” dedim, “ölmüş arkada yedi milyar frank bırakan Parisli James Rotchild (adam başını salladı) daha gençliğinde, Berry dükasının öldürüldüğünü bir rastlantı sonucu herkesden birkaç saat önce öğrenince, koşarak gerekli kişilere haber verdiği için bir anda birkaç milyonun sahibi oluvermişti. İşte böyle yapıyor insanoğlu, bayım!”

Bir budalaymışım gibi hışımla bağırdı:

“Siz de bir Rotchild mi olacaksınız yoksa?”

Yürüyüp, hızlı adımlarla sokağa çıktım. Daha ilk adımda yedi ruble doksan beş kapik kazanmıştım! Anlamsız, çocukça bir adımdı bu gerçi, ama gene de düşüncelerimle uzlaşıyor, içimi titretiyordu... Duygularımı anlatmayacaktım hani... Onluk ceketimin cebindeydi. Yoklamak için iki parmağımı cebime soktum. Öyle yürüyordum. Elli adım gittikten sonra sokağın ortasında on rublelik banknotu cebimden çıkarıp baktım. O anda öpmek geldi onu içimden. Bir evin önünde kapalı bir araba durdu. Uşak kapıyı açtı. Göz kamaştıran, genç, güzel, zengin, ipek kadife giysili, iki arşınlık kuyruğuyla bir kadın çıktı evden. Küçük, güzel çantası birden yere düştü. Kadın arabaya girip oturdu. Uşak eğilip çantayı alacaktı ki, çabuk davranıp kapım, şapkamı çıkarıp, çantayı sahibesine verdim. Şapkam silindirdi. Bir delikanlı için oldukça kibar giyimliydim. Kadın gururlu, son derece tatlı bir gülümsemeyle “Mersi, mösyö,” dedi. Araba hareket etti, uzaklaştu. On rubleliği bir kez daha öptüm...

* * *

O gün, bizim okulu bırakıp Petersburg'da bir yüksek meslek okuluna giren liseden tanıdığım Yefim Zverev adında bir arkadaşım gidecektim. Burada anlatmaya değmez. Zaten aramızda bir dostluk da yoktu ama, Petersburg'da bulmuştum onu. Vilno'dan dönen, Kraft adında benim için çok gerekli birisinin adresini (gene anlatmaya değmeyen bazı nedenlerle) biliyordu. Hemen götürbilirdi beni Kraft'a. Üç gün önce söylediğine göre, bugün ya da yarın bekliyordu onu. Petersburg yakasına geçecektim. Hiç de yorgun değildim.

Zverev'i (o da benim gibi genç, on dokuz yaşındaydı) geçici olarak kaldığı halasının evinin avlusunda buldum. Yemekten yeni kalkmış, ayağında takunyalar, avluda dolaşıyordu. Beni görür görmez, Kraft'ın bir gün önce geldiğini, gene Petersburg yakasındaki eski evinde oturduğunu, önemli bir şeyi bana vermek için onun da beni hemen görmek istediğini söyledi.

“Gene bir yere gidecek,” diye bitirdi sözünü.

Bu koşullar altında Kraft'ı görmem çok önemli olduğu için Yefim'den beni, (iki adım ötede bir ara sokakta olduğu sonra anlaşılacak) Kraft'ın evine götürmesini istedim. Bir saat önce görüşüklerini, Kraft'ın, Dergaçov'un evine gittiğini söyledi.

“Hadi biz de gidelim,” diye ekledi, “niçin çekiniyorsun? Korkuyor musun yoksa?”

Dergaçov’un evinde geç saatlere kadar oturabilirdi Kraft. Nerede bekleyecektim onu? Oraya gitmekten korkmuyordum ama, Yefim üç kez götürmek istemişti beni oraya, canım istemişti. Yefim “yoksa korkuyor musun?” derken pis pis gülümsemişti. Okuyucumun şunu bilmesini isterim: Bir korku sorunu değildi bu. Korkuyorduysam, bu bambaşka bir şeydendi. Bu kez gitmeye kararlıydım. Orası da yakındı. Yolda Yefim’e, hâlâ Amerika’ya kaçmak niyetinde olup olmadığını sordum. Hafiften gülümseyerek:

“Biraz daha beklerim belki,” dedi.

Pek sevmezdim Yefim’i. Dahası hiç sevmezdim. Sarı saçları, acayip kaçacak derecede beyaz bir yüzü vardı. Şişko, benden biraz uzun boyluydu. On yedi yaşından çok göstermiyordu. İnsan konuşacak bir şey bulamazdı onunla.

Daha ayrıntılı bilgi edinmek için,

“Dergaçov’un evinde ne var?” diye sordum. “Her zaman kalabalık olur mu?”

Şişko gene gülümsedi.

“Niçin o kadar korkuyorsun?”

Tepem atmıştı artık:

“Allah belanı versin e mi?” diye haykırdım.

“Pek kalabalık değildir. Yalnız bildikler geliyor. Hepsi de bizden, gönlün rahat olsun!”

“Bizdenmiş, bizden değilmiş umursadığım vardı da sanki! Örneğin, ben de sizden miyim şimdi? Nasıl güvenebilecekler bana?”

“Ben getiriyorum ya seni, yeter. Hem senin hakkında bazı şeyler biliyorlar. Kraft da tanıtabilir seni.”

“Beni dinle, Vasin de orada mıdır?”

“Bilmiyorum.”

“Oradaysa, içeri girdiğimizde dirseğinle dürt, göster onu bana. Girer girmez hemen göster, anladın mı?”

Vasin’le ilgili çok şey duymuştum. Ne zamandır görmek istiyordum onu.

Dergaçov bir tüccar karısının ahşap evinin avlusunda ayrı, küçük bir yapıda oturuyordu. Tertemiz üç odalı bir evdi. Dört penceresinin storları indirilmişti. Dergaçov bir teknisyendi. Peters-

burg'da bir yerde çalışıyordu. Ama duyduğuma göre, taşrada daha kârlı başka bir iş bulmuş, yakında oraya gidecekti.

Küçücük hole girdiğimizde bazı sesler geldi kulağımıza. Galiba ateşli bir tartışma vardı içeride: "*quae medicamenta non sanat - ferrum sanat quae ferrum non sanatignis sanat!*"

Bir huzursuzluk vardı içimde. Kalabalığa alışık değildim. Her çeşidi sıkardı beni. Lisede okul arkadaşlarımla senli benliydim ama hemen hiçbiriyle dost değildim. Kendime bir köşe yapmış, içinde yaşıyordum. Ama bu değildi şimdi beni sıkın. Ne pahasına olursa olsun hiç kimsenin benimle ilgili bir kanı edinmemesi için tartışmaya girmemeye; yalnızca, bir şey sorarlarsa yanıtlamaya söz vermiştim kendime. Hele tartışmaya girmekten bütün dikkatimle kaçınacaktım.

Küçücük odada yedi kişi, bayanları da sayarsak on kişi vardı. Dergaçov yirmi beş yaşında, evliydi. Karısının kız kardeşiyle bir akrabası da oradaydılar. Yanında kalıyorlardı. Oda gelişigüzel döşenmişti ama, yeterince, hatta fazlasıyla temizdi. Duvarda ucuz çeşidinden taşbasma bir portre asılıydı. Köşede, önünde lambası yanan örtüsüz bir tasvir vardı. Dergaçov yanıma gelip elimi sıktı, "Oturunuz," dedi, "yabancı yok aramızda."

Hemen arkasından oldukça sevimli, alçakgönüllüce giyinmiş, gencecik bir kadın hafifçe öne eğilerek,

"Lütfen," diye ekledi.

Dışarı çıktı. Dergaçov'un karısı olduğu, ben içeri girmeden önce tartışmaya katıldığı belliydi. Şimdi de bebeğini emzirmeye gidiyordu. Odada iki kadın kalmıştı: Biri bodur, yirmi yaşlarında, iyi kumaştan siyah giysili; öteki otuzunda, zayıf, keskin bakışlıydı. İkisi de bir kenarda oturmuş, konuşulanları dikkatle dinliyor, söze karışmıyorlardı.

Erçeklere gelince, ben, Yefim, Kraft ve Vasin dışında hepsi oturuyordu. İçeri girdiğimizde Yefim göstermişti onları bana. Kraft'ı ilk kez görüyordum. Onunla tanışmak için yanına gittim. Unutmayacağım yüzünü: Özellikle güzel bir yanı yoktu yüzünün ama, kişisel yetenekleri her şeyinden belli. Aşırı uysal, ince bir şey vardı çizgilerinde. Yirmi altı yaşlarında, hayli zayıf, ortadan biraz uzun boylu, sarışın, ciddi, ama yumuşak yüzlüydü. Davranışlarında bir durgunluk, sakinlik vardı. Ama öyleyken gene de (belki çok çirkin olan yüzümü) çok çekici bulduğum onunkiyle değiş-

mezdim. Bende olmasını istemediğim bir şey; pek durgun, esrarlı, kişinin kendisinin bile sezinleyemediği bir çeşit gurur vardı yüzünde. Kuşkusuz o anda böyle kesin karar verebilecek durumum yoktu. Şimdi, yani olaydan sonra o anda böyle düşünmüş olabileceğimi sanıyorum...

"Gelişinize çok sevindim," dedi. "Bir mektubunuz var bende. Biraz oturalım, sonra bize gideriz."

Dergaçov orta boylu, geniş omuzlu, sakallı, esmerdi. Bakışlarında zekâ parıltıları, hallerinde bir ağırbaşlılık, sürekli bir sakınganlık vardı. Hep susuyordu ama, tartışmayı onun yönettiği belliydi. Vasin'in dış görünüşü (onun son derece zeki biri olduğunu duymuştum ama) pek şaşırtmamıştı beni: İri, açık mavi gözlü, sarımsındı. Yüzü açıktı ama, gene de sanki aşırı sert bir şey gizliydi çizgilerinin arasında. Pek konuşkan, hoşsohbet olmadığı belliydi. Bakışları gerçekten zeki, Dergaçov'unkilerden de, oradaki herkesinkinden de zeki, daha derindi. Belki abartıyorum şu anda. Oadaki gençlerden yalnız ikisinden söz etmek istiyorum: Biri, uzun boylu, esmer, ama siyah favorili, habire konuşan yirmi yedi yaşlarında bir öğretmendi. Öğretmendi diyorum ama, kesin bilmiyorum bunu, öyle kalmış aklımda. Ötekisi benim yaşımda, köylü kıyafetli, yüzü kırış kırış bir delikanlıydı. Yalnızca susuyor, dinliyordu. Sonra öğrendim, gerçekten köylüymüş.

Herkesten heyecanlı olduğu anlaşılan siyah favorili öğretmen, anladığım kadarıyla, biraz önceki tartışmaya döndü:

"Olmaz, böyle açıklanamaz. Matematik kanıtlara bir diyeceğim yok, ama matematiksel kanıtlar olmadan da inanmaya hazır olduğum bu ülkü..."

Dergaçov birden yüksek sesle kesti sözünü:

"Bir dakika Tihomirov, aramıza yeni katılanlar var, sözlerinizden bir şey anlamıyorlar."

Sonra birden bana döndü, Kraft'ı göstererek,

"Şu karşınızda gördüğünüz," dedi, "karakteriyile, inançlarının sağlamlığıyla hepimizin iyi tanıdığı Bay Kraft'tır (doğrusunu söyleyeyim, niyeti bir "yeni"yi sınamak, ya da konuşmaya zorlamaktıysa, ustaca seçilmiş bir yoldu bu. Niyetini sezinlemiş, kendimi hazırlamıştım). Olağan bir olaydan olağanüstü bir sonuç çıkararak hepimizi şaşırttı. Rus ulusunun ikinci sınıf bir ulus olduğunu iddia ediyor..."

Aradan biri,

“Üçüncü sınıf,” diye bağırdı.

“... görevi, daha soylu uluslara araç olmak olan, insanlığın geleceğinde hiçbir katkısı olmayacak, olamayacak ikinci sınıf bir ulus. Bay Kraft, bu belki de haklı iddiasına dayanarak her Rus’un gelecekteki çalışmasının bu düşünceyle sekteye uğrayacağı sonucunu çıkarmış, yani herkesin hevesi kırılacak ve...” Gene sabırsızca atıldı Tihamirov:

“Dur Dergaçov, böyle açıklamak olmaz bunu (Dergaçov hemen sustu, sözü ona bıraktı). Kraft’ın ciddi çalışmalar yapmasıyla, fizyolojinin ana kurallarına dayanarak matematiksel olduklarına inandığı sonuçlar çıkarmasıyla, ülküsüne (ki bunun *a priori*¹ olduğunu rahatlıkla kabul edebilirim) ömrünün iki yılını harcamasıyla, gösterdiği heyecan ve ciddiyetle bu konu, olağanüstü bir olay olarak çıkmaktadır karşımıza. Bütün bunlardan, Kraft’ın bir türlü anlamak istemediği bir sonuç çıkıyor. Aslında işte bu sorunla ilgilenmemiz gerekir. Yani Kraft’ın anlayışsızlığıyla. Çünkü bu da olağanüstü bir olaydır. Önce bunun özel mi, yoksa herkeste görülebilecek genel bir durum mu olduğunu incelemeli. Toplumun çıkarları için özellikle bunun üzerine eğilmeliyiz. Kraft’ın Rusya üzerine söz ve iddialarına inanıyorum. Gizlemeyeceğim, belki onlardan hoşlanıyorum bile. Herkesçe benimsenseydi, kimsenin hevesinin kırılmasına fırsat vermez; birçoklarını da yurtseverlik gibi saçma bir inançtan kurtarırlardı...”

Kraft isteksiz,

“Yurtseverlik değil söylediğim,” dedi.

Bu tartışma canını sıkıyor gibiydi. Hep susan Vasin karıştı söze:

“Yurtseverlik ya da başka bir şey... bunu bırakmalıyız şimdi.”

“Öğretmen söyler misiniz; Kraft’ın çıkardığı sonuç tüm insanlık ülküsünü nasıl zayıflatacak öyleyse?” diye haykırdı (yalnızca o bağıyor, ötekiler sakın konuşuyorlardı). “Varsın Rus ulusu ikinci sınıf bir ulus olarak nitelensin, ama gene de yalnızca Rusya için değil, tüm insanlık için çalışmalıyız. Kraft Rusya’ya inancını yitirmişse bir yurtsever nasıl olabilir?”

Deminki ses duyuldu gene:

1 Önceden.

“Üstelik yanı Almanken...”

“Ben Rus’um,” dedi Kraft.

Dergaçov araya girene döndü:

“Konumuzla ilgisi yok bunun şimdi... bırakın.”

Tihomirov kimseye kulak asmadan sürdürüyordu konuşmasını:

“Ülkünüzün dar çerçevesinden çıkın. Madem Rus ulusu daha soylu uluslar için bir araçtır, niçin bu araçlık görevini tam olarak yerine getirmeye çalışmasın? Bence bu da hatırı sayılır bir yararlıdır bence. Konunun genişliğini göz önünde tutarak niçin bu düşünceyle avutmayalım kendimizi? İnsanlık henüz nihayet başlayan yeniden doğuşun eşliğindedir. Önümüzdeki gerçeği ancak körler yadsıyabilir. Ona olan inancınızı yitirdiyse, bırakın bir yana Rusya’yı; bilinmeyen, ırk ayrılığı gözetmeyen tüm insanlık için çalışın. Nasıl olsa Rus ulusu bir gün yok olacaktır, ölecektir. Ulusların hepsi, en üstün, soylu olanları bile en çok bin beş yüz, iki bin yıl yaşayabilirler. Ha iki bin olmuş, ha iki yüz, aslında hepsi bir değil mi? Romalılar bile bin beş yüz yıl kalamadılar durukta. Sonunda onlar da araç oldular. Çoktan yok olup gittiler ama, insanlığın kaderinde büyük etkisi olan bir ülkü bıraktılar arkalarında. Elden bir şey gelmez, diye nasıl dersiniz insanogluna? Kişinin elinden bir şeyin gelemeyeceği bir durum düşünemiyorum ben! İnsanlık için elinizden geleni yapın, gerisine karışmayın. Kişi çevresine dikkatli bakarsa, tamamlamaya ömrünün az bile geleceği çok iş görür, bulur.”

Kapının dışından Madam Dergaçova’nın sesi duyuldu:

“Doğanın, gerçeklerin yasalarına göre yaşamalıdır insan.”

Kapı az aralıktı. Ayakta, bebeğini örtülü göğsünde tutmuş, odada konuşulanlara dikkatle kulak kabartıyordu.

Kraft gülümseyerek dinliyordu. Sonunda sıkıntılı bir tavırla, ama büyük bir içtenlikle,

“Akla ve yüreğe boyunduruk vurmuş bir düşüncenin etkisi alındayken, bu düşüncenin dışında bir şeyle yaşayabilmenizi anlayamıyorum,” dedi.

“Yalnızca Rusların ikinci sınıf bir ulus olması nedeniyle kendinizi insanlığın yararına çalışmaktan alıkoymaya hakkınızın olmadığını, düşüncenizin baştan sona yanlış olduğunu matematik bir kesinlikle, aklın yadsıyamayacağı biçimde kanıtlasalar size; yurt-

severliğin dar ülküsü yerine, dar görüş ufkunuzun kalkıp gözlerinizin önünde sonsuzluğun açılacağını söyleseler..”

Kraft kolunu kaldırdı.

“Eh!” dedi. “Burada asıl sorunun yurtseverlik olmadığını kaç kez söyledim size.”

Birden söze Vasin karıştı:

“Anlaşılmayan bir yan var,” dedi. “Asıl yanlış, Kraft’ın çıkardığı akılcı sonucun gerçekte var olmayıp, bunun duyguya dönüşmüş bir sonucunun olmasında. Her insanın yaradılışı bir değildir. Çoklarında, akılcı sonuç, bazen tüm varlığını kaplayan, içten çıkarılıp atılması ya da başka bir biçim verilmesi zor olan güçlü bir duyguya dönüşür. Bu çeşit durumlarda böyle kişileri iyileştirmek için aynı derecede güçlü bir duygu bulup yerine onu koymak gerekir. Ama bu son derece güç bir yoldur. Çoğunlukla olanaksızdır.”

“Yanıyorsunuz!” diye haykırdı öteki. “Akılcı sonuç önyargıların yıkar atar. Akılcı bir inanç ise yeni duyguyu doğurur. Bu duygudan düşünce biçimlenir kişinin içine yerleşerek onu yepyeni bir insan yapar!”

Vasin tartışmaya artık bir son vermek istiyormuş gibi.

“İnsanlar çeşit çeşittir,” dedi, “bazıları kolay, bazıları güç değiştirirler duygularını.”

Onun bu düşüncesi heyecanlandırmıştı beni. Buzları kırıp konuşmaya başladım:

“Söylediğiniz doğrudur! Bu duyguyu değiştirebilmek için onun yerine aynı güçte bir başkasını koymak gerekir. Bundan dört yıl önce Moskova’da bir general... Gördüğünüz gibi baylar, ismini bile bilmiyorum ama... Belki yöresindeki insanlarda saygı uyandıramayacak bir kişiliği vardı... Üstelik gerçeğin kendisi kimi zaman mantıksız olabilir, ama... Bu generalin çocukları, yani iki kızı da peşpeşe kızamıktan öldüler... Kızlarını kaybedince ortalarda hayalet gibi dolaşmaya başladı adamcağız. Hep içleniyor, içleniyordu. Öyle ki üzüntüden kimse başını çevirip bakamaz olmuştu ona. Altı ay böyle kendini yiyip bitirdi. Sonunda öldü. Kızlarını kaybettiği için öldüğü bir gerçektir! Acaba neyle, nasıl yeniden hayata döndürülebilirdi? Bu sorunun yanıtı “aynı derecede güçlü başka bir duyguyla”dır! Kızlarını mezardan çıkarıp ona geri verselerdi, ya da buna benzer bir şey yapsalardı, bir şey kalmazdı ortada. Üzüntüsü geçerdi. Ölmezdi. İşte bu yapılama-

dığı için öldü. Kişiyi saran bazı düşünceler de aşılama çalışabilirdi ona: Hayatın pek kısa olduğu, her şeyin bir sonunun geleceği öğretilbilirdi. İstatistiklerden çıkartılarak her yıl kızamıktan kaç çocuğun öldüğü gözlerinin önüne serilebilirdi... Adamcağız emekliydi de...”

Bir an durup soludum, çevreme bakındım.

“Bu bambaşka bir şey,” dedi birisi.

Vasin bana döndü:

“Anlattığınız olay, her ne kadar konumuza bir örnek olamayacaksa da, gene bazı benzer yanları var. Açıklıyor onu.”

* * *

Vasin’in “düşünceler-duygular” üzerine söylediklerinin beni böyle heyecanlandırmasının nedenini açıklamalıyım. Hem böylelikle, cehennemî bir ayıbımı da itiraf etmiş olacağım... Evet (Yefim’in sandığı nedenle olmasa bile) Dergaçov’un evine gitmekten korkuyordum. Daha Moskova’dayken onlardan yıldığım için korkuyordum. Onların (ha bu ha öteki, hepsi bir), yani diyalektiklerin “ülkümü” parçalayabileceklerinden korkuyordum. Ülkümü onlara açmamaya, sözünü bile etmemeye kesin kararlıyım. Bu kararımdan ne pahasına olursa olsun dönmeyeceğime de sarsılmaz bir inancım vardı: Ama onlar (yani gene ha bu ha öteki) ülküme bağlılığımı zayıflatabilecek, hatta hiç duraksamadan bu sırtımı açığa vurmamı sağlayabilecek birşeyler söyleyebilirlerdi... Hala yanıt bulamadığım birçok soru vardı “ülkümde” ama onları benden başka birisinin yanıtlamasını istemiyordum. Beni sarsabilecek, “ülküme” zararlı olabilecek bir şeyle karşılaşabilirim korkusuyla son iki yıldır kitap okumayı bile bırakmışım. Hiç beklemediğim bir anda Vasin çıkıp bu sorulardan birini kolaycacak yanıtlayarak içimi rahatlatmıştı. Üstelik, ne denli diyalektik olursa olsun, bana yapılmasından korktuğum şey yoktu bu yanıtta. Belki Vasin’in “düşünceler-duygular” üzerine söylediklerini bir tek ben anlamıştım! Hoş bir düşünceyle değiştirmek gerekir onu. Ne söylerlerse söylesinler, zorla bile olsa duygumdan ayrılmak istemediğim için yüreğimdeki itirazları çıkarıp atmaya çalışmıyordum. Duyguma karşılık ne verebilirlerdi bana? İşte bunun için daha bir yürekli olabiliyordum. Daha bir metin olmak zorundaydım. Vasin’in sözlerinden heyecanlanınca utandım, küçük bir çocuk sandım kendimi.

Başka bir utanç daha vardı ortada. Zekâmla ögünmek istemek gibi pek çirkin bir duygu buzları kırmaya, konuşmaya zorlamıştı beni. Bu yetmiyormuş gibi, "üste çıkma" isteği uyanmıştı içimde. Beni iyi bir insan diye bellesinler, kucaklasınlar, pohpohlasınlar (kabul ediyorum, iğrenç şeylerdi bunlar) diye bu üste çıkmak isteğimi her zaman ayıplarımın en çirkinini saymışımdır. Sanırım bu duygu çoktandır, bunca yıl yaşadığım köşemdeyken bile vardı içimde. İnsanlara karşı kapanık kalmamın gerektiğini biliyordum. Böyle, her uğradığım yüz kızartıcı ayıptan sonra yalnızca, "ülkümün" eski gizliliğiyle hala içimde olduğuyla, onu kimseye açıklamadığımla avunuyordum. Kimi zaman yürek çarpıntısıyla, heyecanlanarak, ülkümü birisine açarsam bir anda içimde hiçbir şeyin kalmayacağını, benim de herkese benzeyeceğimi, belki o zaman ülkümü bırakacağımı düşünüyor, bunun için onu dikkatle koruyor, saklıyordum. Bir boşboğazlık etmekten çekiniyordum. Ama gelin görün ki daha ilk denemede Dergaçov'un evinde tutamamıştım kendimi: Bir şey açıklamamıştım kuşkusuz, ama bağışlanamayacak biçimde gevezelik etmiş, bir rezalet çıkarmıştım. Çok kötü, iç sıkıcı, unutamadığım bir anımdır bu! Hayır, hayır, insanlarla bir arada yaşayamam ben. Şimdi şu anda da aynı kanıdayım. Biliyorum, ülküm köşemdir benim.

Vasın beni övmeye başlayınca içimde önüne geçilmez bir konuşma isteği kabarmaya başlamıştı.

"Bence," dedim, "herkes kişisel duygu edinmek hakkına sahiptir... inançları yüzünden... onu kimse suçlamasın diye..."

Hayli ateşli konuşuyordum. Konuşan ben değildim de ağzımın içinde benim olmayan bir dil oynuyor, ses çıkartıyordu sanki.

Dergaçov'un sözünü kesen, Kraft'a "Alman" diye bağırın ses birden kesti sözümü.

"Öyle mi?"

Sözümü keseni adam yerine koymayıp, bu çıkışı yapan öğretmenmiş gibi ona döndüm:

"Bence... kimseyi suçlayamam."

Adam yerine konmayan ses gene yükseldi:

"Niçin böyle esrarlı, üstü kapalı konuşuyorsunuz?"

Hiç konuşmadan, gülümseyerek bana bakan öğretmene diktim gözlerimi:

"Herkesin kendine göre bir ülküsü vardır," dedim.

O ses "Sizin de mi?" diye bağırdı gene.

"Kısaca söyleyeyim... Ülkümün özü biraz da rahat bırakılmak istegidir. Cebim iki ruble gördüğü zaman bir başıma olmak, kimsenin buyruğunun altında olmamak isterim (heyecanlanmayın hemen, bunun tersini savunan düşüncelerden haberim vardır); çalışmaya, Bay Kraft'ı uğruna birşeyler yapmaya çağırdığınız insanlığın o mutlu geleceği için bile olsa, çalışmaya yanaşmam ben. Kişisel özgürlük, yani benim kendimin özgürlüğü ön plandadır, gerisine kulak asmam."

Öfkelenmekle hata ediyordum.

"Yani karnı tok bir ineğin rahatlığı sizin istediğiniz... Herkesin sizin gibi olmasını istiyorsunuz."

"Nasıl kabul ederseniz edin. İnek dediğiniz için de alınmayacağım. Kimseye bir borcum yok. Topluma da. Beni soymasınlar, yolda çevirip dövmesinler, öldürmesinler diye öylesine yüksek vergi veriyorum. Bundan başka bir şey isteyemez benden toplum. Belki başka düşüncelerin adamıyım, belki ben de yardım etmek isterim insanlığa, edeceğim de. Belki o ateşli ülkücülerden on kat çok edeceğim. Ama bunu benden kimsenin istemeye kalkışmamasını, Bay Kraft'a yaptığınız gibi, zorlamamasını isterim. Bu konuda özgür olmalıyım, istemezsem parmağımı oynatmam. İnsanlığa beslenen taşkın sevgiyle önüne gelenin boynuna atılmak, duygulanıp gözyaşı dökmek gösterişin ta kendisidir. Söyler misiniz, bir yakınım olmayan, hiçbir zaman göremeyeceğim, beni hiç bilmeyecek, bir gün yeryuvarlığının bir buz taşı olup kendisi gibi birçok buz taşlarıyla birlikte boşlukta başıboş dolaşacağı, yani aklın alabileceğinden kat kat olamayacak şeylerin gerçekleşeceği zaman (burada zamanın hiçbir anlamı yoktur) benim gibi, bir iz bırakmadan yok olup gidecek bir insanlığı niçin ille de sevmeliyim? Sizin istediğiniz bu işte! Her şey bir dakikada olup bitecekse niçin ille de iyi olmalıyım, söyler misiniz?"

Gene o ses yükseldi:

"Hoppala!"

Bütün bağları koparıp kızgınlıkla, öfkeyle söylemiştim bunları. Batağa saplandığımın farkındaydım. Lirazlardan çekindiğim için acele ediyordum. Sözlerimin karmakarışık olduğunu sezinliyor, bir şey anlatmak için onca gereksiz şey söylediğimi biliyordum ama gene de bir an önce içimi döküp onları kendi yanıma çekme-

ye, yenmeye çalışıyordum. Bu önemliydi benim için! Üç yıl bunun için çalışmıştım, kendimi hazırlamıştım! Şaşılacak şeydir, birden hepsi susmuş, beni dinliyordu. Gene öğretmenle konuşuyormuş gibi sürdürdüm konuşmamı:

“Öyle ya. Üstün zekalı biri dünyada, ‘Niçin ille de iyi olmalıdır insan?’ sorusunu yanıtlamaktan güç bir şeyin olmadığını söylemiş. Sizin de bildiğiniz gibi, üç çeşit alçak vardır: Saf, yani alçaklıklarının en yüksek soyluluk olduğunu sanan alçaklar; utanan alçaklar, yani alçaklıklarından sıkılıp, ne pahasına olursa olsun bir an önce bu alçaklıklarından kurtulmaya çalışanlar ve sonra safkan alçaklar. Düşünün: Lambert diye bir arkadaşım vardı, daha on altı yaşındayken, zengin olduğunda en büyük mutluluğunun, biraz ötede yoksul çocuklar açlıktan ölürlerken bu yanda köpeklerle bol bol ekmek, et vermek olacağını söyler dururdu. Zavallılar kışın soğukunda sobaya atacak bir odun parçası bulamazlarken tonlarca odun alıp çayırın ortasında yakacak, onlara bir odun parçası vermeyecekmiş. O yaşta işte böyle düşünüyordu. Söyleyin şimdi lütfen: Bu safkan alçak gelip bana niçin ille de iyi olmalıyım? diye sorsaydı ne yanıt verebilirdim ona? Hele şimdi, çok değiştirdiğiniz bu devirde... Çünkü devir, şimdikinden kötü hiçbir zaman olmamıştır. Toplumumuzda her şey bir esrar perdesi arkasındadır, baylar. Siz Tanrı’yı, kahramanlığı yadsıyorsunuz. Olur, peki ama, ya yadsımamak benim yararımaysa, çıkarlarımla bağdaşıyorsa? Hangi sağır, kör, kaba, bagna düşünce beni bundan alıkoyabilir? İnsanlarla akılcı ilişkiler kurmak benim yararımadır diyorsunuz. Ya ben sizin akılcı bulduğunuz şeyleri, kışlalarınızı, tören geçişlerinizi birer saçmalık sayıyorsam? Hem, madem dünyaya bir kez geliyorum, onlardan, insanlığın geleceğinden bana ne? İzin verin kendi çıkarlarımla nerede olduğuna kendim karar vereyim. Böylesi daha iyi olur. İçimde insanlara karşı yasanızın istediği sevgi yoksa, kahraman diye anılmak istemiyorsam, bu sözünü ettiğiniz insanlığınızın bin yıl sonraki geleceği benim neme gerek? Hayır, ne olursa olsun, isterse bir benim yüzümden her şey yıkılsın, bütün emekler boşa gitsin; gene de en kaba bir bençillikle yalnızca kendim için yaşayacağım!”

“Pek üstün bir düşünce!”

“Ama sizin yanınızda olmaya her an hazırım.”

“Bu daha da üstün!” (hep o sestü aradan çıkan.)

Ötekiler hep susuyor, meraklı gözlerle beni inceliyorlardı. Ama biraz sonra odanın uzak köşelerinde kıs kıs gülüşmeler başladı. Sessiz, ama gözümün içine bakarak gülümsüyorlardı. Çok geçmeden Vasin ile Kraft dışında herkes gülmeye başlamıştı. Siyah favori- li de gülüyor, dik dik gözlerimin içine bakarak dinliyordu.

“Baylar (tüm bedenim titremeye başlamıştı) ne pahasına olursa olsun, ülkümü açıklamayacağım size. Ama yalnızca şu kadarnı söyleyeceğim: Sizinkiyle hiç mi hiç ortak yanı yok. Çünkü ben sizin topunuzun sevdiğinizden belki bin kat fazla seviyorum insanlığı! Şimdi de siz söyleyin bakalım. Bunu yapmak zorundasınız, gülüyorsunuz çünkü, söyleyin bakalım: Sizinle gelmem için nasıl, neyle çekeceksiniz beni yanınıza? Söyleyin bakalım, insanlığı daha mutlu kılacağınıza nasıl inandıracaksınız beni? Kişiliğimin yadsıdığı şeyleri kışlanızın neresine sokacak, gizleyeceksiniz? Çoktandır görüşmek istiyordum sizinle! Kışlanızın, ortak evleriniz, *stricte nécessaire*¹ Tanrıtanımazlığınız, çocuk yapmayan genel kadınlarınız olacak. Erişmek istediğiniz ülkünüz işte bu... görüyorsunuz biliyorum hepsini. Yalnızca bunlara, bir parça ekmeğe, sıcak bir köşeye karşılık tüm kişiliğimi istiyorsunuz benden! Rica ederim: Karımı alıp götürcekler yanımdan, bunu yapan herifin beynini parçalamamam için kişiliğimi baskı altında bulundurmuş olmuyor musunuz? O zaman benim de akıllanacağımı söylüyorsunuz. Kadının kendine birazcık olsun saygısı varsa, böyle akıllı bir koca için ne der acaba? Olmayacak, olmayacak bir şeydir bu, baylar! İnsan utanır!”

Adam yerine koymadığım ses bu kez alaycı bir tonda yükseldi:

“Anlaşılan kadın konusunda uzmansınız?”

Bir anda üzerine atılıp yumruklarımı rastgele yerine indirmek geldi içimden. Orta boylu, kızıl saçlıydı. Çiçek bozuğu yüzüne... Dış görünüşünden bana ne, şeytan görsün yüzünü!

Ondan yana ilk kez dönerek sözünü kestim:

“Meraklanmayın, hiç tanımam kadınları.”

“İşte kadınlar için söylenecek en ince, en kibar söz!”

Ansızın bir kıpırdanma oldu. Herkes şapkasını aldı, gitmeye hazırlandı. Benim yüzümden değildi bu kuşkusuz. Gitme zamanı gelmişti. Sözlerime gösterilen bu sessiz ilgi pek ağırına git-

1 Kesinlikle gerekli.

mişti. Yerimden fırladım. Öğretmen pis pis gülümseyerek yanıma sokuldu:

“Soyadınızı öğrenebilir miyim, bayım. Yanılmıyorsam hep bana bakıyordunuz?”

“Dolgorukiy.”

“Prens Dolgorukiy mi?”

“Hayır, yalnızca Dolgorukiy. Eski köle Makar Dolgorukiy’in yasal, eski efendim Bay Versilov’un ise yasadışı oğlu... Heyecanlanmayın hemen, baylar. Birden boynuma atılasınız, duygulanarak domuz yavruları gibi viyaklayasınız diye söylemedim bunu!”

Küstah kahkahalar yükseldi. Öyle ki yan odada yeni uykuya dalmış bebek uyanıp ağlamaya başlamıştı. Öskeden tir tir titriyordum. Hepsi sırayla Dergaçov’un elini sıktılar. Başlarını benden yana çevirmeden çıkıp gittiler.

Kraft dürttü beni.

“Gidelim.”

Dergaçov’un yanına gidip elini heyecanla sıktım. Var gücümle birkaç kez salladım. Dergaçov:

“Kudryumov (o kızıl saçlı adamdı bu) utandırdı sizi. Kusura bakmayın.”

Kraft’ın arkasından yürüdüm. Hayır, hiç utanmamıştım.

* * *

O zamanki benle şimdiki ben arasında dağlar kadar fark var kuşkusuz.

“Hiçbir şeyden utanmamayı” sürdürerek daha merdivenlerde yetiştim Vasin’e. Kraft önden gidiyordu. Hiçbir şey olmamış gibi soğukkanlı,

“Sanırım babamı, yani Versilov’u demek istiyorum, tanıyorsunuz?” diye sordum.

“Tanışmıyoruz, ama ben tanıyorum onu. Birkaç kez dinledim kendisini.”

Biraz önce hakarete uğramış, çamura bulanmış kişilerle konuşurken kibar insanların takındıkları o ince, yüz kızartıcı nezaket yoktu yüzünde.

“Öyleyse onunla ilgili birşeyler biliyor olmalısınız,” dedim. “Sizce nasıl bir insandır? Lütfen hemen söyleyin bana. Bu çok önemli çünkü. Benim için özellikle sizin düşünceniz gerekli.”

“Çok şey istiyorsunuz. O öyle bir adam ki, kendisine pek büyük amaçlar edinip onlara ulaşmak için her şeyi yapabilir, kimseye de hesap vermez.”

“Doğru, çok doğru! Çok gururludur! Ama temiz, iyi bir insan mıdır? Bunu söyleyin. Örneğin? Katolik olmasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz. Ah, bağışlayın, Katolik olduğunu bile bilmiyorsunuzdur belki...”

Öylesine heyecanlı olmasaydım; daha yeni tanıştığım, o güne dek yalnızca ismini duyduğum bir insana bu soruları peş peşe sıralamaz, bunları boşu boşuna sorduğumu anlayabilirdim belki. Bir yandan da, çılgınlığımı Vasin'in fark etmemesine şaşıyordum!

Gene durgun, karşılık verdi:

“Böyle bir şey duydum ama, ne derece doğru olduğunu bilmiyorum.”

“Hiç! Uydurmadır bu! Tanrı'ya inanabileceğini aklınız alıyor mu?”

“Biraz önce sizin de söylediğiniz gibi çok gururlu bir insandır, ama şunu da unutmayın, gururlu kişiler, hele insanları biraz da aşağı görenler Tanrı'ya inanmayı pek severler. Çoğu güçlü insanlarda, önünde eğilebilecekleri birini ya da bir şeyi bulmaya karşı doğal bir eğilim vardır. Güçlü insan bazen kendi gücünü kaldırmaz olur, ezer onu gücü.”

“Sanırım haklısınız!” diye haykırdım. “Yalnız, şunu bilmek isterdim...”

“Bunun nedeni açık: İnsanların önünde eğilmemek için Tanrı'yı seçiyorlar. Elbette, bu duygunun içlerinde nasıl geliştiğini bilmeden yapıyorlar bunu. Hem, Tanrı'nın önünde eğilmek öyle ayıp bir şey de değildir. Böyleleri ateşli inananlardan, daha doğrusu, inanmak isteyenlerden çıkar. Ne var ki, bu isteği inanç sınırlar. Sonunda da çoğunlukla hayal kırıklığına uğrarlar. Kanımca, Bay Versilov'un olağanüstü bir kişiliği var. Genelde, bir ilgi de uyandırmıştır bende.”

“Vasin!” diye bağırdım, “beni mutlu ediyorsunuz! Zeki olmanız şaşırtıyor. Bu denli temiz, benden kat kat üstün bir insanken, yanım sıra yürümenize, bir şey olmamış gibi benimle kibarcı konuşmanıza şaşıyorum.”

Vasin gülümsedi.

“Beni çok yüceltiyorsunuz. İçeride olanlar, soyut şeyler üzerin-

de konuşmayı sevmenizden oldu. Anlaşılan şimdiye dek çok sustunuz.”

“Tam üç yıl! Üç yıl hazırlandım... Bundan daha akılsızca bir davranış olamayacaksa da, beni bir budala yerine koymadığınız anlaşılıyor. Çünkü siz de üstün zekâlısınız, bir alçak olduğuma inanıyorsunuz!”

“Alçak mı?”

“Evet, bundan kuşku yok! Açık söyleyin, Versilov’un yasadışı oğlu olduğumu... bir kölenin oğlu olduğumu böbürlene böbürlene söyledim diye için için alçak bulmuyor musunuz beni?”

“Kendinize eziyet ediyorsunuz. Bunu söylemekle iyi etmediğiniz kanısındaysanız, bir daha söylemezsiniz, olur biter. Önünüzde daha elli yılınız var.”

“Öyle ya... İnsanlarla hiç konuşmamamın gerektiğini biliyorum. Kötülüklerin en iğrenç başkalarının boynuna atılmaktır. Demin içeride söyledim bunu, şimdi de aynı şeyi kendim yapıyorum! Ama bir fark var arada! Bu farkı anlayabildiyseniz, yetenekleriniz bunu sezineleyebilecek ölçüde güçlüyse... bu anı ömrümce minnetle anacağım.”

Vasin gene gülümsedi.

“İsterseniz bir ara uğrayın bana. Bugünlerde işim var, başım çok kalabalık ama, gelerseniz sevinirim.”

“Demin, içerideyken dış görünüşünüzden gereğinden sert, kapalı bir insan olduğunuz kanısına varmışım.”

“Doğru olabilir. Geçen yıl Loga’da kız kardeşiniz Elizabeth Markarovna’yla tanışmıştım... Kraft durdu, sizi bekliyor sanırım, yan sokağa sapacak çünkü.”

Vasin’in elini sıktım. Biz konuşurken hep önden yürüyen Kraft’a yetiştim. Evine kadar hiç konuşmadan yürüdük. Henüz istemiyordum, konuşamazdım onunla. Kraft’ın karakterinin en belirgin yanlarından biri kibarlığıydı.

IV

Kraft önceleri bir dairede memurdu. Aynı zamanda toprağı bol olsun Andronikov’a, memuriyeti dışında sürekli ilgilendiği özel işlerinde yardım ediyordu (bir ücret karşılığında kuşkusuz). Ben-

ce önemli olan, Andronikov'a yakınlığı sonucu Kraft'ın, beni ilgilendiren birçok şeyi bilme olasılığıydı. Dahası, Andronikov'un hem öz yeğeni, hem yetiştirmesi, hem de sevgilisi olan liseye giderken evinde kaldığım Nikolay Semyonoviç'in karısı Mariya Ivanova'dan, Kraft'a bana verilmek üzere bir şeyin "teslim edildiğini" öğrenmiştim. Bir aydır dört gözle bekliyordum onu.

İki odalı bir evde oturuyordu. Petersburg'a yeni döndüğü için hizmetçisi bile yoktu. Valizi açıktı ama, daha boşaltılmamıştı. Eşyaları sandalyelerin üzerlerinde darmadağınaktı. Kanepenin önündeki masanın üzerinde ise evrak çantası, bir tabanca vb. duruyordu. İçeri girdiğimizde Kraft beni unutmuş gibi dalgındı. Belki yolda kendisiyle hiç konuşmadığımı bile fark etmemişti. Hemen bir şey aramaya koyuldu. Bir ara gözünü aynada kendisine ilişince durup uzun uzun baktı yüzüne. Bu garipliği fark ettiysem de (fark ettiğimi iyi anımsıyorum), çok üzgündüm. Sıkılıyordum. Kendimi toparlayacak gücüm yoktu. Bir an her şeyi yüzüstü bırakıp bir daha dönmek üzere oradan uzaklaşmak geldi içimden. Neydi bütün bunlar? Kendime dert edindiğim sahte şeyler değil miydi tümü? Önümde daha büyük çaba isteyen başka bir sorunum varken sırf aşırı bir duygululuktan, gücümü, belki de değmeyen, önemsiz şeylere harcadığımı düşünerek umutsuzlanıyordum. Öte yandan, ciddi işlerdeki yeteneksizliğim Dergaçov'un evinde olanlarla su götürmeyecek biçimde su yüzüne çıkmıştı sanırım.

Damdan düşer gibi,

"Kraft," dedim, "hala onlara gidiyor musunuz?"

Sözlerimi iyi anlayamamış gibi ağır ağır döndü bana. Bir sandalyeye çöktüm. Birden.

"Özür dilemelisiniz onlardan!" dedi.

Önce benimle eğleniyor sandım kuşkusuz. Ama biraz daha dikkatli bakınca yüzünde öyle garip, hatta şaşırtıcı bir saflık gördüm ki, onlardan "özür dilememi" benden bu denli ciddi isteyebilmesine şaşıtm. Bir sandalye çekip yanıma oturdu.

"Belki çok kaba, kırıcı davranmışımdır," diye başladım, "bunu biliyorum, ama gene de özür dilemeyeceğim."

Ağırbaşlı, durgun bir tavırla,

"Özür dileyen kimse de yok zaten," dedi.

Hep öyle ağırbaşlı, durgun konuşuyordu.

“Yalnızca kendime karşı suçlu olsam bile...” dedim. “Kendime karşı suçlu olmaya bayılırım... Size yalan söylediğim için bağışlayın beni Kraft. Söyleyin, siz de o gruptan mısınız? İzin verirsiniz önce bunu öğrenmek istiyorum.”

“Ötekilerden ne daha akıllıdılar, ne de aptal. Anlayacağınız herkes gibi kaçıktilar.”

Elimde olmadan meraklanmışım:

“Doğru mu söylüyorsunuz? Gerçekten kaçık mıdırlar?”

“Bu devirde insanların elle tutulabilecek olanlarının tümü kaçıktır. Bir orta sınıf, yeteneksizler grubu günlerini eğlenceyle, içmekle geçiriyor... Ama bırakın bunları şimdi, değmez...”

Konuşurken garip bir biçimde boşluğa bakıyor, başladığı bir tümcenin sonunu getirmeden ötekine atlıyordu. Beni en çok şaşırtan, sesindeki anlaşılmaz hüzündü.

Yüksek sesle “Vasin de onlardan mı?” diye sordum. “Oysa hem zekidir, hem ülküsü dürüsttür.”

“Dürüst ülkü diye bir şey kalmadı artık. Birdenbire hepsi ortadan kayboluverdi. Hem öyle ki, sanki şimdiye dek hiç böyle bir şey olmamış gibi bir iz bırakmadan.”

“Olmamış gibi mi?”

Kraft belirli bir isteksizlikle:

“En iyisi bırakalım bu konuyu,” dedi.

Duygulu ağırbaşlılığı dokunmuştu bana! Bencillğimden utanarak onun gibi tavırlar takınmaya başladım.

Boşlukta bir yere bakarak en azından iki dakika sustuktan sonra, “Bu devir,” diye başladı, “sıradan insanın en parlak zamanı; duygusuzluğun, bilgisizliğin, tembelliğin, yeteneksizliğin, hazır konmak isteyen bir kuşağın devridir. Kimse bir şeyin üzerinde durup düşünmüyor. Kendisine bir ülkü edinen çok az. Rusya'nın ormanları tüketiliyor. Bakımsızlıktan yurdumuz çöle dönüyor. Kalmık'lara hazırlıyorlar. Umutlu birisi çıkıp iki ağaç dikse herkes gülüyor: ‘Yahu bu ağaç büyüyünceye kadar yaşayacak mısın sen?’ Öte yanda iyilik isteyenler, insanlığın bin yıl sonraki geleceğini kendilerine dert ediniyorlar. İnsanları birbirine bağlayan ülkü tümünden yitti, kayıplara karıştı. Herkes, yarın sabah çekip gidecekleri bir handaymış gibi yaşıyor Rusya'da. Herkes kendini düşünüyor. Kendisi kapabileceği kadar kapsın, geride kalanlar isterse açlıktan, soğuktan ölsün, vız geliyor...”

“Sözünü keseceğim Kraft, bin yıl sonra olacakları kendilerine dert ediniyorlar diyorsunuz. Öyleyse... Rusya'nın kaderi... için kaygılanmanıza ne buyrulur? İkisi de aynı kapıya çıkmıyor mu?”

Kraft öfkeli:

“Bu... bu,” diyerek hızla ayağa kalktı, “var olan sorunların en can alıcısı, en önemlisi budur işte!”

Sonra birden bambaşka bir sesle, şaşkın şaşkın yüzüme bakarak, “Ah, evet!” dedi. “Unuttum! Sizi iş için çağırmıştım, oysa... Lütfen kusura bakmayın.”

Tuhaf bir düştten gözlerini yeni açmış gibi şaşkıındı. Masanın üzerindeki evrak çantasından bir mektup çıkarıp bana uzattı. Son derece resmî bir tavırla:

“Size vereceğim buydu işte,” diye başladı. “Oldukça önemli bir belgedir.”

Kendisi için böylesine önemli bir zamanda başkasının işine gösterdiği bu candan ilgi, ondan böylesine içten bir özenle söz etmesi aradan uzun zaman geçtikten sonra bile aklıma geldikçe bayağı şaşırır, duygulanırım.

“Ölümünden sonra vasiyetnamesi Versilov'la Prens Sokolskiy'ler ailesi arasında bir davanın başlamasına neden olan Stolbeyev yazdı bu mektubu. Sürüyor bu dava hâlâ, Versilov'un kazana-cağından kimsenin kuşkusu yok. Yasalar ondan yana çünkü. Oysa iki yıl önce yazılmış bu özel mektupta vasiyetname sahibi gerçek isteğini, daha doğrusu, isteğini açıklamakta, hem bunu Versilov'dan çok prenslerden yana yapmaktadır. Hiç olmazsa, Prens Sokolskiy'ler vasiyetnamenin gerçek vasiyetname olmadığını iddia ederlerken dayandıkları noktalar bu mektupla sağlam birer dayanak kazanıyorlar. Yasal hiçbir anlamı olmayan bu mektubu ele geçirmek için Versilov'un rakipleri kuşkusuz çok şey verirdi. Babanızın işlerine bakan Andrey Nikonoroviç (Andronikov) ölümünden kısa bir süre önce “saklamam” için bana vermişti bu mektubu. Belki öleceğini sezinlediğinden yabancı ellere geçmesin diye böylesini uygun görmüştü. Burada Aleksey Nikonoroviç'in düşüncelerini yargılayacak değilim. Ama doğrusunu söyleyeyim, bu önemli belgeyi ne yapacağımı bilemediğim pek sıkıntılı, şaşkın günler geçirdim. Mahkemenin bitmek üzere olması ise bir kat daha güçleştiriyordu durumumu. Ama Aleksey Nikonoroviç'in sağlığında zannımca çok sırlarını açtığı Mariya Ivanovna kurtardı beni

bu içinden çıkılmaz durumdan: Üç hafta önce bir mektup yazıp, mektubu sizden başka kimseye vermememi, bunun *belki de* (bu doğrudan doğruya onun kullandığı ifadedir). Andronikov'un isteğine en uygun yol olduğunu bildirdi bana. Buyrun işte alın. Sonunda onu elimden çıkarabildiğim için mutluyum."

Bu beklenmedik değişiklik şaşırtmıştı beni.

"Bir şey soracağım," dedim, "bu mektubu şimdi benim ne yapmam gerekiyor? Tutacağım yol ne olacak?"

"Ben karışmam, sizin bileceğiniz iş bu. Ne yaparsanız yapın."

"Olmaz, kabul edersiniz ki elim ayağım bağlı benim! Versilov'un tek umudu bu miras... Bu yardımı almazsa inanın mahv olur. Birden bu belge çıkıyor ortaya!"

"Henüz çıkmadı, bu odanın içinde."

Dikkatli dikkatli yüzüne baktım.

"Öyle mi?"

"Bu durumda nasıl hareket etmeniz gerektiğini kendiniz bilmiyorsanız ben nasıl bileyim?"

"Onu Prens Sokolskiy'e veremem: Versilov'un umutlarını yıkmuş olurum, hainlik olur bu... Öte yandan Versilov'a versem, hakkı olan insanları yoksulluğun içine itmiş olacağım. Versilov'u da içinden çıkılmaz bir batağa sokacağım: Ya mirastan vazgeçecek, ya hırsızlığı kabullenecek."

"Çok büyütüyorsunuz."

"Yalnızca bir şey söyleyin bana: Bu belge davayı sonuca ulaştırabilecek, son kararı verdirebilecek kadar önemli midir?"

"Hayır, o kadar değil. Hukuktan biraz anlarım. Karşı tarafın avukatı bundan yararlanabilir. Davanın gidişini değiştirebilir, ama Aleksey Nikonoroviç bu mektubun açıklanmasının öyle büyük bir yasal anlamının olamayacağını, sonunda gene Versilov'un kazanacağını biliyor olmalıydı. Anlayacağınız, bu belgenin yalnızca vicdan açısından önemi var..."

Birden sözü kaptım ağzından:

"Önemli olan da bu ya... Versilov bu yüzden içinden çıkılmaz bir batağa saplanıp kalacak, diyorum."

"Ama belgeyi yok edip kendini her çeşit tehlikeden kurtarmak yolunu da tutabilir."

"Onun hakkında böyle düşünmek için bazı bildikleriniz olmalı Kraft? Öğrenmek istiyorum, bu amaçla geldim size zaten!"

“Onun yerinde kim olsa böyle hareket eder sanırım.”

“Siz de mi?”

“Benim mirasa konacağım falan yok. Onun için ne yapacağımı da hiç düşünmedim.”

Mektubu cebime koyarken,

“Pekala,” dedim, “bu iş burada bitti sayılır. Şimdi beni dinleyin Kraft. Birçok şeyi bana söylediğine inanmanızı istediğim Mariya Ivanovna, bir buçuk yıl önce Ems’de Versilov’la Ahmakov arasında geçenlerin gerçek yüzünü yalnız sizden öğrenebileceğimi söylemişti bana. İçimi aydınlatacak bir güneş gibi bekliyordum sizi. Durumumu biliyorsunuz. Gerçeği anlatın bana, ne olur, yalvarıyorum. Onun nasıl bir insan olduğunu bilmek istiyorum. Hele şimdi her zamankinden daha çok gerekli bana bu!”

“Şaşılacak bir şey varsa o da bunu Mariya Ivanovna’nın kendisinin size anlatmamış olmasıdır. Toprağı bol olsun Andronikov her şeyi anlatmış olmalı ona. Belki benim bildiklerimden bile çoğunu biliyordur.”

“Mariya Ivanovna’nın söylediğine göre, Andronikov’un bu konuda söyledikleri birbirini tutmuyormuş. Karıştırıyormuş. Sanırım karıştırılmayacak gibi de değil. Her şey birbirine girmiş, kördüğüm olmuş! O sıralarda siz de Ems’deydiniz, biliyorum...”

“Ben gittiğimde olaylar başlamıştı. Gene de birşeyler biliyorum. Bildiklerimi seve seve anlatırım belki. Yalnız bu kadarı yetecek mi size?”

* * *

Aramızda geçen konuşmayı ayrıntılarıyla anlatmayacağım. Özünü kısaca anlatayım, yeter.

Versilov, bir buçuk yıl önce, yaşlı Prens Sokolskiy’in aracılığıyla Ahmakov’ların evine girip çıkmaya başladıktan sonra (o sıralar hepsi Avrupa’da, Ems’de bulunuyorlardı), üç yıllık evliliği süresinde karısı Katerina Nikolayevna’nın tüm drahomasını kumar masalarında tüketen, düzensiz yaşantısı yüzünden bir kez inme gelmiş yaşlı general Ahmakov’un üzerinde önemli bir etki sağlamış. Inmeden daha yeni kalkmışmış general. İlk karısından kızı için Ems’de kalıyorlarmış. Hastalıklı, astımlı, söylediklerine bakılırsa pek güzel, ama bunun yanında hayalperest, on yedi yaşlarında bir kızmış bu. Drahoması yokmuş. Alışıldığı üzere Prensten

birşeyler bekliyorlarmış. Gene anlatılanlara bakılırsa, Katerina Nikolayevna hiç de kötü bir üvey anne değilmiş. Kız her nedense pek bağlanmış Versilov'a. Kraft'ın anlattığına göre Versilov durmadan "tutkulu bir şeyin" tuhaf bir yaşam biçiminin savunuculuğunu yapıyormuş. Andronikov'un bana iletilen garip, belki de alay karışık anlatımıyla, "yüksek anlamda bir inancın etkisi altında" imiş. Ama şaşılması şeydir, ilk anda herkes ısınamamış ona. General ondan korkuyormuş bile. Versilov'un, hasta generalin kafasına, Katerina Nikolayevna'nın genç Prens Sokolskiy'e karşı (o sırada Ems'de yokmuş Prens, Paris'teymiş) pek de ilgisiz olmadığı kuşkusunu soktuğu üzerine çıkan söylentileri kesinlikle yalanlamıyordu Kraft. Doğrudan doğruya yapmamıştı bunu; "adeti üzere", diyordu Kraft "büyük ustası olduğu" istiralleriyle, uydurmalarıyla, arkadan vurmalarıyla... Genelde, Kraft onu gerçekten yüksek, hiç olmazsa değişik bir yanı olan bir insandan çok bir hilekar, çirkin bir entrikacı saymayı yeğliyordu. Daha onunla konuşmadan önce de, Versilov'un Katerina Nikolayevna'yla arasının önceleri çok iyi olduğunu, sonraları aralarına kara kedi girdiğini biliyordum. Bozuşmalarının nedenini Kraft'tan da öğrenemedim. Ama sıkı bir dostluktan sonra aralarında doğan bu karşılıklı nefreti herkes doğruluyordu. Sonra garip bir şey olmuş: Katerina Nikolayevna'nın hastalıklı üvey kızı Versilov'a tutulmuş mu, yoksa ona hayran olmaya mı başlamış, ya da sözlerinden fazla etkilenir mi olmuş, bilmiyorum... bildiğim, Versilov'un günlerini bu kızın yanını başında geçirmeye başlamış olması. Sonunda öyle olmuş ki, durup dururken bir gün kız babasına Versilov'la evlenmek istediğini söyleyivermiş. Bu gerçekten olmuş. Kraft da, Andronikov da, Mariya Ivanovna da aynı şeyi söylüyorlar. Dahası bir gün Tatyana Pavlovna bile yanımda ağzından kaçırmıştı aynı şeyi. Herkes Versilov'un bu evliliği yalnızca istemekle kalmayıp, dahası bunda dirdiğini; bu birbirine eş olmayan yaşlı ile küçük iki varlığın duygularının karşılıklı olduğunu söylüyordu. Ama bu istek pek ürkütmüş kızın babasını. Önceleri çok bağlıymış Versilov'a. Hele inmeden sonra gözü ondan başka birini görmez olmuş. Tapıyormuş ona adeta. Öte yandan, bu evlenme isteğinin en amansız düşmanı olarak Katerina Nikolayevna çıkmış ortaya. Ailede birçok gizli, hiç de hoş olmayan çatışmalar, tartışmalar olmuş. Kırıcı sözler söylenmiş. Anlayacağınız, bir sürü çirkin olay.. Versilov'un

sürekli işlemesiyle iyice “fanatikleşen” aşık kızının inadına dayanamayan baba yavaş yavaş yelkenleri suya indirmiş (Kraft’ın ifadesidir bu)! Ama Katerina Nikolayevna amansız bir öfkeyle hala karşı duruyormuş. Herkesin anlayamadığı, arap saçı gibi karıştırdığı olaylar burada başlıyordu işte. Kraft’ın olanlara dayanarak yürüttüğü tahminleri (ama unutmayın, tahminleri diyorum) de anlatacağım size.

Sözde Versilov, kendisine özgü yollarla genç kızı Katerina Nikolayevna’nın kendisine aşık olduğu için evlenmelerine karşı çıktığına, uzun zamandan beri kıskançlıklarıyla canını sıktığına, peşini bir türlü bırakmadığına kaç kez “Versilov, sizi deli gibi seviyorum”, dediğine, şimdi ise kızına tutulduğu için onu ateşe atmak istediğine, sözün kısası, bu çeşit daha bir sürü şeye iyice inandırmış. Bütün bunlardan daha çirkini, kızın babasına, “vefasız” kadının kocasına, Prens’in yalnızca bir eğlence olduğunu söylediğini bile “çıtlatmış”. Evin içi bir cehenneme dönmüştü kuşkusuz. Başka bir olasılık da üvey kızını çok seven, şimdi de onun gözünde çamura bulanmış Katerina Nikalayevna’nın umutsuzluğa düşmüş olduğuydu. Kuşkusuz, hasta kocasının ona karşı davranışlarının değişmesi de tuz biber ekiyordu bu umutsuzluğa. Gelin görün ki bu iki olasılığın yanında ne yazık ki, Kraft’ın pek olası gördüğü, benim de inanacak gibi olduğum bir üçüncü olasılık daha vardı. (Moskova’dayken duymuştum bunu). Demin anlattıklarımın tam tersine, daha önce, genç kızla aralarındaki aşk patlak vermemişken Versilov, Katerina Nikolayevna’ya “ilan-ı aşk” etmişmiş (Andronikov, Katerina Nikolayevna’nın ağzından duymuşmuş bunu.) Dost olmalarına, bir ara etkisi altında kalmasına, coşmasına karşın, hiçbir zaman Versilov’a güvenmeyen, hep onun söylediğinin tersini söyleyen genç kadın onun bu aşkını aşırı bir nefretle karşılamış, kötü kötü alay etmiş onunla. Kocasının yakında beklenen ikinci inmesinden sonra düpedüz kendisiyle evlenmesini istedi diye sert bir tavırla kovmuş onu yanından. Bir zaman sonra onun, üvey kızıyla evlenebilmek yollarını araştırdığını gördüğünde genç kadının içinde Versilov’a karşı aşırı bir kin uyanmış olmalıymış. Moskova’da Mariya Ivanovna bütün bunları bana anlatırken hem o olasılığa, hem bu olasılığa, yani hepsine birden olabilir, diyordu. Bu olasılıkların hepsinin gerçek olabileceğini; bunun *la haine dans*

*l'amour*¹ gibi iki tarafın da incinmiş gururundan ileri gelme bir şey vb., vb. olduğunu söylüyordu. Sözün kısası, ona göre bütün bunlar aklıbaşında, ciddi bir insanın ilgisine değmeyecek romantik bir kördüğüm, bayağı bir oyundu. Oysa kendisi de son derece olumlu yaradılıştta olmasına karşın, çocukluğundan beri roman okurdu. Bir kitaba kendini kaptırınca gece gündüz bırakmazdı onu elinden. Bütün bunlardan sonra Versilov'un alçağın, yalancının biri olduğu, pek acıklı bir biçimde sonuçlanan birtakım entrikalar, kirli işler çevirdiği kuşku götürmeyecek bir biçimde çıkıyordu ortaya. Pek acı bir biçimde sonuçlanan dedim: Aşktan yanan tutuşan zavallı kızcağız, anlatılanlara bakılırsa, kibrit başı yiyerek intihar etmiş. Ama bunun doğru mu yanlış mı olduğunu şimdi bile bilmiyorum. Bu ayıbı gizlemek için çok uğraşmış olsalar gerek... Kızcağız yatağa düşmüş, düşüş o düşüş, bir daha kalkmamış. İki hafta sonra ölmüş... Böylelikle kibrit konusu da kuşku bulutları ardında kalmış. Kraft inanıyordu buna. İkinci inmeye neden olan üzüntüsünden, kızının peşinden üç ay sonra babası da ölmüş. Bu arada, yani kızın toprağa verilmesinden hemen sonra Paris'ten Ems'e dönen genç Prens Sokolskiy parkta, herkesin içinde Versilov'a bir tokat atmış. Öteki bu tokata karşılık vermek bir yana, ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi Promedan'a çıkmış. Kimse bakmamış yüzüne. Petersburg'da da aynı durum olmuş. Gene de birtakım arkadaşları varmış ama, bambaşka bir çevredenmiş bunlar. Gerçeği ayrıntılarıyla kimsenin bilmemesine karşın, tanıdıklarının tümü onu suçluyordu. Genç kızın acı sonucuyla tokat üzerine birkaç şeyden başka kimsenin bir şey bildiği yoktu. Ancak birkaç kişi bilebilirdi her şeyi. En çoğunu bilebilecek kimse de bir iş yüzünden uzun zamandır Ahmakov'la, özellikle Katerina Nikolayevna'yla sıkı ilişkisi olan toprağı bol olsun Andronikov'du. Bu bildiklerini ailesinden bile gizlemiş, yalnızca Kraft ile Mariya Ivanovna'ya (o da pek gerektiği için) birşeyler söylemişti.

Kraft şöyle bitirdi sözlerini:

“Madam Ahmakova'nın çok korktuğu bir belge de çok önemli şimdi.”

Bu önemli belge üzerine ise şunları anlattı:

1 Aşkta nefret.

Katerina Nikolayevna, babası yaşlı Prens Avrupa'da yavaş yavaş iyileşirken, eski sağlığına kavuşurken büyük bir ihtiyatsızlıkla Andronikov'a pek çok şeyi açığa vurabilecek bir mektup yazmış (Katerina Nikolayevna'nın güveni sonsuzdu ona). Eski sağlığını oldukça kazanan Prenste, söylentilere bakılırsa, o ara bir su gibi para harcama, dahası sokağa atma hastalığı görülmeye başlamış: Bir şeye yaramayan son derece pahalı eşyalar, tablolar satın alıyor, önüne gelen kuruma büyük bağışlarda bulunuyormuş. Öyle ki, gene Ems'de bulunan bir Rus sosyete dolandırıcısından, az daha, yangında kül olmuş, mahkemede dahi kime ait olduğuna bile karar verilmemiş bir çiftliği akıllara durgunluk verecek bir fiyata satın alıyormuş. Daha sonra da evlenmeyi takmış kafasına. İşte bu durumlar üzerine, hastalığı sırasında babasının yanından hiç ayrılmayan Katerina Nikolayevna bir hukukçu ve "eski dost" bilerek Andronikov'a sözü geçen mektubu yazmış: "Prensi yasal vesayet altına almak olur mu? Olursa, kimsenin beni suçlamaması, babamdan yana olmaması vb., vb... için bu işi bir rezalet çıkarmadan en iyi nasıl başarabiliriz?" Söylenenlere bakılırsa, bu niyetinden Andronikov vazgeçirmiş onu. Daha doğrusu, Prens iyileşince böyle bir heves de kendiliginden ortadan kalkmış: Ama mektup Andronikov'da kalmış kuşkusuz. O ölünce Katerina Nikolayevna'nın aklına bu mektup gelmiş birden: Mektup ya ölen Andronikov'un kâğıtları arasından çıkar da Prensin eline geçerseydi... İhtiyarın onu evlatlıktan reddedip, mirasından yoksun edeceğinden, yüzünü ölünceye dek bir daha görmek istemeyeceğinden kimsenin kuşkusu olamazdı. Aklının başında olduğuna öz kızının bile inanmadığı, üstelik onu deli saydığı düşüncesi bu kuzuyu azgın bir bogaya çevirebilirdi. Kumarcı kocasının marifeti sonucu, beş parasızdı dul kaldığında. Şimdi güveneceği dal babasıydı: Birincisi gibi gene zengin ikinci bir drahoma koparabileceğini umuyordu. Bu mektubun sonunun ne olduğunu, şimdi kimin elinde bulunduğunu bilmiyordu Kraft. Andronikov için, "gerekli kâğıtları hiçbir zaman yırtıp atmazdı", diyordu. Pek akıllı olmasa da, "vicdanlı" imiş. (Andronikov'u pek seven, sayan Kraft'ın görüşlerinin bu denli yansız olması hayli şaşırtmıştı beni). Ama gene de bu önemli mektubun, Andronikov'un, dul karısı ve kızlarıyla yakınlığı nedeniyle Versilov'un eline geçmiş olduğundan kuşkusu yoktu. Hem, Andronikov'un ölümünden hemen sonra, geride kalan tüm kâğıt-

ları, evrakları zorunlu olarak Versilov'a verdikleri de biliniyordu. Kraft, mektubun Versilov'da olduğundan Katerina Nikolayevna'nın da kuşkulandığını, Versilov'un mektubu götürüp babasına vermesinden çok korktuğunu, Avrupa'dan dönünce uğursuz mektubu Petersburg'da aradığını, Andronikov'un evine gittiğini söylüyordu. Öyle ki, genç kadının yüreğinde mektubun Versilov'da olmayabileceğine küçük de olsa bir umut ışığı parıldadığından, hâlâ arıyormuş onu. Moskova'ya sırf bu amaçla gittiğini, Mariya Ivanovna'ya kâğıtları bir kez daha karıştırması için yalvardığını söyleyerek bitirdi sözlerini. Mariya Ivanovna diye bir kadının var olduğunu, onun Andronikov'la ilişkisini daha yeni, Petersburg'a döndükten sonra öğrenmişti Katerina Nikolayevna.

Kendimce birşeyler düşünerek:

"Mariya Ivanovna'nın mektubu bulup ona vermediğinden emin misiniz?" diye sordum.

"Mariya Ivanovna size bile bu konuda bir şey söylemediğine göre, mektup onda yoktu demektir."

"Yani mektubun Versilov'da olduğuna inanıyorsunuz?"

Kraft yorgun,

"Akla en yakın olasılık bu," dedi. "Ama kesin bilmiyorum. Başka birisinde de olabilir."

Çok üzgündüm. Şapkamı aldım.

"Bütün bunlar bir düşün, bir kabus sanki."

"Bu adam öylesine mi değerli sizin için?"

Bu soruyu sorarken Kraft'ın yüzünde beliren derin acıma anlatımı kaçmamıştı gözümde.

"Gene de sizden her şeyi öğrenebileceğimi sanıyordum," dedim. "Tek umut Madam Ahmakova'da şimdi. En güvenilir bilgiyi ondan alabileceğimi biliyorum... Belki giderim ona, ama belki gitmem..."

Kraft şaşkın şaşkın bakıyordu yüzüme.

"Hoşça kal, Kraft!" dedim. "Beni istemeyen insanlara yaklaşmaya çalışmam neye yarar? Tüm bağlanımı koparıp atmam daha iyi değil mi?.."

Kraft yere bakarak soğuk,

"Sonra nereye gideceksin?" diye sordu.

"Kendime, evet, kendime! Tüm bağlanımı koparıp kendime gideceğim!"

“Amerika'ya mı?”

lyice heyecanlanmışım.

“Ne Amerika'sı?” dedim. “Kendime, yalnızca kendime gideceğim! ‘Ülküm’ün özü budur işte, Kraft!”

Şaşkın, meraklı gözlerle yüzüme bakıyordu.

“Kendinize gideceğiniz bir yeriniz var mı?”

“Var. Hoşça kalın, Kraft. Teşekkür ederim. Canınızı sıktıysam bağışlayın beni! Yerinizde olsaydım, kafamda böyle bir Rusya varken her şeyi cehennemın dibine yollardım. Defolun, uzaklaşın yanımdan, orada istediğiniz gibi entrikalar çevirin, ne yaparsanız yapın...”

Dış kapıya kadar geçiriyordu beni, birden:

“Biraz daha oturun,” dedi.

Şaşırmışım, dönüp oturdum. O da karşıma geçip oturdu. Şimdiymiş gibi anımsıyorum. Gülümsedik birbirimize. Bu isteği meraklandırmıştı beni. Sessizliği bozan ben oldum:

“Kraft,” dedim, “böyle kibar olmanızdan çok hoşlandım.”

“Öyle mi?”

“Çoğu zaman istememe karşın, pek kibar olamam da... Kim bilir, insanların hakarete uğramaları iyidir belki. Hiç değilse böylelikle sevilme talihsizliğinden kurtulmuş oluyorlar.”

Damdan düşer gibi:

“Günün en çok hangi saatini seversiniz?” diye sordu.

Sanırım beni dinlemiyordu.

“Saatini mi? Bilmiyorum. Güneşin batmak üzere olduğu saati sevmem ama...”

Garip bir merakla:

“Yaa?” dedi.

Gene daldı.

“Bir yere mi gitmeyi düşünüyorsunuz?”

“Evet... gideceğim.”

“Yakında mı?”

“Evet.”

“Vilno'ya gidebilmesi için insanın yanında tabanca mı olması gerekiyor?” diye sordum.

Hiçbir art düşüncem, daha doğrusu hiçbir düşüncem yoktu! Gözüme o anda bir tabanca ilişmişti. Söyleyecek başka bir şey bulamadığım için öyle çıkıvermişti ağzımdan.

Kraft dönüp tabancaya dik dik baktı.

“Hayır, alışkın olduğum için taşıyorum.”

“Benim bir tabancam olsaydı kilit altında tutardım onu. İnsanı çekiyor çünkü, bir gün kendini tutamazsa insan!.. İntihar salgını hastalığına inanmam ama, insanın gözü önünde sallanıp durursa... ona kapılabileceği anlar oluyor çünkü.”

Kraft hızla yerinden kalktı.

“Böyle konuşmayınız,” dedi.

Ben de kalktım.

“Kendim için söylemedim bunu. Ben böyle bir şey yapamam,” dedim. “Üç canım olsa gene az gelir.”

Kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldandı Kraft:

“Bol bol yaşayın öyleyse, doyun.”

Dalgın gülümsedi. Ne yapmak istediğini bilemiyormuş, garip bir biçimde beni kovuyormuş gibi hole çıktı. Merdivenlerde:

“İyi şanslar dilerim size, Kraft,” dedim.

Sert, soğuk bir sesle karşılık verdi:

“Şüpheli.”

“Hoşça kalın! Umarım gene görüşürüz.”

“Bu da şüpheli.”

Yüzüme son bakışı hâlâ belleğimdedir.

* * *

Bunca yıl beni heyecanlandıran bu insanın ne mal olduğunu anlamıştım işte! Kraft'tan ne bekliyordum? Yeni ne söyleyebilirdi bana?

Sokağa çıktığımda birden karnımın çok aç olduğunu hissettim. Yemek istiyordum. Akşam olmuştu, hâlâ öğle yemeği yememiş-tim. Hemen yakındaki Büyük Bulvarda, en çok yirmi kapık harcamak için (hiçbir şekilde fazlasını harcamama izin vermiyordum o zamanlar) küçük bir meyhaneye daldım. Bir çorba içtikten sonra oturup pencereden dışarı bakmaya koyuldum. İçerisi kalabalıktı. Yanmış yağ, votka, tütün kokuyordu. Küçük odada iğrenç bir hava vardı. Tam tepemde kısık sesli, tasalı, düşünceli bir saka gagasıyla kafesinin dibine vurarak takırdayıp duruyordu. Yandaki bilaro salonunda gürültü yapıyorlar, bağırıp çağırıyorlardı. Ama benim bir şeye aldırıldığım yoktu. Oturduğum yerde derin düşüncelere dalmıştım. Güneşin batışını izlerken (güneşin batış anını

sevmememe niçin öylesine şaşırmıştı acaba Kraft) yersiz, garip, bambaşka duygular dolmuştu içime. Annemin durgun bakışı, bir aydan beri yüzüme ürkek ürkek baktığı içten gözleri vardı aklımda. Son günlerde çok kaba davranıyordum onlara. Hele ona yapmadığımı bırakmıyordum. Aslında Versilov'a yapmak istiyordum ama, cesaretim yetmediği için, alçakça alışkanlığımla anneme acı çektiriyordum. Gözünü iyice korkutmuşum: Andrey Petroviç içeri girdiğinde bir çıkış yapacağımdan korkuyor, gözlerimin içine yalvarır gibi bakıyordu... Şimdi meyhanede otururken Versilov'un bana hep sen, anneminse siz demesi üzerine ilk kez düşünmem garipti. Buna daha önceleri de şaşardım (bu şaşmam annem üzerine düşüncelerimi ters yönde etkiliyordu) ama, iyice ilk kez burada düşünüyordum. Bir sürü tuhaf düşünce birbiri ardına üşüşüyordu kafamın içine. Uzun süre, hava iyice kararınca dek oturdum. Bir ara kız kardeşimi de düşünmüştüm...

Ne uğursuz saatlerdi onlar! Karar vermek zamanı gelmişti artık! Karar verebilecek kadar güçlü değil miydim yoksa? Beni istemeyenlerle tüm bağlarımı koparıp atmamın zorluğu neredeydi? Annemle kız kardeşim mi? Durum ne gösterirse göstereyim, bırakmayacaktım onları.

Daha ilk çocukluğumda yaşamıma karışan bu adamın, bilincimi başlatan kaçınılmaz dürtü yerine geçtiği bir gerçektir. Karşıma çıkmasaydı kaderin bana verdiği, her şeye karşın kurtulamadığım kişiliğime bile bakmadan; düşüncelerim, kaderim de bambaşka olurdu kuşkusuz. Ama şimdi bu adamın, çocukluk yıllarımda yalnızca bir hülyası olduğu çıkıyordu ortaya. İçimde kendim canlandırmışım onu böyle. Oysa gerçekte, hayalimde olduğundan çok çok aşağılardaymış. Onu temiz sandığım için gelmişim buraya. Çok eskiden, daha küçücük bir çocukken onu gördüğüm bir dakikada öylesine neyine temelli tutulmuşum? Bu "temelli" bitmeliydi artık. İleride yer olursa onunla bu ilk karşılaşmamızı da anlatacağım. Anımsamaya değmeyen sıradan bir olaydır aslında. Ama bende sınırsız etkisi olmuştur. Tüm bir piramit yükselmiştir içimde. Bu piramidin ilk taşlarını, daha çocuk yorganımın altında, akşamları yatağымda, bilmediğim şeyleri düşünemediğim, istediğim kadar ağlayabildiğim zamanlar dizmeye başlamıştım. Niçin bırakmışlardı beni? Niçin acı çektiriyorlardı bana? Oysa çok kısa bir süre, ancak iki yıl, o da Versilov'un beni ine sokar gibi atıp ka-

yıplara karıştığı Tuşar'ın pansiyonunda acı çektirmişlerdi bana. Sonraları kimse acı çektirmedi bana. Aksine, arkadaşlarıma yukarıdan bakan hep ben oldum. Hüzünlü, tasalı yetimlikten nefret ederim! Piçlerin, yetimlerin ne olursa olsun hiç acımadığım bütün bu süprüntü tayfasının, atılmışların birden toplumun karşısına dikilip ağlamaklı, ama ögüt verir bir tavırla "Bize yaptıklarınızı görün işte!" diye ulumalarından iğrenç bir şey olamaz bence. Böylelerini gebertinceye dek kırbaçlamak görevi verilse bana, seve seve yaparın görevimi. Bu orta malı pisliklerden hiçbiri susmanın, kendileri için ağlamaktan, sızlamaktan, kendilerine acındırmaktan on kat yararlı olduğunu anlayamıyor. Bir aşk çocuğuna başka türlü bir davranışın layık olmadığını kavrayamıyorlar. Bu konuda düşüncelerim bunlardır işte!.. Asıl güç olan, çocukluğumda "yorgan altında" hayal kurmam değil, onun için, hayalimde yarattığım o adam için en önemli düşüncemi neredeyse unutup Petersburg'a gelmemdi. Hakkında çıkan dedikoduların yalan olduklarını kanıtlamasında, düşmanlarını yenmesinde ona yardımcı olmak için gelmiştim. Kraft'ın sözünü ettiği o belge; o kadının Andronikov'a yazdığı, tüm kaderini değiştirebileceği, onu yoksulluğun içine itebileceği için çok korktuğu, Versilov'da olduğundan kuşkulandığı o mektup Versilov'da değil... bendeydi, ceketimin iç cebinde! Ağzını da kendim dikmiştim. Kimsenin haberi yoktu bundan. "Saklamak" için onu elinde tutan duygulu Mariya Ivanovna'nın onu gizlice bana vermek istemesi kendi bileceği şeydi. Bunun nedenini de bir sırası gelirse belki anlatırım. Böyle hiç umulmadık bir biçimde silahlandıktan sonra Petersburg'a gitmek düşüncesinin bana pek çekici gelmesi olağandı zaten. Bu adama gizliden gizliye, ön plana çıkmadan yardım etmek niyetindeydim. Hemen öyle heyecanlanmayacaktım. Beni övsünler, duygulanarak kucaklasınlar da istemiyordum. Bu iyiliğimi asla yüzüne de vurmuyacaktım! Söyleyin, bu adama tutulduysam, hayalimde ona insanüstü birçok özellikler yakıştırdıysam bu bir suç mudur? Belki hiç sevmedim onu! Şaşırtıcı aklı, ilginç yaratılışı, Avrupa'da çevirdiği dolaplar, serüvenleri, annemin yanındaki durumu... Bunların hiçbiri durdurabileceğe benzemiyordu beni. Hayalimde yarattığım gerçek dışı kukla parçalanmıştı şimdi. Belki bundan böyle sevmezdim onu. Başka ne tutuyordu beni öyleyse? Elimi kolumu bağlayan neydi? Şimdi bu önemliydi işte. Orta-

da bir budala vardiyorsa, onun yalnızca ben olduğum anlaşılıyordu sonunda. Başkalarının dürüst olmasını isterken kendim de dürüst olacağım: Dikili cebimdeki belge aslında bende yalnızca Versilov'un yardımına koşma isteği uyandırmamıştı. Bunun böyle olduğunu şimdi iyi biliyorum. Daha o zaman aklıma geldikçe yerin dibine giriyordum. Yüksek sosyetedeki kibirli bir kadınla karşılaşacağımı; kaderinin elimde olduğunu aklının ucundan bile geçirmeden, beni adam yerine koymayacağını, benimle alay edeceğini, bana bir fare yavrusu kadar değer vermeyeceğini düşünerek sabırsızlanıyordum. Bu düşünce daha Moskova'dayken başımı döndürmeye başlamıştı. Hele trende sarhoş etmişti beni. Bunu yukarıda da söylemiştim sanıyorum. Evet, önceleri nefret ediyordum bu kadından, ama şimdi bir kurbanım gibi seviyordum onu. Şaşacaksınız ama, gerçek budur. Kendimden bile beklemediğim tuhaf bir çocukluktu bu. Hemen o akşam artık onlarla tüm bağlanımı koparmaya karar verdiğim o andaki, yani meyhanede saka kafesinin altında otururken düşündüklerimi anlatıyorum şimdi. O kadınla sabahki karşılaşmam aklıma geldikçe utançtan yüzüm ateş gibi yanıyordu. Ne aşağılayıcı bir karşılama idi o, Tanrım! Aşağılayıcı, budalaca! Daha önemlisi, beceriksizliğimi, bir şey yapamayacağımı gösteren en güçlü delil... En anlamsız çekiciliklere bile kapılabileceğimi kanıtlıyordu. Çünkü biraz önce Kraft'a, gidebileceğim "bir köşe", yani yapacak işim olduğunu, üç canım bile olsa az geleceğini kendim söylemiştim. Üstelik bunu söylerken çok içtendim. Ülkümü bir kenara itip Versilov için buralara gelişim, bir kulp bulunup bağışlanabilirdi ama, şaşkın tavşan gibi bir o yana bir bu yana koşuşmamın, olur olmaz şeyleri kendime dert edinmemin yalnızca budalalığımın geldiğini de kabul etmek zorundayım. Şöyle akıllı uslu, anlaşılabilir bir şey söyleyemeyeceğimi; yapabileceğim en iyi şeyin ağzımı kapayıp oturmak olduğunu çoktandır bilmeme karşın, hangi yere batasınca heves dürtmüştü beni Dergaçov'un evine gitmeye? Ortaya çıkıp budalaca düşüncelerimi söylemeye? Ve sonunda bir Vasin, "daha elli yılım" olduğunu söyleyerek üzülmememi öğütlüyor. Bu öğüdü sağladı, kabul ediyorum. Üstün zekasının bir ürünü olduğunu biliyordum. Sağlam diyorum, çünkü çok basitti. Basit olan ise her zaman en sonra, bütün daha akıllıca ve akılsızca olanlar denendikten sonra anlaşılır. Oysa bu düşünceyi Vasin'den önce de biliyordum. Üç yıl-

dan çok oluyor, içimde duyuyordum onu. Bir bakıma "ülküm" de ondan çıkmaydı. Meyhanede otururken böyle düşünüyordum işte. Akşamın sekizinde yürümekten, düşünmekten bitkin, Semyonovski Mahallesi'ne geldiğimde ruhsal durumum çok kötüydü. Hava iyice kararmıştı. Arkamdan kuru, keskin bir Petersburg rüzgân esiyor, yerde ne kadar toz varsa hepsini havaya kaldırıyordu. İşinden, dükkânından çabuk adımlarla evlerine dönen orta tabaka insanların yüzleri asıktı. Her birinin yüzünde bir telaş. Bu kalabalığın ortak, bireylerini birbirine bağlayan bir düşüncesinin olmadığı belliydi. Kraft haklıydı: İnsanlar birbirinden kopmuştu. Küçük bir çocuk ilişti gözüme. Öylesine küçüktü ki, akşamın bu saatinde bir başına sokakta olması bile garipti. Belki yolunu kaybetmişti. Bir kadın durup bir an dinledi onu, ama bir şey anlayamadı, kollarını iki yana açıp çocuğu orada, karanlıkta bırakıp uzaklaştı. Yanına gidiyordum, nedense birden korktu benden, koşarak karanlıkta kayboldu. Merdivenlerden çıkarken bizimkileri evde yalnız, yani Versilov'suz bulmayı çok istiyordum. O gelmeden, bir aydır tek iyi sözcük etmediğim iyi yürekli anneme, tatlı kız kardeşime birkaç gönül alıcı sözcük söyleyecektim. İstedğim de oldu. Versilov evde yoktu...

* * *

"Notlarımda" bu "yeni kişiden" (Versilov'dan demek istiyorum) söz etmeye başlarken, hiçbir önemi olmasa da, onun yaşam öyküsünü kısaca anlatmayı uygun buluyorum. Bu, okuyucumun her şeyi daha bir iyi anlaması için gereklidir. Olayların akışında bu öyküyü sıkıştırabileceğim bir yer göremediğim için, bu işi burada bitirmeliyim.

Üniversiteyi bitirdikten sonra atlı muhafız alayına girmiş. Fannariotova ile evlenince görevinden istifa etmiş. Bir ara Avrupa'da dolaşmış, dönünce Moskova'ya yerleşmiş, gününü gün etmeye başlamış. Karısının ölümünden sonra köye gitmiş, orada annemle karşılaşmış... Daha sonra uzun süre güneyde bir yerde kalmış. Avrupa'dayken savaş başlayınca gene orduya girmiş ama, Kırım'a gitmemiş. Savaş bitene dek cephede hiç görev almamış. Savaş bitince gene Avrupa'ya gitmiş. Gerçi bu gidişinde annem de yanındaymış, ama sonra Kenigsberg'de bırakmış onu. Orada bir başına, o zaman bebek olan kız kardeşimle, dil bilmeden, üstelik parasız

pulsuz altı aylık yaşamını tuhaf bir dehşetle, başını sallayarak anlatır zavallı annem. Tatyana Pavlovna gelip almış kadıncağızı. Nijegorodskiy'de bir yere götürmüş. Versilov sonra, köylülerle toprak sahipleri arasında anlaşmazlıklarda birinci derecede uzlaştırıcı görevi almış. Bu görevi bir süre başarıyla da yürütmüş. Ama çok kalmamış bu işte, istifa edip, Petersburg'da avukatlık yapmaya başlamış. Andronikov her zaman onun yeteneklerini övüyor, onu sayıyor, yalnızca karakterini pek anlayamadığını söylüyordu. Bir zaman sonra bu işi de bırakmış Versilov. Gene Avrupa'ya gitmiş. Hem bu kez öyle az da kalmamış orada. Birkaç yılını geçirmiş. Yaşlı Prens Sokolskiy'le yakın dostluğunun başlaması da bu sıralara rastlıyor. Bu olayları kapsayan süre içinde parasal durumu birkaç kez kökten değişmiş: Kâh yoksulluğun içine yuvarlanmış, kâh yeniden zengin olup yükselmiş.

Ee, anılarımı buraya kadar getirdikten sonra "ülkümü" de açıklayabilirim artık. İçimde doğduğu günden bu yana ilk kez sözcüklere dökeceğim onu. Bundan sonra anlatacaklarımın daha bir iyi anlaşılabilmesi için gereklidir bu açıklama. Öyle olmasaydı girişmezdim böyle bir şeye. Yazar olarak ben bile, bir yaptığımı anlatırken, beni buna zorlayan nedenleri anlatmadan işe giriştiğimde ipin ucunu kaçırıyorum. Okuyucu ne yapar... Bu "kasıtlı susmamla", beceriksizliğimden, romantiklerin yukarıda alay ettiğim "güzelliklerine" saplandım gene sanırım. İçinde birçok serüvenim olan Petersburg anılarımı anlatmaya başlamadan, bu önsözü gerekli buluyorum. Oysa şimdiye dek susmamı sağlayan bu "güzelikler" değil, işin önemiydi. Şimdi, bunca olay olup bittikten, geçmiş uzaklarda kaldıktan sonra bile bu "düşünceyi" anlatmanın nasıl yeneceğimi bilemediğim güçlüklerini görüyorum karşımda. Üstelik onu şimdi içimdeki biçimiyle değil de o zamanki, yani içimde oluşmaya başladığı zamanki biçimiyle anlatmalıyım ki, bu da yeni bir güçlük çıkarmaktadır karşıma. Hem bazı şeyleri anlatmanın, açıklamanın da hemen hemen olanaksız olduğunu sanırım siz de bilirsiniz. Basit olan düşünceleri anlamak özellikle güçtür. Kolomb Amerika'yı keşfinden önce düşüncelerini yöresindeki insanlara anlatmaya kalkışsaydı kuşkusuz kimse anlayamazdı onu, bön bön bakarlardı yüzüne. Bunu söylerken kendimi Kolomb'la bir tutmayı aklımdan bile geçirmiyorum. Sözlerimden öyle bir anlam çıkararak ayıp eder.

Ülküm bir Rotşild olmaktadır. Lütfen hemen heyecanlanmayın. Sakin olun. Ağırbaşlılığınızı da yitirmeyin.

Yineliyorum: Ülküm, bir Rotşild olmak, Rotşild gibi zengin olmaktadır. Öyle olağan bir zenginlikte değildir gözüm. Rotşild gibi olacağım. Bu isteğimin nedenini, amacını sonra anlatacağım. Önce bu amacıma kesinlikle erişeceğimi kanıtlamalıyım size.

Durum hiç de öyle sandığınız gibi karışık değildir. Bütün sır iki sözcükte: *Sebat, süreklilik*.

“Bunu çok duyduk,” diyeceksiniz. “Bunu ilk söyleyen siz değilsiniz. Almanya’da her Sather çocuklarına yineler durur aynı şeyi... Öte yandan sizin Rotşild’iniz (yani Paris’li toprağı bol olsun James Rotşild’i söylüyorum) tektir. Oysa milyonlarca Sather gelir yeryüzüne.”

O zaman şöyle karşılık veririm size:

“Duyduğunuzu iddia ediyorsunuz ya, hiçbir şey duyduğunuz yok sizin. Doğru, bir bakıma haklısınız: Bu işin ‘çok basit’ olduğunu söylerken son derece gülünç olduğunu söylemeyi unutmuştum. Dünyadaki tüm dinlerle ahlak kuralları bir noktada birleşirler: ‘Erdemli ol, günahattan kaçın’. Bundan basit ne olabilir? Hadi bakalım şimdi, erdemli bir şey yapın da görelim, günahlarınızın birinden olsun kurtulun kurtulabilirsiniz. Öyle kolay mı sanıyorsunuz bunu?”

Sayırsız Satherlerinizin bunca yüzyıllar bütün sırrı içinde bulunduran bu basit iki sözcüğü yineleyip durmalarına karşın, Rotşild’in gene de tek kalmasının sırrı burada işte. Demek oluyor ki, Satherler her ne kadar sözcükleri yineleyip duruyorlarsa da, onların taşıdıkları asıl anlamları kavrayamıyorlar.

Sebatla sürekliliğin ne anlama geldiklerini onlar da duymuş, işitmişlerdir kuşkusuz. Ama benim amacıma erişebilmem için gereken, onların bildiği anlamda bir sebatla süreklilik değildir.

Bir insan, Sather -yalnızca Alman olanlardan söz etmiyorum- evet, Sather de olsa, bir ailesi olduktan, herkes gibi parayı çar-çur ettikten, kendisine paradan başka dertler edindikten sonra bir Rotşild olmasına, olanak da yoktur, olasılık da. Orta halli bir zengin olmaktan ileri gidemez. Toplumdan ayrılmak istememin nedeninin, bir Rotşild (ama bir Sather değil) olmayı aklıma koymam

olduğunu çok iyi biliyorum. Birkaç yıl önce bir gazetede, Volga'da işleyen vapurlardan birinde, hep yırtık pırtık giysilerle dolaşan, önüne gelene avuç açan, çevrede herkesin iyi tanıdığı bir dilencinin öldüğünü okumuştum. Ölümünden sonra giysisinin astarına dikili gizli ceplerinde üç bin ruble banknot para bulmuşlardı. Birkaç gün önce de bu kez meyhane meyhane dolaşarak dilenen bir dilenciyle ilgili bir haber okudum. Üzerinden beş bin rubleye yakın para çıkmış. Bundan iki sonuç çıkıyor: Metelik metelik bile olsa, para biriktirmede *sebat*, her zaman göz kamaştırıcı sonuçlar vermektedir (burada zamanın hiç önemi yoktur). İkinci sonuç, biriktirme en safça bile olsa, *sürekli* olduktan sonra başarıya ulaşmak kesindir.

Bununla birlikte belki de, zengin olmayı çok istemelerine karşın (kendilerini ne denli sıkarlarsa sıksınlar), üç dört bin rubleleri olmayan çok sayıda saygıdeğer, kafası çalışkan, çevresi geniş insan vardır. Niçin böyle oluyor dersiniz? Bunun yanıtı çok basit: Öylesine istemelerine karşın, hiçbiri, para biriktirmek için dilenci olmaları gerekiyorsa, dilenci olacak kadar istemiyorlar bunu da ondan. Edinilen ilk kapikleri, fazladan bir lokma ekmeğe, ya da ailesinin önemsiz gereksinimlerine harcamayacak kadar iradeleri güçlü değildir. Öte yandan, bu çeşit bir para biriktirmede, dört beş bin rubleyi toplayabilmek için kişinin kuru ekmek, suyla beslenmesi gerekir. Belki gerçekte böyle değildir de ben öyle sanıyorum. Yukarıda sözünü ettiğim iki dilenci böyle yapıyorlardı kuşkusuz. Yani yalnız kuru ekmek yiyor, açık havada uyuyorlardı. Onların birer Rotşild olmak amaçlarının bulunmadığından elbette kimsenin kuşkusu olamaz. Durumlarına bakarak, onların ancak birer Garpagon ya da Plüşkin olabileceklerini, daha ileri gitmeyi akıllarına bile getirmediklerini anlamak güç değildir. Öyle ya, başka bir yolla bile olsa, Rotşild olmak için bilinçli para biriktirmede bu iki dilencide olduğundan daha çok istek, daha çok irade gereklidir. Father'de de yoktur bu güç. Dünyada güçler çok çeşitlidir. Özellikle istek, irade güçleri. Suyun kaynar halindeki sıcaklığı her yerde aynı olur mu hiç?

Bir rahip gücü, bir çilekeş gücüdür burada söz konusu olan. Bu ülkü değil, bir duygudur. Niçin? Neden? Dürüstçe bir tutum mudur bu? Cebinde bir dolu parası varken insanın yırtık pırtık giysilerle dolaşması, siyah ekmekle beslenmesi iğrenç bir durum değil

midir? Bu soruların yanıtlarını sonra vereceğim. Şimdilik, amacıma erişeceğimin kesin olduğunu kanılamaya çalışıyorum.

“Ülkümü” kendime amaç edindiğim ilk zamanlar (içimdeki ateş zayıfladı sanılmasın; demiri kaynatacak kadar kızgındır hâla) manastıra, çilekeşliğe yeteneğim var mı diye deniyordum kendimi. Bu amaçla bir ay yalnız kuru ekmek yedim, su içtim. Günlük siyah ekmek hakkım iki buçuk funttan* fazla değildi. Bu denememi başarıyla yürütebilmem için çok zeki bir insan olan Nikolay Semyonoviç'i de, her zaman iyiliğimi düşünen Mariya Ivanovna'yı da aldatmak zorundaydım. Kadıncağızı üzmemek, kocasını da şaşırtmak pahasına yemeklerimin odama getirilmesinde ısrar ediyordum. Kapıyı kilitleyip içerde yok ediyordum getirilen yemeği: Çorbayı pencereden ısırıp otlarının içine, ya da başka bir yere döküyor, sığır etini ya, gene pencereden köpeğe atıyor ya da kağıda sarıp cebime koyuyor, sokağa çıkışımda bir yere atıyordum. Öteki yemekleri de bir yolunu buluyor, ortadan kaldırıyordum. Ekmeği iki buçuk funttan az verdikleri için, gizliden ekmek satın almak zorunda kalıyordum. Midemi biraz bozduysam da, bu denemeyi başarıyla sonuçlandırdım. İkinci ayda ekmeğin yanına öğlen yemeklerinde bir çorba, sabah ve akşam kahvaltılarında bir bardak çay ekledim. İnanın, bütün bir yılı böyle geçirdim. Hem sağlığım hiç bozulmadan. Keyfim de yerindeydi. Çok mutluydum, heyecanlıydım. İçim kıpır kıpırdı. Yemeklere acımak şöyle dursun, bunu seve seve de yapıyordum. Yılın sonunda, istediğim biçimde oruç tutabilecek durumda olduğuma kanaat getirince gene herkes gibi saatinde, yemeklere inmeye başladım. Bu denemeyle yetinmeyip ikinci bir denemeye daha giriştim: Nikolay Semyonoviç'e ödenen para dışında, cep harçlığı olarak ayda beş ruble geliyordu bana. Bu paranın en çok yarısını harcamaya karar verdim. Zorlu bir denemeydi bu. Ama iki yılı aşkın bir süre sonra Petersburg'a geldiğimde öteki paralarımın yanında yalnızca bu tutumdan biriken altmış rublem vardı cebimde. Bu iki denemenin sonucu benim için dehşetliydi: İçimdeki isteğin ne denli güçlü olduğunu öğrenmiştim. Amacıma varacaktım. “Ülkümün” özünü buydu işte. Geri kalan her şey önemsizdi.

(*) Funt: Bir ağırlık ölçüsü (409,5 gram) - ç.n.

Ama gelin, biraz da önemsiz şeylerden söz edelim.

İki denememi anlatım. Sizin de bildiğiniz gibi, Petersburg'da üçüncü bir deneme daha yaptım. Açık artırmaya girmiş. Bir vuruşta yedi ruble doksan beş kapık kazanmıştım. Kuşkusuz, bu gerçek bir denemeden çok bir oyundu, bir eğlenceydi. Geleceğimden bir dakikacık çalmak, o zaman nasıl dolaşacağımı, nasıl hareket edeceğimi öğrenmek hevesine kapılmıştım. İşe tam anlamıyla girişmeyi (daha Moskova'dayken) bütünüyle özgür olacağım güne ertelemiştim. Önce hiç olmazsa liseyi bitirmemin gerektiğini biliyordum. (Sizin de bildiğiniz gibi, üniversiteyi silmiştim aklımdan). Petersburg'a gelirken içimde gizli bir öfke vardı. Liseyi yeni bitirmiş, ömrümde ilk kez serbest kalmıştım ki, tam başlayacağım sırada Versilov'un işlerinin beni bilinmeyen bir süre için ülkümden ayırdığını görmüştüm! Ama öfkeli de olsam, trende ülküm hesabına tam anlamıyla rahattı içim.

Pratiğim yoktur. Evet ama, üç yıldan beri durmadan hep bu konuyu düşünmüş, üzerinde kafa patlatmışım. Hiçbir kuşkum olamazdı artık. Nasıl başlayacağımı belki bin kez tasarlamıştım: İki başkentimizden birinde gökten düşer gibi ortaya çıkacaktım (işe başlamak için başkentlerimizin, özellikle bazı hesaplarla Peterburg'un en uygun yer olduğu düşüncesindeydim). Evet, cebimde yüz rublelik gizli bir ilk sermayeyle gökten düşer gibi çıkacaktım ortaya. Bütünüyle özgür, sağlıklı, bağımsız. Yüz rublesiz olmazdı. Başarının ilk devresi uzak bir geleceğe kalabilirdi o zaman. Yüz rublenin yanında, bildiğiniz gibi; cesaretim, sebatım, sürekliliğim, yalnızlığım ve gizliliğim de tam olacaktı kuşkusuz. Bunların içinde en önemlisi yalnızlıktı: En son dakikaya dek insanlarla bir ilişkim olsun, onlarla bir arada olayım istemiyordum. Hiç istemiyordum. Sözün kısası, "ülküme" başlarken bir başıma olmaya kesin kararlıyım. Bir *sine qua*¹ idi bu. İnsanlar ayak bağı olurlardı bana. İçim rahat olmazdı. Bu huzursuzluk amacıma erişmemi engelleyebilirdi. Zaten çocukluğumdan beri insanlara karşı nasıl davranacağım üzerine kurduğum hayallerde genellikle akıllıca şeyler düşünürüm. Oysa bu düşündüklerimi gerçekleştir-

1 Ön koşul.

meye kalkıştıgımda bir budala gibi davranıyordum. Bunu itiraf ederken kendi kendime kızıyorum, k p r yorum ama, i tenim... S zlerimle, heyecanımla hemen ele veriyordum kendimi. İnsanlarla tüm ilişkimi kessem daha iyi olacak diye düşünüyordum. Kazanabilmem için bir başıma olmam, içimin rahat olması gerekliydi. Hedefim açık seçik olmalıydı.

Petersburg'un oldukça yüksek fiyatlarına bakmadan, yemek için günde on beş kapikten fazla harcamamaya karar vermiştim. Bu kararımdan d nmeyeceğimi biliyordum. Yemek sorununu uzun uzun, ayrıntılarıyla incelemiştim. Örneğin, bazen iki gün yalnızca kuru ekmek yiyecek,  c nc  gün bu iki günde biriktirdiğim parayı harcayabilecektim. Günde en çok on beş kapik harcayabileceğim sürekli bir orucun yanında, bu çeşit bir tutumun sağlığım için yararlı da olacağı kanısındaydım. Öte yandan, yaşayabilmem için kötü havalarda sığınmak, uyuyabilmek için bir de köşe gerekliydi bana. Evet, gerçek bir k şem olsun, yeterdi. Fazlasını istemiyordum. Sokakta yaşamayı tasarlıyordum. Durum gerektirirse, sabah kahvaltısında bir parça ekmekle bir bardak kuru çay verilen gece evlerinde de geceleyebilirdim. K şemde ya da gece evinde paralarımı kimse görmesin,  almasın diye iyi saklayabilirdim. Bu konuda bir kuşkum yoktu! Bir gün sokakta yürürken yanımdan geçen iki kişi-den biri ötekine çok neşeli, şöyle diyordu: "Benden mi  alacaklar? Ben kimsenin bir şeyini  almamak için zor tutuyorum kendimi! Sen neden söz ediyorsun dostum". Bu adamın yalnızca sakınganlığıyla kurnazlığını benimsemiştim. Hırsızlık yapmak niyetinde değildim kuşkusuz. Bunun yanında, daha Moskova'dayken belki de " lk m n" içimde yer ettiği ilk gün bir rehinci ya da faizci de olmayacağıma karar vermiştim. Bu işler için yeterince' Yahudi ile kafası çalışmayan, karaktersiz Rus vardı. Ayrıca rehin ile faiz işlerinde uyulması gereken belirli kalıplar da vardı.

Giysi işine gelince, bir günlük, bir de yabanlık olmak üzere iki kat giysim olacaktı. Yalnız bir kez yanılmış, bir giysiyi uzun süre giyebileceğime inandırmıştım kendimi. İki buçuk yıl bir giysinın nasıl giyileceği üzerinde inceleme yaparak bir de keşifte bulunmuştum: Giysilerin her zaman yeni kalması, hiç eskimemesi için çok sık, hatta günde beş altı kez fırçalanması gerekir diyordum. Kendimden son derece emin, kumaşa fırçadan zarar gelmez, onun ömrünü kısaltan toz ile pisliktir diyordum. Mikroskopla

bakılacak olursa toz zerrelere birer taş parçası oldukları görür. Oysa fırça sert de olsa, kıldır. Bir yandan da ayakkabı giyme işini inceliyordum: Bunun sırrı da, hiç yana kaçmadan ayağın tüm tabanını aynı anda yere basmaktaydı. Buna insanın kendisini alıştırmaması için iki haftaya gerek var. Ondan sonrası hiç çaba istemeden kendiliğinden geliyor. Böyle yapılırsa, ayakkabılar ortalama üçte bir oranında daha çok dayanıyor. İki yıllık denemelerimin verdiği sonuçlar bunlar işte.

Bütün bunlardan sonra yalnızca işe girişmek kalıyordu.

Şöyle bir düşünceden yola çıkıyordum: Cebimde yüz rublem var. Petersburg'da açık artırmayla satış yapılan bir sürü yer. Tahliye dolayısıyla indirimli satışlar, bit pazarında küçük küçük dükkanlar... İnsanın buralarda eline geçirdiği bir şeyi alış fiyatının birkaç katına satması işten bile değil... Üstelik bu korkunç kazanç tam anlamıyla tehlikesiz bir yolla elde edilebilirdi. Alıcının gözlelerinden ne pahasına olursa olsun bu albümü ele geçirmeye kararlı olduğunu anlamıştım. Bunun bir rastlantı olduğunu kabul etmiyor değildim. Benim aradığım da böyle rastlantılardı zaten. Sokakta yaşamaya bunun için karar vermiştim. Böyle rastlantılar seyrekmiş, olsun varsın, bir şeyi değiştirmez bu. Göz önünde bulunduracağım en önemli konu, her durumda tehlikeyi göze almamaktı. Sonra biriktirme işlemim bir gün bile aksamasın diye yaşayabilmem için harcamayı öngördüğüm en az paranın da altında harcayarak artanını biriktirecektim.

"Bütün bunlar hayaldir, sokağı bilmediğiniz belli. Daha ilk günden oltayı yutturuverirler size," diyeceksiniz. Ama benim iradem ve karakterim güçlüdür. Sokak bilimi de öteki bilimler gibi sebata, dikkate, yeteneğe boyun eğeceğine göre... Lisede yedinci sınıfa dek hep en iyiler arasındaydım. Özellikle matematiğim iyiydi. Hem, bir insanın, başarısızlığımı önceden bu denli kesin tahmin edebilecek kadar sokak biliminin içine girmesi olası mıdır dersiniz?!

Hiçbir yolu denememiş, yaşantısını değiştirmek için hiçbir adım atmamış, işi düşünceden öteye götürmemiş, orada donmuş kalmış insanlar böyle konuşur. "Burada birisinin ayağı takıldı, düştü burnunu kırdı; öyleyse buradan geçerken herkesin burnu kırılacak." Hayır, efendim benimki kırılmayacak. Kişiliğim güçlüdür. Dikkatle çalıştıktan sonra her şeyi beceririm. Bir insanın sürekli, sebatla, gözü açık, her şeyi enine boyuna düşünerek çalışması; bü-

tün gücünü, enerjisini ortaya koyması durumunda günde iki kapık biriktirmesinin sırrına eremeyeceğini aklınıza getirebiliyor musunuz? Önemli olan şeydu: Elde edilebilecek en büyük kazancı elde etmek için uğraşmayacaktım. Sakin olacaktım, heyecanlanmayacaktım. Birkaç bine sahip olduktan sonra haliyle ticareti, (!) sokak karaborsacılığını bırakacaktım. Henüz borsa işlerinden, senetlerden, banka işlemlerinden anlamıyordum kuşkusuz. Ama bunun yanında, bütün bu borsaların da, bankacılığın da, sırası gelince hakkından herkesten iyi geleceğimi, o işlerin de bütün ayrıntılarını öğrenebileceğimi yediğim ekmek gibi biliyordum. Hem öyle pek çetin bir şeye benzemiyordu bu iş. Aşırı bir zekâ mı gerekiyordu bunun için? Solomon'da ne gezer zekâ. Kişide biraz hırs; biraz yetenek, beceriklilik, bilgi olsun, işler kendiliğinden yürür. Yeter ki iç ateşi sönmesin.

Önemli olan tehlikeye atılmamaktı. Bu da ancak hırsıyla olurdu. Bundan kısa bir süre önce Petersburg'da demiryolu tahvilleri satışa çıkarılmıştı. Ben de oradaydım. Bu tahvillerden alanlar çok kazanmışlardı. Fiyatları bir ara çok yüksekti. Bu tahvillerden ben de almış olsaydım, fiyatları yüksek olduğu o sırada tahvil alamamış ya da kazanç gözünü bürümüş birisi gelse belirli bir kârla tahvillerimi ona satmamı istese gözümü kırpmadan satardım. Kuşkusuz, bu hareketime gülerdi duyanlar: Biraz daha bekleyediniz belki bu paranın on katını kazanırdınız, derlerdi. Öyle ama; benim kazancım, cebimde olduğu için sizinkinden daha bir gerçektir. Sizininki ise şimdilik havalarda uçmaktadır. Bu yolla kişinin çok kazanamayacağını söyleyeceksiniz. Bağışlayın ama yanıyorsunuz, bütün Korokov'lar, Polyakov'lar, Gubonin'ler gibi yanıyorsunuz. İşin pûf noktasını söyleyeyim size: Sermaye birikiminde, daha önemlisi, büyümesinde süreklilik ile sebat, yüzde yüz bile olsa, anlık kazançlardan çok daha güçlüdür!

Fransız Devriminden önce Lou diyē bir adam Paris'e gelip olağanüstü bir projeye işe girişmiş. Prensip olarak kimseyi almamış yanına. Ama bu proje pratikte fiyaskoyla sonuçlanmış, o başka. Tüm Paris dalgalanmış. Lou'nun hisse senetleri kapış kapış satılıyormuş. Halk birbirini yiyormuş. Paris'in her yanından satışın yönetildiği büroya torbadan boşaltılıyormuşçasına yağıyormuş paralar. Sonunda bu büro yetmemiş. Parisliler isim, mevki, yaş gözetmeden sokakta toplanıyorlarmış: Burjuva, saray adamları,

onların çocukları, düşesler, markizler, genel kadınlar koşup, kuzduz bir kôpeğin ısırıldığı azgın, yarı deli gibi kalabalığa karşıyorlarmış. Rûtbeler, insanlara saygı, onur, hatta şeref bir yana itilmiş, çamura bulanmıştı. Birkaç hisse senedi kapabilmek için herkes (kadınlar bile) her şeyine kıyıyormuş. Sonunda büroyu sokağa taşımak zorunda kalmışlar. Ama hisse senedi alanların isimlerini oturup yazacak bir masa yokmuş. Bir kambura, eğilip bir zaman için masa görevi yapmasını önermişler. Kambur razı olmuş, ama ne fiyata olduğunu tahmin edersiniz kuşkusuz! Çok kısa bir zaman sonra her şey değişmiş, rezalet çıkmış. Hisse senetleri beş para etmez olmuş. Kazançlı kim oldu şimdi? Hisse senedi değil de, hazır parayı alan kambur, değil mi? Ben de o kamburum işte! Boğazımdan kısarak, kapık kapık, yetmiş iki ruble biriktirmeye yetti gücüm. Herkesin heyecanının en yüksek olduğu bir anda kendime hakim olmama, gerçek parayı hayali büyük paralara yeğ tutmama da yetecek. Küçük, önemsiz şeylerde küçüğümdür ama, büyüklerde böyle değilim. Küçük sabırsızlıklara çoğunlukla ("ülkümün" doğmasından sonra bile) gücüm yetmez. Oysa büyüklere her zaman yetmiştir. Sabahları işe gitmeden annem sabah kahvemi önüme biraz ılık getirse kôpürüyor, ağzımı bozuyordum. Öte yandan, bir ay midesine kuru ekmek ve sudan başka bir şey gitmeyen de bendim.

Sözün kısası, kazanamamak, kazanma yollarını bulamamak olanaksızdır. Dikkatli bir çalışma, izleme, sebat, tutum, sùrekli artan bir çabayla didinme durumunda, hırslı bir para biriktirmenin kişiyi milyoner yapmamasına olanak yoktur. Ne dersiniz? O dilenci, heyecanı, sebatıyla biriktirmedi bu paraları da neyle biriktirdi? Benim o dilenciden aşağı kalır yanımda ne? "Hem sonra, isterse başarıya ulaşamayayım: Varsın hesaplarım yanlış çıksın, sonunda batayım, gene de dönmeyeceğim yolumdan. Kararlıyım, sonuna kadar gideceğim". Moskova'dayken böyle düşünüyordum işte.

Bunda "ülkü" falan olmadığını söyleyecekler çıkacaktır, varsın söylesinler. Son olarak bir daha, bunda çok ülkülerin olduğunu söylerim. "Yeni bir şey yok burada sanıyorsunuz ama, çok yanılıyorsunuz."

Hey Tanrım "ülkümü" anlatırken bunun basit kaçacağını tahmin etmiştim: Ne söyledim buraya kadar? Anlatmak istedikleri-

min daha yüzde birini anlatamadım. Anlatışımın yavan, kaba, sıg, hatta yaşıma göre pek çocukça olduğunun farkındayım.

* * *

Şimdi bir de “niçin”, “neden”, “dürüst bir davranış mı bu”, vb... sorularını yanıtlamak kalıyor. Söz verdiğim için bunu da yapacağım.

Okuyucumu birden hayal kırıklığına uğratacağım, şaşırtacağım için üzgünüm. Ama aynı zamanda sevinçliyim de. “Ülkümün” hedefinde bir “kin” duygusu, Bayron’vari bir nefret, yetimlikten gelme bir başı eğiklik, piçliğin verdiği gözyaşı, hiçbir şey, hiçbir şey olmadığını öğrensinler varsın. Anlayacağınız, notlarım romantik yaradılışlı bir bayanın eline geçerse hemen suratını asar. “Ülkümün” özü yalnızlıktır.

“Yalnızlık istiyorsanız, buna Rotşild olmadan da erişebilirsiniz. Rotşild olmak nereden esti kafanıza?”

“Yalnızlığın yanında zengin olmak da istiyorum.”

Önce şunu söyleyeyim: Belki okuyucu, itiraflarımın açıklığından dehşete düşer de, saf saf sorar kendine: Yazarın yüzü kızarmıyor mu acaba? Bu soruya yanıtlım şu olacaktır: Ben bunları yayınlamak için yazmıyorum. Bundan on yıl sonra, yani her şey anlamını yitirdikten sonra, dolayısıyla ortada utanılacak bir şey kalmayacağı zaman olacaktır okuyucum. Notlarımda arada bir okuyucuyla konuşuyor gibi yazıyorsam, deyiş kolaylığı verdiği içindir bu. Hayali okuyucumdur o benim. Hayır, ne Tuşar’ın pansiyonunda arkadaşlarımla bana takılmalarına neden olan piçliğim, ne acılarla dolu çocukluk yıllarım, ne kin, ne de itiraz hakkı “ülkümün” doğmasına neden olmuşlardır. Her şeyin başı yaradılışımdır. Sanırım on iki yaşından, yani içimde bilincim doğmaya başladığı günden beri insanları sevmemeye başladım. Buna sevmemek de diyemeyeceğim. Ağır geliyorlardı bana. Bazen durup dururken en yakınlarıma bile içimi dökemediğime, yani isteseydim dökemeyeceğime; bunu asla istemediğime, nedense kendimi hep geri çektiğime, kuşkucu, tasalı, insanlardan kaçır olduğuma üzülüyordum. Bunun yanında, eskiden beri, belki çocukluğumdan bu yana hep başkalarını suçladığımı, buna pek yatkın olduğumu biliyordum. Ama bu yatkınlığının peşinden çoğunlukla benim için oldukça ağır bir düşünce geliyordu: “Asıl suçlu ben değil miyim acaba?” Böylelikle sık sık ken-

dimi suçlamış oluyordum! Bu çeşit sorular aklımı kurcalamasınlar diye yalnızlık istiyordum. Üstelik, bütün aramalarıma karşın, insanların arasında bir şey bulamamıştım. Şaşırdınız değil mi: Aradığımı sanmıyordunuz. Yaşıtlarımın, arkadaşlarımın tümünü düşünce bakımından benden çok gerilerde görüyordum. Benden geri olmayanını anımsamıyorum.

Evet, içime kapanığımdır. İnsanlardan kaçırım. Sık sık toplulardan uzaklaşmayı isterim. Belki insanlara birtakım iyilikler ederdim bile, ama çoğunlukla onlara iyilik etmemi gerektirecek bir nedenin olmadığını görürüm. Hem insanlar sevmeye degecek kadar iyi değildirler. Niçin kendileri açık yüreklilikle gelmiyorlar benim yanıma? Niçin önce ben yanaşmalıyım onlara? İşte bu soruyu soruyordum kendime. İyilik bilir bir insanım, yüzlerce aptallıklarım da kanıtlamışımıdır bunu. Açık yürekliliğe anında açık yüreklilikle karşılık verir, o kişiyi severdim. Öyle de yapıyordum. Ama onlar beni hemen aldatıyorlar, alay ederek yanımdan uzaklaşıyorlardı. İçlerinde en açık yürekli olanı, çocukluğumda beni hep döven Lambert'ti. O da ancak açık yürekli bir alçak, bir haydut olabilmisti. Üstelik bu açık yürekliliği aptallığından geliyordu. Petersburg'a geldiğimde düşüncelerim bunlardı işte.

O gün Dergaçov'un evinden çıktığımda (Tanrı bilir, hangi şeytan dürtmüştü beni oraya gitmeye) Vasin'in yanına sokulmuş, heyecanlanıp göklere çıkarmıştım onu. Ne olmuştu? Aynı akşam herkesten az onu sevdiğimi hissediyordum. Niçin? Bunun nedeni, onu göklere çıkarmakla kendimi onun karşısında küçük düşürmüş olmamdı. Öte yandan, bunun tersi de olabilirdi: Kendisini küçük düşürmek, alçaltmak pahasına başkasını göklere yükselten hak bilir, soylu bir kişi, bir insan olarak herkesten üstün de sayılabilirdim. Ama ne yaparsınız ki, bunu bile düşünmeme karşın, gene de herkesten az seviyordum Vasin'i. Okuyucumun bildiği bu örneği bilerek veriyorum burada. Kraft'ı bile anımsadıkça, dış kapıya kadar beni geçirdiği için içime acı, ekşi duygular doluyordu. Ertesi güne, Kraft konusunda her şey aydınlanıncaya, artık ona kızılmayacağı zamana dek sürdü bu. Lisenin ilk sınıflarından beri arkadaşlarımdan biri derslerde hazırcevaplıkta, ya da bilek gücünde beni geçse, o andan sonra onunla bir daha arkadaşlık etmezdim, konuşmazdım. Ondan nefret ettiğim, kıs-

kandığım için öyle yaptığımı sanmayın. Yaradılışım zorluyordu beni buna. Başka bir nedeni yoktu.

Evet, güçlü olmak, yalnız kalmak için her zaman yanmıştır içim. Bunu öylesine küçük yaşta hayal ediyordum ki, birisi kafamın içindekileri bilecek olsa, gözlerimin içine baka baka gülerdi. Gizliliği bu yüzden öylesine seviyordum işte. Evet, bütün gücümle hayal kuruyordum. Öyle ki, konuşacak zaman bulamıyordum. Bundan insanları sevmediğim, onlardan kaçtığım sonucunu çıkarıyorlardı. Dalgınlığımı ise, benim hesabıma pek çirkin şeylere yoruyorlardı. Oysa al yanaklarım tersini kanıtıyorlardı.

Özellikle, akşamları yorganımın altına girdiğimde çevremde dönüp dolaşan, konuşmalarıyla beni rahatsız eden insanlardan uzak, tam bir yalnızlık içinde kendime bambaşka bir dünya yaratmaya koyulduğum anlar mutluydum. Bütün aptalca hayallerimin birdenbire akılcı oldukları, hülyalı biçimden mantıklı biçime dönüştükleri an olan "ülkümün" içimde yer ettiği güne dek bu taşkın hayalcilik peşimi bırakmadı.

Hayallerim bir bütün oluşturmuştu. Aslında milyonlarca kararlık yanları vardı ama, önceleri bile öyle aptalca değildiler. Dahası sevimliydi... Onları açıklamak zamanı gelmedi henüz.

Güçlü olmak! Benim gibi bir "sümüklünün" güçlü olmak için didindiğini bilseler çok kişinin benimle alay edeceğini biliyordum. Daha da şaşıracaksınız şimdi: Belki ilk hayal kurmaya başladığımdan bu yana, yani ta çocukluğumdan beri kendimi hep en önden başka bir yerde düşünmemişimdir. Garip bir itiraf daha ekleyeceğim: Belki hâlâ sürüyordur bu. Ayrıca, hiçbir zaman af dilemediğimi de biliyorum.

"Ülkümün" özü, gücü (hiçliği bile olsa) en öne götüren tek yolun para olduğu düşüncesidir. Belki bir hiç değilimdir ama, (örneğin aynadan biliyorum) yüzüm bayığı olduğu için, dış görünüşüm işlerimi bozmaktadır. Oysa Rotşild gibi zengin olsam yüzüme kim bakardı... Binlerce kadın (o güzellikleriyle) ok gibi üzerime atılmazlar mı?.. Sonunda, beni içtenlikle yakışıklı bile bulmaya başlayacaklarına inanıyorum. Belki akıllıyım da. Alnım yedi karış olsa toplumda sekiz karışlık alınlı bir başkası çıkabilir, o zaman da mahvolurum. Oysa Rotşild olsam yanımda o sekiz karışlık alınlı adamın adı mı edilirdi? Evet, yanımda konuşmasına bile izin vermezlerdi!.. Belki ince zekâlıyım da, ama bir Taleyran'a,

bir Piron'a oranla ne denli ince zekalı olabilirim ki? Ama bir Rotşild olsam Piron, hatta Taleyran yanımda hiç kalırdı. Kuşkusuz, para zorba bir güçtür. Ama en yüksek anlamda eşitliktir de... Onun en önemli gücü budur. Para her eşitsizliği hizaya getirir. Bunu Moskova'dayken anlamıştım.

Bu düşüncede bir utanmazlık, bir zorlama, hiçliğin yetenekler üzerinde bir hâkimiyeti görüyorsunuz kuşkusuz. Bu düşünce biçiminin küstahça olduğunu kabul ediyorum (ama tatlıdır da). Ama durun, durun: O zamanlar güçlü olmayı başkalarını ezmek, ölç almak için istediğimi sanmıyorsunuz ya? Haklısınız, başka bir şey beklenemez bayağılıktan. Üstelik, gözümüzde öylesine büyüt-tüğümüz binlerce yetenekli, bilgin insanın kucığına ansızın Rotşild'in milyonlarını boşaltsanız kendilerini tutamaz, en bayağı insanlar gibi işler yapar, yörelerindeki insanları herkesten çok ezerler. Benim ülküm ise bu değil. Paradan korkmuyorum ben. Beni ezemez, başkalarını ezmeye de zorlayamaz.

İstedğim para değil benim. Daha doğrusu, ne para ne de güç istiyorum. Yalnızca güçlü olmakla elde edinilen, başka hiçbir yolla sahip olunulamayan şey gereklidir bana: Bu, yalnızlık ile gücün sakini, heyecansız bilincidir! İşte size insanlığın uğruna birbirini yediği özgürlüğün tanımı! Özgürlük! Sonunda yazabildim işte bu büyük sözcüğü... Evet, gücün tek kalmış bilinci çekicidir, hoştur. Güçlüyüm, sakinim de. Gök gürültüsü Jüpiter'in elindedir, o da sakindir. Gümbürdediğini duyar mısınız sık sık? Kafası çalışmayan biri uyduğunu sanır. Oysa Jüpiter'in yerine bir edebiyatçıyı, ya da salak bir köylü kadını koysanız ne gümbürtüler olur, ne gümbürtüler!

Şöyle düşünüyordum: Yalnızca gücüm olsa bir işime yaramazdı. İnanın, kendi isteğimle her yerde en arkaya kalırdım. Rotşild olsaydım eski püskü giysiler giyer, elimde bir şemsiyeyle dolaşırdım. Gelen geçen bir omuz vuracaksa bana, paytonların altında kalmamak için çamurların içinde zıplaya zıplaya kaçacaksam, olsun varsın. Rotşild olduğumu düşünerek gülerdim bile o anda, neşelenirdim. Kimsenin yiyemeyeceği yemekleri soframa getirebileceğimi, dünyanın en iyi aşçısını tutabileceğimi biliyorum ya, bu yeter bana. Bir parça ekmekle et yersem bile düşüncemle doyanım. Hâlâ böyle düşünüyorum.

Sosyete kibarlarına ben yaklaşmayacağım, onlar benim dostlu-

gumu arayacaklar. Kadınların peşinden ben koşmayacağım. Bir kadının verebileceği her şeyi ayaklarının dibine sererek onlar akın akın koşacaklar arkamdan. "Bayağlarını" para; akıllılarını ise tuhaf, gururlu, esrarlı, her şeye karşı soğukkanlı bir insanın çevresinde uyandırdığı merak çekecek. Öylelerine de böylelerine de sevimli davranacağım. Belki para bile vereceğim onlara. Ama kendim onlardan bir şey almayacağım. Merak istek uyandırır, belki isterler de beni. Yanımdan, armağandan başka bir şey alamadan uzaklaşacaklarına inanırım. Böylelikle onlarda bir kat daha merak uyandıracam.

"...yeter bana
ondan aldıklarım."

İşin garibi, on yedi yaşımdan beri, gerçeğe uygun olduğunu kimsenin yadsıyamayacağı hep bu tabloyu düşünüyorum, hayal kuruyorum.

"Kimseyi ezmek, kimseye acı çektirmek istediğim yok. Böyle bir şey yapmayacağım. Ama birini, bir düşmanımı yok etmek istesem bu isteğime kimsenin karşı duramayacağını, üstelik herkesin bu isteğimi yerine getirmek için yarışacağını biliyorum ya, yeter bana. Kimseden öç falan da almam. James Rothschild baronluğu nasıl kabul etmiş, her zaman şaşmışımdır! Onsuz da dünyadaki tüm insanlardan üstünken niçin gerek görmüş buna? Varsın, posta menziline arabalarımızı beklerken hakaret etsin bana o kibirli general. Kim olduğumu bilseydi, koşarak gösterişsiz arabamı getirirdi, hemen içeri atlayıp oturmama yardım ederdi! Avrupalı bir dük ya da baronun, Viyana demiryolu istasyonlarından birinde kalabalığın içinde bir bankerin ayakkabısını giydirdiğini yazmıştı gazeteler. Banker de buna razı olacak kadar bayağı bir adammış. Varsın, o dehşetli dilber (evet, dehşetli, diyorum; var öyleleri çünkü!); şu gösterişli, herkesin tanıdığı sosyete hanımının kızı, vapurda ya da başka bir yerde benimle karşılaştığında, elinde bir kitapya da gazete tutan bir orta halli, sümüklü adamın birinci mevkiye, onun yanına nereden düştüğünü yadırgayıp burun büküp küçümsemeye baksın bana. Ama yanında oturanın kim olduğunu bilseydi!.. Elbette bunu öğrenecek, öğrenince de boynunu bükerek, utanıp sıkılarak, yılışarak kendiliğinden yanıma sokulacak, bakışımı yakalamaya çalışacak, ben gülümseyince sevinecek..." Çocukluğumda çizdiğim bu tabloları, düşüncemi

daha iyi anlayabilmeniz için özellikle gözlerinizin önüne seriyorum burada. Ama renksiz, belki bayağı bile oldukları da ortada. Her şeyi doğrulayacak yalnızca olaylardır.

Böyle yaşamının budalalık olduğunu söyleyenler çıkacaktır: Niçin sizin de bir oteliniz, kapıları herkese açık bir eviniz olmasın? Sosyete evinizde toplanmasın? Çevresinden saygı gören bir kişi olmayasınız, evlenmeyesiniz? Peki, ama Rotşild ne olacak o zaman? Herkese benzemeyecek mi? "Ülkünün" tüm çekiciliği, etkinliği yitecek. Daha çocukluğumda, Puşkin'in "Cimri Şövalye"sinin monoloğunu ezberleyiyordum. Puşkin düşünce yönünden bundan daha üstün bir yapıt vermemiştir! Ben de aynı düşüncelerin adamıyım işte.

"Ama ülkünüz çok bayağı," diyeceklerdir çıkacaktır, "tikintiyle, yalnızca parasal zenginliği düşünüyorsunuz! Topluma yararlı birşeyler yapmak, insanlık uğruna kahramanlıklar göstermek daha yüksek bir ülkü değil midir?"

Peki ama, zenginliğimi nasıl kullanacağımı biliyor musunuz ki böyle söylüyorsunuz? Söyler misiniz, milyonların, her yanı saran bunca Yahudinin zararlı, pis ellerinden, gözü açık, metin, dünyaya uyanık gözlerle bakan bir çilekeşin avuçlarına akması niçin ahlaksızlık, alçaklık oluyormuş? Hem zaten gelecek üzerine kurulan bütün bu hayaller, tahminler şimdi birer romandan farksız. Belki boşuna yazıyorum bunları. Kafatasımın içinde kalsalardı daha iyi olurdu. Bu satırları kimse okumayacaktır belki. Bunu çok iyi biliyorum. Hem birisi okusa, Rotşild'in milyonlarına dayanabileceğime inanır mıydı acaba? Milyonların beni ezeceğinden söz etmiyorum. Bambaşka bir anlamda kullandım bu deyiimi. Hayal kurarken birçok kez, bilincimin fazlasıyla rahat olacağı, gücümünse yetmeyeceği gelecekteki o dakikayı getiriyordum gözlerimin önüne. O zaman (yalnız sıkıntıdan, amaçsız bir kederden değil daha büyüğünü istediğim için) milyonların tümünü insanlara verecektim. Varsın, toplum varımı yoğunu talan etsin, ben gene hiçliğe karşıyım! Belki gemide ölen o dilencinin durumuna bile düşerdim. Ama aramızda bir fark olurdu: Benim giysilerimin astarına dikili bir şey bulamazlardı. Bir zamanlar elimde milyonların olduğu, tümünü çamura attığım düşüncesi uçsuz bucaksız çölümde kuzgun gibi beslerdi beni. Şimdi bile böyle düşünmeye hazırım. Evet, benim "ülküm", gemide, ayak altında ölen bir di-

lenci bile olsam, her an, her durumda insanlardan kaçıp gizlenebileceğim bir kaledir. Şiirim budur işte! Şunu da bilirsiniz, güçlü olduğumu yalnızca kendime kanıtlayabilmem için iradem tüm olarak gerekliydi bana.

Kuşkusuz, bu söylediklerime itiraz edecekler; milyonlara bir kez sahip olduktan sonra onları elden çıkarmaya, Volga'da ölen dilencinin durumuna düşmeye razı olmayacağımı söyleyecekler çıkacaktır. Belki bırakmak istemem o milyonları, ama burada "ülküm" ile düşüncelerimi anlatıyorum ben. O zaman değişir miyim, orasını bilemem. Yalnız ciddi olarak söyleyeyim: Gerçekten bir gün Rotşild'in ki kadar para biriktirsem, hepsini topluma, insanlara geri verebilirim. (Ama aynı ölçüde zengin olmadan bunu yapmak biraz güçtür.) Hem öyle yarısını falan da vermem. O zaman pek bayağı bir durum çıkar ortaya çünkü: Beni olduğumun yarısı kadar zengin yapmaktan başka bir şeye yaramaz. Hepsini, en son kapağına varana dek hepsini dağıtırdım. Yoksul düşmekle bir anda Rotşild'in iki katı zengin olurdu çünkü! Bunu anlamıyorsanız kabahat bende değil. Anlatmaya da çalışmayacağım..

"Fakirlik, hiçlik ile güçsüzlüğün şiiri, yeteneksizlikle orta halliliğin zaferidir!" Evet, bir bakıma yeteneksizliğin de, orta halliliğin de zaferidir. Buna itirazım olamaz. Ama güçsüzlüğün zaferi olduğunu sanmıyorum. Hep, dünyanın karşısına çıkıp gülümseyerek şöyle söyleyen yeteneksiz, orta halli bir yaratığı hayal etmeyi çekmiştir içim: Ey, siz Galile'ler, Kopernik'ler, Büyük Karl'lar, Napoleon'lar, Puşkin'ler, Şekspir'ler, mareşaller, ünlü komutanlar; bakın şu karşınızda gördüğünüz yeteneksiz, piç ben gene de sizden üstünüm, çünkü siz kendiniz boyun eğdiniz bana. Gizlemeyeceğim, bu hayalimi o denli ileri götürmüştüm ki, sonunda öğrenimi bile hor görmeye başlamıştım. Öğrenim görmezse kişinin daha bir güzel olacağını düşünüyordum. Bu abartılmış hayal lisenin yedinci sınıfındaki başarısızlığıma neden olmuştur. Bağnazlığımdan ders çalışmayı bırakmıştım: Ders çalışmamakla "ülkümü" daha çok süslüyordum sanki. Bu konuda düşüncelerim şimdi değişmiştir. Öğrenimin zararlı olduğuna inanmıyorum.

Baylar, düşünce özgürlüğü, en küçük bile olsa, öylesine mi ağır geliyor size? Ülkü güzelliği olan kişi mutludur. Bu güzellik yalnız bile olsa! Oysa benimkine güvenim sonsuzdur. Yalnız yeterince iyi açıklayamadım onu, farkındayım. On yıl sonra olsaydı çok da-

ha iyi anlatabilirdim kuşkusuz. O zaman da birtakım şeyleri unutturdum belki.

* * *

“Ülkümü” açıklamam bitti artık. Anlatmam biraz bayağı, derinliğine inmeden olduysa bunda suçlu olan “ülküm” değil, benim. En basit düşüncelerin en zor anlaşıldığını söyledimiştim size. Şimdi de şunu ekleyeyim: Aynı zamanda en güç anlatılanı da onlardır. Üstelik ben burada “ülkümü” size o zamanki biçimiyle anlatmaya çalıştım. Bu da işin başka bir güç yanı kuşkusuz. Ülküler için bunun tersi olan bir yasa daha vardır: Bayağı, bir anda ortaya çıkan ülküler çoğunlukla çabuk anlaşılırlar. Hem toplumca, sokaktaki insanlarca. Bu yetiniyormuş gibi, üstün, dâhice de sayılırlar. Ama ancak bir gün sürer bu: Ortaya atıldıkları gün. Ucuz etin yahnisi yavan olur derler. Çabuk anlaşılma, anlaşılın şeyin basitliğine işarettir. Bismarck'ın ülküsü bir anda dâhice bir fikir, kendisi de bir dâhi bellendi. Bu çabukluğu kuşkuyla karşılamak gerekir. On yıl bekleyelim. Ülküsünden, belki bay başkânın kendisinden bile, o zamana ne kalacağını hep birlikte göreceğiz. Konumuzla uzaktan yakından ilişkisi olmayan bu yersiz açıklamayı da bir karşılaşırma yapabilmek için değil, unutulmaması için araya sıkıştırdım (lyice kıt kafalı okuyucular için yapılmıştır bu.)

Şimdi, öykümün bundan sonraki akışını duraksatmasın diye “ülkümü” bir yana bırakabilmek için iki küçük olay daha anlatacağım.

Yazın, temmuzda, Petersburg'a gitmemden iki ay önce tam anlamıyla serbest olduğum sıralarda bir gün Mariya Ivanovna, burada ayrıntılarıyla anlatmaya değmeyecek, olağan bir iş için yaşlı bir kızı görmek üzere, Troitskiy Posad'a gitmemi rica etmişti. Aynı gün dönerken trende üstündekiler iyi kumaştan, ama pis giyimli, yüzü sivilceli, kirli esmer, çelimsiz bir genç ilişti gözüme. Her istasyonda yerinden fırlayıp dışarı çıkıyor, votka içiyordu. Moskova'ya yaklaştığımızda çevresini neşeli, ama pespaye bir kalabalık almıştı. Genç adamın sürekli içmesine karşın ayık kalmasıyla en çok (kendisi de çakırkeyif) bir tüccar ilgileniyordu. Aptal görünüşlü, insanın içine fenalık verecek kadar çok konuşan, Alman gibi giyimli, pis kokan, (sonra uşak olduğunu öğrendiğim)

bir delikanlı da çok mutluydu. Sarhoş gençle dost bile olmuştu. Trenin her duruşunda “votka içmek zamanı geldi,” diyerek onu kaldırıyor, ikisi sarmaş dolaş, dışarı çıkıyorlardı. Genç adam hemen hiç konuşmuyordu ama çevresindeki kalabalık giderek çoğalıyordu. Yalnız konuşulanları dinliyor, salyalarını akıtarak durmadan gülümsüyor, zaman zaman, ama hep hiç beklenmedik anlarda, parmağını gülünç bir biçimde burnuna götürüyor, “tür-lür-lü” diye acayip bir ses çıkarıyordu. Tüccarı da, uşağı da, ötekileri de pek neşelendiriyordu bu. Yılışık, edepsiz kahkahalarla gülüyorlardı. İnsanların neye güldüklerini, neye gülmediklerini kestirmek kimi zaman çok zordur. Ben de yaklaştım. Bilmem neden, bu delikanlı benim de hoşuma gider gibi olmuştu. Belki toplumun kabullendiği, gözü gibi sakındığı ahlak kurallarını böyle açık açık ayaklar altına almasından hoşlanmıştım. Sözün kısası, onun bir budala olduğunu anlayamamıştım. Kısa zamanda birbirimize sen diyecek kadar sıkı fıkı olmuştuk. Trenden inerken, akşam saat dokuzda Tverskiy Bulvarı'nda buluşmamızı önerdi. Sonunda eski bir üniversite öğrencisi olduğu anlaşılmıştı. Söylediği saatte buluştuk. Bakın ne öğretti bana: Beraber uzun süre bulvarlarda dolaşıyor, biraz geç saatte تنها bir yerde yalnız başına yürüyen kibar takımından bir bayan gördüğümüzde hemen sarkıntılık etmeye başlıyorduk. Kadınla bir sözcük bile konuşmadan bir yanına ben öteki yanına o geçiyor, çok soğukkanlı tavırlarla, kadını hiç fark etmiyormuşuz gibi, kendi aramızda en ayıp konularda konuşmaya başlıyorduk. Organları kendi isimleriyle anıyor, çeşit çeşit adilklerin, domuzlukların sözünü ederken öyle kibar tavırlar takınıyorduk ki, en rezil bir alçağın en çirkin hayal gücü bile aklına getiremezdi yaptıklarımızı. (Kuşkusuz, bu işlere okuldayken, dahası liseye başlamadan aşınaydım, ama yalnızca sözlerini biliyordum, pratiğim yoktu.) Kadın çok korkuyor, hızlanıp bizden uzaklaşmaya çalışıyordu ama, biz de sıklaştırıyorduk adımlarımızı. İşimizi sürdürüyorduk... Kurbanlarımızın yapabilecekleri bir şey olmuyordu kuşkusuz. Bağıramazlardı! Tanık yoktu çünkü. Hem böyle bir şeyi şikâyet etmek de çok tuhaf olurdu. Sekiz günümüzü bu çeşit eğlencelerle geçirdik. Böyle bir oyundan nasıl hoşlanabildiğime şimdi bir türlü akıl erdiremiyorum. Zaten hoşlanmıyordum ki, öyle vakit geçiriyordum işte. Yaşantımın belirli, günlük kalıplarının dışında değişik gelmişti bana bu iş. Ka-

dinlardan da nefret ediyorum ya...Yeni tanıştığım bu arkadaşşıma bir gün Jean Jacques Rousseau'nun itiraflarında, çocukken vücudun her zaman kapalı tutulması gereken bazı yerlerini bir köşede gizliden dışarı çıkarıp, oradan geçen kadınları öyle beklemeyi pek sevdiğini yazdığını söyledim. Üniversite öğrencisi acayip tûr-lûrlü sesiyle karşılık verdi. Kara cahil olduğu kaçmamıştı gözüm-den. Her şeye karşı insanı şaşırıtacak derecede umursamazdı. On-da bulacağımı sandığım gizli bir ülküye benzer bir şey yoktu içinde. Değişiklik yerine, insanı ezen bir tekdüzelik bulmuştum yalnızca. Giderek soğuyordum ondan. Sonra her şey hiç beklenilmedik bir biçimde sona erdi: Bulvarda çabuk adımlarla, ürkek ürkek yürüyen temiz, mütevazı giyimli, belki de hayatını kendi emeğiyle kazanan, gece vakti işinden, bir sürü çocukla dul kalmış, yoksul, yaşlı annesinin yanına dönmekte olan on altı yaşlarında (belki daha da küçük) gencecik (ama duygululuğu bırakalım şimdi...) bir kıza sarkıntılık ediyorduk. Kızcağız bir süre bir şey söylemeden çabuk çabuk yürüdü. Başını önüne eğmiş, yüzünü peçesiyle örtmüş, korkudan tir tir titreyerek çabuk adımlarla yürüyordu. Sonra birden durdu, belleğimde kaldığı kadarıyla hiç de fena sayılmayacak zayıf yüzünden peçeyi attı, öfkeden ateş ateş gözleriyle yüzümüze baktı.

“Adi yaratıklar!” diye haykırdı.

O anda ağladı ağlayacaktı belki... ama hiç beklenmedik bir şey yaptı: İncecik kolunu sallayarak üniversite öğrencisinin suratına, belki de o zamana kadar atılmamış başarılı bir tokat patlattı. Öyle şaklamıştı ki! Arkadaşım ağzını bozup kızın üzerine yürüdü, onu dövecek oldu. Kolundan yakaladım. Bu arada kız da kaçmıştı. Yalnız kalınca tartışmaya başladık: Ona karşı içimde kaynayan tüm zehiri boşalttım. Acınacak, değersiz bir yaratık olduğunu, ülkü diye bir şeyi hiç tanımadığımı söyledim. Küfretmeye başladı... (piç olduğumdan bir ara söz etmişim ona), birbirimizin yüzüne tükürüp ayrıldık. Bir daha da görüşmedik. O akşam çok üzgündüm. Ertesi gün üzüntüm biraz geçmişti. Üçüncü gün temelli geçti. Her şeyi unuttum. Bu kızcağızın sonraları arada bir, o da rastlantıyla, pek silik aklıma geldiği oluyordu. Yalnız, bu olaydan iki hafta sonra Petersburg'a gitmek üzere yol hazırlığı yaparken birden anımsadım o akşam olanları. Öyle ki utanç göz yaşları yuvarlanmaya başlamıştı yanaklarımdan. Bütün gece acı

çektim. Şimdi de biraz çekiyorum. Önceleri, bir insanın bu derece küçülebilmesine, daha önemlisi, böyle bir olayı unutulabilmesine, pişmanlık duymamasına akıl erdiremiyordum. İşin aslını ancak şimdi anlıyorum: Suçlu olan “ülküm”dü. Sözün kısası, vardığım sonuç şuydu: İnsan değişmeyen, sürekli bir düşünceye saplanınca, kafasını yalnızca ona yorunca dünyadan, insanlardan uzaklaşmış, bir manastıra çekilmiş gibi oluyor. Çevresinde olup biten her şeyi bu düşüncenin süzgecinden geçirerek benimsiyor. Bu yüzden de yanlış yargıya vardığı oluyor. Bunun yanında, her zaman bir bahane bulabilmesi de önemli kuşkusuz. Petersburg’da bulunduğum sürece annemi bunca üzmem, kız kardeşimi öyle kötü durumlara düşürmem hep bir bahane buluyordum: Kendi kendime “E, ne yaparsın, ülküm var benim, önce O! Gerisi vız gelir,” diyordum. Beni de aşağıladıkları, yüzüme tükürdükleri oluyordu. Hakarete uğramış olarak çekip gidiyordum oradan. Sonra birden şöyle teselli etmeye başlıyordum kendimi: “Ne yaparsın, değersiz bir yaratığım! Öyle, ama benim bir ülküm var. Beni bu derece değersiz sayanların ise bundan haberleri yok.” Hakarete uğradığımda da, değersizliğimde de “ülküm” avutuyordu beni. Öte yandan rezilliklerimin, bayağılıklarımın tümü “ülkümün” arkasına gizleniyordu sanki. Anlayacağınız, öte yandan her şeyde içimin hafiflemesine yardım ediyordu ama, çevremi açık seçik görmeme de engel oluyordu. Kişinin, çevresindeki olayları, eşyaları böyle bir sis perdesi arkasında görmesi elbette onları yanlış anlamasına neden olur. Hatta “ülküsüne” zarar verebilir...

Şimdi gelelim ikinci olaya:

Geçen yıl nisanın birinde Mariya Ivanovna’nın isim günüydü. Akşam birkaç konuk gelmişti. Birden Agrafena soluk soluğa daldı içeri. Şaşkın şaşkın çevresine bakınarak taşlıkta, mutfakın önünde atılmış bir bebeğin viyakladığını, ne yapmasının gerektiğini bilemediğini söyledi. Haber herkesi heyecanlandırmıştı. Hepimiz kalkıp gittik. Gerçekten de mutfakın önünde küçük bir sepet, sepetin içinde üç dört haftalık bir kız çocuğu vardı. Ağlıyordu. Sepeti alıp mutfaka taşıdım. İçinde bir pusula buldum: “Sevgili hayırseverler, vaftiz edilmiş kızım Arina’dan kutsal yardımlarınızı esirgemeyiniz. Kızım ve ben sizin için, Tanrı katına her zaman gözyaşlarımızla ıslak dualarımızı göndereceğiz. Onurlu isim

gününüzü kutlarız. Tanımadığınız kimseler.” Öylesine saydığım sevdiğim Nikolay Semyonoviç o akşam çok üzdü beni: Yüzünü buruşturarak bebeğe şöyle bir baktıktan sonra onu hemen öksüzler yurduna göndermeye karar verdi. Üzüldüm. Kıt kanaat geçiyorlardı. Çocukları da yoktu. Nikolay Semyonoviç bu olaya sevinmeliydi. Arinoçka'yı dikkatle sepetten çıkardım. Omuzcuklarından tutup kaldırdım. Uzun süre yıkanmamış meme çocuklarının ekşi, keskin kokusu yükseldi sepetten. Nikolay Semyonoviç'le biraz tartıştıktan sonra kesin bir dille, bebeği kendime alacağımı söyledim. Bütün yumuşak yürekliliğine karşın, biraz sert konuşuyordu benimle. Ama sonunda işi şakayla kapatmaya çalıştıysa da, çocuğu öksüzler yurduna göndermek kararından dönmedi. Ama gene de benim istediğim, sevindiğim biçimde sonuçlandı olay: Aynı avlunun başka bir evinde son derece yoksul, orta yaşlı,, hep sarhoş dolaşan bir marangoz oturuyordu. Bu marangozun sağlıklı, yaşlı sayılmayacak karısı, sekiz yıllık meyvesiz bir evlilikten sonra olan kız çocuğunu birkaç gün önce, daha memede-yken kaybetmişti. Ne tuhaftır ki, ölen bu çocuğun adı da Arinoçka'ydı. Tuhaftır, diyorum, çünkü biz mutfakta tartışırken olayı duyan marangozun karısı koşarak gelmiş, yavrunun adının Arinoçka olduğunu öğrenince sevinmiş, duygulanmıştı. Sütü henüz kesilmemişti. Göğsünü açıp çocuğu memesinin üzerine bastırdı. Kadına, yavruyu alıp evine götürmesini, ona bakmasını, buna karşılık ona her ay para vereceğimi söyledim. Kocasının razı olmayacağından korkuyordu. Ama gene de çocuğu bir geceliğine götürdü. Ertesi sabah gidip kocasını ayda sekiz rubleye razı ettim. İlk ayın ücretini peşin olarak avcuna saydım. Kuşkusuz, iki gün içinde votkaya verdi sekiz rubleyi. Nikolay Semyonoviç, hep o garip gülümseyişiyle, marangoza her ay sekiz rubleyi kapağı kapağına ödeyeceğime kefil oldu. Nikolay Semyonoviç'in içini rahat ettirmek için altmış rublemi ona vermek istediysen de kabul etmedi. Param olduğunu biliyor, bana güveniyordu. Gösterdiği bu incelikle bir anlık dargınlığımız da kalkmıştı ortadan. Mariya Ivanovna bir şey söylemiyor, üzerime böylesine bir yükü almama şaşıyordu. Özellikle, bu davranışımı üzerine benimle hiç alay etmemekle; tersine, buna gerektiğince duyarlık göstermekle ortaya koğdukları inceliği saygıyla karşılıyordum. Günde üç kez koşuyordum Dariya Radivonovna'ya. Bir hafta sonra kocasından gizli,

armağan olarak üç ruble daha sıkıştırdım eline. Bir üç ruble de bebek battaniyesiyle kundak falan için harcamıştım. Ama on gün sonra Arinoçka'cık birden hastalandı. Hemen bir arabaya atladım, gidip bir doktor getirdim. Bir reçete yazdı, verdiği iğrenç ilaçlarla yavrucağa bütün gece acı çektirdik. Doktor ertesi gün geldiğinde, artık geç kalındığını söyledi. Ricalarıma, belki de sıtemlerime nezaketle, kaçamak karşılıklar veriyordu: "Tanrı değilim ben." Bebeğin küçücük dili, dudakları, bütün ağzı beyaz, küçük kabarcıklarla kaplanmıştı. Akşama doğru her şeyi anlamış gibi, iri siyah gözlerini gözlerimin içine dikti, öyle can verdi. Ölüsünün bir resmini çektirmek nasıl aklıma gelmedi, anlayamıyorum. O akşam (değil üzölmek), o zamana dek kendime izin vermediğim biçimde hüngür hüngür ağladığıma inanabilecek misiniz bilmem. Öyle ki Mariya Ivanovna gelip yatıştırmak zorunda kaldı beni. Bunu yaparken kocası da kendisi de gene son derece ciddiydiler. Marangoz küçücük bir tabut yapmıştı. Mariya Ivanovna tabutun çevresini kıvrımlı dantelayla bezedi. İçine küçük, güzel bir yastık koydu. Ben de çiçek alıp üzerine serptim. Başım-dan geçen bu iki olay böylece bitti işte. İnanır mısınız hâlâ aklımdan çıkmamıştır o yavrucak. Ama bir anda başlayıp biten olay kısa bir zaman sonra derin düşünmeye zorladı beni. Arinoçka pahalıya patlamıştı bana: Her şeyine, tabutuna, gömölme masraflarına, doktora, çiçeklere, Dariyo Rodivonovna'ya toplam otuz rublem gitmişti. Bu parayı, Versilov'un Petersburg yolculuğu için bana gönderdiği kırk ruble ile yola çıkmadan önce sattığım bazı eşyalarım-dan elime geçen paradan harcamıştım. Öyle ki "sermayem" olduğu gibi kalmıştı... "Ama," diye düşünüyordum, "hep böyle yolumdan sapacak olursam, pek uzağa gidemem." Üniversite öğrencisi olayı "ölkünün" kişinin yanlış yargıya varmasına, gerçeklerden uzaklaşmasına neden olabileceğini göstermişti. Arinoçka olayı ise, bunun tam tersini, hiçbir "ölkünün" kişiyi (hiç olmazsa beni) dokunaklı bir olay karşısında durmayacak, "ölküsü" için yıllarca çalışacak yaptıklarını bir anda gözden çıkarmayacak kadar gerçeklerden uzaklaştıramayacağını kanıtlıyordu. İki sonuç da aynı ölçüde doğruydu.

İstedigim tam olarak olmamıştı. Evde yalnız bulmadım onları. Gerçi Versilov yoktu ama, Tatyana Pavlovna anneme oturmaya gelmişti. Ne de olsa yabancı sayılırdı Tatyana Pavlovna. İyimserliğimin yarısı bir anda yitip gitmişti. Böyle durumlarda şaşılacak derecede değişkenimdir. Pireye kızıp yorgan yakmak derler ya; en küçük bir şey, bir toz, iyi bildiğim bir şeyi bir yana itip göz göre göre kötüyü yapmama yeter de artar. Ne yazık ki, kinci değilim ama, kötü şeyleri yapmayı pek öyle kolay bırakmam. Odaya girdiğimde annemin, ben geldim diye Tatyana Pavlovna'yla aralarındaki pek heyecanlıya benzeyen konuşmalarını yarıda kestğini sezinledim. Kız kardeşim işten yeni dönmüş, küçük odasındaydı.

Ev üç odalıydı. Çoğunlukla oturduğumuz orta oda (ya da konuk odası) oldukça genişti. Yabancı birisini alabileceğimiz tek odamızdı. Bütün eşyası kırmızı, yaylı ama kumaşları lime lime (Versilov kılıftan hoşlanmazdı) iki kanepeli, birkaç halı, birkaç masa ve hiçbir işe yaramayan birkaç sehpadan oluşuyordu. Bu odanın sağında Versilov'un sıkışık, dar, bir pencereci odası vardı. Bu odanın ortasında, üzerinde, hiç okunmamış birkaç kitap, unutulmuş bir sürü kâğıt, karmakarışık bir yazı masasıyla, bu masanın arkasında, ondan daha acıklı bir durumda, Versilov'un her oturmuş kalkışında inlemesine, küfürler savurmasına neden olan köşesindeki yayları kırılıp dışarı fırlamış, bir koltuk vardı. Bu çalışma odasındaki yaylı, kumaşı gene lime lime kanepeliye akşamları bir çarşaf sererler, Versilov orada yatardı. Çalışma odasından nefret eder, oradayken hiç çalışmaz, konuk odasında saatlerce aylak aylak oturmayı yeğlerdi. Konuk odasının solunda Versilov'un odasının bir eşi vardı: Annemle kız kardeşim orada yatıyorlardı. Konuk odasına, yemek pişirirken yanmış yağ kokusuyla evdekilerin burun direklerini sızlatan, midesini bulandıran aşçı kadın Lukerya'nın yatıp kalktığı mutfığa açılan koridordan giriliyordu. Versilov'un bu pis yağ kokusundan küplere binip bağırıp çağıra her şeyine, talihine lanet okuduğu anlar oluyordu. Zaten yalnızca bu konuda hak verirdim ona. Her ne kadar benim odama kadar gelmiyordu ama ben de nefret ediyordum bu kokudan. Yukarıda, çok dik, gıcırıtılı bir merdivenle çıkılan tavan arasında küçük bir odada kalıyordum. İlginç bir yerdi bu tavan ara-

sı odası: Yarım daire bir penceresi vardı. Tavanı alçaktı. Akşamları Lukerya'nın yatmam için üzerine bir çarşaf serdiği, yastık koyduğu muşamba kaplı kanepeden başka iki eşyası daha vardı: En bayağısından dülger yapısı bir masayla, ortası delik bir hasır sandalye.

Ama gene de bir zamanların konforundan bazı kırıntılar kalmıştı evde. Örneğin konuk odasında oldukça güzel, porselen bir gaz lambası, duvara asılı Drezden Madonnasının çok güzel bir taşbasma büyük boy resmi, onun karşısındaki duvarda Florentina büyük kilisesinin tunç kapılarının büyük boy çok değerli bir tablosu. Aynı odanın bir köşesinde, aileden kalma eski tasvirlerin bulunduğu büyük bir ikon dolabı vardı. Bu tasvirlerden birinin, (Bütün Azizler) üzerinde, rehine vermek istedikleri gümüş işlemeli tasvir örtüsü vardı. Bir başkasının, "Meryem Ana"nın örtüsü ise inci işlemeli kadifedendi. Tasvirlerin önünde her bayram yakılan bir kandil vardı. Versilov tasvirleri açıkça umursamazdı. Bazen kendini tutamaz, örtülerin işlemelerinde yansıyan kandilin ışığının gözlerini bozduğunu söyleyerek hafif yollu yakınır, ama kandili yakıyor diye, anneme kızmazdı.

Çoğunlukla içeri yüzüm iki karış asık, bir şey söylemeden, köşede bir yere bakarak girerdim. Kimi zaman selam bile vermediğim olurdu. Her gün o akşamkinden erken döner, akşam yemeğini yukarıda, odamda yerdim. Bu kez girer girmez, o zamana dek hiç yapmadığım bir şeyi yapmış, "merhaba anneciğim" demiş, ama sıkıldığım için ne denli istediysen yüzüne bakamamıştım. Geçip odanın karşı köşesine oturdum. Çok yorgundum ama umursadığım yoktu bunu.

Tatyana Pavlovna yılan gibi fısılayarak:

"Bu terbiyesiz ahıra girer gibi eve girmeyi bırakmadı mı hala?" dedi.

Eskiden de paylardı beni. Bu tür konuşmalar ikimizin arasında alışılmış şeylerdi artık.

Kendisine selam vermemden şaşkına dönen annem:

"Merhaba..." diyerek karşılık verdi.

Ürkek,

"Yemeğin çoktan hazır," diye ekledi. "Belki çorban biraz soğumuştur, şimdi söyleyeyim de köftelerini..."

Mutfağa gitmek için aceleyle yerinden kalkınca, bana hizmet

için biraz acele kalktığını görünce utanmıştım. Bir aydır belki de ilk kez utanıyordum.

“Çok teşekkür ederim, anneciğim. Yemeğimi yedim. Sizi rahatsız etmezsem şuracıkta biraz dinlenmek istiyorum.”

“Ah... ne demek, yavrum! Niçin rahatsız edecekmişsiniz? Keyfinize bakın...”

Birden sözünü kestim:

“Korkmayınız anneciğim, Andrey Petronoviç'e kabalık edecek değilim artık.”

“Ah, Tanrım, bu ne yüce gönüllülük böyle!” diye haykırdı Tatyana Pavlovna. “Sevgili Sonya, hâlâ siz mi diyorsun ona? Kim oluyor da bu kadar saygıya değer görüyorsun onu? Hem annesiye ken! Bak, o gelince eteklerin tutuştu, ne yapacağını, ne edeceğini şaşırdın. Ayıp bu, ayıp!”

“Bana sen demenizi çok isterdim anneciğim.”

“Ah... Peki, peki, söylerim. Ben... ben zaten her zaman... Peki, bundan sonra aklımda olsun.”

Kadıncağızın yüzü kıpkırmızı olmuştu. Yüzü gerçekten çok hoştu... Saf görünüyordu ama basit değildi. Benzi biraz solgun, ama kırmızıydı. Yanakları kuru, çöküktü. Alnında derin kırışıklıklar belirmeye başlamıştı. Geldiğim gün beni ona bağlayan oldukça iri; hep durgun, huzur dolu bir ışıkla parıltıyan gözlerinin çevresine henüz inmemişti bu kırışıklar. Yüzünde o elemli, dokunaklı anlatıma benzer bir anlatımın bulunmasını da pek seviyordum. Çoğunlukla olduğu gibi, ortada fol yok yumurta yokken heyecanlanmasa; önemsiz bir olay yüzünden, ya da bir arkadaşının getirdiği yeni haberleri dinlerken, her şeyin eskisi gibi iyi olduğuna inanıncaya dek (her şeyin “eskisi gibi” iyi olması nedense çok önemliydi onun için), yüzündeki o dehşet anlatımı olmasa, ikide bir yerinden kalkmasa, yüz anlatımı neşeli bile sayılabilirdi. Yeter ki hiçbir şey değişmesindi. Mutlu sona bile götürecek olsa, yeni bir şey olmasındı, yeterdi!.. İnsanın aklına daha çocukken onu bir şeyden çok kötü bir biçimde korkuttukları düşüncesi geliyor. Gözlerinden başka bir de biraz uzun yüzünün yuvarlaklığı hoşuma gidiyordu. Elmacık kemikleri birazcık daha küçük olsaydı yalnızca gençliğinde değil, şimdi bile güzel olduğu söylenebilirdi. Yaşı otuz dokuzun üstünde değildi ama kızıl saçlarının arasında çok sayıda aklar göze çarpıyordu.

Tatyana Pavlovna aşırı bir öfkeyle baktı annemin yüzüne:

“Böyle bir baldırı çıplığa ha! Siz demek yetmiyormuş gibi, bir de korkuyorsunuz ondan! Gülünçsün Sofia. Böyle söylediğim için biliyorum kızacaksın, ama elimde değil!..”

Annem, konunun yüzünde gülümsemeye benzer bir kıpırtı görünce,

“Ah, Tatyana Pavlovna,” dedi, “niçin böyle dilinize doladınız bu çocuğu? Kim bilir, belki sevdiğinizden takılıyorsunuz ona. Ha, ne dersiniz?”

Tatyana Pavlovna'nın azarlarını, küfürlerini ciddiye almak bazen olanaksızdı. Bu kez yalnızca anneme gülümsemişti (onunkine gülümseme denebilirdiyse kuşkusuz). Annemin saflığına bayılırdı. Sanırım benim gösterdiğim yakınlığın, yumuşaklığın onu çok mutlu ettiğini sezinlememiş olamazdı.

Sonunda ona bir açıklama yapmak gereğini duydum.

“Bana hışımla baktığınız gözümde kaçmıyor Tatyana Pavlovna,” dedim. “İçeri girince, daha önce yapmadığım bir şeyi yapmam, merhaba anne demem zehirli dilinizi çıkarmanıza yetti.”

Birden gürlledi Tatyana Pavlovna:

“Bakındı şuna! Bir iş yaptığını sanıyor! Ömründe bir kez kibar oldun diye önünde diz mi çöksünler istiyorsun? Hem kibarlık da yapmış olsa gam yemeyeceğim! Girdiğinden beri niçin hep o köşeye bakıyorsun? Annene nasıl bağırıp çağırdığını bilmiyorum mu sanıyorsun? Bana da bir merhaba diyebilirdin. Ben kundakladım seni, vaftiz ananım.”

Karşılık verecek kadar küçülmedim kuşkusuz. Tam o anda odaya kız kardeşim girdi. Ona döndüm:

“Liza, bugün Vasin'i gördüm, seni sordu,” dedim. “Tanıyor musun onu?”

Kız kardeşim yanıma otururken gözlerimin içine tatlı tatlı bakarak umursamaz bir tavırla:

“Evet,” diye karşılık verdi. “Geçen yıl Lugo'da tanışmıştık.”

Vasin'in adını edince kız kardeşim birden kızardı gibi gelmişti bana nedense. Açık sarı saçları vardı. Saçları ne anneminkilere ne de babaminkilere benziyordu. Ama gözleri, yüzünün yuvarlaklığı anneminkilerin tıpkısıydı. Küçük düzgün burnu kalkıktı. Yüzünün bir özelliği daha vardı: Yanaklarındaki, annemde hiç olmayan, küçük çil lekeleri. Versilov'u andıran az yanı vardı: Endamı-

nın inceliğiyle kısa boyu, yürüyüşündeki göze hoş gelen o özelliği. Bana hiçbir şeyiyle benzemiyordu. İki ayrı kutup gibiydik.

Liza:

“Kendileriyle üç ay kadar görüştüm,” diye ekledi.

“Kendileri, dediğin Vasin mi, Liza? Kendileriyle değil, onunla demelisin. Yanlışını düzelttiğim için bağışla beni kardeşim. Ama anlaşılan senin yetişmeni çok boşlamışlar, üstünkörü yapmışlar, buna üzüldüm.”

Tatyana Pavlovna atıldı:

“Annenin yanında böyle konuşman ayıp! Hem yalan söylüyorsun, yetiştirilmesinde bir üstünkörülük yoktur Liza'nın.”

“Annem için bir şey söylediğim yok!” diye sözünü kestim. “Şunu bilin ki anne, Liza'yı ikinci bir siz olarak görüyorum: Kendinizin şimdiye dek ve şimdi olduğunuz, bundan böyle ölünceye dek de olacağınız gibi. Saflık, temizlik bakımından ulaşılmaz bir güzellik... Bir eşinizi yarattınız... Benim sözünü ettiğim dış ciladır. Kibar çevrelerin benimsediği gerekli aptallıklar. Ama şuna üzülüyorum, Vasin için o değil de kendileri dediğini Versilov duysaydı hiç de düzeltmezdi yanlışını. Öylesine gururlu, bize karşı öylesine kayıtsızdır! Tepemi attıran da bu işte!”

Bu kez gürlüdü Tatyana Pavlovna:

“Kendisi ayının teki, elaleme kibarlıkmiş, cila imiş, öğretmeye kalkıyor. Bir daha annenin yanında, hele benim yanımda “Versilov” demeyesin bayım! Anladın mı, bu kadarına dayanmamam artık!”

“Aylığımı aldım anne, elli ruble, buyrun hepsi burada!”

Yanına gidip parayı anneme uzattım. Heyecandan titremeye başladı.

Paraya dokunmaya korkuyormuş gibi,

“Ah,” dedi, “bilmem ki, alsam mı acaba!”

Ne demek istediğini anlayamadım.

“Rica ederim anne, siz bir evlat, Liza ise bir ağabey olarak ailenizden sayıyorsanız beni...”

“Ah, sana karşı çok suçluyum Arkadiy. Bazı şeyleri açardım sana belki, ama çok korkuyorum...”

Ürkek ürkek bakınarak, yaltaklanmak istiyor gibi gülümseyerek konuşuyordu. Ne demek istediğini anlayamadım, sözünü kestim:

“Aklıma gelmişken sorayım, bugün mahkemede Andrey Petroviç’in Sokolskiy’lerle olan davasının bir karara bağlanacağını biliyor musunuz, anneciğim?”

Annem korkusundan parmaklarını birbirine kenetledi (ona özgülü bir davranıştı bu). Yüksek sesle,

“Ah, biliyorum!” dedi.

Tatyana Pavlovna birden irkildi,

“Bugün mü?” diye haykırdı. “Olamaz, öyle olsaydı haber verirdi bana.”

Anneme döndü:

“Sana söyledi mi?”

“Ah, hayır, bugün karar verileceğini söylemedi. Bir haftadır korku içindeyim. Kaybetsek de tasa etmeyeceğim. Bu yükten kurtulsam, gene eskisi gibi yaşamaya başlasam başka bir şey istemem.”

“Size de söylemedi mi, anne?” diye haykırdım. “Ne biçim adam bu! İşte size, demin sözünü ettiğim gururun, bize kayıtsızlığının kanıtı. Haklı değil miyim?”

Tatyana Pavlovna atıldı:

“Peki ne karar verilmiş? Kim söyledi bunu sana? Söylesene!”

Koridorda Versilov’un ayak sesini duyunca aceleyle Liza’nın yanına otururken karşılık verdim:

“Bakın, işte geliyor! Belki kendisi anlatır.”

Kız kardeşim kulağıma fısıldadı:

“Abi, ne olur, Tann aşkına acı anneme, Andrey Petroviç’e karşı biraz sabırlı ol.”

Elini avcumun içine alıp sıktım. .

“Peki, peki,” dedim, “zaten o niyetle geldim.”

Kuşkulu gözlerle baktı yüzüme, haklıydı...

Versilov odaya girdiğinde öylesine mutluydu ki, bu ruhsal durumunu gizlemeyi bile gereksiz buluyordu. Yalnızca kötü yanlarını değil, başkalarına açmaktan herkesin çekindiği, korktuğu gülünç yanlarını bile son zamanlarda büyük bir içtenlikle anlatmaya başlamıştı. Onu iyi anladığımızı söylemekten de geri kalmıyordu. Tatyana Pavlovna’nın dedigine bakılırsa, son bir yıldır üstüne başına bakmaz olmuştu. Gene şık giyiniyormuş ama, öyle eskisi gibi sık sık takım elbise diktirmiyormuş. Oturduğu kalktığı yere dikkat etmiyormuş. Uyarmasalar, bir iç çamaşırını iki gün giyer-

miş ki, bu doğrudur. Annemi üzüyordu bu durum. Bir çilekeş diye bakıyorlardı ona. Bir sürü kadın onun bu davranışlarında üstün birşeyler, utkular görüyordu. Her zaman yumuşak, geniş kenarlıklı, siyah şapkalar giyyordu. Bir yere girdiğinde şapkasını çıkarınca sık, ama kurlaşmış saçları karmakarışık çıkıyordu ortaya. Şapkasını çıkardığında saçlarına bakmayı çok seviyordum.

“Merhabalar, demek herkes burada. O bile evde galiba... Merdivenlerden sesini duydum. Yanılmıyorsam beni çekiştiriyordu. Öyle değil mi?”

Neşeli olduğunun en kesin kanıtı, şaka yollu bana takılmasıydı. Kuşkusuz karşılık vermiyordum bu takılmalarına. Elleri kolları paket dolu Lukerya girdi içeri. Getirdiklerini masanın üzerine koydu.

“Zafer, Tatyana Pavlovna, zafer! davayı kazandık. Kararı temyiz etme hakkı bile verilmedi onlara. Kazandım! Hemen bin ruble buldum bir yerden. Bırak elindeki o işi Sofia, yorma gözlerini. Liza döndü mü işten?”

Liza yumuşak, içten bir sesle:

“Buradayım baba,” diye karşılık verdi.

. Baba diyordu ona. Ama benim içimden gelmiyordu bu.

“Yoruldu mu?”

“Hem de çok.”

“Bırak işi artık, ne yarın, ne öbür gün git bir daha.”

“O zaman daha fena olur benim için, baba.”

“Senden rica ediyorum... Kadınların çalışmasından nefret ederim ben Tatyana Pavlovna.”

“Çalışmadan olur mu? Kadın çalışmasın diyorsunuz ya...”

“Biliyorum, biliyorum, kadının çalışması çok iyi, yararlıdır. Bunu kabul ediyorum. Ama benim karşı olduğum el işidir. Anladığıma göre, çocukluktan içimde yer etmiş kötü, belki çok yanlış bir düşüncedir bu. Çocukluk çağımın beşinci-altıncı yaşlara rastlayan devresinin silik anıları arasında en çok, yuvarlak masanın çevresine oturmuş pek akıllı, sert, ciddi tavırlı kadınları, makasları, kumaş parçalarını, elbise patronlarını, model dergilerini anımsıyorum (kuşkusuz tiksintiyle)! Hepsi pek ciddi, başlarını iki yana sallayarak, ölçerek biçerek dikiş diker, aralarında konuşurlardı. Beni öylesine seven bu sevecen yüzler dikiş dikerken ciddileşir, taştan birer kaleye dönüşürlerdi. Biraz yaramazlık yapayım desem

hemen alıp öteki odaya götürürlerdi beni. Zavallı dadım bile bütün bağırmağlarım, yırtınmalarım aldırmdan kolumdan tutar, içerde cennet kuşları varmış gibi, anahtar deliğinden onları seyrederek, konuşmalarına kulak kabartırdı. Akılları başlarında bu kadınların biçkiye başlarken yüzlerinde beliren bu ciddiyet ile gururu şimdi bile anımsadıkça nedense tuhaf oluyorum. Biçkiyi siz de seviyorsunuz kuşkusuz Tatyana Pavlovna. Bense hiç çalışmayan kadını daha çok severim. Bunun soysuz bir sevgi olduğunu biliyorum ama ne yapayım, elimde değil. Kadın çalışsın istemiyorum işte. Üzerine alınma sakın! Sofia... Seni karıştırmıyorum. Kadın çalışmadan da başlıbaşına büyük bir güçtür zaten. Sanırım bunu sen de bilirsin Sonya. Sizin bu konuda düşünceleriniz nedir, Arkadiy Makaroviç? Kuşkusuz itiraz edersiniz gene."

"Hayır," dedim. "Bu kez itiraz etmeyeceğim. Kadının büyük bir güç olduğu üzerine düşünceniz gerçekten çok doğru. Ama bunun çalışmakla ne ilgisi var, anlayamadım. Öte yandan, insanın parası yokken çalışmadan edemeyeceğini de pekâlâ biliyorsunuzdur sanırım."

Versilov anneme döndü. Berikinin gözleri sevinçten parladı birden (Versilov benimle konuşmaya başlayınca baştan ayağa ürpermişti).

"Ama yeter artık," dedi. "Hiç olmazsa birkaç gün el işi görme-yeyim şu evde. Bunu kendim için rica ediyorum. Arkadiy, çağdaş bir genç olarak sen de biraz toplumcusundur kuşkusuz. İnanır mısın dostum, boş durmayı en çok sevenler sürekli çalışan halktan çıkar gene de!"

"Dinlenmeyi, demek istiyorsunuz yanılmıyorsam."

"Hayır, boş durmayı. Hem de ömürleri boyunca böyle oturup hazırdan yemeyi. Tek istedikleri budur! Her ne kadar halktan olmasa bile, sürekli çalışan birini tanımıştım bir zamanlar. Oldukça kafası çalışan, ileri fikirli bir adamdı. Ömrünce, belki her gün sonsuz bir istekle, içi titreyerek tam bir avareliği hayal eder dururdu. Sonunda hayalini salt düşünceye, sınırsız bir bağımsızlığa, sonsuz bir düşünce özgürlüğüne, eklemek elden su gölden oturup çevreyi seyretmeye vardırılmıştı. Kendisini yok edene dek sürdü bu. Onarımı olanaksızdı artık. Hastahanedeki öldü. Bazen emeğin zevkli bir şey olduğunu tembel, çalışmayı sevmeyen, ama doğuştan erdemli insanların uydurduklarına inanasım geliyor. Son yüz-

yılın sonlarında ortaya atılan "Cenevre ülkülerinden" biridir bu. Tatyana Pavlovna, üç gün önce gazeteden bir duyuru kesip almıştı. Bakın (yeleğinin cebinden buruşmuş bir kâğıt parçası çıkarıldı) bu, klasik dilleri, matematiği bilen; tavan arasına, her yere gitmeye hazır binlerce "üniversite" öğrencisinden biridir. Dinleyin: "Genç bayan öğretmen. Çocuklarınızı her okulun giriş sınavlarına hazırlarım (duyuyor musunuz? her okula girmelerini sağlayabilecek demektir bu); aritmetik dersleri veririm." Bir tümce, ama klasik! Okulların giriş sınavlarına hazırlıyormuş. Elbette, o arada aritmetik dersi de verecek demektir, değil mi? Hayır özellikle aritmetiğin üzerinde duruyor. Bu su götürmez bir açlığı, yoksulluğun son kertesini göstermektedir. Daha çok şu beceriksizlik dokunuyor insana burada: Öğreteceğini, hazırlayacağını iddia eden bayan hiçbir zaman bir öğretici olmaya hazırlanamamıştır kendini. Bir şey öğretebilecek durumda da değildir. Boğulmak üzere olan insan suyun yüzündeki bir çöp parçasından medet umarak elini ona uzatır ya... O da cebindeki son rublesini çıkarıp gazete ilanına vermiş, her çeşit okula öğrenci yetiştirebileceğini, hele hele bir de aritmetik dersi verebileceğini duyuruyor insanlara. *Per tutto mundo e in altri siti.*

Tatyana Pavlovna:

"Ah, Andrey Petroviç," diye haykırdı, "ona yardım etmeliyim! Nerede oturuyor? Adresi var orada, değil mi?"

Versilov kâğıdı cebine soktu.

"Adam sen de, daha niceleri var böyle. Bu kesekâğıdında armağanlar var. Sana, Liza. Size de, Tatyana Pavlovna. Sofia ile ben tatlıyı pek sevmeyiz. Sana da çıkar birşeyler, delikanlı. Hepsini kendi elimle Yeliseyev ile Balle'den aldım. Lukerya'nın dediği gibi, uzun zaman aç oturduk (NB. Bizim evde hiç kimse hiçbir zaman aç oturmamıştır). Üzüm, bonbon şekeri, düşes armudu, çilek pastası aldım. Biraz da iyi cins içki. Fındık bile var. Çok gariptür Tatyana Pavlovna, çocukluğumdan beri fındığa bayılırım. Hem öyle iyisini falan da aramam, en kötü cins fındığı getirin, seve seve yerim. Liza da bana çekmiş. O da sincap gibi kabuklarını çitir çitir kırıp yemesini çok seviyor. Bence, Tatyana Pavlovna, kişinin çocukluk anıları arasında dolaşırken bir anda kendini bir fındık bahçesinde fındık koparıken görmesinden daha hoş bir şey olmaz... Mevsim güze dönmek üzeredir ama, gökyüzü masmaavidir.

Hafiften bir rüzgâr eser. Çalılıarın arkasına gizlenirsin, çıt çıkar-madan yürürsün. Yaprak kokar... Bakışlanızda bir içtenlik görü-yorum Arkadiy Makaroviç, ne dersiniz?"

"Benim çocukluğumun ilk yılları da köyde geçti."

"Nasıl olur, Moskova'da kalıyordun... yanılmıyorsam."

Tatyana Pavlovna karıştı söze:

"Oraya geldiğinizde Andronikov'ların evinde kalıyordu. Daha önce de köyde, toprağı bol olsun teyzeniz Barbara Steponov-na'nın yanında."

"Sofia, para burada. Al sakla. Birkaç gün içinde beş bin vere-ceklerini söylediler."

Tatyana Pavlovna:

"Prensler için hiçbir umut kalmadı mı artık?" diye sordu.

"Kalmadı, Tatyana Pavlovna."

"Hep sizin kazanmanızı istemişimdir Andrey Petroviç. Bir aile dostunuzum, ama öyleyken, prenslerle de uzaktan yakından bir tanışıklığım yokken, inanın gene acıyorum onlara. Kızmayın lüt-fen, Andrey Petroviç."

"Kazandığım mülkü kimseyle paylaşmak niyetinde değilim Tatyana Pavlovna."

"Bu konuda ne düşündüğümü biliyorsunuz sanırım Andrey Petroviç. İşin başında onlara mirası yanı yana pay etmeyi öner-seydiniz, davadan vazgeçerlerdi. Şimdi çok geç kuşkusuz. Ama gene de bu işte kendimce bir karar vermeye cesaret edemem... Rahmetlinin vasiyetnamesinde onları bütününüle unutmış olması olacak şey değil gibi geliyor bana."

"Değil unutmak, yasal işlemleri yetiştirebilseydi, vasiyetnameyi gerektiği gibi yazabilseydi bütün malını onlara bırakır, bana zır-nık koklatmazdı. Ama şimdi benim arkamda yasalar var. Pay et-meyi ne istiyorum, ne de bunu yapabilirim Tatyana Pavlovna. O kadar..."

Versilov son tümcesini öfkeli söylemişti. Oysa öfkelenmemeye genellikle dikkat ederdi. Tatyana Pavlovna sindi. Annem e ndişeli, önüne bakıyordu: Onun da Tatyana Pavlovna gibi düşündüğünü biliyordu Versilov.

"Ems'deki tokadın izi var bunda!" diye geçirdim içimden. Bu adamın eline geçse; Kraft'ın bana verdiği cebimdeki belgenin sonu kötü olurdu. O anda bunun yükünü omuzlarımda hisset-

tim. Bu düşünce üzerimde hiç de iyi etki etmedi. Sinirlerimi bozdu.

“Arkadiy, biraz daha iyi giyinmeni isterdim dostum. Üstün başın pek bakımsız. Ama bundan sonrası için insafli, aynı zamanda zevk sahibi bir Fransız önerebilirim sana.”

Birden patladım:

“Bir daha buna benzer önerilerde bulunmayın bana.”

“Niçin?”

“Bunda beni alçaltacak, küçük düşürecek bir yan görüyorum da ondan. Birbirimizi hiç anlayamıyoruz. Çünkü birkaç güne kadar, belki de yarın, orada bir görevimin olmadığını gördüğüm için Prens'in evindeki işimden ayrılacağım.”

“Ama oraya gitmen, onunla oturman da bir görevdir.”

“Böyle bir düşünce hakarettir bana.”

“Anlayamıyorum. Öylesine kibirliysen para alma, ama gene git. Çok üzersin onu. Sana bağlandı, inan... Ama gene de sen bilirsin...”

Bunu pek istemiyor gibiydi.

“Para alma diyorsunuz, ama bugün sayenizde bir adilik yaptım: Beni uyardığınız için bir aylık ücretimi istedim.”

“Bak hele neler becermiş! Ne yalan söyleyeyim, isteyebileceğini aklımın ucundan geçirmiyordum. Amma da göz açık şimdiki gençler! Bu devirde küçükler küçüklüklerini bilmiyorlar Tatyana Pavlovna.”

Çok kızmıştı. Ben de ondan aşağı kalmıyordum.

“Sizden ayrılmam gerekiyordu... siz zorladınız beni buna. Şimdi ne yapacağımı bilemiyorum.”

“Sırası gelmişken Arkadiy'e altmış rublesini ver Sofi. Borcumuzu ödemekteki bu aceleciliğimi bağışla dostum. Yüzünden birşeyler düşündüğünü, planlarının olduğunu, bunlar için de paraya gereksinimin olduğunu anlıyorum... bir sermayen, buna benzer bir şeyin olsun istiyorsun.”

Gözlerim şimşek şimşek, anneme baktım:

“Yüzümün ne anlattığını bilmiyorum ama, annemin bu paradan size söz ettiğini sanmıyordum,” dedim. “Çünkü bunu yapmamasını özellikle istemiştik kendisinden.”

Sözcüklerle anlatamayacak ölçüde gücenmiştim.

“Arkaşa, yavrum, bağışla beni, yalvarırım, söylememek elimde değildi...”

Versilov bana döndü:

“Dostum, annen tüm sırlarını bana açtı sanma. Üstelik iyi niyetle de yaptı bunu: Bir anne olarak oğlunun yüce duygularıyla övünmek istedi, o kadar. Ama şuna inan, kimse söylemeseydi paran olduğunu gene anlardım. Gizli her şeyin yazılıdır dürüst yüzünde. Onun bir “ülküsü” var, Tatyana Pavlovna, söylemiştim size.”

Ben bağırıyordum:

“Bırakın şimdi benim dürüst yüzümü. Bazı durumlarda burnunuzun dibini bile görmüyorsunuz. Çoğunlukla herkesin içini okuduğunuzu biliyorum. Karşınızdakinin düşüncelerini anlama yeteneğiniz her zaman şaşırtmıştır beni. Evet, gizlemeyeceğim, bir “ülküm” var. Siz bir rastlantıyla söylediniz bunu sanırım. Ama itiraf etmekten korkmuyorum: Evet, bir “ülküm” var. Korkmuyorum da, utanmıyorum da bundan.”

“Özellikle, utanma.”

“Ama hiçbir zaman açmayacağım onu size.”

“Yani açacak kadar değer vermiyorum, demek istiyorsun. Olmaz, dostum, olmaz. Senin ülkünün ne olduğunu biliyorum ben. Ozanın dediği gibi: İssız bir çöle çekileceğim. Böyle bir düşünceden başka bir şey olamaz onun ülküsü, Tatyana Pavlovna! Bence, Rotşild ya da buna benzer bir şey olup, ululuğunun içine dalarak insanlardan uzaklaşmayı istiyor... Sanırım sizinle bana cömertçe birer emekli aylığı bile bağlar. Ama bana bağlamaz belki... Öyle olsa bile yalnızca bizler görebiliriz onu. Tıpkı yeni ay gibi bir görünür bir kaybolur.”

İçim titredi. Kuşkusuz rastlantıydı bu söyledikleri: Bir şey bilmiyordu. Gerçi Rotşild’in adını etmişti ama söyledikleri bambaşka şeylerdi. Duygularımı, onlarla olan tüm ilişkilerimi kesip uzaklaşacağımı nasıl olmuştu da bu denli doğru bilebilmişti. Her şeyi sezinlemiş; o her zamanki alaycılığıyla gerçeğin çıplaklığına, acılığına tuz biber eklemek istiyordu. Çok kızgın olduğundan kuşum yoktu.

Pis pis gülümsedim. Bütün bunları bir anda şakaya boğmak isteğiyle:

“Anneciğim!” dedim, “öfkelenmemi bağışlayın, zaten isteseydik de Andrey Petroviç’den gizleyemezdik bunu.”

“En çok gülmene sevindim, dostum. Kişioğlunun gülmekle dış görünüşünde bile neler kazandığını tahmin etmek güçtür. Çok

ciddi söylüyorum. Hep böyledir dış görünüşü, Tatyana Pavlovna. Sanki önemli şeylerle doludur kafası da bu durum utandırıyor dur onu.”

“Biraz alçakgönüllü olunuz Andrey Petroviç.”

“Haklısın, dostum. Ama bir daha bu konuya dokunmamak için her şeyi söylemeliyim. Moskova’dan buraya, bir an önce bize baş kaldırmak amacıyla geldin. Görüyorsun ya, geliş nedenini biliyoruz. Bir şeyinle bizi şaşırtmak amacından ise söz etmiyorum. İşte bunun için bir aydır fısılayıp duruyorsun. Ama öyle gözüküyor ki akli başında, kafası çalışan bir insansın. Bu yüzden fıslamanı, hiçliğinin öcünü insanlardan alabilmesi için elinde hiçbir olanağı olmayan kimselere yönelttin. Hep içine kapanıksın. Oysa dürüst dış görünüşün, al yanakların insanların gözlerinin içine sonsuz bir güvenle bakabileceğini kanıtıyorlar. Pek kuşkucudur bizim delikanlı, Tatyana Pavlovna. Günümüzün gençleri neden böyle oluyorlar, bilmem.”

“Nerede büyüdüğümü bile bilmedikten sonra, gençlerin niçin kuşkucu olduklarını bilmemeniz olağandır.”

“Şimdi anlaşıldı işte: Nerede büyüdüğünü unutmam dokundu sana demek!”

“Hiç de değil. Bu çeşit aptallıkları yakıştırmayın bana. Anne, biraz önce güldüm diye övmüştü beni Andrey Petroviç. Gelin hep birlikte gülelim. Niçin somurtuyorsunuz öyle? İsterseniz başımdan geçen birkaç ilginç olayı anlatayım size? Nasıl olsa Andrey Petroviç yaşantım üzerine hiçbir şey bilmiyor, belki hoşuna gider.”

Kanım kaynıyordu. Bundan böyle şimdiki gibi bir daha bir arada oturmayacağımızı, bu evden bir kez çıktıktan sonra buraya bir daha ayak basmayacağımı biliyor, bu yüzden sabırlı olamıyordum. Böyle bir bitişe kendisi zorlamıştı beni.

Keskin bakışlarını gözlerimin içine dikti,

“Anlatacakların gerçekten bizi güldürecekse iyi edersin,” dedi. “O büyüdüğün yerde biraz kabalaşmışsın dostum, ama hâlâ yeterince kibarsın. Bugün kibarlığı üzerinde, Tatyana Pavlovna. Paketleri açmakla iyi ettiniz.”

Ama Tatyana Pavlovna surat asıyordu. Versilov’a bakmadı bile. Paketlerdekilere masanın üzerinde tabaklara boşaltmayı sürdürüyordu. Durumun kötüye gittiğini sezinen annem şaşkın, otur-

duğu yerde kalakalmıştı. Kız kardeşim bir kez daha dürttü beni dirseğiyle.

Utanmaz bir tavırla:

“Bir babanın sevgili oğuyla ilk kez karşılaşmasını anlatmak istiyorum size,” diye başladım. “Bu sözünü ettiğim olay ‘o büyüdüğüm yerde’ geğmiştir...”

* * *

“Bu biraz sıkıcı olmayacak mı dersin, dostum? Bilirsin: *Tous les genres...*”¹

“Hemen kaşlarınıızı çatmayınız Andrey Petroviç. Beklediğiniz şeyleri anlatmayacağım... Herkesin gülmesini istiyorum çünkü.”

Dalgın, gelişigüzel,

“Tanrı duyacaktır anlattıklarınızı yavrurum,” dedi. “Bizleri sevdiğini biliyorum... akşamımızı zehir etmek istemezsin.”

“Sizi sevdiğimi de yüzümden anladınız değil mi?”

“Biraz.”

“Ben de Tatyana Pavlovna'nın beni sevdiğini yüzünden anlayalı çok oluyor. Böyle kötü kötü bakmayınız bana Tatyana Pavlovna, gülümseyin biraz! Gülmek yarar insana!”

Tatyana Pavlovna birden bana döndü. Yarım dakika kadar dik dik baktı gözlerimin içine. Gözdağı verir gibi salladı parmağını.

“Bana bak!”

Bu tehdit çok ciddi idi. Benim aptalca şakam için yapılmış olamazdı. “Gene başlamak mı istiyorsun?” der gibi bir ses tonu vardı.

“İlk karşılaşmamızı unuttunuz mu yoksa Andrey Petroviç?”

“Vallahi unuttum dostum, bunun için çok da üzgünüm. İlk kez bir yerde çok zaman önce karşılaştığımız aklımda ya...”

“Anne, altı yedi yaşıma kadar kaldığımı sandığım köye geldiğinizi; daha önemlisi, o köyde hiç bulunup bulunmadığınızı anımsıyor musunuz? Yoksa bana mı sizi orada ilk kez gördüm gibi geliyor? Bunu size sormayı çoktandır istiyordum ama, hep erteliyordum. şimdi sırası geldi.”

“Nasıl olur. Arkaşa'cığım, nasıl olur! Üç kez geldim oraya. Barbara Stephanovna'nın yanında kalıyordun. Birinci gelişimde daha bir yaşındaydın, son gelişimde ise altıyı yeni bitirmiştin.”

1 Bütün türler.

Anıların birden içine dolması annemin yüzünü kızartmıştı. Duygulu,

“O zamandan anımsıyorsun beni demek Arkaşa'cıgım ha?” dedi.

“Bir şey anımsadığım, bildiğim yok. Ama yüreğimden bir an bile çıkmayan bir şey kaldı yüzünüzden belleğimde. Bir de annem olduğunuz bilinci... O köyü bir düşünce gibi anımsıyorum. Dadımı bile unuttum. Barbara Stephanovna'yı birazcık anımsıyorum. O da dişi ağrıdığından hep çenesi bağlı gezdiği için. Evin çevresindeki kocaman ıhlamur ağaçlarını, açık pencerelerden içeri dolan göz kamaştırıcı güneş ışınlarını, çiçeklerle bezenmiş kameriyeyi, bahçedeki patikayı anımsıyorum. Ama siz yalnızca bir anlık hayalinizle açık seçik kaldınız belleğimde: Bir gün köy kilisesinde kutuyordunuz beni. Sıcak bir yaz günüydü. Bir güvercin kubbenin bir yanındaki pencereden kalkmış, tam karşısındaki pencereye uçmuştu...”

Annem ellerini çırpıtı:

“Tanrım! Her şey tam anlattığın gibi olmuştu. Güvercini bile anımsıyorum. Tam kutsal kâseyi öpeceğim anda sıçramış, 'güvercin, güvercin!' diye bağırmağa başlamışın.”

“Yüzünüz, ya da yüzünüzün bir şeyi, galiba anlatımı öylesine yer etmişti belleğimde ki, aradan beş yıl geçtikten sonra Moskova'da gördüğümde, annem olduğunuzu kimse söylemeden hemen anlamışım. Andrey Petroviç'le ilk karşılaştığım gün ise beş yıl huzur içinde yaşadığım Andronikov'ların evinden çıkarıp aldılar beni. Onların devlet malı evini en küçük tahtasına dek anımsarım. Şimdi artık yaşlanmış o kadın, kız sürüsü de, evdeki kalabalık da, Andronikov da belleğimdedir hep. Her akşam, evdeki kuşlar, balıklar, domuz yavruları için yiyecekler dolu paketlerle gelir; sofrada, burnu pek büyük karısının yerine kâselerimize kendi çorba koyar, buna başta o olmak üzere hepimiz gülerdik. Kızlar Fransızca öğretmeye uğraşıyorlardı bana. Ama ben en çok Krilov'un şiir-masallarını (fabl) seviyordum. Birçoğunu ezbere biliyor, boş olup olmadığına bakmadan her gün Andronikov'un küçük odasına dalıyor, bir şiiri ezbere okuyordum ona. Sizinle tanışmamıza da bir masal neden olmuştu, Andrey Petroviç. Sanırım yavaş yavaş anımsar gibi oluyorsunuz.”

“Evet, yavrum, birşeyler geliyor aklıma. Yanılmıyorsam bir şey

anlatmışın bana... şiir-masal mıydı *Akıldan Bela** mıydı, neydi? Amma da güçlü belleğin var! Nasıl anımsıyorsun bütün bunları?"

"Bellek mi dediniz? Hiç ilgisi yok. Bugüne dek hep bunu düşündüm."

"Güzel, yavrum, güzel... Çok iyi, hoşuma gidiyor."

Gülümsemeye bile başlamıştı. Hemen arkasından annemle kız kardeşim de gülümsediler. Kendilerine güvenleri geri gelmişti. Tatyana Pavlovna paketkilerini tabaklara boşalttıktan sonra gene köşedeki koltuğuna oturmuş, kötü kötü yüzüme bakmaya başlamıştı.

"Şöyle olmuştu," diye ekledim, "çocukluktan beri dostum, arkadaşım; yaşantıma hep karabatak gibi hiç beklenmedik anlarda karşan Tatyana Pavlovna çıkagelmişti gene. Bir kupa arabasına bindirip son derece zengin, ıslıl ıslıl bir konağa götürmüştü beni. Siz Fanariotova'nın bir zamanlar sizden satın aldığı boş evinde kalıyordunuz Andrey Petroviç. O sıralarda kendisi Avrupa'daydı çünkü. O güne dek hep kısa ceket giyerdim. Birden çok hoş, açık mavi bir redingot, pahalı çamaşırlar giydirmişlerdi bana. Tatyana Pavlovna sabahtan akşama dek çevremde dolanıp durmuş, bütün eksiklerimi fazlasıyla almıştı: Boş odalarda bir başıma dolaşıyor, her önüme gelen aynada kendimi seyrediyordum. İşte ertesi gün de odalarda böyle başıboş dolaşırken farkında olmadan sizin odanızda buluvermiştim kendimi. Beni oraya getirdikleri gün de görmüştüm sizi. Kapıda bekleyen kupa arabanıza binmek için alt kata iniyordunuz. Uzun bir ayrılıktan sonra kısa bir süre kalmak için gelmiştiniz Moskova'ya. Her yerde kapışıyorlardı sizi. Hemen hiç kalmıyordunuz evde. Tatyana Pavlovna'yla beni görünce yalnızca bir "A!" dediniz, durmadınız bile."

Versilov Tatyana Pavlovna'ya döndü.

"Çok içten anlatıyor," dedi.

Öteki hırsıyla başını öte yana çevirdi. Karşılık bile vermedi.

"O zamanki parlaklığınızla, yakışıklılığınızla hâlâ gözümün önündesiniz. Bağışlayın açık konuşacağım, aradan geçen on yıl çökertti, bozdu sizi. Oysa o zaman da öyle pek genç sayılmazdınız. Otuz yedi yaşındaydınız. Ama bakakalmıştım size. Ne göz alıcı saçlarınız vardı! Tek bir kır düşmemişti saçlarınıza. Pırl pırl, neredeyse kuzguni siyahtılar. Bıyıklarınızla favorileriniz ku-

(*) *Akıldan Bela*: Griboyedof'un (1798-1829) ünlü komedisi - ç.n.

yumcu elinden çıkmış gibiydi. Bunu başka türlü anlatamadığım için böyle söylüyorum. Yüzünüz, bugün görmek onuruna eriştiğim kızınız Anna Andreyevna'nınki gibi hastalıklı beyaz değil, mat beyazdı. Hele güldüğünüzde ateş ateş yanan gözleriniz, bembeyaz dişleriniz... Odanıza girdiğimde yüzüme bakarak gülümseydiniz. Bir şey fark edecek durumda değildim. Gülümsemeniz içime mutluluk, neşe doldurdu. Yüreğimi hoplattı. O sabah koyu mavi, kadife bir ceket, alanson dantelalı pek hoş bir gömlek giyiyordunuz. Boynunuzda solferino renkli el dokuması bir boyun atkısı vardı. Elinizde bir defter, aynanın karşısında ayakta duruyor, *Çatskiy*'in* son monologuna, daha doğrusu son haykırışına çalışıyordunuz: "Arabamı, arabamı getirin!"

"Ah, Tanrım," diye haykırdı Versilov, doğru söylüyor! Moskova'da kısa bir süre kalacağıma bakmadan, Jileyko'nun hastalanması üzerine Aleksandra Petrovna Vitovtova'nın evinde düzenlenen aile temsillerinde *Çatskiy*'i oynayacaktım!"

Tatyana Pavlovna gülümsedi:

"Unutmuş muydunuz bunu?"

"Arkadiy anımsattı! Doğrusunu söyleyeyim, Moskova'da geçirdiğim o birkaç gün yaşamımın en tatlı anları olmuştur! Ne de olsa genç sayılırdık... Ve öylesine heyecanlıydık... Hiç ummadığım öyle çok şeyle karşılaşmıştım ki, Moskova'da... Ama sen anlat gene yavrım: Her şeyi böyle inceden inceye anımsattığına öyle iyi ettin ki..."

"Durup bir an seyrettim sizi. 'Ah, ne güzel, gerçek bir *Çatskiy*!' diye haykırdım. Birden dönüp, '*Çatskiy*'i biliyor musun yoksa?' diye sordunuz. Kanepeye oturdunuz. Keyifli keyifli kahvenizi içmeye koyuldunuz. O anda öylesine cana yakındınız ki, elimde olsa koşar, yanaklarınızdan öperdim.

Andronikov'larda herkesin çok okuduğunu, kızların sürüyle şiir ezbere bildiklerini söyledim. *Akıldan Bela*'dan bazı sahneleri evde kendi aramızda oynadığımızı, bir hafta önce akşamları bir odaya toplanıp yüksek sesle *Avcının Notları*'nı okuduğumuzu, benimse en çok Krilov'un fablleri sevdiğimi, çoğunu ezbere bildiğimi büyük bir heyecanla uzun uzun anlattım. Size ezbere bir şey okumamı buyurdunuz, *Titiz Nişanlı Kız*'i okudum:

(*) *Akıldan Bela*'nın erkek kahramanı - ç.n.

“Nişanlı kız, kocası olacak erkeği düşünüyordu.”

Versilov gene yüksek sesle,

“Evet, evet,” dedi, hepsini anımsadım. Ama doğrusunu söyleyeyim dostum, çok iyi anımsıyorum. Tatlı bir çocuktun. Gözlerin fıldır fıldırdı. Bu dokuz yılda sen de çok şeyler yitirmişsin inan.”

Bu sözler üzerine odadaki herkes (Tatyana Pavlovna bile) gülümsedi. Andrey Petroviç’in şaka yapuğu, yaşlandığını acı bir dille söylememe aynı silahla “karşılık” verdiği açıktı. Hepimiz neşelenmiştik. Gerçekten de yerinde, güzel bir şakaydı bu.

“Ben okurken gülümsüyordunuz. Ama daha yarısına gelmemiştim ki durdurdunuz beni. Çıngırağın ipine asıldınız. Gelen uşağa Tatyana Pavlovna’yı çağırmasını söylediniz. Tatyana Pavlovna koşarak geldi. Yüzü öylesine gülekti ki, daha bir gün önce kendisini görmüş olmama karşın, az kaldı tanıyamayacaktım onu. Tatyana Pavlovna’nın yanında yeni baştan başladım Nişanlı kızın öyküsünü okumaya. Büyük bir başarıyla da bitirdim. Tatyana Pavlovna bile gülümsedi. Siz ise, Andrey Petroviç, “bravo!” diye bağıldınız, heyecanlı heyecanlı *Agustosböceğiyle Karınca’yı* okusaydım bunun şaşılacak bir şey olmayacağını söylediniz. Benim yaşımda akıllı uslu çocuklar akıllı uslu şeyler okurlarmış. Oysa:

“Nişanlı kız, kocası olacak, erkeği düşünüyordu.

Bunun kötülük neresinde?”

şiiirini okumak pek şaşırıcı bir şeymiş. Bakın nasıl diyor: “Bunun kötülük neresinde?” diye! Kısacası, heyecanlanmıştınız. Tatyana Pavlovna’ya Fransızca birşeyler söylediniz. Birden kaşlarını çattı Tatyana Pavlovna. İtiraz etti. Tartışmaya başladınız. Ama bir şeyin şöyle ya da böyle olmasını istedi mi, Andrey Petroviç’e itiraz edilemezdi. Tatyana Pavlovna da kolumdan tuttuğu gibi acele odasına götürdü beni: Yüzümü, ellerimi yeniden güzelce sabunladılar. Çamaşırlarımı değiştirdiler, saçlarımı özenle taradılar. Sonra akşam doğru Tatyana Pavlovna kendisi de oldukça şık giyindi kuşandı (ki bu kadarını hiç beklemiyordum) kupa arabasına bindi, beni de yanına oturttu, yola düzüldük. Gördüğüm ilk tiyatro olan, Madam Vitovtova’nın evindeki aile temsiline gidiyorduk. Daha önce böyle bir şey görmemiştim: Mumlar, avizeler, kadınlar, subaylar, generaller, genç kızlar, perde, sıra sıra sandalyeler... Tatyana Pavlovna arka sırada bir yere çöküp beni de yanına oturttu.

Benim gibi başka çocuklar da olmalıydı orada. Ama benim bir şeye bakışım yoktu. Yüreğim çarparak temsilin başlamasını bekliyordum. Sahneye çıktığınızda, Andrey Petroviç, heyecandan gözlerimden şıpır şıpır yaşlar akıyordu. O anda niçin öyle olduğumu bilmiyorum. Anlayamıyordum. Niçin heyecanlanmış, ağlamıştım?.. son dokuz yıldır aklıma geldikçe beni şaşırta soru budur işte! Komediye sonsuz bir heyecanla izliyordum. Kuşkusuz, kadının erkeğe ihanet ettiğini; birtakım beş para etmez, salak insanların onunla alay ettiklerini anlayabildim yalnızca. Baloda konuşurken, bir şeyin çok gücüne gittiğini, ağır bir hakarete uğradığını, bütün bu zavallı insanları suçladığını, ama onun herkesten büyük, çok büyük olduğunu fısıldamıştı kulağıma gizli bir ses. Andronikov'un evinde yetiştirilmemin bunu anlamama çok yardımcı olmuştu kuşkusuz. Ama asıl olan sizin oyununuzdu Andrey Petroviç! Sahneyi ilk kez görüyordum! Bitişte Çatskiy "Arabamı, arabamı getirin!" diye haykırdığında (ki son derece güzel haykırmanız) bir anda patlayan alkış sesiyle herkes gibi ben de yerimden fırlamış, avuç içlerimin acımasına aldırış etmeden, var gücümle alkışlıyor, sesim çıktıkınca "bravo! bravo!" diye bağırıyordum. Tam o anda arkadan "kaba etime" topluigne gibi saplanan Tatyana Pavlovna'nın çimciğini çok iyi anımsıyorum. Ama ona da aldırış etmemiştim! Sanıyorum Akıldan Bela'nın temsilinden hemen sonra Tatyana Pavlovna alıp eve götürdü beni: Arabada eve gidene dek yılan gibi fısladı durdu: "Deliler gibi tepinesin diye mi getirdik seni oraya? Senin yüzünden ben de oldum eğlenceden!" Bütün gece düş gördüm, sayıkladım. Sabah saat onda çalışma odanızın önündeydim. Ama kapı kapalıydı. Yanınızda tanımadığım birkaç kişi vardı. Birşeyler yapıyordunuz. Sonra acele kalktınız, birlikte arabaya binip gittiniz. Akşama dek dönmediniz. Gece geç geldiniz. O gün göremedim sizi! Size ne söylemek istediğim şimdi aklımda değil kuşkusuz. Belki o zaman da bilmiyordum ne söyleyeceğimi. Ama sizi bir an önce görebilmek için içim içimi yiyordu. Ertesi sabah sekizde Serpuhov'a gittiniz: Borçlarınızı ödeyebilmek için Tulska'daki çiftliğinizi yeni satmıştınız. Biraz para geçmişti elinize. Alacaklılarınızdan korktuğunuz için uzun süredir boy gösteremediğiniz Moskova'ya da zaten bunun için, elinizde kalan parayı bir an önce tüketmek için gelmiştiniz. Ne var ki bütün alacaklılar içinde yalnızca Serpuhov, o kaba adam alacağı-

nın tümü yerine yarısını almaya bir türlü razı olmuyordu. Tatyana Pavlovna sorularına yanıt bile vermiyordu: "Burnunu her şeye sokma. Yarın pansiyona döneceksin. Hazırlan, kitaplarını defterlerini al, düzene koy, valizini yerleştir. Hanım evladı gibi büyüme, anladın mı bayım." O evde kaldığım üç gün hiç durmadan böyle bağırıp durdunuz kulağımın dibinde Tatyana Pavlovna! Beni, size tutulmaktan başka hiçbir günahı olmayan beni alıp Tuşar'ın yanına götürmeleriyle her şey bitti, Andrey Petroviç. Bu ilk karşılaşmamız başkalarınca aptalca olsun isterse; ama inanır mısınız, aradan altı ay geçmişti, hâlâ Tuşar'ın pansiyonundan kaçıp size gelmek istiyordum!"

Versilov,

"Çok güzel anlattın," dedi, "her şeyi olduğu gibi anımsattın bana. Ama anlattıkların içinde bazı konuları ötekilere oranla daha bir ayrıntılarıyla anımsadığın anlaşılıyor. Bu şaşırttı beni. Örneğin, borçlarını üzerine bildiklerin... Bu garip ayrıntıların sence bilinmesinin uygunsuzluğunu bir yana bırakalım, onları nereden öğrendiğini bile anlayamıyorum!"

"Ayrıntıları mı? Ayrıntıları nereden öğrendiğimi merak ediyorsunuz öyle mi? Bir daha yineleyeyim: Dokuz yıldır işim gücüm sizin üzerinize bilgi toplamaktı."

"Garip bir itiraf. Ayrıca garip bir zaman geçirme yöntemi!"

Yan dönüp koltuğun kenarına yaslandı. Hafiften esnedi bile. Ne var ki bunu özellikle yapıp yapmadığını bilmiyorum.

"E, ne dersiniz, Tuşar'ın pansiyonundan sizin yanınıza kaçmayı nasıl istediğimi anlatmayı sürdürüreyim mi?"

Tatyana Pavlovna birden gürledi:

"İzin vermeyin Andrey Petroviç, susturun onu! Kovun, defolup gitsin!"

Versilov soğukkanlı, ağırbaşlı,

"Olmaz Tatyana Pavlovna," dedi. "Anlaşılıyor, aklına bir şey koymuş Arkadiy, bunu sonuna dek götürmek zorunda. Bırakalım konuşsun! İçini boşaltsın da yüreği hafiflesin biraz. Zaten onun için önemli olan boşalmaktır. Yeni öykünü anlatmaya başla bakalım yavrum. Yeni diyorum ama, heyecanlanma hemen, sonunu biliyorum."

“Kaçtım. Daha doğrusu kaçmak istiyordum. Tatyana Pavlovna'nın beni pansiyonuna yerleştirmesinden iki hafta sonra Tuşar'ın size yazdığı mektubu anımsıyor musunuz? Hayır mı? O mektubu sonra Mariya Ivanovna göstermişti bana. Toprağı bol olsun Andronikov'un kâğıtları arasından çıkmıştı. Benim için az para alıyor diye birden bayrak kaldırmıştı Tuşar. Mektubunda “onurlu bir biçimde,” size pansiyonunda prens, senatör çocuklarının öğrenim gördüklerini bildiriyor, ücretim yükseltilmezse benim gibi soyu belirsiz bir öğrenciyi, pansiyonunun saygınlığını düşüreceği için çıkarmak zorunda kalacağını yazıyordu.”

“*Mon cher*, bilseydim...”

“Korkmayın, korkmayın,” diye kestim sözünü, “biraz Tuşar'dan söz edeceğim, o kadar Tatyana Pavlovna. İki hafta sonra köyden siz yanıt yolladınız ona. İsteğini şiddetle reddediyordunuz. Tuşar'ın, yüzü kıpkırmızı, sınıfa girişini anımsıyorum. Kırk beş yaşlarında, ufak tefek, tıknaz bir Fransız'dı. Gerçek Paris'liydi ama, ayakkabıcı soyundan olsa gerek... Çok eskiden Moskova'ya yerleşmiş, bir devlet okulunda Fransızca öğretmenliği yapmıştı. Gurur duyduğu bir rütbesi vardı. Kara cahil, görgüsüz bir adamdı. Yanında benim gibi beş öğrenci daha kalıyordu. Aramızda yalnızca bir senatör oğlu vardı. Moskova senatörlerinden birinin oğluydu. Hepimiz evde bir aile havası içinde yaşıyorduk. Bizimle daha çok Tuşar'ın küçük bir memur kızı olan kibirli karısı ilgilenirdi. Bu iki haftalık sürede açık mavi redingotumla, babam Andrey Petroviç'le övündüm durdum arkadaşlarıma. Öyleyse niçin Versilov değil de Dolgorukiy olduğum üzerine sorulan sorular ise hiç utandırmıyordu beni. Bunun nedenini kendim de bilmiyordum çünkü.”

Tatyana Pavlovna öfkeli,

“Andrey Petroviç!” diye haykırdı.

Oysa annem büyük bir dikkatle dinliyordu beni. Besbelli, anlatmamı istiyordu.

Versilov dudaklarının arasından,

“Şimdi anımsıyorum,” dedi. “Bücür, cıva gibi bir adamdı Tuşar... Ama çok iyi bir insan olduğunu söylemişlerdi...”

“Elinde mektupla içeri girdi. Altı arkadaş oturup bir şey ezber-

lemeye çalıştığımız büyük, meşe masamıza yaklaştı, omzumdan kuvvetlice yakalayıp havaya kaldırdı beni. Defterlerimi toplamamı istedi. İçinde dermeçatma bir masa, hasır bir sandalye, muşamba kaplı bir divan olan holün solundaki küçük odayı göstererek, "Senin yerin burası değil, orası!" diye bağırdı. Bu odanın şimdi tavan arasındaki odamdan hiç mi hiç farkı yoktu. Son derece şaşkın, utançtan yüzüm pancar gibi kıpkırmızı, yürüdüm. Daha önce hiç kaba davranmamışlardı bana. Yarım saat sonra Tuşar sınıftan çıkınca arkadaşlarımla bakışmaya, gülüşmeye başladık. Kuşkusuz, bana gülüyorlardı, ama ben bunu fark edemiyor, neşeli olduğumuz için gülüştüğümüzü sanıyordum. Gene bir gün Tuşar saçlarımın yakalamış, yerde sürümüştü beni. "Soylu çocuklarla bir arada oturamazsın sen," diye bağırmıştı, "soyun sopun belli değil senin! Basit bir uşak türetmesisin!" Tombul, kırmızı yanağıma öylesine bir tokat indirmişti ki... Bu tokat hoşuna gitmiş olacak, hemen arkasından ikincisi, üçüncüsü gelmişti. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. Şaşırmıştım. Ellerimle yüzümü kapamış, oturup bir saat kadar ağlamıştım. Aklımın bir türlü almadığı bir şey olmuştu. Hiç de kötü, gaddar yaratılışlı bir insan olmayan Tuşar gibi bir yabancıнын, Rus köylülerinin köleliklerinin kaldırılmasına o denli sevinmiş bir insanın benim gibi aptal bir çocuğu dövmesini anlayamıyordum. Gücüme gitmemişti bu, yalnızca çok şaşırmıştım. Hakaretin ne olduğunu bilmiyordum henüz, küçüktüm. Bilmeden bir suç işlediğimi sanıyor; kendimi düzeltince, herkes gibi uslu olunca hemen bağışlanacağımı, şimdiye dek olduğu gibi gene mutlu, neşeli olacağımı, bahçede arkadaşlarımla oynayacağımı, huzur içinde yaşamaya başlayacağımı hayal ediyordum."

Versilov yorgun gülümsedi, sözcükleri ağzında yayarak,

"Dostum," dedi, "bilseydim... Ne namussuz herifin tekiymiş o Tuşar! Ama kendini toparlayacağına, bütün bu ettiklerimizi sonunda bağışlayacağına, yeniden mutlu yaşamaya başlayacağımıza olan umudumu yitirmedim ben."

Açık açık esnedi.

Ne söyleyeceğimi şaşırmıştım.

"Evet ama, kimseyi suçladığım yok benim," diye haykırdım, "yanlış anladınız. İnanın Tuşar'dan da yakınmıyorum! İki ay kadar dövdü beni. Anımsıyorum, kabaran öfkesini yatıştırmak için atılıp ellerini öpüyor, ağlıyordum, ağlıyordum. Arkadaşlarım benimle

alay etmeye, beni kendilerinden aşağı görmeye başlamışlardı. Çünkü Tuşar kimi zaman bir uşak gibi kullanmaya başlamıştu beni. Giyineceği zaman giysilerini getirmemi emrediyordu. Uşaklığım ben farkında olmadan yarıyordu işime: Elimden geldiğince birşeyler yapmaya, bir işe yaramaya çalışıyor, henüz aklım ermediği için bu durum hiç ağınma gitmiyordu. Öteki çocukların dengi olmadığımı anlayamayacak kadar aptal olduğum aklıma geldikçe şaşmışımdır hep. Evet arkadaşlarım çok şey açıklamışlardı bana. Okul iyi bir okuldu. Bir zaman sonra Tuşar yüzümü tokatlamayı bırakıp, kıcıma tekme atmaktan hoşlanır oldu. Altı ay sonra ise ara sıra okşuyordu beni, seviyordu da. Ama unutmuyayım diye ayda en azından bir kez aksatmadan dövüyordu da. Çok geçmeden gene öteki çocukların yanına koydular beni. Onlarla oynamama izin çıktı. Ama iki buçuk yıl içinde hiçbir gün aramızdaki sınıf ayrılığını unutmadı Tuşar. Pek sık olmasa bile, sürekli hizmetinde kullanıyordu beni. Bunu, bana gerçeği anımsatmak için yapuğunu sanıyorum. Bu ilk iki ayı izleyen beş aydan sonra kaçtım. Yani kaçmayı istedim. Çoğunlukla bu kararıma sadıktım da. Akşamları yatağıma girip yorganı başıma çektiğimde hemencecik sizi hayal etmeye, düşünmeye başlıyordum Andrey Petroviç. Yalnız sizi düşünüyordum. Bunun her zaman niçin böyle olduğunu bilemiyorum. Düşlerime bile giriyordunuz. İşin önemli yanı, birden içeri gireceğinizi, boynunuza atılacağımı, beni bu yerden alıp yanınıza, o çalışma odanıza götürüleceğinizi, gene tiyatroya gideceğimizi, vb. hayal ediyordum. Bence dünyada en önemli şey sizin yanınızda olmak, sizden hiç ayrılmamaktı! Sabahları yataktan kalkmamla birlikte çocukların alayları da başlıyordu. İçlerinden biri bayağı dövmeye başlamıştı beni. Çizmelerini getirmeye zorluyordu beni. Bir başkası, piç olduğumu söyleyerek ağır, bayağı isimlerle sesleniyordu bana. Böylece arkadaşlarını eğlendiriyordu. Sonunda Tuşar çıkagelince ruhuma dayanılmaz bir ağırlık çöküyordu. Burada hiçbir zaman bağışlanmayacağımı sezinliyordum. Kendimi bağışlatmak için ne yaparsam yapayım, bu evde temize çıkamayacağımı yavaş yavaş anlamaya başlamıştım! Sonunda kaçmayı koymuştum aklıma. Büyük bir hırsıyla tam iki ay düşündüm, kararımı vermiştim. Cumartesi öğlen arkadaşlarımla evlerine dağılmalarını beklemiştim. Bu arada en gerekli eşyalarımı büyük bir gizlilik içinde hazırlamaktan da geri kalmamıştım. İki rublem vardı. Havanın ka-

ramasını bekleyecektim: "Merdivenden sessizce iner, kapıdan çıkar giderim," diye geçiriyordum içimden. Ama nereye gidecektim? Andronikov'un yeniden Moskova'ya atandığını biliyordum. Arbat'ta Fanariotova'nın evini arayıp bulmaya karar vermiştim. "Geceyi bir yerde geçiririm, ya da bir parkta sabahlarım. Sabah evin avlusundaki birisine Andrey Petroviç'in şimdi nerede olduğunu, Moskova'da değilse hangi kentte ya da ülkede olduğunu sorarım. Sanırım gizlemezler benden. Öğrenmem gerekeni öğrendikten sonra oradan uzaklaşır, başka bir yerde, karşılaşacağım birine falan kente nasıl, hangi araçla gidebileceğimi sorarım. Hiç durmadan, soluk almadan gideceğim. Geceleri çalı diplerinde uyuklayacağım, yemek olarak yalnızca ekmeğe yiyeceğim. İki rublem ekmeğe uzun süre yeter." Ama o cumartesi kaçamadım. Ertesi günü, pazar gününü beklemek gerekti. Şansıma Tuşar karısıyla bir yere gitmişti. Koca evde Agafya ile ben kalmıştık. Anımsıyorum, geceyi büyük bir heyecan içinde bekliyordum. Salonun penceresinde oturmuş, iki yanında küçük ahşap evlerin sıralandığı, pek öyle işlek olmayan tozlu sokağa bakıyordum. Tuşar'ın evi kenar mahallelerden birindeydi. Penceresinden kentin çıkış kapılarından biri görünüyordu. Yoksa oradan mı çıkıp gideceğim? diye düşündükçe içim ürperiyordu. Ufka doğru yavaş yavaş alçalan güneş öylesine kızıl, gökyüzü öylesine soğuk bir maviydi ki! Sert bir rüzgâr tıpkı bugünkü gibi tozu dumana katıyordu. Sonunda hava iyice karardı. Tasvirin önünde durup dua etmeye başladım. Çok acele ediyordum. Bohçamı kapuğım gibi parmaklarımin ucuna basarak indim gıcırdayan merdivenden. Mutfakta Agafya beni duyacak diye ödüm kopuyordu. Kapının çengeli takılıydı. Açtım, kanadı çektim. Birden önümde uçsuz bucaksız, tehlikeli bilinmezler okyanusu gibi kapkaranlık geceyi gördüm. Rüzgâr kasketimi uçurdu başımdan. Tam ayağımı eşikten dışarı atıyordum ki, karşı kaldırımdan geçen sarhoş bir adamın kısık sesini duydum. Bir an duraldım, çevreme bakındım. Geri döndüm, çıt çıkarmadan üst kata çıktım, sessizce soyundum, bohçamı çözüp eşyalarımı yerli yerine koydum. Hiç gözyaşı dökmeden yüzüstü yatağıma attım kendimi. Kafamın içi bomboştu. İşte o andan sonra düşünmeye başladım, Andrey Petroviç! Uşak olmamdan başka, bir de ödleğin, yüreksizin biri olduğumu anlamışım. Gerçek ruhsal gelişmem o dakikadan sonra başladı!.."

Tatyana Pavlovna birden yerinden fırladı.

“Şimdi de ben, senin o dakikadan sonra ne mal olduğunu anladım!” dedi. “Yalnızca o zaman değildin uşak, şimdi de uşaksın. Ruhun uşak ruhu senin, uşak! Andrey Petroviç niçin bir ayakkabı tamircisinin yanına vermedi seni bilmem. Hiç olmazsa iyilik etmiş olurdu sana. Bir meslek sahibi olurdun! Senin için daha çok şey yapmasını kim isteyebilirdi ondan? Kim buna zorlayabilirdi onu? Evet, kim buna zorlayabilirdi onu? Baban Makar Ivanoviç bile sizleri, yani çocuklarını toplumun aşağı tabakalarından çıkar-mamasını istemekle kalmamış, bunu rica bile etmişti ondan. Hayır, seni üniversiteye kadar okutmasını, onun yüzünden bazı hak-lar edindiğini değerlendiremiyorsun. Bunun ne demek olduğuna aklın ermiyor. Çocuklar alay ettiler seninle diye insanlardan oç almayı koymuşsun kafana... Mendebur!”

Doğrusunu söyleyeyim, bu çıkış şaşırtmıştı beni. Böyle bir şeye hiç hazırlıklı değildim. Ayığa kalkıp, ne söyleyeceğimi bilemeden baktım yüzüne.

Sonunda kararlı bir tavırla Versilov'a döndüm:

“Tatyana Pavlovna benim için gerçekten yeni bir şey söyledi,” dedim. “Versilov beni ayakkabı tamircisinin yanına vermedi diye bununla yetinemeyecek kadar uşagım ben. Gerçekten... “Haklar” bile yatıştırmadı beni. Ama Versilov’un tümünü, babamı verseler-di bana... Bunu istiyordum işte. Uşak değilim de neyim öyleyse? Anne, Tuşar’ın evindeyken beni görmeye geldiğinizde sizi karşı-layışımı sekiz yıldır unutabilmiş değilim. Ama şimdi bundan söz edemeyiz. Tatyana Pavlovna bırakmaz. Şimdilik hoşça kalın, an-ne. Belki gene görüşürüz. Tatyana Pavlovna! Bir insanın karısı sağken başka birisiyle evlenmesini bir türlü hoş göremeyecek ka-dar uşak yaradılışlıysam elden ne gelir? Ems’de az kaldı gelecekti bu iş Andrey Petroviç’in başına! Anne, yarın öbür gün sizi yüzüs-tü bırakıp başka biriyle evlenebilecek bir kocanın yanında kal-maktan bir gün tiksindir, ondan ayrılmak isterseniz, size karşı her zaman saygılı olacak bir oğlunuzun olduğunu anımsayın. Sizinle birlikte gideriz. Yalnız şu koşulla: “ya o, ya ben”! İstiyor musu-nuz? Kararınızı hemen şimdi vermenizi istemiyorum. Bu çeşit so-rulara hemen yanıt verilemeyeceğini bilirim...”

Ama sözümün sonunu getiremedim: Heyecanlanmış, kendimi kaybetmişim. Annemin yüzü bembeyaz olmuştu. Sesi kısılmıştı

sanki. Bir şey söyleyemiyordu. Tatyana Pavlovna çok yüksek sesle, soluk almadan konuşuyor, birşeyler söylüyordu. Bir sözcüğünü bile anlayamıyordum. İki kez de yumruğuyla omzuma vurmıştu. Yalnızca, sözlerimin "sahte, basit bir ruhtan çıkma, düşünülmeden söylenmiş" olduklarını bağıra bağıra söylediğini anımsıyorum. Versilov ciddi, kıpırdamadan oturuyordu. Gülümseliyordu artık. Odama çıktım. Koridora çıkarken beni geçiren son bakış, kız kardeşimin sitemli bakışıydı. Öfkeli öfkeli başını sallıyordu.

VII

Bütün bu olayları, her-şeyi açık seçik anımsayabilmek, belleğimin en karanlık köşelerindeki anıları bulup ışığa çıkarabilmek için kendime acımadan yazıyorum. Odama çıktığımda yapmam gerekeni yaptığım için utanmalı mıydım, gurur mu duymalıydım bilmiyordum. Bir damlacık daha deneyimli olsaydım, böyle bir durumda insanın sağlıklı düşünemeyeceğini sezinlerdim. Ama beni şaşırtan başka bir şey vardı: Neye sevindiğimi anlayamıyordum. İçimde bir kuşku olmasına, aşağıda ailemle bağlarımı kesip attığımı bilmeme karşın gene de çok sevinçliydim. Tatyana Pavlovna'nın öyle öfkeyle bana hakaret etmesi bile gülünç, eğlendirici geliyordu bana. Hiç kızmıyordum. Belki sonunda tüm zincirleri parçaladığım, kendimi ilk kez özgür hissettiğim içindi bu. Kendi durumumu bozduğumu da sezinliyordum: Mirasla ilgili mektubu ne yapacağım sorunu şimdi daha da karanlık, içinden çıkılmaz bir durum almıştı. Onu ortaya çıkarırsam herkes bununla Versilov'dan öç almak istediğime daha bir kolaylıkla inanacaktı. Oysa ben aşağıda o anlamsız tartışma sırasında, mirasla ilgili bir mektubu tarafsız üçüncü bir kişiye, fırsatını bulursam Vasin'le başka birisine açmaya, onların bu konuda ne düşündüklerini öğrenmeye karar vermiştim. Bu başka birisinin kim olduğunu da bilmiyordum. Vasin'e giderim, diye geçiriyordum içimden, orada uzun bir süre birkaç ay herkesten gizlenirim. Vasin'e bile gözükmem. Arada yalnız annemle ve kız kardeşimle görüşürüm. Bütün bu düşünceler karmakarışıkta kafamın içinde. Birşeyler yaptığımı sezinliyordum. Öyle ya. Ama gene de sevinçliydim. Yineliyorum, gene de bilmediğim bir şey için sevinçliydim.

Ertesi gün çok yürüyeceğimi, yorulacağımı düşünerek erken yatmak istiyordum. Oda kiralama, taşınma konularında, ne pahasına olursa olsun yerine getirmeyi kafama koyduğum bazı kararlar almıştım. Ama akşam birtakım garip olaylar oldu. Versilov gene şaşkına çevirmeyi becerdi beni. Tavan arasındaki odama o güne dek hiç çıkmamıştı. Yukarı çıkmalı bir saat olmuş olmamıştı ki, birden merdivende onun ayak sesini duydum. Kendisine ışık tutmam için seslendi. Mumu dışarı çıkardım, elimi ona uzattım, hemen yakaladı. Yukarı çıkmasına yardım ettim.

“Merci dostum, şimdiye dek hiç çıkmamıştım buraya. Evi tutarken bile merak edip bakmamıştım.”

Odamın ortasında durup şaşkın şaşkın çevresine bakınırken ekledi:

“Böyle bir yer olduğunu tahmin ediyordum ama, köpek kulübesini böylesine andıracağı kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi. Burası bir tabuttan farksız, dostum!”

Odamın tabutla bazı benzerlikleri gerçekten yok değildi. Daha ilk sözünde odayı bu denli canlı tanımlaması şaşırtmıştı beni. Dar, uzundu oda. Omzum kadar bir yükseklikte, duvar ile, kolumu uzatsam tepesine erişebileceğim çatının birleştikleri köşe başlıyordu. Versilov bir süre başını tavana vuracağından korkarak bilinçsizce kambur durdu. Oysa vurmazdı başı tavana. Sonra sakince yatağımın serili olduğu kanepeye oturdu. Bana gelince, hâlâ ayakta dikiliyor, aşırı bir merakla gözlerinin içine bakıyordum.

“Annen, demin ona bir aylık bakımının karşılığı olarak vermek istediğin parayı alsın mı almasın mı karar veremedi. Böyle bir tabutta yatıp kalktığına göre senden para almak şöyle dursun, üstelik bizim sana para vermemiz gerekir! Daha önce hiç çıkmamıştım buraya. Bilseydim... böyle bir tabutta insanın yaşayabilmesini aklım almıyor.”

“Alıştım... Benim aklım da, aşağıda olanlardan sonra sizi burada görmeyi almıyor...”

“Ah, evet, aşağıda fazlasıyla kaba davrandın ama... Buraya gelmemde olağanüstü bir yan yok. Benim de, şimdi sana anlatacağım bazı özel şeyler var. Aşağıda olanlar olağan şeylerdi. Yalnız şunu söyle bana ne olur: Aşağıda anlatmaya başladığın, bizi o denli gururla hazırlamaya çalıştığın şeyi açıklamak, anlatmak istediğin ölçüde anlattın mı? Başka bir şey yok mu içinde?”

“Hepsini anlattım. Yani tutun ki hepsini anlattım, içimde bir şey kalmadı.”

“Azmış öyleyse. Dostum, doğrusunu söyleyeyim, heyecanına, bizi güldürmene, kısacası anlatmak için can atışına bakarak daha çok şeyler ummuştum.”

“Sizce bir önemi var mı bunun?”

“Evet. Daha çok, ölçüde yanıldığım için merak ediyorum. Ölçümün yıkılması için bu denli bir çatırtıya da gerek yoktu. Bütün bir ay sustun, hazırlandın. Sonunda bir de baktık boşmuş bunca hazırlanman...”

“Uzun uzun anlatmak istiyordum ama, az da olsa açıldığım için bile utanıyorum şimdi. Her şey anlatılamaz. Anlayacağınız, bazı şeyleri hiçbir zaman anlatmaya kalkışmamak en iyisidir. Ben yeterince anlattım ama, siz anlamadınız.”

“İnsan bazen duygularını sözcüklerle anlatamadığından yakınıdır. Bu pek soylu bir yakınmadır dostum. Yalnızca seçkin insanlara vergidir. Aptal, her zaman hoşnuttur anlattıklarından. Bunun için de her zaman gerektiğinden çoğunu anlatır. Böyleleri her şeyin aşırısını severler.”

“Benim aşağıda yaptığım gibi, örneğin. Ben de gereğinden çoğunu söyledim: “Tüm Versilov’u” istedim, bu gereğinden fazlaydı. Aslında Versilov hiç gerekli değildi bana.”

“Dostum, aşağıda yitirdiğini kazanmaya çalıştığının farkındayım. Belli ki pişman oldun. Pişmanlık bizde, zaman geçirmeden birisinin üzerine yeniden saldırmak anlamına gelir. Demek bir dahaki sefere boşa atmak istemiyorsun. Çok erken geldim, öfken henüz yatışmamıştır. Bu yüzden beni suçlaman amansızlık olur. Ama otur Tanrı aşkına, sana bir şey anlatmaya geldim. Hah işte şöyle, sağol. Demin odadan çıkarken annene ne olursa olsun ikimizin ayrılmamız gerektiğini söyledim. Buraya, anneni daha çok üzmemek, korkutmamak için bu işi mümkün olduğunca sessiz sedasız, bir skandala dönüştürmeden yapmaya seni razı etmek için geldim. Benim buraya gelmem bile biraz su serpti yüreğine: Nedense, ikimizin barışabileceğimize, her şeyin eskisi gibi iyi hoş olacağına inanıyor. Şimdi burada bir iki kez biraz yüksek sesle gülsük aşağıdakilerin ürkek yüreklerini sevinçle doldururuz. Basit yürekli olsunlar varsın. Ama içten, safça seven yürekleri vardır. Fırsat düşünce niçin umut vermeyelim onlara? Birinci neden

bu işte. İkincisi: Niçin ille de intikam ateşiyle içimiz alev alev, birbirimize dişlerimizi gıcırdatarak, lanet okuyarak vb. ayrılmalıyız. Birbirimizin boynuna sarılmamıza da gerek yok kuşkusuz. Birbirimize saygı besleyerek de ayrılabiliriz, öyle değil mi?"

"Hepsi saçma bunların! Söz veriyorum, bir rezalet çıkarmadan alıp başımı gideceğim. Bu da yeter size sanırım. Siz annem için mi tasalanıyorsunuz? Bence sizin için annemin huzurunun hiç önemi yok. Söz gelişi böyle konuşuyorsunuz."

"İnanmıyor musun?"

"Karşınızda bir çocuk varmış gibi konuşuyorsunuz!"

"Bunun için binlerce kez özür dilemeye hazırım senden dostum. Demin aşağıda bana yüklediğin bütün o suçlar için de, bütün o sıkıntılı çocukluk yılların için de, her şey için de... ama, *Cher enfant*, neye yarayacak bu? Böyle gülünç bir duruma düşmeyi istemeyecek kadar akıllısın sen. Serzenişlerinin nedenini bugüne değin bile iyice anlayamadığımdan ise söz etmiyorum: Gerçekten, özellikle hangi bakımdan suçlu buluyorsun beni? Versilov soyadıyla doğmadığın için mi? Belki bu değildir? Ne dersin? Alaylı gülüyorsun."

"Evet. Versilov soyadının bana bir onur bağışlamayacağı kanısındayım. Buna inanabilirsiniz."

"Onur konusunu bırakalım şimdi. Vereceğin yanıt dürüst olmalı. Öyleyse nedir suçum sence?"

"Öğrenmem gereken, şimdiye dek bir türlü anlayamadığım her şeyi biraz önce söyledi Tatyana Pavlovna: Beni ayakkabı tamircisinin yanına vermemeniz, bu yüzden size minnet beslemek zorunda kalmam. Anlayamıyorum. Şimdi, artık akıllandıktan sonra bile niçin nankör oluyorum? Sizin gururlu kanınızın bir etkisi değil mi acaba bu Andrey Petroviç?"

"Elbette hayır. Üstelik, kabul et, aşağıdaki çıkışın düşündüğün, istediğin gibi beni etkilemek yerine anneni ezdiler, ona acı verdiler. Oysa onu yargılamak sana düşmez. Söyleyebilir misin, sana karşı ne suç işledi annen? Sırası gelmişken şunu da açıkla bana dostum: Niçin, ne amaçla ilkokulda, lisede, her yerde her zaman yasadışı bir çocuk olduğunu yaydın herkese? Duyduğuma göre yeni tanıştığın bir insana bile ilk söylediğin bu oluyormuş. Üstelik bunu büyük bir istekle yapıyormuşsun. Öyle diyorlar. Oysa bunların hepsi saçmadır, uydurmadır. Saygı değer, akli ve kişili-

giyle üstün bir insan olan Makar Ivanoviç Dolgorukiy'in yasal oğlusun. Eski efendin Versilov'un yardımıyla öğrenim gördüysen bundan ne çıkar? Bu bir iftiradan başka bir şey değilken, yasadışı olduğunu herkese duyurmakla annenin sırtını açmış oldun herkese. Yalancı bir gurur yüzünden anneni karşılaştığı ilk ahlaksızlar mahkemesinin önüne çıkardın. Dostum, bu pek nankörce bir davranıştı. Üstelik senin annen asla suçlu değildir: Çok temiz bir insandır. Bugüne dek Bayan Versilova olmadıysa, yalnızca hâlâ evli bulunmasındandır.”

“Yeter artık. Ben de sizin gibi düşünüyorum. Zeki olduğunuza o denli inanıyorum ki, beni daha fazla paylamayacağınıza güveniyorum. Ölçülü olmayı çok seviyorsunuz. Her şeyin, annemle aranızda doğan yıldırım aşkının bile bir ölçüsü vardır. Gelin en iyisi şöyle yapalım: Odama uğrayıp benimle on beş dakika ya da yarım saat geçirmeye karar verdiğinizde (bunu niçin yaptığınızı hâlâ anlayabilmiş değilim, tutalım ki annemin huzuru için geldiniz), aşağıda olanları önemsemeden benimle konuştuğunuza göre gelin, babamdan, şu gezginci Makar Ivanoviç'ten söz edin bana biraz. Onun üzerine özellikle sizin düşüncelerinizi öğrenmeyi çok istiyorum. Çoktandır sormayı düşünüyordum bunu size. Belki de uzun bir zaman için ayrılırken bir sorumu daha yanıtlamanızı çok isterdim: Yirmi yıldan beri annemin kör inançlarına hiç mi etki edemediniz? İlerici etkinizle kız kardeşimin yetiştiği ortamın karanlığını olsun dağıtamadınız mı? Yanlış anlamayın, annemin yürek temizliğinden söz etmiyorum! Öyleyken bile insan olarak sizden çok çok üstündü, ama... Son derece üstün bir ölüydü... Yalnızca Versilov yaşıyor. Yöresindeki, onunla uzaktan yakından ilişkisi olan herkes onu kendi emekleriyle, kendi hayat sularıyla besleyebilmek onuruna ermek için canlarını veriyorlar, ölüyorlar. Bir zamanlar annem de yaşıyordu, öyle değil mi? Bir yanını sevdiğinize göre, yaşıyor olmalıydı. Bir zamanlar kadındı demek?”

“Doğrusunu istersen dostum, hiçbir zaman değildi.”

Birden hiç unutamadığım, beni çileden çıkararak o ilk günkü tavrını takınmıştı. Bakınca içten, saf gibi görünür ama, yüzünde derin bir alay vardır. Öyle ki, bu tavrını takındığında bazen bir an tanıyamadığım bile olmuştur onu.

“Hiçbir zaman kadın olmadı!” diye ekledi. “Rus kadını hiçbir zaman kadın olamaz.”

“Bir Polonyalı kadın, bir Fransız kadın kadın olabilir mi? Ya hele ateşli bir İtalyan kadını? Versilov gibi yüksek sosyeteden aydın bir Rus'u tutsak edebilecek özellik budur işte!”

Versilov gülmeye başladı.

“Bir Slavsever ile karşılaşacağımı nereden bilebilirdim?”

Söylediklerini sözcüğü sözcüğüne anımsıyorum. Büyük bir istekle konuşuyordu. Bu konuşmanın ona haz verdiği belliydi. Yanıma gevezelik etmek için de, annemi yatıştırmak için de gelmediğini, başka amaçlarının olduğunu çok iyi anlıyordum.

* * *

Son derece yapmacık bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

“Annemle bu yirmi yılı hep susarak geçirdik. Aramızda geçen her şey sessiz, susarak oldu. Yirmi yıllık ortak yaşamımızın en göze çarpan özelliği sessizliktir. Sanıyorum bir kez bile tartışma çıkmadı aramızda. Birbirimize kötü söz söylemedik. Doğru, yalnız bırakıp gittiğim oldu onu. Ama sonunda döndüğüm yer tilkinin kürkçü dükkanına olduğu gibi, onun yanı oldu gene. *Nous venons toujours*¹ erkeklerin soyluluklarından gelen en önemli özelliktir bu. Nikâh yalnızca kadınların elinde olsaydı tek nikâh bile sonuna dek sağlam kalmazdı. Alçakgörüüllülük, uysallık, aynı zamanda hem sert hem yumuşak olabilmek, güçlülük, gerçek güçlülük... Annenin yaradılışında bunlar var işte.

Tanıdığım en iyi kadın olması bir yana... Güçlü olduğuna tanıklık edebilirim. Bu gücün onu nasıl beslediğini çok görmüşümdür. İnançları diyemeyeceğim (doğru, inanç söz konusu olamaz burada), inanç diye belledikleri şeyler acıdan, kederden başka bir şey vermezler insana. Sen kendin de anlayabilirsin bunu. Acı çekene benzer bir yanı var mı benim? İşte bunun için hemen her konuda susmayı yeğledim. Aslında bunu yalnızca kolay olduğu için seçmedim. Pişman da değilim yaptığımıza. Böylelikle her şey insanca, dürüstçe oldu. Bundan kendime bir övünme payı da çıkarmıyorum. Ama sırası gelmişken konu dışı şunu da söyleyeyim, nedense, annenin benim iyi yürekliliğime hiçbir zaman inanmadığından, bundan her zaman korktuğundan kuşkulaniyorum. Ama korkarken bile bir değişime bırakmadı kendini. Bunu öyle yapıyorlar ki,

1 Her zaman geliriz.

anlayamıyoruz. Bizim kendi işlerimizde olduğumuzdan da başarılı oluyorlar hem. Onlar için hiç doğal olmayan koşullarda bile yaşamlarını kendilerince sürdürebiliyorlar. Yaradılışlarının gerektirdiğinin tam tersi koşullar altında hiç değişmemeyi, oldukları gibi kalmayı becerebiliyorlar. Biz yapamıyoruz bunu.”

“Onlar, dediğiniz kimler? Ne demek istediğinizi anlayamıyorum.”

“Halk, dostum, halk. Halktan söz ediyorum. Ruhsal alanda da, politika alanında da bu büyük canlı gücünü, tarihsel genişliğini kanıtlamıştır halk. Bizimkine, yani annene gelince, her zaman susmaz aslında. Bazen bir şey söyler. Buna onu beş yıl hazırlamış olsan bile zaman kaybettiğini anlarsın. Hiç beklemediğin itirazlarla karşılaşsın üstelik. Ama belki şunu gene belirtiyim, onun kafasızın biri olduğunu hiçbir zaman söylemedim. Aksine, kendisine özgü üstün bir zekası bile vardır. Ama belki onun zeki olduğuna inanmayacaksın...”

“Niçin inanmayayım? İnanmadığım bir şey varsa o da sizin onun zeki olduğuna gerçekten, içtenlikle inandığınızdır.”

“Öyle mi? Beni bu derece bukalemun yaradılışlı, basit bir insan görüyorsun demek? Yanılmıyorsam biraz fazla yüz verdim sana dostum... şımarık bir çocuk gibi, ne söylediğini bilmiyorsun... Bir daha istemem böyle şey.”

“Biraz babamdan söz edin bana. Elinizden gelirse gerçekleri anlatın.”

“Makar İvanoviç'ten mi? Bildiğin gibi, bir çeşit ün kazanmak sevdasında bir köledir Makar İvanoviç...”

“Bahse girerim, şu anda gıpta ediyorsunuz ona!”

“Yanılıyorsun dostum, çok yanılıyorsun. Doğrusunu istersen, seni böyle peşin fikirli gördüğüme seviniyorum. Yemin ederim, özellikle şimdi pişmanım. Şimdi, şu anda belki de ilk kez, yirmi yıl önce olanlara elimden bir şey gelmeden üzülmüyorum. Üstelik hiçbir şeyin farkında olmadan olup bitmişti her şey. Tanrı biliyor... Ondan sonrasının elimden geldiğince insanca olmasına çalıştım. Hiç olmazsa ben öyle sanıyorum. Hey gidi zaman! İçimiz iyilik yapmak, toplumsal amaçlara bir katkıda bulunmak ateşiyle yanıyordu. Devletin verdiği rütbeleri, doğuştan kazandığımız haklarımızı, köyleri, yardımlaşma sandığını bile küçümsüyorduk. Hiç olmazsa bir bölüğümüz böyle düşünüyordu... Yemin ederim,

söylediklerimde yalan yok. Çok değildik ama, hep iyi şeylerden konuşuyor, hatta kimi zaman iyi şeyler bile yapıyorduk. Buna inanabilirsin.”

“Makar Ivanoviç’in göğsünde hıçkıra hıçkıra ağladığınız günlerden mi söz ediyorsunuz?”

“Ne dersen de, kabulüm dostum. Yeri geldi söyleyeyim, Makar Ivanoviç’in göğsünde ağladığımı benden duymuştun. Şimdi de benim bu yürekliliğimi, güvenimi bana karşı kullanıyorsun. Ama kabul et, bu davranışım ilk bakışta sanıldığı gibi çirkin değildir. O devri düşüncecek olursan bana hak verirsin. Daha yeni başlamıştık o sıralar. Elbette biraz da desinler içindi. Ama bunun farkında değildim. Yoksa günlük yaşantıda senin de desinler için bir şey yaptığın olmuyor mu?”

“Demin aşağıda biraz duygulandım. Bunu desinler için yaptığını sanmış olabileceğinizi düşünerek buraya çıkarken kendimden utanıyordum. İçter olsa bile, bazı durumlarda desinler için birşeyler yaptığı olur insanır. Sunu kabul ediyorum. Ama inanın, aşağıda her şey doğaldı. Yapmacık hiçbir şey yoktu davranışlarımda.”

“Doğru söylüyorsun. Tek sözcükle çok iyi anlattın söylemek istediğini: ‘İçten olsa bile, bazı durumlarda desinler için birşeyler yaptığı olur insanın.’ Benim durumum da öyleydi işte: Beni daha bir duygulu bilsinler istiyordum, ama ağlarken içtendim. Biraz daha ince zekâlı olsaydı, Makar Ivanoviç ağlamamı onu düşürdüğümüz durumun üzerine ekilen tuz biber sayabilirdi. Buna itiraz etmeyeceğim. Ama dürüstlüğü önlüyordu bunu. O anda bana acıyor muydu acaba? Bilmiyorum. Ne var ki, bunu bilmeyi çok istediğimi anımsıyorum.”

Sözünü kestim:

“Şu anda bundan söz ederken bile onu küçük düşürdüğünüzün farkında mısınız? Benimle konuşurken de alay ediyorsunuz. Bir aydır alaylarınızla karşı karşıyayım. Benimle konuşurken niçin sürekli alay etmek gereksinimini duyuyorsunuz?”

“Öyle mi sanıyorsun? Çok kuşkucusun. Böyle olmakla birlikte, alay ediyorsam, seninle değildir bu. Hiç olmazsa yalnızca seninle değildir. İçin rahat olsun. Ama şu anda alay etmiyorum. O zaman elimden gelen her şeyi yaptım. İnan kendi çıkarımı gözetmeden hem. Bizler, yani halkın tam tersi, aydın insanlar o zamanlar ken-

di çıkarımıza bir şey yapamazdık. Tersine, elimizden geldigince kendimize kötülük ederdik. Sanıyorum o günler bu, bir çeşit "üstün, kendi çıkarımıza" soylu bir davranış kabul ediliyordu. Şimdi ki aydınlar bizden çok gerilerdedirler. Daha günahı işlemeden, her şeyi büyük bir içtenlikle anlatmıştım Makar Ivanoviç'e. Anlatıklarımın çoğunun anlatılmamasının gerektiğini kabul ederim. Hiç olmazsa o denli içten olmamalıydım. Bunun daha insanca olacağı bir yana, daha kibarca da olurdu. İçine bir kez iyi birşeyler yapmak ateşi düşmüşken tutabilirsen tut kendini. Öyle ya, belki de iyinin, soylunun bir gereğidir bu. Şimdiye dek çözemedim bu bilinmezi. Hem çok yüzeysel olan bu konuşmamız için fazla derin bir konudur bu. Ama sana yemin ederim, aklıma geldikçe utançtan yerin dibine giresim geliyor. O zaman üç bin ruble önermiştim ona. Anımsıyorum, o hep susuyor, ben konuşuyordum. Düşün, benden, yani efendiliğimin bana verdiği haklarımdan korktuğunu sanıyordum. Bütün gücümle yatıştırmaya çalışıyordum onu. Hiç çekinmeden bütün isteklerini, (suçlama ile karışık olsalar bile) bana söylemesi için çalışıyordum. İçini rahat ettirmek amacıyla ileri sürdüğüm koşullar, yani üç bin ruble ile azat kağıdını (karısıyla kendisinin kuşkusuz), istediği yere gidebilme iznini (bu kez bir başına, karısını bırakarak kuşkusuz) kabul etmezse, bunu bana açık açık söylemesini istiyordum. O durumda hemen azat kağıdını eline vereceğimi, karısını da kendisine bırakacağımı, ikisini de, gene üç bin ruble verip serbest bırakacağımı, artık onların benden uzaklaşmayacaklarını, benim onlardan kaçıp bir başıma üç yılığına İtalya'ya gideceğimi söyledim. *Mon ami* inan, İtalya'ya giderken Matmazel Sapojkiva'yı almazdım yanıma: O sıralar tertemizdi yüreğim. Ne buyrulur? Makar Ivanoviç söylediğimi yapacağımı çok iyi biliyordu. Gene de sessizliğini bozmuyordu. Ancak, üçüncü kez göğsüne başımı koyacak olduğumda birden geri çekildi, kolunu 'ne yaparsanız yapın' der gibi sallayıp oldukça kaba bir tavırla yanımdan uzaklaştı. İnan şaşırmıştım. Onunla konuşurken birkaç kez aynada gözüm ilişmişti kendime. Hala aklımdadır. Halktan insan susuyorsa, bu kötüye işarettir. Üstelik içe kapanık bir insandı Makar. Odama çağırırken ona güvenmek şöyle dursun, korkuyordum bile ondan. Bu ortamda kargaşa çıkarma heveslisi çok kişi vardır. Suskunluk ise sopadan bile korkunçtur. Ne tehlikeler dolaşıyordu başımın üzerinde! Ya avluya çıkıp avazı

çıkıgınca bağırıp çağırılmaya başlasaydı halim nice olurdu? Ne yapardım? İçgüdüsel de olsa, sözünü ettiğim üç bin rubleyi işte bunun için önermişim ona. Ama büyük bir şans eseri yanılmışım: Bu Makar İvanoviç ötekilere hiç benzemiyordu...”

“Şunu söyleyin bana, günah işlediniz mi? Demin Makar İvanoviç'i henüz günah işlemeden yanınıza çağırdığınızı söylediniz.”

“Yani, görüyorsun ki.. nasıl söylesem sana...”

“İşlediniz yani! Onun hakkında yanıldığınızı, ötekilere hiç benzemediğini söylüyorsunuz. Değişik olan yanı neresiydi?”

“Bunu şimdi, şu anda bile bilmiyorum. Ama ötekilerden ayrı, biliyor musun, hem de oldukça ayrı bir yanı vardı. Bunu da son zamanlarda onun yanında kendimden üç kat daha çok utanır olduğumdan anlıyorum. Ertesi gün gelip, başka bir şey söylemeden, izin kağıdıyla söz verdiğim öteki şeyleri kabul ettiğini bildirdi bana.”

“Parayı aldı mı?”

“Hem de nasıl! İnanır mısın dostum, bu bakımdan öyle şaşırttı ki beni, anlatamam. Anımsadığım kadarıyla o anda üç bin rublem çıkmadı, ancak yedi yüz ruble buldum. Gerisini sonra ödeyeceğimi söyleyip yedi yüz rubleyi verdiğimde ne yaptı biliyor musun? Sağlam olsun diye, bir tüccarın adına iki bin üç yüz rublelik bir borç senedi istedi benden. Aradan iki yıl geçtikten sonra da beni mahkemeye verdi, faiziyle aldı bu parayı. İşin garibi, bir kilise yaptırmak için para toplamaya çıkmıştı. O gün bu gündür yirmi yıl oldu hâlâ dolaşüyor. Gezgin bir din adamı bu kadar parayı ne yapar dersin?.. Para dünyasal bir şeydir... Kuşkusuz bu üç bin rubleyi önerirken tam anlamıyla içtendim. İlk coşkunlukla söylenmiş bir şeydi. Ama sonra biraz düşününce aklım başıma gelebilirdi... Onun bana, yani bize, ikimize acıyacağını, hiç olmazsa beklemeye razı olacağını sanıyordum. Ama beklemedi...”

(Burada gerekli bir açıklama yapacağım: Bay Versilov annemden önce ölseydi, Makar İvanoviç'in geçen yıl kilise vasiyetnamesiyle son rublesine kadar kendisine bıraktığı faizleriyle iki katına çıkmış bu üç bin ruble olmasa annem beş kapiksiz kalacaktı. Versilov'un ne mal olduğunu daha o zaman anlamış).

“Yanılmıyorsam Makar İvanoviç'in birkaç kez kalmaya geldiğini, her seferinde annemin evinde yatıp kalktığını söylemişsiniz?”

“Evet dostum, doğrusunu söyleyeyim, önceleri bu ziyaretlerinden çok korkuyordum. Bu yirmi yıl içinde topu topu altı yedi

kez geldi. İlk zamanlar, evdeysem gizleniyordum. Önceleri buna, ikide bir çıkagelmesine bir anlam veremiyordum. Ama daha sonra, düşününce bu davranışının hiç de öyle görüldüğü gibi aptalca olmadığını anlamakta gecikmedim. Bir gelişinde nedense merak ettim, çıktım karşısına. İnanır mısın, şaşılacak ölçüde değişik bir izlenim bıraktı üzerimde. Üçüncü ya da dördüncü gelişine (köylülerle toprak sahiplerinin anlaşmazlıklarında aracılık ettiğim, yani bütün gücümle Rusya'yı, Ruslar'ı öğrenmeye çalıştığım devreye) rastlıyor bu geliş. Benim için çok yeni şeyler dinledim ondan. Bundan başka, kişiliğinde hiç ummadığım bir şeyle karşılaşmıştım. Bir çeşit ruh temizliği, sakın bir yaradılış ve bütün bunlardan garibi, neşeye benzer bir şey. Halktan (*tu comprends?*)¹ en küçük bir işaret yoktu üzerinde. Çok demokrat düşünmeme karşın, itiraf edeyim, gene de dayanmadığım onların o derin anlamlı, aptalca uşak tavırlarını takınmadan, "gerçek Ruslar'ın" romanlarda, sahnede konuştukları o yapmacık Rusçulukla konuşuyordu. Bunun yanında, dinden de oldukça az, ancak sen istersen söz ediyor, merak edersen manastırlar, manastırlardaki yaşam üzerine güzel, zevkle dinlenen şeyler anlatıyordu. En önemlisi, saygılıydı. Üstün bir eşitlik için gerekli olan, bence kişinin onsuz bilince bile erişemeyeceği o alçakgönüllü saygı vardı davranışlarında. En küçük bir kibrin yokluğuyla en üstün anlamda eşitliğe erişilir. Toplumsal durumu ne olursa olsun, kendisine kesinlikle saygı duyan bir insan çıkar ortaya. Özellikle toplumsal durumunda insanın kendisine saygısının olması dünyada seyrek görülen bir olaydır. Hiç olmazsa gerçek kişisel değer kadar az bulunur... Ömrün olursa bunun böyle olduğunu sen de göreceksin, anlayacaksın. Ama beni daha sonraları en çok şaşırtan (başta bunu fark etmemiştim) Makar'ın pek gösterişli (yalan söylediğimi sanma sakın) pek yakışıklı olduğuydu. Evet, yaşlıydı ama temiz yüzlü, mağrurdu. Beni nasıl ona tercih etti diye zavallı Sofia'ya şaşıyordum doğrusu. O sıralar elli yaşındaydı ama, gene de öyle bir yiğit görünüşü vardı ki, ben yanında zıpır gibi kalıyordum. Bununla birlikte, anımsıyorum, hayli ak vardı saçlarında. Sofia'yla böyle ak saçlıyken evlendiği anlaşılıyordu... Belki de bu özelliği çekmişti kadıncağızı...

1 Anlıyor musun?

"Esmer yüzlü, uzun boylu ve dinç."

Versilov'un çok basit bir alışkanlığı vardı: Oldukça zekice, hoş birkaç şey söyledikten sonra (bunu da başka çıkar yol kalmadığı zamanlar yapardı) sanki inadına, aptalca bitirirdi sözünü. Makar Ivanoviç'in kır saçlarının annemi çekmeleri üzerine yumurtladığı cevher de bu çeşit bir şeydi işte. Bilerek, sanırım, akılsızca bir sosyete alışkanlığıyla, farkında olmadan yapmıştı bunu. Konuşurken bakıyordunuz, ciddi konuşmaktadır, ama öte yandan kendi kendine kıntıyor, ya da gülüyordur.

Neden bilmiyorum, birden aşırı bir öfke dolmuştu içime. O konuşmamızda birkaç çıkışım aklıma geldikçe canım sıkılır. Birden oturduğum sandalyeden ayağa fırlamıştım:

"Bakın ne diyeceğim, buraya özellikle, annem barıştığımızı sansın diye geldiğinizi söylediniz. Öyle sanması için yeterince zaman geçti sanırım. Aruk yalnız bıraksanız beni iyi olacak!"

Yüzü hafiften kızardı. Yerinden doğruldu.

"Bana karşı çok kabasın yavrum," dedi. "Olsun ama, hoşça kal. Zorla güzellik olmaz. Yalnız bir şey sormak istiyorum sana: Gerçekten istiyor musun Prensin yanından ayrılmayı?"

"O!.. Birtakım özel amaçlarınızın olduğunu biliyordum..."

"Yani bazı çıkarlarımı gözetererek Prensin yanından ayrılmak düşüncesinden seni caydırmak için buraya geldiğimi sanıyorsun demek. Dostum, Moskova'dan buraya gelmeni sana yazdığımda da bazı çıkarlarımı düşünmediğimden emin misin acaba? Ne kuşkucusun! Oysa her şeyde hep senin iyiliğini düşünüyorum. Hiç değilse şimdi, parasal durumumun düzeldiği şu sıralar annenle bana, ara sıra sana yardım etmemize izin vermeni isterdim."

"Sizi sevmiyorum Versilov."

"Versilov. Yeri gelmişken söylemeden geçemeyeceğim, bu ismi sana veremediğim için çok üzgünüm. Zaten bütün suçum da budur. Bir suçum varsa yani... Öyle değil mi? Ne yaparsın, annen evli olduğu için evlenemedim onunla, hak ver bana."

"Evli olmayısıyla bunun için evlenmek istediniz demek."

Yüzünden bir ürperti geçti.

"Sanırım Ems'deki olaydan söz ediyorsun. Dinle Arkadiy, demin annenin yanında da parmağınla beni göstererek söyledin aynı şeyi. Ama bu konuda çok yanıldığını bilesin. Toprağı bol olsun Lidiya Ahmakova olayı üzerine hiçbir şey bilmiyorsun.

Annenin (orada yanımda değilken) bile bu olaya ne ölçüde katıldığını da bilmiyorsun. Ömrümde tek iyi yürekli kadın gördüysem o da annendir. Ama yeter artık. Bunlar sırdır şimdilik. Kim bilir kimden yanlış-yunluş birşeyler duydun, onlara dayanarak konuşuyorsun.”

“Prens, ağzı süt kokarı kızlara bayıldığınızı daha bugün söyledi.”

“Prens mi söyledi bunu?”

“Evet, dinleyin: Şimdi buraya niçin geldiğinizi söyleyeyim mi size, ister misiniz? Deminden beri oturmuş, bu ziyaretin esrarını çözmeye çalışıyordum. Sonunda çözdüm de sanırım.”

Tam kapıdan çıkıyordu ki durdu. Başını benden yana çevirip bekledi.

“Demin, Tuşar’ın Tatyana Pavlovna’ya yazdığı, daha sonra Andronikov’un kâğıtları arasına karışan mektubun, Andronikov’un ölümü üzerine Moskova’da Mariya Ivanovna’nın eline geçtiğini kaçırdım ağızımdan. O anda birden yüzünüzde kasların çekildiğini fark ettim. Ancak şimdi, yüz kaslarınız gene öyle çekilince çözdüm esrarı: Andronikov’un bir mektubu Mariya Ivanovna’nın eline geçtiğine göre niçin öteki de geçmiş olmasın, diye geçirdiniz aklınızdan. Ne dersiniz? Andronikov çok önemli belgeler bırakmış olabilir mi arkasında?”

“Buraya senin ağzından birşeyler kapmak için geldim, ha?”

“Siz biliyorsunuz gerçeği.” Yüzü bembeyaz olmuştu.

“Bunu sen kendiliğinden düşünmedin. Bir kadının etkisi var bunda. Sözlerin kaba, düşüncelerin nefret dolu!”

“Bir kadının etkisi mi var? Bugün gerçekten gördüm o kadını! Beni, onun peşine taktığınız bir casus olarak kullanmak niyetinde olduğunuz için Prens’in yanında kalmamı istiyorsunuz belki?”

“Yeni yolunda hayli ilerlediğin anlaşılıyor. “Ülkün” bu olmasın sakın? Evet dostum, iyi bir hafiyeymişsin de haberimiz yokmuş. Tanrı vergisi bu yeteneğinden yararlanmalısın.”

Soluk almak için bir an sustu.

“Dikkatli olun Versilov, düşman etmeyin beni kendinize!”

“Dostum, böyle durumlarda kimse son düşüncesini söylemez, kendine saklar. Ama rica ederim ışık tut şimdi bana. Gerçi düşmanımsın ama, düşüp boynumu kırmamı isteyecek kadar da değil sanırım.”

Merdivenden inerken,

“Tiens, mon ami¹ düşün”, diye sürdürdü konuşmasını. “Bir aydır karşımda hep iyi yürekli, hoş bir delikanlı olarak görüyorum seni. Öylesine istiyorsun yaşamayı. İçin yaşamak ateşiyle öylesine kavruluyor ki, üç hayat verseler sana az gelir: Yüzünden belli. Ama çoğunlukla iyi yürekli insanlar olur böyle. Görüyor musun nasıl yanılmışım!”

* * *

Yalnız kaldığımda yüreğimin nasıl sıkıştığını anlatamam: Bedenimin bir parçasını bıçakla kesip atmıştım sanki! Niçin öylesine kızdığımı, niçin -kendimi zorlayarak, bile bile- ona öylesine hakaret ettiğimi, anlatmaya kalksam anlatamam şimdi. O zaman da anlatamazdım. Yüzü nasıl bembeyaz olmuştu! Ama kim bilir: Bu beyazlık kızgınlıktan, utançtan değil de, en içten, temiz bir duygudan, en derin bir üzüntüden geliyordu belki. Beni sevdiği anların da bulunduğunu düşünüyordum. Evet evet, niçin buna inanmamalıyım şimdi? Hem birçok şey gün ışığına çıkmışken.

Oysa birden kızmış, belki de, kafamın içinde çakan düşünce- nin (Mariya Ivanovna'ya Andronikov'dan başka bir mektup kalıp kalmadığını öğrenmek amacıyla yanıma geldiği düşüncesinin) etkisiyle kovmuştum onu. Böyle mektupların bulunabileceğini aklına benim getirmemiş olduğumu kim bilebilirdi?

İşte sonunda bir gariplik daha: O gün Kraft'a anlattığım düşüncelerimi (üç hayat üzerine olanlarını) harfi harfine, daha önemlisi, benim sözcüklerimle yinelemişti. Sözcüklerin aynı olmaları gene bir rastlantıydı kuşkusuz. Ama içimi nasıl okuyordu? Ne biçim bir görüşü, sezinleme gücü vardı. Peki ama, bir şeyi sezinlediği gibi başka şeyleri de niçin sezinleyemiyordu? Kibirilenmiyor muydu acaba? Gerçekten de bana gerekli olanın Versilov'un soy- lu adının olmadığını, benim istediğimin Versilov'un kendisi olduğunu, bu duygunun kanıma işlediğini anlayacak durumda değil miydi acaba? Onun gibi ince bir insan bu denli anlayışsız, küt kafalı olabilir miydi? Öyle değilse, niçin kızdırıyordu beni, niçin anlamazlıktan geliyordu?

1 İşte dostum.

Sabah elimden geldiğince erken kalkmaya çalıştım. Bizim evde genellikle sabahları saat sekiz sularında kalkılırdı. Yani sekizde biz; ben, annem ve kız kardeşim kalkardık. Versilov dokuz buçuğa kadar yatak keyfi yapardı. Her sabah sekiz buçukta annem kahvemı getirirdi. O sabah kahveyi beklemeden tam sekizde sessizce sıvıştım evden. O gün yapacaklarımın planını daha akşamdan kafamda genel çizgileriyle kararlaştırmıştım. Hemen uygulamaya geçmeye şaşılacak ölçüde kesin kararlı olmama karşın, bu planın birçok önemli noktasının yeterince açıklığa, sağlamlığa kavuşmadığını görüyordum. İşte bunun için gece yarı uykuda gibi yattım yatağımda, sayıkladım. Bütün uğraşmalarıma karşın, derin uykuya dalamadım bir türlü. Oysa sabah kalktığımda her zamankinden daha dinç, daha canlıydım. Özellikle annemle karşılaşmak istemiyordum. Başka bir konuda konuşamazdım onunla. Yeni, beklenmeyen bir izlenimin etkisinde kalıp varmayı aklıma koyduğum amaçlarımdan sapabileceğimden korkuyordum.

Soğuk bir sabahı, koyu bir sis çökmüştü kentin üzerine. Nendendir bilmem, iğrenç görünümüne karşın, herkesin acele işine gittiği Petersburg sabahlarını severdim. Sokakları çabuk adımlarla geçen bencil, hep düşünceli bu insanların sabahın sekizinde bence pek çekici bir yanları vardı. Yolda aceleyle yürürken birisi bana işle ilgili bir şey sorsun, ya da ben birisine bir şey sorayım, bayılırdım: Soru da yanıt da her zaman kısa, açık, anlamlıdır. Yürüyüşünüzü kesmeden sorarsınız soracağınızı, gene yürürken alırsınız yanıtınızı. Soran da yanıtlayan da bir içtendir, bir içtendir... Petersburg'lu gün ortasında, ya da akşama doğru daha bir içe kapanık olur. Karşısındakini azarlamaya, onunla alay etmeye hazırdır sanki. Oysa sabah erken, daha işe başlamadan, en dinç, ciddi olduğu saatlerde hiç de öyle değildir. Bunu fark ettim.

Gene Petersburg yakasına gidiyordum. Saat on ikide Fontanka'ya dönüp, çoğunlukla on ikide evde olan Vasin'i bulmam gerekiyordu. Canımın çok çekmesine karşın, bir yerde durup kahve içmiyordum. Ayrıca Yefim Zverev'i de evinde yakalamak zorundaydım. Doğru ona gittim. Az daha geç kalacaktım. Kahvesinin son yudumunu içiyordu. Hemen hazırlanıp çıkacaktı.

Yerinden kalkmadan karşıladı beni:

“Buralarda biraz fazla görünmeye başlamadın mı sen?”

“Dur, şimdi anlatacağım sana.”

Petersburg sabahlarının erken saatleri, aynı zamanda ayılır da insanı. Gece içinizi dolduran o ateşli hülyalar sabahın ilk ışıklanyla, serinliğiyle uçar gider. Kısa bir zaman önce kurdugum hayalleri, kimi zaman davranışlarımı bile utanarak, kendi kendime kızarak anımsadığım olur bazı sabahlar. Ama şunu da belirtmek isterim, Petersburg sabahlarının, yeryüzünün şüir yanı en az sabahları gibi görünmesine karşın, insanı hayale en çok iten sabahları da olduğu kanısındayım. Bu benim kişisel kanım, daha doğrusu vazgeçemeyeceğim bir görüşümdür. Çürümüş, rutubetli, sisli böyle bir Petersburg sabahında Puşkin'in *Maça Kızı* yapıtındaki German gibi birisinin yabani hayali (Petersburg devrinden kalma, kocaman yüzlü, tam bir Petersburg tipi!) sanırım daha bir güçlü olurdu. Bu sisin arasından acayip ama yapışkan bir hayal yüzlerce kez görünmüştür bana: “Bu sis dağılır, yükselirse, bu çürümüş, kaypak kent de onunla birlikte yükselmez mi acaba? Onun yerinde, (belki de güzel dursun diye) dötrnala gitmekten soluk soluğa bir at üzerinde tunç bir süvari kalmaz mı?” Kısacası, bütün bunlar hayal, şüir, yani saçma şeyler olduğu için duygulanımı anlatamıyorum. Öte yandan, anlamsız şöyle bir soru kurcalıyordu kafamı: “Çevrende öteye beriye koşuşan, kendilerini paralayan sürüyle insan görüyorsun. Nereden bileceksin, belki birer düştür hepsi. Belki gerçek tek insan, tek olay yoktur? Birden uyanacaksın uykudan, her şey yitip gidecek.” Hoşuma gidiyordu bu düşünce.

Önceden söyleyeyim: Kimi davranışlarda öyle değişik, öyle alışılmamış düşünceler, tasarılar vardır ki, ilk bakışta yanılıp birer delilik sanılmaları pekâlâ olasıdır. İşte bu çeşit bir düşünceyle de o sabah ben gitmiştim Zverev'e. Petersburg'da böyle bir durumda başvurabileceğim başka kimsem yoktu çünkü. Dahası, başka seçeneğim olsaydı, böyle bir öneride bulunacağım son kişi Yefim Zverev olurdu. Karşısına geçip oturduğumda kendim bir sayıklamanın içinde olmama karşın, basit düşünceli, sıradan bir insanın karşısında oturuyormuşum gibi geldi bana. Benim yanımda ülkü ile gerçek duygu, onun yanında ise ancak pratik sonuç vardı: Bu iş hiçbir zaman yapılamaz düşüncesi... Anlayacağınız, pek önemli bir gurur sorunu için düello tanığı olarak Petersburg'da ondan başka başvurabileceğim kimsem olmadığını; eski bir arkadaş olarak bu isteği-

mi geri çevirmeye hakkının olmadığını; düelloya çağırarak istediğim adamın, bir yıl önce Ems'de babama, Versilov'a tokat atan muhafız teğmeni Prens Sokolskiy olduğunu kısa, açık olarak anlattım. Şunu da ekleyeyim, Yefim aile durumumu, Versilov'a olan tutumumu bütün ayrıntularıyla biliyordu. Versilov üzerine bildiklerimin hemen hepsinden haberdardı. Zaman zaman anlatmıştım ona. Ama bu arada ondan gizlediğim bazı sırlar da yok değildi kuşkusuz. Her zamanki gibi, sarı saçları karmakarışık, oturduğu yerde dinliyordu beni. Hareketsiz, alaycı bir gülümseme gitmiyordu dudaklarından. Bu gülümseme içten, amaçsız olduğu için daha da iğrençti. O anda kendisini akılcı da, kişilik yönünden de benden kat kat üstün gördüğü, buna içtenlikle inandığı belliydi. Dergaçov'un evinde dünkü olaydan sonra bana biraz da küçümsemeyle baktığından bile kuşkulanıyordum. Olağandı da bu. Basit görüşlü, koyun düşünceli bir insandı Yefim. Böyleleri yalnızca başarıya taparlar.

"Versilov biliyor mu bunu?" diye sordu.

"Elbette bilmiyor."

"Öyleyse onun işlerine burnunu sokmak hakkını nereden buluyorsun kendinde? Bu bir. Sonra, bununla neyi kanıtlamak istiyorsun?"

İtiraz edeceğimi biliyordum. Bu işin hiç de onun sandığı gibi aptalca olmadığını anlattım. Önce, küstah Prense bizim durumumuzda insanların arasında da onurlu insanların bulunabileceğini göstermiş olacaktım. Sonra, Versilov'u utandıracak, kendisine bir ders verecektim. Üçüncü ve en önemli olarak da, Versilov bazı şeyler düşünerek Prensi düelloya çağırılmamış, tokatın ayıbını sineye çekmeye karar vermişse onun uğradığı bu hakareti içinde duyan, ondan kendisine yapılmış gibi etkilenen, uğruna gerektiğinde hayatını bile ortaya koyan birinin var olduğunu görecekti... hem de kendisinden sonsuza dek ayrılmaya karar verdiği bir anda...

"Dur, bağırma, halam duyacak. Şunu söyle yalnız, bu Prens Sokolskiy, Versilov'la miras davası olan Sokolskiy değil mi? Öyleyse bu, yeni, değişik bir dava kazanma yolu olacak. Karşı tarafın adamlarını düelloda öldür, olsun bitsin."

Ona düpedüz aptalın, küstahın biri olduğunu söyledim *en toutes lettres*.¹

1 Açıktan açığa.

“Alaycı gülümsemeni sürdürürsen,” dedim, “senin kendini beğenmiş, bayağı bir insan olduğunu, mahkemeler üzerine bir şey bilmediğini gösterir bu. Oysa ben seni kafası çalışan bir insan sanmış, onun için buraya gelmişim.”

Sonra, davanın kazanıldığını, kuşkulandığı düşüncenin aklıma bile gelmediğini, üstelik, davanın Prens Sokolskiy’le, değil Prens Sokolskiy’lerle olduğunu, bu yüzden bir Prensi öldürsem ötekiler kalacağı için bunun pek aptalca bir şey olacağını, ama gene de Prensi düelloya çağırmayı (daha uygun kaçacağı için) temyiz süresinin bitiminden sonraya ertelememin gerekeceğini (her ne kadar temyiz etmeyeceklerse de) söyledim.

Sürenin bitiminde düelloyu yapmamızın daha iyi olacağını, aslında benim de buraya bu düşünceyle geldiğimi, düellonun hemen şimdi olmasını istemediğimi, düello tanıklığımı yapacağı üzerine bana söz vermesinin yeteceğini, çünkü bu önerimi kabul etmezse Petersburg’da başka tanıdığım olmadığı için tanık aramaya şimdiden başlamamın gerekeceğini uzun uzun anlatım.

“İşte bunu söylemek için geldim sana,” dedim.

“Zamanı geldiğinde şöyleseydin. On verstalık yolu boşuna teptin.”

Ayağa kalkıp kasketini eline aldı.

““O zaman kabul edecek misin?”

“Hayır, elbette etmeyeceğim.”

“Niçin?”

“Bunun bir tek nedeni var: O zaman kabul edeceğimi şimdiden, söylersem, temyiz süresi geçene dek her gün damlarsın buraya. Önemli olan, bütün bunların saçma şeyler olmasıdır. Senin yüzünden mesleğimden olmayı göze alacağımı mı sanıyorsun? Prens’in ilk işi bana şöyle sormak olacak: “Kim gönderdi sizi?” “Dolgorukiy” “Versilov’un işinden Dolgorukiy’e ne?” O zaman senin geçmişini mi anlatacağım ona? Kahkahalarla güler!”

“Yapıştırırsın suratına!”

“Masal bunlar. Olmaz!”

“Korkuyor musun yoksa? Senin gibi yüce ruhlı bir insan ha! Oysa okulda herkesten güçlüydün.”

“Korkmasına korkmuyorum. Hem Prens, kendine denk görmediği için düello çağırını kabul etmeyecektir. Yalnızca denkleleriyle boğuşur böyleleri.”

“Ben de onun gibi bir centilmenim. Haklarım var, dengiyim de... üstelik o benim dengim değil.”

“Hayır, küçüksün.”

“Nasıl yani?”

“Basbayağı küçüksün işte. Biz ikimiz küçüğüz, o büyük.”

“Aptalsın sen! Yasal evlenme hakkımızı kazanalı bir yıl oluyor.”

“İstersen evlen ama gene de ıh... Yabanisin! Zamanla büyüyeceksin?”

Benimle alay etmeye çalıştığını sonunda anlamıştım. Kuşkusuz, bu aptalca olayı burada hiç anlatmasaydım pekala olurdu. Bilinmezler arasında yitip gitseydi daha iyi olurdu belki. Üstelik, hayli ciddi sonuçları olmasına karşın basitliği, gereksizliğiyle iğrençti de.

Ama kendimi iyice cezalandırmış olmak için sonuna dek bütün ayrıntılarıyla anlatacağım bu olayı. Yefim'in benimle alay etmekte olduğunu görünce sağ elimle, daha doğrusu yumruğumla omzundan dürttüm. O da omuzlarımdan yakalayıp yüzümü perşembe pazarına çevirerek gerçekten okulda en güçlümüz olduğunu kanıtladı.

* * *

Okuyucu, Yefim'in yanından ayrıldığımda ruhsal durumumun dehşetli bozuk olduğunu sanıyordur kuşkusuz. Yanılıyor. Bunun, okul çocuklarına özgü sıradan bir olay olduğunu, işin ciddi yanının bütününüyle sağlam durduğunu biliyordum. Petersburg yakasındaki dün uğradığım meyhaneyi özellikle es geçip, kahvemi Vasilyevskiy Adasında içtim. O meyhaneden de, kafesteki sakadan da şimdi bir kat daha nefret ediyordum. Çok tuhaftır: Yerlerden de, eşyalardan da insanlardan olduğu gibi nefret edebilirim ben. Bununla birlikte, Petersburg'da mutlu, yani bir zamanlar bir şey için mutlu olduğum bir yer de vardır. Ne yaparsınız ki, bu yerleri gözüm gibi sakınır; ileride yapayalnız, mutsuz olacağım zaman gelip üzölmek, düşünmek için bilerek elimden geldiğince seyrek giderdim oralara. Kahvemi içerken Yefim'e hak veriyordum. Evet, benden pratik görüşlüydü. Ama daha gerçekçi olduğunu kimse söyleyemezdi. Kişinin burnunun dibinde sona eren bir gerçekçi görüş en delice hayalcililikten de tehlikelidir. Bir çeşit körlük demektir çünkü. Yefim'e hak verirken (oysa şimdi o, benim sokak-

larda başıboş dolaştığımı, ağzıma gelen küfrü savurduğumu biliyordum belki) şimdiye dek olduğu gibi, o anda da inançlarımdan vazgeçmiyordum. Başlarından aşağı boşaltılan daha ilk kova soğuk sudan sonra tuttukları yoldan dönmekle kalmayıp, ülkülerinden bile vazgeçen, topu topu bir saat önce kutsal saydıkları şeylerle alay etmeye başlayan çok insan gördüm. Hem ne de kolay yaparlar bunu! İsterse işin özünde bile benden haklı, gerçekçi olsun Yefim. Varsın, dünyadaki bütün aptallardan da aptal olayım. Ama gene de işin özünün derinliklerinde bir yerde benim de dayanmakla haklı olduğum bir nokta vardı: Onların hiçbir zaman anlayamayacakları bir konuda da ben haklıydım.

Aşağı yukarı saat tam on ikide gelmiştim Vasin'in Fontanka'daki evine. Ama evde yoktu. İş Vasilyevskiy'deydi. Eve on ikide gelirdi. Bayramdı o gün, bu nedenle evde bulacağımı umuyordum onu. Olmayınca, evine ilk kez geldiğime bakmadan, oturup beklemeye karar verdim.

Şöyle düşünüyordum: Mirasla ilgili mektup sorunu bir vicdan sorunuymuştu. Kendisini bu konuda hakem seçmekle derin bir saygı göstermiş oluyordum Vasin'e. Bu da hoşuna gidecekti kuşkusuz. Demek bu mektup beni de oldukça endişelendiriyordu. Tarafsız birinin hakemliğinin gerektiğine inanıyordum. Ama bu işin içinden bir başıma, hiç kimseden yardım beklemeden de sıyrılabilirdim sanıyorum. Hem ne yapmam gerektiğini de biliyordum: Gidip doğrudan Versilov'un eline vermeliydim mektubu. Bırakmalıydım, o ne yaparsa yapsındı. Vermem gereken karar buydu işte. Böyle bir işte insanın kendisini en yüksek hakem, yargılayıcı yerine koyması hiç de hakça bir davranış değildir. Mektubu, özellikle bir şey söylemeden, doğrudan Versilov'un eline vermekle kendimi ondan üstün bir duruma koymuş, böylelikle bir anda çok şey kazanmış olurum. Mirastan bana düşen payı reddetmekle de (Versilov'un oğlu olarak, şimdi değil; sonra bu paradan biraz kalırdı bana kuşkusuz) Versilov'un ilerideki davranışları üzerine soylu bir etki bırakabilirdim. Prenslere kötülük ettim diye kimse sitem edemezdi bana. Belgenin hukuksal bir önemi yoktu çünkü. Vasin'in boş odasında otururken bunları düşünüyordum. Öyle ki, nasıl davranmam üzerine akıl almak için koştuğum Vasin'e aslında yalnızca, ne denli soylu, çıkar gözetmez bir insan olduğumu göstermek, belki de böylelikle, dün

karşısında küçük düşmemin öcünü almak amacıyla geldiğim düşüncesine kapılmıştım.

İçime derin bir hüznün çökmüştü. Üstelik, bu hüznümün her dakika daha artacağını bile bile oturuyor, bekliyordum.

Önce, Vasin'in odası hiç mi hiç hoşuma gitmemişti. "Odanı göster, nasıl bir insan olduğunu söyleyeyim," diye bir deyim olsa, hiç de yanlış olmazdı bence. Vasin, ondan başka da kiracıları olan, geçimlerini bu yolla kazanan yoksul bir ailenin eşyalı bir odasında kalıyordu. Böylesine tıka basa eşya dolu, ama gene de konforlu olma iddiasında odaları bilirim. Bit pazarından alınma, yerinden oynatılmaya hiç gelmez yaylı bir kanepedir bu odalarda. Sonra bir lavabo, paravanayla ayrılmış bir karyola... Besbelli en sevilen kiracıydı Vasin. Sevilen kiracının odası daha bir özenle toplanır, süpürülür, kanepesinin üzerine duvara taşbasma bir tablo asılır, masasının altına veremli bir küçük halı serilir... Bu köhne temizliği, daha önemlisi, ev sahiplerinin bu aşırı saygısını kazanan insanlar sevilen kişilerdir. En sevilen kiracı olmanın Vasin'in hoşuna gittiğini biliyordum. Nedendir bilmem, üzeri kitap dolu iki masanın görünüşü sinirime dokunmaya başlamıştı. Kitaplar, kâğıtlar, mürekkep hokkaları, Alman ev sahibesiyle oda hizmetçisinin dünya görüşüyle uzlaşan iğrenç bir biçimde düzenlenmişti. Odada çok sayıda kitap vardı. Ama, gazete, dergi yoktu. Vasin bu kitapları okurken, ya da birşeyler yaparken masanın başında mağrur, dikkatli tavırlarla oturuyor olmalıydı. Bilmem ama, ben daha çok kitapların düzensiz, öteye beriye atıldığı, hiç olmazsa çalışmanın öyle kutsal sayılmadığı yerleri severim. Vasin konuklarına karşı çok kibardı kuşkusuz, ama her davranışının konuklarına şöyle söylediğine de kalıbımı basardım:

"Bak, şimdi bir buçuk saatçik oturacağım seninle, sen gidince de arkandan hemen çalışmaya başlayacağım." Elbette ilginç bir konuşma yapabilirdim onunla. Yepyeni şeyler öğrenebilirdim. Ama yüzündeki şu "şimdi konuşuyoruz, ilginç şeyler bekliyorsun benden ama, en ilginç şeyle uğraşmaya sen gider gitmez başlayacağım" anlatımı yok muydu... Öyleyken gitmiyor, bekliyordum. Onun öğütlerine, yol göstermesine gereksinimim olmadığını da iyice anlamıştım artık.

Buraya geleli bir saati geçmişti. Pencerenin önündeki iki hasır sandalyeden birinde oturuyordum. Zamanın geçtiğini düşündük-

çe içim içimi yiyordu: Akşam olmadan kendime kalacak bir yer bulmalıydım. Bir ara sıkıntıdan elime bir kitap alayım dedim, ama almadım. Sıkıntımı dağıtmak için kendimi bir şeyle oyalamak istediğim düşüncesi bir kat daha iğrenç geldi bana. Bir saati aşkın bir sessizlikten sonra birden pek yakından, kanepenin yaslandığı kapının arkasından yavaş yavaş yükselen bir fısıltı gelmeye başladı kulağıma. Anlaşılan iki kadındı konuşan. Bunu ayırt edebiliyordum ama, sözleri seçmek olanaksızdı. Can sıkıntısından, kulak kesilmiş dinliyordum. Konuşanların heyecanlı, sinirli oldukları, konunun dikiş olmadığı belliydi: Bir konuda anlaşmaya varmaya çalıştıkları, ya da tartıştıkları açıktı. Biri ötekini inandırmaya çalışıyordu. Yalvarıyordu. Öteki dinlemiyor, itiraz ediyor, diretiyor olabilirdi. Kiracı olmalıydılar. Biraz sonra gene sıkılmaya başladım. Kulağım alışmıştı. Dinlemeyi sürdürüyorduysam da bilinçsizce yapıyordum bunu. Bazen dinlediğimi, kulağıma bazı seslerin geldiğini bile unutuyordum. Birden olağanüstü bir şey oldu. Biri sandalyeden yere iki ayağının üzerine atlamış, ya da yerdeyken birden havaya zıplamış, tepinmeye başlamış gibi bir ses duydum. Son bir inleme, arkasından ani bir haykırma, hatta haykırma değil de başkalarının duyup duymayacağına kulak asılmadan atılan öfkeli, gırtlaktan gelme bir çığlık duyuldu. Koşup kapıyı açtım. Aynı anda da (ev sahibesinin kapısı olduğunu sonra öğrendiğim) koridorun sonundaki kapı açıldı. İki meraklı baş uzandı. Ama çığlık kesilmişti. Bayan komşularımın bulunduğu yan odanın kapısı birden açıldı, genç gibi gördüğüm bir kadın dışarı attı kendini, koşarak merdivenlerden inmeye başladı. Orta yaşlı öteki kadın tutmaya çalışıyordu onu. Ama başaramadı, yalnızca arkasından inledi:

“Olya, Olya, nereye gidiyorsun? Ah!”

Ev sahibesinin odasıyla benim bulunduğum odanın kapılarını açık görünce birden içeri girip kapıyı kapadı. Gözetleme deliğini açıp, merdivenleri koşarak inen Olya'nın ayak sesleri susuncaya dek dışarıyı dinledi. Yerime döndüm. Evin içi gene derin bir sessizliğe bürünmüştü. Anlamsız, belki de gülünç bir olaydı bu. Unutmuştum bile olanları.

Yaklaşık on beş dakika sonra koridorda, tam Vasin'in kapısının dibinde gür, yılışık bir erkek sesi duydum. Biri kapının kolunu tutup kanadı araladı. Uzun boylu biriydi. O da beni gör-

müştü sanırım. Eli kapının kolunda, odaya girmeden, koridorun öte ucundaki ev sahibesiyle yüksek sesle konuşuyordu. Kadının sesi ince, neşeliydi. Sesinden, ziyaretçiyi tanıdığı, saydığı, ağırbaşlı, neşeli bir konuk olarak ona değer verdiği belliydi. Şen bay bağıra bağıra nüktelev savuruyordu. Konu Vasin'in evde olmayışı, hiçbir zaman evde bulunmamasıydı. Uzun boylu adam kade-rinin bu olduğunu, gene oturup beklemek zorunda kalacağını söylüyordu. Ev sahibesinin bütun bunları çok zekice birer nükte saydığı belliydi. Konuk sonunda kapıyı ardına kadar açıp içeri girdi.

En iyi terziden giyindiğı belliydi. Şık, "efendice" giyinme dediğimiz şeye pek hevesli olmasına karşın davranışlarında hiç de efendilik olmayan bir adamdı. Yılışık değildi ama, doğal bir küstahlık vardı üzerinde. Yani ayna karşısında iki dirhem bir çekirdek kurulan küstahlardan daha çok dokunuyordu insanın onuruna. Hafif ak düşmüş koyu sarı saçları, siyah kaşları vardı. İri gözleri, geniş sakalı kişiliğini belli etmekle kalmıyor, bayağı, herkese benzeyen sıradan bir görünüş bile veriyorlardı ona. Böyle insanlar hep gülerler. Ama siz yanlarında nedense neşelenmezsiniz. Gülünç bir görünüşten bir anda mağrur bir görünüşe bürünebilirler. Mağrurken bir de bakarsınız. oynak olmuş, gözlerini oynatıp duruyor. Ama bunları öylesine yavan, öylesine yakışık almayacak bir biçimde yaparlar ki... Neyse, önceden anlatmak bir şeye yaramayacak. Bu bayı sonra çok daha yakından tanıdığım için, kapıyı açıp odaya girdiğı anı anlatırken elimde olmadan, onu o zaman tanıdığımdan daha bir tanıdık anlatıyorum şimdi. Böyle olmakla birlikte, onun üzerine şimdi gene de kesin, belirli bir şey söyleyemem. Bu tip insanlarda eksiklik, zevksizlik, belirsizlik ön plandadır.

Daha oturmamıştı ki birden bu adamın, Vasin'in üvey babası Bay Stebelkov olabileceğı geldi aklıma. Onunla ilgili bazı şeyler duymuştum. Ne var ki, duyduklarımdan çok silik şeyler kalmıştı belleğimde. Ne olduklarını bir türlü anlatamazdım. Yalnızca, bunların pek öyle iyi şeyler olmadıklarını anımsıyordum. Vasin'in, annesi öldükten sonra uzun süre onun yanında kaldığını, ama etkisinden kurtulalı çok olduğunu, şimdi amaçlarının da yollarının da ayrı olduğunu, her anlamda bütünüyle ayrı yaşadıklarını biliyordum. Bu Stebelkov'un biraz parasının olduğunu da

anımsıyorum. Vurguncunun, dalaverecinin teki olduğu üzerine bazı silik bilgiler bile vardı belleğimde. Sözün kisası, belki birkaç şey biliyordum onunla ilgili ama, unutmuştum hepsini. Selam vermeden şöyle bir tarttı beni bakışlarıyla, silindir şapkasını kanepenin önündeki masanın üzerine bıraktı, gururlu bir tavırla masayı ayağıyla itti. Benim yavaş yavaş bile oturmaya cesaret edemeyeceğim kenepenin üzerine attı kendini. Öyle ki kanepenin yayları gıcırdamıştı. Ayaklarını uzattı. Sağ ayağının burnunu oldukça yükseğe kaldırıp cilalı çizmesine bakmaya başladı.

Sonra bana döndü. İri, biraz hareketsiz gözleriyle aşağıdan yukarı süzdü beni. Hafifçe başını eğdi.

“Bulamıyorum onu evde!” dedi.

Ben susuyordum.

“Pek sallapatidir! Kendi bildiğini okur. Petersburg yakasından mı?”

“Yani Petersburg yakasından mısınız?” diye düzelttim sorusunu.

“Hayır, ben size soruyorum bunu.”

“Ben... ben Petersburg yakasından geliyorum. Peki siz nereden biliyorsunuz bunu.”

“Nereden mi? Hım.”

Göz kırptı. Ama bunu açıklayacak kadar değer vermiyor olmaydı bana. Başka bir şey söylemedi...

“Petersburg yakasında oturmuyorum,” dedim. “Oradaydım. Oradan da buraya geldim.”

Sinirleri ayağa kaldıran anlamlı bir gülümseme donup kalmıştı dudaklarında. Göz kırışığında budalaca bir şey vardı.

Sonunda konuştu:

“Bay Dergaçov’da mıydınız?”

Gözlerimi dört açtım.

“Ne Dergaçov’u?” diye sordum.

Zafer kazanmış bir komutan gibi gururla bakıyordu yüzüme.

“Tanımıyorum bile onu.”

“Hım.”

Adamdan iğrenmeye başlamıştım.

“Canınız nasıl isterse” dedim.

“Hım, evet, efendim. Hayır, izin veriniz anlatayın. Bir dükkâna girip herhangi bir mal satın alıyorsunuz. Başka bir alıcı da aynı

şeyi bitişikteki dükkandan alabilir, değil mi? Faizci dediğiniz tüccarda para... para da bir maldır. Faizci de bir tüccardır... Anlayabiliyor musunuz?”

“Sanırım.”

“Oradan geçen üçüncü bir alıcı dükkânlardan birinin vitrinini göstererek: “Bu mal işe yarar,” öteki dükkânın vitrinini gösterecek: “bu yaramaz,” diyor. Bu alıcı hakkında ne düşünebilirim ben şimdi?”

“Ne bileyim.”

“Hayır, durun, anlatayım. Örnek olarak vermiştim bunu. İnsanların anlaşmalarında en yararlı şey örnektir. Nevskiy Caddesinde yürürken karşı kaldırımında karakterini öğrenmek isteyebileceğim bir adam görüyorum. Ben bu yaya kaldırımında, o karşı yaya kaldırımında aynı yönde, Deniz Caddesine dönen köşe başına kadar yürüyoruz. Ama tam İngiliz mağazasının önünde bir ayn yeni ezdiği üçüncü bir kişiye rastlıyoruz. Şimdi iyi düşünün: O sırada dördüncü bir kişi geçiyor oradan, pratik ve işe yarayıp yaramama bakımından atın ezdiği adamla karşı kaldırımdaki adam ve benim, üçümüzün karakterini kestirmek istiyor... İzleyebiliyor musunuz?”

“Bağışlayın ama, pek zor.”

“Güzel. Tahmin etmiştim zaten. Konuyu değiştiriyorum. Almanya’da içmelerde çok bulundum. Fark gözetmeden, canımın istediğine giderdim. Akşam üzerleri piyasaya çıkınca bir sürü İngiliz görüyordum. Sizin de bildiğiniz gibi, bir İngiliz erkeğiyle arkadaşlık, dostluk kurmak güçtür. Ama aradan iki ay geçip tedavi süremizi bitirince grupla, ellerimizde ucu sivri sopalar, şu ya da bu tepeye çıkıyoruz. Bir dönemde, tam rahiplerin votkayı Şartrez yaptıkları yerde bir başına dikilip, bir şey söylemeden bize bakan oranın yerlisi bir köylü görüyorum. İşe yarayıp yaramayan bir insan olduğu üzerine bir karar vermeye çalışıyorum: Ne dersiniz? Grup gezisine, sırf kaphıcalarda onlarla konuşamadığım için çıkışım bu İngilizler’e açabilir miyim kararımı?”

“Ne bileyim. Bağışlayın, anlatuklarınızı izlemek benim için güç oluyor.”

“Güç mü?”

“Evet yoruyorsunuz beni.”

“Hım.”

Gene göz kırttı. Kolunu, büyük zafer kazanmış bir insanın gururuna benzer bir şeyi anlatan tavırla salladı. Sonra oldukça mağrur, sakin, yeni alınmış olduğu belli gazetesini yan cebinden çıkardı. Açıp son sayfasını okumaya başladı. Beni unutup gittiği belliydi. Beş dakika başını çevirip bir kez bakmadı bana. Neden sonra,

“Bresto Grayeskiy’ler yeri öpmediler demek ha?” dedi. “Geldiler gidiyorlar! Burada yere kapaklanan çok kişi biliyorum.”

Gözlerini bana dikmişti.

“Borsa işlerinden henüz anlamıyorum,” dedi.

“Yadsıyor musunuz?”

“Neyi?”

“Parayı.”

“Parayı yadsıdığım falan yok ama... bana öyle geliyor ki önce bir ülkü edinmelidir insan, para sonra gelir.”

“Yani, izninizle... İnsanın bir değeri olması için kendi parası olmalıdır...”

“Önce soylu bir ülkü, sonra para. Toplum, insanca bir ülküsü yokken zengin olsa da çok yaşayamaz, batar.”

Niçin heyecanlanmaya başladığımı bilmiyorum. Akli karışmış gibi bön bön bakıyordu bana. Yüzü birden neşeyle kaplandı. Aşırı kurnaz bir gülümseme belirdi dudaklarında.

“Versilov, değil mi? Ama gene turnayı gözünden vurdu! Yanılmıyorsam, dün karar okundu mahkemede.”

Birden, hiç beklemediğim bir anda beni çoktandır tanıdığını, belki de benimle ilgili çok şey bildiğini anlamıştım. Ama birden niçin yüzümün kıpkırmızı kesildiğini, gözlerimi ayırmadan niçin aptal aptal yüzüne baktığımı bilemiyorum. Gizlemeden gururlanıyor, büyük bir kurnazlıkla foyamı ortaya çıkarmış gibi gülerek bakıyordu gözlerimin içine.

Kollarını havaya kaldırdı.

“Hayır,” dedi. “Bay Versilov’u bana sorun siz! İşe yararlılık üzerine ne dedim size demin? Bir buçuk yıl önce o çocuk yüzünden bir işler çevirebilirdi. Evet, efendim, oysa şapa oturdu...”

“Hangi çocuktan söz ediyorsunuz?”

“Şimdi bir yanda büyötmeye çalıştığı kundak çocuğundan... ama artık ondan bir kazanç elde edemez... çünkü...”

“Ne kundak çocuğu? Neden söz ediyorsunuz siz?”

“Onun çocuğundan kuşkusuz. Matmazel Lidiya Ahmakova’dan olan çocuğundan... Pek tatlı bir kız. Öptü beni... Fosforlu kibrit başları, ha?”

“Saçmalıyorsunuz. Aklınız başınızda değil sizin! Matmazel Ahmakova’dan çocuğu yok onun!”

“Bak hele! Benim kim olduğumu da biliyor musunuz bari? Kadın doktoruyum ben. Soyadım Stebelkov. Duymadınız mı bu adı? Haklısınız, hayli oluyor doktorluğu bırakalı. Ama pratik bir işte pratik bir önerim olabilirdi.”

“Kadın doktorusunuz ha... Lidiya Ahmakova’nın doğumunu siz yaptırdınız demek?”

“Hayır, Ahmakova’nın doğumunu falan yaptırmadım. Kalabalık bir ailesi olan Grants adında bir doktor vardı. Vizite ücreti olarak yarım taler verdiler ona. Doktorların durumu öyle orada. Oysa tanınmış bir doktor da değildi... Bu iş gizli kalsın diye kendisini ben önermiştim. Anlayabiliyor musunuz? Versilov’a, yani Andrey Petroviç’e pratik bir yol gösterdim. Ama Andrey Petroviç aynı anda iki tavşanın peşinden koşmayı yegledi.”

Büyük bir şaşkınlık içinde dinliyordum.

“Halk sözü, daha doğrusu basit halkın sözü ‘Aynı anda iki tavşanın peşinden koşarsan hiçbirini yakalayamazsın’, der. Ben de şöyle diyorum: ‘Sürekli yinelenen istisnalar yinelenen yinelenen genel kural olurlar.’ Öteki tavşanın, yani Rusça’ya çevirecek olursak, öteki kadının peşinden koştu, sonunda bir şey elde edemedi. Eline bir şey geçirdin, sıkı tut, bırakma! Oysa Versilov işe hız verilmesi gereken yerde mızızlık eder, yavaş davranır. Gerçekten, genç Prens Sokolskiy’in benim de bulunduğum bir toplantıda onun için pek güzel dediği gibi, bir kadın peygamberidir Versilov. Hayır, bana gelin siz! Versilov üzerinde daha çok bilgi edinmek istiyorsanız bana gelin.”

Şaşkınlıktan iki karış açık ağzımı seyretmek hoşuna gidiyor olmalıydı. O güne dek kundak çocuğu ile ilgili bir şey duymamıştım. Tam o anda bitişik odanın kapısı hızla açıldı, birisi hızlı adımlarla içeri daldı.

Sinirli bir kadın sesi,

“Versilov, Semyonovskiy Mahallesi’nin Majayskaya Sokağı’nda, 13 no’da, Ditivinova’nın evinde oturuyormuş” diye bağırды. “Adres bürosundan geliyorum!”

Her söylediği tane tane duyuluyordu. Stebelkov kaşlarını oynatarak parmağını başının üzerine kaldırdı.

“Tam ondan söz etmeye başladık, çıkageldi... İşte sana sürekli yinelenen bir istisna daha! *Quand on parle d'une corde...*¹

Çabucak kanepeye oturdu. Kanepenin dayalı olduğu kapının arkasında konuşulanları dinlemeye koyuldu.

Ben de çok şaşırmıştım. Önce demin öylesine heyecanlı koşarak çıkıp giden genç kız olmalıydı bu. Ama Versilov'dan söz ediyordu. Birden sopa yiyen, ya da bir şeyi yapmasına engel olunan öfkeden kudurmuş bir insanın azgın bağırtısı duyuldu. Öncekiyle şimdiki arasında yalnızca şu fark vardı: Bu haykırımlar, çığlıklar bitmek tükenmek bilmiyorlardı. Bitişik odada bir boğuşma oluyor gibiydi. Çabuk çabuk konuşuyorlardı. “İstemiyorum, istemiyorum, verin, hemen şimdi verin!” ya da bunun gibi şeyler. İyice anımsamıyorum şimdi. Sonra, gene biri hızla kapıya koştu, açtı. İki kadın koridora çıkular. Biri, gene deminki gibi, ötekini durdurmaya çalışıyordu. Stebelkov kanepeden çoktan fırlamış, kapıya koşmuştu. Açıp son derece içten bir tavırla kadınların yanına gitti. Ben de peşinden koşmuşum. Ama koridorda onun görünmesi baştan aşağı boşaltulan bir kova soğuk su etkisi yapmıştı. Komşularımız hemen odalarına girip kapıyı küt diye yüzümüze kapamışlardı. Stebelkov arkalarından gidecek gibi oldu. Sonra parmağını havaya kaldırıp gülümseyerek durdu. Bir süre düşündü. Bu kez gülümseyişinde olağanüstü iğrenç, karanlık, hain birşeyler gördüm. Gene kapısından başını uzatan ev sahibesini görünce bütün koridoru parmak uçlarına basarak koşa koşa geçti, onun yanına gitti. Ev sahibesiyle iki dakika fısıldaşıp, kuşkusuz gerekli bilgiyi aldıktan sonra mağrur, kararlı adımlarla odaya döndü. Masadan silindir şapkasını aldı. Göz ucuyla bir yol aynaya baktı, saçlarını karıştırdı. Güven dolu, kendini beğenmiş tavırlarla, hatta bana bakmadan bitişikteki kadınların yanına gitmek üzere odadan çıktı. Kulağını anahtar deliğine koyup; koridorun öte ucunda durmuş, ona parmağını, “ah seni gidi çapkın, seni!” der gibi iki yana sallayan ev sahibesine zafer kazanmış bir komutan tavrıyla göz kırpıp bir süre içeriyi dinledi. Sonunda kibar bir tavırla (öyle ki kibarlıktan hafif kamburu bile çıkmıştı) kadınların kapısını parmağıyla tıklattı.

1 İti anınca...

“Kim o?” diye seslendiler içerden.

Stebelkov gür, kibirli bir sesle karşılık verdi:

“Pek önemli bir iş için girmeme izin vermez miydiniz acaba?”

Biraz beklediler içeridekiler. Önce araladılar kapıyı, sonra iyice açular. Stebelkov hemen kapının koluna yapışmıştı. Kadınlar artık isteseler de kapayamazlardı kapıyı. Stebelkov yüksek sesle birşeyler söyleyerek içeri daldı. Söyledikleri sözcüğü sözcüğüne aklımda değil ama, Versilov’la ilgiliydi. “Onunla ilgili her bilgiyi verebilirim size”, “bir şey öğrenmek istiyorsanız bana sorun”, “bilmediğiniz bir şey varsa bana gelin” gibi birşeyler geveliyordu ağızında. Hemen içeri aldılar onu. Dönüp kanepeye oturdum. Dinlemeye koyuldum. Ama bir şey anlayamıyordum. Yalnızca sık sık Versilov ismi geliyordu kulağıma. Sesinin tonundan, Stebelkov’un duruma hakim olduğunu, artık ürkek değil, biraz önce benimle olduğu gibi, kanepeye yayılarak, güven dolu tavırlarla konuştuğunu anlamışım: “Anlayabiliyor musunuz?”, “şimdi düşünün bir kez” vb. Öte yandan, kadınlara karşı son derece sevimli davranıyor olmalıydı. Çınlayan kahkahası iki kez yükselmişti. Ama sanırım pek yersiz gülmüştü ki, onun sesinin yanında, hatta arada onunkini basurarak, kadınların hiç de neşeli olmayan sesleri duyuluyordu. Özellikle demin bağırان genç kızın sesi çıkıyordu: Heyecanlı, çabuk çabuk konuşuyor, sanırım bazı suçları açığa vuruyor, sızlanıyor, suçlunun cezasını çekmesini istiyordu. Ama Stebelkov hiç susmuyor, sesini giderek yükseltiyor, giderek daha sık kahkaha atıyordu. Bu tip insanlar başkalarını dinleyemezler. Biraz sonra kanepeden indim. Konuşmalarını dinlemenin ayıp olduğunu düşünmüştüm. Pencerenin dibindeki eski yerime döndüm, hasır sandalyeme oturdum. Vasin’in bu adamı bir hiç saydığından kuşkum yoktu. Ama ben düşüncemi söyleyecek olsam hemen ciddi, baba bir tavırla “şimdiki işadamları arasında onun kadar işini bilen insan çıkmaz,” derdi. “Bizim genel, soyut dünya görüşümüzle yargılayamayız onu.” Gene de o anda hayal kırıklığı içindeydim. Yüreğim sıkışıyor, bir şey olacak diye bekliyordum. Aradan on dakika geçti. Birden şakrak bir kahkahanın tam ortasında, tıpkı daha önce olduğu gibi sandalyeden yere atladı biri. Peşinden iki kadının çığlıkları duyuldu. Stebelkov’un da yerinden fırlayıp, büsbütün değişmiş sesiyle kendini bağışlatmaya, sözlerini sonuna dek dinlemeleri için kadınları razı etmeye çalışıyormuş

gibi birşeyler söylediği duyuluyordu... Ama kulak asan yoktu ona: Öfkeli bağırışmalar yükseliyordu: "Defol! Adi herifin birisiniz siz! Utanma sıkılma diye bir şey yok sizde!" Kısacası, ite kaka dışarı atmaya çalışıyorlardı onu. Kapıyı tam onun bitişik odadan koridora fırladığı anda açmıştım. Tökezlemesinden, kadınların onu ittikleri belliydi.

Beni görünce parmağıyla göstererek,

"İşte Versilov'un oğlu" diye bağırırdı. "Bana inanmıyorsanız işte, öz oğlu burada! Buyrun!"

Gelip gururlu bir tavırla kolumdan tuttu. Beni kadınların yanına götürürken hep aynı şeyi yineliyordu:

"Bu onun oğlu, öz oğludur!"

Genç kız koridorda dikiliyor, orta yaşlı kadın iki adım gerisinde, kapının yanında duruyordu. Bu zavallı kızın pek öyle çirkin sayılamayacağını, yirmi yaşlarında ama zayıf, hastalıklı görünüşlü, sarışınca olduğunu, yüzden biraz kız kardeşimi andırıldığını anımsıyorum, o kadar. Kız kardeşime benzemesi özellikle yer etmişti belleğimde. Ancak, bu bayanın şimdi karşımda dururken gösterdiği hiddeti kuşkusuz Liza hiçbir zaman gösteremezdi. Dudakları bembeyazdı. Açık yeşil gözleri parlıyordu. Öfkeden tüm bedeni titriyordu. Budala, çaresiz bir durumda kaldığımı anımsıyorum. Bu küstah adam yüzünden söyleyecek bir şey bulamıyordum çünkü.

"Ne biçim oğulmuş! Sizin yanınızda olduğuna göre o da sizin gibi alçağın tekidir! Gerçekten Versilov'un oğluyunuz -birden bana dönmüştü öfkeli kız:- Babanıza alçak herifin, beş para etmez, utanmaz arlanmazın biri olduğunu, parasına ihtiyacımın olmadığını söyleyin... Alın, alın, hemen götürün verin ona bu parayı!"

Cebinden aceleyle birkaç kağıt para çıkardı. Ama orta yaşlı kadın (yani sonra anlaşıldığı gibi, annesi) kolunu tuttu:

"Olya, belki doğru değildir, belki oğlu bile değildir!"

Olya hızla başını çevirip annesine baktı. Bir an düşündü, yukarıdan aşağı alaylı süzdü beni. Dönüp odaya giriyordu ki, kapıyı hızla kapamadan önce eşikte durup öfkeyle bir daha bağırırdı Stebelkov'a:

"Defol!"

Tepiniyordu bağırırken. Sonra kapı kapandı. Sürgüsü sürüldü. Hala omzumu bırakmayan Stebelkov parmağını havaya kaldırıp

soru dolu bakışlarını gözlerimin içine dikti. Dudaklarında karar-sız, yayvan bir gülümseme vardı.

Öfke dolu bir sesle:

“Bana karşı bu davranışınızı gülünç, hatta alçakça buluyorum,” dedim.

Gözlerini gözlerimden ayırmamasına karşın, beni dinlemiyor-du bile.

Dalgın mırıldandı:

“Bu konuyu incelemek gerek!”

“Peki ama beni bu çamura bulamaya nasıl cüret ettiniz? Kim-dir bu? Ne biçim bir kadındır? Kolumdan tutup ona gösterdiniz beni. Ne demek oluyor bu?”

“Eh, boş ver, şeytanın biri! Masumluğunu yitirmiş bir kadın... sürekli yinelenen istisna, anlıyorsunuz ya?”

Parmağıyla göğsümden dürttü.

Elini ittim.

“Artık çok oluyorsunuz!” dedim.

Ama birden, hiç umulmadık bir tavırla, sessiz, neşeli, uzun uzun gülümsedi. Sonra şapkasını başına koydu. Yüzü birden de-ğişmişti. Neşesiz, kaşlarını çattı.

“Ev sahibesini kışkırtmalı... dedi, evden çıkarsın onları. Bir an önce yaptırmalı bunu, yoksa burada... Göreceksiniz! Bu, göreceksiniz sözümü unutmayın! Eh, şeytan görsün yüzlerini!”

Birden neşelenmişti gene:

“Grişa gelene dek bekleyecek misiniz?”

Kararlı bir sesle,

“Hayır,” dedim, “beklemeyeceğim.”

“Pekâlâ... önemli değil...”

Bir sözcük daha söylemeden dönüp yürüdü. Kuşkusuz, bir açıklama bekleyen ev sahibesine bakmayı bile gereksiz görüp merdivenlerden inmeye başladı. Ben de şapkamı kaptığım gibi, ev sahibesine benim, Dolgorukiy’in geldiğini Vasin’e iletmesini söy-leyip çıktım.

* * *

Zaman kaybetmekten başka bir şey değildi yaptığım. Hemen kendime kiralık bir oda aramaya başladım. Ama çok dalgındım. Birkaç saattir sokaklarda dolaşmama karşın, kiralık odası olan an-

çak beş altı eve uğramıştım. Yirmiden fazlasının yanından da fark etmeden geçtiğime emindim. İşin kötüsü, oda kiralamanın böyle-sine güç olduğuna aklım ermiyordu. Her yerde odalar Vasin'inki gibi, daha bile kötü durumdaydı. Ama kiralar yüksekti. Yani benim keseme göre değildi. İçinde ancak dönebileceğim bir köşe arıyordum ben. Oysa ev sahipleri bunu duyunca küçümseyerek yüzüme bakıyorlar, öyleyse 'düşkünler evine' gitmemin gerektiğini söylüyorlardı. Ayrıca, bazı evlerde öyle acayip kiracılar vardı ki, yalnızca dış görünüşlerinden onlarla geçinemeyeceğimi anlı-yordum. Öyleleriyle bir arada yaşamamak için üste para bile verirdim. Çekersiz, yelekle dolaşan, saç başı darmadağınık, yılışık, meraklı birtakım adamlardı. Küçük bir odada on, on beşi oturmuş, kâğıt oynuyorlar, içiyorlar; hemen bitişikteki odayı da bana öneriyorlardı. Öteki yerlerde ise ev sahiplerinin sorularına bu kez ben öyle budalaca yanıtlar veriyordum ki, şaşkın şaşkın yüzüme bakıyorlardı. Bir evde ev sahibiyle atıştım bile. Ama hiçbir değeri olmayan bu olayları burada tek tek anlatmanın ne gereği var. Yalnız, hava kararmak üzereyken, artık iyice yorulunca bir aşevine girip birşeyler atıştırdığımı söylemek istiyorum. Hemen şimdi gidip mirasla ilgili mektubu bir açıklama yapmadan doğrudan Versilov'un eline verecek, valizimle bohçamı odamdan kapıp, olmazsa bu geceliğine bir otele taşınacaktım. Obuhov Bulvarı'nın bitiminde, Triumph Kapısı yakınlarında, özel bir odayı bile geceliğine otuz kapağe kiralayabileceğim hanlar olduğunu biliyordum. Sırf Versilov'un evinde geceleme için bu parayı gözden çıkarmıştım. Gelin görün ki, Teknoloji Enstitüsü'nün önünden geçerken hemen orada, enstitünün karşısında oturan Tatyana Pavlovna'ya uğramak estî aklıma. Uğramamın asıl nedeni gene mirasla ilgili o mektuptu kuşkusuz. "Kundak çocuğu", "genel kural-istisnalar" üzerine öğrendiklerimle kafamın içi karmakarışık. İçimi dökmek mi, kibirlenmek mi, ağız kavgası etmek mi, yoksa ağlamak mı istiyordum, bilmiyorum. Öyle çıkıyordum Tatyana Pavlovna'nın merdivenlerini. Daha önce yalnızca bir kez, o da Moskova'dan ilk geldiğim günlerde annemin gönderdiği bir şeyi vermek için gelmişim ona. Anımsıyorum, vereceğimi verdikten sonra bir dakika durmadan dönüp gitmişim. Oturmamıştım bile. Zaten o da istememişti oturmamı.

Zili çalmamla, aşçı kadının kapıyı açması bir oldu. İçeri gir-

dim. Bundan sonra olacaklara bu denli büyük etkisi olan çılgın bir serüveni anlayabilmeniz için bütûn bu ayrıntıları şimdi anlatmam gerekiyor. Hele hele aşçı kadını... Huysuz, kartal burunlu bir Çuhonka* idi. Hanımı Tatyana Pavlovna'dan nefret ettiği bakışlarından belliydi. Hanımı, hiç evlenmemiş yaşlı kızların, burunları hep ıslak ev köpeklerine, sürekli uyuklayan kedilere düşkünlüklerine benzer bir tutkuyla bağlanmıştı ona. Ayrılamıyordu ondan. Çuhonka bazen kızıyor, kötü kötü sözler ediyor, ya da durup dururken işi ağız dalaşına vardiıyor, hanımını cezalandırmak için ağzını haftalarca açmıyordu. Böyle bir dargınlık, sessizlik gününde uğramış olmalıydım oraya. Çünkü kapıda sorduğumu pek iyi anımsadığım "Hanım evde mi?" sorusuna karşılık bile vermemiş, bir şey söylemeden çekip mutfağına gitmişti. Bunun üzerine, hanımın evde olduğunu anlayıp odaya geçtim. Kimsecikler yoktu. Tatyana Pavlovna'nın hemen şimdi yatak odasından çıkageleceğini düşünerek beklemeye koyuldum. Öyle olmasa aşçı kadın niçin içeri alsındı beni? Ayakta iki-üç dakika bekledim. Hava iyice kararmıştı artık. Tatyana Pavlovna'nın odası karanlıkta, her yanda göze çarpan bir sürü bez parçasıyla her zamankinden daha bir çirkindi. Olayın geçtiği yeri iyice gözlerinizin önüne getirebilmeniz için bu iğrenç daire ile ilgili birkaç şey söyleyeceğim. Tatyana Pavlovna inatçı, buyurmaya yatkın yaradılışı ile eski toprak sahipliği zamanından kalma tutkuları yüzünden döşeli odaları tek tek kiraya verilen bir evde oturamazdı. İşte bu garip daireyi de sırf evin içinde hanımefendi olabilmek için kiralamıştı. Üçüncü katta, pencereleri avluya bakan bu iki oda, bitleştirilmiş bir büyük bir küçük iki kanarya kafesinden farksızdı. Daireye girerken önce, genişliği bir buçuk arşın kadar olan dar, küçük bir koridor çıkıyordu karşınıza. Solda, yukarıda sözünü ettiğim iki kanarya kafesi vardı. Dar koridorun sonunda ise, gene küçücük mutfağına açılan bir kapı. Bir insana on iki saatte bir buçuk metre küp hava gereklidir. Bu odalarda belki vardı bu kadar hava ama fazlasını sanmam. Önce, tavan çirkin kaçacak ölçüde alçaktı. En tuhafı pencerelerin, kapıların, mobilyanın her şeyin kenarları dantelalı en iyi cinsinden Fransız basmasından örtülerle kaplı olmasıydı.

(*) Çuhonka: Kentliler Petersburg'un uzak mahallelerinde yaşayan Finlilerin erkeklerine Çuhonets, kadınlarına Çuhonka derlerdi - ç.n.

Örtüler odayı bir kat daha karanlık yapıyor, ona bir posta arabasının içten görünüşünden farksız bir görünüm veriyordu. Bulduğum oda her ne kadar tıka basa eşya doluyorsa, gene de içinde bir iki adım atmak olanağı vardı. Yalnız şunu da söyleyeyim, oldukça iyi eşyalardı bunlar: Bir sürü, bronz işlemeli sehpa, kutular. Bir yanda değerli, göz alıcı bir tuvalet masası duruyordu. Ama Tatyana Pavlovna'nın çıkmasını beklediğim, bu odadan kalın bir basma perdeyle ayrılmış küçücük odada, (yatak odasında), sonra anlaşıldığı gibi, yalnızca bir karyola vardı. Bütün bu ayrıntılar, yaptığım budalalığın anlaşılabilmesi için gereklidir. Oturmuş öyle bekliyordum. Kapının zili çalınca hiç telaşlanmamıştım bile. Aşçı kadının yavaş adımlarla, bir şey söylemeden gidip kapıyı açuğunu, biraz önce beni olduğu gibi, gene sessiz, gelenleri içeri aldığını duydum. İki kadını gelenler. Yüksek sesle konuşuyorlardı. Seslerinden birinin Tatyana Pavlovna, ötekinkenise o anda, hele bu koşullar altında karşılaşmaya hiç hazır olmadığım kadın olduğunu anlayınca ne denli şaşırdığımı bilemezsiniz! Yanılmış olamazdım: Bu gür, güçlü, çın çın sesi dün üç dakika dinlemiştim ama, içimde yer etmişti. Evet, "dünkü kadını" bu. Ne yapacaktım şimdi? Okuyucuya sormuyorum bu soruyu. Yalnızca o anı hayalimde canlandırmaya çalışıyorum o kadar. Şimdi bile, birden perdenin arkasına nasıl koştuğumu, kendimi Tatyana Pavlovna'nın yatak odasına nasıl attığımı açıklayamam. Sözün kısası, gizlenmiştim. Yan odaya tam girmiştim ki, onlar da kapıyı açıp içeri girmişlerdi. Niçin kaçmıştım, bilmiyorum. Her şey şuursuzca, tam anlamıyla farkına varmadan olup bitmişti.

Yatak odasına dalıp karyolaya toslayınca buradan mutfığa açılan bir kapının olduğunu fark etmiştim. Yani beladan kurtulmak için gerektiğinde kaçılabilir bir yol vardı. Ama çok kötü! Kapı kilitliydi. Üzerinde anahtar da yoktu. Umutsuzluk içinde kendimi karyolanın üzerine atım. Onları dinlemek zorunda kalacağımı görüyordum. Daha ilk tümcelerinden, ses tonlarından bu konuşmalarının gizli, aynı zamanda ilginç olacağını sezinlemiştim. Evet, dürüst, soylu bir insan, geç kalınmış olsa bile, şimdi kalkıp yanlarına gider, düştüğü gülünç duruma kulak asmadan "ben buradayım, gideyim de öyle konuşun!" der, çıkar giderdi. Oysa ben ne yerimden kıvıldadım, ne de yanlarına çıktım. Cesaretim yoktu. Bayağı bir biçimde korkuyordum. "Sevgili kardeşim Katerina

Nikolayevna," diye yalvarıyordu Tatyana Pavlovna, "çok üzünüz beni. İçiniz rahat olsun. Unutun artık bunu. Kişiliğinize de yakışmıyor. Çevrenize neşe, mutluluk saçarken şimdi birden... Sanırım bana olan güveninizi hâlâ yitirmemişsinizdir. Size nasıl bağlı olduğumu biliyorsunuz. Sonsuz bağlılığımı gizlemediğim Andrey Petroviç'e olduğumdan az değil size bağlılığım... İnanın bana artık! Şerefim üzerine yemin ederim böyle bir belge yok elinde. Belki kimsede yok. Zaten o kadar hinogluhin de değildir. Kuşkulanmanız bile ayıp doğrusu. Aranıza bu düşmanlığı boşu boşuna soktunuz..."

"Böyle bir belge var. Ondan da her şey beklenir... Prensın başına sardığı *ce petit espion*¹ ile karşılaşım dün."

"Ah *ce petit espion*! Önce, hiç de bir *espion* olamaz o. Çünkü Prensın yanına koymasını için ben kandırdım onu. Yoksa Moskova'da ya keçileri kaçırarak, ya da açlıktan ölecekti. Prensın evinde herkes onun deli olduğunu söylüyor. Öte yandan, daha önemlisi, bu görgüsüz kocaoglan salağın teki. Casus olmak kim, o kim?"

"Öyle ya... salak olduğu doğru olmasına doğru ama alçağın biri olmasına engel değil bu. Çok üzgündüm, yoksa dün gülmekten çatlardım: Beti benzi uçtu birden, çabuk adımlarla yürüdü, yılıştı, Fransızca konuşmaya kalkıştı. Oysa Moskova'da Mariya İvanovna bana ondan bir dâhiymiş gibi söz etmişti. Bunu öylesine kesin söylüyordu ki! Bu uğursuz mektup bir yerde, hem de en tehlikeli birinde. İşin önemli yanı, Mariya İvanovna denen kadının yüzündeki anlatımdan sezinledim bunu."

"Güzelim! O kadında bir şey olmadığını kendiniz söylüyorsunuz!"

"Bazı şeyler var. Yalan söylüyor. İnanın çok anasının gözünü bir kadın! Moskova'ya gidene dek hiçbir kağıdın kalmadığı umudu vardı içimde ama burada, burada..."

"Ah, tatlım! Tersine, bu iyi yürekli, anlayışlı yaratığa rahmetli kocası kız yeğenlerinin tümünden çok değer verirdi. Onu iyi tanımıyorum, kabul ederim, ama güvenini kazanabilirsiniz güzelim! Onu yenmek sizin için çok kolay olacaktır. Ben bu ihtiyarlığında tutkunum size, biliyorsunuz. Şimdi de öpeceğim sizi... Onu kendinize tutsak etmeniz bence çok kolay."

1 Bu küçük casus.

“Çalıştım, Tatyana Pavlovna, denedim, heyecanlandırdım bile. Ama çok kurnaz, çok... Hayır, değişik bir tip, Moskova’lı... Düşün, burada Kraft adında Andronikov’un yardımcılığını yapmış biri varmış. Ona başvurmamı salık verdi. Sözde birşeyler bilebilirmiş. Bu Kraft üzerine bazı bilgilerim vardı. Silik olarak anımsıyorum bile bu çocuğu. Ama onunla ilgili anlattıklarını dinlerken, onun bir şey bilmediğini söylerken yalan söylediğine, her şeyi ayrıntılarıyla bildiğine iyice inandım.”

“Peki ama niçin, niçin? Belki Bay Kraft’tan birşeyler öğrenebiliriz! Almandır, ben de anımsıyorum onu. Dürüst bir insandır. Gevezelik etmek huyu da yoktur. Gerçekten, bir deneseniz ne kaybedersiniz! Ama sanırım Petersburg’da yok. Şimdi yalnız...”

“Yoo, dün döndü. Biraz önce evindeydim... Böylesine heyecanlıyken bilerek geldim size. Ellerim ayaklarım titriyor. Bir ricam olacak meleşim Tatyana Pavlovna. Her şeyi biliyorsunuz çünkü. Kağıtlarının arasında bir kez olsun arayamaz mıydık... Birtakım kağıtlar kalmıştır ondan. Kimin eline geçmiş olabilirler? Belki tehlikeli birinin eline geçmiştir... Öyle değil mi? Sizden bir akıl almaya geldim.”

Tatyana Pavlovna anlayamamıştı:

“Evet ama hangi kağıtlardan söz ediyorsunuz? Yanılmıyorsam Kraft’a uğradığınızı söylediniz?”

“Uğradım, uğradım, demin oradaydım, tabancayla inithar etmiş! Dün akşam!”

Karyoladan fırladım birden. Benim için casus, budala dediklerinde yerimde oturabilirdim. Öte yandan, konuşmaları ilerledikçe ortaya çıkmamın daha da güçleşmekte olduğunun farkındaydım. Akıl alacak bir şey değildi bu! Tatyana Pavlovna konuşunu yolcu edene dek oturup beklemeye karar vermiştim (elbette şansım yaver gider de bir şey almak için yatak odasına girmezse); Ahmakova gittikten sonra Tatyana Pavlovna’yla kavga da etsek olurdu!.. Ama şimdi, Kraft’ın intihar ettiğini duyunca birden fırlamıştım yerimden. Zangır zangır titremeye başlamıştım. Bir şey düşümeden, kafamın içi bomboş, ne yaptığımı bilmeden yürüdüm, perdeyi kaldırıp karşılarına çıktım. Bembeyaz yüzümü, titreyen bedenimi fark edebilmeleri için oda henüz yeterince aydınlıktı. İkisi bir ağızdan haykırdılar. Nasıl haykırmalarıydı?

Ahmakova’ya döndüm.

“Kraft mı?” diye mırıldandım. “İntihar mı etti? Dün mü? Güneş batarken ha?”

Tatyana Pavlovna yakama yapışıp haykırdı:

“Neredeydin? Nereden geliyorsun böyle? Casusluk mu ediyordun? Bizi dinliyordun değil mi?”

Bu kadar da fazlaydı artık. Öfkeyle kestim sözünü:

“Yalan bu, saçma! Biraz önce casus diyordunuz benim için. Hey Tanrım! Şu dünyada sizler gibi bayağı yaratıkların yanında değil casusluk etmek, yaşamaya bile değer mi acaba! Gerçek bir insan hayatına son veriyor! Kraft ülküsü *Hekabe** uğruna intihar etti... Ama siz Hekabe’yi nereden bileceksiniz!.. Yaşantınız entrika dolu! Yalan dolanla, birbirinizi aldatarak, birbirinizin kuyusunu kazarak yuvarlanıp gidiyorsunuz!

Tatyana Pavlovna,

“Yapıştığın suratına tokatı! Yapıştığın suratına tokatı!” diye bağınıyordu.

Oysa Katerina Nikolayevna gözlerini kırpmadan yüzüme bakıyordu. Ama (her şeyi en küçük ayrıntısına dek anımsıyorum), yerinden kıpırdadığı yoktu. Bir saniye daha geçseydi Tatyana Pavlovna söylediğini kendi yapacağına benzerdi. Öyle ki, yüzümü korumak için bilinçsiz olarak kolumu bile kaldırmıştım. Kolumu ona vurmak için kaldırdığımı sandı.

“Ne duruyorsun vursana, vursana! Doğuştan hayvan olduğunu göster! Kadınlardan güçlüsün, dövebilirsin bizi, sıkılma, hadi!”

“İftiralarınız yeter, yeter artık!” diye bağırdım. Bir kadına ömrümde el kaldırmadım ben! Utanmaz bir insansınız siz Tatyana Pavlovna. Hep hor gördünüz beni. Kişi çevresindeki insanlara, saygılı davranmalıdır! Bana bakarak gülüyorsunuzdur belki Katerina Nikolayevna. Elden ne gelir. Tanrı o yakışıklı yaverleriniz gibi boy bos vermemiş bana. Bununla birlikte yanınızda küçülmüş görmüyorum kendimi. Tersine yükseğim sizden... Eh, sözlerime nasıl bir anlam verirsiniz verin! Ama şunu bilirsiniz, suçsuzum! İstemeyerek düştüm buraya Tatyana Pavlovna: Yalnızca Çuhonkanızda, daha doğrusu, ona olan düşkünlüğünüzde suç. Niçin soruma yanıt vermedi de doğrudan içeri aldı beni? Sonra siz de hak verirsiniz, bir kadının yatak odasından çıkmak öylesine ga-

(*) Troya Kralı Priyamos'un karısı - ç.n.

rip, öylesine sıkıcı geldi bana ki, bütün suçlamalarınıza, hakaretlerinize katlanmaya razı oldum, ama görünmemek... Gene gülüyor musunuz Katerina Nikolayevna?"

Tatyana Pavlovna (neredeyse iteleyerek) beni odadan çıkarmaya çalışırken,

"Defol, çık dışarı, defol!" diye bağıırıyordu. "Uydurmalarına inanmayınız Katerina Nikolayevna. Onun için deli dediklerini söylemiştim size!"

"Deli mi? Nerede? Kimler, nerede deli diyorlarmış benim için? Ama önemi yok. Olsun varsın! Yeter artık; Katerina Nikolayevna! Kutsal olan her şeyin üzerine yemin ederim bu konuşmamız da, siz konuşurken duyduklarım da aramızda kalacak... Sırlarınızı öğrendiysem bunda benim günahım ne? Ayrıca, yarından tezi yok, babanızın yanındaki işimi bırakacağım. Aradığınız o belgeye gelince, o bakımdan da içiniz rahat olsun."

Katerina Nikolayevna birden kaşlarını çattı. Beti benzi uçmuştu. Belki bana öyle gelmişti... Gereğinden çok şey söylediğimi anlamakta gecikmedim.

Yürüyüp çıkum odadan. Ağızlarını açmadan peşimden baktılar. Gözlerinde aşırı bir şaşkınlık vardı. Kısacası, öyle bir bilmece bırakmıştım ki onlara...

IX

Çabuk adımlarla eve gidiyordum. Şaşılasi şeydir, keyfim yerindeydi. Kadınlarla, hele böyle kadınlarla -daha doğrusu, böyle bir kadınla, Tatyana Pavlovna'yı saymıyordum çünkü- böyle konuşamazdı kuşkusuz. Belki bu ayarda bir kadının yüzüne karşı "entrikalarınızın içine tüküreyim", demek olmazdı. Ama ben söylemiştim, keyfim de asıl bunun için yerindeydi. Yalnızca böyle konuşmakla, o dakikaya dek durumumdaki tüm gülünçlüğü silip attığıma inanıyordum... Ama bunu uzun uzadıya düşünecek durumda değildim şimdi: Kraft doldurmuştu kafamın içini. Çok acı çekmiyordum ama, sarsılmıştım gene de. Öyle ki, başkalarının mutsuzluğuna tanık olduğunda, yani birinin ayağını kırdığını, hakarete uğradığını, en sevdiği varlığı yitirdiğini, vb. gördüğünde ya da duyduğunda insanın içini dolduran o olağan, bi-

raz sevinçli duygunun beni sarması bir yana, bu alçakça haz yerini sağlam bir duyguya, daha doğrusu bir hüzne bırakmış, yitip gitmişti. Kraft'a acıyordum. Belki acımıyordum, ama içimde güçlü, soylu bir duygu vardı. Bundan da kıvanç duyuyordum. Gerçekte öteki duyguları ezmesi, onunla ilgili olmayan tüm düşünceleri kovup atması olağan gibi gözükken dehşetli bir haber aldığı zamanlar insanın aklına ne çok yabancı, önemsiz düşünceler üşüşüyor! Hele o önemsiz olanları... İnadına bırakmazlar insanın yakasını. Birkaç dakika süren, hatta evde olduğum, Versilov'la konuştuğum sürece hiç dinmeyen oldukça duygulu bir sinir titremesinin yavaş yavaş tüm bedenimi sarmakta olduğunu anımsıyorum.

Bu konuşma acayip, olağanüstü koşullar altında geçmişti. Avlu içinde, müstakil bir evde oturduğumuzu söylemiştim. Numarası on üçtü. Avlu kapısından giriyordum ki, bir kadının yüksek sesle sabırsız, heyecanlı "On üç numara nerede?" diye sorduğunu duydum. Hemen bitişikteki ıvır zıvır satan dükkânın kapısını açıp başını uzatmış, soruyordu. Yanıt vermemiş, hatta onu kovmuş olsalar gerekti. Çünkü merdivenleri indi. Ayaklarını yere vurarak, "Buranın kapıcısı nerede?" diye bağırmaya başladı.

Bu sesi tanımışım. Yanına gittim.

"Ben on üç numaraya gidiyorum," dedim. "Kimi görmek istiyorsunuz?"

"Bir saattir kapıcıyı arıyorum. Her önüme gelene soruyorum, her merdivene tırmanıyorum."

"On üç numara avludadır. Beni tanımadınız mı?"

Oysa tanımişti beni.

"Yanılmıyorsam Versilov'u görmek istiyorsunuz," diye ekledim. "Görülecek bir hesabınız var onunla. Benim de. Ölünceye dek bir daha görüşmemek üzere ayrılmak için onunla son konuşmamı yapmaya, hesabı kesmeye geldim. Gidelim."

"Oğlu musunuz?"

"Hiç önemi yok bunun. Her ne kadar soyadım Dolgorukiy ise de, tutalım ki oğluyum. Yasadışı oğluyum. Bu efendinin sürüyle yasadışı çocuğu vardır. Vicdanı ile onurunun zorlamasıyla yasal oğlu da evinden kaçır. Incil'de de böyledir. Yeni bir mirasa kondu. Bana bu mirastan bir pay düşün istemiyorum. Bunun için kendi emeğimle geçinmeye gidiyorum. Soylu olan insan gerekti-

ğinde canını bile vermekten çekinmez. Kraft intihar etti. Ülküsü uğruna canına kıydı. Düşünün, genç, kendisinden çok şeyler beklenen... Bu yandan, bu yandan! Şu evde oturuyoruz. Incil'de de vardır, evlat babasından kaçır, kendi yuvasını kurar... Ülkü çekerse kişiyi... Ülküsü varsa! Ülküdür en önemli olan, her şeyin başı ülküdür...”

Bizim merdivenleri çıkarken durmadan konuşuyordum. Okuyucu, kendime acımadığımı, gerektiğinde ipliğimi pek güzel pazara çıkardığımı da fark etmiştir sanırım. Gerçeği söyleyebilmeğe alıştıırıyordum kendimi. Versilov evdeydi. Paltomu çıkarmadan girdim kapıdan. Yanımdaki de... Kızacağız son derece zavallı giyimliydi. Koyu renk tayyörünün üstünde yağmurluk ya da manto yerine giyildiği belli, lime lime bir şey vardı. Başında, ona hiç de yakışmayan eski, tüyleri dökülmüş bir denizci şapkası. Salona girdiğimizde annem elinde işi, her zamanki yerinde oturuyordu. Kız kardeşim ise kim geldi diye bakmak için odasından çıkmış, kapıda dikiliyordu. Versilov gene boş oturuyordu. Yerinden kalkıp bize doğru yürüdü. Sert, soru dolu bakışlarla gözlerimin içine bakıyordu. Belayı savuşturmak için acele ettim:

“Bu bayanla bir ilişkim yok,” dedim. “Dış kapıda karşılaştık. Sizi arıyordu. Kimse evi göstermiyordu ona. Aldım, buraya getirdim. Ben ise, daha sonra size açıklamayı istediğim kişisel bir işim için geldim...”

Versilov hâlâ meraklı süzüyordu beni.

“İzin verin,” diye başladı kız.

Versilov ona döndü.

Kız biraz önce sokakta olduğu gibi bağınıyordu.

“Dün bu paraları bana bırakmak nereden aklınıza esti diye çok düşündüm... Ben... sözün kısası... Alın paralarınızı!”

Bir deste kâğıt parayı masanın üzerine fırlattı.

“Adresinizi adres bürosundan bulmak zorunda kaldım. Yoksa daha önce getirirdim.”

Annemin yüzü bembeyaz olmuştu. Kız birden ona döndü:

“Bakın! sizi küçültmek istemem, temiz bir yüzünüz var. Belki kızısınızdır bile. Karısı olup olmadığınızı bilmiyorum, ama haberinizi olsun, bu bay mürebbiyelik, öğretmenlik yapmak isteyen yoksul kızların son meteliklerini yatırıarak gazetelere verdikleri

duyurulan kesip alıyor, hayasız emellerle bu zavallıları bulup parayla onları felakete sürüklüyor. Dün ondan nasıl para aldığımı bilemiyorum. Öylesine dürüst bir görünüşü vardı ki!.. Yeter aruk, bir sözcük etmek istemiyorum! Alçak, iğrenç bir insansınız bayım! Niyetiniz dürüst bile idiye gene özür dilemeyeceğim sizden. Tek sözcük istemiyorum, yeter! Oh, ailenizin karşısında ne mal olduğunuzu ortaya çıkardığım için öyle mutluyum ki. Allah belanızı versin!”

Dönüp koşarak çıkıyordu, kapıda bir an durdu,
“Mirasa konuştuğunuzu söylüyorlar!” diye bağırdı.

Sonra bir gölge gibi kayboldu. Yineliyorum: Pek sinirli bir kızıydı. Versilov şaşkındı. Düşünüyormuş, birşeyler kuruyormuş gibi ayakta dalgın duruyordu. Sonunda birden bana döndü:

“Daha önceden tanııyor musunuz onu?”

“Bugün Vasin'deyken bir rastlantı sonucu, koridorda size ateş püskürdüğünü duymuştum. Bağıyor, çağırıyor, size lanet okuyordu. Ama konuşmadık. Aranızda ne geçtiğini bilmiyorum. Bir de demin kapıda gördüm kendisini. Dün sözünü ettiğiniz “arimetik dersleri” veren bayan öğretmenlerden biri olsa gerek...”

“Evet. Ömrümde bir kez bir iyilik edeyim dedim onu da... Neyse, senin zorun ne bakalım?”

“Bu mektup,” diye karşılık verdim. “Açıklama yapmayı gereksiz buluyorum. Kraft verdi onu bana. Ona da toprağı bol olsun Andronikov'dan kalmış. Okuyunca içeriğini öğreneceksiniz. Şunu da ekleyeyim, bu mektubun varlığından dünyada benden başka kimsenin haberi yok. Çünkü onu bana verdikten sonra intihar etmiş Kraft...”

Ben tıkanarak, acele acele konuşurken o mektubu almış, sol elinde tutarak dikkatle beni dinliyordu. Kraft'ın intihar ettiğini söylerken bu haberin üzerindeki etkisini görebilmek için gözlerinin içine dikkatle bakıyordum. Hayret! Kılı kıpırdamamıştı. Kaşlarını oynatsaydı bari. Tersine, ben sözümü bitirdikten sonra hiç yanından ayırmadığı siyah bir kurdelenin ucuna bağlı saplı gözlüğünü çıkardı, mektubu lambanın yanına götürüp imzasına baktıktan sonra dikkatle okumaya koyuldu. Bu gururlu soğukkanlılığın bana ne denli dokunduğunu anlatamam. Kraft'ı çok iyi tanıyor olmalıydı. Öyle olmasa bile dehşet verici bir haberdi bu! Sonra, doğal olarak, bunun onda bir etkisi olsun istiyor-

dum. Yarım dakika bekledikten sonra, mektubun uzun olduğunu bildiğim için dönüp odama çıktım. Valizim çoktan hazırdu. Birkaç eşyama daha bohçama sokmam gerekiyordu. Annemi düşünüyordum. Bunun için bilerek gitmemiştim yanına. On dakika sonra bütün hazırlıklarımı tamamlayıp tam bir araba kiralamak için dışarı çıkacağım sırada tavan arasındaki odama kız kardeşim girdi.

“Al, annem altmış rubleni gönderdi. Ona para verdiğini Andrey Petroviç'e söylediği için bir kez daha özür diliyor senden. Ayrıca fazladan yirmi ruble var burada. Bir aylık bakımın için dün elli ruble bırakmıştın, annem diyor ki senden otuz rubleden fazla alamazmış, çünkü bakımına elli ruble gitmemiş. Yirmi rublesini geri gönderdi.”

“Peki, teşekkür ederim. Umarım doğru söylüyordur. Elveda, kardeşim, gidiyorum!”

“Bu saatte nereye?”

“Sırf bu evde gecelememek için şimdilik bir otele gideceğim. Anneme kendisini sevdiğimi söyle.”

“Bunu biliyor. Andrey Petroviç'i sevdiğini de biliyor. Deminki zavallı kızı buraya getirmekle hiç iyi etmedin!”

“Yemin ederim ben getirmedim onu. Kapıda karşılaştık.”

“Hayır, sen getirdin.”

“İnan bana...”

“Düşün, kime istersen sor, buna senin neden olduğunu kendin de göreceksin.”

“Versilov'un küçük düştüğüne sevindim. Düşün, Lidiya Ahmakova'dan bir çocuğu var... ama sana ne diye söylüyorum ki bunu...”

“Onun mu? Onun mu Ahmakova'dan çocuğu varmış? Ama onun değil ki çocuk! Bu saçmalığı kimden duydun?”

“Sen nereden biliyorsun bunu?”

“Ben mi? Luga'da kendim baktım o çocuğa. Beni dinle, abi: Çoktandır farkındayım, bir şey bilmeden, öğrenmeden Andrey Petroviç'e hakaret ediyorsun, annemi bile küçük düşürmeye çalışıyorsun.”

“Haklıysa, suç bende olacak, hepsi o kadar. Oysa seni onlardan az sevmiyorum. Niçin öyle birden kızardı yüzün kardeşim? Şimdi daha da kızardın! Peki, peki, ama gene de, o Prens yavrusunu

Ems'de Versilov'a attığı tokat için düelloya çağıracağım. Ahmakova konusunda Versilov haklıysa böylesi daha iyi."

"Abi, kendine gel, ne oluyorsun?"

"Şansım varmış ki, dava görüşülüp karara bağlandı... Bak, şimdi de sarardın."

Liza ürkek ürkek gülümsedi:

"Prens düello çağrısını kabul etmeyecektir."

"O zaman herkese rezil ederim onu. Ne oluyor sana, Liza?"

Benzi öylesine uçmuştu ki, ayakta daha fazla duramadı, kanepeye çöktü.

Aşağıdan annemin sesi işitildi:

"Liza!"

Oturunca biraz kendine gelmişti Liza. Ayağa kalktı, yüzüne bakarak içtenlikle gülümsedi:

"Abi, ya bu saçmalıkları bırak, ya da her şeyi öğrenene dek bekle: Öylesine az şey biliyorsun ki."

"Düello edeceğimi öğrenince sarardığını hiç unutmayacağım Liza."

"Evet, evet, unutma!"

Aynılırken yüzüne bakarak bir kez daha gülümsedi, merdivenlerden inmeye başladı.

Bir araba bulup arabacının yardımıyla eşyalarımı arabaya yükledim. Evdekilerden hiç kimse karşı koymadı, durdurmaya çalışmadı beni. Versilov'la karşılaşmamak için "hoşçakalın" demeye bile annemin yanına uğramadım. Her şey tamam olduktan sonra arabaya bindiğimde birden bir şey geldi aklıma,

"Semyonovskiy Kôprüsüne, Fontanka'ya," diye seslendim arabacıya.

Gene Vasin'e gidiyordum.

* * *

Vasin'in, Kraft'ı benden belki de yüz kez daha yakın tanıdığını anımsamışım. Yanılmamışım. Vasin hemen anlattı bana her şeyi. Ama pek öyle heyecanlanmamıştı. Belki çok yorgundur, diye geçirdim içimden. Gerçekten de öyleymiş. Sabah Kraft'a gitmiş. Güncesinden anlaşıldığı gibi, Kraft dün akşam hava karardıktan sonra tabancayla (benim gördüğümle) intihar etmişti. Güncedeki son sözcüğü ölümünden biraz önce yazmıştı: "Çok karanlık oldu,

harfleri göremiyorum artık. Arkamdan yangın çıkabileceğinden korktuğum için mum yakmak istemiyorum.” Pek garip bir anlatımla şöyle bitiriyordu son satırını: “Mum yakıp, tam ateş edeceğim sırada hayatım gibi onu da söndürmeyi hiç istemiyorum.” Bu ölüm öncesi güncesini Petersburg’a geldiğinde yazmaya başlamıştı. Üç günlük anılarıydı. Benim onu evde yalnız bırakıp gitmemden sonra her on beş dakikada bir dökmüş içini deftere. Son üç-dört not ise beş dakika arayla yazılmıştı. Bu günceyi bir süre elinde bulunduran Vasin’in (okuması için vermişlerdi onu ona), sayfalar küçük, notlar kısa kısa olmasına karşın, onu kopya etmemesi şaşırtmıştı beni. “Son sayfayı yazıp alsaydınız hiç olmazsa!” diye haykırmıştım. Vasin, gülümseyerek her şeyin aklında olduğunu söyledi. Notlarını bir sıra gözetmeden, içinden geldiği gibi yazmış ama, insanın aklından çıkacak gibi degillermiş. Böyle bir durumda bunun bile iyi bir şey olduğunu söyleyecektim ki, vazgeçtim. Bir şeyler anımsayıp yinelemesini istedim. Kraft’ın intihar etmeden bir saat önce yazdığı birkaç satırı anımsadı: “Soguktan titriyorum”, “ısınmak için bir kadeh içki içecek oldum ama, kanımı sıvılaştıracağını düşünerek vazgeçtim.”

“Bunun gibi şeyler işte,” diye sözünü bitirdi Vasin.

Yüksek sesle,

“Bunların saçma şeyler olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?” dedim.

“Öyle bir şey mi söyledim? Yalnızca güncenin kopyasını almadım, o kadar. Saçmalıklarla doluydu ama, son derece olağan bir günceydi. Daha doğrusu, doğal, yani böyle bir durumda olması gerektiği, olabileceği gibi...”

“Öyle ama, ya son düşünceler, ya son düşünceler.”

“Son düşünceler kimi zaman önemsiz, boş olurlar. Kendi hayatına son veren biri bunun benzeri güncesinde böyle önemli bir anda aklına bir tek ‘üstün düşüncenin’ gelmediğinden, oysa sürüyle önemsiz saçmalığın üşüştüğünden yakınır.”

“Soguktan titremesi de mi önemsiz?”

“Yani siz şimdi üşümesine mi yoksa kanının sıvılaşmasından korktuğuna mı daha çok önem veriyorsunuz? Bu arada şu gerçek de bilinir, iradesiyle de olsa, iradesi dışında da, yakın ölümü üzerine düşünmek gücüne sahip insanlardan pek çoğu, ölümden sonra cesetlerinin göze hoş gelecek biçimde kalması için titizlenirler

genellikle. Kraft da bu düşüncenin etkisi altında, kanının sıvılaşmasından korkmuştu. Kanama çok olurdu çünkü.”

“Bu söylediğinizin gerçek olup olmadığını bilmiyorum... diye mırıldandım. Acaba öyle midir? Ama bunu doğal saymanıza da şaşmıyor değilim doğrusu. Peki, hiç mi yakınlığınız yoktu Kraft’la, hiç mi konuşmadınız, birbirinizin dertlerine ortak olmadınız? Bir parçacık olsun üzülmediniz mi ölümüne?”

“Yo! Elbette üzüldüm. Ama bambaşka şeydir bu. Kraft ölümünü akılcı bir çıkış yolu olarak serdi gözlerimizin önüne. Dün Derğaçov’un önünde onun için söylenenlerin doğru olduğu anlaşılıyor: Bilimsel temellere dayanmayan bazı yollardan gidilerek, hatta matematikten bile yararlanarak Rus ulusunun ikinci sınıf bir ulus olduğu görüşünü savunan birtakım düşünceleri içeren bu defteri bıraktı arkasında. Dünyada Rus olarak yaşamaktansa ölmenin daha iyi olduğu görüşündeydi. Size bir şey söyleyeyim mi, burada en dikkati çeken nokta insanın istediği görüşe inanabileceğidir. Ama bu görüş, ya da inanç uğruna tabancayı şakağına dayayıp intihar etmek her zaman olmaz kuşkusuz.”

“Öyle ya, yaratılışın buradaki etkisini hesaba katmak gerekir.”

Vasin kaçamak karşılık verdi:

“Belki yaratılıştan başka şeylerin de.”

Aptallığı, irade zayıflığını ima ettiği belliydi. Beni çileden çıkaran da buydu işte.

“Dün siz duygulardan söz ettiydiniz Vasin.”

“Dün söylediğimi bugün yadsımıyorum. Ama önümüzdeki olayda o denli kaba hatalar göze çarpıyor ki, iyi gözlem, ister istemez acıma duygusunu bile söküp atıyor insanın içinden.”

“Biliyor musunuz, Kraft’ı çamura baturacağınızı gözlerinizden anlamışım. Bu kötüllemelerinizi duymamak için düşüncelerinizi sormamaya karar vermiştim. Siz açtınız konuyu. Size hak vermemek elde değil. Ama gene de sevmedim bu davranışınızı. Kraft’a acıyorum.”

“Sanırım konudan uzaklaştık...”

“Evet, evet,” diye kestim sözünü. “Ama böyle durumlarda hayatta kalanlar, ölünün yargılayıcıları hep kendi kendilerine ‘göçtü gitti öte dünyaya, ne kadar üzülsek, dövünsek azdır, ama biz kaldık, pek öyle yırtınmaya değmez’, diyebilirler. Bu da teselli verici bir şeydir.”

“Evet, öyle olsa gerek. Böyle düşünecek olursak... Anlaşılan, şaka ediyorsunuz: Doğrusu, zekice bir şakaydı. Bu saatlerde çay içerim ben. Şimdi söyleyeceğim, hazırlasınlar. Bana arkadaşlık edersiniz sanırım.”

Valizimle bohçamı bakışlarıyla ölçüp biçerek dışarı çıktı.

Gerçekten de, Kraft'ın öcünü almak için daha ağır konuşmak isterdim. Elimden geldiğince ağır da konuşmuştum. Ama “biz kaldık” dememi önce ciddi sanması şaşılacak şeydi. Öyle olsa da olmasa da gene benden haklıydı. Duygularında bile haklıydı. Bunu hiç sıkılmadan itiraf ediyordum. Ama onu hiç sevmediğimi de hissediyordum.

Çayı getirdiklerinde bir geceliğine beni konuk etmesini istediğimi, bu olmazsa çekinmeden söylemesini, çıkıp hana gideceğimi söyledim. Sonra ayrıntılara girmeden Versilov'la kavga ettiğimi, bir daha onunla hiç görüşmeyeceğimi anlattım. Durumumu kısaca özetledim. Vasin dikkatle dinliyordu beni. Ama çok soğukkanlıydı. Genellikle yalnızca sorularına karşılık veriyordu. Ama yanıtları içtendi. Baştan savma değildi. Sabah ondan akıl danışmaya geldiğimde cebimdeki mektuptan ona hiç söz etmemiş, gelişimi olağan bir ziyaret olarak nitelemiştim. Versilov'a bu mektuptan benden başka kimsenin haberdar olmayacağına söz verdikten sonra, kime olursa olsun, ondan söz etmek hakkını bulmuyordum kendimde. Onların işlerinden Vasin'e söz etmek nedense kötü bir davranışmış gibi geliyordu bana. Ama yalnızca onların işlerinden, başkalarından değil. Bir ara bayan komşusunun (Versilov'un evinde sonuçlanan) olayından söz ederek ilgisini çekmeyi başarmıştım. Aşırı bir dikkatle dinliyordu beni. Hele Stebelkov'dan söz ederken kulak kesilmişti. Stebelkov'un Dergaçov'u sorması üzerine söylediklerimi iki kez yinelettikten sonra düşünceye bile dalmıştı. Dünyada hiç kimsenin, hiçbir şeyin Vasin'i güç duruma düşüremeyeceğini o anda anladım. Bununla birlikte, bu düşüncenin aklıma geldiği ilk anda onun için iyimser olduğumu da anımsıyorum.

Stebelkov üzerine söylediklerimi şöyle bitirdim:

“Ama Bay Stebelkov'un sözlerinden pek bir şey anlayamadım. Tuhaf, dolambaçlı konuşuyordu... nasıl söyleyeyim, sanki bir havailik vardı davranışlarında...”

Vasin birden ciddileşti.

“Gerçekten, konuşmayı beceremez. Ama yalnızca ilk bakışta oldukça iyi bir izlenim bırakmış olmalıydı üzerinizde. Hem bu gibi insanlar her konuda az çok bilgi sahibi düşünce adamı değil, daha çok iş gücü, ticaret adamıdır. Bu yönden değer biçmeli onlara...”

Benim düşüncelerimin tıpkısıydı söyledikleri.

“Öyle ama,” dedim, “bayan komşularınızı dehşetli kızdırdı. Tanrı bilir nereye varırdı iş...”

Vasin komşularının üç hafta önce bitişik odaya taşındıklarını, taşradan geldiklerini söyledi. Odaları çok küçükmüş. Son derece yoksul oldukları, bir şey bekledikleri belliymiş.

Genç kızın öğretmenlik için gazetelere duyuru verdiğini bilmiyordu Vasin. Ama Versilov’un onlara uğradığını duymuştu. O evde yokken uğramış. Haberi de ev sahibesi iletmış ona. Herkesten kaçıyormuş komşular, ev sahibesine bile yaklaşmıyorlarmış. Vasin son birkaç gündür bitişik odada birşeylerin döndüğünü seziyor olmuş. Ama bugünkü gibisi hiç olmamış. Komşular üzerine bu konuşmamız başından sonuna dek aklımda. Kanepenin dayalı olduğu kapının arkasında şimdi bir ölüm sessizliği vardı. Stebelkov’un bitişik komşularla ilgili ev sahibesiyle konuşmayı düşündüğünü, iki kez “Göreceksiniz!” diye yinelediğini söylediğimde bununla çok ilgileni Vasin.

“Bunu boşuna söylemediğini göreceksiniz,” dedi. “Bu bakımdan sezgileri güçlüdür. Kolay yanılmaz.”

“Ev sahibesine onları kapı dışarı etmesini mi söyleyecek demek istiyorsunuz?”

“Hayır, kapı dışarı etmesini falan söyleyeceğini demek istemiyorum. Bu çeşit olaylar öyle ya da böyle, bir gün sona ererler... Bırakalım Stebelkov’u şimdi.”

Komşularını Versilov’un ziyarete gelmesi üzerine düşüncelerini söylemekten kesinlikle kaçınıyordu.

“Her şey olabilir. Cebi para yüzü gördü adamcağızın... Bununla birlikte, basbayağı sadaka vermiş de olabilir. Bu onun yaradılışına, belki eğilimlerine bile, daha uygundur.”

Stebelkov’un bir “kundak çocuğundan” söz ettiğini söyledim. Vasin aşırı ciddi bir tavırla, sözcüklerin üzerine basa basa (bunu çok iyi anımsıyorum),

“Stebelkov bu konuda yanlış şeyler biliyor, dedi. Kimi zaman

pratik zekâsına gereğinden fazla güvenir. Bu yüzden, çoğu zaman gerçekten güçlü olan mantığına güvenerek hüküm vermekte acele eder. Oysa kahramanlarını da göz önüne alacak, onları da bir bir inceleyecek olursak, olayın günlük yaşantıdaki sonuçlarının daha bir olağanüstü, şaşırtıcı olduğu görülebilir. Bu konuda da böyle olmuştur işte. Bazı şeyler duydu, gördü ya, çocuğun Versilov'dan olduğuna hükmetti hemen. Oysa hiç de Versilov'dan değil o çocuk.”

Bildiklerini anlatması için üsteledim. Beni çok şaşırtan bazı şeyler öğrendim: Çocuk Prens Sokolskiy'dendi. Lidiya Ahmakova, hastalığının bir sonucu olarak mı, yoksa yaradılışının hayale yatkın olmasından mı, nedense, bazen delice şeyler yaparmış. Versilov'dan önce Prensle ilgilenmiş. Vasin'in anlatuklarına göre, Genç Prens, “kızın aşkına karşılık vermekte güçlük çekmemiş.” Aralarındaki ilişki çok kısa sürmüştü. Bilindiği gibi, kavga etmişler. Lidiya kovmuş Prensi, “öteki de buna pek sevinmiş hani.”

“Çok garip bir kızdı,” diye ekliyordu Vasin. “Aklının her zaman başında olmaması olasıdır. Paris'e giderken, genç Prens, kurbanını ne durumda bıraktığını bilmiyormuş. Son dakikaya, Paris'ten dönene dek bundan haberdar değilmiş. Versilov, genç kızın yakın dostu olduktan sonra yavaş yavaş kendini belli eden durumu fark edince (ki babası da son zamanlara dek böyle bir şeyi akıllarına getirmiyormuş) evlenme önerisinde bulunmuş ona. Aşık kız sevinçten göklere uçuyordu. Versilov'un önerisine değer veriyordu ama öte yandan, “bunda, onun fedakârlığından başka şeylerin varlığının da farkındaydı. Elbette gene yaptı yapacağını,” diyordu Vasin. Çocuk (bir kız çocuğuydu) gününden bir ay ya da altı hafta önce doğmuş. Almanya'da bir yere yerleştirmişler onu. Ama sonra Versilov geri almış çocuğu. Şimdi Rusya'da bir yerde, belki de Petersburg'daymış.

“Ya fosforlu kibrit başları?”

Vasin,

“Bu konuda bilgim yok,” dedi. “Babasından izin aldıktan iki hafta sonra öldü Lidiya Ahmakova. Bu arada ne oldu ne bitti, bilmiyorum. Prens Paris'ten dönüşünde çocuk olduğunu duymuş, çocuğun kendisinden olduğuna önce inanmamış... aslında bu olayı her yandan bir gizlilik perdesiyle sarmışlardı. Şimdi bile en küçük bir bilgi vermekten kaçınıyorlar.”

Öfkeyle,

“Ne biçim bir insanmış bu Prens!” diye haykırdım. “Hasta bir kızcağıza öyle davranılır mı!”

“O zaman hasta değildi... Hem kendi kovdu onu... Evet, kızıdan yararlanmakta o da acele etti belki.”

“Böyle bir alçağı haklı görüyorsunuz demek?”

“Hayır. Yalnızca alçak demiyorum onun için, o kadar. Alçaklıktan başka çok şeyler daha söz konusudur burada. Genelde, pek olağan bir olaydır.”

“Vasin, söyleyin, onu yakından tanıyordunuz, değil mi? Beni çok ilgilendiren bu durumla ilgili düşüncelerinize inanmayı isterdim...”

Ama Vasin birden çekimser yanıtlar vermeye başladı. Prensi tanıyordu ama, nasıl tanıştıklarını anlatmaktan kaçınıyor, bu konuyla ilgili sorularıma yanıt vermiyordu. Yaradılışı bakımından Prens az da olsa hoşgörüye değdiğini söyledi. “Çok iyiniyetli, hassas bir insandır ama, içinden geldiği gibi hareket etmesi için ne iradesini, ne de mantığını kullanabilir.” Kişiliği güçlü olmayan bir insanmış. Çeşit çeşit düşünceler, olaylar ona göre değilmiş ama, o gene de üzerlerine üzerlerine gidermiş. Örneğin, bir gün, gelip ısrarla şöyle diyebilirmiş size: “Ben bir prensim. Rürük soyundanım. Peki ama ekmek parası kazanmam gerekiyorsa niçin ayakkabıcılık yapamayacağım? O denli beceriksiz miyim yoksa? Tabelama şöyle yazarım: ‘Ayakkabıcı prens falan’, güzel bile olurdu doğrusu.”

“İşin önemli yanı, bu söylediğini yapar da,” diye ekliyordu Vasin. “Aslında bunu, bazı inançları olduğu için değil de, basit düşünceli duyarlılığından söyler. Böyle bir dakikanın peşinden bir pişmanlık devresi gelir. O zaman, bir öncekiyle taban tabana zıt bir davranışta bulunmaya her an hazırdır. Böyle karşıtıklar içinde geçer ömrü. Zamanımızda çok insan bu dengesizlik yüzünden batağa saplanmıştı. Oysa kendilerinin hiçbir suçu yoktur bunda. Bir suçları varsa o da zamanından önce dünyaya gelmiş olmalarıdır.”

Elimde olmadan düşünceye daldım.

“Ordudan kovulduğu doğru mu?” dedim.

“Kovulup kovulmadığını bilmiyorum ama, bazı tatsız olaylar yüzünden ayrıldığını duydum. Ordudan ayrıldıktan sonra geçen yıl sonbaharda iki üç ay Luga’da kaldığını biliyor musunuz?”

“O sıralar sizin... orada olduğunuzu biliyorum.”

“Evet, ben de bir ara oradaydım. Prens, Liza Makarovna'yla da tanışmıştı.”

“Öyle mi? Bunu bilmiyordum. Ne yalan söyleyeyim, kız kardeşimle öylesine az konuştum ki... Yoksa annemin evine de mi girdi çıktı?” diye haykırdım.

“Yo, hayır. Uzaktan tanışıyorlardı.”

“Evet, kız kardeşim bu çocuk için bana ne dedi, biliyor musunuz? Çocuk da Luga'da mıydı yoksa?”

“Bir ara.”

“Peki, şimdi nerede?”

“Petersburg'da olabilir.”

Çok heyecanlanmışım.

“Annemin az da olsa bu Lidiya olayına katıldığına dünyada inanmam!” diye haykırdım.

Vasın hoşgörür bir tavırla gülümsedi:

“Bu olayda, şimdi anlatmaya girişmeyeceğim bir sürü entrika dışında, özellikle Versilov'un rolünün ona özgü kötü bir yanı yoktu.”

Gülüşünden benimle konuşmaktan artık sıkılmaya başladığı belliydi. Ama bunu gizlemeye çalışıyordu. Bir kez daha haykırdım.

“Asla! Bir kadının kocasını başka bir kadına kendi isteğiyle bırakacağına asla inanmam!.. Yemin ederim annem katılmamıştır bu olaya!”

“Öyle ama, karşı da koymadı?”

“Onun yerinde olsam gururumu ayaklar altına almaz, ben de karşı koymazdım!”

Vasın,

“Bana sorarsanız,” dedi, “böyle bir durumda kesin bir şey söylemekten kaçınırım.”

Gerçekten de, kafası çalışmasına karşın, kadınlar üzerine belki hiç düşünmezdi Vasın. Öyle ki, birçok şeyden, düşünmeden habersizdi. Susuyordum.

Vasın'ın bir zamandan beri bir şirkette çalıştığını, akşamları eve iş getirdiğini biliyordum. İsrarla sormama karşılık sonunda bu akşam da işi, yapılacak bazı hesapları olduğunu söyledi. Benimle ilgilenmemesini, işine bakmasını istedim. Buna sevindiği belliydi. Ama masaya oturmadan önce kanepede bana yatacak yer hazırla-

maya koyuldu. Karyolasını vermek istemişti bana. Razi olmamıştım. Buna da sevindiği belliydi. Ev sahibesinden bir yastıkla bir battaniye aldık. Vasin çok kibar, içtendi. Ama benim için böyle uğraşp didinmesini görmek huzursuz ediyordu beni. Üç hafta önce Petersburg yakasında Yefim'de gizli gecelemem daha çok hoşuma gitmişti. Yefim'in nedense arkadaşlarının gece ona kalmaya geldiklerini duysa halasının kızacağını düşünerek (gene kanepede) yatağımı hazırlayışı hâlâ aklımdadır. Kıkır kıkır gülüşüyorduk. Çarşaf yerine bir gömlek sermiştik, yastık diye de paltolarımızı katlayıp koymuştuk. İşini bitirince Zverev'in içtenlikle parmağını kanepeye doğru şaklatıp bana,

*"Vous dormirez comme un petit roi,"*¹ dediğini anımsıyorum.

Bir ineğe semer ne denli yakışırsa ona da o denli yakışan aptalca neşesi ile Fransızca tümcesi şuna yaradı: O gece olağanüstü bir iç rahatlığıyla uyudum bu soytarının evinde. Vasin'e gelince, sonunda arkasını bana dönüp işinin başına oturduğunda sevinmiştim. Kanepeye uzanıp arkadan onu seyrederken derin düşüncelere daldım.

* * *

Düşünmem gereken çok şeyler vardı. Ruhum karanlıktı. Başu sonu belli bir düşüncem bile yoktu. Bazı duygular, çok oldukları için beni peşleri sıra sürüyemiyor, çekemiyorlardı ama, ötekilere oranla oldukça belirgindiler. Her şey karmakarışık. Ne bir sıra, ne bir düzen vardı. Anımsıyorum, bir şeyin üzerinde durmak ya da duygu, düşüncelerimi bir sıraya koymak hiç istemiyordu canım. Kraft üzerine duygularım bile, ben farkında olmadan ikinci plana kayıp gitmişlerdi. Her şeyden çok kendi durumum heyecanlandırıyordu beni. "Kesip atmışum" işte. Valizim yanımdaydı. Evde degildim. Yepyeni bir hayata başlıyordum. Daha önceki niyetlerimin, hazırlıklarımın tümü şakaydı sanki. Ancak "Şimdi bu anda, daha önemlisi *birdenbire* başlıyordu her şey." Bu düşünce cesaretlendirdi beni. Ruhum, fazla yüklü olduğu için çok karanlıktı ama gene neşelenmiştim. Ama... ama başka duygular da vardı içimde. Bunlardan biri ötekilerin üstüne çıkmaya, bir başına tüm ruhumu kaplamaya çalışıyordu. Gariptir, bu duygu da deh-

1 Küçük bir kral gibi uyuyacaksınız.

şetli eğlendirici bir şeye çağırıyormuş gibi, neşelendiriyordu beni. Öyle ama korku da öte yandıydı. Madam Ahmakova'yla konuşurken heyecanlanıp belge üzerine gereğinden çok şey söylediğim andan beri korkuyordum. "Evet, gevezelik ettim," diye geçiriyordum içimden. "Belki de birşeyler anlamamışlardır... Felaket olurdu bu! Kuşkulanmaya başarlarsa rahat bırakmazlar beni. Ama... olsun varsın! Belki bulamazlar bile beni, saklanırım! Sahi, ya arkamdan koşmaya kalkışılırsa..." Giderek büyüyen bir hazla, birkaç saat önce Katerina Nikolayevna'nın karşısında duruşumu, onun küstah, ama dehşetli şaşkın gözlerle bana dik dik bakışını en ince ayrıntısına dek düşünüyordum. Anımsıyorum, ben dışarı çıkarken de öyle şaşkındı. "Gözleri o kadar siyah değilmiş... kirpikleri çok siyah da onun için gözleri koyu gözüküyorlarmış..."

Düşünmek birden iğrenç geldi bana... kendim için de, onlar için de bir sıkıntı, bir bulanık dolmuştu içime. Bir şey için kendi kendime sitem ediyor, başka şeyler düşünmeye çalışıyordum. Birden "Bitişik odadaki kızla arasında geçenler için Versilov'a niçin en küçük bir öfke yok içimde?" düşüncesi geldi aklıma. Buraya çapkınlık etmek, gönül eğlendirmek için geldiğine bütün kalbimle inanıyordum. Ama bu öfkelenmiyordu beni nedense. Onu başka türlü düşünmemin olamayacağını bile geçiriyordum içimden. Rezil olduğuna seviniyordum ama, suçlamıyordum onu. Bence önemli olan bu değildi. Benim için önemli olan kızla içeri girdiğimde gözlerimin içine öylesine öfkeli bakmasıydı. Daha önce hiç bakmamıştı bana öyle. Yüreğim sıkışarak, "Sonunda ciddi olarak baktı bana! diye düşünüyordum. Ah, sevmeseydim onu, öfkesine, nefretine bu denli sevinmezdim!..."

Sonunda uyku bastırdı, daldım. Uykumun arasında, Vasin'in çalışmasını bitirdikten sonra eşyalarını özenle toplayıp yerleştirdiğini, yattığım kanepeye uzun uzun baktıktan sonra soyunup ışığı söndürdüğünü anımsıyorum. Geceyarısı, saat birdi.

İki saat sonra deli gibi birden fırladım yerimden, kanepede oturdum. Bitişikteki komşu kadınların odasından korkunç çığlıklar, ağlama, inlemeler yükseliyordu. Bizim kapı ardına dek açıktı. Işıkları yanan koridorda bağırışmalar, konuşmalar vardı. Vasin'e seslenecek oldum, baktım, yatağında yoktu. Kibriti nerede bulacağımı bilmeden pantolonumun ceketimin ceplerini karıştırmaya

başladım. Bir yandan da karanlıkta aceleyle giyinmeye çalışıyordum. Bitişik odaya ev sahibesinin de, öteki kiracıların da doluştuğları anlaşılıyordu. Ama yalnız bir ses, yaşlı komşu kadının sesi duyuluyor, çünkü genç kızın iyi anımsadığım sesi duyulmuyordu. O anda aklıma gelen ilk düşüncenin bu olduğunu bugünmüş gibi anımsıyordum. Daha giyinememiştim ki, Vasin telaşlı girdi içeri. Alışkanlıkla karanlıkta bir anda kibriti bulup lambayı yaktı. Üstünde yalnızca bir fanila, altında pijama, ayaklarında terlikler vardı. Çabuk çabuk giyinmeye başlamıştı.

“Ne oldu?” diye bağırdım.

Neredeyse öfkeli,

“Çok kötü, üzücü bir şey!” dedi, “Sözünü ettiğiniz bitişik komşu kız odasında kendini asmış.”

Öyle bir bağırışım ki... İçimin o anda nasıl sızladığını anlatabmam! Koşarak koridora çıktık. Saklamayacağım, odaya girmeye cesaret edemedim. Sonra gördüm zavallıyı, onu, ipten indirip yere yatırmalarından sonra... üzerine bir çarşaf örtmüşlerdi. Çarşafın altından papuçlarının sivri uçları belliydi. Nedense yüzüne bile bakmadım. Annesi çok kötü bir durumdaydı: Pek korkmamışa benzeyen ev sahibesi duruyordu yanında. Evdeki tüm kiracılar toplanmışlardı. Sayıları pek öyle kabank değildi zaten: Durmadan söylenen, ama şimdi nedense sessiz duran mızımız, orta yaşlı bir denizciyle, Treskaya ilinden, oldukça saygıdeğer, rütbeli, yaşlı bir karı koca vardı. O gecenin geri kalan bölümünü, heyecanını, birtakım resmî ziyaretleri anlatmayacağım. Gün ışığına dek hafiften titredim durdum. Bir işe yaradığım yoktu ama, gene de yatmamamın gerektiğine inanıyordum. Evet, herkesin yüzünde canlı, hatta çok canlı bir anlatım vardı. Vasin bile bir yerlere gitti. Ev sahibesi oldukça saygıdeğer, sandığımdan çok daha iyi bir kadınmış. Anneyi kızının cesediyle odada yalnız bırakmanın olmayacağını, hiç olmazsa sabaha dek onu kendi odasına götürmesinin iyi olacağını söyledim (bunu bir onur bilirim). Kadın hemen razı oldu. Gözü yaşlı anne kızının yanından ayrılmamakta ne denli diretüyse de sonunda, zaman geçirmeden hizmetçisine semaveri koymasını söyleyen ev sahibesinin odasına geçti. Bundan sonra kiracılar kendi odalarına çekildiler. Kapılarını kapadılar. Ama ben hâlâ yatmıyordum. Uzun süre ev sahibesinin odasında oturdum. O da, yanlarında birşeylere akli eren bir erke-

ğın bulunmasından hoşnuttu. Semaver çok işe yaramıştı. Zaten semaver, özellikle birden ortaya çıkan büyük, dehşet verici mutsuzluklarda, olaylarda en çok işe yarayan bir Rus eşyasıdır. Biraz önce kızını kaybeden anne bile, elbette uzun ısrarlardan, hatta zorlamalardan sonra, iki fincan çay içti. Çok içten söyleyeceğim, bu zavallı kadının yüzünde gördüğüm korkunç, derin iç acısını şimdiye dek hiçbir yerde görmedim. İlk boşalan hıçkırıklardan, dövünmelerden sonra konuşmaya başladı. İstekli bile konuşuyordu. Anlattıklarını yutarcasına dinliyordum. Elden geldiğince çok konuşması için kendisine fırsat verilmesi gereken mutsuz insanlar vardır. Daha çok kadınlardan çıkar böyleleri. Bundan başka, üzüntünün çok yoğun olduğu, ömürleri sabretmekle geçmiş, çok şeylere katlanmış, başından büyük felaketler geçmiş, ama gene de küçük üzücü olaylar bir yana, felaketlerde, en sevdikleri varlığın tabutunun önünde bile, ona o denli pahalıya mal olan nezaket kurallarını unuttuğu görülmemiş insanlar bile vardır. Böylelerini suçlamam. Bu duruma neden olan ne bencilliğin basitliği, ne de gelişmişliğin kabalıdır. Böyle yüreklerde belki de, görünüşte en soylu olan bayan kahramanlarınkinden çok değerli bir şey vardır. Bunun böyle olmasının tek nedeni, uzun süre küçük görülmenin, yüzüne tükürülmenin, kendini savunma içgüdüünün, yıllarca ürkütülmenin, ezilmenin sonunda etkisini göstermesidir. Canına kıyan zavallı kızcağız bu bakımdan annesine benzemiyordu. Oysa rahmetli oldukça güzeldi. Ama yüzden birbirine benziyorlardı. Anne pek yaşlı bir kadın sayılmazdı. Elisinde vardı yoktu. Ama gözleri çukura kaçmış, yanakları çökmüştü. Düzensiz iri dişleri sapsarıydı. Her şeyinde bir sarılık vardı. Yüzü ile ellerinin derisi parşömen kâğıdını andırıyordu. Koyu renk giysisi bile eskilikten tüm sararmıştı. Bilmem neden, sağ elinin işaret parmağının tırnağına özenilerek, dikkatle sarı balmumu sürülmüştü. Zavallı kadının öyküsünün bazı yerleri birbirini tutmuyordu bile. Anladığım kadarıyla, şu anda anımsadığım kadarıyla anlatacağım öyküsünü.

* * *

Moskova'dan gelmişlerdi. Dul kalalı çok oluyormuş ama, "gene de halk danışmanı karsı" imiş. Kocasını memurmuş. Onlara "iki yüz ruble yetim aylığından" başka bir şey bırakmamış. "İki yüz ruble

nedir ki? Olya'yı büyüttüm, lisede okuttum... Öyle güzel okuyordu, öyle güzel okuyordu ki, yavrım. Okulu bitirdiğinde gümüş madalya vermişlerdi ona." (Burada uzun uzun ağladı kadıncağыз). Ölen kocasının sağlığında buralı, Petersburg'lu bir tüccar, yaklaşık dört bin ruble parasını batırmış. Şimdi birden gene zengin olmuş bu tüccar. "Elimde belgeler var, tanıdıklara sordum, hakkınızı arayın, dediler, paranızın tümünü geri alırsınız. Ben de mektup yazdım adama, tüccar razı olmak üzereydi. Kendiniz gidin görün onu dediler. Olya ile hazırlanıp yola çıktık. Geleli aşağı yukarı bir ay oluyor. Etimiz ne budumuz ne bizim. Küçük diye bu odayı tuttuk. Baktık namuslu da bir ev, hemen yerleştik. Bu daha önemlidir bizim için. Cahil kadınlarız, gelir birisi rahatsız eder bizi... Anlayacağınız, bir aydır sürünüyoruz. Bizim tüccar hala para vermiyor. "Sizi ne tanıyorum ne biliyorum", diyor. Bendeki belge de tam değil, farkındayım. Bu kez şöyle akıl verdiler bana: Falan ünlü avukata git, sıradan bir avukat değildir. Profesörlük etmiştir, iyi hukukçudur. Sana bir yol gösterir. Çantamda son kalan on beş rublemi de ona götürüp verdim. Avukat odasına aldı beni, anlattıklarımı üç dakika dinlemedi bile: "Görüyorum, dedi, biliyorum, tüccar ister verir, ister vermez. Dava açacak olursanız bir de mahkeme masraflarını ödemeniz gerekebilir. En iyisi anlaşın." Incil'den örnek göstererek bir şaka bile yaptı: "Tümünüzü yok olmaya götüren bu yolun başındayken; gelin barışın." Beni kapıya kadar geçirirken gülümsüyordu. On beş rublem uçup gitmişti!

Eve geldim. Olya ile karşı karşıya oturduk. Ben ağlamaya başlamıştım. Ama o ağlamıyordu. Mağrur, oturuyor, öfkeden tırnaklarını yiyordu. Hep öyleydi zaten. Küçükken bile hiç ağlamaz, sızlanmazdı. Bir köşede oturur, kaşlarının altından bize bakardı. Bakamazdım bile gözlerine. İnanır mısınız: Korkardım ondan, bayığı korkardım. Bazen yanında sızlanmak isterdi canım ama, cesaret edemezdim. Son bir kez daha gittim tüccara. İnsafa gelmesi için ağladım, yalvardım. "Pekala", dedi, dinlemedi bile beni. İtiraf etmeliyim, çoktandır kiramızı ödeyemiyoruz çünkü. Uzun zamandır beş parasız oturuyorduk. Giysilerimizi teker teker rehine veriyordum. Rehincinin verdiği parayla geçinmeye çalışıyorduk. Benim giysilerim bitti... Bu kez o son giyeceğini verdi bana rehine götürüyem diye. Kendimi tutamayıp hıçkırıya hıçkırıya ağlamaya başladım. Kızıp bir iki tepindi, koşarak çıktı, tüccara gitti.

Duldu tüccar. Konuştular. “Yarın öbür gün saat beşte gelin, o zaman bir şey söylerim belki,” demiş. Olya sevinçle geri geldi: “Olur a, belki bir şey söyler,” diyordu. Ben de sevinmiştim, ama birden yüreğime bir ağırlık çökmüştü sanki. Kötü bir şey olacak diye düşünüyordum. Ona da bir şey soramıyordum. Ertesi gün tüccarın yanından beti benzi uçuk geldi. Zangır zangır titriyordu. Yüzükoyun karyolaya attı kendini -her şeyi anlamıştım. Gene de sormaya cesaretim yoktu- Hiç aklınıza gelir mi: Alçak herif on beş ruble çıkarıp vermiş ona, “İstediğim gibi uysal olursanız, demiş, kırk ruble daha vereceğim.” Hiç utanmadan, arlanmadan yüzüne karşı böyle söylemiş. Olya üzerine saldırmış. Kızı itip öteki odaya kaçmış, kapıyı da kilitlemiş. Bu arada, doğrusunu söyleyeceğim, yiyecek bir şey almak için beş kapiğimiz bile yoktu. Olya’nın tavşan kürklü bir manto yakalığı vardı, onu sattık. Gazeteye gitti, bir duyuru verdi. Her dersten okullara yetiştirim, aritmetik dersleri veririm, diye. “İsterlerse saat başına otuz kapık versinler,” diyordu. Öyle ki, anam babam, son zamanlarda hallerinden dehşete düşmeye başlamıştım. Benimle hiç konuşmuyor, pencerenin dibinde oturup saatlerce karşiki evin damına bakıyor, durup dururken birden “bari çamaşır verseler de yıkasam, bahçe kazsam!” diye bağırmaya başlıyordu. Söylediklerini tam anlayamıyordum. Ayaklarıyla döşemeye vuruyor, bar bar bağırıyordu. Burada tanıdığımız, yardım isteyebileceğimiz kimsemiz de yoktu. “Halimiz nice olacak?” diye düşünüyordum. Olya ile konuşmaktan ödüm kopuyordu. Bir gün öğlen saati uyuyordu. Birden uyandı, gözlerini açtı, dik dik yüzüme bakmaya başladı. Ben de sandığın üzerinde oturmuş, ona bakıyordum. Bir şey söylemeden kalktı, yanıma geldi, boynuma sarıldı, var gücüyle sıktı. İşte o anda ikimiz de dayanamayıp ağlamaya başladık. Yan yana oturup uzun uzun ağladık. Ellerimizi de bırakmıyorduk. İlk kez yapıyordu bunu. Öylece yan yana otururken Nastasya geldi. Bir hanımefendinin bizi sorduğunu söyledi. Bundan topu topu dört gün önce oldu şimdi anlattığım olay. Bir hanımefendi girdi kapıdan: Baktık, pek güzel giyinmişti. Rusça konuşuyordu ya, yabancı, Alman olduğu konuşmasından belliydi: “Ders verdiğinizi gazetede duyuran siz misiniz?” dedi. Gelişine öyle sevinmiştik ki, sandalyeye oturttuk onu. Çok içten gülüyordu. “Kendim için gelmedim dedi, yeğenimin çocukları küçük. İsterseniz bize bu-

yurun, orada konuşalım.” Voznesenskiy Köprüsü yakınlarında bilmem kaç numaralı avlunun bilmem kaç numaralı evinin adresini verip çıktı gitti. Hemen o gün koşarak gitti o adrese Olya'cık. İki saat sonra döndü. Sınırdan dışları birbirine vuruyor, saçını başını yoluyordu. Biraz kendine geldikten sonra anlattı: “Kapıcıya şu numaralı ev nerede?” diye sordum. Adam bön bön yüzüme baktı baktı “Ne yapacaksınız o evde?” dedi. Öyle garip bir tavırla sormuş ki bunu, adamla kapışmamak işten bile değilmiş. Kızım da pek gururlu, tez canlıydı hani. Adamın bu anlamlı sorusunun kabalığının altında kalamazdı. Kapıcı merdiveni göstermiş “oradan” demiş. Dönmüş, yürümüş, odasına girmiş. Ne olmuş sonra biliyor musunuz? Olya eve girip sormuş. Birden her yandan kadınlar koşarak çıkagelmişler. ‘Buyrun, buyrun!’ Kadınlar gülüşüyorlarmış. Oynaşıyorlarmış. Yüzleri gözleri boyalı, iğrenç şeylermiş. Biri piyano çalmaya başlamış. “Onlardan kaçıp kurtulmak istiyordum ama, bırakmıyorlardı beni,” diyordu kızım. Korkmaya başlamış zavallı. Dizleri titriyormuş. Gitmesine izin vermiyorlarmış. Tatlı sözler söylüyorlarmış, kandırmaya çalışıyorlarmış onu. Siyah bira açıp sunmuşlar. Anlayacağınız ikramın bini bir paraymış. Birden fırlamış bizimki, avazı çıktığıınca bağırılmaya başlamış. Zangır zangır titriyormuş: “Bırakın beni, bırakın beni!” Kapıya koşmuş. Tutmuşlar kapıyı. Olya durmadan bağırıyormuş. Bize gelen kadın atılmış, yüzüne iki tokat atmış, tekmeyle kapı dışarı etmiş onu. “Böyle soylu bir eve layık değilsin sen, süprüntü!” diye bağırılmış arkasından. Olya merdivenleri apar topar inerken bir başkası şöyle bağırıyormuş: “Açlıktan nefesin kokuyor. Geldin yalvarıyorsun. Ne yapacağız senin gibi domuz suratlıyı!” Bütün gece kâbus gördü, sayıkladı. Sabah uyandığında gözleri çakmak çakmaktı. Kalkıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı: “Onu mahkemeye vereceğim, diyordu, mahkemeye!..” Ben bir şey söylemiyordum: “Sen bilirsin ama, diyordum içimden, eline ne geçecek? Nasıl kanıtlayacaksın?” Odanın içinde elini kolunu sallayarak dolaşıyordu. Gözyaşları yanaklarından yuvarlanıyor, yere düşüyorlardı. Dudaklarını sıkmişti, kıpırdamıyorlardı. O anda bulutlanan yüzü bir daha hiç açılmadı... Üçüncü gün biraz iyice gibiydi. Gene susuyordu ama, oldukça sakinleşmişti sanki. İşte o gün saat dörtte Bay Versilov onurlandırdı odamızı.

Doğrusunu söyleyeceğim: Çok kuşkucu bir kız olan Olya daha baştan onu dinlemeye nasıl razı oldu, hâlâ aklım almıyor. O anda ikimizi de, onun pek ağırbaşlı, hatta ciddi bir beyefendi olması yanıltmıştı. Sakin bir tavırla, kibar (hatta saygılı) konuşuyordu. Hem öyle yaltaklanma falan da yoktu davranışlarında. Anlayacağınız adamın temiz yürekli olduğu belliydi. “Gazetedeki duyurunuzu okudum, dedi. İyi yazmamışsınız o duyuruyu bayan. Böyle bir duyurunun size zararı bile dokunabilir.” Sonra aritmetikten birşeyler anlatmaya başladı. Ne gizleyeyim, sözlerinden bir şey anlamadım. Baktım, Olya kıpkırmızı olmuş, canlanmış, can kulağıyla dinliyor. Ara sıra konuşuyordu da (pek akıllı bir adamdı demek!), Olya'nın ona teşekkür bile ettiğini duydum. Kızımdan inceden inceye bilgi aldı. Moskova'da uzun süre kaldığı belliydi. Okulların girdisini çıktısını iyi bildiği biliyordu. “Muhakkak ders bulacağım size, dedi. Çok tanıdığım var çünkü. Sürekli bir iş isterseniz, etkili çok tanıdığım var. Sizin için birşeyler yapmalarını rica edebilirim. Bu iki durumu bir düşünün. Şimdi ise, dedi, bir şey sormama izin veriniz: Bir yardımım dokunabilir mi size? Bu soruyu sorduğum için bağışlayın beni. Ne çeşit olursa olsun, size bir yardımımın dokunmasına izin verirseniz, bununla ben size bir iyilik yapmış olmayacağım, siz bana onur bağışlamış olacaksınız. İsterseniz borcunuz olsun. İşe girdiğinizde kısa zamanda ödeyebilirsiniz çünkü. Size yemin ederim, bir gün ben böyle muhtaç duruma düşsem, siz de zengin olsanız, ufak bir yardım etmeniz için gelirdim size. Karımı, ya da kızımı bile gönderirdim” .. anlayacağınız, bütün söylediklerini anımsıyorum. Yalnız, tam burada gözlerim yaşardı. Baktım, Olya da duygulanmış, dudakları titriyor. “Kabul ediyorsam,” diye karşılık verdi. “Babam yaşında dürüst, merhametli bir insana güvendiğim içindir bu.” Çok güzel söylemişti bunu, kısa ve açık olarak minnettarlığını belli etmişti: “Merhametli bir insan”, demişti. Versilov hemen ayağa kalktı: “Muhakkak, dedi muhakkak ders de, bir iş de bulacağım size. Hemen bugün aramaya başlayacağım. Diplomanız falan tamam çünkü” .. Ah, söylemeyi unuttum. İçeri girer girmez, Olya'nın çıkarıp gösterdiği liseden aldığı bütün belgeleri bir bir incelemiş, hatta bazı konularda hafif yollu yoklamıştı da onu... Sonra Olya, “Şaşılacak şey, anne, dedi, derslerden sınava çekti beni. Ne zeki bir adam! Böyle bilgili, böyle görgülü insan az bulunur...” Gözleri mutluluktan

parlıyordu. Altmış ruble bırakmıştı masanın üzerine. "Al o parayı anneciğim, dedi, işe girince önce bu parayı ödeyeceğiz. Dürüst, kibar insanlar olduğumuzu kanıtlayacağız. Bundan kuşkusu yoktur sanırım." Sonra sustu. Baktım, sık sık soluyor. Birden, "Biliyor musunuz anneciğim," dedi, "kaba olsaydık belki de gururumuzdan, vermek istediği parayı almazdık bile. Kabul etmekle, yalnızca kabul etmekle kibar olduğumuzu; saygıdeğer, yaşlı başlı bir insan olarak her şeyine güvendiğimizi göstermiş olduk, değil mi?" Önce ne demek istediğini anlamadım ama gene de: "Niçin Olya, temiz yürekli, zengin bir adamdan, hele iyi niyetliyse, yardım kabul etmeyecekmişiz?" dedim. Kaşlarını çattı. "Hayır anneciğim, dedi, değerli olan onun yardımını değil, 'insanlığı'dır. Bize hiç para vermeseydi çok daha iyi bile olurdu. Gerçi çok gereksinimimiz var paraya ama, iş bulacağını söyleyip gitseydi yeterdi..." "Öyle ama Olya, dedim, durumumuz o kadar berbat ki, almamazlık edemedik." Ben bile gülümsemiştim. Mutluydum, ama bir saat sonra "Anneciğim, dedi, şimdilik dokunmayın bu paraya, bekleyin." Evet böyle söyledi. Çok iyi anımsıyorum. "Niçin?" dedim. "Öyle işte" dedi, başka bir şey söylemedi, sustu. Ağzını bıçak açmıyordu. Hiç konuşmadan girdi yatağa. Uyudu. Gecenin ikisinde uyan-dım, baktım Olya yatağın içinde dönüp duruyor: "Uyumuyor musun, anneciğim?" "Hayır, dedim, uyumuyorum." "Biliyor musun, dedi, bana hakaret etmek istedi aslında." "Ne diyorsun," dedim, "ne diyorsun?" "Yanılmıyorum," dedi. "Alçağın biridir o adam, sakın ha, bıraktığı paradan bir kapik harcamayasınız." Kandırmak istedim onu, yatakta ağladım bile. Duvara döndü yüzünü. "Susun, dedi, uyuyacağım!" Sabah baktım, odanın içinde dolaşüyor. Çok değişmişti. İster inanın ister inanmayın, Tanrı'nın huzurunda hesap verir gibi dosdoğru söyleyeceğim: Akli başında değildi! O iğrenç evde hakarete uğradıktan sonra altüst olmuştu... akli altüst olmuştu yani... O sabah ona bakarken kuşkulandım. Dehşete düşmüştüm. Ne derse itiraz etmeyeceğim, diye geçiriyordum içimden. "Anneciğim, dedi, adresini de bırakmadı, anlıyorsunuz ya." "Günah işliyorsun Olya," dedim, "dün kendin duydun söylediklerini. Sonra kendin göklere çıkardın onu. Minnet duygusundan ağlayacaktın neredeyse." Ben böyle söyleyince bağırılmaya, tepinmeye başladı: "Çok adi bir kadınsınız! Örümcek beyinlinin birisiniz!" Ne kadar yalvardıysam, dil döktüysem olmadı. Şapkasını

kaptığı gibi koşarak çıktı gitti. Arkasından bağınyordum ama kulak astığı yoktu. Ne oldu acaba? diye düşünüyordum. Öyle koşarak nereye gitti? Adres bürosuna gitmiş. Bay Versilov'un nerede oturduğunu öğrenmiş. Geldi: "Hemen bugün, şimdi götürüp suratına çalacağım parasını. Safronov (bizim tüccar) gibi hakaret etmekti bana niyeti. Ancak Safronov kaba bir köylü gibi hakaret etti, bu ise kurnaz bir yezit gibi". Kötü talih, işte tam o anda dünkü bay çaldı kapıyı: "Versilov'dan söz ettiğinizi duydum, istediğiniz bilgiyi verebilirim size." Versilov adını duyunca birden deli gibi atladı adamın üzerine. Durmadan konuşuyordu. Bakıyordum, şaşıyordum. Pek soğuktu, kimseyle konuşmazdı çünkü. Şimdi hiç tanımadığı biriyle bülbul kesilmiş, nasıl konuşuyordu? Yanakları al al olmuştu. Gözleri ışıltılı. O bay birden: "Çok haklısınız bayan, demez mi? Versilov da, gazetelerde hep sözü edilen Petersburg'lu generaller gibidir. Onlardan hiç farkı yoktur. Bilirsiniz, Petersburg'lu generaller resmî giysilerini giyer, bütün nişanlarını takar takıştırır, gazetelere duyuru veren mürebbiye kızları bir bir gezerler. İstediklerini de bulurlar kuşkusuz. Bulamazsalar ne lazım gelir ki, oturup bol bol çene çalmış, şöyle yapacağım, böyle edeceğim diyerek kızcağızı kandırmış, bundan bir zevk almışlardır ya, yeter onlara bu kadarı." Olya bile kahkahayla gülmüştü. Ama gülüşünde bir öfke, nefret vardı. Bir de baktım, o bay Olya'nın elini tutup kalbinin üzerine doğru çekmiyor mu: "Ben, diyor, sayın bayan, zenginim, sizin gibi güzel bir kıza her an evlenme teklif edebilirim. Ama önce güzel elinizi bir kerecik öpeyim... Gördüm, dudaklarına götürüp öptü elini. Olya birden fırladı yerinden, birlikte kovduk onu. Biraz sonra Olya paraları aldı, koşarak çıktı. Geri geldiğinde, "şerefsiz heriften öcümü aldım, anneciğim!" dedi. "Ah, Olya, Olya," dedim, "sanırım ayağımıza gelmiş mutluluğu teptik. İyi yürekli, temiz bir insanı incittin!.." Dayanamamıştım. Üzüntümden ağlıyor, söyleniyordum. "İstemiyorum, diye bağırmaya başladı. İstemiyorum! Dünyanın en dürüst insanı bile olsa onun sadakasını istemiyorum! Birisi bana acısın istemiyorum!" Yattım. Bir şey düşünmüyordum. Duvardaki eski bir ay-nadan kalma o çiviye kaç kez baktım. Ne dün ne de ondan önce geçti aklımın ucundan böyle bir şey.. Olya'nın böyle bir şeyi nasıl yaptığını anlayamadım. Beklemezdim zaten ondan... Uykum ağır-dır.. Horlanım. Kan başıma basınç eder de ondan. Kimi zaman da

yüreğime basınç eder, uykumda bağırırım. Öyle ki, gece yarısında uyandırırdı beni Olya: Ne derin uykunuz var anneciğim, derdi. Bir şey olsa uyandırmak olanaksız sizi. "Oh, Olya'cıgım," derdim, "ne yapayım, ağır işte, çok ağır." Sanırım bu gece de öyle ağır uyuyordum. İyice uykuya dalmamı bekledikten sonra rahat rahat çıkmış oraya. Valizin o uzun kayışı bir aydır sürünüyordu ortalarında. Görünüşü de çirkindi. Daha dün "ortalıkta ziyan oluyor, diye geçirmiştin içimden, toplamalı onu." Sandalyeyi ayağıyla itmiş olacak. Gürültü çıkarmasın diye, etekliliğini kenarına sarmış. Sanırım çok sonra, aradan bir saat, ya da daha çok geçtikten sonra uyanmıştım: "Olya! diye seslendim, Olya!" birden bir şey görür gibi olmuşum. Ona sesleniyordum. Yataktan soluk sesini duymadığımda, karanlıkta seçebildiğim kadarıyla yatağını boş gibi gördüğümde... yerimden fırlayıp elimle yokladım: Yatağı boştu. Yastığı da sopsoguk. Yüreğime bir ağırlık çöktü. Çakılmış gibi olduğum yerde kalakalmışım. Kafamın içi bomboştu, içim bomboştu: "Dışarı çıkmış olacak," diye geçirdim içimden. İki adım attım, karyolanın ayakucunda, kapının yanındaki köşede ayakta duruyormuş gibi geldi bana. Durdum, bir şey söylemeden bakmaya başladım ona. O da karanlığın içinden bana bakıyordu sanki. Kıpırdanuyordu... "Peki ama, niçin sandalyenin üzerine çıkmış?" diye geçiriyordum içimden. Ürkek ürkek "Olya, diye fısıldadım, Olya, duyuyor musun beni?" Birden her şeyi anlamışım. Ona doğru yürüdüm, kollarımı uzattım, tuttum onu, boşlukta sallanıyordu, her şeyi anlamıştım ama, anlamak istemiyordum... Bağırarak istiyordum, sesim çıkmıyordu... Ah! diyordum içimden. Sendeleyip yere düştüm, o anda çığlık attım işte..."

.....

Sabah altda,

"Vasin," dedim, "sizin Stebelkov olmasaydı bu felaket olmayacaktı belki."

"Kim bilir? Belki gene olurdu. Böyle durumlarda bir şey söylemek zordur. O zaten hazırды böyle bir şeye. Evet, bu Stebelkov bazen..."

Sözünün sonunu getirmedi. Yüzünü buruşturdu. Saat yedide gene gitti. Hep uğraşıyordu, didiniyordu. Sonunda yalnız kaldım. Gün ışık üzereydi. Başım hafiften dönüyordu. Versilov geldi gözlerimin önüne: Bu kadıncağızın anlattıkları bambaşka bir

dünyaya götürmüştü onu. Daha rahat düşünebilmek için Vasin'in karyolasına uzandım. Giyimliydim. Çizmelerim de ayağımdaydı. Öyle bir dakikalığına uzanmışım çünkü, uyumak niyetinde değildim. Birden nasıl olmuşsa dalmışım. Aşağı yukarı dört saat uyumuşum. Kimse uyandırmamış beni.

X

On buçuk sularında uyandım. Uzun süre gözlerime inanmadım: Dün akşam uyuduğum kanepede annem oturuyordu. Yanında da intihar eden kızın zavallı annesi. Birbirinin ellerine sıkı sıkı yapışmışlar (beni uyandırmamak için olacak) fısıldayarak konuşuyorlar, ağlıyorlardı. Yataktan fırlayıp, öpmek için anneme koştum. Birden gözleri ışı ışı olmuştu. O da beni öptü. Sağ eliyle üç kez kutsadı beni. Daha konuşmaya başlamamıştık ki, kapı açıldı, Versilov'la Vasin girdi. Annem hemen yerinden kalktı, komşu kadını elinden tutup dışarı çıkardı. Vasin elini uzattı bana. Versilov ise bir şey söylemeden koltuğa oturdu. Annemle birlikte uzun süredir burada olmalıydılar. Yüzü tasalı, asıktı.

Biraz sonra Vasin'e döndü. Anlaşılan, yarıda kalan konuşmalarını sürdürdü:

“En çok neye üzülüyorum biliyor musun? Bunu dün akşam yapamamış olmama. O zaman bu korkunç şey de olmazdı belki! Zaman da vardı hani: Saat sekiz bile olmamıştı. Dün koşarak bizden çıkışında arkasından buraya gelip onu yatıştırmayı koymuştum aklıma. Ama belki bugüne... hatta bir hafta sonraya bile bırakabileceğim o ertelenmeye gelmez, umulmadık iş, o sıkıntılı iş her şeye engel oldu. Her şeyi yıktı. İnsan olacağı bilemiyor ki!...”

Vasin araya girip, çabuk çabuk konuşarak,

“Belki de yatıştıramazdınız,” dedi. “Sizden önce de içi kaynıyor, yanıyor olmalıydı.

“Hayır, yatıştırdım, kesinlikle yatıştırdım. Bir ara benim yerime Sofia Andreyevna'yı göndermek düşüncesi de gelmişti aklıma. Öyle bir andı o, sonra kaybolup gitti. Yalnızca Sofia Andreyevna inandırabilirdi onu. Zavallı yaşardı şimdi. Hayır, “iyilik yapmak” için bir daha burnumu başkasının işine sokmam... Zaten ömrümde ilk kez böyle bir hevese kapılmıştım! Henüz günü-

müzdenden geri kalmadığımı, bugünün gençliğini anlayabileceğimi sanıyordum. Evet, bizde insanlar daha olgunlaşmadan ihtiyarlar. Bunun yanında, daha dün öyle oldukları için kendilerini hala genç sanan, ömürlerinin yarısından çoğunu tükettiklerini, merdivenleri inmeye hanidir başladıklarını bir türlü göremeyen akıl almayacak kadar çok insan var devrimizde.”

Vasin ne söylediğini bilir bir tavırla,

“Burada bir anlaşamamazlık, hem de gözle görülen bir anlaşamamazlık oldu,” dedi. “Genelevde geçen sinir bozucu olaydan sonra bilincini yitirdiğini söyledi ya annesi. Ondan önceki tüccar olayını da ekleyin buna... eskiden de olurdu böyle şeyler. Bence hiç de bugünün gençliğinin yapacağı bir şey değil bu.”

“Günümüzün gençleri biraz sabırsız. Elbette bunun yanında, her genç gibi, onun da gerçekleri sezinleme yeteneği eksikti. Hem öteki gençlerin tümünden daha eksikti... Anlatsanıza, Stebelkov neler becerdi gene burada?”

Birden ben atıldım:

“Her şey Bay Stebelkov’un yüzünden oldu,” dedim. “O olmasaydı hiçbir şey olmayacaktı. Yangına körükle gitti.”

Versilov söylediklerimi dinledi ama, dönüp yüzüme bakmadı.

Vasin kaşlarını çattı.

Versilov sakın, deminki gibi gene sözcükleri uzatarak sürdürdü konuşmasını:

“Pek gülünç bir şey için de suçlu buluyorum kendimi. Pis bir alışkanlıkla, o gün zavallıyla biraz neşeli konuşmuştum. Bu gülüşüm genç kuşağın çok önem verdiği ölçüde kesin, kuru, hüzünlü değildi anlaşılabilir... Sözün kısası, beni kent kent dolaşan bir çapkın bellemesi için yeterince neden vardı.”

Gene sert bir sesle girdim araya:

“Hiç de öyle değil!” dedim. “Annesi özellikle ağırbaşlılığınız, oturaklılığınız, dahası içtenliğinizle onlarda görülmemiş bir izlenim bıraktığınızı söylüyor. Onun kendi kullandığı sözcüklerdir bunlar. Kızcağız arkanızdan göklere çıkarmış sizi.”

Versilov sonunda bana yan gözle şöyle bir baktıktan sonra yarım ağızla,

“Öyle mi?” dedi.

Sonra Vasin’e küçük bir kâğıt parçası uzattı.

“Şunu da alın,” dedi. “Gerekecek.”

Vasin kağıdı aldı. Merakla ona baktığımı görünce okumam için bana verdi. Belki de karanlıkta, kurşunkalemle karalanmış iki satırlık bir pusulaydı bu.

“Sevgili anneciğim, acemice yaşamak oyunuma son verdiğim için bağışlayın beni. Sizi üzen Olya.”

Vasin açıkladı:

“Sabah bulduk bunu.”

Şaşırılmışım.

“Ne garip bir pusula!” diye haykırdım.

“Neresi garip?” dedi Vasin.

“Böyle bir anda mizah diliyle nasıl yazar insan?”

Vasin anlayamamış gibi yüzüme baktı.

“Evet,” diye ekledim, “tam anlamıyla mizah dili. Lisede arkadaşlar arasında kullanılan yapma dilin ta kendisi... Öyle ya, böyle bir anda annesine yazdığı mektupla -ki, anlaşıldığına göre annesini seviyordu- ‘acemice yaşamak oyunuma son veriyorum,’ deyişimini kim kullanabilir!”

Vasin hâlâ anlamamıştı.

“Niçin kullanamam?” dedi.

Sonunda Versilov söyledi düşüncesini:

“Mizah falan yok burada. Kuşkusuz, az da olsa uygunsuz bir deyim. Doğrusu böyle bir mektubada hiç gitmemiş. Gerçekten, söylediğin gibi, lisede arkadaşların kendi aralarında kullanmak için uydurdukları bir dilden de, bir gazete yazısından da alınmış olabilir. Ama kızcağız bunu dehşet verici mektubunda tam bir içtenlikle, ağırbaşlılıkla kullanmış.”

“Bu olamaz işte! Liseyi gümüş madalya kazanarak bitirmişti.”

“Gümüş madalyanın hiçbir önemi olamaz burada. Şimdi çoğu genç gümüş madalyayla bitiriyor liseyi.”

Vasin gülümsedi:

“Gene mi gençlik!”

Versilov kalkıp şapkasını alırken karşılık verdi:

“Hayır, hayır.”

Sonra aşırı ciddi, ekledi:

“Genç kuşak edebiyata böylesine düşkün olmasaydı, kuşkusuz... başka üstünlükleri olurdu. Ayrıca, ‘çokluk’ demek ‘herkes’ demek değildir. Örneğin, siz de gençsiniz ama, kötü edebiyatın etkisi altında olmakla suçlamıyorum sizi.”

Evet, Vasin 'acemice yaşamak oyununda' kötü bir yan görmemişti çünkü!

Tutamamıştım kendimi. Versilov bir şey söylemeden elini Vasin'e uzattı. Vasin, onunla çıkmak için şapkasını aldı, "Hoşçakal," diye seslendi bana. Versilov ise dönüp bana bakmadan çıkıp gitti. Zaman kaybetmemeliydim. Ne olursa olsun, kendime bir oda aramaya başlamalıyım. Şimdi her zamankinden daha gerekliydi bu! Annem ev sahibesinin odasında da yoktu. Olya'nın annesiyle çıkmıştı. Sokağa çıktığımda nedenini anlayamadığım bir hafiflik vardı üzerimde... Yeni, büyük bir duygu doğmuştu içimde. Dahası, dışarı çıkmam yardımcı da olmuştu bu duygumun gelişmesine. İnanılmayacak kadar kısa bir sürede tam aradığım odayı buldum. Bunu sonra anlatacağım. Şimdi önemli olan üzerine söyleyeceklerimi bir bitireyim hele.

Valizimi almak için Vasin'in odasına döndüğümde saat biri az geçiyordu. Öyleyken evde bulmuştum onu. Beni görünce neşeli, içten bir tavırla haykırdı:

"Geldiğinize ne çok sevindim bilemezsiniz! Şimdi gidiyorum! Size pek ilgileneceğinizi sandığım bir şey söyleyeceğim."

"Buna inanıyorsunuz ha!" diye haykırdım.

"Elbette! Kendinize çok güveniyorsunuz! Söyler misiniz, Kraft'ta duran, dün akşam da Versilov'un eline geçen, onun kazandığı mirasla ilgili bir mektuptan haberiniz yoktu, değil mi? Vasiyetname sahibi bu mektubunda mahkemenin dün verdiği kararın tam tersi açıklıyor isteğini. Mektup çok önceleri yazılmış. Kısacası, kesin bir şey bilmiyorum. Sizin bildikleriniz var mı bu konuda?"

"Nasıl olmaz! Önceki gün Dergaçov'lardan çıktığımızda bu mektubu vermek için evine götürmüştü beni Kraft... ben de dün Versilov'a verdim onu."

"Doğru mu söylüyorsunuz? Ben de öyle tahmin etmiştim zaten. Düşünün, Versilov'un demin burada sözünü ettiği, kızı yatıştırmak için dün akşam buraya gelmesini engelleyen iş var ya, işte o iş bu mektup yüzünden çıkmış. Versilov dün akşam dosdoğru Sokolskiy'in avukatına gidip mektubu vermiş. Kazandığı mirasın tümünü reddetmiş. Bu ret yasallaşmış durumda şimdi. Versilov bağışlamıyor mirası, prenslerin bu davada haklı olduklarını kabul ediyor."

Donmuş kalmıştım. Heyecanlıydım da. Gerçekten o ana dek

Versilov'un mektubu yok ettiğine kendimi inandırmıştım. Gerçi Kraft'ın evinde bunun akıllıca bir hareket olmayacağını söylemiş, aynı şeyi meyhanede de kendi kendime yinelemiştim, "ben temiz yürekli bir insanın yanına geldim, onun değil", demiştim öte yandan, gene de içimden, ruhumun ta derinliklerinden gelen bir ses, mektubu ortadan kaldırmaktan, yok etmekten başka yapabileceği bir şeyin olmadığını söylüyordu. Yani bunu olağan buluyordum. Daha sonra Versilov'u suçladıysam, bunu bilerek, onun karşısındaki üstün durumumu sürdürmek için yapmıştım. Ama şimdi Versilov'un zaferini duyunca utanç ve pişmanlıkla karışık gerçek bir hayranlık dolmuştu içime. Bu duruma ikiyüzlülüğümden düştüğümü düşünüyordum. Erdeme olan kayıtsızlığımı düşünürken Versilov'u bir anda kendimden sonsuz yükseklerle çıkarmıştım. Vasin'i kucaklamamak için zor tutuyordum kendimi. Mutluluktan sarhoş olmuşum.

"Ne adam!" diye haykırdım. "Ne adam! Kim yapardı bunu?"

"Çoğu kimsenin bunu yapamayacağı... bu davranışın son derece soylu bir davranış olduğu konularında ben de sizin gibi düşünüyorum..."

"Ama'sı var mı bunun?... Söyleyin Vasin, 'ama' diyecek misiniz?"

"Elbette diyeceğim. 'Ama'sı da var."

Vasin gülümsedi:

"Versilov'un hareketi biraz acele oldu bence.. Biraz da içten değil gibi görünüyor."

"İçten değil mi?"

"Evet.. gösteriş gibi birşeyler var bunda. Çünkü aynı şeyi kendini küçük düşürmeden de pekâlâ yapabilirdi. Mektup ortaya çıktıktan sonra mirasın yarısı bile olmasa, bir bölümü Versilov'a kalabilirdi. Üstelik, bu mektubun hiç de öyle önemli sayılamayacağı açıktı. Hele dava kazanıldıktan sonra hiçbir işe yaramazdı. Karşı tarafın avukatı da böyle düşünüyor. Biraz önce yanındaydım. Böylesi şimdikinden daha az hoş bir davranış da olmazdı hani. Ama bir hevesi yüzünden bambaşka oldu. Anlayacağınız, Bay Versilov ateşlendi, fazla acele etti. Demin sizin yanınızda da, bunu bir hafta sonraya erteleyebileceğini söylemedi mi?"

"Bakın ne diyeceğim Vasin? Size hak vermemek elde değil, ama... Ama ben böylesini seviyorum. Böylesi daha hoşuma gidiyor!.."

“Zevk meselesi kuşkusuz. Aynı şeyi siz söyleseydiniz, ben su-sardım.”

“Gösteriş de olsa gene seviyorum,” dedim. “Gösteriş de olsa, soylu bir davranış. Bu gösteriş dediğiniz, tıpkı ‘ülküdür’. Belki da-ha da iyisidir. Çünkü günümüzün çoğu insanında yoktur. Birazcık olsun çirkin bile kaçsa, böyledir işte! Sanırım siz de, sevgili Vasin, canım kardeşim, biricik dostum, benim gibi düşünüyorsunuzdur! Görüyorsunuz ya, saçmalamaya başladım. Ama anlıyorsunuz beni değil mi? Olsun varsın, gene de kucaklayıp öpeceğim sizi!”

“Sevinçten mi?”

“Dayanılmaz bir sevinçten hem! Çünkü bu gördüğün insan ölüydü, canlandı şimdi. Yitip gitmişti, ortaya çıktı!.. Paçavra ka-dar değeri olmayan aşağılık bir çocuğum ben Vasin. Karşına alıp konuşmana değmem. Bunu niçin mi itiraf etmekten çekinmiyo-rum? Kimi zaman bambaşka bir insan oluyorum... Daha bir yük-sek, ince ruhluyum da ondan. Üç gün önce yüzünüze karşı sizi övdüm diye (beni küçük düşürdünüz, ezdiniz diye övmüş-tüm sizi) iki gün nefret ettim sizden! O gece, size bir daha gelme-mek için söz vermiştim kendime. Dün sabah da öfkeden, anlıyor musunuz, *öfkeden* geldim. Burada bir başıma sandalyede oturup odanızı, sizi eleştirdim. Her kitabınızı, içinde bulunduğunuz or-tamı hor görmeye çalıştım.”

“Bunları söylemeseniz de olurdu...”

“Dün akşam kullandığınız bir tümceden kadınları anlamadığı-nız sonucunu çıkarınca bu alanda sizden üstün olduğumu düşü-nerek sevinmiştim. Demin acemice yaşamak oyununda da yakala-yınca gene sevindim. Sizi o zaman övdüğüm içindi bütün bunlar.”

Vasin sonunda,

“Daha neler!” diye haykırdı. (Söylediklerime hiç şaşmadan, sa-kin gülümsüyordu). Sonra ekledi:

“Herkeste görülen bir duygudur bu. Ama kimse açığa vurmaz onu. Aslında geçici olduğu, bir iz bırakmadan kaybolup gideceği için açıklamak doğru olmaz.”

“Sizde de aynı duygu var mı dediniz? Herkes böyle midir? Bunu söylerken rahatsız da ha? Böyle bir anlayışla yaşayamaz insan!...”

“Sizce kuşkusuz...”

“Değerlidir benim için aşağılık sırların karanlığı
Bizi yükselten hile değil midir?”

“Bu doğru işte,” diye haykırdım, “bu iki dizede kutsal bir doğruluk var!..”

“Bilmiyorum. Doğru olup olmadıkları üzerine fikir yürütecek değilim. Her zaman olduğu gibi, gerçek gene gizli bir yerinde saklanıyor olmalı: Yani bir yanda kutsal gerçek, öte yanda yalan diye bilinen şey. Kesin olarak şunu bilirim: Bu düşünce daha uzun süre insanlar arasında tartışma konularının başta gelenlerinden biri olarak kalacaktır. Her neyse, görüyorum ki, oynamak geliyor içinizden. Oynayın, oynayın. Şöyle bir hava alsanız iyi olacak. Bu sabah öyle çok iş verdiler ki bana... Sizinle konuşurken de hayli zaman geçmiş!”

Valizimi kapıp,

“Gidiyorum, gidiyorum,” diye haykırdım. “Hazırlanıyorum! Yalnız, bir şey daha söyleyeceğim: Şimdi gene boynunuza atıldıysam bu yalnızca, buraya geldiğimde öylesine içtenlikle bana bu olayı anlatmanızdan, siz çıkmadan geldiğime ‘sevindiğinizden’, bunun deminki “acemice yaşamak oyunundan” sonra olmasındandır. Bu içten sevincinizle ‘genç yüreğimi’ bir anda gene kendinizden yana çevirdiniz. Haydi hoşçakalın, hoşçakalın. Elimden geldiğince seyrek uğramaya çalışacağım size. Bunun hoşunuza gideceğini de biliyorum. Böylesinin ikimiz için de daha iyi olacağını bile okuyorum gözlerinizden...” Böyle konuşa konuşa, neşeli gevezeliğimden neredeyse tıkanarak valizimi dışarı çıkardım. Kiraladığım odaya yollandım. En çok hoşuma giden, Versilov’un biraz önce öyle açık açık bana kızması, benimle konuşmak, yüzüme bile bakmak istememesiydi. Valizimi odama götürüp bıraktıktan sonra hiç zaman geçirmeden hemen benim yaşlı Prense koştum. Doğrusunu söyleyeyim, bu iki gün onsuz biraz sıkıcı bile gelmişti bana. Hem Versilov’un yaptığını da kesin duymuş olmalıydı.

* * *

Beni gördüğüne sevineceğini biliyordum. Yemin ederim, Versilov konusu olmasaydı o gün gene giderdim ona. Dün de, biraz önce de yalnızca Katerina Nikolayevna’yla karşılaşabilirim düşüncesi ürktüyordu beni. Şimdi ise hiçbir şeyi umursadığım yoktu. Prens sevinçten birkaç kez peşpeşe kucakladı beni. Doğrudan konuya girdim.

“Versilov’u gördünüz mü ne yaptı? Duydunuz mu?”

“*Cher enfant* sevgili dostum, bu öyle ulu, öyle soylu bir davranış ki, kısacası, Kilyan’ı (aşağı katta çalışan memurdu bu) bile sarstı! Akıllıca bir iş değil ama, bir yüz akı, bir utku bu! Değerlendirilmesi gereken bir ruh soyluluğu!”

“Öyle değil mi? Öyle değil mi? Hep böyle düşünüyorduk.”

“Evet sevgili yavrum, hep aynı şeyleri düşünmüştüzdür. Kendim sana gelmek istiyordum ama, nerede bulacağımı bilemiyordum seni... çünkü bu durumda bütün bu olanlardan sonra bile Versilov’un evine gelemezdim... Sana bir şey söyleyeyim mi, dostum: Sanırım kadınları da bu yanıyla, evet bu yanıyla bağlıyor kendine. Başka türlü olamaz çünkü...”

“Aklıma gelmişken söyleyeyim. Sonra unuturum belki, özellikle size söylemek için aklımda tutuyordum bunu. Dün soytarının biri bana Versilov’u kötülerken, onun “kadınlar peygamberi” olduğunu söyledi. Ne tuhaf bir deyim (buna deyim denilebilirse kuşkusuz) değil mi? Size söylemek için unutmamaya çalışıyordum bunu...”

“Kadınlar Peygamberi ha!... *Mais... Eest charmant!*¹ Ha-ha-ha! Ama bana öyle gidiyor ki bu ona, hiç mi hiç gitmiyor, tuh!... Anlayacağın, hiç de güzel bir buluş değil, ama...”

“Hadi, hadi, çekinmeyin. Önemli değil, bunun zekice söylenmiş bir nükte olduğu inancındasınız!”

“Doğrusunu istersen, gerçekten öyle. Kusursuz bir nükte! Hem jiliyor musun dostum, derin bir de anlamı var hani... Baştan sona dosdoğru bir düşünce!.. Yani, inanır mısın... Sözün kısası, sana küçücük bir sır açacağım. O gün şu Olimpia’yı fark ettin mi? Andrey Petroviç için yürekçeğizinin biraz sızladığına inanır mısın onun? Hatta bazı duygular bile besliyor gibi...”

“Bazı duygular ha!..”

Başparmağımı işaret parmağımla orta parmağımın arasına sıkıştırıp yumruğumu bileğimden sallayarak öfkeyle,

“Bunu istemez miydi acaba?” diye haykırdım.

“*Mon cher* sinirlenme. Sandığın gibi değil. Kendi açımdan sen de haklısındır belki. Hazır aklıma gelmişken sorayım, o gün Katerina Nikolayevna’nın yanında ne oldu sana öyle? Ayakta selvi gibi sallanıyordun... az kalsın düşmeseydin diye de tutacaktım seni.”

1 Ama... bu hoş!

“Şimdi bırakalım bunu. Yalnız kısaca söyleyeyim: Bir şeye bozulmuştum...”

“Şimdi de kızardın.”

“Anlaşılan hâlâ aynı konuyu sürdürmek istiyorsunuz: Versilov’la birbirine düşman olduklarını biliyorsunuz... hepsi bu işte. Heyecanlandım biraz, o kadar. Eh, bırakalım bu konuyu şimdi, sonra konuşuruz!..”

“Bırakalım bırakalım. Bütün bunları bırakmaya ben de can atıyorum... Kısacası, kızıma karşı suçluyum. Dahası, sana homurdanmışım bile biraz, unutmadın değil mi... Unut bunu dostum. Seninle ilgili düşüncelerini o da değiştirecektir, bunu çok iyi biliyorum... İşte Prens Seryoja da geldi!..”

Genç, yakışıklı bir subay girdi odaya. Yiyecekmiş gibi baktım yüzüne. Daha önce hiç görmemiştim onu. Yakışıklı diyorum, çünkü herkes öyle söylüyordu. Ama bu genç, güzel yüzde itici bir şey vardı. Daha çok onu gördüğüm ilk anda, ona ilk bakışımda üzerimde bıraktığı hiç belleğimden çıkmayan izlenimi anlatabilmek için yazıyorum bunu. Zayıfça, uzun boylu, buğday tenliydi. Yüzü canlıydı ama benzi biraz uçuktu, bakışları kararlıydı. Sakin olduğu zamanlar bile güzel siyah gözleri biraz sert bakıyorlardı. Ama kararlı bakışı (nedense özellikle bu kararlılığı) pek kolay kazanmış gibi görüldüğü için dokunuyordu insana. Ne var ki, anlatamıyorum... Yüzü, sertken bir anda şaşkın yumuşak, cana yakın, kibar bir anlatımla kaplanabiliyordu. Önemli olan, bu değişim sırasında gözle görülen saflığını yitirmemesiydi. Bu saflık çekiciydi işte. Cana yakınlığına, saflığına karşın, bu yüz hiçbir zaman neşeli olmuyordu: Kahkahayla, ta yürekten güldüğü zamanlar bile gerçek, parlak, insanın içine hafiflik veren neşenin bu yürekte hiç bulunmadığını sezer gibi oluyordunuz... Kabul ediyorum, bir insanın yüzünü böyle anlatmak olmuyor. Hele beceriksizliğim de tuz bi-ber ekiyor üzerine.

Yaşlı Prens o ahmakça budalalığıyla hemen tanıştırdı bizi. Beni gösterdi.

“Genç dostum Arkadiy Andreyeviç (gene Andreyeviç) Dolgorukiy,” dedi.

Genç Prens kibarca bana döndü. Adımı hiç duymadığı belliydi.

Can sıkıcı Prensım sürdürdü konuşmasını (bu ihtiyarlar bazı zamanlar ne sıkıcı oluyorlar):

“Andrey Petroviç’in akarabasıdır...”

Genç Prens anlamıştı artık. Aceleyle,

“Ah!” dedi. “Çok eskiden duymuştum adınızı... Geçen yıl Lu-ga’da kız kardeşiniz Lizaveta Makarovna’yla tanışma mutluluğuna erişmiştim... O da söz etmişti sizden...”

Şaşırmıştım. Yüzünde yürekten bir sevinç ışıltısı vardı.

Ellerimi arkamda bağlarken,

“İzninizle Prens,” diyebildim, “içtenlikle söylemeliyim size - bunu sevgili dostunuz Prens’in yanında söyleme fırsatını bulduğum için ayrıca mutluyum-, sizinle karşılaşmayı çok istiyordum. Hatta pek yakın bir geçmişte, daha doğrusu dün, istiyordum. Ama bambaşka amaçlarım vardı. Şaşıracaksınız ama, açık söyleyeceğim. Kısacası, bir buçuk yıl önce Ems’de Versilov’a ettiğiniz hakaret yüzünden düelloya çağırılmayı istiyordum sizi. Liseyi yeni bitirmiş bir çocuk olduğum için çağırma karşılık vermeyebilirdiniz ama, ne olursa olsun, nasıl karşılırsanız karşılayın gene yapacaktım bu çağırma... doğrusunu söyleyeyim, şimdi de aynı düşünceyim.”

Yaşlı Prens sonra anlattı bana. O anda çok düzgün konuşuyormuşum. Genç Prens’in yüzünü derin bir hüznün kaplanmıştı. İnanıncı bir sesle,

“Ama sözümün sonunu getirmeme fırsat vermediniz,” dedi. “Sizinle yüreğimden gelen bir içtenlikle konuştuysam, bunun tek nedeni, Andrey Petroviç’e beslediğim şimdiki, gerçek duygularımdır. Şu anda her şeyi size anlatabilmem ne yazık ki mümkün değil. Ama şerefim üzerine yemin ederim, Ems’deki talihsiz davranışımı uzun zamandır içimi sızlatan bir pişmanlıkla anımsıyorum. Petersburg’a gelmek için yol hazırlıkları yaparken Andrey Petroviç’e gururunu yeniden kazanması için her türlü fırsatı tanımaya karar vermiştim. Yani istediği yerde, istediği biçimde özür dileyecektim ondan. Düşüncemin, görüşümün değişmesinin nedeni soylu, yüce birtakım olaylardı. Aramızda halen süren bir davanın bulunması bu kararımın bir parçacık olsun döndüremezdi beni. Dün bana yaptığı ise, nasıl söyleyeyim, ruhumu sarstı. Şu anda bile, inanır mısınız, hâlâ kendimde değişim. Size de söylemek zorundayım işte, buraya, Prense pek önemli bir şey söylemek için geldim. Üç saat önce, yani tam onlar avukatımla tutanağı hazırlarlarken, Andrey Petroviç’in vekili

gelip düello çağrısını ilettiler bana... Ems'deki olay yüzünden resmî bir çağrıydı bu..."

"Sizi düelloya mı çağırdı?" diye haykırdım.

Gözlerimde kıvılcıklar çaktığını hissediyordum. Yüzüm ateş gibi yanıyordu.

"Evet, çağırdı. Hemen kabul ettim çağrısını. Ama karşılaşmadan önce ona bir mektup gönderip, Ems'deki olay üzerine düşüncelerimi, o korkunç yanlışlıktan duyduğum pişmanlığı kendisine bildireceğim... Çünkü, gerçekten bir yanlışlık, şanssız, uğursuz bir yanlışlık o! Şunu söyleyeyim size, olaydaki durum böyle bir davranışa atılmaya zorlamıştı beni. Düellodan önce ona böyle bir mektup yazmakla da beni yargılaması için kendimi toplumun önüne çıkar çıkaracaktım... ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi? Buna bile kulak asmadan, mektubumu gönderecektim. Kesin kararlıyım. Ama göndermedim. Çünkü düello çağrısından bir saat sonra bir pusula daha aldım ondan. Beni rahatsız ettiği için kendisini bağışlamamı, yaptığı düello çağrısını unutmamı rica ediyor, bu "alçaklığın, 'hodbinliğin bir anlık coşmasından" (kendi sözleridir bunlar) çok pişmanlık duyduğunu yazıyordu. Böylelikle, mektubu ona göndermemi de büsbütün kolaylaştırmış oluyor. Mektubu henüz göndermiş değildim. Bu konuda Prens'e bir şey söylemek için geldim... İnanın, vicdan azabından benim kadar hiç kimse acı çekmemiştir... Bu kadar açıklama yeter mi size Arkadiy Makaroviç. Hiç değilse şimdilik yeter, sanırım. İçtenliğime inanmak onurunu verecek misiniz bana?"

Tam anlamıyla yenilmiştim. Hiç beklemediğim, ummadığım, kuşku götürmeyen bir saflık vardı karşımda. Evet böyle bir şeyi hiç mi hiç beklemiyordum. Kendi kendime birşeyler mırıldanıp ellerimi ona uzattım. Avuçlarında sıkarak neşeyle salladı iki elimi. Sonra Prense elini salladı, birlikte çıktılar. Yatak odasında beş dakika konuştular.

Benim bulunduğum odaya döndükten sonra, giderken yüksek sesle, sözcükleri tane tane söyleyerek,

"Beni çok çok sevindirmek isterseniz," dedi, "şimdi benimle gelirsiniz. Hemen şimdi Andrey Petroviç'e göndereceğim mektubumla onun bana gönderdiği mektubu göstermek istiyorum size."

Bu öneriyi büyük bir istekle kabul ettim.

“*Mon ami*, öyle sevinçliyim, öyle sevinçliyim ki... Bunların hepsini sonra konuşuruz. Şimdi sırası değil ama söyleyeyim: Bak, benim de burada, cüzdanımda iki mektup var. Birini götürüp kendin görüşmelisin. Öteki bankaya verilecek, orada da...”

Sözde acil, büyük emek, dikkat isteyen iki iş verdi bana. Gidip bu mektupları yerlerine vermem, oraya buraya kaydettirmem vb. gerekiyordu.

Mekupları alırken,

“Ah, ne kurnazsınız!” diye haykırdım. “Yemin ederim bu mektuplar önemsizdirler. Yapılacak bir şey yok ortada. Bu iki işi sırf, beni çalıştığımıza, boş yere para almadığıma inandırmak için uydurdunuz!”

Yaşlı Prens yumuşamıştı:

“*Mon enfant* yemin ederim, böyle düşünmekle çok yanılıyorsun. Çok acil, önemli iki iş verdim sana...”

Duygulu bir sesle sürdürdü konuşmasını:

“*Cher enfant!* sevgili genç dostum! (iki elini başımın üzerine koydu) seni ve talihini kutsarım... yüreklerimiz hep bugünkü gibi temiz kalacak. Elimizden geldiğince daha iyi yürekli, daha uysal olmaya çalışacağız... İyi her şeyi seveceğiz... nerede, nasıl olursa olsun, hep seveceğiz iyiyi... *Enfin enfin rendons grâce... et je te bénis!*...¹

Sözünün sonunu getiremedi. Alnını başıma dayayıp ağlamaya başladı. Doğrusunu söyleyeyim, az kaldı ben de ağlayacaktım. İçimden gelen büyük bir hazla kucakladım garip dostumu. Uzun uzun öpüştük.

Prens Seryoja (yani Prens Sergey Petroviç; şimdiden sonra ondan söz ederken Prens Seryoja diyeceğim) son derece şık arabasıyla evine götürdü beni. İçeri girdiğimizde evin görkemi birden çarpmıştı beni. Yani görkemi dedimse yanlış anlaşılmasın; “soylular takımının” evlerini bilirsiniz... Yüksek tavanlı, aydınlık, büyük odalar (ikisini gördüm, ötekiler kapalıydı)... Mobilya, Tanrı bilir Versailles mi yoksa Renaissance miydi...: Koltuklar yumuşak, rahat, geniş, en pahalı cinsindendi. Halılar, tahta oymalar, heykelticikler... Oysa yoksul olduklarını, hemen hiçbir şeyleri olmadığını söylüyorlardı. Gerçi Prens'in, elinden geldiği her yerde (burada

1 Nihayet... nihayet konuya gelelim ve ben seni kutsayacağım.

da, Moskova'da da eski çalıştığı alayında da, Paris'te de) fırsat buldukça bol para harcadığını duymuştum. Dahası kumara düşünmüş. Borcu varmış... Üzerimdeki ceket buruş buruş, üstelik iplik parçası, tüy içindeydi. Soyunmadan, öylece uzanmıştım yatağa çünkü. Gömleğim de dört gündür üzerimdeydi. Bununla birlikte ceketim pek o kadar iğrenç sayılmazdı. Ama Prensin evine gelince Versilov'un kendime bir kat elbise diktirmemi söylediği geldi aklıma...

Dalgın,

"Düşünün," dedim, "intihar eden bir kızcağız için bütün gece üzerimdekileri çıkarmadım."

Prensin hemen ilgi gösterdiğini görünce kısa olarak anlattım olanları. Ama yazdığı mektubun onu her şeyden çok etkilediği belliydi. Önemli olan, onu düelloya çağırmak istediğimi söylediğimde değil gülümsemek, bu anlama gelebilecek bir tavır bile takınmamasıydı. Gerçi gülmesini kesmek zorunda bırakabilirdim onu. Doğrusu bu yaradılıştta bir insan için garipti bu. Odasının ortasındaki kocaman yazı masasında karşı karşıya oturduk. Versilov'a yazdığı, beyaz kağıda temize çekilmiş mektubu okumam için bana uzattı. Biraz önce Prensin evinde söylediği her şey vardı bu mektupta. Daha heyecanlı bir dille bile yazılmıştı. Doğrusu bu gözle görülür açık yürekliliğini, bu her çeşit iyi şeyi yapmaya içten hazır oluşunu neye yorabileceğimi bilemiyordum. Ama yavaş yavaş onun etkisinde kalmaya başladığımı da seziniyordum. Gerçekten de, niçin inanmamalıydım ona? Öyle ya, nasıl bir insan olursa olsun, onun için neler söylerlerse söylesinler, gene de iyi, hoş eğilimleri olan bir insan olabilirdi. Versilov'un son mektubuna, düellodan vazgeçtiğini bildiren yedi satırlık yanıt pusulasını da okudum. Gerçi kendi 'basit ruhluluğundan' da 'bencilliklerinden' de söz ediyordu ama, genel olarak bir kendini beğenmişlik-havası seziliyordu bu yazdıklarında... ya da karşısındakini hor görme, diyelim. Ama bunu Prense söylemedim.

"Bu son pusula üzerine ne düşünüyorsunuz? diye sordum. Korktuğu kanısında değil misiniz?"

Prens gülümsedi. Bu gülümsemesi ciddi gibi gelmişti bana. Zaten giderek daha bir düşünceli, kaygılı oluyordu.

"Elbette hayır," dedi. "Onun mert bir insan olduğunu çok iyi

biliyorum çünkü. Kuşkusuz, herkesten bambaşka bir açıdan bakıyor bu konuya... O da kendince birşeyler düşünüyordur..."

"Bundan kimsenin kuşkusu olamaz," diye kestim sözünü. "Vasin diye bir tanıdığım var, mirasla ilgili mektubu alınca onun yaptığının, miras üzerindeki haklarını reddetmesinin 'gösteriş' olduğunu söylüyor... Bence, bu çeşit hareketler gösteriş olsun diye yapılmaz... Ayrıca, içten bir şeyin varlığını kanıtlarlar."

Prens,

"Bay Vasin'i çok iyi tanırım," dedi.

"Ah, evet anımsadım. Luga'da görmüştünüz."

Birbirimizin yüzüne baktık. Anımsıyorum, biraz kızarmış olmalıydım. Nedense konuşmayı kesmişti. Oysa benim canım konuşmak istiyordu. Dünkü bir karşılaşma aklıma geldikçe, ona bazı sorular sormak isteği sanyordu içimi. Ama nasıl başlayacağımı bilemiyordum. Üstelik, keyfim de yerinde sayılmazdı. İnsanı şaşırtan terbiyesi, kibarlığı, tavırlarındaki rahatlık, yani sözün kısası, soyluların handiyse beşikten aldıkları davranışlarındaki o parlaklık büyülemişti beni. Mektubunda kaba iki gramer hatası ilişmişti gözüme. Böyle durumlarda genellikle küçük düşürmem kendimi, hatta kimi zaman, kendimi zorlayarak, kötü sonuç verebilecek biçimde katı da olurum. Bu kez ise, üstümün başımın iplik parçası, tüy olduğu düşüncesi özellikle neden oldu bu huyumu dışarı vurmama. Öyle ki, biraz ukalalık, edepsizlik bile ettim... Prensın ara sıra dikkatle beni süzdüğünü fark etmiştim.

Birden:

"Söyler misiniz Prens," diye yapıştırdım soruyu, "benim gibi bir 'süt kuzusunun' sizi düelloya çağırmayı düşünmesini, hem de bunu başka birisine ettiğiniz bir hakaret yüzünden istemesini içten içten de olsa, gülünç bulmuyor musunuz?"

"İnsanın, babasına edilen bir hakarettten etkilenmesi olağandır. Hayır, hiç de gülünç bulmuyorum."

"Oysa bana çok gülünç geliyor... Kuşkusuz, başkasının açısından bakıldığında... Yani benim kişisel görüşümle değil demek istiyorum. Üstelik soyadım Versilov değil Dolgorukiy'ken. İnceliğinizden, beni yatıştırmak için yalan söylüyorsanız, öyleyse öteki anlattıklarınız da yalan demektir. Ne dersiniz?"

Prens ciddi,

"Hayır, gülünç bulmuyorum," diye yineledi. "Babanızın kanını

damarlarınızda hissetmiyor olabilir misiniz? Doğru, henüz çok gençsiniz, çünkü... bilmem ama... sanırım henüz olgunlaşmamış bir insanın değişmesi olanaksızdır. Böyle birinin düello çağrısına uymak ise bir kat daha olanaksızdır... gelenektir bu... Ama doğrusunu isterseniz, yalnızca bir ciddi itiraz noktası olabilir buna: Hakarete uğrayanın haberi olmaksızın düello çağrısında bulunmakla, ona biraz saygısızlık etmiş olmaz mısınız? Ne dersiniz, haklı değil miyim?"

Bir şey söylemek için yanıma giren uşak yanımda kesti konuşmamızı. Prens onu bekliyor olmalıydı. Sözünü bitirmeden yerinden kalktı çünkü. Aceleyle yanına gitti. Çok yaklaşmıştı ona. Öyle ki, uşak söyleyeceğini fısıldayarak söylemek zorunda kaldı. Böylece ben de sorunun ne olduğunu anlayamadım. Prens bana döndü,

"Bağışlayın," dedi, "bir dakika sonra geleceğim?" Dışarı çıktı. Yalnız kalmıştım. Odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya, düşünmeye başladım. Şaşılacak şeydi, hem hoşlanmıştım ondan, hem hoşlanmamıştım. Bir isim bulamadığım bir şey vardı onda. Bildiğim, onun soğuk bir insan olduğuydu. "Bir parçacık olsun benimle alay etmiyorsa, itirazsız, son derece açık yürekli bir insan demektir; yok eğer alay ettiyse, o zaman... belki daha akıllı görünürdü bana..." gariptir, böyle düşünüyordum işte. Masanın yanına gidip, Versilov'un yazdığı mektubu bir kez daha okudum. Mektuba dalıp zamanı bile unutmuşum. Başımı kaldırdığımda Prens'in bir dakikasının on beş dakikayı geçtiğini gördüm. Evet, gideli on beş dakikadan az olamazdı. Bu durum biraz heyecanlandırdı beni. Bir daha bir aşağı bir yukarı gidip geldim odanın içinde. Sonunda şapkamı aldım. Anımsıyorum, kararlıydım. Odadan çıkıp, karşılaştığım ilk hizmetçiye Prensi çağırmasını söyleyecektim. Geldiğinde de çok işimin olduğunu, daha kalamayacağımı söyleyip çıkacaktım. Böylesinin doğru olacağını sanıyordum. Çünkü, beni böylesine uzun süre yalnız bırakmakla bana karşı umursamaz davrandığını düşünüyordum.

Bulduğum odanın kapalı iki kapısı da aynı duvarda, biri bir uçta, öteki öbür uçtaydı. Hangisinden girdiğimizi unutmuşum. Dalgın, yürüyüp birini açtım. Uzun, dar bir odada kanepede birden kız kardeşim Liza'yı gördüm. Ondan başka kimsecikler yoktu odada. Birisini beklediği belliydi. Daha şaşırılmama kalmamıştı ki, birisiyle yüksek sesle konuşarak çalışma odasına dönen Prens'in

sesini duydum. Hemen kapadım kapıyı. Öteki kapıdan giren Prens bir şeyin farkına varmamıştı. Anımsıyorum, özür dilemeye başladı... Ama öylesine şaşırmış, aptallaşmışım ki, söylediklerinden hemen hiçbir şey anlamıyordum. Eve gitmemin gerektiğini söyleyebildim yalnızca, çıktım. Kibar Prens, bu davranışıma şaşmıştır sanırım. Ta dış kapıya kadar geçirdi beni. Durmadan konuşuyordu. Ama ne bir karşılık verdim söylediklerine, ne dönüp yüzüne baktım.

* * *

Sokağa çıkınca sola dönüp rastgele yürümeye başladım. Kafamın içi karmakarışık. Sessiz yürüyordum. Sanıyorum, beş yüz adım kadar yürümüşüm ki, birisinin omzuma hafifçe dokunduğunu hissettim. Döndüm, Liza'ydı. Arkamdan yetişmiş, şemsiyesiyle omzuma hafifçe dokunmuştu. Işıl ışıl bakışlarında aşırı neşeli, birazcık kurnaz bir şey vardı.

Hızlı yürümekten şık soluyarak,

"Bu yana yürüdüğüne öyle sevindim ki," dedi, "yoksa bugün göremeyecektim seni!.."

"Tıkanıyorsun."

"Sana yetişmek için koştum."

"Liza, biraz önce görmedim mi seni ben?"

"Nerede?"

"Prens... Prens Sokolskiy'in evinde..."

"Hayır, ben değilim, yanıyorsun. Beni görmüş olamazsın..."

Sustum, on adım öyle yürüdük. Liza birden kahkahayla gülmeğe başladı.

"Beni gördün, elbette beni gördün! Dinle, gözlerinle gördün beni, gözlerinle gözlerimin içine baktın, bir de kalkmış, beni görüp görmediğini soruyorsun. Ne garipsin! Biliyor musun, orada gözlerimin içine bakarken öyle gülesim geldi ki! Çok gülünç bakıyordun."

Kahkahalarının ardı arkası gelmiyordu. Tüm can sıkıntımın bir anda yüreğimden uçup gittiğini hissettim.

"Söylesene Liza, ne yapıyordun orada?"

"Anna Fyodorovna'ya gelmişim."

"Hangi Anna Fyodorovna'ya?"

"Stolbeyevna'ya. Luga'dayken çok günler sabahtan akşama dek

oturmuşumdur yanında. Annemi de kabul ettiği olurdu. Bize bile gelmiştir. Bizden başka kimsenin evine gitmezdi. Andrey Petroviç'in uzak, Prens Sokolskiy'lerin yakın akrabasıdır. Prensın büyükannesi mi ne oluyor.”

“Prensın evinde mi kalıyor?”

“Hayır, Prens onun evinde kalıyor.”

“Nasıl? Ev kimin?”

“Anna Fyodorovna'nın. Bir yıldan beri onundur ev. Prens daha yeni geldi, onun yanında kalıyor. Kendisi de Petersburg'a geleli dört gün oluyor.”

“Öyle ya... biliyor musun Liza, evini de kendisini de şeytan götürsün...”

“Hayır, iyidir Anna Fyodorovna...”

“Olsun varsın, iyi olsun... Biz de iyiyiz! Bak ne güzel bir gün! Bugün çok güzelsin Liza. Ayrıca çok da çocuksun.”

“Arkadiy, söylesene, dünkü kız...”

“Ah, ne acı, Liza, ne acı!”

“Evet, çok acı! Kader işte! Biliyor musun, onun günahkâr ruhu ayıbıyla birlikte kapkaranlık bir yerlerde, zifiri karanlık sonsuzlukta uçup dururken bizim şimdi burada böyle güle oynaya yürümemiz günah bile... Arkadiy, onun işlediği günahta suçlu kim? Ah, ne korkunç bir şey bu! O zifiri, uçsuz bucaksız karanlığı düşündüğün olur mu hiç? Ah, ölümden öyle korkuyorum ki! Hem bunun çok günah olduğunu bile bile! Karanlığı hiç sevmem. Güneşi, aydınlığı severim! Annem korkmak günahdır diyor... Arkadiy, annemi yakından tanıyor musun?”

“Henüz tanımıyorum Liza, çok az tanıyorum onu.”

“Ah, ne iyi bir insandır bilemezsin! Tanımalsın onu, çok yakından tanımalsın! Herkes tanımalı, bilmeli nasıl bir yüreği olduğunu...”

“Bak, seni de tanımıyordum, ama şimdi tanıyorum. Her şeyini biliyorum. Her şeyinle bir dakikada tanıdım seni. Liza, ölümden korkuyorsun ama, gene de mağrur, gözü pek, yürekli olmalısın. Benden çok, hem de pek çok yüreklisin, gözü peksin!.. Ah, çok seviyorum seni, Liza! Ah, Liza! İsteddiği zaman gelsin çalsın kapımı ölüm! Şimdi yaşıyorum, yaşıyoruz ya! O zavallıya acıyoruz ama, hayat gene güzel, değil mi? Öyle değil mi? Bir “ülküm” var benim Liza, Versilov'un mirası reddettiğini duydun mu? Sen be-

nim ruhumu, içimi bilmiyorsun Liza. Bu adamın benim için ne demek olduğunu da bilmiyorsun... Değil mi?"

"Bilmez olur muyum? Hepsini biliyorum."

"Hepsini mi biliyorsun? Daha neler! Zekisin sen, Vasin'den zekisin. Annemin de, senin de gözleriniz çok keskin. Yani görüşünüz demek istiyorum, gözleriniz değil... yanlış söyledim... Çok bakımdan kötüyüm ben Liza."

"Biri seni avucunun içine almalı, o zaman bir şeyin kalmaz!..."

"Sen al beni avucunun içine, Liza! Bugün de seni seyretmenin tadına doyum olmuyor. Çok hoş bir kız olduğunun farkında mısın Liza? Şimdiye dek hiç görmemiştim gözlerini... İlk kez şimdi görüyorum... Bugün nereden aldın onları Liza? Satın mı aldın yoksa? Kaç ruble verdin? Hiç dostum olmadı benim Liza. Saçma bir şeydir bence insanın dostunun olması. Ama seninle dost olsak saçma olmaz... Ne dersin, dost olmamızı ister misin? Ne demek istediğimi anlıyorsun kuşkusuz."

"Çok iyi anlıyorum."

"Şartsız şurtsuz, belirli bir anlaşma yapmadan, basbayağı dost olalım!"

"Evet, evet, ama yalnızca bir şart olsun: Bir gün olur da birbirimizi suçlarsak, birbirimize kızarsak, kendimiz de günün birinde huysuz, kötü insan olursak, bütün bu konuştuklarımızı bile unutursak, bugünü, şu anı hiç unutmamalıyız! Söz verelim birbirimize. Birlikte el ele, böyle gülüşerek, neşeye yürüdüğümüz şu anı hiç unutmayaçağımıza söz verelim... Tamam mı? Tamam mı?"

"Tamam Liza, yemin ederim, tamam. Ama biliyor musun Liza, ömrümdede ilk kez dinliyorum seni sanki... Liza, çok mu okudun sen?"

"Şimdiye dek hiç sormamıştın! Ancak yanlış bir sözcük kullanınca dikkat etmek lütfunda bulundunuz bana sayın bayım, bay kahin..."

"Bu kadar ahmak olduğumu biliyordun da kendin niçin konuşmuyordun benimle?"

"Hep akıllanacaksın diye bekliyordum. Daha geldiğiniz gün içinizi dışınızı anlamıştım Arkadiy Makaroviç. Anlayınca da şöyle düşünmeye başlamıştım: "Kesin gelecek; evet, sonunda kesin gelecek, eh, ilk adımı atmak onurunu size bırakmayı uygun bul-

dum işte. Hayır, diye geçiriyordum içimden, şimdi biraz da sen koşmak istemez miydin arkamdan?”

“Ah, seni gidi uçarı kız! Hadi Liza itiraf et bakayım şimdi: Geldiğimden beri geçen bir ay içinde bana hiç güldünüz mü, gülmediniz mi?”

“Ah, çok gülünçsün Arkadiy, çok! Biliyor musun, bu bir ay süresince belki de, daha çok bu tuhaflığın için sevdim seni. Hemen koltukların kabarmasın diye hatırlatayım, birçok bakımdan da kötü, tuhafısın. Başka kim güldü sana, biliyor musun? Annem de güldü, benimle birlikte güldü: ‘Ne tuhaf bir çocuk, diye fısıldıyordu kulağıma, gerçekten çok tuhaf!’ Sen de oturup, senden tir tir titrediğimizi düşünüyordun.”

“Liza, Versilov üzerine ne düşünüyorsun?”

“Çok şeyler düşünüyorum. Ama şimdi ondan konuşmayacağız. Bugün bir yana bırakalım onu, olur mu?”

“Elbette, elbette olur! Evet, çok fazla zekisin sen Liza! Benden zeki olduğun kesin. Bir dakika dur Liza, önce işlerimi bitireyim, o zaman belki birşeyler anlatırım sana..”

“Niçin kaşlarını çatın öyle?”

“Hayır Liza, çatmadım, bir şey düşünmeden oldu işte... Görüyorsun ya Liza, açık söyleyeceğim, böylesi daha iyi: Bir huyum var, içimde gizlediğim şeylere başkasının dokunmasını sevmiyorum... ya da daha açık söyleyeyim, insanın çevresindekileri eğlendirmek için duygularını ikide bir dışarı vurmasının çirkin olduğuna inanıyorum. Haklı değil miyim? Ara sıra kaşlarımı çatmayı da daha çok bunun için seviyorum işte. Akıllısın sen, anlamalısın.”

“Anlıyorum, üstelik, ben de öyleyim. Bunun için her şeyinle çok iyi anlıyorum seni. Annemin de bizim gibi olduğunu biliyor muydun?”

“Ah, Liza! Mümkün olsa, doyasıya yaşayabilse insan dünyada! Öyle değil mi? Ne dedin?”

“Yo, bir şey söylemedim.”

“Ama yüzüme bakıyorsun?”

“Sen de benim yüzüme bakıyorsun. Sevdiğim için bakıyorum yüzüne.”

Evin yakınına kadar götürdüm onu. Yeni adresimi verdim. Ayılırken ömrümde ilk kez öptüm yanağından.

Bütün bunlar iyiydi ama, yalnızca bir şey kötüydü: Acı bir düşünce dün gecedен beri beynimi kurcalıyor, aklımdan bir türlü çıkmıyordu. Bu, dün akşam bizim avlu kapısında o bahtsız kızla karşılaşığımda ona bu evden, baba ocağından ayrılacağıma, insanın, kötü insanların yanından kaçıp, kendi yuvasını kendisinin yapması gerektiğini, Versilov'un sürüyle yasadışı çocuğunun olduğunu söylediğim düşüncesiydi. Kuşkusuz, oğlundan babası üzerine böyle sözler duyması Versilov konusunda kuşkularını güçlendirmişti. Versilov'un ona hakaret ettiğine onu iyice inandırmıştı. Stebelkov'u suçluyordum, oysa, belki de asıl ben gitmişim yangına körükle. Çok korkunç, dehşet verici bir düşünceydi bu. Şimdi bile öyle. Ama daha o sabah acı çekmeye başladıysam da, kimi zaman, saçma geliyordu bana bu. Zaman zaman "Eh, diyordum kendi kendime, ben olmasaydım gene olacak. Zararı yok, geçer! Düzeltirim! Ondan güçlü bir duygu edinir, unuttur giderim... İyi bir şey yapmaya çalışırım.. Daha elli yıl var önümde!"

Ama bu düşünce gene de kurcalamayı sürdürüyordu beynimi.

İkinci Bölüm

I

Yaklaşık iki aylık bir zaman bölümünü atlıyorum. Sakın hemen heyecanlanmasın okuyucu. Öykümün akışından her şey tam olarak anlaşılacaktır. Birçok nedenle belleğimde iyice yer etmiş on beş aralık gününü kesin çizgilerle anlatmak istiyordum. Önce şunu söyleyeyim, iki ay önce görüştüğüm birisinin şimdi beni tanımasına olanak yoktu. Hiç değilse, dıştan benzetebilirdi belki, ama kesin tanıyamazdı. Şimdi çok şık giyimliydim. Bu bir. Versilov'un bir zamanlar bana salık verdiği o "insafı ve zevk sahibi Fransız" bana bir takım elbise dikmekle kalmamış, üstelik tarafımdan ıskartaya bile ayrılmıştı: Artık ondan çok daha üstün, en ünlü terziler dikeyordu giysilerimi. Hesaplarım bile vardı onlarda. Ünlü bir lokantada da hesabım vardı. Ama yemek ücretimin bir bölümünü peşin ödeme karşın, bununla kendimi düşürdüğüme inandığım için artık pek gitmiyordum oralara. Nevskiy Caddesi'ndeki Fransız berber de yakın dostumdu. Saçlarımı keserken, tuvaletimle ilgilenirken fıkralar anlatıyordu bana. Niçin gizleyeyim, bu fırsattan yararlanarak Fransızca pratiğimi de ilerletiyordum. Fransızca'yı biliyordum, oldukça iyi bile biliyordum ama, topluluk içinde konuşmaktan çekiniyordum. Kuşkusuz bir Parisli gibi konuşmaktan çok uzaktım. Nasıl konuşabilirdim ki bir Parisli gibi!.. Şık Matvey de her istediğim an, pek rahat urıs giden, doru bir beygir koşulu (kulaları sev-

mem) kızıyla emrimdeydi. Bununla birlikte bazı biçimsizlikler de yok değildi: Aralığın on beşi gelmişti, kış başlayalı üç gün oluyordu ama, hâlâ Versilov'un eskisi, tüyleri dökülmüş samur bir kürk vardı sırtında. Satmaya kalkışsam kimse yirmi beş rubleden bir kapık fazla vermezdi ona. Yeni bir kürk edinmeliydim ama cep-lerim bomboştu. Üstelik, o akşam için ne yapıp edip bir yerlerden para bulmalıyım, yoksa "mahvolmuştum." Kendi kendime böyle mırıldanıyordum. Ah, ne rezaletti o! Durup dururken nereden bulmuştum bu binlikleri, paytonları, Borel'leri? Birden böylesine nasıl değişmişim, her şeyi unutuvermişim? Kepazelik! Yüz karamın, ayıbımın öyküsüne geçiyorum şimdi. Ömrümde bu anılarımdan daha yüz kızartıcı, utanç verici bir şeyim olmadı, olamaz da.

Bir yargıç gibi konuşuyorum. Oysa suçlu olduğumu da biliyorum. O sıralar içinde dönüp durduğum burgaçta bir yol göstereyim, bir akıl verelim olmadan bir başımaydım ama, yemin ederim düşüşümü gürüyor, anlıyordum. Bu yüzden bağışlanamam işte. Öte yandan bu iki ay süresince mutlu da sayılırdım. Niçin sayılırdım diyorum ki? Çok mutluydum! O denli mutluydum ki, bazı bazı (oldukça sık bazı bazıdır bu!) görünür gibi olup hemen kaybolan, yüreğimi titreten yüz karamın bilinci bile, evet, bu bilinç bile -inanır mısınız?- daha çok sarhoş ediyordu beni, başımı döndürüyordu: "Ne olacakmış, düşersen düşerim, diyordum kendi kendime. Ama düşmem. Kurtarıyorum kendimi, çıkarım! Yapabilirim bunu, yeteneğim var!" Dipsiz bir uçurumun üzerine uzatılmış, yongalardan oluşan korkuluksuz, incecik bir köprü-nün üzerinde yürüyor gibiydim. Tehlikeyle neşe bir aradaydı. Ya "ülkü?" "Ülkümü" sonraya bırakmışım, bekliyordu. Yalnızca bir zaman için kenara itilmesinden başka bir şey değildi bu: "Niçin biraz da eğlenmeyecektim?" Bir daha söylüyorum, "ülküm" de, kenara itilmeye razı olduğu için iğrençti. Yeterince sert, keskin olsaydı belki ondan sapsmaya cesaret edemezdim.

Kiraladığım küçük, pis odayı bırakmamışım. Seyrek yatıp kalıyordum orada. Valizimi, pardösümü, öteki eşyalarımı atmışım oraya, öyle duruyorlardı. Sergey Sokolskiy'in evine taşınmış, oraya yerleşmişim. Haftalarca yanında kalıyor, orada yatıp kalkıyordum... Bunun nasıl olduğunu şimdi anlatacağım. Ama önce size biraz kendi odacığımın söz etmeliyim. O odanın bir değeri vardı benim için: O zamanki tartışmamızdan sonra Versilov gelmişti ba-

na o odaya, sonra birçok kez daha geldi. Yıneliyorum, o günler benim için utanç vericidir ama, gene de delice mutlu olduğum zamanlardır... Evet, her şey öylece oluveriyordu. Öylece gülümsüyordu her şey! Mutluluktan sarhoş olduğum bazı anlar "Eskiden niçin surat asardım sanki?" diye sorduğum oluyordu kendime. O inlemelerin, yapayalnız, tasalı çocukluğum, yorgan altında kurduğum aptalca hayaller, ettiğim yeminler, hesaplarım, hatta "ülküm" bile neydi? Bütün bunları kendim uydurmuştum. Oysa anlaşılıyor, gerçek hayatta hiçbiri yok bunların. Şimdi öyle rahat, öyle neşeliydim ki: Bir babam vardı, Versilov; bir dostum vardı, Prens Seryoja. Bir de..." ama bunu bırakalım şimdi. Heyhat, her şey aşkın, yüce gönüllülüğün, onurun adına oluyordu, oysa sonunda çirkin, rezil bir onursuzluk çıktı ortaya.

Ama yeter artık!

* * *

İlk kez o günkü ayrılımamızdan üç gün sonra geldi bana. Ben yoktum, oturup beklemiş. Küçük odama girdiğimde, aradan geçen üç gün hep onu beklememe karşın, gene de gözlerim kardı, yüreğim duracakmış gibi çarpmaya başladı. Kapıda kalakalmıştım. İyi ki, konuğum sıkılmasın diye, gelip kendisini tanıtmayı bir görev bilen, ben odaya girdiğimde ona heyecanlı heyecanlı birşeyler anlatan ev sahibimle oturuyordu. Ev sahibim kırk yaşlarında, çopur yüzlü, yoksul, dokuzuncu dereceden bir memurdu. Ağır hasta veremli karısı, gene hasta bir çocuğuyla oturuyordu. Herkesin derdine ortak olmaya bayılırdı. Çok sessiz, bununla birlikte kibardı. Onun odada bulunmasına sevinmiştim. Zor duruma düşmekten bile kurtardı beni sayılırdı. Versilov'la ne konuşabilirdim yoksa? Önce Versilov'un, tam benim istediğim gibi bana geleceğine bir inancım, kesin bir inancım vardı. Çünkü ben dünyada gitmezdim ona. İnadım değildi bunun nedeni, ona olan tutkumdan, aşk kıskançlığına benzeyen kıskançlığımdan gitmezdim- anlatamıyorum. Daha önce de söylemiştim zaten, okuyucu güzel, ateşli sözler beklemesin benden, bulamaz diye. Gerçi son üç gündür onu bekliyordum. Sürekli, nasıl içeri gireceğini düşünüyordum ama, kendimi çok zorlamama karşın, olanlardan sonra konuşmaya nasıl başlayacağımızı, birbirimize önce ne diyeceğimizi bir türlü kafamda canlandıramıyordum.

Yerinden bile kalkmadan, dostça uzattı bana elini:

“O!.. sonunda geldin demek, otur yanımıza. Pavlovskiy Kışlası yakınında... neyse işte, oralarda bir yerde... bir taş vardı ya, o taşın pek ilginç öyküsünü anlatıyor Pyotr İppolitoviç. Sen de dinle.”

Versilov’un gözlerinde bir mutluluk parıltısı vardı: Belli ki, benim ters davranacağımı bekliyordu, ama rahatlamıştı.

“Baştan başlayınız, Pyor İppolitoviç, o da dinlesin.”

Baba isimleriyle hitap edecek kadar değer veriyorlardı birbirine.

Pyotr İppolitoviç öyküsünün üzerimde yapacağı etkiden endişe ediyormuş gibi sinirli, yüzünü buruşturarak bana döndü:

“Ölen Çar zamanında olan bir şeyi anlatıyordum da,” dedi, “siz de öyküsünü duymuşsunuzdur... Yolun tam ortasında neye, kime yaradığını kimsenin bilmediği serseri bir taş, öyle değil mi yani? Çar hazretleri birçok kez saltanat arabasıyla geçmiş oradan. Her seferinde de o taş yolun ortasında öyle dururmuş. Sonunda Çarın sinirini bozmuş bu, gerçekten de sinir bozmayacak gibi değilmiş hani: Kocaman, dağ gibi bir taş yolun ortasında... üstelik çirkin mi çirkin: “Bu taşı bir daha görmeyeyim burada!” Eh, ne yaparsınız şimdi, Çar hazretleri bir daha görmeyecekler. Bu “bir daha görmeyeyim”in ne demek olduğunu bilirsiniz elbette. Rahmetlinin nasıl bir Çar olduğunu anımsarsınız... Ne yapacaklardı bu taşı şimdi? Yoksa herkesin kellesinin uçtuğu gündü. Hele o buyruğu alan, şimdi ismini unuttuğum en ileri saray adamlarından biri için kurtuluş hiç yoktu. İşte bu büyük kişi soruyor soruşturuyor: Bu iş on beş bin gümüş rubleden aşağı olmaz, diyorlar (Rahmetli Çar zamanında tüm kâğıt paralar gümüş paraya çevrilmişti). “Of, on beş bin mi, ne korkunç bir para bu!” Önce İngilizler ray döşeyip taşı vagona yükledikten sonra uzak bir yere taşımaya düşülmüşler: Bu neye patlardı ya? O zamanlar demiryolu pek yoktu, yalnızca Çarköy hattı vardı o kadar...

“Parça parça kopararak da taşınabilirdi,” dedim.

Canım sıkılmaya başlamıştı. Versilov’un yanında ev sahibim beni küçük düşürmüştü gibime geliyordu. Oysa Versilov merakla dinliyordu. Pyotr İppolitoviç’in yanımızda bulunmasına onun da sevindiğinin, çünkü kendisinin de benimle yalnız kalmak istemediğinin farkındaydım. Anımsıyorum, dokunmuştu bana bu.

“Evet, sonunda parça parça kopararak taşımaya karar vermişlerdi taş. Can kurtaran gibi sanılmışlardı bu düşünceye. Bu kurtuluş yol-

unun savunucusu Monferan'dı. O sıralar Isaayevskiy Katedrali'nin yapımını yönetiyordu. Parça parça etmeli", diyordu, "sonra da taşımalı." Evet, evet ama, kaçta patlayacaktı bu iş?

"Hiç de pahalya patlamaz, basbayağı parçalanıp taşınırdı."

"Hayır, izin verin, önce bir makine koymak gerekirdi oraya, buharla çalışan bir makine. Hem nereye taşıyacaktınız? Hem o kadar büyük bir taş, taşınmakla biter miydi? Dağ gibi bir taşı diyorum size. On bin diyorlarmış, ondan aşağı olmaz, on ya da on iki bin..."

Sözünü kestim

"Bana bakın Pytor Ippolitoviç, saçmalıyorsunuz! Olay öyle degildi..."

Ama tam o anda Versilov fark ettirmeden göz kırptı bana. Bu göz kırpışta ev sahibimin haline duyulan öyle bir hüzün, dahası acıma görmüştüm ki... Bu çok hoşuma gitmişti. Gülümsedim.

Bir şeyin farkına varmayan ev sahibim sevinmişti. Böyle anlatma heveslileri, sözlerini birtakım sorularla kesecekler diye çok korkarlar, ödleri patlar.

"Bu sırada bir kentli çıkagelmiş," diye sürdürdü konuşmasını. "Daha gençmiş de hani. Ama tam Rus'muş. Anlarsınız ya, sivri bir sakalı, uzun etekli kaftanı varmış, biraz çakırkeyifmiş bile... yok, hayır, hayır, çakırkeyif değilmiş. İşte onlar, İngilizler'le Monferan orada bu konuyu tartışırken bu kentli genç biraz ötede dikiliyormuş. Çar'ın "bu taşı bir daha görmeyeyim burada," diye emrettiği yüksek rütbeli kişi de arabasıyla yaklaşmış yanlarına, dinlemiş, dinlemiş birden kızmış "ne biçim iştir bu, diye söyleniyormuş, günlerdir konuşuyorsunuz, bir çözüm bulamadınız." Birden biraz ötelerde dikilip pis pis gülümseyerek onlardan yana bakan basit kentliyi görmüş. Pis pis dedim ama söz gelişi bu, pis pis gülümüyormuş kuşkusuz, bir... şey varmış gülüşünde..."

Versilov ciddi,

"Komiklik," diye yardım etti.

"Hah, evet komiklik, yani biraz komiklik. Gülüşü içten, saf bir Rus gülüşüymüş... ama kentli ya, değersiz biri, zavallı: Ne bekliyorsun burada sivri sakal? Kimsin, nesin?"

"Taşa bakıyordum, efendimiz," demiş. "Evet, efendimiz demeliydi, Prens Suvorov'un ta kendisiydi bu çünkü, ordular komutanı bilmem kimin torunu... Yok yok, hayır, Suvorov değilmiş, kim olduğunu unutmuşum, yazık! Ama biliyor musunuz, gerçekten

çok yüksek bir saray adamıymış. Su katılmamış bir Rus'muş, gerçek bir Rus! Yurtsevermiş de. Anlayışlı bir Rus yüreği varmış. Anlamış durumu."

"Ne o, niye gülüyorsun? diye sormuş. "Gülüyorsun, sen kaldırılabir misin buradan bu taşı?"

"İngilizler çok yüksek ücret isterler efendimiz, Rus'un kesesi şişkindir, onlarınsa evlerinde yiyecek birşeyleri yoktur çünkü. Yüz rublecik veriniz, efendimiz yarın akşama kadar taşı kaldıralım buradan."

"Böyle bir şeyi aklınız alıyor mu? Kuşkusuz İngilizler fazla para almak istiyorlardı... Monferan gülümsüyordu. Yalnızca o anlayışlı Rus yüreği olan kişi: 'Yüz ruble verin ona! demiş. Tamam mı?' diye sormuş kentliye, kaldıracaksın değil mi?"

"Yarın akşam burada görmeyeceksiniz bu taşı efendimiz."

"Peki ama, nasıl yapacaksın bunu?"

"Kusura bakmazsanız, bu bizim bir sırrımız olarak kalsın, demiş kentli. Söylememiş nasıl yapacağını. Bu hoşuna gitmiş yüksek rütbeli kişinin: "İstedığı her şey verilsin ona!" diye buyurmuş. Sonra bırakıp gitmişler onu oracıkta. Ne yaptı, dersiniz?"

Adam susup duygulu gözlerle süzmeye başladı bizi.

Versilov gülümsedi.

"Bilmem."

Benim canım fena halde sıkılmıştı.

Ev sahibim sanki bunu o yapmış gibi son derece gururlu,

"Bakın, anlatayım nasıl yaptığını," diye başladı, "ellerinde kocaman kürekleriyle birkaç tertemiz Rus köylüsü tutmuş. Taşın yanında, tam dibinde bir çukur kazdırmaya başlamış. Bütün gece kazmışlar, kocaman bir çukur olmuş. Derinliği taşın yüksekliği kadar, hatta ondan biraz fazlaymış. Bu iş bittikten sonra köylülere çukuru taşın dibine doğru dikkatle oymalarını söylemiş. Öyle oymuşlar ki, taşın dayanacağı yeri kalmamış. Dengede kalmış. O kadar ki sallanıyormuş. Öte yanına geçip Rusça ura, diye bağırarak bir itişte taşı çukurun içine yuvarlayıvermişler! Küreklerle üzerini doldurup düzlemişler, dümdüz olmuş, taş da kaybolmuş ortadan!"

Versilov,

"Düşünün!" dedi.

"Duyan duymayan koşmuş oraya, bir kalabalık, bir kalabalık, sormayın gitsin... İngilizler fena bozulmuşlar. Monferan gelmiş:

Köylüce bir iş bu, demiş, çok basit. Basit elbette, önemli olan da o zaten, bunu bile akıl edemediniz, ne kafasız olduğunuzu anlayın işte! Şunu da söyleyeyim, o başkan, saray adamı yalnızca kucaklamış, öpmüş bu işi yapan kentliyi: “Neredensin sen bakalım?” “Yaroslav ilinden, efendimiz. Yazları alışveriş etmek için başkente gelirim.” Bu iş yukarıya kadar aksetmiş. Adama madalya verilmesi için buyruk çıkmış. Madalyası boynunda dolaşıyormuş. Sonra içmeye başlamış, diyorlar. Biliyor musunuz, Rus yaradılışı tutamaz kendini! Eskiden beri bu yüzden soyup soğana çeviriyor bizi yabancılar, evet başka bir nedeni yok bunun!”

Versilov:

“Evet, elbette, Rus aklı...” diye başlamıştı ki, tam o anda ev sahibimin hasta karısı çağırdı kocasını. Adam koşarak gitti de kurtuldum. Yoksa dayanamayacak, patlayacaktım artık.

Versilov gülümsedi.

“Sen gelmeden bir saat eğlendirdi, beni,” dedi. “Bu taş... bu çeşit öykülerin içinde en milietçi, saçma olanı bu taş öyküsüdür. Ama nasıl kesersin sözünü? Sen de gördün, zevkten dört köşeydi adamcağız. Hem üstelik, yanılmıyorsam o taş da hâlâ yerinde duruyor, yanı başında çukur mukur da kazıldığı yok...”

“Ah, Tanrım!” diye haykırdım. Böyle kuyruklu bir yalan uydurmaya nasıl cesaret edebildi, aklım almıyor!...

“Ne? Anlaşılan çok kızdın. Kızma, karıştırdı adamcağız: Çocukluğumda buna benzer bir öykü dinlemiştim. O da bir taşla ilgiliydi. Böyle değildi yalnız, bu taşla da bir ilgisi yoktu. İnsaf et: “Yukarıya kadar aksetti.” Evet, “yukarıya kadar aksetti”, derken yüreği mutluluktan hafifçecikti. Bu zavallı insanların arasında bu çeşit öyküler anlatılmasa yaşayamazlar. Sürüyle böyle öyküleri vardır. Önemli olan, bunları sınır tanımaz bir hayal gücüyle yaratmaları, anlatmalarıdır. Az da olsa bir öğrenim görmediler, dünyadan haberleri yok. Oysa kâğıt oyununun, günlük işlerinin dışında toplumsal, tüm insanlığı ilgilendiren konularda da konuşmak çekiyor canları... Duygulu şeylerden söz etmek istiyorlar. Kimdir, neyin nesidir bu Pytor İppolitoviç?”

“Çok zavallı, üstelik mutsuz bir yaratık.”

“Gördün mü ya, Tanrı bilir, belki kâğıt bile oynamıyordur. Gene söylüyorum, bu deli saçması öyküyü anlatırken yakınlarına beslediği sevgiyi duyuyordu içinde. Bizi bile mutlu etmek istiyor-

du. Inan bana. Böylece yurtseverlik duygusunu da okşamış oldu. Örneğin, bir öyküleri daha vardır buna benzer: Zavyalov'un, kendi yaptığı bir şeyin üzerine özel işaretini koymaması için İngilizler'in ona bir milyon önerdikleri üzerine."

"Ah, Tanrım, duymuştum bunu ama..."

"Kim duymadı ki. Senin bu öyküyü duymuş olduğunu bile bile, duymadığını sanıyormuş gibi numara yaparak anlatırlar. İsveç kralının hayali, ama sanırım o eskidi artık. Öyle ya, benim gençliğimde pek heyecanla, esrarlı fısıldaşmalarla anlatır dururlardı o öyküyü. Bu yüzyılın başlarında bir köylünün, senatoda senatörlerin önünde diz çöküşünü anlatan uydurma bir öykü gene böyle kulaktan kulağa heyecanlı fısıldaşmalarla dolaşırdı. General Başutskiy üzerine de birçok uydurma öykü vardı. Koca anıtı nasıl taşıttığını falan anlatırlardı. Sarayla ilgili öyküleri sever halk. Örneğin, ölen Çar zamanında bakan olan Çernişev'in yetmişlik bir ihtiyarken dış görünüşünü değiştirerek otuz yaşında bir gence dönüştüğü, öyle ki, huzura çıkığında rahmetli Çarın hayret ettiği üzerine anlatılanlar da bunlardandır..."

"Bunu da duymuştum."

"Kim duymadı ki? Bütün bu öyküler bir kargaşanın, bir dengesizliğin dış yüzeyidir. Ama şunu bilesin, bu dengesiz kişiler bizim sandığımızdan daha çok. Yakınını mutlu etmek için yalan söylemek eğilimini toplumumuzun yüksek tabakalarında da görürsün. Zaten yüreğimizin bu ateşliliğinden değil midir çektiklerimiz! Yalnız, bizim öykülerimiz bambaşkadır. Amerika üzerine anlatılanları düşün, yeter! Bu da bir tutkudur. Devlet adamları bile bırakmışlardır kendilerini bu tutkuya. Doğrusunu söyleyeyim, ben de bu dengesiz kişilerdenim. Ömür boyu bu yüzden acı çektim..."

"Çernişev üzerine ben de birkaç kez bazı şeyler anlattım."

"Sen de mi?"

"Burada benden başka bir kiracı daha var. Yaşlı bir memur. O da çopur yüzlü. Ama gerçekçi bir insan. Pytor İppolitoviç anlatmaya başlayınca hemen itiraz ediyor. Öyle ki, sırf kendisini dinlesin diye, adamcağız tutsak gibi hizmet ediyor ona, ağırlıyor onu."

"O da başka bir dengesiz tip. Hatta birinciden daha iğrenç. Birincisi baştan ayağa heyecandır! 'Hele bir yol uydurmaya başla, bak peşi çorap söküşü gibi nasıl geliyor.' Öteki ise can sıkıntısı:

'Yalanını hemen adamın yüzüne vururum; nerede, ne zaman, hangi yılda? diye sorarım.' Anlayacağın, taş yüreklinin biridir. İnsanların biraz yalan söylemelerine göz yum dostum. Zararı olmaz. Hatta bırak varsın çok yalan söylesinler. Bir çırpıda iki büyük yaran olur sana bunun: Önce, kibar olduğunu gösterir; sonra, senin de yalan söylemene ses çıkarmazlar. Yabana atılacak yararlar değildir bunlar. *Que diable!*¹ İnsan yakınlarını sevmelidir. Ama benim kalkmam gerek artık."

Ayağa kalkarken ekledi:

"Çok iyi yerleşmişsin, Sofia Andreyevna ile kız kardeşine sana uğradığımı, seni çok iyi, sağlıklı gördüğümü söyleyeceğim. Hoşçakal, sevgili dostum."

Hepsi bu kadar mıydı? Oysa bunu istemiyordum ben. Başka türlü olamayacağını bilmeme karşın bundan bambaşka bir şeyi, *en önemli şeyi* bekliyordum. Bir mum alıp merdivene kadar geçirdim onu. Ev sahibi hemen fırladı. Ama Versilov'dan gizli, var gücümle sıkım kolunu, sertçe ittim. Şaşkınlıkla baktı yüzüme, hemen sıvıştı.

Versilov, bir şey söylemek istiyormuş, ama söylemekten çekiniyormuş gibi sözü ağzında geveleyerek:

"Bu merdivenler..." dedi, "bu merdivenler... unuttuğum merdivenden inmesini, sen de üçüncü katta oturuyorsun yani. Ama zararı yok, yolu bulabilirim... sen rahatsız olma yavrum, üşüyeceksin, odana dön."

Ama dönmedim. İkinci katın merdivenini iniyorduk. Birden, yüksek sesle,

"Üç gündür hep bekliyordum sizi," dedim.

Düşünerek söylememiştim bunu, öyle dökülmüştü ağzımdan. Tıkanacak gibi oluyordum.

"Teşekkür ederim yavrum," dedi.

"Geleceğinizi biliyordum."

"Ben de senin benim geleceğimi bildiğini biliyordum. Teşekkür ederim yavrum."

Sustu. Ta dış kapıya gelmiştik, hâlâ arkasından gidiyordum. Kapıyı açtı, birden içeri dolan rüzgâr elimdeki mumu söndürdü. Tam o anda birden elini yakaladım. Zifiri karanlıktı. Hafif ürper-

1 Allah kahretsin.

mişti. Bir şey söylemedi. Heyecanla elinin üzerine eğilip birden hırsla, tutkuyla birkaç kez, ne birkaç kez, birçok kez öptüm.

“Sevgili dostum, yavrum, niçin böylesine çok seviyorsun beni?” dedi.

Ama sesi değişmişti. Titriyordu sesi, yepyeni bir çınlama vardı bu seste, sanki konuşan o değildi.

Yanıt vermek, birşeyler söylemek istedim ama, yapamadım. Dönüp koşarak çıktım merdivenleri. Olduğu yerde kalakalmıştı. Ancak üçüncü kata vardığımda avluya açılan kapının gürültüyle açılıp küt diye kapandığını duymuştum. Nedense gene dışarı çıkan ev sahibimin yanından, dönüp yüzüne bakmadan geçtim, odama girip kapının sürgüsünü sürdüm, göz deliğini kapadıktan sonra kendimi karyolama attım, yüzümü yastığa gömüp ağladım, ağladım. Tuşar’dan beri ilk kez ağlıyordum! Hıçkırıklar kendi kendilerine boşalıyordu içimden. Öylesine mutluydum, öylesine mutluydum ki... ama neyini anlatayım o mutluluğun!”

Bütün bunları hiç utanmadan, hiç sıkılmadan anlattım, çünkü tüm anlamsızlıklarına karşın, belki iyi şeylerdi...

* * *

Öyle ama, bunun için Versilov’a az etmedim doğrusu! Korkunç bir zorba olmuştum. Yukarıda anlattığım olaydan ikimiz de hiç söz etmiyorduk. Kendiliğinden oluyordu bu. Aradan üç gün geçtikten sonra hiçbir şey olmamış gibi görüşmüştük. Ama birbirimize karşı handiyse kaba, sanki sert davranıyorduk. Gene benim odamda olmuştu bu görüşmemiz. Annemi görmeyi çok istiyordum ama, nedense hâlâ gitmemiştim ona.

Aradan geçen süre içinde, yani bu iki ay yalnızca en soyut şeyler üzerine konuştuk durduk. Bakın neye şaşıyorum: Yalnızca soyut şeyler üzerinde duruyorduk. Olağan, gerekli olan şeylerle ilgisi olmayan konularda konuşuyorduk. Oysa gerekli olan çok, pek çok şeyin açıklığa kavuşturulması, hatta bütününü açıklığa kavuşturulması zorunluydu. Ama buna hiç dokunduğumuz yoktu. Ben bile annemden, kız kardeşimden hiç söz etmiyordum. Dahası... kendimden, geçmişimden de. Utandığım için mi bu böyleydi, yoksa budalaca bir toyluktan mı, bilemiyorum. Sanırım toyluktandı, çünkü utanma duygusunu bazen yendiği, unuttuğu olur insanın. Ama ona karşı çok insafsızlık ediyordum. Yüreği-

min karşı koymasına kulak asmadan sık sık küstahlık ettiğim bile oluyordu. İstiyordum ama tutamıyordum kendimi. O ise, her şeye karşın, hep yumuşaktı ama, eskisi gibi alaycıydı da. Bir şey daha şaşırtıyordu beni: Kendisi bana gelsin, daha çok istiyordu Ver-silov. Öyle ki, sonunda anneme çok seyrek, haftada yalnızca bir kez gitmeye başlamıştım.

Hep akşamları geliyordu bana. Oturuyor, havadan sudan söz ediyordu. Ev sahibimle gevezelik etmeyi de seviyordu. Onun gibi bir insanın bu son söylediğim şeyi yapması çileden çıkarıyordu beni. Aklıma şöyle bir düşüncenin geldiği de oluyordu: Benden başka gidecek kimsesi mi yoktu acaba? Ama iyi biliyordum, tanıdıkları vardı. Son bir yıldır terkettiği sosyetedeki bazı dostlarıyla son zamanlarda yeniden görüşmeye bile başlamıştı. Ama onlardan pek hoşlanmadığı anlaşılıyordu. Birçoğuyla da zorunlu olduğu için görüşüyordu. Daha çok bana gelmeyi seviyordu. Akşamları geldiğinde kapıyı çekiniyormuş gibi açması, içeri girdiğinde gözlerimin içine korkunç bir huzursuzlukla "rahatsız ediyor muyum acaba? Öyleyse söyle, giderim", der gibi bakması üzüyordu beni. İçimi sızlatıyordu. Bazı akşamlar böyle dediği bile oluyordu. Örneğin, bir akşam (son zamanlarda olmuştu bu) terziden yeni gelmiş, takım elbisemi giymiş, birlikte bir yere gitmek için (nereye olduğunu sonra anlatacağım) "Prens Seryoja'ya" gitmeye hazırlanıyordum ki, geldi. Girip, sanırım çıkmak üzere olduğumu fark etmeden, oturdu. Giderek garip bir dalgınlık çöküyordu üzerine. Aksi gibi, ev sahibimden başladı konuşmaya. Parladım birden:

"Eh şeytan götürsün onu, ev sahibimi!.."

Birden yerinden doğruldu:

"Ah, sevgili dostum, bir yere gitmeye hazırlanıyorsun anlaşıl-an, engel oluyorum sana... Bağışla beni, kusura bakma lütfen."

Uysal uysal kalktı, hemen çıkıp gitti. İşte, böyle bir insanın, böyle bir sosyete kişinin karşısında bu uysallığı yüreğimde ona duyduğum bütün duyarlılığı, bütün güveni bir anda ayağa kaldırdı. Peki ama, madem beni seviyordu, o rezaletim sırasında niçin engel olmadı bana? Bir sözcük söyleseydi kendimi tutar, dururdum belki. Ama durmayabilirdim de. Bu şıklığımı, bu lüks yaşam-tımı, Matvey'i görüyordu (bir gün kızakla eve bile götürmek istemiştim onu da binmemişti. Sonra birkaç kez daha istemiştim ge-

ne istememişti); öyle ya çok param olduğunu görmemiş olamazdı, ama tek sözcük söylemiyordu bu konuda, merak bile etmiyordu. Bu durum şaşırıyordu beni. Şimdi bile aklıma geldikçe şaşırım. Ben ise hiç sıkılmıyor, yanında rahat hareket ediyordum. Gerçi durumu açıklayıcı bir sözcük etmiyordum ama, başka her şeyi yüzüne söylemekten çekinmiyordum. Bu konuda o bir şey sormuyordu, ben de söylemiyordum.

Ne var ki, bir iki kez gerekli olandan da konuşur gibi olmuştuk. Daha başta, miras hakkından vazgeçmesinden kısa bir süre sonra, bir gün şimdi neyle geçineceğini sormuştum. Çok sakın bir tavırla, "Birşeyler yaparız işte dostum," demişti.

Şimdi biliyorum, Tatyana Pavlovna'nın beş bin rubbelik küçük sermayesi bu son iki ayda yarı yarıya Versilov için harcanmıştı. Başka bir görüşmemizde de nasılsa söz dönmüş dolaşmış, aneme gelmişti. Üzgün,

"Yavrum," demişti, "her zaman, ortak yaşamaya başladığımızda da, sonraları da, şimdi de sık sık söylemişimdir Sofia Andreyevna'ya: Sevgilim, sana acı çektiriyorum, çektireceğim de, ama sen karşımdayken üzmüyor beni bu yaptıklarım. Ama sen ölsen üzüntümden kendimi öldürürüm."

Anımsıyorum o akşam çok açık yürekliydi:

"Keşke zayıf karakterli, değersiz bir insan olsaydım da bu yüzden acı çekseydim! Oysa öyle de değil. Güçlü olduğumu biliyordum. Gücümün ne olduğunu tahmin edersin? Kuşağımızın tüm akli başında kişilerine vergi, yalnızca onlara özgü, hangi koşullarda, nerede olursa olsun uysal olma gücüdür bu. Beni ne yaparsan yap, ruhsal yönden çökertemezsin, yıkamazsın, hayrete düşüremezsin. Sokak köpeği gibi dayanıklıyım. Birbirine karşıt iki düşünce, iki duygu aynı anda rahatlıkla bulunabilir içimde. Bu kendi irademle olmaz kuşkusuz. Öte yandan, bunun dürüst olmadığını, çünkü aşırı ölçüde mantıklı olduğunu da biliyorum. Elli yıldır yaşıyorum, yaşamakla iyi mi ediyorum, kötü mü, hala bilmiyorum. Kuşkusuz, seviyorum yaşamayı, bu gerçeğin kendisinden çıkıyor. Ama benim gibi birisinin yaşamayı, hayatı sevmesi aşağılık bir şeydir. Son zamanlarda eski köye yeni âdet getirenler oluyor. Kraft'lar çevreleriyle uyuşamayıp tabancayla canlarına kıyıyorlar. Ama şurası kuşku götürmez ki aptaldırlar bu Kraft'lar. Akıllı olanlar bizleriz. Öyle anlaşılıyor. Zaten bu iki sorunun bir-

biriyle benzerliği de yok ya... her şey ortada. Acaba yeryuvarlağı boşlukta yalnızca bizim gibiler için mi dönüyor? Bu sorunun yanıtının evet olduğundan kimse kuşku edemez. Ama pek iç acıcı da değildir bu düşünce. Ama gene de... gene de apaçıktır her şey. Anlaşılacak bir yanı yoktur.”

Anlatışında bir elem, bir hüzn vardı. Ama, içten miydi, yoksa gene eğleniyor muydu benimle, bilemiyordum. Bir türlü bırakmak istemediği o tavrı hiç eksik olmuyordu...

* * *

Soru yağmuruna tutuyordum onu. Aç kurt gibi saldırıyordum üzerine. Soğukkanlılıkla, açık yüreklilikle yanıtlar veriyordu. Ama sonunda en beylik deyişlerle bitiriyordu sözünü. Öyle ki, gerçekten bir şey anlaşılmıyordu verdiği yanıtlardan. Bu arada şunu da açıkça itiraf edeyim, bu sorular o güne dek kafamın içinde burgu gibi dönmüş, rahatsız etmişlerdi beni. Daha Moskova'dayken olaylara bir yanıt bulmak için Petersburg'daki buluşmamızı sürekli erteliyordum. Bunu da söyledim kendisine. Gülümsedi. Anımsıyorum, elimi sıkı. Genel politika, toplumsal sorunlar üzerine bir sözcük alamadım ağzından. Oysa “ülküm” nedeniyle en çok bu sorular kaçınıyorlardı huzurumu. Gene bir gün Dergaçov gibiler üzerine düşüncelerini öğrenebildim. “Her çeşit eleştiriciden de aşağıdır”, dedi ama, hemen arkasından garip bir biçimde ekledi: “Bu düşüncemin hiçbir anlamı olmayabilir de.” Yüzyılımızın devletlerinin sonlarının ne olacağı, dünyanın yeni alacağı biçim üzerine sorduklarıma uzun zaman bir karşılık vermedi. Ama sonunda birkaç sözcük koparabildim:

“Her şeyin olağan bir biçimde olup biteceğini sanıyordum,” dedi. Bütçelerinin her zaman dengede olmasına, bütçe açığı bulunmamasına *un beau matin*'e¹ karşın, eninde sonunda bütün hükümetler düpedüz kaçıracaklardır ipin ucunu. Genel iflastan hiçbiri kurtulmasın diye, koşullar içinde yeni bir toplumsal düzen kurulsun diye hiçbiri borcunu ödemek istemeyecek. Bu arada dünyanın gelenekçi çevreleri bunu engellemeye çalışacaklar. Çünkü hükümetlerin hem ortağı hem kredi vereni olacaklar. Bu genel iflas işlerine gelmeyecek kuşkusuz. İşte o zaman, sözgelisi, genel oksit-

1 Güzel bir sokak.

lenme başlayacak. Yahudiler çıkacak sahneye. Yahudilerin iktidarı başlayacak. Ondan sonra da, bütün şu hiçbir zaman hiçbir yerde ortaklığı olmayanlar, yani dünyanın tüm yoksulları bu genel oksitlenmeye katılmak istemeyecekler... Çarpışmalar başlayacak, yetmiş yedi yenilgiden sonra ortaklar yoksullarca yok edilecekler. Hisse senetleri ellerinden alınacak. Ortak olarak bu kez, kuşkusuz eski yoksullar çıkacaklar üste. Belki yeni bir şey getirecekler, belki getirmeyecekler. Gerçek olan bir şey varsa, onların da bir gün iflas edecekleridir. Dünyanın çehresini değiştirecek olayların bundan sonrasını tahmin edemiyorum dostum. Bununla birlikte Apokaliptis'e bir bak..."

"Bu denli somut mu her şey? Bugünkü dünyayı yalnızca paramı çökertecek, sona erdirecek."

"Elbette hayır. Kocaman bir tablonun yalnızca bir köşesini alıp inceledim, ama biliyorsun, her tablonun her köşesi tablonun tümünün ayrılmaz bir parçasıdır."

"Ne yapmalı öyleyse?"

"Ah Tanrım, acele etme bakalım. Bu söylediklerim üç beş yıl içinde olup bitecek şeyler değildirler. Hem biliyor musun, doğrusunu istersen, hiçbir şey yapmamak en iyisidir. Hiç olmazsa bir şeye katılmadım diye için rahat olur, vicdan azabı çekmezsin."

"Eh, bırakın şimdi bunları, asıl konuya gelin. Sizden ne yapmamın, nasıl yaşamamın gerektiğini öğrenmek istiyorum."

"Ne mi yapmalısın sevgili dostum? Dürüst ol, yalan söyleme, başkasının malında, parasında gözün olmasın. Sözün kısası, on emri oku, bütün bunlar yazılıdır orada. Hem hiç kaybolmamak üzere."

"Yeter yeter, bütün bunlar öylesine sözde kalmış şeyler ki... oysa asıl olanın üzerinde durmak gerek."

"Eh, canın çok sıkılmaya başlamışsa bir insanı ya da bir şeyi sevmeye çalış. Yapamazsan, doğrudan bir şeye bağlanmayı dene."

"Alay ediyorsunuz benimle! Hem sizin o on emrinizi ben tek başıma ne yapacağım?"

"İçinden gelen tüm itirazlara, kuşkulara kulak asmadan bu emirleri yerine getirmeye, onlara uymaya çalış. O zaman büyük insan olursun."

"Ama ismini cismini kimsenin bilmediği..."

"Sonunda herkesin öğrenmediği, bilmediği gizli bir şey yoktur."

“Evet, alay ediyorsunuz benimle!”

“Eh, elden ne gelir. Böylesi daha uygun düşünürsün. İyisi mi, bir an önce kendini yetiştirmeye bak. Bina yapım satımıyla uğraş, ya da avukat ol. O zaman gerçek, ciddi bir iş tuttuğun için rahatlar-sın. Boş, değersiz şeyleri unutursun.”

Sustum, bir şey söylemedim. Ne anlam çıkarabilirdim bu söz-lerden? Bu konuşmalar her seferinde bir öncekinden daha çok heyecanlandırıyordu. Dahası her konuşmasında söylemediği bir sırrın kaldığını hissediyordum, işte bu giderek daha çok bağlıyor-du beni ona.

Gene bir konuşmamızda:

“Beni dinleyin,” diye kestim sözünü. Sizi dinlerken bir çeşit öf-keden, iç acısından böyle konuştuğunuzu görür gibi oluyorum. Ama gizliden gizliye yüksek bir ülkünün gözü başka bir şey gör-mez savunucusu, tutsağı olduğunuzdan, ya da utandığınız için böyle konuştuğunuzdan kuşkulaniyorum.”

“Teşekkür ederim yavrum.”

“Bakın ne diyeceğim, insanın bir işe yaramaktan başka yapaca-ğı daha soylu bir şey olamaz. Söyleyin, şu anda yararlı nasıl ola-bilirim? Buna karar verecek durumda olmadığınızı biliyorum. Ama bu konuda ne düşündüğünüzü öğrenmek istiyorum: Ne dersiniz onu yapacağım, yemin ederim! Söyleyin, yüce, soylu düşünce nedir?”

“Taştan ekmeğini çıkarmak.”

“En yücesi mi? Hayır, gerçekten önemli bir yol gösterdiniz ba-na. Hadi söyleyin: En yücesi mi?”

“Çok yüce dostum, çok yüce, ama en yücesi değil. Yüce ama, ondan yücesi de var. Ancak bir an için yüce. İnsan karnını iyice doyurunca aklına bile gelmez artık, unuttur onu. Üstelik hemen kendi kendine şöyle sorar: ‘E, karnımı doyurdum, şimdi ne yapay-ım?’ Bundan olağan bir şey olamaz.”

“Bir konuşmamızda Cenevre ülkülerinden söz etmiştiniz. Bu Cenevre ülküleri ile ne demek istediğinizi anlayamamışım.”

“Cenevre ülküleri demek, İsa’sız erdem demektir dostum. Za-manımızın ülküleri ya da, daha doğrusu, yüzyılımızın tüm uygar-lığının ülküleri... Anlayacağın, başlaması pek sıkıcı olan uzun öy-külerden biridir bu. Başka bir şey üzerine konuşsak daha iyi ola-cak. Hele başka bir şey üzerine sussak çok daha iyi olur.”

“Hep susmak istersiniz!”

“Dostum, şunu unatma: Susmak iyi, tehlikesiz, güzeldir.”

“Elbette öyle. Susmak her zaman güzeldir. Susan kişi de konuşandan her zaman güzeldir.”

“Öyle ama, ikimizin konuşması da susmaktan farksız. Böyle bir güzelliğin şeytan görsün yüzünü. Olmaz olsun...”

Versilov birden tavrını değiştirdi. Biraz duygulu, inatçı,

“Sevgili dostum,” dedi, “ülkülerini bir yana itip gözlerini burjuva erdemiyile boyamak istemiyorum senin. ‘Mutluluk kahramanlıktan iyidir’ düşüncesini kafana sokmaya çalışmıyorum. Tersine, kahramanlık her türlü mutluluktan yücedir. Kahramanlığa olan yeteneği bile mutlu olmasına yeter insanın. Böylelikle bu konuda bir karara varmış olduk. Bu tatsız tuzsuz zamanımızda, ruhunda kendine göre bir ‘ülkü’ (heyecanlanma, çok şey biliyorum) edinebildiğin için saygı duyuyorum sana. Ama gene de ölçülü olmalısın. Gürültülü bir yaşantı istiyorsun çünkü, eline geçen her şeyi yakıp yıkmak, tüm Rusya’dan üstün olmak, gök gürültüsü gibi gürlemek, ülkede herkesi dehşete düşürmek, kendine hayran etmek, sonra da gidip Kuzey Amerika eyaletlerinden birinde izini kaybetmek... Biliyorum, buna benzer bir şey var gönlünde. İşte bunun için uyarmak istiyorum seni. Çünkü yürekten seviyorum seni yavrum.”

Bundan ne anlam çıkarabilirdim? Benimle ilgili, geleceğimin parasal durumuyla ilgili duyulan endişeden başka bir şey yoktu sözlerinde. Yürekten de olsa, basit duygulardı bunlar. Oysa, tarihte Goratsiy’in, oğullarını Roma ülkesi uğruna ölüme gönderdiği gibi, her dürüst babanın da, uğruna oğlunu ölüme bile olsa, göndermek zorunda olduğu ülkü diye bu mu gerekiyordu bana?

Din üzerine de sık sık ısrarlı sorular sorduğum oluyordu. Ama burada öteki konularda olduğundan daha yoğun bir sis perdesi vardı. “Din konusunda ne yapmalıyım?” diye sorduğumda küçük bir çocukmuşum gibi ahmakça bir yanıt veriyordu bana:

“Tanrı’ya inanmalısın dostum, Tanrı’ya inanmalısın!”

Bir gün dayanamamış:

“Ya din diye bir şeye inanmıyorsam?” diye haykırmıştım.

“Bu da güzel, sevgili dostum.”

“Niçin güzel oluyormuş?”

“En iyiye, dahası en güvenilir bir işarettir de ondan. Çünkü

bizim Rus Tanrıtanımazı gerçekten Tanrıtanımazsa birazcık da kafası çalışıyorsa, dünyanın en iyi insanıdır. Tanrı'nın istediği şeyleri yapmaya bir eğilim vardır içinde. Çünkü kesinlikle iyi yüreklidir. İyi yüreklidir, çünkü Tanrıtanımaz olduğu için sonsuz mutludur. Anlayacağın bizim Tanrıtanımazlar saygıdeğer, en üstün anlamıyla güvenilir insanlardır. Anayurdumuzun dayanağıdırılar...”

Bu da bir şeydi kuşkusuz, ama benim istediğim değildi. Ancak bir konuşmamızda döktü içindikileri. Ama öyle bir döküştü ki bu, şaşkınlığımı bir kat daha artmıştı. Hele Katolikliği, koynunda taşıdığı muskaları anlatırken küçük dilimi yutacak gibi olmuşum.

Bir gün, uzun bir konuşmamızdan sonra onu geçirirken sokakta:

“Sevgili dostum,” dedi, “insanları oldukları gibi sevmek olanaksızdır. Olamaz öyle bir şey. Ama sevmek de gerekir. Bunun için duygularına gem vurarak, burnunu tıkayarak, gözlerini kapayarak (ki bu sonuncusu zorunludur) iyilik et onlara. Elinden geldiğince kızmadan, “senin de bir insan olduğunı unutmadan” bırak kötülük etsinler sana. Sineye çek. Çevrendeki insanlardan az, birazcık bile olsa akıllıysan, onlara karşı sert olmaya hakkın var demektir. İnsan yaradılıştan alçak bir varlıktır. Korkusundan sever. Sen böyle bir sevgiye kaptırma kendini. İnsanları aşağı görmeyi de hiç bırakma. Kur'an'ın bir yerinde Allah Peygambere, “imansızlara”, fareye baktığı gibi bakmasını, onlara iyilik etmesini, sonra da geçip gitmesini buyurur. Biraz mağrur ama, doğru. İyi oldukları zaman bile aşağı görebilmelisin onları. Çünkü iğrenç olmadıkları zaman yoktur. Ah, sevgili dostum, kendimi gözümün önüne getirerek böyle konuşuyorum! Birazcık akli olan bir insanın, yaşadığı sürece kendisini aşağı, hor görmemesi olanaksızdır. Dürüst de olsa, yalancının biri de, böyledir bu. İnsanın yakınıni sevip de onu aşağı görmemesi olacak şey değildir. Bence insan, yakınlarını sevmek olanaksızlığıyla birlikte doğar. Ta baştan bir yanlışlık var burada. “İnsanlığı sevmek”, derken buradaki insanlık sözcüğünden kişinin gönlünde kendisi için yarattığı, bu nedenle de gerçekte hiçbir zaman olmayacak insanlığı anlamalıyız. (Başka bir deyimle, yalnızca kendisini yarattı, öyleyse yalnızca kendisini sever).

“Hiçbir zaman olmayacak bir insanlık mı dediniz?”

“Kabul ediyorum dostum, öyle olsaydı biraz budalaca olurdu.

Ama bunda suç benim değil. Bana bir dünya görüşü verilmediği için, bu konuda kendimce bir düşüncemin olmasında haklı buluyorum kendimi.”

“Peki ama,” diye haykırdım, “bütün bunlardan sonra bir Hıristiyan, koynunda muskası taşıyan bir rahip, öğretici nasıl diyorlar size? Aklım almıyor!”

“Kim diyor bunu?”

Anlatım. Büyük bir dikkatle dinliyordu beni. Ama yanında sözümü kesti.

Bellegimden çıkmayan bu konuşmamıza nereden, nasıl başladığımızı bir türlü anımsayamıyorum. Ama hemen hiçbir zaman yapmadığı şeyi yaptı: Sinirlendi. Artık tutkulu, alay etmeden konuşuyordu benimle. Hiç olmamış bir şeydi bu. Ama gene de inanmadım ona: Benim gibi biriyle bu konularda ciddi konuşmaz mıydı?

II

O sabah (on beş aralık sabahı) “Prens Seryoja'nın” evinde buldum onu. İkisini ben barıştırmıştım. Ama bensiz, onları birbirine bağlayan hayli anıları daha vardı (Avrupa'daki olaylarla ötekilerden söz ediyorum). Prens hiç olmazsa, mirasın, değeri en azından yirmi bin edecek üçte birini ona ayıracağına Versilov'a söz vermişti. Anımsıyorum, yansıma değil de üçte birini ayıracağı çok garibime gitmişti. Ama sesimi çıkarmamıştım. Mirastan Versilov'a pay ayırmayı Prens'in kendi düşünüp söylemişti. Versilov bir karşılık vermemişti. Prens konuyu açmış, Versilov bir şey söylemeden dinlemiş, daha sonra bir kez olsun bu sözünü sözlü de bakışlarıyla da anımsatmamıştı ona. Aklıma gelmişken söyleyeyim, önceleri vurgundu ona Prens. Özellikle sözlerinden çok etkileniyor, hatta heyecanlanıyordu. Birkaç kez kendisi söyledi bunu bana. Bazen yalnız olduğumuzda neredeyse umutsuzluk içinde, “Ne cahilim,” diye söylenirdi kendi kendine, “çok yanlış yoldayım...” Ah, ne iyi dosttuk o zamanlar!.. Versilov'a hep Prens'in iyi yanlarını söylüyordum, eksikliklerini savunuyordum. Versilov susuyor, ya da gülümsüyordu..

Bir gün Versilov'la yalnızken:

“Eksik yanları varsa,” diye haykırdım, “eksiği kadar en azından o kadar da meziyeti var!”

Gülümsedi:

“Hey Tanrım, nasıl da büyütüyorsun onu gözünde.”

Anlamamışım ne demek istediğini.

“Neyini büyütüyorsun?” diye sordum.

“En azından o kadar da meziyeti varmış!.. Eksik yanı kadar meziyeti varsa evliya olur insan!”

Ama bu bir düşünce değildi kuşkusuz. Bütün önemli konularda olduğu gibi, Prens üzerine konuşmaktan da kaçınıyordu. Hele Prens üzerine düşündüklerini söylemeyi hiç istemiyordu. Onun ben olmadan da Prese gittiğinden, özel birtakım ilişkilerinin olduğundan daha o zamanlar kuşkulanmaya başlamıştım. Ama sesimi çıkarmıyordum. Bırakıyordum istedikleri gibi görüşünler. Onun Prense, benimle olduğundan daha bir ciddi, yani daha ağırbaşlı konuşmasını; onunla konuşurken alaylı, şakacı sözleri daha az kullanmasını da kıskanmıyordum. Öyle mutluydum ki o zamanlar, bu hoşuma bile gidiyordu. Gücenmememin nedenlerinden biri, Prens pek öyle anlayışlı olmaması, bu yüzden, sözcüklerde açık anlamlar araması, dahası kimi zaman üstü kapalı bir sözdeki inceliği hiç mi hiç kavrayamamasıydı. Son zamanlarda serbest bir tavır takınır gibi olmuştu. Versilov'a olan duyguları bile değişmişti sanki. Duyarlı Versilov farkına varmıştı bu durumun. Önceden şunu da söyleyelim, Prens aynı zamanda bana karşı da değişmişti. Gözle görülür bir değişiklikti bu. İlk baştaki heyecanlı dostluğumuzun birtakım ölü kalıntıları kalmıştı yalnızca. Bununla birlikte, evine gitmesine gidiyordum. Öyle ya, bütün bu olayların içine girdikten sonra oraya gitmeden nasıl yaparbilirdim. Ah, ne anlayışsızmışım! Gerçekten, yalnızca yüreğinin ahmaklığı kişiyi bu denli yeteneksizliğe, alçaklığa götürebilir mi? Ondan para alıyor, bunun hiç de öyle önemli bir anlamı olmadığını, hatta olağan olduğunu, gerekli olduğunu düşünüyordum. Bununla birlikte tam öyle de sayılmazdı: Bunun gerekli olmadığını o zaman da biliyordum, ama az düşünüyordum üzerinde. Paraya çok gereksinimim olmasına karşın, para için gitmiyordum ona. Para için gitmediğimi biliyordum ama, her gün para almak için oraya gittiğimi de biliyordum. Bir burgaca kaptırmıştım kendimi. Bütün bunların dışında gönlümde bambaşka bir şey daha vardı. Yüreğim hafifçektikti!

Oraya gittiğimde saat on birdi. Versilov, uzun bir söylevi bitirmek üzereydi. Prens odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşarak dinliyor, Versilov oturuyordu. Prens biraz heyecanlı gibiydi. Versilov hemen her zaman heyecanlandırırdı onu. Prens, birçok olayda beni kendisine yukarıdan bakmak zorunda bırakacak ölçüde etki altında kalan bir insandı. Öyle ki, saflık derecesine varmıştı bu duyarlığı. Ama yineliyorum, son günlerde öfkeyle dış gösterir tavırlar takınmaya başlamıştı. Beni görünce durdu, yüzünde kaslar çekilir gibi oldu. O sabah bu öfkeyi neye yoracağımı bilmiyorum ama, yüzünün bu denli değişeceğini hiç beklemiyordum. İçinde çeşitli huzursuzluklar vardı. Biliyordum. Ama iğrenç olan, bunların ancak onda birinden haberdar olmamdı. Geri kalanlar o sıralar benim için kalın bir sır perdesi arkasındaydı. İğrençti, budalacaydı, çünkü sık sık onu teselliye kalkıştırdım, ona öğütler verirdim. Dahası "bu denli anlamsız şeyler için" kendini kaybediyor diye yukarıdan bakarak kişiliğinin zayıflığıyla alay ederdim. Susar, bir şey söylemezdi. Ama böyle anlarda benden dehşetli nefret etmemiş olamazdı. Çok tuhaf bir durumdaydım ama, bunun farkında bile değildim. Hiçbir şeyden en küçük bir kuşku yoktu. Ah, Tanrı üzerine yemin ederim, en önemli olan şeyin farkında değildim!

Ama gene de kibarca uzattı bana elini. Versilov konuşmasını kesmeden başıyla selam verdi. O zamanlar kanepeye uzanırdım. Ne tuhaf tavırlarım, davranışlarım vardı! Üstelik giderek daha azıtıyor, onun tanıdıklarıyla da, kendiminkilerle olduğu gibi yüksekte, karşımdakini küçümseyerek konuşuyordum... Ah, aynı günleri bir kez daha yaşayabilseydim nasıl davranırdım!..

Unutmamanız için söyleyeceğim: Prens gene aynı yerde kalıyordu. Ama bütün ev ona kalmıştı şimdi. Evin sahibesi Stolbeyeva bir ay kadar Petersburg'da kalmış, gene bir yerlere gitmişti.

* * *

Soyluluk üzerine konuşuyorlardı. Yeri gelmişken söyleyeyim: Prens soyluluğa bazen çok önem verirdi. Görünüşte tüm gelişmişliğine karşın, yaşantısındaki birçok kötülüğü bu düşüncesinin doğurduğundan kuşkulanıyordum. Prensligine gereğinden fazla değer verir, yalancı bir gururla parayı su gibi harcar, oldukça yoksul olduğu için de gırtlığına kadar borç içinde yüzerdi. Versilov prenslığın bu demek olmadığını birkaç kez çıtlatmıştı

ona. Yüreğine daha yüce bir düşünce sokmak istemişti. Ama bir süre sonra Prens, kendisine ders verilmesinden sanki gücenmeye başlar olmuştu... Sanıyorum o sabah da böyle bir şeyden söz ediyorlardı. Konuşmalarının başına yetişememiştim. Versilov'un sözleri önce gericiliği savunuyor gibi gelmişti bana ama, sonra hoşuma gitmeye başlamıştı.

"Onur demek, borç demektir," diyordu (anımsadığım kadarıyla, konuşmasının yalnızca özetini veriyorum). "Ülkenin başında egemen sınıfın her zaman bir onuru ile onurunun ona buyurduğu, yanlış bile olabilecek, ama her zaman insanları birbirine bağlayan, yere güvenle basmalarını sağlayan bir öğretisi vardı. Ahlak yönünden yararlı bir şey ama daha politik de. Ama köleler eziliyorlar, yani egemen sınıftan olmayanlar. Artık ezilmesinler diye yasalar çıkarılıyor, eşitlik tanınıyor onlara. Bizde de öyle oldu, çok iyi bir şey. Ama şimdiye dek her yerde (yani Avrupa'da) denemelerle görüldü ki, hakların eşitlenmesi durumunda, onur duygusu, elbette bunun yanında görev duygusu da anlamını yitirmektedir. Eski birleştirici, insanları birbirine bağlayan ülkünün yerini bencillik almıştır. Her şey insanların özgürlüğü içinde eriyip gitmiştir. Ülküsüz kalan özgürlüğe erişenler onları birbirine bağlayan her çeşit kutsal, soylu bağı sonunda o denli yitirdiler ki, bir zaman geldi kazandıkları özgürlüklerini bile savunmayı unuttur oldular. Ama Rus soylusu, hiçbir zaman Avrupa'lı soyluya benzememiştir. Bizim soylular şimdi bile, tüm haklarını yitirdikten sonra onurun, evrenin, bilimin, ülkünün savunucusu egemen sınıf gibi davranmaktan kaçınmaktadır. Başka bir sınıfın insanlarına sıkı sıkıya kapalı durmaktadır. Oysa bu sınıfın kapıları bizde çok eskiden beri açıktır. Şimdi ise ardına dek açmak zamanı gelmiştir bu kapıları. Varsın, bizde kişiyi onurlu kılan bilim ya da kahramanlık alanında kazandığı bir başarı, üst tabaka insanların arasına katılmak hakkını versin herkese. Egemen sınıf böylelikle ülkenin en iyi insanların bir toplamı olacaktır. O eski, ayrıcalıklı kişilerin egemen sınıfı da kalkacaktır ortadan. Egemen sınıf ancak bu yeni, daha doğrusu yenileştirilmiş görünümüyle başta durabilir."

Prens diklenerek karşılık verdi:

"O zaman soylu kişiler nerede kalacak? Masonluktur sizin bu sözünü ettiğiniz."

Gene söyleyeyim: Prens çok bilgisizdi. Versilov'un söyledikleri

benim düşüncelerimle de tam uzlaşmıyordu. Sıkıntudan şöyle bir dönmüşüm kanepede.

Prens diklendiğini anlamıştı Versilov,

“Masonlukla ne demek istediğinizi, bu sözcüğü hangi anlamda kullandığınızı bilmiyorum,” dedi. “Ne var ki, bir Rus prensi bile böyle bir düşünceyi kabul etmek istemiyorsa, daha zamanı gelmedi demektir. Kapıları ardına dek açık, sürekli yenileşen egemen sınıfa girmek isteyen herkesin ülküsü olacak bir onur ile bilgi düşüncesi bir ütopyadır kuşkusuz. Ama niçin olanaksız olsun? Bu büyük düşünce, birkaç gönülde bile yaşıyorsa hâlâ yok olmadı, dipsiz bir zifiri karanlıkta ateşten bir nokta gibi parlıyor demektir.”

“Yüce düşünce’, ‘soylu düşünce’, ‘insanları birbirine bağlayan ülkü’, vb. gibi deyimleri kullanmayı çok seviyorsunuz. Özellikle ‘yüce düşünce’ deyimiyile ne demek istediğinizi bilmeyi çok isterdim.”

Versilov kibarca gülümsedi.

“Bu sorunuza nasıl karşılık vereceğimi gerçekten bilemiyorum sevgili Prens,” dedi. “Bunu kendimin bile bilmediğimi itiraf etsem, doğru olacak sanırım. Yüce düşünce, bireyin içinde kimi zaman çok uzun süre açıklığa kavuşmamış duygudur. Yalnız, bunu sürekli coşkun bir yaşamın doğurduğunu biliyorum. Yani akılla ilgili olduğunu, düzmece olmadığını, tersine, neşeli, eğlendirici olduğunu... Öyle ki, onun doğduğu yüksek ülkü toplumun canının sıkılması için kesin gereklidir.”

“Neden canının sıkılması için?”

“Ülküsü olan bir yaşam sıkıcıdır çünkü. Oysa ülküsüz yaşamak hoştur.”

Prens yüzünü ekşitti.

“Sizce bu coşkun yaşam ne oluyor?” (Kızdığı belliydi.)

“Size gene kesin bir yanıt veremeyeceğim Prens. Bunun çok sıradan, en alışılmış, her gün, her an burnumuzun dibinde olagelen, bana göre sıradan (öylesine sıradan ki, onun böylesine sıradan, gerçek olabileceğine bir türlü inanmadığımız, binlerce yıldır orada varlığını fark etmeden, ne olduğunu bilmeden yanından geçtiğimiz) bir şey olduğunu biliyorum yalnızca.”

Prens,

“Size yalnız şunu söylemek isterim,” dedi. “Soylular üzerine düşündükleriniz, soyluluğu yadsımak anlamına da geliyor.”

“Çok istiyorsanız, ben de şunu söyleyeyim, bizde soyluluk belki de hiçbir zaman olmamıştır.”

“Çok kapalı, anlaşılmaz konuşuyorsunuz. İnsan bir şey söylerken açık söylemeli...”

Prens alnını buruşturdu, duvar saatine bir göz attı. Versilov kalkıp şapkasını aldı.

“Açık mı söylemeli?” dedi, “hayır, söylemem. Üstü kapalı konuşmak da benim huyum. İnanın, doğrudur bu. Çok severim üstü kapalı konuşmayı. Bakın, bir gariplik daha söyleyeyim size: İnandığım bir düşünceyi açık açık anlatmaya kalkıştımda sonunda anlatığıma kendim inanmamaya başlıyorum. Hemen her zaman öyle oluyor. Şimdi de öyle olacağından korkuyorum. Hoşça kalın, sevgili Prens: Hep bağışlanamayacak şeyler söylüyorum yanınızda.”

Dışarı çıktı. Prens kibarca geçirdi onu. Canım sıkkındı.

Çalışma masasına gitmek için yanımdan geçerken, yüzüme bakmadan,

“Niye astınız suratınızı?” dedi.

Titrek bir sesle,

“Çünkü,” diye başladım, “bana karşı, Versilov’a karşı bu denli değiştiğinizi görmek beni... Kuşkusuz, önce biraz gericiliği savunur gibi konuştu belki Versilov, ama sonra düzetti ve... Beki de derin bir anlam vardı sözlerinde. Düpedüz siz anlamadınız ve...”

Öfkeyle kesti sözümü:

“Birinin bana ders vermeye kalkışmasını, beni çocuk yerine koymasını istemiyorum!”

“Ne biçim sözler bunlar, Prens?...”

“Numarayı bırakın lütfen, rica ediyorum. Yapacağımın bayağılık olduğunu da; müsrif, kumarbaz, belki hırsız bile olduğumu da biliyorum... evet, evet hırsızım bile, ailemin paralarını kumara veriyorum, üstelik biri davranışlarımı yargılasın da istemiyorum. İstemiyorum, buna izin de vermiyorum. Kendimin yargıcı gene kendim olmalıyım. İki anlama çekilebilecek biçimde konuşmanın ne gereği var? Bir şey söylemek istiyorduysa açık açık söyleseydi. Bir sürü karmakarışık, üstü kapalı sözler söylemeye ne gerek var? Hem, benimle böyle konuşabilmek için buna hakkı olmalı insanın, kendi de dürüst olmalı...”

“Önce, konuşmanızın başında yoktum. Ancak sonunu dinledim. Ama izin verin, Versilov’un niçin dürüst olmadığını sorayım.”

“Yeter, rica ederim, yeter! Dün üç yüz ruble istemiştiniz, buyrun...”

Önüme, masanın üzerine koydu parayı. Sonra geçip koltuğa oturdu, sinirli sinirli arkasına yaslandı, ayak ayak üstüne attı. Şaşkın, oturduğum yerde kalakalmıştım.

“Bilmiyorum...” diye mırıldandım, “gerçi sizden istedim... gerçi çok da gerekli bana bu para. Ama böyle bir tavırla verdikten sonra...”

“Bırakın şimdi tavrı falan... Bakın ne anlatacağım size: Moskova'dan bir mektup aldım. Biliyorsunuz, kardeşim Şaşa dört gün önce öldü. Daha bebekti oysa. Babam da, gene bildiğiniz gibi, iki yıldır inmeli yatıyor. Daha fenalaştığını yazıyorlar. Ne konuşabiliyormuş, ne kimseyi tanıyormuş. Mirasa sevinmişler. Avrupa'ya götürmek istiyorlar onu. Oysa doktoru, iki hafta daha yaşar, yaşamaz diye yazıyor. Anlayacağınız, annem, kız kardeşim ve ben kalacağız. Yani şimdi yalnız kaldım sayılır... Kısacası, yapayalnızım artık... Bu miras... Hiç gelmeseydi belki daha iyi olurdu!... Size özellikle şunu açıklamak istiyorum: Bu mirasın minimum yirmi bin rublesini Andrey Petroviç'e vereceğime söz verdim... Ama bir sürü formalite yüzünden şimdiye dek bir şey yapamadım: Ben bile... yani biz... babam henüz bu mirasın sahibi olmadık. Oysa bu son üç haftada çok para kaybettim. O Stebelkov vicdansız da öyle yüksek faiz alıyor ki... Şimdi, elimdeki son parayı verdim size sayılır...”

“Oh, Prens, öyleyse...”

“Onun için söylemedim bunu, onun için söylemedim. Bugün getirecek Stebelkov. O gelinceye dek yanımdaki yeter bana. Ne tuhaf bir insandır şu Stebelkov. Andrey Petroviç'e hiç olmazsa on bin verebileyim diye, on bin ruble bulması için yalvardım ona. Mirasın üçte birini ayıracağım üzerine verdiğim söz eziyor beni çünkü, içimi sızlatıyor. Söz verdim, tutmalıyım sözümü. Size yemin ederim, yalnızca bu çeşidinden bile olsa, yükümlülüklerimden kurtulmak için elimden gelen her şeyi yaparım. Çok ağır gelir bana bu, kaldıramayacağım kadar! Bu can sıkıcı ilişki... Andrey Petroviç'i göremiyorum, çünkü doğrudan gözlerinin içine bakamıyorum... niçin böyle hainlik ediyor?”

Bu son söylediği şaşırtmıştı beni.

“Niçin mi hainlik ediyor dediniz Prens?” diye sordum. “Yoksa verdiğiniz o sözü anımsatığı mı oluyor size?”

“Yo, hayır hayır! Değerini de bilmiyor değilim bu davranışının. Ama ben anımsıyorum. Ve sonunda, giderek daha çok kaçırıyorum ipin ucunu... Şu Stebelkov..”

“Dinleyin Prens, sakinleşin biraz da dinleyin beni. Görüyorum, giderek daha çok heyecanlanıyorsunuz. Oysa bütün bunlar belki de hayalinizde ürettiğiniz şeylerdir. Oh, ben de çok kötü soktum burnumu işlerinize. Bağışlanamayacak bir suç benimki. Bir alçaklık. Ama bunun geçici olduğunu biliyorum... Yalnız, oyunda verdiğim parayı geri alana dek sürecek. O zaman... söyler misiniz, bu üç yüz rubleyle birlikte size borcum iki bin beş yüz ruble oluyor, değil mi?”

Birden dişlerini gösterdi Prens.

“Bunu sormadım size sanırım.”

“Versilov'a on bin ruble vereceğinizi söylüyorsunuz. Şimdi bu parayı sizden alırsam, kuşkusuz Versilov'un yirmi bininden düşeceksiniz onu. Yoksa almam. Ama... hayır, hayır, kendim öderim borcumu... Gerçekten, Versilov'un size para için geldiği kanısında mısınız?”

Prens esrarlı bir tavırla,

“Para için gelseydi daha iyi olurdu,” dedi.

“Bir ‘can sıkıcı ilişkiden’ söz ettiniz. Benimle, Versilov'la olan ilişkinizi ima ettiyseniz çok ayıp. Bir de şöyle diyordunuz: Bana söylediği, öğretmek istediği gibi kendisi niçin olmuyor. Böyle mantık yürütüyorsunuz işte! Önce izin verin, size bunun doğru bir mantık yürütme yöntemi olmadığını söyleyeyim. Çünkü Versilov öyle olmasa bile, gerçeği söylemekten geri durmazdı... Sonra, ‘Peygamber’, diyorsunuz. Söyler misiniz, Almanya'da ‘kadınlar peygamberi’ diyen siz miydiniz onun için?”

“Hayır, ben değildim.”

“Stebelkov bu deyimmin sizin olduğunu söylemişti.”

“Yalan söylemiş. Gülünç isim takmakta usta değilimdir. Ama benim mantığıma göre, başkalarına onurlu, dürüst olmalarını öğütleyen bir insanın, önce kendisinin onurlu, dürüst olması gerekir. İşte budur benim mantığım. Yanlış olsa da umurumda değil. Böyle olmasını istiyorum, böyle olacak da. Kimse, hiç kimse evime gelip beni yargılayamaz. Beni çocuk yerine koyamaz!..”

Bir şey söylemeyeyim diye kolunu salladı.

“Yeter!” diye haykırdı. “Sonunda gelebildiniz!”

Kapı açılmış, Stebelkov girmişti.

Gene aynı Stebelkov'du. Gene öyle sık giyinmişti. Gene öyle göğsünü öne çıkarıyor, insanın gözünün içine aptal aptal bakıyor, gene öyle, kurnazlık yaptığını sanıyordu. O keyifli tavrı üzerindeydi gene. Bu kez odaya girdiğinde önce tuhaf tuhaf bakındı. Yüzlerimizden bir şey anlamak istiyor gibi ölçülü, zeki bir şey vardı bakışında. Sonra, bir anda sakinleşti, güven dolu bir gülümseme aydınlattı yüzünü. Ne olursa olsun, benim için anlatılamayacak ölçüde iğrenç o 'uysal-küstah' gülümsemesiydi bu.

Prese çok acı çektirdiğini hanidir biliyordum. Bana da iki üç kez gelmişti. Benim... benim de bu son bir ay içinde bir ilişkim olmuştu onunla. Ama şimdi buraya gelişi bir nedenle biraz şaşırtmıştı beni.

"Şimdi," dedi Prens.

Masasının gözünden gerekli kağıtları, hesapları çıkarmaya başladı. Bana gelince, Prens'in son sözlerinden gücenmiştim. Versilov'un dürüst olmadığı üzerine iması o denli açık (ve o denli şaşırtıcı!) idi ki, durumu tam açıklamadan bırakamazdım onu. Ama Stebelkov'un yanında konuşamazdım. Gene kanepeye uzandım, önümde duran kitabı açıp göz gezdirmeye başladım.

Birden yapmacık bir hayretle,

"Belinskiy* ikinci cilt!" diye haykırdım. "Bir yenilik bu! Galiba kültürünüzü artırmaya karar verdiniz Prens?"

Başı pek kalabalıktı. Acele ediyordu. Gene de sorum üzerine bana döndü, sert bir tavırla,

"Rica ederim, o kitabı yerine koyunuz," dedi.

Bu kadar da fazlaydı artık. Hem de Stebelkov'un yanında! Sanki inadına Stebelkov da o iğrenç gülüşüyle kurnaz kurnaz gülümseyerek, gizliden Prensi göstererek göz kırpmıştı bana. Pis heriften başımı öte yana çevirdim.

"Kızmayın Prens; sizi en önemli adamınızla başbaşa bırakıp hemen şimdi gidiyorum," dedim. Edepsizliği ele almaya karar vermiştim.

Stebelkov neşeli, parmağıyla kendi kendini göstererek, "En önemli adamı dediğiniz ben miyim?" dedi.

(*) 19. yüzyılda yaşamış ünlü Rus düşünürü, eleştirmeni - ç.n.

“Evet sizsiniz! En önemli adamsınız. Bunu kendiniz de biliyorsunuz.”

“İzin verirseniz hayır diye karşılık vereceğim size. Onun ikinci önemli adamıyım ben. Birinci önemli adam yapar, ikinci alır. Öyleyse ikinci adam birinci olur, birinci de ikinci. Öyle değil mi?”

“Belki öyledir. Yalnız, her zaman olduğu gibi gene anlayamıyorum sizi.”

“İzin verin. Fransa’da devrim oldu, herkesi astılar. Napoleon gelip her şeyi aldı. Burada birinci adam devrim, ikinci adam Napoleon’dur. Ama sonunda öyle oldu ki, Napoleon birinci adam oldu, devrim ikinci. Öyle değil mi?”

Bu arada şunu da söyleyeyim, benimle Fransız Devrimi üzerine konuşmaya başlamıştı ama beni eğlendiren o eski garipliği de kaçmamıştı gözümden: Hâlâ bir devrimci sanıyordu beni. Her görüşmemizde sözü döndürüp dolaştırıp bu konuya getirmeyi nedense gerekli buluyordu.

Prens,

“Gidelim,” dedi.

İkisi yan odaya geçtiler. Odada bir başıma kalınca Stebelkov gider gitmez üç yüz rublesini Prense geri vermeye karar vermiştim. Bu para çok gerekliydi benim için ama, kesin kararımı vermiştim.

Yan odada on dakika kadar sessiz durdular. Sonra birden yüksek sesle konuşmaya başladılar. İkisi birden konuşuyordu. Sonra Prens, aşırı bir öfkeyle bağırılmaya başladı. Bazen çok çabuk hidetlendiği olurdu. Öyle ki o zaman ben bile boş verdim sözlerine. Ama tam bu anda uşak bir şey söylemek için içeri girdi. Ona yan odayı gösterdim. Bir anda bütün gürültü kesildi. Prens endişeli bir yüzle dışarı çıktı. Hafif bir gülümseme vardı dudaklarında. Uşak koşarak gitti. Bir dakika sonra bir konuk girdi odaya.

Bu, omzunda kordonuyla; adının, baba adının, soyadının baş harfleri işlemeli rozetiyle, yaşı otuzdan yukarı olmayan, kibar tavırda bir sertlik sezilen mağrur duruşlu biriydi. Okuyucuyu şu konuda uyarayım: Prens çok istemesine (çok istediğini biliyordum) karşın, Henüz Petersburg’un yüksek sosyetesine girmeyi başaramamıştı. Bu bakımdan böyle bir ziyareti değerlendirmek zorundaydı. Benim de bildiğim gibi, bu tanışıklık Prensin zorlu çabalarının sonucu, yeni yeni başlamıştı. Konuk ziyarete gelmişti

ama, ne yazık ki ev sahibini hazırlıksız yakalamıştı. Prens Stebelkov'a bir anlık yilgın bakışı kaçmamıştı gözümden. Ama Stebelkov bu bakışı, ortada bir şey yokmuş gibi kayıtsız karşılamıştı. Çekip gitmeyi aklına bile getirmeden rahatça çökmüştü kanepeye. Sanırım sıkılmadığını göstermek istediğinden olacak, saçlarını karıştırmaya, kabartmaya başlamıştı. Mağrur bir tavır bile takınmıştı. Sözün kısası, çekilmez olmuştu. Beni ilgilendirmezdi bu kuşkusuz, kibarlar arasında nasıl hareket edeceğimi, davranacağımı biliyordum artık. Ama Prens aynı yilgın, acımaklı, öfkeli bakışını kendi üzerimde de yakalayınca çok şaşırılmıştım: İkimizin orada bulunmasından sıkılıyor, utanıyor; daha önemlisi, beni Stebelkov'la bir tutuyordu demek... Bu düşünce tepemi attırmıştı. Çılgına çevirmişti beni. Kanepeye iyice yayılıp, odada olanlar beni ilgilendirmiyormuş gibi, kitabı karıştırmaya başladım. Oysa Stebelkov, gözlerini dört açmış, öne eğilmiş, dikkatle ikisinin konuşmasını dinlemeye koyulmuştu. Böylesinin daha kibar, daha cana yakın bir davranış olduğunu sanıyor olmalıydı... Konuk iki kez bakmıştı ona. Beni de ayırmamıştı ondan, ama...

Aile haberlerinden konuşuyorlardı. Bu konuk, Prens'in ünlü bir soydan gelen annesini tanımıştı bir zamanlar. Anladığım kadarıyla, sevimli görünüşüne, tavırlarındaki dikkati çeken temizliğe, sağlığa karşın, huysuz bir insandı. Kuşkusuz, kim olursa olsun, ziyaretinin herkes için bir onur sayılacağına inanacak kadar da değer veriyordu kendine. Prens yalnız olsaydı, yani Stebelkov ile ben başına ekşimeseydik, kuşkusuz daha rahat, daha hazırcevap olurdu. Buna inanıyorum. Oysa şimdi, gülüşündeki (pek cana yakın da olsa) inadına titrek bir şey ile garip dalgınlığı ele veriyorlardı onu.

Henüz beş dakika oturmamışlardı, ansızın gene uşak girdi içeri. Bir konuğun daha geldiğini haber verdi. Aksiliğe bakın, bu da insanı zor duruma düşürecek görgüsü kıt konuklardandı. Gerçi beni hiç tanıyamıyordu ama, ben onu çok iyi tanıyordum. Onunla ilgili çok şey duymuştum. Son derece genç (yirmi üç yaşında vardı) güzel giyimli, zengin aileden, yakışıklı ama aşağı tabakadan bir noktuydu. Daha geçen yıl atlı muhafız alaylarından birindeydi, ama görevinden istifa etmek zorunda kalmıştı. Hangi nedenlerle istifa ettiği de herkesin dilindeydi. Öyle ki, akrabaları onun borçlarına kesinlikle karışmayacakları, o ödemezse kendilerinin de ödemeye-

cekleri üzerine gazetelere duyurular bile vermişlerdi. Oysa öte yandan, yüzde on faizle para alıp içkiden eğlenceden geri kalmıyor, kumar salonlarından çıkmıyor, tanınmış bir Fransız kadının yoluna su gibi para harcıyordu. Bir hafta kadar önce bir gecede on iki bin ruble kazanmıştı. Bu yüzden de gururlanıyor, bunu kutluyordu. Prense oldukça yakın arkadaşları: Çoğunlukla birlikte, karşılıklı oynuyorlardı. Ama onu gördüğünde ürpermişti Prens. Oturdugum yerden fark etmiştim bunu. Bu çocuk her yerde kendi evindeymiş gibi davranır, hiç sıkılmadan yüksek sesle, neşeli konuşur, aklına gelen her şeyi söylerdi. Prens onun şimdi de önemli konuşunun yanında bir kabalık edeceğinden korkuyor olmalıydı.

İçeri girer girmez, Prense önemli konuşunun konuşmalarını kesti. Hemen dün akşamki oyunu anlatmaya koyuldu. Oysa daha oturmamıştı bile.

Üçüncü tûmcesinin sonunda önemli konuğa döndü:

“Siz de oradaydınız sanırım,” dedi.

İlk bakışta kumar salonlarının müdavimlerinden biri sanmış olmalıydı onu. Ama dikkatli bakınca yanıldığını anladı.

“Ah,” diye haykırdı, “bağışlayın, dünkülerden biri sandım sizi!”

Prens aceleyle tanıştırdı onları:

“Aleksy Vladimiroviç Darzan, İppolit Aleksandroviç Naşçokin.” Elbette tanıştırdı bu çocuğu: Tanınmış, iyi bir ailedendi çünkü. Oysa biraz önce bizi tanıştırmamıştı. İkimiz birer köşede oturuyorduk. Ben başımı onlardan yana çevirmeyi bile istemiyordum; oysa Stebelkov, genç adam gelenden beri mutlu bir tavırla sırtıyor, konuşmaya başlamakla Prense açıktan açığa gözdağı veriyordu. Bütün bunlar hoşuma gitmeye başlamıştı.

Darzan,

“Geçen yıl Kontes Verigina'nın evinde sık sık görüyordum sizi,” dedi.

Naşçokin yumuşak,

“Evet, anımsadım sizi, diye karşılık verdi. Ama yanılmıyorsam o zamanlar subaydınız.”

“Evet, subaydım ama... Oo! Stebelkov da mı burada? Ne işi var onun burada?”

Kahkahayla gülmeye başlamıştı. Prens hemen bir şey sordu Naşçokin'e. Darzan Stebelkov'un yanına gitmiş, onunla heyecanlı heyecanlı (ama artık alçak sesle) konuşmaya başlamıştı.

Naşçokin Prense,

“Sanırım, Avrupa’dayken Katerina Nikolayevna Ahmakova ile iyi görüşüyordunuz?” diye sordu.

“A, evet görüşüyorduk.”

“Sanırım, yakında yeni bir bomba patlayacak. Baron Byoring’le evleneceği söylentisi dolaşüyor ortalıkta.

Darzan,

“Doğru!” diye haykırdı.

Prens heyecanlı, sözcüklerin üzerine basa basa Naşçokin’e:

“Siz...” dedi, “bunu kesin biliyor musunuz?”

“Öyle duydum. Herkes bunu konuşuyor. Ama gene de kesin bilmiyorum doğrusu...”

Darzan yanlarına sokuldu:

“Ben biliyorum. Dün Dubasov söyledi. Bu tür yenilikleri önce o öğrenir. Öyle ya, Prens’in de bunu duymuş olması gerekirdi...”

Naşçokin Darzan’ın sözünü bitirmesini bekledi, sonra Prense döndü:

“Ortalıkta seyrek görünmeye başlamıştı,” dedi.

Prens kuru bir sesle karşılık verdi:

“Bir aydır babası hasta.”

Birden Darzan’ın çınlayan sesi duyuldu:

“Hayli serüveni olan bir bayan olsa gerek!”

Başımı kaldırdım, uzandığım yerden doğruldum.

“Ben Katerina Nikolaveyna’yı tanıma onuruna eriştim,” dedim.

“Bu yüzden, onunla ilgili çıkan kötü dedikoduların yalan, çirkin iftiralar olduklarını... çevresinde pervane gibi dolaşıp da onu elde edemeyenlerin uydurmalarından başka bir şey olmadıklarını burada söylemeyi bir görev bilirim.”

Sözümü budalaca yanda kesmiş, ayağa kalkmış, yüzüm ateş ateş, bir şey söylemeden odadakilerin yüzlerine bakıyordum. Onlar da bana bakıyorlardı. Birden Stebelkov kıkır kıkır gülmeye başladı. Darzan’ın şaşkın yüzü de birden kıvrıştı, o da gülümsedi.

Prens Darzan’a beni gösterdi.

“Arkadiy Makaroviç Dolgorukiy,” dedi.

Darzan içtenlikle, saf bir tavırla bana döndü. Çabuk çabuk konuşarak,

“Ah, inanın prens, ben uydurmadın bunu!” dedi. “Bazı dedikodular dolaşıyor ortada, onları da ben çıkarmadım.”

Bu arada Stebelkov hınzır hınzır gülümsemeye başlamıştı. Sonra anlaşıldı: Meğer Darzan'ın bana prens demesine gülmüş. Yere batasınca soyadımın burada da kötülüğü dokunmuştu bana. O anda, kuşkusuz sıkıldığım için, bu budalalığı ortadan kaldıramadığımı, yalnızca Dolgorukiy olduğumu yüksek sesle, bağıra bağıra söylemediğimi anımsadıkça hâlâ kıpkırmızı olur yüzüm. Ömrümde ilk kez oluyordu bu. Darzan şaşkın şaşkın bir bana, bir gülümseyen Stebelkov'a bakıyordu.

Birden Prense döndü,

“Ah, evet!” dedi. “Demin sizin merdivende karşılaştığım o cici, beyaz tenli kız kimdi?”

Prens yüzü kıpkırmızı oldu. Çabuk çabuk konuşarak, “İnanın bilmiyorum,” dedi.

Darzan gülümsedi:

“Siz bilmezseniz kim bilecek?”

Beriki ne söyleyeceğini iyice şaşırılmıştı.

“Belki...” dedi, “şeydi...”

Stebelkov beni göstererek,

“Beyin kız kardeşi Lizaveta Makarovna'ydı!..” dedi. “Çünkü gelirken ben de görmüştüm kendisini...”

Prens bu kez yüzünde aşırı bir ağırbaşlılıkla,

“Ah, öyle ya!” dedi. Ev sahibem Anna Fedorovna Stolbeyeva'nın yakın dostu Lizaveta Makarovna'dır... Anna Fedorovna'nın yakın dostu, giderken evi bıraktığı Darya Onisimovna'nın ziyaretine gelmiş olacak...”

Söyledikleri doğrudu. Darya Onisimovna, öyküsünü yukarıda anlattığım zavallı Olya'nın annesiydi. Tatyana Pavlovna, Stolbeyeva'nın evine yerleştirmişti onu. Liza'nın Stolbeyeva'nın evine gelip gittiğini, o gittikten sonra da, hepimizin çok sevdiğimiz zavallı Darya Onisimovna'yı ara sıra ziyaret ettiğini biliyordum. Ama şimdi, Prens olağanüstü resmî açıklamasından mı, Stebelkov'un ahmakça çıkışından mı, yoksa biraz önce bana prens denmesinden mi neden bilmem, birden yüzüm kızarmıştı. İyi ki tam o anda Naşçokin gitmek için ayağa kalktı. Darzan'a da uzatı elini. İkimiz baş başa kaldığımız bir an Stebelkov, kapının yanında arkası bize dönük duran Darzan'ı göstererek göz kırptı bana. Ona yumruğumu gösterdim.

Bir dakika sonra Darzan da kalktı. Aralarında önceden karar-

laştırdıkları bir yerde (kumar salonundan başka bir yer olamazdı) buluşmak üzere çıkıp gitti. Çıkarken yüksek sesle bir şey söyledi Stebelkov'a. Beni de, hafif başını eğerek selamladı. Arkasından Stebelkov yerinden fırladı. Parmagını havaya kaldırıp odanın içinde dolaşmaya başladı.

"Bu asilzade yavrusu bir dolap da geçen hafta çevirmişti: Bono verdi, altına Averyanov'un adına sahte imza attı. Bono öyle olduğu gibi duruyor. Kabul etmediler onu. Cezası var. Sekiz bin ruble."

Öfkeyle baktım gözlerinin içine.

"Bu bono sizde kuşkusuz..."

"Bankada, *Mont de piété*¹ ... bono değil. Paris'te *Mont de piété*'nin ne demek olduğunu biliyor musunuz? Denizde kum ben-de *mont de piété*."

Kabaca, öfkeli bir tavırla kesti sözünü Prens:

"Ne işiniz vardı burada? Niçin işiniz bitince çekip gitmediniz?" Stebelkov gözlerini kırıştırdı.

"Ya o mesele?" dedi. "Ne dersiniz?"

Prens ayaklarını döşemeye vurarak,

"Hayır, hayır, hayır, olamaz," diye bağırdı. "Söyledim size..."

"Eh, nasıl isterseniz... öyleyse... Ama olmaz böyle..."

Stebelkov birden hızla döndü, başını önüne eğip kamburunu çıkardı, gitti. Prens kapıya gitmiş, arkasından bağıyordu:

"Şunu bilin ki bayım, hiç korkum yok sizden! Umurumda değilsiniz!"

Çok sinirliydi. Oturmak istedi, ama bana bakınca vazgeçti. Bakışı bana da "Senin ne işin va burada?" der gibiydi...

"Prens, ben..." dedim.

"Hiç zamanım yok Arkadiy Makaroviç, hemen gidiyorum."

"Bir dakika Prens, bu benim için çok önemli. Önce şu üç yüz rublenizi alın."

"Bu da ne demek oluyor?" Yürüyordu, birden durdu.

"Şu demek oluyor ki, bütün bu olanlardan sonra... Versilov'un dürüst olmadığını söylediniz. Son günlerdeki değişik tavrınızın... Kısacası paranızı kabul edemem."

"Ama bir aydan beri kabul ediyordunuz."

1 Emanette.

Bir sandalyeye oturdu. Ben masanın yanında ayaktaydım. Bir elimle Belinskiy'in kitabının sayfalarıyla oynuyor, ötekinde şapkamı tutuyordum.

"Başka duygular vardı o zaman içimde Prens... Sonra borcunun bu denli büyümesi de iyi değil... Bu kumar... Sözün kısası, yapamayacağım."

"Kendinizi tanıtamadığınız için köpürüyorsunuz, biliyorum. Şu kitabı rahat bırakır mısınız lütfen."

"Ne demek, kendinizi tanıtamadınız? Hem, konuğunuzun yanında neredeyse Stebelkov'la bir tuttunuz beni."

Prens anlamlı anlamlı gülümsedi.

"Şimdi anlaşıldı! Darzan size prens dedi diye bozuldunuz."

Öfkeli öfkeli gülmeye başlamıştı.

Birden parladım:

"Anlayamıyorum bile... aklım almıyor... Sizin o prensliğinizi bedava verseler istemem."

"Karakterinizi biliyorum. Ahmakova'yı savunurken ne gülünç haykırdınız öyle... Bırakın şu kitabı!"

Ben de yükseltim sesimi:

"Ne demek oluyor bu?"

Birden, üzerime atılmaya hazırlanmış gibi koltuğun kenarına abanarak hafifçe doğruldu, avazı çıktığıınca bağırmaya başladı:

"Kitabı bırakın diyorum size!"

"Artık bu kadan da fazla" diyerek hızlı adımlarla çıktım odadan.

Ama daha salonun öte ucuna varmamıştım ki, çalışma odasının kapısına gelip bana seslendiğini duydum:

"Arkadiy Makaroviç, dönün! Dönün! Hemen şimdi, şu anda dönün!"

Dinlediğim yoktu onu. Durmamıştım bile. Koştı, kolumdan yakalayıp zorla çalışma odasına götürdü beni. Karşı durmuyordum.

Masanın üzerine fırlattığım paraları toplayıp bana verirken heycandan yüzü bembeyaz,

"Alın diyordu. Bunları almalısınız... yoksa biz... almalısınız, kesinlikle almalısınız!"

"Nasıl alabilirim, Prens?"

"Hadi, özür dileyeceğim sizden, oldu mu? Bağışlayın beni!.."

"Prens, her zaman sevmişimdir sizi, siz de beni sevdiyseniz..."

"Ben de sizi sevdim: Hadi alın..."

Aldım. Dudakları titriyordu.

“Anlıyorum Prens, o alçak herif kızdırdı sizi.. bundan önceki dargınlıklarımızda olduğu gibi gene öpüşmezsek almam Prens...”

Bunu söylerken ben de heyecandan titriyordum.

Prens canı sıkılmış gibi gülümseyerek,

“İncelik dediğin buna derler işte,” dedi.

Ama gene de eğilip öptü beni. Ürperdim birden: Öpüşme anında yüzünde sanki bir iğrenme anlatımı görmüştüm. Evet, bundan kuşku yoktu.

“Para getirdi mi size bari?”

“Eh, önemli değil.”

“Sizin için soruyorum...”

“Getirdi, getirdi.”

“Prens, dosttuk sizinle... sonra Versilov da...”

“Peki, peki. Tamam!”

“Sonra, doğrusunu söylemek gerekirse, bu üç yüz rubleyi ne yapacağımı da hiç bilmiyorum...”

Parayı elimde tutuyordum.

Prens gene gülümsedi. Ama kötü bir şey vardı gülümseyişinde.

“Alın, alın!”

Aldım.

III

Prensi sevdiğim için almıştım parayı. Buna inanmayanlara ancak şöyle yanıt verebilirim: “O anda, hiç olmazsa bu parayı aldığım dakikada, isteseydim, başka bir kaynaktan çok daha fazla para alabileceğimi biliyordum.” Dolayısıyla, sıkışık durumda olduğum için değil, yalnızca onu incitmemek için, kibarlığımdan almış oluyordum bu parayı. Ne yazık ki, böyle düşünüyordum! Ama gene de yanından ayrılırken moralim çok bozuktu: O sabah bana karşı olağanüstü bir değişiklik fark etmiştim onda. Daha önce hiç böyle davranmamıştı bana karşı. Hele Versilov’a karşı bayağı başkaldırmıştı. İsyan etmişti. Kuşkusuz, biraz önce Stebelkov birşeylerle pek sıkılmıştı canını. Ama Stebelkov’dan önce başlamıştı... Bir daha söylüyorum: Ondaki, ilk günlerin tersine olan değişiklik son zamanlarda gözle görülebilecek ölçüde belir-

gindi. Ama o sabahki kadar hiç açık olmamıştı! Önemli olan buydu işte.

Şu yaver Baron Byoring'le ilgili budalaca haberin etkisi olabilirdi... Dışarı çıktığımda ben de heyecanlıydım ama... Dışarıda bambaşka, apaydınlık bir dünya vardı. Düşünmeden her şeye boş veriyor, aldırış etmiyordum. Boş vermek için adeta acele ediyor, içimdeki üzücü, karanlık anıları kovuyor, aydınlığa koşuyordum...

Saat bir olmamıştı daha. Matvey'in paytonuna binip, Prensin evinden nereye yollandım biliyor musunuz? Inanmayacaksınız ama söyleyeyim: Stebelkov'un evine! Biraz önce Preense gelişine pek o kadar şaşmamıştım (geleceğine söz vermişti çünkü) ama asıl şaştığım, o budalaca alışkanlığıyla beklediğimin tam tersi bir nedenle bana göz kırpmış olmasıydı. Dün kent postasıyla pek esrarlı bir mektup almıştım ondan. Bugün saat ikide ona uğramamı ısrarla rica ediyor, "hiç ummadığınız haberler verebilirim size," diye ekliyordu. İşte bu mektuptan demin, Prensin yanında hiç haberdar değilmiş gibi davranmıştı. Stebelkov'la benim aramda ne gibi sırlar olabilirdi. Böyle bir düşünce gülünç bile geliyordu bana. Öyle ama, bütün bu olanlardan sonra şimdi ona giderken biraz heyecanlıydım bile. İki hafta önce bir kez para istemesine istemişim ondan, verecekti de ama bir şey yüzünden kızmış, parayı almadan ayrılmıştım yanından: Her zaman olduğu gibi gene anlayamadığım birşeyler mırıldanmıştı. Bazı özel koşullar ileri sürecekmış gibi gelmişti bana. Prensin evinde her gördüğümde onu açık açık aşağıladığım, kişiliğine hiç değer vermediğim için, özel koşullar üzerine konuşmasına fırsat vermeden sözünü kesmişim. Kapıya kadar arkamdan koşmasını umursamadan çıkıp gitmişim. Prensten istediğim kadar alıyordum çünkü.

Stebelkov koca bir evde tek başına kalıyordu. Durumu oldukça iyiydi: Pahalı cinsinden mobilyalarla döşeli dört odalı bir daire. Erkek, kadın hizmetçiler, evi yöneten oldukça yaşlı bir kadın...

Öfkeyle girdim içeri. Daha kapıda başlamıştım:

"Beni dinleyin bayım, önce şu mektup ne demek oluyor? Onu söyleyin. Sizinle benim aramda bu çeşit yazışmalara izin vermiyorum. Sonra, ne istediğinizi demin, Prensin yanında niçin söylemediniz? Peşinizde mi dolaşacağım sizin? Uşağınız mıyım?"

Stebelkov'un ağız kulaklarındaydı.

"Peki siz niye sormadınız? İsteseydiniz susmaz, açardınız konuyu."

Birden öfkeyle,

"Çünkü benim size ihtiyacım yok! Sizin işiniz düştü bana," diye haykırdım.

"Öyleyse niçin geldiniz?"

Sevincinden neredeyse zil takıp oynayacaktı.

Birden döndüm. Dışarı çıkıyordum, omzumdan yakaladı.

"Hayır, hayır, şaka ettim. İş önemli! Göreceksiniz.."

Oturdum. Doğrusunu söyleyeyim, meraklanmışım. Büyük bir yazı masasının bir köşesinde karşılıklı oturuyorduk. Stebelkov kurnaz gülümsüyordu. Parmağını havaya kaldırdı.

Gene öfkeyle haykırdım:

"Rica ediyorum, kurnazlık yapmaya çalışmadan, şu parmağınızı da havaya kaldırmadan, daha önemlisi, üstü kapalı sözcükler kullanmadan, açık açık söyleyin söyleyeceğinizi. Yoksa hemen giderim!"

Oturduğu koltukta bana doğru eğildi. Alnındaki kırışıklıkların tümünü yukarı kaldırıp aptalca bir sitemle,

"Siz..." dedi, "çok mağrursunuz!"

"Sizin yanınızda öyle olmam gerekiyor da ondan!"

"Siz... bugün Prensten üç yüz ruble aldınız. Bende de var para. Hem benim param daha iyidir..."

Öyle şaşırmıştım ki...

"Aldığımı nereden biliyorsunuz?" diye sordum. "Kendisi mi söyledi size bunu?"

"Evet, kendisi söyledi. Heyecanlanmayın hemen. Konuşma arasında öyle, sırası geldi de... daha doğrusu bir sözcüğünden anladım. Bilerek söylemedi. Ama gene de ondan duymuş oldum. Ondan almayabilirdiniz... Öyle değil mi? Haklı değil miyim?"

"Ama duyduğuma göre yüksek faizinizle insanın derisini soyuyor, kanını emiyormuşsunuz."

"*Mont de piété*, vardır bende. Emmem kimsenin kanını. Paramı yalnızca dostlarım için saklarım. Başka kimseye de vermem. Başkalarına *Mont de piété*..."

Bu *Mont de piété*, bildiğimiz, teminat karşılığı birisinin adına verilen ödünç paradan başka bir şey değildi.

“Dostlarıma çok, istedikleri kadar veririm.”

“Prens de dostunuz mu?”

“Evet; ama... sağda solda olur olmaz şeyler söylüyor.”

“Bu denli mi avcunuzun içinde? Çok mu borcu var size?”

“Çok...”

“Öder hepsini. Mirasa kondu...”

“Onun değil miras. Eline geçecek para ve malın bir bölümüyle ancak borçlarını ödeyebilir. Öyle büyük bir miras değil zaten. Sizde faizsiz veririm...”

Gülümsedim.

“Dosta verdiğiniz gibi mi?” diye sordum. “Ne yaptım da bu iyiliğinizi hak ettim?”

Gene bütün bedeniyle bana doğru eğilip, parmağını havaya kaldırdı.

“Hak edeceksiniz!” dedi.

“Stebelkov! Parmağınızı kaldırmadan konuşun benimle! Yoksa giderim.”

Sol gözünü insanın içini gıcıklatmasına kırdı.

“Dinleyin...” dedi. “Prens Anna Andreyevna ile evlenebilir!”

“Bana bakın Stebelkov, konuşmanız o denli uygunsuz kaçıma başladı ki... Anna Andreyevna'nın adını ağzınıza almaya nasıl cesaret edebiliyorsunuz.”

“Kızmayın.”

“Dişlerimi sıkarak, yüreğimdeki öfkeyi bastırmaya çalışarak dinliyorum sizi, çünkü bunun sonunda bir hinoğluhinlik çıkacağını sezinliyorum... Ama sabrım birden tükenebilir, Stebelkov!”

“Kızmayınız! O kadar gururlanmayın bakalım! Biraz sakın olun da beni dinleyin. Sonra isterseniz gene gururlanırsınız. Anna Andreyevna'yı iyi tanıyor musunuz? Prens onunla evlenebileceğini... biliyor musunuz?”

“Böyle bir şey duymuştum. Her şeyi biliyorum. Ama bu konuda Prensle hiç konuşmadım. Yalnız bu düşüncenin, şimdi gene hasta olan Prens Sokolskiy'in kafasından çıktığını biliyorum. Ama ben hiçbir zaman, hiçbir şey söylemedim. Bir şeye de karşmadım. Bunu size yalnızca bir yanlış anlama olmasın diye açıklarken şu soruları da sormak gereğini duyuyorum. Önce, niçin bu konuda konuşuyorsunuz benimle? Sonra, Prens böyle konularda da mı konuşuyor sizinle?”

“O konuşmuyor. Konuşmak istemiyor ama, ben konuşuyorum, o dinlemek bile istemiyor. Demin bağırdı.”

“Bak hele!... Kutlarım sizi doğrusu.”

“Yaşlı Prens Sokolskiy Anna Andreyevna'ya yüklü bir drahoma verecek. Hak etti bunu. O zaman da damat Prens Sokolskiy bütün borcunu ödeyecek bana. Para dışında borçlarını da ödeyecek. Kesinlikle ödeyecek. Ama şimdi bunu yapacak durumu yok.”

“Peki ama, ben, ben niçin gerekliyim size?”

“En önemli sorun için: Tanıyorsunuz onları. Hepsini tanıyor-sunuz. Her şeyi öğrenebilirsiniz.”

“Ah, şeytan... neyi öğrenebilirmişim bakalım?”

“Prens de Anna Andreyevna'nın da, yaşlı Prens de bunu isteyip istemediklerini. Kesin bilmeliyiz bunu.”

“Öskeyle yerimden fırladım.”

“İspiyonunuz olmamı öneriyorsunuz bana!” diye bağırdım, “hem de para karşılığında!”

“O kadar mağrur olmayın, gururlanmayın! Biraz daha tutun kendinizi, beş dakikacık daha.”

Yeniden yerime oturttu beni. Bağırmağandan, sert davranışlarımdan hiç etkilenmediği belliydi. Sonuna dek dinlemeye karar verdim.

“Bir an önce öğrenmeli, bilmeliydim durumu. Bir an önce, çünkü... çünkü belki kısa bir zaman sonra çok geç olacak. Demin o subay, baron ile Ahmakova'dan söz edince Prens yüzünün birden ekşidiğini gördünüz mü?”

Onu dinledikçe alçaldığımı biliyordum ama, merakım önüne geçilemeyecek ölçüde uyanmıştı bir kez.

Kararlı,

“Dinleyin,” dedim, “siz... alçak bir insansınız! Eğer burada oturuyor, sizi dinliyor, bu kişiler üzerine söz etmenize izin veriyorsam... hatta konuşmanıza katılıyorsam, buna hakkınız olduğunu kabul ettiğimden değildir. Bir bayağılık görüyorum sizde... Hem sonra Katerina Nikolayevna'dan ne bekleyebilir Prens?”

“Hiçbir şey, ama kızıyor.”

“Doğru değil bu.”

“Kızıyor. Şimdi de Ahmakova'yı kancaya takmaya uğraşiyor olmalı. Birinci oyunu kaybetti. Umudu Andreyevna'da şimdi. Faizsiz, bonosuz iki bin veririm size...”

Bunu söyledikten sonra kendinden emin, gururlu, sandalyesinin arkasına yaslandı. Gözlerini iyice açıp yüzüne bakmaya başladı. Ben de gözlerimi açmış, ona bakıyordum.

“Büyük Milyoner terzisinden giyiniyorsunuz. Çok para gerekli size. Benim param onunkinden daha çok yarar işinize. İki binden fazla da veririm...”

“Evet ama ne için? Söylesenize, ne için?”

Ayaklarımı yere vuruyordum. Bana doğru eğilip anlamlı,

“Engel olmamanız için,” dedi.

“Para vermeseniz de bir şeye kanışığım yok benim,” diye haykırdım.

“Sustuğunuzu, bir şeye kanışmadığınızı biliyorum. Bu da çok iyi.”

“Beni pohpohlamanıza gerek yok. Kendi açımdan çok istiyorum böyle olmasını ama, bunun beni ilgilendiren bir konu olmadığı inancındayım. Hem yakışmaz da bana.”

Stebelkov parmağını kaldırdı.

“Gördünüz mü,” dedi, “gördünüz mü, yakışmaz diyorsunuz!”

“Neyi gördüm mü?”

Birden gülmeye başladı.

“Yakışmaz... He-he! Kendinize bunu yakıştıramadığınızı biliyordum, biliyordum.”

Göz kırparak ekledi:

“Engel olmayacaksınız, değil mi?”

Ama bu göz kırpışta küstahça, dahası gülünç, bayağı bir şey vardı! Bende bir bayağılık bulabileceğini umuyor, bu bayağılığımdan güç alıyormuş gibi davranıyordu... Bu apaçıktı ama, işin aslını hâlâ anlayabilmiş değildim.

Tane tane konuşarak,” Anna Andreyevna sizin kız kardeşiniz oluyor,” dedi.

“Bunu ağzınıza alamazsınız. Anna Andreyevna'nın adını ağzınıza alamazsınız.”

“Gururlanmayın, bir dakikacık daha sabredin!”

Stebelkov konuşmasını daha da yavaşlatarak ekledi:

“Dinleyin şimdi: Prens parayı alınca herkese gerektiği kadarını verecektir. Anlıyor musunuz, *herkese*.”

“Onun parasını alacağımı mı sanıyorsunuz?”

“Şimdi ahyorsunuz ya?”

“Kendi paramı alıyorum!”

“Hangi kendi paranızı?”

“Versilov’un parasıdır aldığım. Versilov’a yirmi bin borcu var?”

“Ama Versilov’a borcu var, size değil.”

“Versilov babamdır.”

“Hayır, soyadınız Dolgorukiy’dir sizin. Versilov değil.”

“Hepsi bir!”

O anda gerçekten böyle düşünabiliyordum! Hepsinin bir olmadığını biliyordum, o denli aptal değildim, ama gene de “kibarlıktan” böyle düşünüyordum.

Birden,

“Yeter,” diye haykırdım. “Sözlerinizden bir şey anlamıyorum. Bu denli önemsiz şeyleri söylemek için ayağınıza çağırmaya nasıl cüret ettiniz beni?”

Stebelkov kuşkulu kuşkulu gülümseyerek gözlerimin içine bir süre baktı.

“Gerçekten anlamıyor musunuz?” diye sordu. “Mahsus mu yapıyorsunuz yoksa?”

“Yemin ederim anlamıyorum.”

“Diyorum ki: Herkese para verebilir, herkese. Yalnızca engel olmayın, vazgeçirmeye çalışmayın...”

“Anlaşılan aklınızı kaçırdınız siz. Bu herkesi de nereden dola-dınız dilinize? Versilov’a mı para verecek demek istiyorsunuz, nedir?”

“Yalnız, Versilov ile size değil.. birisi daha var. Anna Andreyev-na da, Lizaveta Makarovna gibi kız kardeşinizdir!”

Gözlerimin akı büyümüş, bakakalmıştım. Bakışında birden acıklı bir şey ilişmişti gözüme:

“Anlamıyorsunuz,” dedi. “Böylesi daha iyi! İyi, anlamamanız çok iyi. Övünülecek bir şey.. ama gerçekten anlamıyorsanız kuş-kusuz...”

Artık iyice atmıştu tepem. Şapkamı aldım.

“Bu anlamsız saçmalıklarınızın da sizin de Allah belanızı ver-sin, deli herif!” diye haykırdım.

“Saçma değil! Gidiyorsunuz ama, gene geleceğinizi biliyor mu-sunuz.”

Kapıdan çıkarken kestim sözünü:

“Gelmeyeceğim!”

“Geleceksiniz ve o zaman başka türlü konuşacağız. Asıl konuşmamız o zaman olacak. Unutmayın, iki bin!

* * *

Yanımdan kirli, bulanık bir izlenimle ayrılmıştım. Sokağa çıktığımda düşünmemeye çalışıyor, bilmeden etmeden küfürler savuyordum. Prens in onu karşısına alıp benimle ilgili, o parayla ilgili konuştuğu düşüncesi topluigne gibi batıyordu bana. “Kazanıp hemen bugün tüm borcumu ödeyeceğim ona,” diye geçiriyordum içimden. Buna kesin karar vermiştim.

Gerçi budalanın biriydi Stebelkov, ne dediği anlaşılıyordu ama bir alçak olduğunu; daha önemlisi, bu işte bir dalaverenin döndüğünü hissediyordum. Yalnız, hiçbir dalavereyle uğraşacak, çözmeye çalışacak zamanım yoktu. İşte o tavuk karası körlüğümün başlıca nedeni de buydu! İçimde bir huzursuzluk, hemen saatime baktım. Ama daha iki bile olmamıştı. Bir yere uğrayabilecektim. Yoksa saat dörde kadar heyecandan biterdim. Anna Andreyevna Versilova'ya, kız kardeşime gidecektim. Yaşlı Prensimin evinde epey zamandan beri görüşüyorduk. Hele ihtiyarın hastalığı sırasında daha da sık görüşmüştük. Üç dört günden beri kendisini görmediğimi düşündükçe içim sızlıyor, vicdan azabı çekiyordum. Özellikle Anna Andreyevna kurtarmıştı beni: Prens çok üzerine düşmüş, hatta birkaç kez onun, kendisinin koruyucu meleği olduğunu söylemişti. Bu arada şunu da söyleyeyim, kız kardeşimi Prens Sergey Petroviç'e vermek düşüncesi gerçekten benim ihtiyarın kafasından çıkmıştı. Bir görüşmemizde bana bile söylemişti bunu. Bir sır olarak kuşkusuz. Versilov'un, bütün gerekli, önemli konulara aşırı kayıtsızlığına karşın, Anna Andreyevna ile görüşmelerimizden söz ederken beni büyük bir dikkatle dinlediğini gördüğüm, bildiğim için Prens in bu niyetini önce ona açmışım. Anna Andreyevna'nın çok zeki olduğunu, böyle nazik bir iş in üstesinden başkalarının akıl vermesine gerek kalmadan gelebileceğini söylemişti. İhtiyarın Anna Andreyevna'ya drahoma vereceğini ummakta Stebelkov haklıydı kuşkusuz. Ama o kimdi ki bundan bir çıkar bekleyebiliyordu? Ondan hiç korkmadığını haykırmıştı yüzüne Prens. Çalışma odasında Stebelkov ona Anna Andreyevna'dan söz etmemiş miydi? Düşünüyorum da, onun yerinde ben olsaydım çıldırırdım öfkeden...

Son zamanlarda sık gidiyordum Anna Andreyevna'ya. Ama her zaman bir tuhaflıktır oluyordu orada: Ona gideceğim günü saati hep kendisi kararlaştırıyor, o saatlerde bekliyordu beni. Ama ben içeri girdiğimde hep hiç beklenmedik bir anda, habersiz gelmişim gibi bir tavır takınıyordu. Ondaki bu tuhaflığı fark etmeme karşın, gene de bağlanmışım ona. Büyükannesi Fanariotova'nın yanında kalıyordu. Kuşkusuz, bir yetiştirmeydi orada ama (Versilov bakımı için para vermiyordu), örneğin, Puşkin'in *Maça Kızı* yapıtında anlatığı yaşlı kontesin yanındaki yetiştirmelerden çok farklıydı. Zengin bayanların evlerindeki yetiştirme kızların ne yaptıklarını, ne ettiklerini, evdeki durumlarını bilirsiniz. Ama Anna Andreyevna bir kontesti evde. Aynı bir bölümde kalıyordu. Öyle ki, her ne kadar Fanariotov'larla aynı katta, aynı dairede kalıyorsa, evin öteki bölümleriyle hiç ilişkisi olmayan iki oda onundu. Örneğin, giriş çıkışlarımda Fanariotov'lardan hiç kimseyle karşılaşmıyordum. Kimi isterse konuk etmeye, zamanını canı istediği gibi geçirmeye sınırsız hakkı vardı. Yirmi üç yaşında olduğu da bir gerçektir. Fanariotova, çok sevdiğini sonra öğrendiğim torunu için para harcamaktan hiç çekinmemesine karşın, Anna Andreyevna son bir yıldır sosyete toplantılarında hemen hiç gözüküyordu. Her zaman çok sade giysiler içinde birşeyler yaparken, kitap okurken ya da el işi işlerken görüyordum onu. Bu çok hoşuma gidiyordu. Üzerinde bir rahibe havası vardı. Bu da çok hoşuma gidiyordu. Konuşkan değildi. Az söyler, öz söylerdi. Benim hiç yapmadığım bir şeyi yapar, karşısındakini çok güzel dinlerdi. Hiçbir benzerlikleri olmamasına karşın, bana Versilov'u anımsattığını söylediğimde yüzü hafifçe kızarıyordu. Zaten sık sık, çabucak, ama hafifçe kızarırdı. Yüzünün bu değişik yanını da seviyordum. Yanında Versilov'dan söz ederken hiçbir zaman soyadını kullanmıyor, Andrey Petroviç, diyordum. Kendiliğinden öyle oluyordu. Zaten genel olarak Fanariotov'larda herkesin Versilov soyadından sıkılıyor gibi olduğunu farketmişim. Doğrusunu isterseniz, "utanıyorlardı" desem bile olurdu... Bu durumu yalnız Anna Andreyevna'da görmüştüm. Utanma olmasa bile buna benzer bir şeydi. Prens Sergey Petroviç'ten söz ettiğim oluyordu. Merakla dinliyor, sanıyorum, getirdiğim haberlerle ilgileniyordu. Ama öyle oluyordu ki, ben kendim anlatmaya başlıyordum, o hiç sormuyordu. Pek istememe karşın, ikisinin evlenme-

lerinden (böyle bir olasılık bazı bakımlardan hoşuma gidiyordu çünkü), söz etmeye bir türlü cesaret edemiyordum. Dahası, yanında çok şeyden söz etmeye çekinir olmuştum. Öyleyken, onun odasında, yanında bulunmak hoşuma gidiyordu. Çok okumasını da seviyordum. Eline geçen meslek kitaplarını bile inceliyordu. Benden kat kat çok okuduğunu söyleyebilirim.

İlk kez kendi çağırmişti beni. Daha o zamandan, ileride benden bazı şeyleri öğrenebileceğini hesaba kattığı için benimle görüşmek istediğini anlamıştım. Ah, ah, o zamanlar herkes çok şeyler öğrenebilirdi benden! “Ne çıkar bundan,” diye geçiriyordum içimden. “Yalnızca bunun için çağırılmıyordur beni ya”. Kısacası, ona bir yardım dokunabileceği için mutluydum bile... Birlikte otururken, aramızda hiçbir bağ yokmuş gibi, akrabamızdan hiç söz etmiyorduk. Ama yanımda oturanın kız kardeşim olduğunu fısıldıyordu kulağıma bir ses. Yanında otururken bundan söz etmek anlamsız geliyordu bana. Yüzüne bakarken bazen ahmakça bir düşünce dolduruyordu içimi: “Belki de akraba, kardeş olduğumuzdan haberi yoktur”, çünkü öylesine tuhaf davranıyordu bana karşı...

* * *

Odasına girince Liza'yı buldum karşımda. Çok şaşırmıştım. İkisinin görüştüklerini çoktandır biliyordum. “Kundak çocuğunun” yanında görüşüyorlardı. Fırsat bulursam mağrur, sıkılğan Anna Andreyevna'nın bu çocuğu görmek istemesindeki tuhaflığı ve orada Liza ile görüşmesini ileride anlatırım belki. Ama gene de Anna Andreyevna'nın bir gün Liza'yı evine buyur edebileceğini hiç beklemiyordum. Pek hoş bir biçimde şaşırtmıştı beni bu. Renk vermeden Anna Andreyevna ile selamlaştıktan sonra Liza'nın elini hararetle sıktım, yanına oturdum. İkisi de *meşguldüler*: Masanın üzerinde, dizlerinin üzerinde Anna Andreyevna'nın eski (yani üç kez giydiği) pahalı kumaştan, biçimini değiştirmek istediği gezi giysisinin parçaları duruyordu. Bu konularda Liza üstün zevki olan büyük, bir “ustaydı.” Akıllı kişilerin görüşmesi de bu bakımdan oldukça resmî, merasimliydi. Versilov'u anımsadım birden, gülümsedim. Evet, neşem yerindeydi.

Anna Andreyevna son derece ağırbaşlı, sözcükleri tane tane söyleyerek,

“Bugün pek keyiflisiniz,” dedi, “çok hoş bir şey bu.”

Gür, çınlayan bir kontralto sesi vardı. Hep uzun kirpiklerini indirip, solgun yüzünde hafif bir gülümsemeyle, sakin, alçak sesle konuşurdu.

Neşeli karşılık verdim:

“Keyifsiz olduğum zamanlar ne çekilmez olduğumu Liza bilir.”

Yaramaz Liza taş atmak fırsatını kaçırmadı,

“Bunu Anna Andreyevna da biliyordur,” dedi.

Ne tatlıydı! O anda içini, kafasının içindekileri bilmeyi ne çok isterdim!

Anna Andreyevna,

“Şimdi ne yapıyorsunuz?” diye sordu.

(Şunu da söyleyeyim, bugün ona uğramamı kendisi istemişti.)

“Size bakarken kendi kendime şöyle soruyorum: ‘Niçin onu kitap okurken görmek, el işi yaparken görmekten daha çok hoşuma gidiyor acaba?’ Hayır, inanın el işi nedense gitmiyor size! Anna Petrovna için de aynı kanıdayım.”

“Üniversiteye girmeye hâlâ karar vermediniz mi?”

“Konuşmalarımızı unutmadığınız için çok mutluyum. Ara sıra beni düşündüğünüze delildir bu, ama... üniversite için henüz bir karar vermiş değilim, kendime göre bazı amaçlarım var.”

Liza:

“Yani anlayacağınız, kendine göre bazı sırları,” dedi.

“Şakayı bırak Liza, bugünlerde akli başında bir bay, son yirmi yıldan beri süregelen gelişmemizde her şeyden önce son derece kara cahil olduğumuzu kanıtladığımızı açıkladı. Üniversitelerimiz üzerine de bazı şeyler söyledi kuşkusuz.”

Liza,

“Kesinlikle babam yapmıştır bu açıklamayı. Çok sık yinellersin onun düşüncelerini çünkü.”

“Liza, benim kendime özgü bir aklım olmadığı inancındaymışsın gibi konuşuyorsun.”

Anna Andreyevna benden yanaymış gibi,

“Zamanımızda akıllı kişilerin söylediklerini dinleyip ezberlemek, her zaman anımsamak çok iyidir,” dedi.

Coşkurlukla karşılık verdim:

“Çok doğru söylüyorsunuz Anna Andreyevna. Rusya'nın bugünkü durumu üzerine kafa patlatmayan, bu ülkenin çocuğu değildir! Belki çok garip bir açıdan bakıyorum ben Rusya'ya: Önce

Tatarlar akın ettiler, peşinden iki yüzyıllık bir kölelik devri geldi. Bu ikisinin de, zevkimize uygun oldukları için başımıza geldiğini söyleyemeyiz kuşkusuz. Şimdi özgürlük verildi, ona da katlanmak gerek: Başarabilecek miyiz? Özgürlük de zevkimize uygun olacak mı acaba?.. Şimdi günün sorunu bu işte.”

Liza çabuk bir göz attı Anna Andreyevna'ya. Öteki hemen yere indirdi bakışını. Sağında solunda birşeyler arıyormuş gibi bakınmaya başladı. Liza'nın var gücüyle kendini tutmaya çalıştığı kaçmıyordu gözümden. Ama ansızın kendiliğinden birleşti bakışlarımız, hemen gülmeye başladı. Bir anda yüzüm kıpkırmızı oldu:

“Liza anlaşılmaz bir kızsın sen!”

Birden gülmeyi kesip, neredeyse üzgün,

“Bağışla! dedi. “Niçin güldüğümü kendim de bilmiyorum...”

Sesinde ağlamaklı bir mahzunluk belirmişti. Çok utandım. Elini yakaladım, dudaklarıma bastırdım, öptüm...

Liza'nın elini öptüğümü gören Anna Andreyevna yumuşak, “Çok iyi yüreklisiniz,” dedi.

“Liza,” dedim, “en çok neye seviniyorum biliyor musun: Seni gülerken gördüğüme. İnanır mısınız Anna Andreyevna, son günlerde hep garip bir bakışla karşılıyordu bakışımı. Bakışında şöyle bir soru vardı sanki: ‘Ne o, tanımadın mı? Her şey yolunda mı?’ Doğru söylüyorum, bunun gibi bir şey oluyordu bakışında.”

Anna Andreyevna dönüp yavaş, keskin bakışını ona doğrulttu. Liza başını önüne eğdi. Bununla birlikte aralarındaki yakınlığın, demin içeri girerken sandığımdan çok ileri olduğunu kuşku götürmeyecek biçimde görüyordum. Bu hoşuma gitmişti.

Duygulu bir tavrıla,

“İyi yürekli olduğumu söylediniz Anna Andreyevna,” dedim. “Sizin yanınızda nasıl değiştiğimi, iyiye yöneldiğimi, yanınızda içimin ne denli hoş olduğunu bilemezsiniz.”

Anlamlı,

“Özellikle şimdi böyle söylediğiniz için çok sevindirdiniz beni,” diye karşılık verdi.

Burada onun, benim düzensiz yaşantım, sıkıntılarıma üzerine benimle hiç konuşmadığını söylemeliyim. Oysa, bütün bunları bildiği bir yana, benim arkamdan ufak ufak sorup soruşturduğunu da biliyordum. Bundan ilk kez söz ediyordu bana. Yüreğim daha bir bağlandı ona...

“Hastamızdan ne haber?” diye sordum.

“Ah, evet, şimdi çok daha iyi: Evden çıkabiliyor artık. Dün de bugün de paytonla dolaşmaya çıktı. Bugün uğramadınız mı ona? Sizi görmeyi çok istiyordu.”

“Ona karşı suçluyum. Ama şimdi siz oldukça sık gidiyorsunuz onu görmeye, beni de aratmıyorsunuzdur. Doğrusu, çok vefasız-mış, gönlünde benim olan yeri size verdi.”

Yüzü birden değişti. Belki şakam pek acımasız kaçmıştı.

“Biraz önce Prens Sergey Petroviç'in yanındaydım,” diye mırıldandım, “ve... aklıma gelmişken sorayım Liza, biraz önce Darya Onisimovna'ya uğradın, değil mi?”

Liza başını kaldırmadan kısaca karşılık verdi:

“Evet, uğradım.”

Sonra, belki de bir şey söylemiş olmak için birden,

“Hasta Prens'in yanına her gün gidiyorsun anlaşılır?” diye sordu.

“Evet, gitmesine gidiyorum ama, tam yanına gitmiyorum -gülümsedim- içeri girip, antrede sola dönüyorum.”

Anna Andreyevna,

“Katerina Nikolayevna'ya sık gittiğinizi Prens bile farketmiş,” dedi. “Dün hem anlatıyor, hem gülüyordu.”

“Neye, neye gülüyordu?”

“Şaka etmeyi pek sever, bilirsiniz.”

Anna Andreyevna gülümsedi:

“Tersine! Genç, güzel bir kadın sizin yaşınızda bir erkekte yalnızca öfke, hiddet duyguları uyandırmış... Öyle diyor.”

“Dinleyin...” diye haykırdım, “bunu çok doğru söylediğinizi biliyorsunuz. Belki o size değil, siz ona söylediniz?”

“Niçinmiş? Hayır, o söyledi.”

Birden, ateşli bir tavırla sordum:

“Ya o dilber, bütün değersizliğine, bir köşede dikilip 'küçük'lü-günün öcünü almak için çevresine zehir saçmasına aldırmadan o genci dikkate değer bulduysa? Ya birden onu çevresinde dört dönen pervaneler kalabalığına yeğlediyse?”

Yüreğim hızlı çarpıyordu.

Liza gülümsedi:

“Öyleyse onun karşısında yandığın gündür.”

“Yandıgım gün müdür?” diye haykırdım. “Hayır, hiç de yanmam ben. Doğru olmasa gerek bu. Yoluma çıkan kadın arkam sı-

ra gelmek zorundadır. Yolumu kesmek isteyen kesinlikle cezasını bulur...”

Aradan uzun zaman geçtikten sonra Liza, bu son tümceyi bir an dalıp düşündükten sonra, insanı şaşırtacak derecede garip, ciddi bir tavırla söylediğimi söylemişti. Ama aynı zamanda “o anda öylesine gülünçmüştüm ki, kahkahayı basmamak için kendini zor tutmuş.”

Anna Andreyevna da gülümsemişti. Bu konuşma hoşuna gidiyordu. Büyük bir heyecanla,

“Gülün, gülün!..” diye haykırdım. “Bu gülmeniz yalnızca haz verir bana. Gülüşünüzü çok seviyorum Anna Andreyevna! Bir özelliğiniz var: Susup dururken birden gülmeye başlıyorsunuz. Bir anda yüzünüz öyle değişiyor ki, tanımak bile güç oluyor sizi. Moskova’da uzaktan bir kadın tanıyordum. Köşeden bakardım ona: Sizin kadar hoş, güzeldi, ama sizin gibi gülemiyordu. Bu yüzden de sizinki kadar çekici olan yüzü tüm çekiciliğini yitiriyordu. Oysa gülerken çok çekici oluyor sizin yüzünüz... yüzünüzün bu özelliği güzelliğinizi bir kat daha artırıyor... Çoktandır söylemek istiyordum size bunu.”

O kadın için “sizin kadar hoş, güzeldi”, derken bir kurnazlık yapmıştım: Bu içimden gelmiş, ağzımdan kaçmış gibi söylemiştim bunu. Kadın kız kısmının böyle “ağızdan kaçan” övgülere, her çeşit allanmış pullanmış, parlak övgülerden daha çok değer verdiğini bilirim. Bu nedenle çok kızmış olsa bile, bunun Anna Andreyevna’nın hoşuna gideceğini biliyordum. Hem bu Moskova’da uzaktan tanıdığımı söylediğim kadını da uydurmuştum. Böyle bir kadını değil Moskova’da, hiçbir zaman tanımamıştım. Anna Andreyevna’yı övebilmek, ona haz verebilmek için uydurduğum bir yalandı.

Tatlı tatlı gülümsedi:

“Gerçekten, son günlerde hoş bir kadının etkisi altında bulunduğunuzu anlayıvermek hiç de güç değil.”

Ansızın bir yerlere uçup gittiğimi sandım... Onlara bazı sırlarımı açmak bile geldi içimden... ama tuttum kendimi.

“Daha yakın bir geçmişte baş düşmanınız değilmiş gibi söz ediyordunuz Katerina Nikolayevna’dan!”

Gözlerim parladı:

“Bazı çirkin sözler söylediysem bunun tek nedeni onun için uydurulan akıl almaz dedikodular, Andrey Petroviç’in düşmanı

olduğu üzerine söylentilerdir. Andrey Petroviç'in onu sevdiği, ona evlenme önerdiği, buna benzer deli saçmaları ise, kendisine beslediğim düşmanca duyguların üzerine tuz biber ekmişti. Bu onun, daha kocasının sağlığında, Prens Sergey Petroviç'e, dul kalır kalmaz kendisiyle evleneceğine söz verip sonra sözünü tutmadığı üzerine çıkarılan dedikodu kadar korkunçtur. Ama şimdi ilk ağızdan biliyorum, bütün bunlar yalnızca birer şakaydılar. Evet, ilk ağızdan duydum. Gerçekten de orada, Avrupa'da neşeli oldukları, şakalaştıkları bir anda Prense "ileride belki", demiş. Ama şakayla söylenmiş bu sözün nasıl ciddi bir anlamı olabilirdi?"

Birden uyanıp ekledim: "Prensın böyle bir söze hiç değer vermediğini, böyle bir şeyi aklının ucundan geçirmediğini çok iyi biliyorum."

Büyük bir ustalıkla sözü istediğim yere getirmiştım. Sürdürdüm konuşmamı:

"Sanıyorum Prensın bambaşka niyetleri var. Demin oradaydım. Naşçokin, Katerina Nikolayevna Baron Byoring'le evlenecek diye bir şey söyledi: İnanın bu söylentiye büyük bir umursamazlıkla karşıladi Prens. İnanın bana."

Anna Andreyevna birden ağırbaşlı, şaşırılmış gibi,

"Naşçokin onun evinde miydi?" diye sordu.

"Evet. Kibar görünüşlü, kişilik sahibi bir insana benziyor..."

Anna Andreyevna birden meraklanmıştı.

"Naşçokin Katerina Nikolayevna'nın, Byoring'le evlenmesi konusunda bir şey söyledi mi Prense?"

"Evlenme konusunda değil elbette. Böyle bir evliliğin olasılığı üzerine konuşuyorlardı. Sosyete de böyle bir söylentinin kulaktan kulağa dolaşğını söyledi. Bana ne bundan? Saçma, uydurma olduğunu biliyorum."

Anna Andreyevna bir an düşündü, kucağındaki dikişe eğildi.

Heyecanlanmıştı.

"Prens Sergey Petroviç'i seviyorum," dedim. "Kuşkuzuz birtakım eksiklikleri var. Size söylemiştim. Özellikle bazı önyargılan... ama eksiklikleri bile onun iyi yürekli bir insan olduğunu kanıtıyor. Öyle değil mi? Örneğin, bugün bir konuda az kaldı kavga ediyorduk. Dürüstlük dersi veren bir insanın önce kendisinin dürüst olması gerektiği, yoksa tüm söylediklerinin yalan olacağı kanısında. Şimdi siz söyleyin, mantıklı bir düşünce midir bu? Ama

bununla birlikte, onun gönlünde yüksek bir gurur, sorumluluk, dürüstlük duygusu olduğunu kanıtlar bu, öyle değil mi?"

Şöminenin üzerindeki saate bakıp yılgın bir sesle haykırdım:

"Ah Tanrım, saat kaç olmuş."

Anna Andreyevna saate baktı, soğukkanlı,

"Üç on var," dedi.

Ben Prensten söz ederken, başını önüne eğmiş, dudaklarında kurnaz, ama sevimli bir gülümsemeyle dinliyordu: Prensi niçin böyle övdüğümü biliyordu. Liza, işinin üzerine eğilmiş, öylece dinliyor, söze karışmıyordu.

Bir yerim yanmış gibi sıçradım yerimden.

"Bir yere mi geç kaldınız?"

Heyecanlı,

"Evet... hayır..." diye başladım, "geç kaldım. Şimdi giderim. Yalnız bir şey daha söyleyeceğim Anna Andreyevna: Size bugün söylemeden edemeyeceğim bunu! Beni buraya çağırmakla gösterdiğiniz iyi yürekliliğinizle bu kibarlığınızı birkaç kez kendi kendime alkışladığımı itiraf etmek istiyorum... Üzerimde en büyük etkisi olan olay, bir zamandan beri sizinle olan tanışıklığımızdır... Odanızda sanki ruhum tüm kötülüklerden arınıyor, sanki olduğumdan çok daha iyi bir insan olarak çıkıyorum buradan. Çok doğru söylüyorum. Sizinle yan yana otururken değil kötü şeylerden konuşmak, aklıma kötü bir şey bile gelmiyor. Sizin yanınızda kötü düşünceler kaybolup gidiyorlar. Yanınızda şöyle hafiften kötü bir şey düşünecek olsam kendimden de, aklıma gelen o kötü düşünceden de hemen utanıyorum. Ürküyorum, kızarıyorum. Hem biliyor musunuz, bugün kız kardeşimi yanınızda görmek çok mutlu etti beni... Bu da ne denli soylu bir insan olduğunuzu gösteriyor... Öyle hoş bir ilişki ki bu... Kısacası, kardeşçe birşeyler söylediniz bana. Artık bu buzu kırmama izin veriyorsanız, ben..."

Ben konuşurken Anna Andreyevna yerinden yavaşça kalkmıştı. Yüzü giderek daha çok kızarıyordu. Ama ansızın bir şeyden, söylenilmemesi gereken bir sözden ürktü sanki, aceleyle kesti sözümü:

"Duygularınızı bütünü kalbimle değerlendiriyorum inanın. Daha siz söylemeden anlamıştım söylemek istediğinizi... hem hanidir..."

Elimi sıkıp üzgün, öyle kaldı. Liza fark ettirmeden ceketimin

kolundan çekeledi. Vedalaşıp çıktım. Öteki odada Liza yetiştirdiğimden.

* * *

“Liza, niçin kolumdan çekeledin?” diye sordum.

Çabuk öfkeli fısıldadı.

“Çok iğrenç bir kızdır, tilki gibi kurnazdır, değmez.. Bazı kollarında senden haber almak için yakınlık gösteriyor sana.”

Yüzünü böyle hiç görmemiştim.

“Liza, ne diyorsun, şaşırдың mı sen? Görüyorsun ne iyi bir kız!”

“Öyleyse iğrenç olan benim.”

“Ne oluyorsun sen?”

“Çok kötüyüm ben. Belki dünyanın en iyi kızıdır o, ben ise en kötü kızı. Yeter artık, sus. Dinle beni: Annem ‘kendisinin söylemeye yüreği yetmediği’ şeyi rica ediyor senden. Böylece söyledi bunu. Arkadığı! Kumarı bırak artık kardeşim, yalvarırım... annem de yalvarıyor...”

“Liza, kendim de biliyorum, ama... Bunun acınacak bir küçüklük olduğunu ben de biliyorum, ama... baştan aşağı boş, saçma bir şeydir kumar, başka bir şey değil! Görüyorsun, aptal gibi bir yığın borca girdim, şimdi de, kazanıp bu borçlardan kurtulmak için oynuyorum. Kazanabilirim. Çünkü bugüne dek hesapsız kitapsız, rastgele, delicesine oynuyordum, ama şimdi her rubleyi verirken elim titreyecek. Çok dikkatli oynayacağım... Kazanamazsam ben ben olmayacağım! Bir kumarbaz değilim. Önemli değil bu. İnan, geçici bir zaman için oynuyorum. İstedikim anda bırakabilecek kadar güçlüyüm. Borçlarımı ödeyince hiç ayrılmamacasına sizin olacağım. Sizden bir daha ayrılmayacağımı söyle anneme...”

“Demin aldığın o üç yüz ruble neye mal oldu sana!”

Birden ürperdim.

“Nereden biliyorsun?”

“Darya Onisimovna her şeyi duydu.”

Tam o anda Liza birden kapı perdesinin arkasına itti beni. Öyle ki bir anda perdenin arkasında “fener” dedikleri yerde, yani yularlak, küçük odada bulduk kendimizi. Daha kendime gelmemiştim ki tanıdık bir ses ile bir mahmuz şakırtısı duydum. Yürüyüş de yabancı değildi.

“Prens Seryoja,” diye fısıldadım. Liza da fısıldadı:

“Evet...”

“Niye öyle korktun?”

“Eh, işte. Onunla karşılaşmak istemiyorum...”

Gülümsedim,

“Tiens!¹ Yoksa sana mı kur yapıyor? Öyle olsa gözünü şişirirdim. Nereye gidiyorsun?”

“Ben de seninle çıkacağım.”

“Gideceğini söyledin mi Anna Andreyevna’ya?”

“Söyledim. Kürküm antrede.”

Çıktuk. Merdivenlerde bir şeyi anımsayınca şaşırıldım:

“Biliyor musun Liza,” dedim, “belki Anna Andreyevna’ya evlenme önermek için gelmiştir!”

Liza güven dolu, sakın bir sesle tane tane konuşarak,

“Hayır...” dedi, “evlenme önermeyecek..”

“Sen bilmiyorsun Liza. Gerçi ufak bir tartışma geçti aramızda ama -belki bunu da söylemişlerdir sana- gene de onu yürekten seviyorum inan. Bu evlenme işinde başarıya ulaşmasını istiyorum. Tartıştık ama, hemen arkasından barışık. Mutlu olduğumuz anlar öylesine iyi yürekliyiz ki. Biliyor musun, soylu sayısız eğilimleri var... insan yanı da hayli güçlü... Öyle olmasa bile henüz filizlenmek üzereler... hele Anna Andreyevna gibi sağlam karakterli, akıllı bir kızın elinde iyice doğru yola girer, mutlu olur. Ne yazık ki zamanım yok şu anda... ama biraz birlikte yürüyelim. Bazı şeyler söylemek istiyorum sana...”

“Hayır, olmaz, sen git. Ben bu yana gideceğim. Yemeğe gelecek misin?”

“Geleceğim, geleceğim. Söz verdim çünkü. Bak Liza: Düzenbazın birinin, daha doğrusu, iğrenç bir yaratığın (tanıyorsundur belki, söyleyeyim) Stebelkov’un Prens işlerinde korkunç etkisi var... bonolar... Kısacası, avcunun içine almış onu. Sıkabildiği kadar sıkıyor. Prens öylesine ufaldı, öylesine düştü ki, Anna Andreyevna’ya evlenme önermekten başka kurtuluşu yok. İkisi de inanıyor buna. Kızı bundan haberdar etmeliyiz ama, boş ver. Her şeyi düzeltir o. Ne dersin, Prens önerisini kabul eder mi?”

“Hadi hoşça kal, zamanım yok..”

Liza aceleyle ayrıldı yanımdan. Bir anlık bakışında birden öylesine bir nefret görmüştüm ki, kendimi tutamamış, arkasından korku içinde,

“Liza, kardeşim,” diye seslenmişim, “neye üzülüyorsun öyle?”

“Senin için üzülüyorum. Kumar oynama yeter...”

“Ah, kumar oynadığım için üzülüyorsun demek. Bir daha oynamayacağım.”

“Biraz önce mutlu olduğumuz zamanlar dedin, çok mu mutlusun?”

“Çok, Liza, pek çok! Ah Tanrım, saat üç oldu! Belki üçü geçmiştir bile!.. Hoşçakal Liza’cık. Liza’cığım, sevgili kardeşim, söyle bana: Kibar bir erkeğin kadını bekletmesi doğru olur mu? Yakışır mı?”

Liza’nın dudaklarında ölgün, titrek bir gülümseme dolaştı:

“Randevuya mı gidiyorsun?”

“Ver elini, mutluluklar dileyelim birbirimize.”

“Mutluluklar mı dedin? Hem de benim elimi sıkarak ha? Dünyada vermem!..”

Hızla yürüyüp gitti. Önemli olan, bunu öylesine ciddi bağıraarak söylemesiydi... Aceleyle kızağıma bindim.

Evet, evet, o zamanlar kör bir köstebek gibi kendimden başka hiçbir şey göremememin, anlayamamamın tek nedeni bu “mutluluk” idi.

IV

Şimdi anlatmaktan bile korkuyorum. Bütün bunlar çok eskiden olup bitti. Şimdi de birer serapmışlar gibi geliyorlar bana. Benim gibi sıkıcı, ağzı süt kokan bir çocuğa öyle bir kadın nasıl randevu verebilmişti? İlk bakışta göze çarpan buydu işte! Liza’dan ayrıldıktan sonra hızla gidiyordum. Yüreğim küt küt çarpıyordu. Kendi kendime düpedüz aklımı kaçırdım, diyordum: *Kararlaştırılmış* randevu birden öylesine saçma gelmişti bana ki, inanamıyordum. Oysa en küçük bir kuşku yoktu içimde. Dahası saçmalık ne denli açık olursa güvenim o denli artıyordu.

Saatin üçü geçmesi huzursuz ediyordu beni: “Bana bir randevu verildiyse, nasıl geç kalabilirim bu randevuya”, diye geçiriyordum içimden. Birtakım budalaca sorular daha geliyordu aklıma! “Şim-

di cesur mu olmam iyi, yoksa ürkek mi?" Ama bütûn bunlar aklımdan şöyle bir gelip geçiyorlardı. Çünkü aklımda en önemli, ne olduğunu bir türlü anlayamadığım bir şey vardı. Bir gün önce şöyle söylemişti: "Yarın saat üçte Tatyana Pavlovna'nın evinde olacağım." Hepsi buydu işte. Oysa onun evinde, odasında her zaman baş başa kalıyorduk, yanımızda başka kimse olmuyordu. İsteddiği her şeyi Tatyana Pavlovna'nın evine taşınmadan da söyleyebilirdi bana. Öyleyse niçin başka bir yerde, Tatyana Pavlovna'nın evinde randevu vermeyi gerekli görmüştü. İşte bir soru daha size: Tatyana Pavlovna evde olacak mıydı, olmayacak mıydı? Bir randevu idiyse bu, olmayacak demektir. Peki ama, Tatyana Pavlovna'ya önceden her şeyi anlatmadan nasıl yapılabildi bu? Öyleyse, bu gizliliğe Tatyana Pavlovna da ortak mıydı? Bu olasılık tuhaf, anlamsız, dahası biraz kabaca geliyordu bana.

Peki ama canı Tatyana Pavlovna'ya gitmek istemiş, bunu da hiçbir amaç gözetmeden bana söylemiş olamaz mıydı? Belki ben anlayamamıştım. Evet, oldukça sıkıcı bir görüşmenin sonunda (sıkıcı diyorum, çünkü dün yanında oturduğum süre nedense çok patavatsızdım) oturuyordum, lakırdıyı ağzımda geveliyor, ne söyleyeceğimi bilemiyordum. İçimde kendi kendime aşırı bir öfke, dehşetli bir korku vardı. O ise -sonra anlaşıldı- bir yere çıkmaya hazırlanıyordu. Gitmek için ayağa kalktığımda buna sevindiği belliydi. Evet, ne diyordum, sıkıcı bir görüşmenin sonunda üstünkörü, önemsemeden, öylesine söylenilmiş bir söz olabilirdi bu. Bütûn bu düşünceler karmakarışıkta kafamın içinde. Sonunda şöyle karar verdim: "Gidip kapının zilini çalacağım, aşçı kadın açacak, Tatyana Pavlovna'nın evde olup olmadığını soracağım." Evde yoksa, bu bir "randevu" demektir. Ama hiç umudum yoktu, hiç!

Koşarak çıktım merdivenleri, kapının önünde tüm korkum uçup gitmişti. "Hadi şimdi," diye geçiriyordum içimden, "ne olursa bir an önce olsun!" Kapıyı aşçı kadın açıp o iğrenç soğukluğuyla Tatyana Pavlovna'nın evde olmadığını söyledi. "Peki, Tatyana Pavlovna'yı içeride bekleyen birisi de yok mu? diye sormak geldi içimden. Sormadım. "Kendim girip göreyim daha iyi." Bekleyeceğimi yarım ağızla söyleyip kürkümü çıkardım, bir yana attım, odanın kapısını açtım...

Katerina Nikolayevna pencerenin dibinde oturmuş, "Tatyana Pavlovna'yı bekliyordu."

Beni görür görmez kaygılı, tasalı,
“Evde yok mu?” diye sordu.

Sesinin tonu da, yüzündeki anlatım da benim beklediğimle o denli çelişikti ki, kapının eşiginde donakalmıştım.

“Kim yok mu?” diye mırıldandım.

“Tatyana Pavlovna! Bugün üçte ona geleceğimi kendisine iletmenizi rica etmemiş miydiniz sizden?”

“Ben... ben görmedim bile kendisini.”

“Unuttunuz mu?”

Ölü gibi çöktüm bir sandalyeye. Bakındı hele şu duruma! Her şey iki kere iki dört gibi apaçık ortadayken gene de inatla inandırmıştım kendimi.

Sabırsız,

“Ona iletmemi rica ettiğinizi bile anımsamıyorum,” dedim. “Zaten rica etmediniz ki: Saat üçte burada olacağınızı söylediniz o kadar.”

Konuşurken yüzüne bakamıyordum.

“Ah! diye haykırdı. Söylemeyi unuttuğunuza, burada olacağımı da bildiğinize göre, niçin geldiniz öyleyse?”

Başımı kaldırdım: Yüzünde ne bir alay, ne bir öfke vardı. Geniş, neşeli bir gülümsemeye zoraki bir çapkınlık -her zamanki yüz anlatımıdır bu onun- ama çocuksu bir çapkınlık dikkati çekiyordu. Tüm yüzü soruyordu bana sanki: “Ya! gördün mü, yakaladım seni işte. Kıpırdayamazsın. Haydi, ne karşılık vereceksin şimdi bakalım?”

Yanıt vermek istemiyordum. Gene başımı önüme eğdim. Sesizlik yarım dakika sürdü. Birden,

“Babamdan mı geliyorsunuz?” diye sordu.

Hiç beklemeden yapıştırdım yanıtı:

“Anna Andreyevna'nın yanındaydım. Prens Nikolay Ivanoviç'e hiç gitmedim... bunu biliyorsunuz.”

“Anna Andreyevna'nın yanında bir şey olmadı mı size?”

“Çılgın bir görünümüm olduğunu söylemek istiyorsunuz yani? Hayır, daha Anna Andreyevna'ya gitmeden de vardı bu çılgın görünümüm.”

“Onun yanında bile akıllanamadınız mı?”

“Akıllanamadım. Ayrıca orada sizin Baron Byoring'le evleneceğinizi duydum.”

Katerina Nikolayevna birden ilgilendi:

“Bunu o mu söyledi?”

“Hayır, ben söyledim. Bir iki saat önce Prens Sergey Petroviç'e konuk gelen Naşçokin anlatıyordu. Ben de orada, duydum.”

Hâlâ gözlerimi kaldırıp yüzüne bakmıyordum. Ona bakmam demek, gülümsemem, neşelenmem, baştan ayağa mutluluğa gömülmem demektir. Oysa mutlu olmak istemiyordum. Ansızın müthiş bir öfke saplandı yüreğime. O anda bir karar verdim. Sonra konuşmaya başladım. Ne söylediğimi şimdi pek silik anımsıyorum. Tıkanarak, mırıldanarak konuşuyordum. Ama artık cesaretle bakıyordum yüzüne. Yüreğim duracakmış gibi çarpıyordu. Hiçbir anlamı olmayan bir konu üzerinde konuşmaya başlamıştım. Ama sanırım oldukça düzgündü konuşmam. Önce yüzünden hiç eksik olmayan o durgun, sabırlı gülümsemesiyle dinliyordu beni, ama zamanla ısrarlı bakışlarında yavaş yavaş bir şaşkınlık, hatta daha sonra ürkeklik belirmeye başlamıştı. Gülümseme gitmiyordu yüzünden. Arada bir titriyordu sanki.

Tüm bedeninin baştan ayağa ürperdiğini görünce birden,

“Ne oluyor size?” diye sordum.

Yılgın bir sesle karşılık verdi:

“Sizden korkuyorum.”

“Niçin gitmiyorsunuz öyleyse? Görüyorsunuz, Tatyana Pavlova'na yok. Gelmeyeceğini de biliyorsunuz, öyleyse kalkıp gitmeniz gerekmez mi?”

“Beklemek istiyordum, ama şimdi... gerçekten...”

Kalkacak oldu. Durdurdum onu:

“Hayır, hayır, oturun. Bakın gene irkildiniz, ama korkarken bile gülümsüyorsunuz... Gülümseme hiç eksik olmuyor yüzünüzden. İşte şimdi iyice gülümsediniz...”

“Sayıklıyor musunuz siz?”

“Evet.”

“Korkuyorum...” diye fısıldadı.

“Neden korkuyorsunuz?”

Bir daha gülümsedi. Bu kez dikkati çekecek ölçüde kızarmıştı yüzü.

“Beni zorlamaya başlayacağınızdan...”

“Gülümsemenizi kaldıramıyorum!..”

Sonra yeniden konuşmaya başladım. Göklerde uçuyor gibiy-

dim. Bir şey arkamdan dürtüyordu beni sanki. O güne dek onunla hiç, evet, hiç böyle konuşmamıştım. Hep korkmuştum ondan. Şimdi de çok korkuyordum ama, gene de konuşuyordum. Anımsıyorum, yüzünden söz ediyordum: Birden "Gülümsemenize artık dayanamıyorum! diye bağırmıştım." Daha Moskova'dayken amansız, kusursuz, sosyete de kullanılan o sinsice alaylı sözler ağzından eksik olmayan bir bayan olarak hayal ederdim sizi. Niçin acaba? Evet, daha Moskova'dayken! Mariya Ivanovna'yla sizden söz ederdik. Nasıl bir insan olabileceğinizi düşünürdük... Mariya Ivanovna'yı anımsıyor musunuz? Gittiniz ona. Trenle buraya gelirken bütün gece düşümde gördüm sizi. Siz gelmeden önce bütün bir ay babanızın çalışma odasındaki portrenize baktım durdum. Bir şey sezemedim. Yüzünüzün anlatımında çocuksu bir çapkınlık, sonsuz bir saflık var. Şimdiki gibi! Size her gelişimde şaşırtmıştır beni bu, biliyorsunuz: Moskova'dan geldiğiniz gün babanızın yanında bana bakışınızı anımsıyorum... Sizi görmesine görmüştüm ama, dışarı çıktığımda nasıl bir yüzünüz olduğunu sorsalardı, söyleyemezdim. Sizi görür görmez gözlerim kör olmuştu. Duvardaki portreniz hiç benzemiyordu size: Gözleriniz koyu değil, açık renk! Uzun kirpiklerinizden koyu gözüküyorlar. Orta boylusunuz. Toplucasınız ama, sağlıklı, hafif bir bedeniniz var. Sağlıklı bir köy kızının bedeni bu! Yüzünüz de bir köy güzeliinkinin aynı. Gücünüze gitmesin, iyi hoş bir şeydir bu yuvarlak, pembe beyaz, aydınlık, yürekli, güleç ve... utangaç yüz! Evet, utangaç. Katerina Nikolayevna Ahmakova'nın utangaçtır yüzü! Yemin ederim utangaç, akli başında! Akli başında olmaktan çok da çocuksu! Yüzünüzü anlattım size işte! Hep şaşıyordum, kendi kendime şöyle soruyordum: "O kadın bu mu?" Şimdi çok iyi biliyorum, akıllı bir kadınsınız. Oysa biraz saf olduğunuzu sanıyordum. Şen bir aklınız var, ama pek yalın.. Sonra gülümsemenizin dudaklarınızdan hiç gitmemesini seviyorum: Benim cennetim oluyor bu! Sakinliğinizi, sessizliğinizi, sözcükleri uzatarak, durgun, neredeyse tembel tembel ağzınızdan çıkarmanızı da seviyorum. Özellikle bu tembelliğiniz çok hoşuma gidiyor. Geçtiğiniz köprü ayaklarınızın altında çatırdayacak, çökecek olsa yayvan, durgun yürüyüşünüzü sürdürürsünüz gibi geliyor insana... Mağrur, tutkulu bir sosyete kadını olarak canlandırıyordum sizi hayalimde. Oysa iki aydır bir öğrenci arkadaşınızmışım gibi konuş-

yorsunuz benimle... Böyle bir alnınız olabileceğini hiç getirmemişim aklıma: Heykellerdeki gibi biraz dar, ama göz alıcı saçlar altında mermer gibi bembeyaz, yumuşak. Göğüsleriniz dolgun, yürüyüşünüz hafif, kısacası olağanüstü bir güzelliğiniz var. Ama hiç de burnunuz Kafdağında değil. Ancak şimdi emin oldum bundan, şimdiye dek bir türlü inanamıyordum!”

İri gözlerini açmış, bu garip söylevimi dinliyordu. Benim de titrediğimi görmemiş olamazdı. Narin elini, beni susturmak için birkaç kez sevimli, ürkek tavırlarla kaldıracak olmuştu ama, her seferinde şaşkınlık, korku içinde geri çekmişti. Arada bir hızla arkaya kaykıldığı da oluyordu. Tutulduğum gülümsemesi bir iki kez aydınlatmıştı yüzünü. Bir kez de yüzü kıpkırmızı olmuştu. Sonunda iyice korkmuş, benzi uçmuştu. Konuşmamı bitirir bitirmez elini uzattı, yalvarır, (ama gene de yayvan) bir tavırla:

“Böyle konuşmayın...” dedi. “Konuşulmaz böyle...”

Hızla yerinden kalktı, aceleyle boyun atkısını, samur manşonunu aldı.

“Gidiyor musunuz?” diye haykırdım.

Elem, sitem dolu bir sesle,

“Gerçekten korkuyorum sizden...” diye uzattı, “kötüye kullanıyorsunuz.”

“Beni dinleyin, yemin ederim zorlamayacağım sizi.”

Kendini tutamayıp gülümsedi.

“Başladınız bile. Gitmeme izin verip vermeyeceğinizi bile bilmiyorum.”

Onu bırakmayacağımdan korktuğu belliydi.

“Kendim açarım size kapıyı. Buyurun gidin. Ama şunu da bilin, çok büyük bir karar verdim. Ruhuma ışık saçmak isterseniz dönüp oturun, söyleyeceğim iki şeyi dinleyin, yeter. Yok eğer istemezseniz, güle güle gidin, yolunuz açık olsun, kendim açarım size kapıyı!”

Yüzüme bir an baktı, oturdu.

Heyecanlanmıştım.

“Başka biri olsaydı nasıl bir öfkeyle çıkıp giderdi,” diye haykırdım, “oysa siz oturdunuz!”

“Daha önce benimle hiç böyle konuşmamıştınız.”

“Şimdiye dek korkuyordum sizden de ondan... Demin buraya geldiğimde ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Şimdi, şu anda kork-

madığımı mı sanıyorsunuz? Korkuyorum. Ama birden çok önemli, büyük bir karar verdim. Bu kararını gerçekleştireceğimi de sezinliyorum. Bu kararı aldığım anda ise söyleyeceğim ilk şey: Sizin ispiyoncunuz muyum, değil miyim? Yanıt verin, çok önemlidir bu!"

Yüzü birden kıpkırmızı oldu.

"Şimdilik yanıt vermeyiniz Katerina Nikolayevna. Her şeyi dinleyin, sonra gerçeği olduğu gibi söyleyin bana."

Bir anda tüm korkulukları kırmıştım. Boşlukta uçuyordum.

* * *

"İki ay önce... anımsarsınız... şu perdenin arkasındaydım, siz de burada Tatyana Pavlovna ile bir mektuptan söz ediyordunuz. Birden ortaya aulmuş, ağzımdan birtakım şeyler kaçırmıştım. Birşeyler bildiğimi hemen anlamıştınız... anlamamış olamazdınız... Önemli bir belge arıyor, kaygılanıyordunuz. Bekleyin Katerina Nikolayevna, dayanın, biraz daha konuşayım. Kuşkularınızın hiç de yersiz olmadıklarını söyleyeceğim size: Var böyle bir belge... yani vardı... gördüm onu. Andronikov'a yazdığınız mektup bu, değil mi?"

Katerina Nikolayevna heyecanlı, şaşkın, çabuk çabuk konuşarak, "Gördünüz mü o mektubu?" diye sordu. "Nerede gördünüz?"

"Gördüm... Kraft'ta gördüm... hani şu tabancayla intihar eden..."

"Gerçek mi? Gerçekten gördünüz mü o mektubu? Peki sonra ne oldu o mektup?"

"Kraft yaktı."

"Sizin yanınızda mı? Siz gördünüz mü yakuğunu?"

"Gördüm. Ölmeden önce yakmış olacak... İntihar edeceğini bilmiyordum.."

Katerina Nikolayevna haç çıkardı. Göğüs geçirdikten sonra tane tane konuşarak,

"Demek kalktı ortadan ha," dedi, "Tanrı'ya şükürler olsun!"

Yalan söylememiştim. Ama bir bakıma yalan söylemiş de sayılabılırdim. Çünkü sözü geçen belge bende idi. Kraft'ta hiç olmamıştı. Ama bunun hiç önemi yoktu. Yalan söylememiş sayılırdım. Çünkü o anda mektubu hemen o akşam yakmaya karar vermiştim. Yemin ederim, yanımda olsaydı hemen çıkarır, Katerina Nikolayevna'ya verirdim onu. Ama yanımda değildi. Odamda bırakmıştım. Yanımda olsaydı belki utanır, mektubun bende olduğunu

söylemez, ona vermezdim de. Hepsi birdi: Nasıl olsa eve gider gitmez yakacaktım onu. Yalan söylememiştim! Yemin ederim o anda içtendim.

Heyecandan kendimi neredeyse kaybetmiş, sürdürüyordum konuşmamı:

“Öyleyse söyleyin bana şimdi: Yazdığınız o mektup üzerine birtakım şeyler bildiğimden kuşkulandığınız için mi kendinize çektiniz, okşadınız, yanınıza kabul ettiniz beni? Durunuz Katerina Nikolayevna, bir dakikacık daha konuşmayın. Bırakın bitireyim sözümü: Size gelip giderken hep, benden bu mektup üzerine birşeyler öğrenebilmek, ağzımdan laf almak için beni okşadığınızdan, el üstünde tuttuğunuzdan kuşkulanıyordum... Bir dakikacık daha sabredin: Kuşkulanıyordum ama acı duymuyordum. İçten olmamanız dehşetli ağır geliyordu bana, çünkü... çünkü soylu bir kişilik bulmuştum sizde! Gizlemeyeceğim, açık açık söyleyeceğim: Düşmanınızdım ama, soylu bir kişilik bulmuştum karşımda. Bir anda her şey yok olmuştu. Ama içten, yani içten olmadığınız üzerine kuşkum acı veriyordu bana... Şimdi her şey bir sonuca bağlanmalı, açıklanmalı, açıklığa kavuşmalı. Zamanı geldi. Ama biraz daha durun, bir şey söylemeyin. Bu konu üzerinde benim düşündüklerimi, özellikle şu anda düşündüklerimi öğrenin hele. Açık konuşacağım: Bana bu amaçla yakınlık göstermiş olsanız bile kızmayacağım... yani gücüme gitmeyecek demek istiyorum, çünkü bu öylesine olağan bir şey ki... anlıyorum. Bunda olağan olmayan, çirkin ne olabilir? O mektup tedirgin ediyordu sizi. Benim her şeyi bildiğimden kuşkulanıyordunuz. Elbette benden bazı şeyler öğrenmek isteyebilirdiniz... Bunda çirkin bir yan yok. Hem hiç yok. İçten söylüyorum. Ama gene de şimdi bir şeyi söylemeniz gerek bana... İtiraf etmeniz... (bu sözcüğü kullandığım için bağışlayın beni). Gerçeği bilmem gerek. Bir nedenle öyle gerekiyor! Şimdi söyleyin: Mektubun sırrını çözmek için mi el üstünde tutuyor, okşuyordunuz beni... Katerina Nikolayevna?”

Boşlukta düşüyormuşum gibi konuşuyordum. Alnım ateş ateş yanıyordu. Artık rahat dinliyordu beni. Yüzündeki korku anlatımı gitmiş, yerini bir duygululuk almıştı. Ama sıkılıyormuş gibi utangaç bakıyordu.

Alçak sesle,
“Evet,” dedi.

Sonra elini hafifçe bana doğru kaldırıp ekledi:

“Bağışlayın beni, suçluyum.”

Bunu hiç beklemiyordum. Her şeyi bekleyebilirdim ama, bu üç sözcüğü bekleyemezdim. Tanıdığımı sandığım Katerina Nikolayevna'dan bile.

“Suçluyum diyorsunuz!” diye haykırdım. “Doğrudan mı ‘suçlu’sunuz?”

“Ah, çoktandır size karşı suçlu olduğumu sezinlemeye başlamıştım... Şimdi bunu açığa vurduğuma seviniyorum bile...”

“Çoktandır mı sezinlemeye başlamıştınız? Öyleyse niçin daha önce söylemediniz bunu bana ?”

Gülümsedi:

“Söyleyemedim, yani söyleyebilirdim ama -gene gülümsedi-kendi kendimden utanır olmuştum... çünkü gerçekten önceleri, söylediğiniz gibi, bunun için “çekmişim” sizi, ama kısa bir zaman sonra tuhaf olmaya başladım...”

Acı bir gülümsemeyle ekledi:

“Bütûn bu yapmacık davranışlardan bıktım inanın... bütûn bu didinmelerden de!..”

“Peki ama, niçin, niçin o zaman açık açık sormadınız? Şöyle söyleyebilirdiniz: ‘Mektuptan haberim var... niçin numara yapıyorsun?’ Hemen oracıkta her şeyi, söyledim size, itiraf ederdim!”

Katerina Nikolayevna gülümsedi.

“Evet, ama sizden... biraz korkuyordum. Doğrusunu söyleyeyim, güvenemiyordum da size. Anlayacağınız, kurnazlık ediyordum ama, siz de benden aşağı kalmıyordunuz.

“Evet, evet” diye haykırdım, “değmezdim! Oh, düşmemin dipsizliğini bilmiyorsunuz henüz.”

Sakin, gülümsedi.

“Dipsizliğini! Anlıyorum sizi.” Kederli sürdürdü konuşmasını: “Bu mektup, ömrümce yapığım en üzücü, en düşüncesizce şeydi. Bu davranışım aklıma geldikçe hep kızmışımdır kendime. Olaylar sevgili, biricik babacığımı anlamaya zorladı beni, aklımı başıma getirdi. Bu mektubun... kötü kişilerin eline geçebileceğini öğrenince... haklı olarak (heyecanlanmıştı) böyle düşünmeye başlayınca, bu mektuptan yararlanabileceklerinden, onu babama gösterebileceklerinden korkmaya başladım... Babamın üzerinde... sağlığına... büyük etkisi olurdu bu mektubun... Ayrıca benden nefret

de ederdi... evet, (kaçamak bakışında bir şey yakalamış olacak, gülen gözlerle gözlerimin içine bakarak ekledi:) evet geleceğimi de düşünüyordum! Hastalığının etkisi altında... beni iyiliklerinden yoksun bırakacağından... korkuyordum. Bu konuda gerçekten ona karşı suçluyum: Çok iyi yürekli, soylu bir insandır. Sonunda bağışlardı beni kuşkusuz. Durum budur işte. (Utaniyormuş gibi şöyle bitirdi sözünü:) Size karşı davranışıma gelince, böyle olmamalıydı... Utandırdınız beni."

"Hayır," diye haykırdım, "utanmanızı gerektiren bir şey yok ortada!"

Gözlerini yere indirdi,

"Heyecanlı bir yaradılışınız olduğunu bildiğim için bundan yararlanmayı düşünüyordum..." dedi. "Bunu da itiraf edeceğim."

"Katerina Nikolayevna!" diye haykırdım. "Karşımda yüksek sesle bu itirafları yapmaya zorlayan kim sizi? Kim, söyleyin! Ayağa kalkıp, (yüksek sosyete de çoğunlukla yaptıkları gibi) kibar bir tavırla, en süslü sözcüklerle, öyle olsa bile, benden yararlanmak istemediğinizi iki kere ikinin dört ettiği kesinlikle kanıtlamak güç mü olurdu sizin için? Gerçekten aptal, kalın kafalıyım. Hemen inanıverirdim. Ne söylerseniz söyleseydiniz, ağzınızdan çıkan her sözcüğe inanırdım! Böyle yapmanız doğrusu, sizin için güç de olmazdı, öyle değil mi? Gerçekte korkmuyorsunuz benden, değil mi? Bir türedinin, zavallı bir toy delikanlının karşısında kendi isteğinizle böylesine küçük nasıl düşürebildiniz?"

Besbelli benim ne demek istediğimi anlamadan, mağrur,

"Bununla sizin karşınızda küçük düşüğümü sanmıyorum," dedi.

"Oh, tersine, tersine! Ben de bunu söylüyorum zaten!..."

Elini, yüzünü kapamak istiyormuş gibi yüzüne götürdü.

"Ah," dedi, "benim yaptığım öylesine çirkin, akılsızca bir şeydi ki! Dün de utaniyor, sıkılıyordum. Odamda oturduğunuz süre bu yüzden kendimde değildim..."

Birden karar vermiş gibi,

"Çünkü yalnızca bunun için kabul etmiyordum sizi," diye ekledi.

Yüreğim titredi birden.

Tatlı tatlı gülümsedi.

"Kuşkusuz, hayır! Ben... Arkadiy Makaroviç biraz önce sık sık sizinle iki öğrenci arkadaş gibi konuştuğumuzu çok doğru söyle-

diniz. İnanın, insanların yanında çok sıkılıyorum bazen. Özellikle Avrupa'dan döndükten, bütûn bu aile felaketlerinden sonra böyle oldum... Şimdi bir yerlere az çıkıyorum. Bunun tek nedeni tembelliğim değil. Başımı alıp köye gideyim, yerleşeyim diyorum. Uzun zamandır bir yana bıraktığım sevgili kitaplarımı da bol bol okuyabilirdim orada. Bunu daha önce de söylemiştim size. Anımsıyor musunuz, günde iki Rus gazetesi okuduğumu söyleyince gülmüşünüz?”

“Gülmemişim...”

“Doğru. Sizi de heyecanlandırmıştı bu. Bir Rus olduğumu, Rusya'yı sevdiğimi daha önce itiraf etmiştim. Anımsıyor musunuz, sizin deyiminizle, 'olayları' okurduk hep (gülümsedi). Gerçi sık sık... bir garip oluyordunuz ama, kimi zaman öyle canlanıyordunuz ki, ustaca konuşabiliyor, beni ilgilendiren konulara özel bir ilgi gösteriyordunuz. 'Öğrenci' olduğunuz zamanlar gerçekten çok ilginç, değişik oluyorsunuz.”

Tatlı, kurnaz bir gülümseme kapladı yüzünü.

“Öyle anlaşılıyor ki, başka türlü de pek gitmiyor size” diye sürdürdü konuşmasını. “Anımsarsanız, kimi zaman saatlerce yalnız sayılarla uğraşır, sayar, ölçer, yurdumuzda kaç okul olduğu, öğrenci sorununun hangi yönde ilerlediği üzerinde dururduk. Cinayetleri, suçları sayar, iyi haberlerin sayısı ile karşılaştırırdık. Toplumun nereye gitmekte olduğunu, sonunun nereye varacağını çıkarmaya çalışırdık. İçtenlik bulmuştum sizde. Sosyete de biz kadınlarla böyle konuşmazlar. Geçen hafta ismi gerekmez bir prens Bismark üzerine bir şey soracak oldum. Çünkü ilgilenmeme karşın bu konuda kendimce bir karara varamamıştım. Düşünün, yanıma oturup inceden inceye anlatmaya başladı. Hem de sanki alaylı alaylı. Üstelik 'büyük adamların', eğer 'işlerine burunlarımızı sokarsak' bizlerle, yani kadınlarla çoğu zaman konuştukları, beni çileden çıkaran onlara özgü o hoşgörüle... Oysa anımsıyor musunuz, bir gün sizinle Bismark'tan konuşurken az kaldı kavga ediyorduk? Bismark'inkinden “çok daha temiz” bir ülkünüz olduğuna inandırmaya çalışıyordunuz beni, -birden gülümsedi.- Ömrümde benimle içten konuşan iki insanla karşılaştım: Çok çok zeki ve... iyi yürekli rahmetli kocam (bir anda duygulanmıştı) bir de... Ötekinin kim olduğunu biliyorsunuz...”

“Versilov!” diye haykırdım.

Söylediklerini can kulağıyla dinliyordum.

“Evet. Onu dinlemeyi severdim. Sonunda bütünüyle... belki de gereğinden çok açar olmuştum ona içimi. Ama bana inanmazdı!..”

“İnanmaz mıydı?”

“Evet, zaten hiç kimse hiçbir zaman inanmamıştır bana.”

“Ama Versilov, ya Versilov!”

Başını önüne eğip tuhaf tuhaf gülümsedi.

“İnanmamakla kalmaz, birçok ‘kusurlarım’ olduğunu söylerdi.”

“Sizde hiç olmayan bir şey bu!”

Gözlerim çakmak çakmak,

“Versilov sevmiyordu sizi,” diye haykırdım. “O nedenle de anlamıyordu.”

Yüzünde kaslar çekildi. Tutkulu, inatçı bir sesle,

“Bırakın bu konuyu,” dedi. “Bir daha onun adını etmeyin bana... Ama artık yeter, geç oldu.” (Gitmek için ayağa kalktı).

Açık açık yüzüme bakarak ekledi:

“Ne o, bağışlıyor musunuz beni, bağışlıyor musunuz?”

“Ben... ben mi bağışlayacağım sizi? Beni dinleyin Katerina Nikolayevna ve kızmayın: Evleneceğiniz doğru mu?”

Bir şeyden ürkmüş gibi, dalgın,

“Henüz kesin karar verilmiş değil,” dedi.

“Umarım iyi bir insandır! Bu soruyu sorduğum için bağışlayın beni, bağışlayın!”

“Evet, iyidir...”

“Başka bir şey söylemeyin, yanıt vermeye değer bulmayın beni! Bu çeşit soruları soracak adam olmadığımı biliyorum! Onun değerli bir insan olup olmadığını öğrenmek istemiştım, ama kendim öğreneceğim.”

Dehşet içinde,

“Ah, dinleyin!” diye haykırdı.

“Hayır, dinlemeyeceğim, dinlemeyeceğim. Es geçeceğim... Ama yalnız şunu söylemek istiyorum size: Şu bir saat içinde beni böylesine mutlu ettiğiniz için... Tanrı size dilediğiniz, seçtiğiniz mutluluğu versin! Bir daha hiç çıkmamak üzere yer ettiniz gönlümdede. Bir define buldum: Sizin olgunluğunuzun bilincidir bulduğum bu define. Sinsilik, çirkin yaltaklanmalar bekliyordum, bu yüzden de mutsuzdum... son birkaç gündür düşünüyordum. Birden her şey gün ışığına çıktı, anlaşıldı! Buraya gelirken sonsuz

bir zekâyla, şeytana külahı ters giydiren bir kunazlıkla karşılaşacağımı sanıyordum. Oysa dürüstlük, onur, bir öğrenci buldum! Gülüyor musunuz? Olsun varsın, gülebildiğiniz kadar gülün! Kutsal bir insansınız, kutsal şeylerle alay edemezsiniz...”

Gülümsemeye başladı:

“Oh, hayır, böyle korkunç sözcükleri ağzınıza aldığınıza güldüm... Nedir bu ‘şeytana külahı ters giydirmek’ dediğiniz?”

Heyecanlı konuşmamı sürdürüyordum:

“Bugün çok değerli bir söz çıktı ağzınızdan. Heyecanlı yaradılışım olduğumu bildiğiniz için bundan yararlanmayı düşündüğünüzü yüzüme karşı nasıl söyleyebildiniz? İster, kutsal bir insan olarak, suçlu olduğunuza inandığınız için kendinizi cezalandırmak isteyin... Oysa tersine, hiçbir suç yoktu ortada, çünkü bir suç olsa bile, sizinle ilgisi yoktu bunun. Gene kutsalsınız siz! Ama gene bu sözcüğü söylemeyebilir, o deyim kullanmayabilirdiniz!... Bu denli gerçek temiz yüreklilik, dürüst olduğunuzdan, bana saygı, güven beslediğinizden başka bir şeyi göstermez (saçmalamaya başlamıştım galiba) oh, kızarmasın yüzünüz, kızarmasın!.. Kim iftira ederek tutkulu bir kadın olduğunuzu söyleyebilir, kim? Bağışlayın: Yüzünüzde acı bir anlatım görüyorum. Heyecanlı, gözü dönmüş bir delikanlının aptalca sözlerini bağışlayın! Öyle ama, şimdi önemli olanı sözlerde, deyimlerde mi aramak gerekiyor? Tüm deyimlerden üstün değil misiniz siz?.. Versilov bir gün Otello'nun Desdemona'yı, kıskandığı için değil, ülküsünü elinden aldıkları için öldürdüğünü söylemişti... bunu anlıyorum, benim ülkümü de bugün geri verdiler bana!”

Katerina Nikaloyevna duygulu,

“Beni çok yüceltiyorsunuz” dedi, “değmem buna.”

Sonra şaka ediyormuş gibi ekledi:

“Gözleriniz için bir gün size ne söylediğimi anımsıyor musunuz?”

“Gözlerimin göz olmayıp iki mikroskop olduğunu, her sineği deve kadar büyük gösterdiğini söylemişsiniz! Hayır deve ile ilgisi yok bunun!.. Ne o, gidiyor musunuz?”

Manşonuyla atkısı elinde, odanın ortasında duruyordu.

“Hayır,” dedi, “sizin çıkmanızı bekleyeceğim. Sonra ben çıkacağım. Tatyana Pavlovna'ya bir iki şey yazıp bırakmak istiyorum.”

“Hemen çıkıyorum, hemen şimdi. Ama bir şey daha söyleye-

yim: Dilerim Tanrıdan bir başınıza ise bir başınıza, ya da seçtiğiniz insanla mutlu olun! Bana ise yalnızca ülküm gerek!”

“Sevgili, iyi yürekli Arkadiy Makaroviç, inanın, sizin için... Babam hep “çok iyi, pırlanta gibi çocuktur!” der... İnanın, el evlerine bırakılan zavallı çocuklar ile onların öksüz hayalleri üzerine anlattıklarınızı hiç unutmayacağım... kişiliğinizin, ruhunuzun nasıl geliştiğini çok iyi anlıyorum...”

Elimi sıkarken yalvarmaklı, sıkılğan bir gülümsemeye ekledi:

“Gerçi öğrenciyiz ama, eskisi gibi görüşmemiz olmaz artık. Beni... anlıyorsunuz, değil mi?”

“Olmaz mı?”

“Evet. Uzun zaman için olmaz... Suç bende... Şimdi tam anlamıyla olanaksız olduğunu görüyorum... Ara sıra babamda görüşeceğiz...”

“Heyecanlı yaradılışım’dan korkuyorsunuz. Bana inanmıyor musunuz?” diye bağırarak istemiştim. Ama karşımda utanır gibi durduğu için sustum.

Tam çıkarken kapıda durdurdu beni.

“Söyley misiniz,” dedi, “gözlerinizle... o mektubun yırtıldığını gördünüz mü? Kesin onun olduğunu biliyor musunuz? Yırtılan mektubun, benim Andronikov’a yazdığım mektup olduğunu nasıl anladınız?”

“Kraft içinde yazılanları özetlemişti bana. Göstermişti bile... Hoşça kalın!..”

Birden düşünmeden, niçin nasıl söylediğimi bilmeden,

“Odanıza geldiğim zamanlar,” diye ekledim, “yanınızda korkuyordum ama, bir şey için dışarı çıktığınızda koşup döşemede ayaklarınızı basduğunuz yeri öpmemek için güç tutuyordum kendimi!..”

Yüzüne bakmadan aceleyle çıkıp gittim.

Bir an önce evde olmak istiyordum. İçimde sonsuz bir heyecan, coşku vardı. Kafamın içi karmakarışık. Ama yüreğim doluydu. Annemin evine yaklaştığımda birden Liza’nın Anna Andreyevna üzerine olumsuz düşüncesini, onun için kullandığı o amansız, tüyler ürpertici sözünü anımsadım. Yüreğim sızladı! Merdivenin başında durup “Yüreklere ne kadar da kin dolu! diye geçirdim içimden. Liza ile onun arasında ne olabilir?”

Saat dokuzda beni almaya gelmesini söyleyip bıraktım Matvey’i.

Yemeğe geç kalmıştım. Ama masaya henüz oturmamışlardı. Beni bekliyorlardı. Belki de onlara yemeğe seyrek geldiğimden olacak, sofraya çerez olarak sardalya vb. gibi ekler de yapılmıştı. Ama içeri girdiğimde beni şaşırtan, üzen bir durumla karşılaştım: Suratlar asıktı. Endişeliydiler gibi gelmişti bana. Beni görünce zoraki gülümsemişti Liza. Annem huzursuzdu. Versilov gülümsüyordu: Ama onun da kendini zorladığı belliydi. “Kavga mı ettiniz yoksa?” diye geçirdim içimden. Bununla birlikte, önce her şey yolunda gitti: Versilov yalnızca un çorbasına biraz mırın kırın etti, köfteli pilav verdiklerinde iyice ekşitti yüzünü. Sıkıntılı bir sesle,

“Midemin bu çeşit yemekleri kaldırmadığını söylersem, yarın gene aynı şeyleri yemeyiz sanırım”, dedi.

Annem ürkek,

“Başka ne yemek pişireyim Andrey Petroviç?” diye sordu. “Pişirecek yeni bir şey bulamıyor ki insan.”

Versilov daha bir hoş, dostça nükte yapmak isteğiyle bana döndü:

“Annenle”, dedi, “yeni olan her şeyin iyi olduğu iddiasındaki bizim gazeteler arasında tam bir terslik var.”

Ama biraz soğuk söylemişti bunu sanki. Bizim gazetelerle arasında tam bir tersliğin olduğunu söylediği annemi daha çok ürktükten, şaşkınlığa düşürmekten başka bir şeye yaramamıştı bu. Tam o sırada Tatyana Pavlovna girdi içeri. Yemeğini yediğini söyledi. Kanepeye, annemin yanına oturdu.

Onun gönlünü kazanamamıştım hâlâ. Her geçen gün, her fırsatta daha çok saldırıyordu üzerime. Bana olan öfkesi son zamanlarda alabildiğine güçlenmişti: Sık giysilerimi görecektir gözünü. Liza söylemişti, özel bir kızağım olduğunu öğrendiğinde az kalsın düşüp bayılacakmış. İşin kolayını onunla karşılaşmaktan kaçmakta bulmuştum. İki ay önce, Versilov mirası geri verdiğinde ona koşmuş, bu insanca davranışı üzerine onunla biraz çene çalmak istemişim de, en küçük bir yakınlık göstermemişti bana. Tersine, kızmış, öfkelenmişti bile: Mirasın yarısının değil de tümünün geri verilmesi hiç hoşuna gitmemişti. O gün kesin bir dille bana şöyle demişti:

“Bahse girerim, sırf Arkadiy Makaroviç’in hoşuna gitmek için paraları geri verdiği, Prensi düelloya çağırıldığı inancındadır.”

Evet, yanılıyor sayılmazdı: Gerçekten o zamanlar söylediği gibi düşünüyordum.

İçeri girdiğinde, bana saldıracağını hemen anlamıştım. Sırf bu amaçla geldiğine bile inanıyordum. Bunun için hemen küstah bir tavır takınmıştım. Zaten hiç de güç bir şey değildi bu benim için. Deminden beri neşeli, güleçtim çünkü. İlk ve son olarak şunu da söyleyeyim, küstahlık hiç yakışmamıştır bana. Yani yüzüme gitmemiştir. Tersine, her zaman rezil etmiştir beni. Şimdi de öyle olmuştu: Bir anda ipliğim pazara çıkmıştı. Liza’nın pek küskün oturduğunu görünce, hiçbir kötü niyetim olmaksızın, ne söylediğimi bile düşünmeden,

“Kırk yılda bir yemeğe geldim, onda da surat asıyorsun Liza,” dedim, “özellikle mi yapıyorsun bunu?”

“Başım ağrıyor.”

Tatyana Pavlovna atıldı hemen:

“Ah Tanrım, hastalık da ne demekmiş? Arkadiy Makaroviç yemeğe gelmek lütfunda bulundular, neşelenmemiz, dans etmemiz gerek.”

Yüreğimde bir sızı duydum. Avcumun içiyle masaya vurdum.

“Gerçekten de,” dedim, “sizinle tanıdık olmam en büyük şanssızlıklarından biridir Tatyana Pavlovna: Burada olduğunuz zamanlar hiç gelmeyeceğim annemle kız kardeşimi görmeye!”

Annem ürpermişti, Versilov şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu.

Birden gülümsedim, içimi dökmeme izin vermelerini istedim.

Küstahlığımı sürdürdüm:

“Tatyana Pavlovna, şanssızlık sözünü geri alıyorum.”

Sözü ağzımdan kaptı:

“Hayır, hayır, inan senin şanssızlığın olmayı olmamaya yeğlerim.”

Versilov gülümsedi, yarım ağızla.

“Sevgili dostum,” dedi “insanın bazı şanssızlıklara katlanması gerekir. Şanssızlıklar olmasa yaşam çekilmez olur...”

Sinirli, gülümsedim.

“Biliyor musunuz,” diye haykırdım, “Arada bir çok geri kafalı oluyorsunuz.”

“Boş ver şimdi ona, dostum.”

“Hayır, boş veremem! Eşek olanın yüzüne karşı eşek olduğunu niçin söylemiyorsunuz?”

“Kendin için mi söylüyorsun bunu. Önce, kimseyi yargılamak istemiyorum, elimden gelmez.”

“Niçin istemiyorsunuz, niçin elinizden gelmiyor?”

“Tembelliğimden. Canımı da sıkar bu. Bir gün zeki bir kadın başkalarını yargılamaya hakkım olmadığını söylemişti bana. Çünkü acı çekmesini bilmiyordum. Başkalarını yargılayabilmek için önce yargıç olmak, yargıç olabilmek için de acı çekmek gerekmiş. Biraz edebi bir söz ama, benim için olunca doğrudur belki. Çünkü seve seve baş eğdim bu yargıya.”

“Tatyana Pavlovna mı söyledi bunu size?” diye haykırdım.

Versilov şaşkın baktı yüzüme.

“Nasıl bildin?”

“Tatyana Pavlovna'nın yüzünden anladım: Birden şöyle bir kuruldu da...”

Atmıştım, tutmuştu. Sonra anlaşıldığı gibi, gerçekten de bir gün önce heyecanlı bir konuşmada Tatyana Pavlovna söylemişti bunu Versilov'a. Evet, bir daha söyleyeyim, sevinçlerimle, coşkunluğumla kimsenin üzerine gitmemin sırası değildi: Her birinin kendine göre sıkıntıları vardı.

“Bütün bu söyledikleriniz öylesine soyut ki, bir şey anlayamadım. Yalnız şu kadar anlaşılıyor. Soyut konuşmayı çok seviyorsunuz Andrey Petroviç. Bencillik bu. Soyut konuşmayı yalnızca benciller sever.”

“Akıllıca söylenmiş bir söz ama, bırak şimdi.”

“Hayır, izin verin... acayip bir şey bu, yargıç olmak için acı çekmek ne demek oluyor? Dürüst olan yargıç olur, ben böyle düşünüyorum.”

“Bu durumda yargıç olabilecek insan az bulunur.”

“Birini tanıyorum.”

“Kim bu mutlu kişi?”

“Şu anda yargılıyor. Benimle konuşuyor.”

Versilov tuhaf tuhaf gülümsedi. Kulağıma iyice eğilip omzumdantuttu. “Hep yalan söylüyor sana”, diye fısıldadı.

Kulağıma fısıldarken ne düşündüğünü hâlâ bilemiyorum. Ama o anda aşırı telaşlı olduğu belliydi (sonra öğrendim, aldığı bir haber yüzündenmiş). Ama şu “hep yalan söylüyor sana” sö-

zünü o denli beklenmedik bir biçimde, ciddi, hiç de şakaya benzer yanı olmayan garip bir tavırla söylemişti ki, birden ürkmüş, nedense korkmuştum. Tuhaf tuhaf yüzüne baktım. Hemen gülümsedi.

Versilov'un kulağıma birşeyler fısıldamasından korkan annem, "Eh," dedi. "Tanrı"ya şükürler olsun! Oysa diyordum ki.. Arkadiy'ciğim bize kızma! Biz olmasak da akıllı kişilerle arkadaşlığın olacak senin. Peki ama, seni sevecek kişi bizim de dostumuz olmayacak mı?"

"Akrabalar arasındaki sevgi bu bakımdan iğrençtir işte anne. Hak edilmemiştir çünkü. Sevgiyi hak etmek gerekir."

"Sen daha çoğunu hak edersin. Bizler, hak etmesen de seviyoruz seni."

Birden hepsi gülümsedi.

Ben de gülümsedim.

"Öyle ama anne!" diye haykırdım, "belki ateş etmek istemiyordunuz ama kuşu öldürdünüz!.."

Tatyana Pavlovna atıldı gene:

"Gerçekten, kendini sevdirecek bir şey yaptığını mı sanıyordun? Üstelik bir şey yapmadan seviyorlar seni. Nefretine sevgiyle karşılık veriyorlar!"

Neşeyle,

"Ah," diye haykırdım, "yanılıyorsunuz! Bugün kim söyledi bana beni sevdiğini, bilemezsiniz!.."

Tatyana Pavlovna benim bunu söylememi bekliyormuş gibi aşırı bir öfkeyle,

"Seninle alay ederek söylemiştir!" diye bağırdı. "Yalnızca ruhundaki o pislik, bir insanı (özellikle bir kadını) iğrendirmeye yeter de artar. Saçlarını ortadan ikiye ayırıyorsun, ipek çamaşırlar giyiyorsun, giysilerin Fransız terzide dikiliyor. Bütün bunlar pislik değil de nedir? Kim düzdü üstünü başını, kim doyuruyor karınını, rulet oynaman için kim para koyuyor cebine? Düşün bir kez, kimden para almaktan sıkılmıyorsun?"

Annem kıpkırmızı olmuştu. Yüzünde öylesine bir utancı ne o güne dek görmüştüm, ne de daha sonra gördüm. Bedenimde tüm kaslar gerildi. Yüzüm ateş ateş,

"Harcıyorsam kendi paramı harcıyorum," diye kestim sözünü. "Kimseye hesap vermek zorunda değilim."

“Kendi paran mı? Kim demiş?”

“Kendimin değilse, Andrey Petroviç’in parasını harcıyorum. Esirgemez benden.. Prensten, Andrey Petroviç’e olan borcuna karşılık alıyorum...”

“Dostum, benim bir kapağım bile yok onda.”

Aşırı anlamlı bir tümceydi bu. Donmuş kalmıştım... Ah, o andaki umutsuz ruhsal durumunu anlayıp “soylu” bir coşkunlukla, tımturaklı bir sözle ya da buna benzer bir şeyle parlayabilirdim belki. Ama birden Liza’nın kaşları çatık yüzünde öfkeli, suçlayıcı, neredeyse alaycı, ters bir anlam ilişti gözüme. Şeytan dürttü beni sanki.

Hızla ona döndüm.

“Prensin evinde Darya Onisimovna’yı görmeye sık gidiyor sunuz yanılmıyorsam?” dedim. “Bugün hayli sevinmeme neden olan şu üç yüz rubleyi kendisine verseniz size zahmet olur muydu acaba?”

Parayı çıkarıp uzattım. İnanır mısınız, bütün bu bayağı sözleri amaçsız, yani herhangi bir şeye en küçük bir imayı düşünmeden söylemişim. Zaten bir ima olamazdı. O anda bir şeyden haberim yoktu çünkü. Belki bir genç kız olarak başkalarının işine burnunu soktuğu için ona biraz sitem etmek isteği uyanmıştı içimde. Yok eğer ille de sokacağım diyorduysa, Prense, genç bir erkekle, Petersburg’lu subayla görüşüp parayı kendisi verebilirdi. “Genç erkeklerin arasına girmeye hevesli olduktan sonra...”

Annem birden fırladı yerinden, işaret parmağını sallayarak, “Kes sesini! Sus!” diye bağırdı.

Böyle bir şeyi hiç bekleyemezdim. Şaşırılmıştım. Ortada çok üzücü bir şeyin olduğunu birden sezinleyip, yüreğimde bir sızı, üzgün, fırladım yerimden. Ama annem dayanmamıştı: Ellerıyla yüzünü kapadı. Çabuk adımlarla çıktı odadan. Liza da, benden yana başını bile çevirip bakmadan arkasından gitti. Tatyana Pavlovna yarım dakika bir şey söylemeden yüzüme baktı. Çok şaşkın, anlamlı,

“Gerçekten, bir saçmalık yapmış olmak için mi yaptın bunu?” dedi.

Ama yanıtlamı beklemeden o da koştu arkalarından. Versilov yüzü asık, dahası öfkeyle masadan kalktı, köşede duran şapkasını aldı. Alaycı bir tavırla, sözcükleri ağzının içinde yuvarlayarak,

“Hiç de bu denli akılsız olduğumu sanmıyorum ama, biraz saf-sın” dedi. “Gelirlerse, beni börek yemeğe beklememelerini söyle. Biraz dolaşacağım.”

Odada bir başıma kalmıştım: Önce şaşırđım, sonra utandım, daha sonra suçlu olduğumu açıkça gördüm. Bununla birlikte, hangi bakımdan, niçin suçlu olduğumu bildiğim yoktu. Ama öyle birşeyler seziniyordum. Pencerenin dibinde oturmuş, bekliyordum. On dakika bekledikten sonra ben de kalktım. Şapkamı alıp tavan arasındaki eski odama çıktım. Onların, yani annemle kız kardeşimin orada olduklarını, Tatyana Pavlovna'nın ise gittiğini biliyordum. Umduğum gibi, ikisini kanepemde oturmuş fısıltıyla konuşurlarken buldum. Beni görünce hemen sustular. Hayret, bana kızmamışlardı. Beni görünce annem gülümsedi bile.

“Suçluyum anne” diye başlayacak oldum...

Sözümü kesti:

“Hadi, hadi, önemi yok. Birbirinizi sevin, yeter. Hiçbir zaman kavga etmeyin. Tanrı mutlu eder sizi.”

Liza güven, duygululuk dolu bir sesle,

“Anne,” dedi, “size bir şey söyleyeyim mi, o bana hakaret etmez. İnanın!”

“Şu Tatyana Pavlovna olmasaydı,” diye haykırdım, “kırmayacaktım sizi, çok pis bir insan bu kadın!”

Liza, anneme beni gösterdi.

“Görüyor musunuz anne? Duyuyor musunuz?”

“Bakın ne söyleyeceğim,” diye kestim Liza'nın sözünü, “dünya pis ise yalnızca benden geliyor bu pislik, geri kalan her şey temiz, hoş!”

“Arkadiy'ciğim, kızma yavrım, gerçekten de bıraktın mı?”

“Kumarı mı? Kumarı ha? Bırakacağım, anne. Bugün son olarak gideceğim. Hele Andrey Petroviç'in Prenste bir kapağı bile olmadığını söylemesinden sonra kaçınılmaz oluyor bu. Yüzüm kızardığı için inanmıyorsunuz bana... Ama onunla konuşmak, anlaşmak zorundayım... Anne, geçen gelişimde burada... uygunsuz bir şey söylemiştim... Yalandı. Anneciğim: İçten inanmak istiyorum. Yalan söylemiştim size: İsa'yı çok seviyorum.”

Gerçekten de bir önceki gelişimde bu çeşit bir konuşma geçmişti aramızda. Annem pek üzölmüş, heyecanlanmıştı. Şimdi beni dinlerken bebekmişim gibi yüzüme bakarak gülümsüyordu:

“İsa her şeyi bağışlar Arkadiy’ciğim. Senin günahını da, daha kötülerini de bağışlar. Babamızdır İsa. Bir şeye ihtiyacı yoktur onun. En zifiri karanlıklarda bile sonsuza dek parlayıp duracaktır...”

Hoşça kalın deyip, o gün Versilov’la karşılaşma şansımı düşünerek çıktım. Onunla konuşmamıştım. Konuşmam gerekiyordu. Benim odamda beklediği inancı vardı içimde. Yayan yola koyuldum. Havanın kırılgılığı gitmişti. Hafif don vardı. Yürümek istemişti canım.

* * *

Voznesenskiy Köprüsü yakınlarında, avlu içinde kocaman bir evin üçüncü katındaydı odam. Tam dış kapıdan girerken Versilov’la burun buruna geldim.

“Her zaman yaptığım gibi yürüye yürüye senin eve kadar geldim, hatta Pytor İppolitoviç’in odasında oturup bekledim seni, ama sonunda sıkıldım. Hep kavga ediyorlar. Bugün karısı ağlayarak gidip yattı. Bir süre bekledim, çıktım gidiyordum.”

Nedense birden canım sıkılmıştı.

“Öyle anlaşılıyor ki, yalnız bana gelip gidiyorsunuz, bir de Pytor İppolitoviç’e. Koca Petersburg’da ikimizden başka gidecek kimseniz yok mu?”

“Dostum... fark etmez.”

“Şimdi nereye gidiyorsunuz?”

“Gidiyorum. İstersen birlikte güzel bir akşam geçirelim.”

Birden,

“O soyut konuşmalarınızın yerine benimle insan gibi konuşsaydınız,” dedim, “örneğin, hiç olmazsa Tanrı’nın belası şu kumar üzerine az da olsa bana bilgi verseydiniz, belki aptallık edip girmezdim bu çirkefin içine.”

Tane tane konuşarak karşılık verdi:

“Pişman mısın? Pişman olman iyi, çok iyi. Kumarnın senin için önemli birşey olmadığını, yalnızca geçici bir heves olduğunu çoktandır sezinliyordum zaten... Haklısın dostum, kumar domuzluğun ta kendisidir. Üstelik zarara girersin... para verirsin...”

“Başkasının parasını da..”

“Başkasının parasını da mı verdin?”

“Sizinkini verdim. Prensten alacağınıza karşılık para aldım ondan. Kuşkusuz, büyük bir ahmaklık, budalalıktı yaptığım... Sizin

paranızı kendimin bilmek... Ama kumarda verdiğim parayı gene kumarda almak istiyordum.”

“Bir daha söyleyeyim, dostum, Prenste param falan yok benim. O genç adamın kendisinin sıkışık durumda olduğunu biliyorum. Söz vermiş olmasına karşın hiçbir şey beklemiyorum ondan.”

“O zaman bir kat daha çirkin duruma düşmüş oluyorum... Gü-lünç bir durumdayım! Bundan sonra hangi kalıba uydurarak para verecek bana, ben nasıl alacağım?”

“Bu senin bileceğin iş... Doğrusunu istersen, ondan para alma-nın uydurulabileceği bir kalıp yok, değil mi?”

“Dostluktan başka...”

“Dostluktan başka mı? Ondan para almanı sağlayacak, dost-luktan başka bir şey yok mu aranızda, ne dersin? Ne çeşit olursa olsun, bazı bakımlardan?”

“Nasıl bazı bakımlardan? Ne demek istediğinizi anlamıyorum.”

“Doğrusunu söyleyeyim, anlamaman daha iyi dostum. Buna inanıyorum... *Brisons-là, mon cher*,¹ kendini oyundan geri çekme-ye çalış.”

“Bunu daha önce söyleseydiniz! Şimdi de söylemiyorsunuz sanki, ağzınızın içinde birşeyler geveleyip duruyorsunuz.”

“Daha önce söyleyedim, ancak kavga etmemize yarardı bu. Akşamları sana uğramamı bu denli istemezdin. İnan dostum, sı-rası gelmeden yapılan öğütler başkasının işlerine bumunu sok-maktan, duygularına karışmaktan başka bir şey değildir. Başkala-rının duygularına çok karıştım. Ama sonunda kazandığım, çev-redeki insanların alaylarıyla kinleri oldu. Alaylara, kinlere kul-lak astığımdan söylemiyorum bunu. Önemli olan, bu yolla bir ye-re varılamayacağıdır: İstedğin kadar paralan, aldırın olmaz... üs-telik senden nefret etmeye başlarlar.”

“Benimle soyut konular dışında bir şeyden konuşmaya başladığı-nız için mutluyum. Başka bir şey daha sormak istiyorum size. Bu-nu sormayı çoktandır istiyordum, bunu sormayı bir türlü fırsat bu-lamıyordum. Sokakta olmamız iyi oldu. O akşamı anımsıyor musu-nuz? Sizin evden ayrıldığım günün akşamını, benim tavan arası odamda otururken annemle, Makar Ivanoviç’le ilgili sorular sor-muştum size. O akşam ne denli “küstah” davrandığımı da anımsı-

1 Bırakalım dostum.

yor musunuz? Benim gibi, ne idüğü belirsiz bir çocuğun annesi üzerine öyle konuşmasına izin verilebilir miydi? Ama ne oldu? Hiç bozuntuya vermediniz. Tersine, 'açıldınız', bununla beni daha da yüzünüz, sıkılmaz ettiniz."

"Sevgili dostum, bu çeşit düşünceleri.. senden duymak hoşuma gidiyor. Evet, çok iyi anımsıyorum. Gerçekten, o anda yüzünüzün kızarmasını bekliyordum. Ses çıkarmıyor, öyle konuşmana izin veriyorduysam, belki seni iyice duygulandırmak içindi bu..."

"Aldattınız beni o zaman. Gönlümün berrak kaynağını bulandırdınız! Evet, zavallı, saf bir delikanlıyım. Neyin kötü, neyin iyi olduğunu anında bilemiyorum. O zaman şöyle birazcık yol gösterseydiniz bana, aklımı başıma toplar, hemen doğru yola dönüş yapardım... Oysa yalnızca kışkırttınız beni."

"*Cher enfant*, eninde sonunda sizinle bir düşüncede birleşeceğimizi seziniyordum. Şimdi kendiliğinden, benim uyardımama gerek kalmadan yüzünüz kızardı. Yemin ederim sizin için böylesi daha iyi oldu... Son zamanlarda hayli değiştiğini görüyorum sevgili dostum... Yoksa Prense birlikte girdiğin çevrede mi edindin bu yenilikleri?"

"Övmeyin beni. Bana göre değildir bu. Sizden hoşlanmayı sürdürüyüm diye gerçeklerin, doğrunun yerine, çılgınlığı övdüğünüz kuşkusunu içime çeki taşı gibi oturtmayın. Oysa son zamanlarda... görüyorsunuz ya... kadınlara gidiyorum. Biliyorsunuz, çok iyi karşılıyorlar beni. Örneğin Anna Andreyevna!.."

"Kendisi söyledi bunu bana, dostum. Evet hoş, zeki bir kızdır. *Mats brisons-la, mon cher.*¹ Bugün aşırı bir mızızlık, can sıkıntısı var üzerimde. Basurumdan olacak. Evden ne haber? Bir şey yok mu? Sanırım barıştın onlarla, kucaklaştınız değil mi? *Cela va sans dire.*² Kimi zaman onların yanına dönmek o denli can sıkıcı oluyor ki, en can sıkıcı bir gezintiden sonra bile eve gitmek istemiyor canım. O ine biraz daha geç girmek için bazı günler yağmur altında yolumu uzattığım bile oluyor... Ah Tanrım, kasvet basıyor insanı orada!.."

"Annemin yanında..."

"Annen dünyanın en olgun, en hoş yaratığıdır, *mats...*³ Kısaca

1 Ama bırakalım dostum.

2 Açıklama istemez.

3 Ama.

söyleyeyeyim, belki ben değmiyorum onlara. Aklıma gelmişken sorayım, bugün ne yapıyorlar? Son günlerde hepsi bir tuhaf oldu... Hep anlamamazlıktan geliyorum ama, farkındayım, bugün birşeyler çeviriyorlardı... Sen bir şey sezinlemedin mi?"

"Bir şey bildiğim yok. Bana saldırmadan duramayan şu adı batasınca Tatyana Pavlovna olmasaydı hiçbir şey fark etmezdim de. Haklısınız: Birşeyler var aralarında. Bugün Liza'yı Anna Andreyevna'nın evinde gördüm. Orada da bir tuhaftı... şaşırttı beni. Anna Andreyevna'ya gidip geldiğini biliyorsunuz sanırım."

"Biliyorum, dostum. Sen... Bugün ne zaman, yani saat kaçta gittin Anna Andreyevna'ya? Önemli bir nedenle bunu bilmem gerek."

"İkiden üçe kadar oradaydım. Düşünün, ben çıkarken Prens geliyordu ona..."

Ziyaretimi başından sonuna dek en küçük ayrıntılarıyla anlattım... Bir şey söylemeden dinliyordu beni. Anna Andreyevna'nın Prensle evlenme olasılığı üzerinde düşündüklerini söylemedi. Anna Andreyevna'yı duygulu övmeme yalnızca "pek iyidir", diye karşılık verdi.

Birden,

"Taptaze bir sosyete haberiyle hayli şaşırttım onu," dedim. "Katerina Nikolayevna Ahmakova'nın Baron Byoring'le evleneceği haberiyle."

İçimden bir yük kalkmıştı sanki, hafiflemiştim.

"Ya? Düşün ki, daha öğleden önce, yani sen onu şaşırtmadan çok önce kendisi bildirmişti bana o 'taptaze haberi.'"

Olduğum yerde çakılıp kalmıştım.

"Ne diyorsunuz," dedim. "Nereden öğrenmiş olabilir bunu? Benim de düşündüğüme bakın! Demek benden önce öğrenmişti bunu. Ama işe bakın, daha yeni duyuyormuş gibi ilgiyle dinliyordu beni! Bununla birlikte... bununla birlikte, saçmalıyorum galiba. Yaşasın görgü! Kişinin görgülü olması gerekir, değil mi? Ben olsam hemen söylerdim bildiğimi. Oysa o hiç belli etmedi... Ama gene de hoş, kibar bir insan doğrusu..."

"Oh kuşkusuz, herkesin kendine özgü bir yaradılışı vardır! İnsanı şaşırtan nedir biliyor musun: Bu hoş, kibar kişiler kimi zaman pek şaşırtıcı oluyorlar. Düşün, Anna Andreyevna birden, damdan düşer gibi, "Katerina Nikolayevna Ahmakova'yı seviyor

musunuz, sevmiyor musunuz?” diye sorarak az kalsın küçük dilimi yutturuyordu bana.”

Gene şaşkınlık içinde, haykırdım:

“Ne acayip, görülmemiş bir soru!”

Gözlerim bile kararmıştı. Daha önce onunla bu konuda, hiç konuşmamıştık. İşte şimdi kendisi...

“Bu konuda ne düşündüğünü söyledi mi?”

“Hiçbir şey söylemedi dostum, hiçbir şey! Hemencecik kutu gibi kapandı. Şunu da söyleyeyim sana, o zamana dek ne o ne ben yaşamıştık bu konuda konuşmaya... Ama, Onu tanıdığını söylüyorsun. Böyle bir sorunun ona ne çok yakışacağını sen de bilirsin... Bir şey biliyorsan söyle.”

“Ben de sizin gibi şaşırdım. Bir çeşit merak, bir şakadır belki?”

“Oh, tersine, ciddi bir soruydu. Dahası soru değil de sorgu... Hem en olağanüstü, önemli nedenlerle yapılan bir sorgu. Bu yakınlarda gitmeyecek misin ona? Birşeyler öğrenemez misin? Rica edeceğim senden, görüyorsun ya...”

“Ama sizin Katerina Nikolayevna’yı sevdiğinizin düşünülmesi önemli! Bağışlayın, hâlâ geledim kendime. Şimdiye dek sizinle bu, ya da buna benzer konularda konuşma izni vermedim kendime.”

“İyi ettin dostum..”

“Geçmişte çevirdiğiniz dolaplar, ilişkileriniz... kuşkusuz, aramızda böyle bir konuşma çirkin kaçardı. Dahası benim için budalalık olurdu. Ama, özellikle son zamanlarda, son günlerde birkaç kez şöyle sormuştum kendime: Bu kadını geçmişte bir dakikalık bile olsa sevmişse, ne olurdu? Oh, hayır, böyle bir hataya düşmüş olamazdın!..! Daha sonra olanları biliyorum: Birbirinize beslediğiniz düşmanlık, nefret üzerine çok şey dinledim. Hepsini biliyorum. Daha Moskova’dayken duymuştum. Öyle ya, burada her şeyden önce amansız bir nefret, bir öfke, özellikle gözü dönmüştür söz konusu olan. Oysa Anna Andreyevna birden onu seviyor musunuz, diye soruyor size. Bu denli kıt mıdır anlayışı? Pek acayip bir durum! İnanın, alay ediyordu sizinle, inanın!”

“Görüyorum ki dostum,” dedi (insanın ta yüreğine işleyen sinirli, duygulu bir tınlama oldu sesinde birden, çok seyrek olurdu bu) “görüyorum ki sen de hayli heyecanlı söz ediyorsun bundan. Biraz önce kadınlara gittiğini söyledin... söylediğin gibi... bu ko-

nuda birşeyler sormam gerekiyor sana... Öyle ya, bu kadın da senin o eski dostların arasında değil miydi?"

"Titrek bir sesle bu kadın..." dedim "dinleyin Andrey Petroviç, dinleyin: Bu sabah sözünü ettiğimiz gerçek yaşam var ya, anımsadınız nu? Odur bu kadın. Gerçek yaşamın dümdüz, sade bir şey olduğunu, öyle ki, bu düzlüğüyle sadeliğini görünce insanın ömrünce aradığı şeyin bu olduğuna inanmadığını söylemişsiniz... İşte bu düşünceyle baktınız o kadına -ülkûsel ve yetkin, kusursuz olduğunu gördünüz- "baştan aşağı kusur!", dediniz. Böyle işte!"

O anda ne denli heyecanlı olduğumu sanırım okuyucu anlamıştır.

Versilov:

"Baştan aşağı kusur mu!" diye haykırdı. "Oho! Biliyorum bu söz. Aranızdaki yakınlık böyle şeylerin sana açılmasını olası kılacak ölçüde ileri gitmişse, bir bakıma kutlamalıyım seni. Bu büyük bir içtenliği gösterir. Çoğu gencin erişemediği alçakgönüllülüğün sırdaşlığına eriştiğin için kutlamam gerekecek seni..."

Sesinde sanki candan, dostça, okşayıcı bir gülümseme vardı... Karanlıkta görebildiğim kadıyla aydınlık yüzünde, sözlerinde insanı duygulandıran, içini hoş eden bir şey dikkati çekiyordu. Şaşırtıcı derecede duyguluydu. Elimde olmadan, sevinçten gözlerimin içi ıslı ıslı parlamaya başlamıştı.

Nasılsa yakaladığım elini farkında olmadan sıkarken yüzüm kıpkırmızı,

"Alçakgönüllülük, sırdaşlık," dedim, "Oh, hayır hayır! (elinin elimde olduğunun farkında olmadığım için elini bırakmıyordum) Hayır, asla!... Kısacası, beni kutlayacağınız bir şey yok. Hem hiçbir zaman, evet hiçbir zaman hiçbir şey olamaz da, (tıkanacak gibi oluyordum, göklerde uçuyordum. Öylesine uçmak istiyordum, öylesine hoşuma gidiyordu ki bu) biliyorsunuz... bir kez olsun varsın, yalnızca bir kerecik. Görüyorsunuz ya, bir tane, sevgili babacığım, -size baba dememe izin veriyorsunuz- yalnız baba oğluna değil, hiç kimse kimseye en soylularından bile olsa, bir kadınla ilişkisini anlatamaz! Dahası, bunu gizli tutması gerekir! İğrenç, kaba bir şey bu. Kısacası, gizlilik vardır bu tür ilişkilerde! Ama bir şey yoksa, kesin olarak hiçbir şey yoksa aralarında, o zaman konuşabilir sanırım. Değil mi?"

"İçinden nasıl geliyorsa."

Yüzüm kıpkırmızı olmuştu. Heyecandan tıkanacak gibi oluyordum.

“Size basit, çok basit bir soru soracağım: Kadınlarla tanıştınız, onlarla dostluk kurdunuz mu hiç?.. Genel konuşuyorum. Özel bazı olayları bırakıp genel olarak söyleyin!..”

“Tutalım ki, oldu birtakım günahlarınm.”

“Şimdi deneyimli bir insan olarak şu anlatacağım olay üzerine düşündüklerinizi söyleyin: Yanından tam ayrıyorsunuz, kadın dalgın, yüzünüze bakmadan ‘yarın saat üçte orada olacağım,’ diyor size... nerede olacağını da söyleyeyim: Tatyana Pavlovna'nın evinde...”

Bağlarımı tüm koparmış, boşlukta uçuyordum artık. Yüreğim son bir kez daha vurup durmuştu sanki. Konuşmayı bile kesmiştim. Sürdüreceğim gücüm kalmamıştı. Büyük bir dikkatle dinliyordum beni.

“Ve ertesi gün saat üçte Tatyana Pavlovna'nın kapısında idim. Merdivenleri çıkarken düşünüyordum: Kapıyı açsın kadın açacak - tanıyor musunuz açsını- ilk işim: Tatyana Pavlovna evde mi? diye sormak olacak. Yok derse, içeride bekleyen bir konunun olup olmadığını soracağım. Siz söyleyin, o anda başka ne düşünebilirdim? Eğer... Bir sözcükle, eğer...”

“Düpedüz bir randevu verilmiş sana. Ama gerçekten öyle mi oldu. Hem bugün ha? Doğru mu söylüyorsun?”

“Oh hayır! Hayır olmadı! Hiçbir şey olmadı! Bu bir randevuydu ama, anladığınız anlamda değil. Bir alçak olmamak için her şeyden önce bunu söylemeliyim. Randevuydu, ama...”

“Dostum olaylar o denli ilgi çekici, meraklandırıcı olmaya başladı ki, sanırım...”

“Dilencilere bir zamanlar ben verirdim onlukları, yirmi beşlikleri. Az da olsa, verin! Birkaç kapık... teğmen, bir zamanların teğmeni dileniyor şimdi!..”

Ansızın uzun boylu (gerçekten emekli teğmen olabilecek) bir dilenci kesmişti yolumuzu. Garip olan, mesleğine göre oldukça iyi giyimli olmasına karşın, avuç açmasıydı.

* * *

Bu teğmenle hiçbir önemi olmayan karşılaşmamızı özellikle anlatacağım. Çünkü şu anda Versilov, kendisi için son derece

uğursuz o günün koşulları altında en küçük ayrıntılarıyla belleğimde. Evet, uğursuz bir gündü onun için. Ama ben bilmiyordum bunu!

Teğmenin önünde duralayan Versilov'un sesi birden olağanüstü bir tonda yükseldi:

"Yolumuzdan çekilmezseniz hemen polis çağıracağım bayım," diye haykırdı.

Onun gibi filozof yaradılışlı bir insanın bu denli önemsiz bir olay karşısında böyle öfkelenebileceği kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi. Şunu da unutmayın, konuşmamız, onun da söylediği gibi, onun için en ilginç yerde kesilmişti.

Teğmen kolunu sallayarak, kaba bir tavırla,

"Bir beşlik bile mi yok yani?" diye bağırdı. "Bu devirde her kaldırım hovardasının cebinde vardır birkaç beşlik! Numaracılar, alçak herifler! Kendisi kürkler içinde, bir beş kapıklık için kalkmış, utanmadan polis çağıracak!"

"Polis!" diye seslendi Versilov.

Oysa seslenmesine bile gerek yoktu: Polis iki adım ötede, köşe başında duruyordu. Teğmenin bize hakaret ettiğini de duymuştu.

"Bana hakaret ettiğine tanıklık etmenizi rica ediyorum," dedi Versilov. Dilenciye döndü: "Sizden de, karakola kadar gelmenizi."

"Eh, bana göre hava hoş! Bir şey kanıtlayamayacaksınız. Bunun, aklı başında bir adamın yapacağı iş olduğuna kimseyi inandıramayacaksınız!"

Versilov sert,

"Bırakmayın onu memur bey," dedi. "Karakola götürün bizi."

"Karakola mı gideceğiz?" dedim. "Allah kahretsin!"

"Elbette gideceğiz dostum. Bir başıbozukluk, rezalettir aldı yürüdü sokaklarda. Herkes görevini yaparsa hepimiz için iyi olur. *C'est comique, mais c'est ce que nous ferons.*¹

Yüz adım ötede teğmen pek ateşlendi, yüreklendi, atıp tutmaya başladı. "Böyle olmaz", diyor, bir "beşlik" verip gitmemizi, başımızı derde sokmamamızı öğütüyordu. Sonunda polise birşeyler fısıldamaya başladı. Polis soğukkanlı bir adamdı. Sokak kavgalarından hoşlanmadığı belliydi. Sanıyorum teğmenden yanaydı ama bilinen anlamda... ötekinin sorularına alçak sesle mırıldanarak

1 Bu gülünç bir şey ama yapacağız.

yanıtlar veriyordu: "Artık geçti", "olay resmiyete bindi", "belki özür dilerseniz, bey de bağışlarsa sizi"...

Teğmen,

"Bir dakika sayın bayım," dedi, "nereye gidiyoruz böyle?"

Sonra sesini iyice yükseltti:

"Size soruyorum: Nereye gidiyoruz? Yapmak istediğiniz nedir? Akıllıca bir iş mi bu yaptığınız yani? Zavallı bir adam hatasını anlayıp sizden özür dilemeyi kabul ederse... sonunda eğer onun karşınızda alçalması size çok gerekliyse... Allah belasını versin, otelde değiliz, sokaktayız! Sokakta da bu kadar özür dilenir..."

Versilov durup birden kahkahayla gülmeye başladı. Ben bile, onun bu işi eğlence olsun diye yaptığını sanıyordum ama, hiç de öyle değildi.

"Bütünüyle bağışlıyorum sizi bay teğmen," dedi. "İnanın üstün yetenekli bir insansınız. Otelde de bundan fazlasını yapmayın. Kısa bir zaman sonra otelde de yetecektir bu kadarı. Şimdi alın şu iki onluğu. İçin, birşeyler yiyin. Sizi de rahatsız ettiğimiz için bağışlayın bizi memur bey. Zahmet verdiğimiz için minnettarlığımızın karşılığı size de teşekkür etmek isterdim ama... durumunuz o kadar iyi ki artık..."

Bana döndü:

"Sevgili dostum, şurada bir meyhane, daha doğrusu, iğrenç bir batakhane var. Oturup istediğimiz kadar çay içebiliriz, gel oraya gidelim... işte, hemen şuracıkta, hadi yürü."

Bir daha yineleyeyim, gerçi yüzünde neşeli bir aydınlık vardı ya, o zamana dek bu denli heyecanlı hiç görmemiştim onu ama teğmene iki onluk vermek için cüzdanını çıkardığında elleri titriyordu. Parmaklarını istediği gibi kullanamıyordu. Öyle ki sonunda, benden parayı çıkarıp teğmene vermeme istemişti. Unutamam o anı.

Birkaç basamak merdivenle inilen bodrum gibi, küçük bir meyhaneye götürdü beni. İçerisi kalabalık değildi. Akordsuz, kısık sesli bir org çalıyor, yağlı peçete kokusu insanın burnunun di-reğini sızlatıyordu. Bir köşeye oturduk.

"Belki bilmiyorsundur! Bazen can sıkıntısından... dehşetli kasvetten... bu çeşit çirkef çukurlarına uğramayı çeker canım. Şu hava, Lüçiya'nın şu kırık dökük aryası, gözü rahatsız eden çirkin Rus giysileriyle şu garsonlar, şu yoğun sigara dumanı, bilardo

odasından gelen şu bağrıışmalar insanın aklına getiremeyeceği kadar iğrenç, bayağı şeylerdir. Sen de böyle düşünmüyor musun dostum? Şu Mars'ın oğlu en ilginç yere bıraktı bizi sanırım... Bak, işte çay da geldi. Buranın çayını severim... Düşün, demin Pytor Ippolitoviç şu çopur yüzlü kiracısını, geçen yüzyıl İngiliz parlamentosunda İsa'yı yargılamak üzere bir komisyonun kurulduğuna inandırmaya çalışıyordu. Hukukçulardan oluşan bu komisyonun tek görevi, İsa'nın Pilat'a davranışını incelemek, bu hareketin zamanımız yasalarına göre nasıl nitelenebileceğine karar vermemiş. Savcılarıyla, avukatlarıyla araştırma son derece tantanalı yürütülmüş... öyle de olması gerekiymiş zaten. Komisyon bir iddianame hazırlamak zorundaymış çünkü... Acayip bir şey! Salak kiracı tartışmaya başladı onunla. Kızdı, köpürdü, sonunda yarın evden ayrılacağını söyledi... Bir gelir kaynağından olacağını duyunca ev sahibinin karısı ağlamaya başladı...

*Mais passions.*¹ Bu meyhanelerde bazen saka kuşu olur. A la Pytor Ippolitoviç eski bir Moskova fıkrası var, biliyor musun? Moskova'da "keyfimin istediğini yaparım" diyen tüccarlardan biri meyhaneye girmiş. Bakmış kafeste bir saka ötüp duruyor. 'Ne kadardır bu kuşun fiyatı?' diye sormuş. 'Yüz ruble,' demiş sahibi. 'Pişirip masama getirin onu!' Pişirip getirmişler. 'On kapiklik bir parça kes ver bana' demiş tüccar... Bir gün Pytor Ippolitoviç'e anlattım bunu, inanmadı, öfkelen-di bile...

Durmadan konuşuyordu. Bir şey söylemek için ağzımı açmaya kalkıştığımda hemen sözü ağzımdan kapıyor, konumuzla uzaktan yakından ilgisi olmayan saçma bir şey anlatmaya koyuluyordu. Konuşurken hayli duygulu, neşeliydi. Olur olmaz şeye gülüyor, o zamana değin hiç görmediğim bir şey yapıyor, kıkır kıkır kıkırdıyordu. Çayını bir dikişte içti. Yenisini doldurdu. Şimdi anlıyorum: Uzun zamandır merakla beklediği önemli bir mektubu alınca zarfı özellikle açmadan önüne, masasının üzerine koyan, uzun uzun elinde evirip çeviren, zarfın ötesine berisine, mührüne bakan; birşeyler yapmak için yan odaya giden; kısacası, yoksun kalmayacağını kesinkes bildiği o en heyecanlı anı, zevki sindire sindire tatmak için bilerek mektubu bir türlü açmayan adamdan farksızdı.

1 Ama geçelim.

Her şeyi başından sonuna dek anlattım ona. Belki bir saat sürmüştü konuşmam. Başka türlü nasıl olurdu zaten. Hanidir konuşmak isteğiyle kavruluyordu içim. Moskova'dan geldiği gün Prens'in evinde onunla karşılaşmamızdan başladım. Sonra her şeyin yavaş yavaş gelişimini anlattım. Hiçbir şeyi atlamadım. Atlamazdım da: Kendisi sezinliyor, soruyor, anlatmamı istiyordu. Arada, inanılmaz şeyler oluyor gibi geliyordu bana. İki aydır hep yanımızda, yakınımızda bir yerde oturmuş, bir ağacın arkasında gizlenmişti sanki. Daha ben anlatmadan her hareketimi, her duygumu biliyordu. Ona yaptığım bu itiraftan sonsuz haz duyuyordum. Çünkü üstün bir ruhsal yumuşaklık, derin bir psikolojik incelik, aşırı bir leblebiyi anlama yeteneği görüyordum onda. Kadın gibi kibar dinliyordu. Önemli olan, beni utandırmayacak biçimde davranmasıydı. Birden durduruyordu beni, bazı ayrıntılar üzerinde daha geniş bilgi vermemi istiyordu. Sık sık konuşmamı kesiyor, sinirli bir sesle şöyle diyordu: "Önemsiz gibi görünen şeyleri atlama. Sakın atlama. Onlar daha çok gerekli: Kimileyin bir şey ufak görüldüğü ölçüde önemli olur". Birkaç kez yüksekte almıştım sanırım, ama gerçeklere çabuk indim. Koşup, ayağının döşemeye bastığı yeri öpmek için kendimi zor tuttuğumu büyük bir içtenlikle anlattım. En güzeli, en hoşu mektup için korksa bile, bugün onu tanıdığım gibi temiz, dürüst kalmasının olabildiğini anlamasıydı. Öğrenci sözcüğünü en derin ayrıntısıyla anlamıştı. Konuşmamı bitirdiğimde içten gülümseyişinde aşırı bir sabırsızlık, bakışında dalgın, keskin bir şey çektiklikti. 'Mektup'a gelene dek kendi kendime şöyle düşünüyordum: "Gerçeği söylemeli miyim ona, söylememeli miyim?" Tüm heyecanıma, duygululuğuma karşın, gene de söylemedim. Ömrümce hiç unutmamam için yazıyorum bunu buraya. Olayı ona da, Katerina Nikolayevna'ya anlattığım gibi anlattım. Yani Kraft yaktı, dedim. Gözleri parladı. Garip bir kıvrıklık belirdi alnında. Karamsar bir kıvrıklıktı bu.

"Kraft'ın mektubu mumun üstüne tutarak yaktığını iyi, kesin olarak anımsıyor musun, dostum? Yanılmış olamaz mısın?"

"Olamam."

"Bu mektup onun için çok önemlidir. Örneğin, senin elinde olursa, istesen hemen bugün... (Ama "istese" ne yapabileceğimi söylemedi) Sende olmadığına emin misin o mektubun?"

Birden içim titredi, ama renk vermedim. Heyecanlandığımı belli etmedim. Ama bu son soruya bir türlü inanmak istemiyordum.

“Nasıl yani?” dedim. “Bende mi? Kraft’ın yaktığı bir mektup bende nasıl olur?”

Hiç aklımdan çıkmayan o ateşli, sabit bakışını gözlerimin içine dikti.

“Öyle mi?”

Ama gülümsemiyordu. İyi yürekli görünümünü, kadınsı inceliği bir anda yitip gitmişti. Anlaşılmaz, sinir bozucu bir hava esmeye başlamıştı aramızda. Giderek daha bir sinir bozucu oluyordu. O anda kendini biraz tutabilseydi mektupla ilgili bu soruyu sormazdı. Çok heyecanlı olduğu için sormuştu. Ne var ki, şimdi böyle düşünüyorum. Ondaki bu değişikliğin nedenini hemen o anda sezememiştim. Uçuyordum hâlâ. Gönlümde hep o müzik vardı. Anlatacak bir şey kalmamıştı artık. Yüzüne bakıyordum.

Ben susunca Versilov birden,

“Çok garip bir durum,” dedi. “Çok garip bir durum, dostum: Saat üçten dörde kadar orada olduğunu, Tatyana Pavlovna’nın da evde olmadığını söylüyorsun değil mi?”

“Üçten tam dört buçuğa kadar.”

“İşe bak ki, dakikası dakikasına tam üç buçukta ben uğradım Tatyana Pavlovna’ya. Mutfağa aldı beni. Orada konuştuk. Zaten çoğu zaman orada konuşuruz.”

Şaşırılmışım.

“Ne?” diye haykırdım. “Mutfağa mı aldı sizi?”

“Evet. İş olduğunu, beni kabul edemeyeceğini söyledi. İki dakika oturup çıktım. Zaten akşama onu yemeğe çağırmak için uğramıştım.”

“Belki bir yerden dönüyordu?”

“Olmaz. Önü açık bluzu vardı üzerinde. Üç buçuk sulardı.”

“Peki... benim orada olduğumu söylemedi mi?”

“Hayır, söylemedi... Öyle olsa bilirdim, bunu sana sormazdım.”

“Bakın, pek önemli bir gündür bugün.”

“Evet... hangi bakımdan? Yüzün bile bembeyaz oldu dostum. Hem, bu denli önemli olan nedir?”

“Bir çocuk gibi alay ettiler benimle!”

“Kendi deyimiyle, heyecanlı yaradılışından korkmuştur. Tatyana Pavlovna’dan da yararlanmış...”

“Ama, ne kötü bir oyun bu, Tanrım! Düşünün, bütün o sözleri üçüncü bir kişinin, Tatyana Pavlovna'nın yanında söyledi bana. Duymuştur tüm söylediklerimi... bunu düşünmek bile korkunç bir şey!”

“*C'est selon, mon cher.*¹ Bununla birlikte, daha demin kendin sözünü ettin görgünün, heyecanlanıp ‘Yaşasın görgü!’ diye haykırдың.”

“Ben Otello, siz de Yago olsaydık bundan daha iyisini başaramazdık... Ama gene de kahkahayla güleceğim! Otello diye bir kimse olamaz, çünkü insanlar arasında bu çeşit ilişkilerin kurulması olanaksızdır. Ama nasıl gülmezsün! Olsun varsın! Ama gene de benden sınırsız yüksek olan şeye inanacağım. Ülkümü yitirmeyeceğim!.. Bir şaka idiyse bu yaptığı, bağışlarım onu. Varsın, zavallı toy bir delikanlıyla alay etmiş olsun! Hiç de burnum büyümedi. Onun için bir öğrenciydim, her şeye karşın gene öğrenci olarak kaldım! Ne dersiniz? Şimdi gidip ondan gerçeği öğrenmeli miyim?”

Kahkahayla gülmek istiyordum ama, gözlerim dolu doluydu.

“Ne olacak? İstiyorsan git, dostum.”

“Size her şeyi söylediğim için ruhum sıkılıyor. Kızmayın, kadından, bir daha söyleyeyim, kadından üçüncü bir kişiye söz etmek olmaz. Sırdaş seçtiğiniz kişi anlayamaz sizi. Bir melek bile anlayamaz. Kadına saygın varsa sırdaş tutma. Kendini birazcık sayıyorsan sırdaş tutmamalısın! Şimdi kendime saygım yok benim... Hoşça kalın. Kendimi bağışlamayacağım...”

“Yeter, yavrum, abartıyorsun. Kendin söylüyorsun bir şey olmadı.”

Dışarı çıktık.

Vedalaşırken sesinde garip bir titreme vardı.

“Niye evladın babayı öptüğü o çocuksu içten öpüşle hiç öpmüyorsun beni?”

Hararetle öptüm onu.

“Yavrum... her zaman şimdiki gibi temiz olsun ruhun.”

O zamana dek hiç öpmemiştim onu. Bunu kendisinin de isteğine inanabilmek çok güçtü.

1 Bu görecedir dostum.

Aceleyle eve giderken şöyle geçiriyordum içimden: "Sanırım kızağa binip oraya gitmem gerekiyor! Evde bulabilirim onu. Ya yalnızdır, ya da biri vardır yanında. Ama hiç önemli değil. Kabul edecektir beni. Şaşırarak ama, gene kabul edecektir. Kabul etmezse direteceğim. Uşağı gönderip önemli olduğunu, kabul etmesinin zorunlu olduğunu söyleteceğim. Mektupla ilgili bir haber getirdiğimi düşüneneği için, razı olacaktır. Tatyana konusunu anlayacağım. Ama orada.. ne var orada? Suçluysam layık olacağım ona, yok eğer o suçluysa, her şey bitmiş demektir! Ne olursa olsun, bitecek her şey! Gitmeliyim! Gideceğim!"

Hiç unutmayacağım, ömrümce hep gururla anımsayacağım gitmediğimi! Hiç kimse bilmeyecek bunu, benimle birlikte mezara girecek bu sırtım. Ama bunu benim bilmem, o anda en soylu bir davranışta bulunmam yeterdi! "Yolumu değiştirmem için bir ayartma bu, ama başımı çevirip bakmadan geçeceğim yanından," diye karar vermiştim. Gerçekle gözümü korkutmak istediler ama kanmadım. Ruh temizliğime inancımı yitirmedim! Oraya gidip ne yapacağım, ne öğreneceğim! Niçin benim ona inandığım gibi o da bana, "ruh temizliğime" inanmak, "heyecanlı yaratılışımdan" korkmamak, Tatyana'dan yararlanmamak zorunda olsun? Henüz onun gözünde bunu hak etmedim. Hak edeceğimi, "ayartmalara" kapılmayacağımı, kötülere de onun uyarılarına da güvenmediğimi bilmesin varsın. Hem, kötülere güvenemeyeceğimi o söylemeden de biliyordum. Her zaman gurur duyacağım bundan. Kişinin kendi duygularına saygısı olması gerekir. Ah, evet, Tatyana'nın yanında konuştuğu beni, Tatyana'nın bizi dinlemesine göz yumdu. Onun bitişik odada oturup konuştuklarımıza kulak kabarttığını biliyordu (dinlemeden duramazdı çünkü Tatyana). Nikolayevna'nın benimle alay ettiğini biliyordu. Korkunç bir şeydi bu! Ama... ama bu yaptığı ya kaçınılmazdıysa? Bu koşullar altında ne yapabilirdi. Bunun için suçlamak olur muydu onu? Kraft olayını uydurarak ben de onu kandırmıştım. Kaçınılmazdı bu çünkü. Yalan söylemiştim ama, suçsuzdum. Yüzüm kızarak birden "Tanrım!" diye haykırdım. Ne yaptım ben? Şu Tatyana denen kadına karşı rezil etmiş olmadım mı onu? Biraz önce her şeyini Versilov'a anlatmadım mı? Ama, ne oluyor bana? İkisinin arasın-

da fark var bunun. Yalnızca mektup sorunu var burada. Yalnızca mektuptan söz ettim Versilov'a. Çünkü söz edilmeye degecek başka bir şey yoktu, olamazdı da. "Olamayacağını" ona önce ben haykırarak bildirmemiş miydim?.. Zeki insandır. Hım... Ama bu kadına karşı ne denli güçlü bir nefret var içinde. Bu nefretin şimdi bile zayıflamaması şaşılacak şeydir! Kim bilir nedeni nedir? Kuşkusuz, neden gurur düşkünlüğüdür! "Sınırsız bir gurur düşkünlüğünden başka hiçbir duyguya yatkın değildir Versilov!"

Evet, koparak gelmişti bu son düşünce içimden. Ama fark etmemiştim bile onu. İşte o zaman birbiri ardına bu düşünceler gelmişti aklıma. O anda kendime karşı içtendim: Kurnazlık etmeye kalkışmıyor, kendimi aldatmıyordum. O dakikada bir şeyi düşünmediysem, kendime karşı ikiyüzlülüğümden değil yalnızca aklımın ermediğindendi.

Bulanık, belirsiz de olsa, çok neşeli bir ruhsal durum içinde döndüm eve. Duygularımı ayırt etmekten korkuyor, var gücümle kendimi oyalamaya çalışıyordum. Hemen ev sahibimin karısına gittim: Gerçekten de karı koca arasında büyük bir kavga olmuştu. Veremli bir memur karısıydı bu. Belki iyi yürekliydi ama, bütün veremliler gibi hodbindi de. Hemen karı kocayı barıştırma yollarını aradım. Bir bankada memur kaba, çöpür yüzlü, salak kiracıya gittim. Aslında bu adamı hiç sevmezdim ama, gene de iyi geçinirdik: Arada bir onunla birlikte Pytor İppolitoviç'e takılacak kadar alçakgönüllü olurdu. Evden çıkmamaya kolaylıkla razı ettim onu. Zaten kendisi de kesin karar vermiş değildi. Sonunda ev sahibimin karısını iyice yatıştırmakla kalmadım, üstelik başının altındaki yastığı da güzelce düzeltiltim: Öfkeli, "Pytor İppolitoviç bir kez bile böyle güzel düzeltememiştir yastığımı," dedi. Sonra bir süre hardal yakılarıyla uğraştım mutfakta. Ellerimle ona iki güzel hardal yakısı hazırladım. Zavallı Pytor İppolitoviç yalnızca bakıyor, bana gıpta ediyordu. Elini bir şeye sürmesine bile izin vermiyordum. Armağanım hasta kadının minnettarlık gözyaşları oldu. Anımsıyorum, bir anda bütün yaptıklarımın nefret etmiştim. Birden hiç de iyi yürekliliğimden değil, bambaşka bir nedenle hasta kadının üzerine düştüğüm, onun gönlünü hoş etmeye çalıştığım düşüncesi yer etmişti içimde.

Matvey'i beklerken çok heyecanlı, sinirliydim: O akşam kumarda şansımı son kez deneyecektim... İçimde önüne geçilmez

bir kumar oynama hırsı vardı. Oynamadan edemezdim. Bir yere gitmeyecek olsam belki dayanamaz, soluğu Katerina Nikolayevna'nın yanında alırdım. Matvey'in gelmesi yakındı. Onu beklerken kapı açıldı, hiç beklenmedik bir konuk, Darya Onisimovna girdi odama. Yüzümü buruşturdum. Şaşırmıştım da. Benim evi biliyordu. Bir zaman önce annem bir şey için bana göndermişti onu. Yer gösterdim. Oturdu. Soru dolu bakışlarla yüzüne bakıyordum. Susuyor, gözlerimin içine bakıyor, mahzun gülümsüyordu.

Birden aklıma geldi,

“Liza mı gönderdi sizi?” diye sordum.

“Hayır, kendim şöyle bir uğradım.”

Biraz sonra çıkacağımı söyledim. “Şöyle bir” uğradığını yineleyip, kendisinin de hemen gideceğini söyledi. Birden acıdım ona. Sırası gelmişken söyleyeyim, hepimizden, annemden, özellikle Tatyana Pavlovna'dan çok iyilik görmüştü. Ama Stolbeyeva'nın evine yerleştikten sonra, sık sık ziyaretine giden Liza dışında hepimiz unuttur gibi olmuştu onu. Sanırım bunun nedeni kendisiydi. Çünkü bütün silikliğine, sırnaşık gülümsemesine karşın, aramıza girmez, kalabalıkta kimseye sezdirmeden sessizce çekip giderdi. Onun o gülümseyişi, yüzündeki yapmacık masumluluğu hiç mi hiç hoşuma gitmiyordu. Hatta bir gün, kızı Olya için pek öyle üzülmediği bile gelmişti aklıma. Ama nedense bu kez acımıştım ona.

Bir şey söylemeden ansızın öne eğildi. Bakışlarını yere indirmişti. Kollarını öne uzatıp belimden yakaladı, alnını dizlerimin üzerine koydu. Elimi tuttu. Öpecek sandım, ama gözlerine götürdü, sıcak gözyaşları elimin üzerine boşaldı. Hıçkırıktan tüm bedeni sarsılıyordu. Sessiz ağlıyordu. Canımın sıkılmasına karşın yüreğim sızlamıştı. Daha bir dakika önce yüzüme o denli ürkek, tutsak gibi bakarken şimdi, kızabileceğimi hiç umursamadan, güven dolu bir tavırla kucaklamıştı beni. Sakinleşmesini söyledim.

“Dostum, velinimetim, ne yapacağımı, ne edeceğimi bilemiyorum. Karanlığa dayanamıyorum. Ortalık karınca sabrım tükeniyor. Sokağa, karanlığa çekiyor beni bir şey. Daha önemlisi, onun hayali bırakmıyor peşimi. Dışarı çıkınca, sokakta hemen onunla karşılaştığımı sanıyorum. Gerçekte, tanımadığım insanlar oluyorlar bunlar ama, bilerek arkalarından yürüyorum, kendi kendime

“O değil mi şu? diye soruyorum. “İşte, işte, benim Olya’m bu! Hep böyle konuşuyorum kendi kendimle, hep. Sonunda sersemleşiyorum. Sağımdan solumdan geçenlere çarpıyorum, içim bir tuhaf oluyor. Sarhoş gibi yalpalıyorum. Tosladıklarımın bazıları küfür ediyorlar bana. İçime kapandım, kendi kendimi yiyip bitiriyorum. Kimseye gittiğim yok. Zaten nereye gidersem gideyim, bir şeye yaramıyor, daha kötü oluyorum. Buradan geçiyordum “Bir uğrayayım ona,” diye düşündüm, “herkesten iyidir o, başımdan geçen felaketi de biliyor. Bağışlayın bu asalağı. Hemen şimdi gideceğim...”

Birden yerinden doğruldu, telaşlandı. Tam o anda Matvey geldi. Yaşlı kadını kızığa alıp evine, Stolbeyeva’nın dairesine götürdü.

Son zamanlarda Zerşçikov’un ruletine gitmeye başlamıştım. Beni bu işlere “sokan” Prensle üç ayrı rulet evine gidiyorduk. Bu evlerden birinde oldukça büyük oynanıyordu. Ama oraya gitmeyi pek sevmiyordum. Para boldu orada, ayrıca, oraya yüksek sosyeteden “gürültücü” gençlerin geldiğini, salonların şımarık insanlarla dolup taşuğunu biliyordum. Prens hoşlanıyordu bundan. Oynamayı da seviyordu ama, asıl sevdiği, o evde toplanan bu kopuklarla ahbaplık etmektir. Oraya gittiğimiz bazı akşamlar benimle birlikte salona giriyordu, ama biraz sonra benden uzaklaşıyordu sanki, “kendisininkilerden” biriyle bile tanıştırmıyordu beni. Yabani yabani bakınıyordum çevreme. Kimi zaman öylesine yabanileşiyordum ki, dikkatleri üzerime çekiyordum. Oyun masasında biriyle konuştuğum da oluyordu. Bir akşam, bir gün önce masada yan yana otururken yalnızca konuşmakla kalmayıp, karşılıklı gülüştüğümüz, dahası iki kartını bildiğim ufak tefek bir adama dinlenme odasında selam vermeyi denemiştik. Tanıma- mıştı bile beni. Öyle olsa daha iyiydi: Yapmacık bir şaşkınlıkla yüzüme bakmış, bakmış, hafifçe gülümseyerek çekip gitmişti. Bunun üzerine bir zaman sonra kesmiştim oraya gitmeyi. Bir çirkef yuvasına -başka bir ad veremem oraya- dadanmıştım. Pek berbat bir rulet vardı o evde. Sahibi bir kadındı. Salona hiç gelmezdi. Samimi bir havası vardı salonun. Gerçi subaylar, zengin tüccarlar da geliyorlardı oraya ama, her şey bir pislik içinde yüyüyordu. Bazı kimselerin hoşuna da gitmiyor değildi bu. Sonra, orada şansım çoğunlukla iyi gidiyordu. Bir akşam, oyunun en heyecanlı yerinde patlak veren, iki kişinin kavga etmesiyle so-

nuçlanan iğrenç olaydan sonra orayı da bırakmıştım. Gene Prens'in beni götürdüğü Zerşçikov'un evine gitmeye başlamıştım. Emekli bir süvari yüzbaşısıydı Zerşçikov. Akşamları evinde oldukça hoş, herkesin gururuna, kişiliğine aşırı dikkat etmesi gerektiğren, resmî bir hava eserdî. Örneğın, şakacılar, hızlı yaşayanlar gelmezlerdi oraya. Üstelik kasa da hayli yüksekti. Hem kâğıt, hem rulet oynanıyordu. O akşam, on beş aralık akşamı ikinci kez gidiyordum o eve. Sanıyorum Zerşçikov tanıyordu beni. Başka tanıdığım yoktu orada. O akşam Prens de, sanki özellikle, ta geceyarısında gelmişti. Darzan'la sosyete kopuklarının toplandığı rulet evindeymişler. Birlikte uğramışlardı. Yabancı olduğum bir kalabalık içinde yalnızdım.

Günün birinde bir okuyucum olur da serüvenlerim üzerine yazdıklarımı okursa, benim (ne çeşit olursa olsun) topluluk için yaratılmış bir insan olmadığımı anlaması için ona bir açıklama daha yapmam gerekemeyeceğini biliyorum. Topluluk içinde bir türlü tutamıyorum kendimi. Kalabalık bir yere girdiğimde bütün bakışların beni elektriklediğini hissediyorum. Birden acı çekmeye başlıyorum. Tiyatroda, özel evlerde bile böyle oluyor. Bütün bu rulet evlerinde, kalabalıklarda bir davranış biçimi edinememişim kendime: Bazen bir köşeye çekilip aşırı yumuşaklığımdan, kibarlığımdan kendime sitem ediyor, bazen birden ayağa fırlayıp kaba bir davranışta bulunuyordum. Oysa benden çok daha aşağılık adamlar öyle kasılıyorlardı ki, şaşardınız. En çok bu tepemi attırıyordu işte. Öyle ki, her gün biraz daha yitiriyordum soğukkanlılığımı. Açık söyleyeceğim, bütün bu kalabalık salonlardan daha o zamanlar iğrenmeye başlamıştım. Oyunda kazanmak bile bayağı acı veriyordu bana. Kuşkusuz aşırı bir zevk duyuyordum, ama bu bir an sürüyor, sonra geçiyordu. Her şey, yani bu insanlar, oyun (daha önemlisi, onların yanında kendim de) pis, iğrenç geliyorlardı bana. Her sabah gün ışımak üzereyken oyundan dönüp yatağıma girdiğimde kendi kendime "verdiğim parayı geri alayım, bir daha uğramayacağım böyle pis yerlere!" diyordum. Para kazanmaktı amacım. Anlayacağınız, bu çeşit açıklamalarda alışlagelmiş olduğum gibi, eğlenmek, vakit geçirmek, biraz heyecanlanmak, coşmak, vb. için oynadığımı söylemeyeceğim. Aslında kazanmak da değildi tek amacım. Paraya çok gereksinimim vardı. Bu yol benim yolum, ülküm değildi ama, şöyle ya da böyle, bu yolu da bir kez deneme-

ye karar vermiştim. Burada güçlü bir düşünce biraz sarsıyordu beni: "Sağlam bir kişilikle kesin milyoner olabileceğime inanıyordum. Kişiliğimi denedim de. Burada da göstermeliyim kendimi. Yoksa rulette ülkümden olduğundan daha çok mu gerek var kişiliğe?" Kendi kendime böyle yineleyip duruyordum işte. Oysa kızıymış bir oyunda, kişinin hesap yeteneğinin en üstün düzeyde olacağı tam bir soğukkanlılık durumunda kötü şansını yenememesinin, kazanamamasının olanaksız olduğuna inanıyor; öte yandan, heyecanımı yenemediğimi, küçük bir çocuk gibi kendimi oyuna kapırdığımı görünce kendi kendime kızılıyordum. "Açlığımı yendim... gelgelelim böylesine budalaca bir heyecandan geri çekemiyordum kendimi!" Canımı sıkan buydu işte. Öte yandan gülünç, bayığı bir görünümüm olsa da çevremdeki bütün bu insanların bir gün benimle ilgili düşüncelerini değiştirecekleri, onları buna zorlayacak gücün içimde olduğu düşüncesi (hep ezildiğim çocukluk yıllarımdan beri içimdeydi bu düşünce) yaşamımın tek kaynağı, ışığı, gururu, silahı, tesellisiydi. Yoksa belki daha küçücük bir çocukken öldürürdüm kendimi. Oyun masasında ne denli zavallı bir yaratık olduğumu görüp de kendi kendime ateş püskürmeden edebilir miydim? Kumardan kendimi geri alamamamın asıl nedeni buydu işte. Şimdi her şeyi çok iyi anlıyorum. Bu en önemlinin yanında bana acı veren önemsiz bir de gururum vardı: Kumarda kaybetmemin beni Prens'in de (bu konuda benimle hiç konuşmamasına karşın), Versilov'un da, herkesin, Tatyana'nın bile karşısında küçük düşürdüğünü sanıyordum. Bir itirafım daha olsun: Bozulmuştum artık. Lokantada yedi tabaklık bir öğlen yemeğinden vazgeçmem güçtü. Matvey'i, İngiliz mağazasını, sürdürdüğüm kokuyu, alıştığım hiçbir şeyi bırakamazdım. Bu durum gözümden kaçıyordu ama, boş veriyordum. Şimdi yazarken yüzüm kızarıyor.

* * *

Yalnız başıma gelip, hiç tanımadığım insanların arasına karışınca önce masanın bir köşesine iliştim. Küçük küçük oynamaya başladım. Yerimi değiştirmeden iki saat kadar oynadım. Bu iki saat içinde ne kaybettim, ne de kazandım. Bir karışıklıktır gidiyordu. Elime geçen önemli birkaç fırsatı kaçırmıştım. Kızmamaya, soğukkanlılığımı, kendime güvenimi yitirmemeye çalışıyordum. Sonunda öyle oldu ki, bu iki saati boşuna geçirmiş oldum. Üç

yüz rubleden topu topu on-on beş ruble vermiştim. Bu dişe ırnağa dokunmaz sonuç fena halde canımı sıkıyordu. Üstelik iğrenç bir şey de olmuştu. Rulet masasında zaman zaman hırsızların bulunduğunu biliyordum. Elbette bu hırsızlar sokaktan gelmez, herkesin tanıdığı, bildiği oyuncuların arasından çıkar. Örneğin, oyun masasından hiç kalkmayan Aferdov'un bir hırsız olduğuna kesin inanıyordum. Şimdi de kentte kibirli kibirli dolaşiyor: Daha geçenlerde safkan iki at koşulu paytonuyla dolaşırken gördüm onu. Ama hırsızdır. Benden de çaldı. Bu olayı ileride anlatacağım. O gece girişi olmuştu işin: Masanın köşesinde oturduğum o iki saat süresince sol yanımda, Yahudi olduğumu sandığım pis kokan bir züppe oturuyordu. Bir yerde çalışıyor, birşeyler yazıyor, bastırıyordu. Bir ara yirmi ruble kazanmıştım. İki kırmızı banknot önümde duruyordu. Bir de ne görsem beğenirsiniz, o Yahudi elini uzatmış, oldukça sakin, banknotlardan birini önüne çekmiyor mu! Durduracak oldum onu, edepsiz bir tavırla, sesini hiç yükseltmeden, bu paranın kendisinin olduğunu şimdi para koyup bunu kazandığını söyledi. Konuşmayı bile kısa kesip öte yana döndü. İnadına o anda budala bir ruhsal durum içindeydim: Yüce bir düşünce gelmişti aklıma. Boş verip aceleyle kalktım. Onunla tartışmaya bile gerek görmedim. Yürüdüm başka yere geçtim. Kırmızı banknotu ona armağan etmiştim. Böyle bir yüzsüz hırsız parçasıyla uğraşacak zamanım yoktu. Oyun ilerliyordu. Önemi sonra anlaşılan korkunç hatam da bu olmuştu işte: Çekişmemize kulak misafiri olan sağımızdaki solumuzdaki birkaç oyuncu benim böyle kolay pes ettiğimi görünce belki beni hırsız sanmışlardı. Saat tam on ikiydi. Öteki odaya geçtim, yeni bir plan üzerinde düşünüyorum, kafa patlatıyordum. Tekrar masaya oturunca, kasada yarım imperial¹ yapturdım. Kırk kûsur imperialim olmuştu. Bütün paramı ona böldüm. Peşpeşe on kez Zero'ya dört yarım imperial oynayacaktım. "Kazanacağım, şansım iyi. Böyle oynamak daha iyi. Bu son olacak. Bir daha hiç oynamayacağım." İki saattir Zero'nun bir kez bile çıkmadığının farkındaydım. Öyle ki, sonunda kimse Zero'ya oynamaz olmuştu.

Dört yarım imperiali sessizce koydum, dişlerimi sıktım. Üçüncü seferde Zerşçikov, bütün gün hiç çıkmayan Zero'nun

1 1897'den önce 10, sonra 15 rublelik altın, madeni Rus parası.

kazandığını bildirdi. Çil çil kırk yarım imperial sayıp sürdüler önüme. Daha yedi kez oynamam gerekiyordu. Devam ettim. Başım dönmeye, çevremdeki her şey gözümün önünde dans etmeye başlamıştı.

Biraz önce yan yana oturduğumuz, masanın öte başında birkaç saattir aşırı bir heyecanla küçük küçük oynayan, durmadan da kaybeden kırmızı yüzlü, fraklı, kır saçlı, bıyıklı adama seslendim:

“Benim yanıma gelin! Burası şanslı!”

Bıyıklı adam korkulu bir hayretle masanın öteki ucundan,

“Bana mı söylüyorsunuz?” diye sordu.

“Evet, size söylüyorum! Orada oturursanız cebinizdeki son meteliğe kadar verirsiniz!”

“Size ne bundan, karışmayın işime lütfen!”

Ama artık tutamıyordum kendimi. Masada, tam karşımda orta yaşlı bir subay oturuyordu. Önümdeki para yığınına bakarak yanındaki arkadaşına,

“Acayip” dedi. “Zero! Hayır, dünyada oynamam Zero’ya.”

Zero’ya gene dört yarım imperial koyarken, “Oynayın albayım,” diye bağırdım.

Soğuk bir sesle karşılık verdi:

“Beni de rahat bırakın lütfen. Öğütlerinizle şişirmeyin kafamı. Çok bağınyorsunuz.”

“İyiliğiniz için söylüyorum. Şimdi gene Zero çıkacak, bahse var mısınız: On altınına, buyrun sürüyorum, tamam mı?”

On yarım imperial sürdüm ortaya.

Subay soğuk, kuru bir sesle,

“On altın mı?” dedi. “Pekâlâ. Ben de çıkmayacak, diyorum.”

“On louis, albayım.”

“On louis de ne oluyor?”

“Yani on yarım imperial, kibarcasını söyledim.”

“Yarım imprerialsa, yarım imperial deyin, doğru dürüst konuşamaz mısınız siz?.”

Kuşkusuz, bahsi kazanacağımı hiç ummuyordum: Otuz altıya karşı bir şansım vardı. Ama iki nedenle önermişim bu bahsi: Önce, gösteriş yapmaktı amacım. Sonra bir şeyle herkesin dikkatini üzerime çekmek istiyordum. Burada nedense beni kimsenin sevmediğini, üstelik bunu bir çeşit haz duyarak bana belli ettiklerini biliyordum. Rulet dönüyordu. Gene Zero çıktığında ne denli şa-

şırmıştı herkes! Heyecandan "ah!" diye haykırırlar bile olmuştu. Kazanmanın verdiği gurur iyice sarhoş etmişti beni. Yüz kırk yarım imperial daha sayıp sürdürdüler önüme. Zerkşçikov paranın bir bölümünü banknota çevirmek isteyip istemeyeceğimi sordu. Ulu-yarak birşeyler söyledim. Artuk sakın, anlaşılır bir biçimde konuşamıyordum. Başım dönüyordu, dizlerimde derman kalmamıştı. Bir tehlikeye doğru gittiğimi hissediyordum. Başka birşeyler daha yapmak, birisiyle daha herhangi bir şey için bahse girmek, birisine birkaç bin vermek istiyordum. Bilinçsizce ellerimle önümdeki kağıt, altın para yığınına örtüyor, ne kadar olduklarını saymaya bir türlü başlayamıyordum. Tam o anda, arkamda dikilen Prensle Darzan'ı gördüm. Sonra öğrendiğime göre, bütün paralarını öteki rulet evinde bırakmış, buraya yeni gelmişlerdi.

"Hadi Darzan," diye haykırdım, "işte size şans! Zero'ya oynayın!" Darzan kuru bir sesle karşılık verdi:

"Kaybettim, param yok."

Prens beni görmemiş, tanıımıyormuş gibi duruyordu.

Önümdeki altın yığınına göstererek,

"Burada var!" diye haykırdım. "Ne kadar istiyorsunuz?"

Darzan, yüzü kızarılarak bağırdı.

"Paranız yerin dibine batsın? Sanırım para isteyen olmadı sizden."

Zerşçikov kolumda çekeledi.

"Sizi çağırıyorlar!"

Demin bahiste on yanım imperialini aldığım albay bana sesleniyordu. Daha önce de, neredeyse küçümser bir tavırla birkaç kez seslenmişti.

Ona baktım. Öfkeden yüzü mosmor,

"Buyrun!" diye haykırdı. "Peşinizden mi koşmamı istiyorsunuz?! Sonra da almadığınızı söyleyeceksiniz. Sayın paranızı."

"Saymaya gerek yok albayım, inanıyorum size. Yalnız, böyle bağırmayın, kızmayın."

Önümdeki para yığınına düzelttim.

Albay öfkelenmişti.

"Rica ediyorum bayım, heyecanınızı gidip başkasının işine burunuzu sokarak yatıştırın. Beni rahat bırakın. Sanırım, birlikte domuz gütmelik sizinle. Ne diye samimi oluyorsunuz benimle?"

Sağdan soldan,

“Böylelerini niçin sokarlar buraya?” “Kimdir bu?”, “Kimin nesi olduğu belirsiz bir genç,” diye alçak sesle konuşmalar duyuluyordu.

Ama benim bir şeye kulak astığım yoktu. Rastgele oynamaya başlamıştım. Artık Zero’yu bırakmış, önüme gelen rakama oynuyordum. Bütün bir deste yüz rubleliği on sekizin üzerine koydum.

Arkamdan Prensın sesi duyuldu:

“Hadi gidelim Darzan.”

Arkama döndüm.

“Eve mi?” diye sordum. “Beni de bekleyin: Birlikte çıkalım. Daha oynamayacağım.”

Gene kazanmıştım. Büyük bir paraydı bu. Titreyen ellerimle altın paraları (saymadan hepsini birden) yan cebime sokmak istedim. Banknotları budalaca buruşturarak, ceplerime tıktırmaya başladım. Hemen sağımda oturan Aferdov’un tombul, yüzüklü elini benim yüz rublelik banknotlardan üçünün üzerine koyduğunu, onları örtmeye çalıştığını gördüm. O da benim gibi büyük oynuyordu.

Sert bir tavırla, tane tane konuşarak, ama oldukça yumuşak,

“İzin verin,” dedi, “sizin değil bunlar.”

Birkaç gün sonra o sonuçları getirmesi kaderde olan başlangıç buydu işte. Şimdi şerefim üzerine yemin ederim, bu üç yüz rublelik banknotlar benimdi. Ama kötü talihimden olacak, o zaman da bundan kuşku olmamasına karşın, gene de içimde küçük bir kuşku vardı. Dürüst bir kişi için ise bu yeter. Ben de dürüstümdür. Daha önemlisi Aferdov’un hırsız olduğunu o zaman bilmiyordum. Ne bir yerde karşılaşmıştık, ne de adını duymuştum. Yanılmış olabileceğimi, bu üç yüz rublenin sayılıp önüme sürülmüş banknotlardan ayrı olduğunu düşünmüştüm. Oyun sırasında önümdeki parayı hiç saymıyor, yalnızca elimle bir araya topluyordum. Aferdov’un önünde de sürekli para vardı. Hem tam benimkilerin yanındaydılar. Ama, onunkiler düzenli, sayılıydılar. Ayrıca, burada herkes tanıyordu Aferdov’u. Kendisini zengin biliyorlardı. Saygılı davranıyorlardı ona: Bütün bunlar etkilemişti beni. Bu kez de itiraz etmedim. Korkunç bir hataydı bu! Asıl kötü olan, heyecanlı olmamdı.

Dudaklarım öfkeden titreyerek,

“Ne yazık ki kesin bilmiyorum,” dedim. “Onları benim sandım.”

Bu sözlerim üzerine çevreden söylenenler oldu.

Aferdov, gururumu inciten bir tavırla,

“Böyle konuşabilmek için insanın, kesin olarak bilmesi gerekir,”

dedi, “oysa kesin olarak bilmediğinizi kendiniz söylüyorsunuz.”

Birkaç yerden,

“Kimdir bu? Ne biçim iş?” diye homurdanmalar duyuldu.

Öteden, sımaşık birinin olduğu belli bir ses yükseldi:

“İlk kez yapmıyor bunu! Demin de Rehberg’le on ruble için atıştı.”

“Yeter, yeter!” diye haykırdım. “İtiraz etmiyorum, alın! Prens... nereye gitti Prensle Darzan? Gittiler mi? Baylar, Prensle Darzan’ın nereye gittiğini göreniniz oldu mu?”

Sonunda, cebime koymaya yetiştiremediğim birkaç yarım imperial da elime alıp Prensle Darzan’ın peşinden koştum. Olayların iyi anlaşılması için kendime hiç acımadığımı, kendimi, o anda olduğum gibi, en iğrenç yanlarımla yazdığımı okuyucu görüyor dur sanırım.

Prensle Darzan, bütün seslenişlerime, bağırmağlarım aldırış etmeden merdivenlerden iniyorlardı. Arkalarından yetişmiştim. Ama kapıcının önünde bir an durdum (kim bilir niçin). Adamın eline üç yarım imperial sıkıştırdım. Şaşkın şaşkın yüzüme baktı, teşekkür bile etmedi. Ama bir şeyi umursadığım yoktu, Matvey de olsaydı orada, kuşkusuz bir avuç dolusu altın da ona verirdim. Evet, bunu yapmak istiyordu canım ama, koşarak dışarı çıktığımda, buraya gelince onu serbest bıraktığımı anımsadım. Bu arada Prens’in kızıağı geldi, bindiler.

“Ben de sizinle geliyorum Prens, sizin eve geliyorum!” diye bağırdım.

Bir yandan da kapının perdesini tutmuş, içeri girmek için açmaya çalışıyordum. Ama bir an, Darzan’ın yanımdan atlayıp kızıağı bindiğini gördüm. Arabacı avcumda sıkıttığım perdeyi çekip kurtararak örttü.

Öfkeyle,

“Allah kahretsin!” diye haykırdım.

Darzan binsin diye, uşak gibi perdeyi açmış durumuna düşmüştüm. Prens,

“Evet!” diye seslendi arabacıya.

Kızağın arkasından tutunup, avazım çıktığına,
“Dur!” diye bağırdım.

Ama at kızağı birden hızla çekince karın içine yuvarlandım. Prensle Darzan bu halime güldüler gibi bile gelmişti bana. Düştüğüm yerden hemen kalktım. Orada müşteri bekleyen sıkıca bir at koşulu kızağa bindim. Zavallı hayvanı habire kırbaçlatarak hızla Prensine evine yollandım.

* * *

Bir ruble vereceğimi söylememe karşın, sıksa at sanki inadına istediğim kadar hızlı çekmiyordu kızağı. Arabacı durmadan kırbaçlıyordu onu. Kuşkusuz, bir rublenin hatırı içindi bu. Kalbim duracak gibi çarpıyordu. Arabacıyla birşeyler konuşmayı denedim. Konuşmıyordum bir türlü, ağzımdan homurdanıyormuşum gibi, anlaşılmasız birtakım sesler çıkıyordu. Koşar adımlarla Prensine odasına girdiğimde böyle bir ruhsal durum içindeydim işte! Kendisi de yeni gelmişti. Darzan'ı evine bırakmıştı. Yalnızdı. Yüzü bembeyaz, düşünceli, çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Bir daha söyleyeyim: O gece çok para kaybetmişti. Dalgın, şaşkın baktı bana.

Yüzünü buruşturarak,

“Gene mi siz!” dedi.

Tıkanarak,

“Sizinle her şeyi kesip atmak için, bayım!” diye karşılık verdim. “Bana karşı nasıl böyle davranabildiniz?”

Soru dolu bakışlarla yüzüme bakıyordu.

“Darzan'la gideceğinizi söyleyebilirdiniz. Atı birden sürüp beni...”

Gözlerimin içine bakıp güldü.

“Ah, evet,” dedi, “karların içine yuvarlanmış olacaksınız.”

“Bunun karşılığı ancak düelloya çağırmaaktır. Önce hesabımızı görelim.”

Heyecandan titreyen ellerimle paralan çıkarıp kanepenin, mermer masanın, açık bir kitabın üzerine avuç avuç yığmaya başladım. Birkaç madeni para halının üzerine yuvarlandı.

“Ah, evet, yanılmıyorsam kazandınız?... Tavırlannızdan belli zaten.”

O ana dek böyle küstahça hiç konuşmamıştı benimle. Yüzüm bembeyazdı.

“Ne kadar var... burada bilmiyorum... saymak gerek. size borcum üç bin kadar... söyleyin ne kadar? Daha az mı, çok mu?”

“Ödemeniz için zorlamıyorum sizi.”

“Olmaz, borcumu ödemek istiyorum, nedenini de biliyorsunuz. Şu yüzlük destede bin ruble var. Biliyorum. Bakın!” Titreyen ellerimle saymaya başladım ama, yapamadım, bıraktım. “Saymaya değmez, biliyorum, tam bin ruble var burada. Bu bin rubleyi kendime ahyorum. Geri kalanın tümünü, bütün bu yığınları borcuma karşılık, borcumun bir bölümüne karşılık alın: Sanıyorum iki bin, belki daha çok var!”

Prens dişlerini gösterdi.

“Gene de bin rubleyi kendinize alıyorsunuz öyle mi?”

“Gerekli mi size? Bu durumda... İstemiştim ki... bunun da bana kalmasına ses çıkarmayacağınızı sanıyordum.. gerekliyse buyrun...”

“Hayır!”

Beni küçümser bir tavırla öte yana döndü. Odanın içinde doluşmaya başladı. Yüzünde korkunç bir anlatımla birden bana döndü:

“Bu parayı bana getirmek nereden esti aklınıza?” diye haykırdı.

Ben de bağırarak karşılık verdim:

“Sizden hesap sorabilmek için yapıyorum bunu!”

Büyük bir öfke içinde ayaklarını yere vurarak,

“Artık sıkılmaya başlayan sözlerinizle, tavırlarınızla defolun gidin başımdan!” diye bağırmağa, başladı. “İkinizi de, sizi de Versilov'unuzu da çoktandır kovmak istiyordum zaten.”

“Çıldırılmışsınız siz!” diye haykırdım.

Gerçekten çıldırıştı sanki.

“İkinizin de boş, ama gösterişli sözlerinizle canımı sıktığınızı yetti artık! Örneğin dürüstlük üzerine söyledikleriniz! Tuh! Ne zamandır istiyordum sizden kurtulmayı... Bu anın geldiğine çok, çok sevindim. Kendimi zorunlu hissediyordum. Sizi evime almak zorunda kaldığım için yüzüm kızarıyordu... İkinizi de! Ama artık size bağımlı hissetmiyorum kendimi! Bunu bilin! Versilov'unuz beni kışkırtıp Ahmakova'nın üzerine saldırttı. Hakaret ettirdi ona... Bundan sonra dürüstlükten söz etmeyin bana. Şerefsiz insanlarsınız siz... ikiniz de, ikiniz de. Bir de benden para almaya utanmıyor muydunuz?...”

Gözlerim kararıyordu. Alçak sesle:

“Bir arkadaş gibi alıyordum,” diye başladım. “Kendiniz vermek istediniz, ben de içtenliğinize güvendim...”

“Arkadaşınız değilim ben sizin! Onun için vermiyordum, nedenini kendiniz de pekâlâ biliyorsunuz.”

“Versilov’a borcunuza karşılık alıyordum. Kuşkusuz budalaca bir şey bu, ama ben...”

“Versilov’un hesabına ondan izinsiz benden para alamazdınız. Ben de o izin vermeden onun parasını size veremezdim... Kendi paramı veriyordum. Siz de biliyordunuz bunu. Bile bile alıyordunuz! Evimde iğrenç bir komedinin oynanmasına göz yumuyor, sabrediyordum.”

“Neyi biliyordum? Hangi komediden söz ediyorsunuz? Niçin veriyordunuz bana para?”

Gözlerimin içine bakarak bir kahkaha attı.

“*Pour vos beaux yeux mon cousin!*”¹

“Allah kahretsin!” diye haykırdım. “Alın hepsini, işte bin ruble daha! Artık bir alıp vereceğimiz kalmadı, öyleyse yarın...”

Zengin olabilmek için kendime ayırdığım yüzlük desteyi ona doğru fırlattım. Deste ceketine gelip yere düştü. Hızla, üç geniş adım atıp karşıma dikildi.

Sert bir sesle tane tane konuşarak,

“Bir aydır paramı alırken kız kardeşinizin benden gebe kaldığını bilmediğinizi iddia edecek kadar cesaretiniz var mı?” dedi.

“Ne?” diye haykırdım. “Ne?”

Birden dizlerimin bağı çözülmüş, dermansız, kanepeye yığılmışım. Sonra anlattığına göre, bir anda yüzüm çarşaf gibi bembeyaz kesilmiş. Aklım durmuştu. Anımsıyorum, bir şey söylemeden birbirimizin yüzüne bakıyorduk. Sanki bir dehşet anlatımı esti yüzünde. Birden eğildi, omuzlarımdan yakalayıp düşmemem için tuttu beni. Dudaklarında donup kalmış gülümsemeyi anımsıyorum. Bir inanamama, bir şaşkınlık vardı bu gülümsemede. Evet, sözlerinin bu denli etkili olacağını hiç beklemiyordu. Suçlu olduğuma inanıyordu çünkü...

Bayılmışım. Ama bir dakikalığına. Hemen ayıldım. Ayığa kalktım. Yüzüne bakınca aklım başıma geldi. Bunca zamandır uyuyan

1 Güzel gözleriniz için kuzenim.

aklıma tüm gerçek bir anda dolmuştu. Bunu önceden söyleselerdi, "o anda onu ne yapardın?" diye sorsalardı, kuşkusuz "parça parça ederdim" diye karşılık verirdim. Ama hiç de öyle olmamıştı. Iradem dışındaydı her şey: Birden iki elimle yüzümü kapayıp hıçkırarak hıçkırarak ağlamaya başlamıştım. İstemedim! .. Genç delikanlı bir anda bebekleşmişti... Demek hala bir bebeklik vardı içimde. Kanepenin üzerine kapanmış ağlıyordum. "Liza! Liza! Zavalı, talihsiz Liza!" Prens bir anda anlamıştı içten olduğumu.

Aşırı üzgün bir sesle:

"Tanrım!" diye haykırdı, "çok suçluyum. Yere batasınca kötümserliğim yüzünden sizinle ilgili ne kötü şeyler düşünüyordum... Bağışlayın beni Arkadiy Makaroviç!"

Birden ayağa fırladım. Bir şey söylemek istiyordum. Karşısına dikildim, ama bir şey söylemeden koşarak çıktım odadan. Bir dakika sonra sokaktaydım. Koşa koşa eve geldim. Hangi yoldan, nasıl geldiğimi anımsamıyorum. Karyolanın üzerine attım kendimi, yüzümü yastığa gömdüm. Karanlıkta düşündüm, düşündüm. Böyle anlarda iyi, gerektiği gibi bir türlü düşünemez insan. Aklım iplik iplik olmuş, dağılmıştı sanki. Anımsıyorum, içinde bulunduğum durumla uzaktan yakından ilgisi olmayan bambaşka bir şeyi düşünmeye başlamıştım. Tanrı bilir neydi bu. Ama iç sızısı ile felaket birden gene acı vererek anımsatmışlardı kendilerini. Gene ellerimi ovuşturarak "Liza, Liza!" diye sesli sesli ağlamaya başlamıştım. Ne zaman, nasıl uykuya daldığımı anımsamıyorum. Derin, tatlı bir uykuydu bu.

VII

Sabah sekizde uyandım. Aceleyle kapıyı sürgüledim, pencerenin dibine oturup düşünmeye başladım. Saat dokuza kadar oturdum. Hizmetçi kadın iki kez çalmıştı kapıyı. Kovmuştum onu. Sonra saat on birde gene çaldı kapı. Gene öfkeyle bağırdım. Bu kez gelen Liza idi. Onunla birlikte hizmetçi kadın da girdi. Kahve getirmişti. Hemen sobayı yakmaya koyuldu. Kovmak olmazdı onu. Sobaya odunları yerleştirirken, üflerken, tutuşturmaya çalışırken ben, dappdaracak odamda geniş ahlamlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, Liza'yla göz göze gelmemeye çalışıyordum. Hizmetçi kadın,

insanın aklına durgunluk verecek bir yavaşlıkla yapıyordu işini. Zaten hizmetçi kadınların tümü, efendilerinin onların yanında konuşmadıklarını fark ettiklerinde hep böyle yaparlar. Liza pencerenin önündeki sandalyede oturmuş, bana bakıyordu.

“Kahven soğuyor”, dedi.

Başımı kaldırıp baktım. En küçük bir sıkılganlık yoktu yüzünde. Tam bir huzur vardı. Dudaklarında gülümsemeyi andırır bir şey bile dolaşıyordu.

Artık dayanamadım,

“Kadın kısmından başka ne beklenir!” diye bağırdım.

Hizmetçi kadın sonunda tutuşturmuştu sobayı. Odayı toplamaya koyulmuştu. Öskeyle kovdum onu. Kapıyı sürgüledim.

Liza,

“Söylesene,” dedi, “niçin gene sürgüledin kapıyı?”

Geçip karşısına dikildim.

“Liza,” diye haykırdım “beni böyle aldatabileceğin hiç aklıma gelmezdi!”

Nasıl başlayacağımı düşünmemiştim bile. Gözlerimde bu kez yaş yerine öfkeli bir anlatım vardı. Yüreğime hiç beklemediğim acı bir duygu saplanmıştı. Liza'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bir yanıt vermedi, ta gözlerimin içine bakmayı sürdürüyordu.

“Dur Liza, dur. Ah, ne aptalmışım ben! Ama gerçekten aptal sayılabilir miyim? Tüm imalar ancak bir noktada toplandılar. Düne kadar nasıl, nereden bilebilirdim? Stolbeyeva'ya, şu Darya Onisimovna'ya sık gitmenden... Nasıl böyle bir sonuç çıkarabilirdim ki? Seni güneş kadar parlak, lekesiz, tertemiz sanıyordum. Liza, aklıma böyle bir şey nasıl gelebilirdi? Nasıl? Anımsıyor musun, iki ay önce onun evinde görmüştüm seni, güneş altında yürümüştük. Mutluyduk... o zaman var mıydı bir şey? Var mıydı?”

Başını “evet” anlamına salladı.

“Demek o zaman da aldatıyordun beni! Benim budalalığımдан olmadı bu Liza. Budalalığım değil bunun nedeni. Yüreğimin bencilliği ile belki bir de, kutsallığa olan inancımдан oldu. Ah, hepimizin benden sınırsız yücelerde olduğunuzu sanıyordum. Öyle değilmiş meğer! Sonra, dün bütün gün yinelenen imalara karşın, gene anlayamadım... Öyle ya, dün kafam bambaşka şeylerle doluydu!”

Birden Katerina Nikolayevna'yı anımsamıştım. Müthiş bir acı

saplandı yüreğime. Yüzüm kıpkırmızı oldu. O anda iyi, hoş olma-
ma olanak yoktu.

Liza sessiz, cana yakın bir tavırla,

“Ne için kendini bağışlatmaya çalışıyorsun?” diye sordu. “Bir kabahatin için kendini bağışlatmaya acele ediyor gibisin. Nedir suçun?”

Sesinde aşırı bir güven vardı.

“Ne demek, nedir suçun? Şimdi ne yapabilirim ben? Yalnız bu sorunun yanıtını bilseydim yeterdi! “Nedir suçun?” diyorsun. Ne yapacağımı, ne edeceğimi bilemiyorum!.. Bir ağabeyin bu durumda ne yapması gerektiğini bilmiyorum... Tabancayı günahkârın şakağına dayayıp, onu kız kardeşiyle evlenmek zorunda bıraktıklarını biliyorum... Dürüst bir insanın yaptığı gibi yapacağım ben de! Gel gör ki, dürüst insanların böyle bir durumda ne yaptıklarını bilmiyorum!.. Niçin? Biz soylu değiliz çünkü. Oysa o bir prens. Yapacağını yapar: Bizim gibi dürüst insanları dinlemez bile. Seninle kardeş bile değiliz. Bir kölenin soyadsız piçleriyiz, o kadar. Prensler kölelerle evlenir mi hiç? Ah, ne iğrenç bir şey bu! Üstelik oturmuş, şaşkın şaşkın yüzüme bakıyorsun.”

Liza gene kızardı.

“Acı çektiğine inanıyorum. Ama çok acele ediyorsun. Kendini üzüyorsun.”

“Acele ediyorsun mu dedin? Sence yeterince geç kalmadım mı yani? Bunu sen mi söylüyorsun Liza? Sen mi?” -lyice öfkelenmiş-
tim artık- “Ne çok yüz karası sürüldü bana! O Prens beni ne çok küçük görüyor, benden için için ne çok iğreniyor olmalıydı! Ah, şimdi her şeyi anlıyorum. O sahne apaçık gözlerimin önünde. Aranızdaki ilişkiyi çoktan fark ettiğimi, ama sustuğumu, hatta bununla övündüğümü, burnumun büyüdüğünü düşünüyor olmalıydı. Benim için böyle düşünüyordu kuşkusuz! Kız kardeşime, kız kardeşimin yüz karasına karşılık ondan para aldığımı düşünüyor-
du! Onun için iğrenç olan benim bu durumumu görmeyi işte. Bütün kalbimle hak veriyorum ona. Bir alçağı, (onun ağabeyi diye) her gün kabul etmek, üstelik bir de onunla dürüstlükten söz etmek... onunki gibi bir yürek bile olsa, dayanamaz buna, kurur. Sen bütün bunlara göz yumdun! Uyarmadın beni! Benden Stebelkov'a söz edecek kadar, Versilov'la ikimizi kovmayı çoktandır düşündüğünü yüzüme karşı söyleyecek kadar küçük görüyordu be-

ni. Ya o Stebelkov! "Anna Andreyevna da Lizaveta Makarovna gibi kız kardeşinizdir..." Bir de arkamdan, "Benim param daha iyidir", diye seslenmesi yok mu! Ya ben, ya ben... onun evinde kanepelerin üzerine yayılıyor, dengiymişim gibi, tanıdıklarına konuk gidiyordum... hepsinin Allah belasını versin! Sen de bütün bunlara göz yumuyordun! Dün akşam bana yaptıklarından sonra Darzan da anlamıştır, şimdi o da biliyordur... Benden başka herkes biliyor!"

Liza sözümü kesti:

"Hiç kimse hiçbir şey bilmiyor. Tanıdıklarından birine bile söylemedi. Söyleyemezdi. Stebelkov'a gelince, bu adamın onu ezdiğini biliyorum. Ayrıca, Stebelkov ancak birşeylerden kuşkulanyor olabilir, o kadar... Senin için ise birkaç kez bir şeyden haberin olmadığını söylemişim ona. İnaniyordu da. Ama dün gece aranızda neden, nasıl bir olayın geçtiğini bilmiyorum."

"Oh, neyse ki dün gece hesabı kestim onunla. Üstümden bir yük atmış oldum! Annem biliyor mu Liza? Benim de sorduğum şeye bak: Dün, evet dün nasıl kükremişti bana!... Ah, Liza! Her bakımdan haklı mı görüyorsun kendini. Şöyle ya da böyle, kendini birazcık olsun suçlu bulduğun bir nokta yok mu? Şimdi bu duruma ne diyeceklerini de, senin ne düşündüğünü, yani ağabeyin, annen, baban için ne düşündüğünü de bilmiyorum... Versilov'un haberi var mı?"

"Annem bir şey söylemedi ona. Hiç sormaz zaten. Sormayı hiç sevmez."

"Hem biliyor, hem bilmek istemiyor. Ona pek yakışan bir tavır bu! Olsun varsın. Budala ağabeyin tabancadan söz edince gül ona, ama annem, ya annem? Bunun anneme bir hakaret olacağını düşünemedin mi, Liza? Bütün gece hep bu yüzden acı çektim. Şimdi annemin aklına gelecek ilk düşünce şu olacak: "Ben de bir zamanlar günahkâr olduğum için böyle oldu. Anasına bak kızını al!"

Liza,

"Ne kalpsiz, gaddarca konuşuyorsun!" diye haykırdı.

Gözleri yaşarmıştı, kalkıp hızlı adımlarla kapıya yürüdü.

Kolundan yakaladım.

"Dur, dur!" diye bağırdım.

Yerine oturttum onu. Ben de yanına oturdum. Kolunu bırakmıyordum.

"Buraya gelirken her şeyin böyle olacağını, suçu üzerime alma-

mı isteyeceğini biliyordum. Al işte, suç bende, kabul ediyorum. Demin gururumdan susuyordum. Bir şey söylemiyordum. Ama kendimden çok annemle sana acıyorum..”

Sözlerinin sonunu getiremedi. Birden hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

“Yeter Liza, yeter. Kes! Kes... Senin yargıcın olamam ben. Liza söyle bana, çoktan beri mi biliyor annem?”

Liza başını önüne eğdi, alçak sesle,

“Sanıyorum, dedi. Ama ben daha yeni, o iş olunca söyledim ona.”

“Ne dedi?”

Liza sesini daha da alçalttı.

“Dayan!” dedi.

“Ah, Liza, evet, ‘dayan!’ Kendine bir şey yapma, Tanrı yardımcın olsun!”

Liza gene bakışlarını yüzüne kaldırıp güven dolu bir sesle,

“Yapmam, dedi. İçin rahat olsun. Hiç de senin sandığın kadar zayıf değilim.”

“Liza, sevgili kardeşim. Farkındayım, haberim yoktu... Ama bir şey öğrendim şimdi. Seni ne çok sevdiğimi. Yalnızca bir şeyi anlamıyorum, Liza: Onun nesini sevdin? Böyle bir insanı nasıl sevebildin? İşte bunu aklım almıyor!”

Liza sessiz gülümsedi.

“Gece bunun için de acı çektin sanırım?”

“Dur Liza, aptalca bir soru bu, gülüyorsun. Gül, gül ama, kabul et, buna şaşmamak elde değildir: Seninle o birbirinize öylesine karşıt yaradılıştasınız ki! O -iyice öğrendim, içini dışını biliyorum-karamsar, kuşkucu bir insan. Belki çok iyi yüreklidir. Bu yanını bırakalım şimdi. Önce, her şeyde kötüyü görmeye son derece yatkındır (bu bakımdan bana benzer!) Soyluluğa tutkulu bir saygısı var. Buna bir diyeceğim olamaz. Anlarım, ama ülküde olursa. Oh, pişmanlığa büyük bir eğilimi var. Günleri durmadan kendi kendine lanet okumakla, pişmanlık duymakla geçer. Ama gene de hiç düzelmez. Bu bakımdan da bana benziyor sanırım. Binlerce kör inanç, aldatıcı düşünce var kafasının içinde, tek gerçek düşünce yok! Büyük bir utku arıyor, değersiz şeylerle uğraşiyor. Sen gene kusuruma bakma Liza, bir budalayım ben. Böyle konuşmakla sana hakaret etmiş oluyorum. Biliyorum bunu. Anlıyorum.”

Liza gülümsedi.

“Söylediklerin doğru. Benim yüzümden çok kızgınsın ona, bunun için onunla ilgili söylediklerinin tümü yanlış. Ta başından sana karşı güvensizdi, göremiyordun bunu. Bana karşı ise daha Luga’dan beri...” -Liza kendi kendine konuşuyormuş gibi dalgın, sürdürüyordu konuşmasını- “Luga’dan bu yana yalnızca beni görüyordu gözü. Evet, kötümser, kuşkucudur. Ben olmasaydım aklını bile yitirebilirdi. Beni bırakırsa ya deli olur, ya tabancayı şakağına dayayıp canına kıyar. Sanırım bunu kendi de anladı, biliyor... Evet, çok zayıftır. Ama böyle zayıf yaradılışlı insanlar bazen büyük güç isteyen işlerin üstesinden gelebilirler... Tabancadan söz ederken ne garip konuştun Arkadiy: Böyle bir şeyin hiç gereği yok. Ne olacağını biliyorum. Ben onun arkasından koşmuyorum, o benim arkamdan koşuyor. Annem ağlayarak, ‘Onunla evlenirsen mutsuz olursun,’ diyor, ‘sana olan sevgisi, aşkı kısa süre sonra sönüp gider.’ Buna inanmıyorum. Belki mutsuz olurum, ama bana olan sevgisi sönmez. Şimdiye dek onun evlenme önerilerine bu nedenle değil, başka bir nedenle “hayır”, dedim. İki aydır kabul etmiyordum. Ama bugün birden evet, seninle evleneceğim dedim. Biliyor musun Arkadiy’ciğim, dün (gözleri ışıltı ışıltı, birden kollarını boynuma doladı), dün Anna Andreyevna’ya gidip büyük bir açık yüreklilikle yüzüne karşı onu sevemeyeceğini söyledi... Evet, söylenecek her şeyi söyledi. Artık o iş kapandı! Onunla evlenmeyi hiçbir zaman istememiştir. Bütün bunlar Prens Nikolay Ivanoviç’in başının altından çıktı. Bir de şu iki canavar sıkıştırıyorlardı onu: Stebelkov ile öteki.. İşte bunun için bugün evet dedim. Sevgili Arkadiy, gidip onu görmeni istiyor. Dün olanlar gururunu incitmesin: Bugün biraz keyifsiz, dışarı çıkmayacak. Gerçekten rahatsız. Numara yapıyor, diye bir şey gelmesin aklına. İsrarla gönderdi beni buraya. Sana ihtiyacı varmış. Çok şeyler söyleyecekmiş sana. Burada, senin odanda olamazmış. Hadi şimdilik hoşçakal! Ah, Arkadiy, söylemekten bile sıkılıyorum ama, gene söyleyeceğim. Buraya gelirken, beni artık sevmeyeceksin diye çok korkuyordum. Durmadan dua ediyordum, haç çıkarıyordum. Oysa öylesine iyi yürekli, candansın ki! Bunu hiç unutmayacağım! Şimdi anneme gidiyorum. Seryoja’yı az da olsa sev, olur mu?

Sevgiyle kucakladım onu,

“Sanırım çok güçlü bir kişiliğin var Liza,” dedim. “Evet, senin

onun arkasında değil, onun senin arkanda koştuğuna inanıyorum. Yalnız gene de...”

Liza önceki gibi çapkın çapkın gülümsedi. Sözümün sonunu o getirdi:

“Yalnız gene de, ‘böyle bir insanı nasıl sevebildin?’ Bunu aklım almıyor işte!” Sonra beni pek güzel taklit ederek yineledi:

“Bunu aklım almıyor işte!”

Böyle söylerken benim her zaman yaptığım gibi, işaret parmağını da kaldırmıştı. Gülüştük. Ama o gidince arkasından gene acı çekmeye başladım.

* * *

Burada yalnızca kendim için not edeceğim: Liza gittikten sonra, en beklenilmedik düşüncelerin sürüyle kafama üşüştükləri dakikalar oldu. Bu hoşuma da gidiyordu. “Niçin böyle yıpratıyorum kendimi, diye geçiriyordum içimden? Ne oluyor bana? Herkes kendi derdinde. Liza’nın başına gelen ne? Ne oldu ona? ‘Ailenin onurunu’ mu kurtarmam gerekiyor? Bunları, o anda bile öfke ile iyilik düşüncelerinin içimde ne denli belirsiz, birbirine karışık olduklarını göstermek için yazıyorum. Yalnızca bir duygu rahatlatıyordu beni: Liza’nın da annemin de mutlu olduklarını biliyordum. Onları anımsayınca içgüdüsel olarak doğuyordu bu duygular içimde. Onların iyi olduklarını hissediyordum.”

Şimdiden söyleyeyim, o günden felakete, hastalanmama dek geçen zaman içinde olaylar o denli baş döndürücü bir hızla birbirini kovaladılar ki, şimdi bile, o günleri anımsamadıkça, bu olayların karşısında nasıl durabildiğime, nasıl beni ezip geçmediklerine şaşıyorum. Ama zekâmı, dahası duygularımı o denli zayıflattım ki, sonunda artık dayanamayıp bir suç işleseydim (ha işledim, ha işleyecektim zaten) sanırım jüri suçsuz bulurdu beni. Her ne kadar o zamanlar düşüncelerimde, duygularımda pek az bir düzen olduğunu önceden anımsatmak zorundaydım da, her şeyi kesin bir sıra, düzen içinde anlatmaya çalışacağım. Olaylar rüzgâr gibi hızla gelip geçiyor, düşünceler kafamın içinde kuru sonbahar yaprakları gibi savrulup duruyordu. Başkalarının düşüncelerini benimsemiş, onlarla ayakta duruyorken bir konuda kendim karar vermem gerektiğinde, benim olan düşünceyi nerede bulacaktım? Yol gösterenim yoktu. Her şeyi rahat rahat konu-

şabilmemiz için Prense akşam gitmeye karar vermiştim. Gün bo-
yu evden çıkmadım. Hava daha yeni kararıştı ki, kent postası-
yla Stebelkov'dan bir mektup daha aldım. Üç satırlık bir pusulaydı
bu. İsrarla, "son derece inandırıcı", yarın sabah saat on birde 'çok
önemli birtakım işler" için ona uğramamı istiyor, "bunun çok
önemli olduğunu kendiniz de göreceksiniz" diye ekliyordu. Biraz
düşündükten sonra olacaklara göre hareket etmeye karar verdim.
Yarına daha çok vardı.

Saat sekiz olmuştu. Çoktan Prense gitmem gerekirdi ama, Ver-
silov'u bekliyordum. Çok şey anlatmak, söylemek istiyordum
ona. Yüregim yanıyordu. Ama Versilov gelmedi. Annemle Li-
za'nın yanına gitmem ise şimdilik olmazdı. Hem Versilov'un bü-
tün gün orada olmadığı duygusu vardı içimde. Yayan yola çıktım.
Ancak yolda dünkü bodrum kat meyhanesine bakmak geldi aklı-
ma. Versilov tam dünkü yerinde oturuyordu. Garip bir biçimde
gülümseyip, gene garip bir biçimde yüzürne baktıktan sonra,

"Buraya geleceğin içime doğmuştu", dedi.

Gülümseyişi hiç de iyi yüreklilik yansıtmıyordu. Şimdiye dek
böyle bir gülümseme görmemişim yüzünde.

Masaya oturdum. Prënsle Liza arasındaki durumu da, dün gece
ruletten sonra Prens'in evindeki olayı da anlattım. Oyunda kazan-
dığımı söylemeyi de unutmamıştım. Büyük bir ilgiyle dinliyordu
beni. Prens'in Liza ile evlenmek kararında olduğunu iki kez yine-
letti bana.

"*Pauvre Efant*¹ bununla bir şey kazanmayacaktır Liza. Bunun
gerçekleşmemesi de çok olasıdır... Gerçi bunu yapabilir de..."

"Bir dost olarak söyleyin, bunu biliyor, bekliyordunuz, değil
mi?"

"Dostum, nasıl bekleyebilirdim? Zavallı bir kızın bile olsa,
duygularıyla, başkasının vicdanıyla ilgili bir durum var ortada.
Bir daha söylüyorum sana: Zamanında başkalarının vicdanlarıyla
yeterince uğraştım. En sıkıcı, rahatsız edici bir uğraştır bu! Li-
za'nın kötü duruma düştüğünü görürsem ona, elimden geldiğin-
ce, gücüm yettiğince yardım etmekten geri kalmam. Ya sen dos-
tum, sen de bunca zaman birşeyler sezinlemedin mi?"

Pancar gibi kızarmıştım,

1 Zavallı çocuk.

“Nasıl, diye haykırdım, Liza ile Prensin ilişkisini bildiğimden bir damlacık bile olsa kuşkulanyorken, bunun yanında, Prensten para aldığımı da görüyorken, benimle nasıl konuşabiliyor, yanımda oturabiliyor, elinizi bana uzatabiliyordunuz? Bir alçak saymak zorunda olduğunuz beni karşınızda görmek iğrendirmiyor muydu sizi? Çünkü bahse girerim, her şeyi bildiğimden, Prensten kız kardeşime karşılık para aldığımdan kuşkulanyordunuz!”

Gülümsedi Versilov.

“Gene vicdan sorunu”, dedi.

Sonra esrarlı bir duygululukla, tane tane konuşarak,

“Nereden?” diye ekledi. “Dün senin ülkünü kaybetmekten korktuğun gibi, benim de duygulu, dürüst çocuğumun yerine bir alçakla karşılaşmaktan korkmadığımı nereden biliyorsun? Bundan korktuğum, çekindiğim için bunu sana sormayı hep erteliyordum. Niçin tembellik ya da bayağılık yerine, bunlardan daha masum, aptalca bile olsa, daha bir soylu şeyin varlığını ummak olmasın içimde. *Que diable!*¹ Çoğunlukla soylu değil, aptal olurum ben. Sende bu çeşit eğilimler olduktan sonra ne yararın olurdu bana? Böyle durumlarda insanın karşısındakini inandırmaya, doğru yola sokmaya çalışması bayağı bir davranıştır. Düzelsen bile, gözümde tüm değerini yitirirdin..”

“Ya Liza'ya acıyor musunuz, söyleyin, acıyor musunuz?”

“Çok acıyorum yavrucuğum. Böylesine duygusuz olabileceğim kanısına nereden vardın? ... Tersine, bütün gücümle çalışıyorum... Sen nasılsın bakalım, işlerin nasıl?”

“Benim işlerimi bırakalım şimdi. Benim işlerim yok artık. Bakın ne soracağım size, Prensin Liza ile evleneceğinden niçin kuşku duyuyorsunuz? Dün Anna Andreyevna'ya gidip, onu sevemeyeceğini açıkça söylemiş... anlayacağınız, bu budalaca işin olamayacağını açıklamış... onları evlendirmek düşüncesi Prens Nikolay Ivanoviç'in başının altından çıkmış zaten. O da gidip Anna Andreyevna'ya böyle bir şeyin olamayacağını bildirmiş.”

Versilov meraklanmıştı.

“Öyle mi? dedi. Ne zaman oldu bu söylediğin? Kim anlattı sana bunu?”

Bütün bildiklerimi anlattım.

1 Allah kahretsin.

Kendi kendine birşeyler düşünüyormuş gibi dalgın,

“Hım... dedi. Demek bir başka açıklamadan yaklaşık bir saat önce oldu bu... Hım... Her ne kadar şimdiye dek bunun da onun da hiçbir zaman hiçbir şey yapmadıklarını ve söylemediklerini biliyorsam da... kuşkusuz, böyle bir açıklama, konuşma geçmiş olabilir aralarında... Kuşkusuz, bir şeyi açıklamak için iki sözcük yeter de artar. Ama şimdi (birdenbire tuhaf tuhaf gülümse-di) hiç umulmadık bir haberle şaşırtacağım seni: Senin Prens Anna Andreyevna'ya evlenme önerseydi Anna Andreyevna hiç düşünmeden hayır, derdi. Anna Andreyevna'yı çok sevdiğin anlaşıyor. Çok değer veriyorsun ona. Değil mi? Senin iyi bir insan olduğunu gösterir bu. Şunu söyleyince de pek sevineceksin kuşkusuz: Evleniyor, dostum. Benim bildiğim Anna Andreyevna işe, kesin evlenecektir. Kuşkusuz ben de evet diyeceğim bu evliliğe.”

Çok şaşırmıştım.

“Evleniyor mu?” diye haykırdım. “Kiminle?”

“Bil bakalım. Fazla üzmemeyim seni hadi: Prens Nikolay Ivanoviç'le. Senin sevgili ihtiyarınla.”

Versilov yavaş yavaş, tane tane konuşarak sürdürdü konuşmasını:

“Bu düşünce çoktandır kafasında olsa gerek. Kuşkusuz ustaca, her yandan işledi ihtiyarı. Sanıyorum Prens Seryoja'nın ziyaretinden bir saat sonra oldu bu. (Görürsün ya, tam zamanında almıştı orada soluğu) Anna Andreyevna gitti, Prens Nikolay Ivanoviç'e evlenme önerdi.”

“Nasıl, 'evlenme önerdi?' Prens ona evlenme önerdi demek istiyorsunuz yanılmıyorsam.”

“Hayır! Anna Andreyevna, evet Anna Andreyevna'nın kendisi önerdi. Prens müthiş heyecanlıymış o anda. Şimdi hep oturuyor, bunu daha önce kendi nasıl oldu da düşünemedi diye şaşırp duruyormuş. Duyduğuma göre, birazcık hastalanmış bile... heyecandan olsa gerek.”

“Size bir şey söyleyeyim mi, pek alaylı konuşuyorsunuz... Neredeyse inanmayacağım anlatuklarınıza. Öyle olmasa bile, bir kız nasıl evlenme önerir? Ne söylemiş?”

Versilov birden ciddi bir tavır takındı.

“İnan dostum, yürekten seviniyorum,” dedi. “Evet, yaşlıdır,

ama evlenmek isterse ne yasalara ne de törelere ters bir Şey yapmış olur. Anna Andreyevna'ya gelince, söylemiştim sana, gene başkasının vicdan sorunudur bu. Dahası, vereceği kararlarda yalnızca kendi etkisi olabilecek kadar kişilik sahibidir. Ama daha derine inmeyeceğim. DŐncelerini hangi sözcüklerle anlattığını söylemeyeceğim sana. Kuşkusuz, seninle benim aklımıza getiremeyeceğimiz Şeyler söyleyebilmiŐtir. Bütün bu olayda en iyi olan yan, hiÇbir ĉirkin olayın ĉıkmamıŐ olması. Sosyetenin gözünde her Şeyin *trs comme il faut* olması. Kuşkusuz, sosyetede kendisine bir yer edinmek istediği apaĉık ortada. Doğrusu, bu da hakkı zaten. Bütün bunlar tam sosyeteye yakışır Şeyler, dostum. nerisini parlak, yüce bir tavırla yapmış olmalı. Sağlam, soğukkanlı bir insandır. Dostum senin de söylediğin gibi bir rahibe kızıdır. Ben de ĉoktan beri durgun kız, derim onun iĉin. Prensin yetiştirmesi sayılır, biliyorsun. ĉok iyiliğini görmüŐtür. Bundan ĉok zaman önce, onu ĉok saydığına, ona ĉok değer verdiğine, ĉok acıdığına, ĉok yakınlık duyduğuna, daha birĉok Şeye inandırmıştı beni. Öyle ki, biraz da olsa hazırdım böyle bir Şeye. Bütün bunları bu sabah onun isteğiyle, onun adına ağabeyi, (sanıyorum senin tanımadığın) benimse düzenli olarak her altı ayda bir görüştüğüm oğlum Andrey Andereyeviĉ anlattı bana. Anna Andreyevna'nın davranışını saygıyla onaylıyor."

"Herkes biliyor mu bunu Şimdi? Ah, Tanrım, Şaşkın bir durumdayım!"

"Hayır, herkese duyurulmadı henüz... Orada olup biteni bilmiyorum. Yana itilmiş durumdayım. Ama söylediklerim gerĉektir."

"Ya Şimdi Katerina Nikolayevna... Ne dersiniz, bu değişiklik Baron Byoring'in hoşuna gidecek mi?"

"Onun hoşuna neyin gidip gitmeyeceğini bilmiyorum... ama Şuna inan, Anna Andreyevna da onun iyi bir insan olduğu inancında. Peki ama, Anna Andreyevna nasıl? Dn sabah, işe daha giriŐmeden benim Bayan Ahmakova'yı sevip sevmediğimi öğrenmek istemişti. Anımsıyor musun? Dn büyük bir Şaşkınlık iĉinde anlatmıştı sana: Kuşkusuz, ben kızıyla evlenirsem babasıyla evlenmesi olanağı kalkacaktı ortadan. Şimdi anlıyor musun?"

"Ah, gerĉekten, diye haykırdım, ama sizin Katerina Nikolayevna ile... evlenmek isteyebileceğinizi nasıl düşünebiliyor?"

"Gerĉek bu, dostum, ama bununla birlikte... gideceğin yere git-

me zamanın geldi anlaşılır. Görüyorsun ya, başım çok ağrıyor. Lüçiya'ya söyleyeceğim. Sıkıntıyı severim, bunu daha önce de söylemişim sana... Bir şeyi birkaç kez yinelemem de hiç iyi değil doğrusu... Ama belki giderim buradan. Seni çok seviyorum, yavrucuğum. Hadi güle güle. Başım ya da dişim ağrındığında yalnız, yapayalnız olmak isterim."

Yüzünde anlaşılmaz bir keder anlatımı vardı. Şu anda, o zaman başının, özellikle başının çok ağrındığına inanıyorum...

"Yarın görüşmek üzere", dedim.

Isteksiz gülümsedi.

"Ne demek, yarın görüşmek üzere," dedi, "ne olacak yarın?"

"Size geleceğim, ya da siz bana."

"Hayır, ben gelmeyeceğim. Sen koşacaksın bana..."

Yüzünde aşırı kötümser bir anlatım vardı. Ama o anda bunu umursayacak durumda değildim. Ne müthiş şeyler öğrenmişim!

* * *

Prens gerçekten hastaydı. Başına ıslak bir havlu sarmış, yalnız oturuyordu. Sabırsızlıkla beni bekliyordu. Hem yalnızca başı ağrıyordu. Daha çok ruhsal yönden hastaydı. Bir kez daha söyleyeyim: Son zamanlarda, ta felakete kadar hep duygulu, heyecanlı, çılgın sayılabilecek insanlarla bir arada bulunmam, konuşmam gerekmişti. Öyle ki, ister istemez ben de etkileniyordum onların bu durumundan. Bana da geçmişti çılgınlık. Doğrusunu söyleyeyim, hiç de iyi duygularla gelmemiştim Prens'in yanına. Dün onun yanında ağladığım için şimdi kendimden utanıyordum. Ama gene de Liza ile ikisi o denli kurnazca aldatmışlardı ki beni, ahmaklığımıza itiraz edecek durumum kalmamıştı. Kısacası, odasına girdiğimde hiç de hoş duygular yoktu içimde. Ama bütün bu karanlık, içten olmayan duygular bir anda uçup gitmişti. Ona hak vermek zorundaydım. Kötümserliği bir anda yok olunca kendisi de yelkenleri suya indirmişti. Yüzünde çocuksu bir cana yakınlık, güven, sevgi vardı. Gözleri yaşlı, kucaklayıp öptü beni. Hemen durumu anlatmaya koyuldu... Evet, gerçekten de gerekiydim onun için. Sözlerinde, düşüncelerinde şaşırtıcı bir karışıklık vardı.

Liza'yla elden geldiğince çabuk evlenmek istediğini kesin bir dille açıkladı. "Soylu olmamasına gelince", diyordu, "hiçbir zaman il-

gilendirmemiştir beni bu. Dedem, komşusu bir toprak sahibinin özel tiyatrosunda şarkı söyleyen köle bir kızla evlenmişti. Kuşkusuz, ailem, yakınlarım kendilerince birtakım şeyler bekliyorlar benden, ama bu umutlarından vazgeçmeleri gerekecek. Benden onlara bir yarar yok çünkü. Tüm ilişkilerimi kesmek, bağlarımı koparmak istiyorum! Yepyeni bir hayata başlayacağım! Kız kardeşiniz beni niçin sevdi, aklım almıyor. Ama şurası bir gerçek, o olmasaydı şu anda belki hayatta olmazdım. Bütün ruhumla yemin ediyorum size, onunla Luga'da karşılaşmamı Tanrı'nın bana bir lütfu olarak görüyorum. Sanıyorum 'düşüşümün aşırılığı' yüzünden sevdi beni... anlayabiliyor musunuz bunu Arkadiy Makaroviç?"

Güven dolu, inandırıcı bir sesle,

"Tam anlamıyla!" dedim.

Ben masanın önündeki koltukta oturuyordum, o ise odanın içinde dolaşıyordu. Prens anlatıyordu:

"Bu karşılaşmamızı, hiçbir şey gizlemeden, her yanıyla anlatmalıyım size. Her şey (yalnızca onun bildiği, çünkü yalnızca ona açmaya karar vermiştim içimi) sırtımı öğrenmesiyle başladı. Hala ondan başka kimsenin haberi yok bundan. O zaman Luga'ya, içimde korkunç bir umutsuzlukla kendimi koyvermiştim. Neden bilmem, belki de tam bir yalnızlık istediğim için, Stolbeyeva'nın evinde kalıyordum. O sıralar (adı gerekmez) ... alayında görevimi yeni bırakmışım. O alaya Avrupa'dan dönüşümde, Andrey Petroviç'le Ems'deki karşılaşmamızdan sonra girmiştim. O zamanlar çok param vardı. Gönlümce yaşıyor, bol para harcıyordum. Ama her ne kadar onlarla iyi geçinmeye, kalplerini kırmamaya çalışıyordusam da, subay arkadaşlarım sevmiyorlardı beni. İtiraf edeyim, hiçbir zaman hiç kimse sevmemiştir beni. Bir asteğmen vardı. Stepanov mu neydi adı. Ne yalan söyleyeyim, değersiz, hatta silik, kısacası hiçbir şeyiyle ilgi çekmeyen bir kişiliği vardı. Ama dürüstlüğünden kimsenin kuşkusu olamazdı. Her gün damlıyordu bizim eve. Hiç de kibar davranmıyordum ona. Odanın bir köşesinde konuşmadan sabahtan akşama kadar oturduğu oluyordu. İşime hiç karışmıyor, bana hiç engel olmuyordu. Ama oldukça mağrur oturuyordu köşesinde. Bir gün, saçma sapan şeyler anlatmıştım ona: Sözde alay komutanının kızı bana abayı yakmış da... Albay, kızını alacağımı umduğu için her istediğimi yapıyormuş da... Gereksiz ayrıntıları atlayacağım. Sözün kısası, bir zaman sonra bu gevezeli-

gim çok karışık, üzücü dedikodulara neden oldu. Stepanov'dan değil, konuşmalarımızı koridordan dinleyip, anlattıklarım arasında, genç kızı lekeleyen gülünç bir olay da olduğu için, her şeyi sözcüğü sözcüğüne aklında tutan emirerimden çıkmıştı dedikodu. Aynı emireri, dedikodu ayyuka çıkınca subaylar onu sorguya çektiklerinde tanık olarak Stepanov'u gösterdi: "Anlayacağınız, ona anlatıyordu, duydum", dedi. Stepanov öyle bir duruma sokulmuştu ki, inkâr etmesi olanaksızdı. Bir onur meselesiydi bu. Hikâyenin üçte ikisini uydurduğum için öteki subaylar öfkelenmişlerdi. Komutan ise hepimizi odasına toplayıp bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı. İşte orada herkesin içinde Stepanov'a benim ona sözü geçen şeyleri anlatıp anlatmadığım soruldu. O da her şeyi olduğu gibi anlattı. Bin yıllık prens soyundan gelen ben ne yapmıştım o zaman? Stepanov'un yanında inkâr ettim. Yalan söylediğini, sözlerimi yanlış anladığını söyledim... Gereksiz ayrıntıları gene atlıyorum. Durumumda yararlanabileceğim bir nokta vardı, o da Stepanov'un benim eve sık girip çıkmasıydı. Böylelikle oldukça inandırıcı bir iddia attım ortaya. Stepanov'la emirerimin kafa kafaya verip, birtakım çıkarlar sağlamak amacıyla bu saçmalıkları uydurduklarını söyledim. Stepanov bir şey söylemeden bana bakıyor, omuzlarını kaldırmış, dinliyordu. O bakışını anımsıyorum. Hiç unutmayacağım o bakışını. Hemen istifasını verecekti ama, ne olduğunu tahmin edebilir misiniz? Bütün subaylar teker teker evine gidip kararından vazgeçirmeye çalıştılar onu. Sonunda başardılar da. İki hafta sonra ben ayrıldım: Kimse kovmadı, istifaya davet etmedi beni. İstifa etmemi gerektiren ailemle ilgili birtakım nedenlerim olduğunu ileri sürdüm. Bununla da bitti her şey. Önceleri bir şeyim yoktu. Kızıyordum bile onlara. Luga'da kalıyordum. Lizaveta Makarovna ile tanışmıştım. Ama aradan iki ay geçmiş geçmemişti ki, tabancama yan yan bakmaya, ölümü düşünmeye başlamıştım. Ben her şeye kötümser, kuşkulu bakarım Arkadiy Makaroviç. Alaya, komutanla subay arkadaşlara göndermek üzere bir mektup hazırlamıştım. Bu mektupta emirerimle Stepanov'un söylediklerinin tümünün doğru olduğunu itiraf ediyordum. Mektubu yazıp bitirdikten sonra şöyle bir soru sormuştum kendime: "Gönderdikten sonra yaşamamalı mıyım?" Bir başıma yanıt bulamazdım bu soruya. Lizaveta Makarovna'yla ayaküstü, garip bir konuşmamızda önemsiz bir olay birbirimize yakınlaştırdı bizi. O güne

dek sık sık Stolbeyeva'ya geliyordu. Karşılaşıyor, selamlıyor, dahası pek seyrek olsa bile, konuşuyorduk. Birden her şeyimi anlatım ona. İşte o zaman elini bana uzattı."

"Kendi kendinize sorduğunuz o soruya Liza nasıl bir yanıt buldu?"

"Mektubu göndermedim. Göndermemem gerektiğine karar vermişti. Şöyle diyordu: 'Mektubu göndermekle tüm çamuru, belki daha fazlasını yıkayıp atmaya yetecek dürüstçe bir şey yapmış olacaksınız. Ama kaldıracabilecek misiniz bunu?' Düşüncesine göre, kimse kaldıramazdı bunu. Çünkü o zaman geleceğim mahv olurdu. Bu denli bir değişiklik yeniden başlanacak bir yaşam için aşırıdır. Hem Steponov'un biraz acı çekmesi iyi olurdu. Zaten mektup olmasa da subaylarca haklı kabul edilmişti ya... Anlayacağınız, birbiriyle çelişen bir sürü düşünce. Ama tuttu beni. Kendimi ona bıraktım."

"Kadınca değil, diplomatça halletmiş sorunu! diye haykırdım. 'Daha o zamandan seviyormuş sizi!'"

"Yeni bir yaşama da bu yöneltti beni işte. Kendimi değiştirmeye, eski yaşantımın tüm zincirlerini koparıp atmaya, kendime de ona da yararlı olmaya söz verdim. Sonunda böyle oldu işte! Sizinle sabahlara dek ruletten rulete dolaştık, oynadık. Mirasa konunca tutamadım kendimi, sevincimden gene eski yaşantıma o kumarbazların, soylu atların... yanına döndüm. Liza'ya acı çektirdim. Kendimden utanıyorum!"

Alnını ovuşturdu. Odanın uzak köşesine gitti.

"İkimizin de aynı Rus kaderi var Arkadiy Makaroviç," dedi. "Siz de ne yapacağınızı bilmiyorsunuz, ben de. Bir Rus, kendisi için beylik, kökleşmiş yaşantı çemberinden çıkınca sudan çıkmış balığa döner. Ne yapacağını, ne edeceğini şaşırır. Çemberin içinde her şey açık seçiktir. Kişinin yıllık geliri, rütbesi, sosyetedeki yeri, paytonu, ziyaretleri, görevi, karısı... insan ne olduğunu, ne olacağını bilir. Ya benim durumum? Rüzgârın, önüne katıp savurduğu kuru bir yaprak gibiyim. Ne yapmam gerektiğini bilmiyorum! Bu son iki aydır çemberin içinde kalmaya çalıştım. Sevmiştim çemberimi. Elimden geldiğince çok kalacaktım içinde. Ne denli küçüldüğümü, çamura battığımı bilmiyorsunuz. Liza'yı seviyordum, hem de bütün kalbimle seviyordum. Ama aynı zamanda Ahmalkova'yı da düşünüyordum!"

İçim sızladı.

“Gerçekten mi?” diye haykırdım. “Aklıma gelmişken sorayım Prens; dün Versilov'un sizi Katerina Nikolayevna'ya karşı bir adilik etmeye kışkırttığını söylemişsiniz.”

“Belki de abarttım. Size olduğu gibi ona da kuşkuyla baktığım için suçluyum. Bırakın şimdi bunu. Ne dersiniz, Luga'dan bu yana içimde yüce bir yaşam ülküsünün olmadığını mı sanıyorsunuz? Size yemin ederim, bir an bırakmadı beni bu ülkü. Hem de gönülümdeki güzelliğinden hiçbir şey yitirmeden. Lizaveta Makarovna'ya değişeceğim üzerine ettiğim yemini bir an çıkarmadım aklımdan. Andrey Petroviç dün burada soyluluktan söz ederken yeni hiçbir şey söylemedi. Buna inanın. Ülküm oldukça sağlam bir temel üzerine oturtulmuştur. Yirmi otuz dönüm toprak (evet, ancak yirmi otuz. Mirastan bir şey kalmıyor elimde çünkü); sonra sosyetedен, önceki yaşantımdan tam, kesin bir kaçış. Bir köy evi, ailem... İlk kez olacak bir şey değildir bu zaten: Amcam kendisi tarlaya çıkar, kazarmış. Dedem de... Bin yıllık bir soydur bizimki, Rogan'lar kadar soyluyuz. Ama yoksuluz. Çocuklarıma şunu söylemek isterdim: 'Soylu olduğunuzu, damarlarınızda Rus prenslerinin kutsal kanının dolaşmasını hiçbir zaman unutma. Babanın tarlasını kendisinin kazdığından da hiç mi hiç gocunma, utanma... *Prensce*, prenslere yaraşır bir biçimde yaptığını'. Bu toprak parçasından başka bir şey bırakmazdım onlara. Ama yüksek öğrenim görmelerini sağladım. Bunu kendime en yüce görev bilirim. Liza da yardımlarını esirgemezdi kuşkusuz. Çocuklar, çalışmak, ah... onunla burada, işte şu gördüğünüz odada hep bunları hayal ettik. Ama ne oldu? Böyle hayaller kurarken öte yanda zengin olmak, yükselmek istiyordum, sevmememe karşın, Ahmakova'yı düşünüyordum! Ancak, dün Naşçokin'in şu Baron Byoring'le ilgili haberi getirmesinden sonradır ki Anna Andreyevna'ya gitmeye karar verdim.”

“Sanırım onunla evlenemeyeceğinizi söylemeye gitmişsiniz? Bu dürüst bir davranıştı, öyle değil mi?”

Prens tam karşısında durdu.

“Öyle mi sanıyorsunuz? Hayır, ne yapıda bir insan olduğumu bilmiyorsunuz henüz! Ya da... ya da kendimin anlayamadığım bir yanımda var: Kişilikten başka bir şey daha söz konusu olmalı burada. Sizi yürekten seviyorum Arkadiy Makaroviç. Ayrıca, bu son

iki ayda olanlar için size karşı çok suçluyum. Bunun için Liza'nın ağabeyi olarak her şeyi bilesiniz istiyorum: Anna Andreyevna'ya, onunla evlenemeyeceğimi söylemeye değil, evlenme önerisinde bulunmaya gitmiştim."

"Olacak şey değil! Ama Liza dedi ki..."

"Liza'ya yalan söyledim."

"Bir dakika, basbayağı evlenme önerdiniz! Anna Andreyevna da reddetti, öyle mi? Öyle, değil mi? Benim için ayrıntılar önemli Prens."

"Hayır, bir şey önermedim. Ama sırf elimden gelmediği için... Kendisi uyardı beni. Doğrudan söyleyerek değil kuşkusuz. Ama bu istediğimin kesinkes olmayacağını kibarca, açık açık anlattı bana."

"Demek oluyor ki... neyse, evlenme önermediniz, gururunuz da kırılmadı alınmadı!"

"Gerçekten böyle düşünebiliyorsunuz demek! Ya kendi vicdanının kararı, ya aldattığım... bırakmak istediğim Liza? Ya değişeceğim, eski alçaklıklarımın tümünü bağışlayacağım üzerine kendime, atalarımın verdiği söz! Yalvarırım, bunu söylemeyin ona. Sanırım bağışlayacak durumu yoktur! Dünden beri hastayım. Daha önemlisi, öyle gözüküyor ki her şey bitti artık. Prens Sokolskiy'ler soyunun son kişisi kürek cezasına çarptırılıp Sibiryayı boylayacak. Zavallı Liza! Bütün gün sabırsızlıkla bekledim sizi Arkadiy Makaroviç. Liza'nın ağabeyi olarak, onun henüz bilmediği bir şeyi açmak istiyorum size. Yasalara göre bir suçluyum ben... demiryolu hisse senetlerinin sahtelerini basanlar arasındayım."

Dehşet içinde yüzüne baktım.

"Daha neler!" diye haykırdım. "Sibiryaya mı gönderiyorlar sizi?"

Yüzünde derin, kapkaranlık, umutsuz bir hüznün vardı. Bir koltuğa çöktü, karşısındaki sandalyeyi de bana gösterdi.

"Oturun, dedi. Önce olayları anlatayım. Bundan bir yılı aşkın bir süre önce, Lidiya'nın da, Katerina Nikolayevna'nın da, benim de Ems'de bulduğumuz, sonra benim Paris'e gittiğim yaz parasızdım. Hele Paris'te iyice meteliksiz kalmıştım. İşte orada, daha önceden tanıdığım Stebelkov'la karşılaştım. Para verdi bana. Daha çok vermeyi de öneriyordu. Ama buna karşılık kendisine yardım etmemi istiyordu. Birtakım karanlık işler çevirebilmek için bir ressama, bir gravür sanatçısına, bir taşbasma ustasına, bir kimyacıya,

vb. gereksinimi vardı. Çevirmeyi düşündüğü karanlık işleri ise daha ilk karşılaşmamızda aşırı bir açıklıkla anlatmıştı bana. Ne yaparsınız? Ne biçim biri olduğumu biliyordu. Böyle şeyler yalnızca güldürürdü beni. Okul sıralarında tanıdığım, o sıralar Hamburg'da yaşayan bir Rus göçmeni vardı. Gerçekte Rus değildi. Bir zaman önce adı Rusya'da ortaya çıkarılan bir kalpazanlık olayına karışmıştı. Stebelkov ondan yararlanmak istiyordu. Atna onu tanıyan birine gereksinimi vardı. Bu nedenle bana gelmişti. İki satırlık bir pusula verdim eline. Sonra unuttum gitti. Sonra birçok kez karşılaştım onunla. Üç bin ruble kadar borç vermişti bana. Çevirmeyi düşündüğü işi ise unutmuş gitmiştim. Burada da senet ile ya da rehin karşılığında para alıyordum ondan. Köle gibi ezilip büzülüyordu karşımda. Dün birden bir suçlu olduğumu söyleyiverdi."

"Dün ne zaman?"

"Sabah. Naşçokin'in geliştinden önce odada bağırışıyorduk ya, işte o zaman. Anna Andreyevna üzerine ilk kez açık konuşmaya orada cesaret etti benimle. Suratına indirmek için kolumu kaldırdığımda ayağa fırladı. İş ortağı olduğumuzu, benim de kendisi gibi dolandırıcının biri olduğumu unutmamamı söyledi. Tam böyle söylemedi kuşkusuz, ama söyledikleri bu anlama geliyordu..."

"Saçma! Bir uydurma değil de ne bu?"

"Hayır, uydurma değil! Bugün gelip her şeyi daha ayrıntılı anlattı. Hisse senetleri çoktan piyasaya çıkmış. Daha da çıkacakmış... Ama bir yerlerde yakayı ele vermişler. Kuşkusuz, benim bir ilğim yok bunlarla, ama 'o zaman siz de bu pusulacığı vermişsiniz' işte böyle söyledi Stebelkov."

"O pusulayı niçin verdiğinizi bilmiyordunuz, biliyor muydunuz yoksa?"

Prens bakışlarını yere indirdi, alçak sesle,

"Biliyordum, dedi. Yani, görüyorsunuz ya, hem biliyordum, hem bilmiyordum. Gülüyordum, keyfim yerindeydi. O zamanlar hiç düşünmüyordum. Üstelik, sahte hisse senetlerine gereksinimim de yoktu. Öyle bir şey yaptığım da... Ama o zaman bana verdiği üç bin ruble var ya, hesaba bile katmamıştı onu. Ben de sesimi çıkarmamıştım. Nasıl bilebilirsiniz, belki ben de bir kalpazandım? Anlamamış olamazdım, çocuk degildim. Biliyordum, keyfim yerindeydi, geleceğin aşağılık kürek mahkûmlarına yardım ediyordum... para karşılığında yapıyordum bunu! Öyleyse ben de bir kalpazandım!"

“Oh, büyütüyorsunuz! Suçlusunuz evet, ama olayı abartıyorsunuz!”

“Önemli olan, Jibelskiy adında genç bir hukukçunun da bu işe karışmış olması... Hisse senetlerinin basılması işinde onun da parmağı olsa gerek. Bir ara, önemsiz birtakım işler için Hamburg'daki adam bana göndermişti onu. Ne için geldiğini bile anlayamamıştım. Hisse senetlerinin adını bile etmemişti... Ama yazdığım başka bir pusula da onun elinde şimdi. İki satırlık bir pusula daha, anlayacağınız. Bunların birer delil olduklarını şimdi anlıyorum. Stebelkov, bu Jibelskiy'in her şeye engel olduğunu söylüyor: Zimmetine para mı ne geçirmiş, daha da geçirip sonra Avrupa'ya kaçmayı, orada yerleşmeyi düşünüyormuş. Göçmen sayılabilmesi için sekiz bin, tam sekiz bin rubleye gereksinimi varmış. Mirastan hakkıma düşen pay ancak Stebelkov'a yetiyor. Oysa Stebelkov, Jibelskiy'e bu sekiz bin rublenin verilmesinin gerektiğini söylüyor... Anlayacağınız, mirastan payıma düşeni verdikten sonra on bin ruble daha verecektim. Son sözleri bu işte. Ancak o zaman iki pusulamı geri vereceklermiş. Besbelli ortak çalışıyorlar...”

“Apaçık bir palavra bu! Sizi ele verirlerse kendileri de giderler okkanın altına! Veremezler.”

“Anlıyorum. Zaten böyle bir şeyle tehdit etmiyorlar beni. Yalnızca şöyle diyorlar: Ele vermesine vermeyeceğiz sizi. Ama bir gün olur da yakalanırsak, o zaman...; söyledikleri bu kadar işte. Sanırım bu kadar da yeter! Beni üzen bu değil. Bir şey olmasa, yakalanmasalar, dahası iki pusula şu anda cebimde olsa, gene değişmez... Bu aşağılık düzenbazlarla ortaklık etmiş olmak, onların arkadaşı kalmak, bu kötü işte! Rusya'ya, çocuklarıma, Liza'ya, kendime yalan söylemek!..”

“Liza biliyor mu?”

“Hayır, bunu bilmiyor. O durumuyla bunu kaldıramaz. Alayımın resmî giysisini giyiyorum şimdi. Ama aynı alayın bir askeriyeye karşılaştığımda, dahası her an, bu giysiyi taşımaya değmediğimi hissediyorum.”

“Dinleyin,” diye haykırdım, “konuşacak bir şey yok ortada. Tek kurtuluş yolunuz var. Prens Nikolay Ivanoviç'e gidin, bir şey söylemeden on bin ruble isteyin ondan. Sonra o iki alçak herifi çağırıp kesin olarak çözün sorununuzu. Pusulalarınızı satın alın... her

şey bitsin! Her şey bitince de tarla kazmaya gidin! Olmayacak şeyleri bırakın! Gerçeklere, hayata inanın!”

Kararlı,

“Ben de öyle düşünüyorum,” dedi. “Bugün sabahtan beri düşündüm durdum. Sonunda kararımı verdim. Sizi bekliyordum. Gideceğim. İnanır mısınız, ömrümde bir kapık bile almadım Prens Nikolay Ivanoviç’ten. Bizim aileye yakınlık duyar, dahası... birçok bakımdan yardımı da olmuştur bizlere. Ama ben asla para almadım ondan. Şimdi karar verdim... Şunu unutmayın, bizim Sokolskiy’ler soyu Prens Nikolay Ivanoviç’inkinden eskidir: Onları küçük yan bir koldur... Atalarımızın birbirlerine düşmandılar. Büyük babamın babası *Raskolnik** idi, hep de öyle kaldı. Yıllarca Kostromkiy ormanlarında dolaştı durdu. İkinci evliliğini de soylu olmayan kızla yapmıştı... İşte o zaman ortaya çıkmış öteki Sokolskiy’ler. Ama ben... Niçin anlıyorum bunları.”

Bitkindi, sayıklıyordu sanki. Şapkamı alıp kalktım.

“Sakinleşin, dedim. Önce yatıp uyuyun biraz. İlk yapacağınız iş bu olsun. Prens Nikolay Ivanoviç’e gelince. Geri çevirmeyecektir isteğinizi. Hele şimdi, böylesine mutluyken. Ne olduğunu biliyor musunuz? Bilmiyor musunuz yoksa? Akıl almayacak bir şey duydum: Evleniyor. Ama bir sırdır bu! Ama sizin için değil...”

Şapkam elimde, ayaküstü her şeyi anlattım. Olaydan habersizdi. Telaşlı, özellikle zamanla, yerle ve haberin doğruluk derecesiy-le ilgili bilgi aldı benden.

Duyduğuma göre bunun, dün onun Anna Andreyevna’yı ziyaretinden hemen sonra olduğunu gizlemedim. Bu haberin onun üzerinde ne müthiş bir etkisi olduğunu anlatamam. Yüzünde kaslar çekildi. Hüzün dolu bir gülümseme titreyen dudaklarını gerdi. Sonunda rengi hepten uçtu. Gözlerini yere indirip derin düşüncelere daldı. Anna Andreyevna’nın dünkü olumsuz yanıtının onurunu müthiş incittiğini anlamıştım. Belki de şimdi, bu duygulu ruhsal durumu içinde, şimdiye dek durgun bir güvenle inandığı anlaşıl-an o kızın karşısında oynadığı gülünç, küçük düşürücü rol daha bir canlı geliyordu gözlerinin önüne. Sonra, Liza’ya karşı böyle bayağı-ca davranmış olmak, hele bunu boşuna yapmış olmak! Şaşılacak şeydir, bu sosyete kibarları birbirini ne yerine koyarlar, nelere daya-

(*) Rusya’da XVII. yüzyılda ortaya çıkan kilise anlaşmazlığında eskiyi destekleyenlere verilen ad - ç.n.

narak birbirlerine saygı beslerler acaba? Elbette bu Prens, Anna Andreyevna'nın onun Liza ile, yani kız kardeşiyle ilişkisini bildiğini, bilmiyorsa bir gün öğreneceğini tahmin edebilirdi. Gelin görün ki, beyefendinin onun vereceği karardan gene de kuşkusu yoktu!

Gururla, kibirle gözlerimin içine baktı.

“Bunu öğrendikten sonra Prens Nikolay Ivanoviç'e gidebileceğimi düşünabiliyor musunuz! Ondan, daha dün beni reddeden kızın evleneceği insandan para istemek! Ne iğrenç, ne bayagi bir şey bu! Hayır, her şey mahvoldu artık! Son umudum bu ihtiyarın yardımını idiyse, varsın o da yok olsun!”

İçimden hak veriyordum ona. Ama gerçeklere daha geniş bir açıdan bakmak gerekirdi: Yaşlı Prens gerçekten Anna Andreyevna'nın evleneceği erkek miydi? Kafamın içinde birkaç düşünce dolanıp duruyordu. Yarın yaşlı Prensi ziyaret etmeye karar vermiştim. Şimdi ise Prensi yatıştırmaya, yatmasını sağlamaya çalışıyordum! “Yatın, güzel bir uyku çekin, göreceksiniz!” Hararetle sıktı elimi, ama öpüşmedi benimle. Yarın akşam uğrayacağıma, “bol bol konuşacağımıza: Konuşacak çok şeyimizin olacağına” söz verdim. Anamlı anamlı gülümsedi.

VIII

O gece sabaha dek düşümde hep rulet, kumar, alun gördüm. Hesap yaptım. Oyun masasındaymışım gibi, sürdürdüğüm bir parayı ya da kazanma şansımı hesap edip duruyordum. Kâbus gibi eziyordu beni bu. Doğrusunu söyleyeyim, bende olağanüstü izlenimler bırakan olaylara karşın, bir gece önce Zerşçikov'un evindeki kazancım hala aklımdan çıkmıyordu. Düşüncemi bastırıyordum ama, izlenimimi bastıramıyordum. En küçük bir anımsamada kıpırdıyordu içimde. Yüreğimi ısınyordu sanki. Yoksa ben doğuştan bir kumarbaz mıydım? Hiç olmazsa, birtakım kumarbazlık yetenekleriyle dünyaya geldiğim su götürmez bir gerçektir. Şimdi, bütün bunları yazarken bile kumarı düşünmek büyük haz veriyor bana! Kimi zaman bir köşede oturup, hiç konuşmadan saatlerce oyunu, nasıl para sürdürdüğümü, çektiğimi hayal ettiğim oluyor. Evet, ruhumda çeşit çeşit “yetenekler” var. Gönlüm de pek fırtınalıdır.

Saat onda yayan Stebelkov'a gitmeyi düşünüyordum. Geldiğin-

de hiç bekletmeden evine geri göndermiştim Matvey'i. Henüz kahve içiyor, düşünmeye çalışıyordum. Nedense keyfim yerindeydi. Şöyle bir içime bakınca, keyfimin yerinde olmasının özellikle, "bugün Prens Nikolay'ın evine gideceğimi" düşündüğümünden geldiğini sezinleyiverdim. Ama o gün yaşamımın en uğursuz günüyümüş. Bir sürprizle de başlamıştı.

Saat tam onda odamın kapısı birden ardına dek açıldı. Tatyana Pavlovna daldı içeri. O anda her şeyi bekleyebilirdim de, onun bana geleceğini beklemezdim. Dehşet içinde fırladım yerimden. Yüzü öfkeli, tavırları karmakarışık. Niçin böyle koşarak bana geldiğini sormasam bir şey söylemeyeceğe benziyordu. Önceden söyleyeyim: Daha yeni, onu çok etkileyen, yıkan, şaşkına çeviren bir haber almış, henüz kendine gelememişti. Bu haber beni de şaşkına çevirdi. Ancak yarım dakika, çok çok bir dakika kalmıştı yanımda.

İki büklüm, gelip karşımda durdu,

"Sen ha! diye haykırdı. Ah seni gidi it! Ne yaptın öyle? Ne yaptığını bilmiyor musun yoksa? Şuna bakın hele, bir de oturmuş kahve içiyor! Ah seni gidi haydut, seni gidi paçavra suratlı aşık... Seni yağlı kırbaçla haşlamak gerek. Yağlı kırbaçla!"

"Ne oldu Tatyana Pavlovna? Ne oldu? Annem mi?..."

"Öğrenirsin!" diye öfkeyle haykırarak koşup çıktı gitti.

Yel gibi gelip gitmişti. Kuşkusuz, arkasından koşardım ama bir düşünce, daha doğrusu, düşünce değil de, karanlık bir huzursuzluk durdurmuştu beni: Bağıra bağıra söyledikleri arasında en önemli, sözün "paçavra suratlı aşık" olduğu doğmuştu içime. Kuşkusuz, bir başıma hiçbir şey sezinleyemezdim. Hemen Stebelkov'la işimi bitirip bir an önce Prens Nikolay Ivanoviç'e gitmek için acele çıktım. Bilinçsiz olarak, "her şey orada anlaşılacak!" diye geçiriyordum içimden.

Şaşılası şeydir. Stebelkov Anna Andreyevna ile ilgili her şeyi, üstelik ayrıntılarıyla biliyordu. Söylediklerini, konuşurken tavırlarını anlatmayacağım. Yalnızca heyecanlı, "zaferin ustalığından" çılgınca heyecanlı olduğunu söylersem, yeter.

"Gördün mü kızı! Kız dediğin böyle olur işte! diye bağıırıyordu. Hayır, bize göre iş değil bu! Biz yan gelip oturmaya alışığız. Uğraşma, didinme yok bizde. Oysa o bayan kaynağın kendisinden su içmek istedi, gidip içti de. Bir.. bir eski zaman heykelidir

o! Yürüyen, üzerinde gerçek giysileri olan bir Minerva heykeli!"

Durumu anlatmasını söyledim. Tahmin ettiğim gibi bütün söylemek istediği, Prensi, son umudu olan Prens Nikolay Ivanoviç'e gidip para istemeye ikna etmemdi. "Olmazsa, onun için çok kötü olabilir. Benim elimde bir şey yok. Ne dersiniz?"

Gözlerimin içine bakıyordu. Ama öyle anlaşılıyordu ki, dünkünden fazla bir şey bildiğimi tahmin etmiyordu. Tahmin edemezdi de. Sözlü ya da ima yoluyla "hisse senetlerinden" haberdar olduğumu belli etmemiştim ona. Konuşmamız uzun sürmedi. Hemen paradan söz etmeye başladı: "Çok, çok para vereceğim size. Prens gidip para istemesine yardım edin, yeter. Acele, çok acil bir durum bu. Aşırı acil olmasından geliyor önemi!"

Dünkü gibi tartışmaya girmek, çekişmek istemiyordum onunla. Ne olur ne olmaz diye "çalışacağıma" söz verip çıkmak için kalktum. Ama birden çok şaşırttı beni: Kapıya doğru daha bir iki adım atmışım ki, birden yumuşak bir biçimde kolunu belime doladı, anlaşılmaz... sözler söylemeye başladı.

Ayrıntıları atlıyorum. Okuyucuyu sıkmamak, bunaltmamak için konuşmamızı uzun uzun da anlatmayacağım. Özü şuydu: "Oraya gittiğinizi biliyorum," diyor, Bay Dergaçov'la onu tanıştırmamı istiyordu.

Bütün gücümle renk vermemeye çalışarak bir an duraladım. Ama sonunda, Dergaçov'un evinde beni tanımadıklarını, oraya topu topu bir kez, o da bir rastlantı sonucu gittiğimi söyledim.

"Bir kez gitmenize izin verilmişse, bir kez daha gidebilirsiniz, öyle değil mi?"

Doğrudan, ama soğukkanlılıkla, bunun onun için neden böylesine önemli olduğunu sordum. Vasin'in söylediği gibi, kurnaz, "işadamı" olduğu anlaşılan bir insanın nasıl olup da bu denli saf olabildiğini bugüne dek hâlâ anlamış değilim. Açıkta, Dergaçov'un evinde "yasak, pek yasak gizli işlerin döndüğü" üzerine kuşkularından söz etti. Olanları izleyip kendine "bazı çıkarlar" sağlayabileceğini söyledi. Sözünü bitirdikten sonra gülümseyerek sol gözünü kırptı.

Kesin bir yanıt vermedim, ama bu konuyu düşünecekmişim gibi yaptım. "Düşüneceğimi" söyledim, sonra acele çıkım. Durum karışmıştı: Hemen Vasin'e gittim, nasılsa evde buldum onu.

Beni görünce anlamlı anlamlı,

“O! siz de mi!” dedi.

Aldırmadan hemen konuya girdim. Soğukkanlılığını hiç yitirmeyişe de, besbelli şaşırmıştı. Her şeyi inceden inceye soruyordu.

“Belki yanlış anladınız...”

“Hayır, anlaşılmayacak bir yanı yoktu, açık açık söyledi.”

İçten bir tavırla,

“Ne olursa olsun, dedi, size çok minnettarım. Evet, eğer gerçekten öyleyse, önerdiği paraya dayanamayacağınızı sanmıştır.”

“Ayrıca, durumumu da çok iyi biliyor: Hep kumar oynuyordum, çok kötü yaşıyordum.”

“Duydum.”

Birden ağızımdan kaçtı:

“Beni en çok şaşırtan, sizin de oraya gidip geldiğinizi bilmesi...”

Vasin tam bir umursamazlıkla,

“Benim oraya herhangi bir amaçla gitmediğimi çok iyi bilir,” diye karşılık verdi. “Zaten oradaki gençlerin tümü gevezedirler. Başka bir şey gelmez ellerinden. Bunu herkesden iyi siz anlamış olmalısınız.”

Bana güvenemiyormuş gibi gelmişti bana.

“Ne olursa olsun, minnettarım size.”

Bir daha denedim:

“Bay Stebelkov’un işlerinin biraz bozulduğunu duydum. Birtakım hisse senetleri varmış...”

“Ne hisse senedi?”

“Hisse senetlerinden” özellikle söz etmiştim. Bunu, Prens’in dün bana açtığı sırrı açıklamak için yapmıştım kuşkusuz. Şöyle bir çıtlatıp, hisse senetlerinden haberi olup olmadığını anlamak için yüzüne, gözlerine bakmak istemişim, o kadar. İstedğim oldu: Yüzündeki bir anlık, yakalanması güç bir kas çekilmesinden bazı şeyler bilmesinin pek olası olduğu kanısına varmıştım. “Ne hisse senedi?” sorusuna karşılık vermedim. Sustum. O da, (şaşılacak şeydir) bu konuda başka bir şey sormadı.

İlgiyle,

“Lizaveta Makarovna’nın sağlığı nasıl?” diye sordu.

“İyidir. Kız kardeşim her zaman derin bir saygı duymuştur size...”

Gözlerinde bir mutluluk, sevinç belirdi: Liza’ya karşı pek ilgisiz olmadığının uzun zamandır farkındaydım.

Birden,

“Birkaç gün önce Prens Sergey gelmişti bana, dedi.”

“Ne zaman?” diye haykırdım.

“Dört gün önce.”

“Dün değil mi?”

“Hayır, dün değil.”

Soru dolu bakışlarla bakıyordu yüzüme.

“Belki ileride bu görüşmemizi ayrıntılarıyla anlatırım size, ama şimdi yalnızca şunu söylemeyi uygun buluyorum (Vasin pek esrarlı konuşuyordu), hiç de normal bir ruhsal durumda değildi... hatta çılgın gibiydi.”

Birden gülümsedi,

“Ayrıca,” diye ekledi, “bir ziyaret daha oldu... demin, sizden biraz önce. Gene normal ruhsal durumda olmayan bir ziyaretçiydi.”

“Prens mi?”

“Hayır. Prensten söz ettiğim yok. Biraz önce Andrey Petroviç Versilov buradaydı... bir şeyden haberiniz yok mu sizin? Ne oldu ona, bilmiyor musunuz?”

Heyecanlı,

“Belki olmuştur, size niçin geldi?” diye sordum.

“Kuşkusuz, bunu bir sır olarak saklamak zorundaydım... -gene gülümsedi- sizinle bir garip konuşuyoruz. Zaten Andrey Petroviç kimseye söylemememi de istememişti benden. Ama oğlusunuz, ona karşı duygularınızı da bildiğim için, sizi uyarmakla bu kez iyi ettiğimi bile sanıyorum. Düşünün, ‘Birkaç güne kadar, düello etmesi gerekirse tanığı olup olmayacağımı’ sormaya gelmiş. Kesin olarak reddettim.”

Çok şaşırmıştım. Bu haber hepsinden daha bir huzursuzluk vericiydi: Bilmediğim bir şey olmuştu. Kesinlikle birşeyler olmuştu! Birden dün Versilov’un bana “ben sana gelmeyeceğim, sen bana koşacaksın” dediği geldi aklıma. Bir an önce Prens Nikolay Ivanoviç’in evinde olmak için çıktım oradan. Şimdi, her şeyin Prens Nikolay Ivanoviç’in evinde anlaşılacağına daha çok inanıyordum. Ayılırken Vasin bir kez daha teşekkür etmişti bana.

* * *

Yaşlı Prens ayaklarını bir yol battaniyesine sarmış, şöminenin önünde oturuyordu. Her gün ona uğramam için haber gönderme-

sine karşın, gelişime şaşırmış gibi soru dolu bakışlarla karşıladı beni. Ama içtenlikle tokalaşu benimle. Ne var ki ilk sorularına biraz tiksinti karışık bir tavırla, aşırı dalgın, karşılık vermişti. Zaman zaman, birşeyler düşünüyormuş, unuttuğu, benimle ilgili bir şeyi anımsamaya çalışıyormuş gibi dik dik bakıyordu gözlerimin içine. Her şeyi duyduğumu, çok sevdiğimi söyledim. Hoş, cana yakın bir gülümseme belirdi dudaklarında. Canlandı: Her şeyi unutmuş gibi, kuşku ile ürkeklik bir anda uçup gitmişti üzerin-
deri. Evet her şeyi unutmuş olmalıydı.

“Benim en can dostum sensin. Bana ilk gelenin sen olacağını biliyordum. Dün aklıma gelince senin için ne düşündüm biliyor musun: Kim sevinir buna? Sevinse sevinse bir o sevinir. Başka kimse sevinmez. Bu önemli değil zaten. İnsanların dili zehir sa-
çar, ama değersizdir bu zehir, önemi yoktur... *Cher enfant* bu yü-
ce, öylesine hoş bir şey ki... Sen de yakından tanırırsın onu. Anna Andreyevna da çok iyi düşünüyor senin için. Bu... bir İngiliz ma-
dalyonundaki bir resimden bile ciddi, tatlı bir yüzü var. En güzel bir İngiliz gravürü... Üç yıl önce bu gravürlerin tam bir koleksi-
yonu vardı bende... Hep, hep içimdeydi bu istek. Ama bunu hiç düşünmemiş olmama şaşıyorum.”

“Anladığıma göre Anna Andreyevna’yı hep seviyordunuz.”

“Sevgili dostum, kimseye bir kötülük etmek niyetinde değiliz. Birisine bir zararımız dokunsun istemiyoruz. İnsanın dostlarıyla, akrabalarıyla, yüreğine yakın bulduklarıyla haşır neşir yaşamasından hoş ne olabilir. İnsan kendisini cennette sanır. Her şey şiirsel bir güzelliğe bürünür... Kısacası, tarih öncesi zamanlar-
dan beri bilir bunu insanlar. Bak ne diyeceğim sana, yazın önce Saden’e, sonra Bad-Gaşteyn’e gideceğiz. Niçin bunca zaman gö-
rünmedin dostum? Bir şey mi oldu yoksa? Çok bekledim seni. Öyle değil mi, ne çok zaman geçti aradan! Ne yazık ki çok heyecanlıyım. Yalnız kalınca hemen heyecanlanıyorum. Bir bakıma da yalnız kalmamam gerek, haklı değil miyim? İki kere iki dört gibi apaçık bir şey bu. Anna Andreyevna’nın daha ilk sözlerin-
den anladım öyle olduğunu. Ah, dostum, iki sözcük söyledi, ama bu iki sözcük... dünyanın en yüce, kutsal şiirini yarattı. Öy-
le ya, onun kardeşisin sen, kardeşi sayılırsın, haklı değil miyim? Sevgili dostum, boşuna bu kadar sevmiyormuşum seni? Yemin ederim, çoktan içime doğmuştu bütün bunlar. O küçücük elini

öptüm... Gözlerim yaşarmıştı, ağlıyordum.” Şimdi gene ağlamaya başlayacakmış gibi mendilini çıkardı. Sarsılmıştı. Sanırım onu tanıdığım süre içinde tanık olduğum en “kötü” ruhsal durumdaydı. Çoğunlukla, (daha doğrusu her zaman) bundan çok çok daha iyi yürekli, güleç olurdu. Dili dolaşarak sürdürüyordu konuşmasını:

“Herkesi bağışlardım. Herkesi bağışlamak istiyorum. Zaten çoktandır kimseye kızdığım da yok. *Sanat, la poésie dans la vie,*¹ yoksullara yardım, ruh temizliği, her şey var onda. *Quelle charmante personne,*² öyle değil mi? *Les chants de Salomon... non, ce n'est pas Salomon, c'est David qui mettait une jeune belle dans son lit pour se chauffer dans sa vieillesse. Engin David, Salomon,*³ bütün bunlar dönüp duruyor kafamın içinde, bir karışıklık ki sorma git-sin. Her şey yüce olsa bile, aynı zamanda gülünç de, *cher enfant. Cette jeune belle de la vieillesse de David -c'est tout un poème; Pol dö-Kok'un*⁴ başına ise bir *scène de bassionire*⁵ gelseydi bu yüzden, hepimiz gülerdik. Sanatçı yanı güçlü olsa bile ölçü, Pol dö-Kok'ta zevk diye bir şey yoktur... Katerina Nikolayevna gülümsüyor... Onlara engel olmayacağımızı, istedikleri şeyi yapabileceklerini söyledim. Biz kendi romanımızı yazmaya başladık, bıraksınlar bitirelim. Varsın, bir hayal olsun bu, hayal de olsa bıraksınlar onu bize, çekip almasınlar elimizden.

“Nasıl hayal yani Prens?”

“Nasıl mı? Hayalin mi nasıl olduğunu soruyorsun? Ne çıkar hayal olursa, bu hayalle ölsem yeter bana, bıraksınlar öleyim.”

“Ah Prens, ölmek de ne demek oluyor? Asıl şimdi yaşamalısınız, doyasıya yaşamalısınız.”

“Ben ne diyorum peki? Benim söylediğim de bundan başka bir şey değil ki. İnsan ömrünün bu denli kısa olmasını anlamıyorum. Kişinin tatlı canını hiç üzmemesi gerekir. Puşkin'in de bir şiirinde büyük bir geniş görürlülikle anlattığı gibi, hayat yaradanın bir sanat yapıtıdır. Sanatınsa birinci koşulu kısalıktır.

1 Hayattaki şiirdir.

2 Ne çekici insan.

3 Salomon'un türküleri... Hayır Salomon değil, ihtiyarlığında ısınmak için yatağına genç bir kız alan David'di. Engin David, Salomon.

4 David'in yaşlığında bu güzel kız aziz çocuk, bu tam bir şiirdir.

5 Dayak sahnesi.

Ama hayattan bıkmayanları bırakmalı, istedikleri kadar yaşasınlar.”

“Söylesenize Prens, herkes biliyor mu bunu?”

“Hayır dostum, kesinlikle hayır. Kendi aramızda konuşup karar verdik. Aile arasında, yalnızca aile arasında. Şimdilik yalnızca Katerina Nikolayevna'ya açtım. O da kendimi onun karşısında suçlu bulduğum için. Ah, bir melektir Katerina Nikolayevna, melek!”

“Evet, evet!”

“Evet mi? Sen de mi aynı fikirdesin? Oysa sen de ona düşman-sın sanıyordum. Ah, aklıma gelmişken söyleyeyim: Seni artık eve almamamı tembihlemişti. Düşün bir kere, içeri girdiğinde nasılsa birden unutuverdim bunu.”

Ayağa fırladım.

“Ne diyorsunuz?” diye haykırdım. “Niçin? Ne zaman?”

(Önsezim aldatmamıştı beni. Tatyana'nın evindeki o görüşme-mizden sonra, böyle bir şeyin olacağını bekliyordum!)

“Dün dostum, dün... Gerekli önlemler alınmış, kapıcıya emir verilmişse nasıl buraya kadar girebildiğine şaşıyorum. İçeri nasıl girebildin, söylesene?”

“Basbayağı girdim.”

“Öyle olsa gerek. Kurnazlıkla girmeye kalkışsaydın, kuşkusuz, bırakmazlardı seni. Ama basbayağı, soğukkanlılıkla girince bir şey söyleyemediler. Basbayağı, *mon cher*, gerçekte en büyük kurnazlık budur.”

“Bir şey anlayamıyorum: Bu demek oluyor ki siz de beni kabul etmemek kararındaydınız, değil mi?”

“Hayır, dostum, tarafsız olduğumu, bir şeye karışmayacağımı söyledim... Yani böylelikle onun söylediğini ben de onaylamış oldum. Ama Katerina Nikolayevna ısrarla istedi bunu benden... İşte böyle!”

Tam o anda kapıda Katerina Nikolayevna göründü. Dışarı çıkmak için giyinmiş, hazırlığını yapmış, her zaman olduğu gibi çıkmadan önce babasını öpmeye uğramıştı. Beni görünce kapıda kalakaldı. Yüzünü buruşturdu, hızla dönüp çıktı.

Prens şaşırılmış, heyecanlanmıştı,

“Voilà”¹ diye haykırdı arkasından.

Ben de haykırdım:

“Bir anlaşamamazlık var bunda! Şimdi... şimdi gelirim Prens!”

Koşarak Katerina Nikolayevna'nın arkasından çıktım:

Bundan sonra her şey öylesine çabuk olup bitti ki, değil aklımı başıma toplamak, nasıl hareket edeceğimi kararlaştırmaya, hazırlanmaya bile fırsat bulamadım. Hazırlanabilseydim, kuşkusuz, başka türlü davranırdım. Oysa küçük bir çocuk gibi kaybettim kendimi. Odasına doğru koşuyordum. Yarı yolda uşak durdurdu beni. Katerina Nikolayevna'nın çıktığını, arabasına binmek üzere olduğunu söyledi. Apar topar merdivenlerden aşağı koştum. Katerina Nikolayevna kürkünü giyinmiş, son basamakları iniyordu. Yanında üniformalı, boylu boslu, kaputsuz, belinde kılıcı şakırdayan bir subay vardı. Kaputunu arkası sıra uşak taşıyordu. Otuz beş yaşlarında, zayıfça, biraz uzun yüzlü, sarı bıyıklı (kirpikleri bile sarıydı), çakı gibi bir subay olan Albay Baron Byoring idi bu. Yüzü çirkin denebilecek kadar biçimsizdi ama keskin, duygulu bir anlatımı vardı. O anda fark ettiğim kadarıyla, kısaca anlatıyorum. Daha önce hiç görmemiştim onu. Şapkasız, kürksüz arkalarından koşuyor, merdivenleri paldır küldür iniyordum. Önce Katerina Nikolayevna gördü beni. Baronun kulağına birşeyler fısıldadı. Baron dönüp bana bakacak oldu, ama birden uşakla kapıcıya başını salladı. Tam dış kapıda uşak bana doğru yürüyünce elimle ittim onu, Baronla Katerina Nikolayevna'nın arkasından koştum. Byoring Katerina Nikolayevna'nın arabaya binmesine yardım ediyordu.

“Katerina Nikolayevna! Katerina Nikolayevna!” diye bağıryordum (bir aptal! budala gibi! Ah, her şeyi anımsıyorum. Başımda şapkam bile yok!).

Byoring öfkeyle uşağa döndü, ona yüksek sesle birşeyler söyledi. Bir ya da iki sözcüktü bu ama, ne dediğini anlayamamıştım. Birisinin kolumdan yakaladığını hissettim. Tam o anda araba hareket etmek üzereydi. Gene bağırarak öne atıldım. Katerina Nikolayevna (gördüm onu) arabanın arka penceresinden bakıyordu. Heyecanlı, huzursuz olduğu belliydi. Ama arabaya doğru atıldığımda, hiç farkında olmadan Byoring'e çarpmıştım. Sanıyorum çok kuvvetlice de ayağına basmıştım. Hafifçe bir “of!” dedi, dişlerini gıcırdattı, güçlü eliyle omzumdan yakalayıp öfkeyle itti beni. Üç adım öteye fırladım. Tam o anda kaputunu getirdiler. Kaputu-

nu omuzlarına alıp kızıağına bindi, pencereden uşaklarla kapıcıya beni göstererek bu kez öfkeyle bağırđı. Atılıp hemen tuttular beni. Uşaklardan biri kürkümü omuzlarıma attı, öteki şapkamı verdi. Birşeyler söylüyorlardı ama, ne dediklerini anlamıyordum. Bir şey anlamadan öylece durmuş, dinliyordum. Birden dönüp koşmaya başladım.

* * *

Hiçbir şey görmeden duymadan, önüme çıkana toslayarak koşuyordum... sonunda Tatyana Pavlovna'nın evine vardım. Yolda bir payton çevirmek bile gelmemişti aklıma. Byoring onun yanında itmişti beni! Kuşkusuz, çok kötü basmıştım ayağına. Nasırına basılan bir insan gibi bilinçsizce itmişti (hem kim bilir, belki tam nasırının üzerine basmıştım!) Ama Katerina Nikolayevna görmüştü bunu. Uşakların beni tuttuklarını da görmüştü. Bütün bunlar onun yanında, gözlerinin önünde olup bitmişti! Tatyana Pavlovna'nın yanına girdiğimde ilk bir dakika hiçbir şey söyleyemedim. Çenem humma nöbetine tutulmuşum gibi titriyordu. Evet, humma nöbetine tutulmuşum. Üstelik ağlıyordum... Oh, öyle incinmişti ki gururum!

Tatyana Pavlovna,

"Aha"! dedi. "Ne oldu? Konuştunuz mu? İyi oldu, iyi oldu!"

Sessizce kanepeye çöktüm. Bön bön yüzüne bakmaya başladım.

Uzun uzun süzdü beni.

"Ne oldu? Al, biraz su iç, iç hadi! Söyle bakalım, orada ne haltlar çevirdin gene?"

Mırıltılı bir sesle kovulduğumu, Byoring'in sokakta beni ittiğini söyledim.

"Senin aklın bir şeye ermez mi? Al oku, oku da keyiflen biraz."

Masanın üzerinden aldığı bir pusulayı uzattı bana. Karşımda dikilip beklemeye koyuldu. Versilov'un el yazısını hemen tanımıştım. Topu topu birkaç saur yazmıştı: Katerina Nikolayevna'ya yazılmış bir mektuptu bu. İrkildim, her şey bir anda tüm canlılığıyla anımsadım. Bu korkunç, deli saçması, budalaca, haydutça yazılmış bu mektup noktasına, virgülüne varana kadar aklımdadır:

"Sayın Bayan

Katerina Nikolayevna.

Hem yaradılışınız, hem yaşantınız bakımından ne denli ba-
yağı, adi olursanız olun, gene de tutkularınıza gem vuracağı-
nızı, hiç olmazsa çocuklara kıymayacağınıza umuyordum.
Ama yüzünüz hiç kızarmadan bunu da yaptınız. Size şunu
söyleyeyim: Aradığınız mektup yakılmış değildir. Üstelik,
Kraft'ın eline de hiçbir zaman geçmemiştir. Anlayacağınız, ne
yaparsanız yapın, kazanamayacaksınız. Bunun için boşuna
bir genci kötü yola sürüklemeyin. Acıyı ona, daha olgunlaş-
madı, çocuk sayılır. Bedenen de ruhen de gelişme:niştir. Ne
geçecek elinize? Ortaya çıkan durum beni de ilgilendiriyor.
Bunun için, bir şeye yarayacağını beklemesem de, tehlikeyi
göze alarak yazıyorum size bu mektubu. Aynı mektubun bir
kopyasını da Baron Byoring'e gönderdiğimi size bildirmekle
onur duyarım.

A. Versilov."

Okurken benzim uçmuştu. Ama sonra birden kıpkırmızı oldu
yüzüm. Öfkeden dudaklarım titremeye başladı. Çılgın gibi,

"Benim için mi yazıyor bunları?" diye haykırdım.

Tatyana Pavlona elimden çekip aldı mektubu.

"İyi ki anladın!"

"Ama... hiç de, hiç de böyle bir şey söylemedim ben ona! Ah
Tanrım, şimdi kim bilir Katerina Nikaloyevna benim için ne dü-
şünecektir! Deli midir bu adam nedir! Evet, evet, deli olmalı!...
Dün gördüm onu. Mektubu ne zaman göndermiş?"

"Dün gündüz. Katerina Nikolayevna akşam almış onu, bugün
de bana verdi."

"Dün gördüm onu? Delirdi o, delirdi! Versilov böyle bir mek-
tup yazmış olamaz. Bir deli işi bu! Bir kadına kim böyle bir mek-
tup yazabilir?"

"Kıskançlıktan, öfkeden gözleri bir şey görmez onun. Beyinleri
çalışmaz olduğu, kanı damarlarında arsenik olup yakarak dolaşma-
ya başladığında bazı deliler böyle şeyler yazarlar... Onun nasıl bir
insan olduğunu bilmiyorsun sen! Bu yaptığı için şimdi tahtakurusu
gibi ezecekler onu, kimsenin ruhu duymayacak. Ölümün üstüne
üstüne gidiyor! Kafanı taşımak o kadar ağır geliyorsa sana, bir gece

Nikolayevskiy yoluna git, koy kafanı rayın üzerine, ezip geçsin tren!... Seni de hangi şeytan dürttü de söyledin ona? Nereden esti aklına da kızdırmak istedin onu? Övünmek mi çekti canın?"

Avcumun içiyle alnıma vurdum.

"Ah, ne biçim bir nefret bu! Ne denli korkunç bir nefret! Hem de hiçten yere, bir hiç uğruna!... Bir kadından böylesine nefret edebilir mi bir erkek! Ne yaptı ona ki? Aralarında ne çeşit bir ilişki vardı ki böyle bir mektup yazabildi?"

Tatyana Pavlovna beni kızdırmak için zehirli bir alayla, "Nefret!" dedi.

Gene kan basınç yaptı başıma, yüzüm kıpkırmızı oldu. Birden aklıma yepyeni bir şey geldi sanki. Soru dolu bakışlarımı bütün dikkatimle Tatyana Pavlovna'nın gözlerinin içine diktim.

Tatyana Pavlovna başını hızla öte yana çevirirken kolunu salladı.

"Defol buradan! Sizlerle, hepinizle uğraştığım yeter! Yetti artık! Yerin dibine batasicalar! Yalnız annene acıyorum..."

Kuşkusuz, doğru Versilov'a koştum. Ne çirkin bir ikiyüzlülük, alçaklıktı bu!

* * *

Versilov yalnız değildi. Önceden açıklayayım: Dün o mektubu Katerina Nikolayevna'ya, kopyasını da (Allah bilir niçin) Barona gönderdikten sonra, yaptığı işin "sonuçlarını" özellikle bugün bekliyor olmalıydı. Bunun için de kendince gereken önlemleri almıştı. Annemle Liza'yı (sonra öğrendiğime göre Liza eve dönünce birden hastalanmış, yatıyordu) tavan arasındaki odaya göndermişti. Odaları, özellikle konuk odasını iyice düzeltirmişti. Gerçekten de öğleden sonra saat ikide Baron R. evi onurlandırmıştı. Baron Byoring gibi sarışın, ama başı hafif açık, görünüşte gücü kuvveti yerinde, uzun boylu, sportmen yapılı, Alman asıllı, kırk yaşlarında bir subay, bir albaydı. Baronluklarıyla öğünen, Rus ordusunda çok bulunan Baron R'lerdendi. Malları mülkleri yoktu. Yalnızca aylıklarıyla geçinirler, ama baronluklarıyla pek kibirlenirlerdi. Konuşmalarının başına yetişememiştim. İkisi de heyecanlıydı. Nasıl olmasınlardı? Versilov kanepede, masanın önünde, baron yandaki koltukta oturuyordu. Versilov'un benzi uçuktu. Ama soğukkanlı, sözlerini ölçüp biçerek konuşuyordu. Baron arada bir sesini yükseltiyordu. Ateşli bağı-

np çağırılara yatkın olduğu belliydi. Ama irade gücüyle tutuyordu kendini. Biraz hayret karışık da olsa, sert, gururlu, dahası alaylı bakıyordu. Beni görünce yüzünü buruşturdu. Versilov beni görünce sevinmişti.

“Merhaba yavrum. Baron, mektubumda sözünü ettiğim genç delikanlı budur işte. İnanın, yanında konuşmamızın hiç sakıncası yok, inanın. Hatta bazı bakımlardan yarar bile olur bize. (Baron küçümser bir tavırla süzdü beni.)”

Versilov bana dönüp konuşmasını sürdürdü:

“Yavrucuğum, geldiğine sevindim. Şimdilik, baronla konuşmamızı bitirene dek şu köşede oturuver. Merak etmeyin baron, sessiz oturacaktır.”

Bana göre hava hoştu. Kararımı vermiştim çünkü. Üstelik oldukça ilgimi çekmişti bu durum. Bir şey söylemeden geçip tam köşede oturdum. Konuşmanın sonuna dek hiç kıpırdamadım yerimden. Kulak kesilip dinledim...

Versilov sözcüklerin üzerine basa basa,

“Bir daha söylüyorum baron,” diyordu, “o uygunsuz, deli işi mektubu yazdığım Katerina Nikolayevna’yı yalnızca en soylu insan saymakla kalmam, onu tüm erdemlerin de üstünde görürüm!”

Baron,

“Kendi sözlerinizi böyle yalanlamanız,” diye böğürdü, “size demin de söylediğim gibi, onları doğruluyorsunuz anlamına geliyor. Sözleriniz son derece kaba.”

“Söylediklerimi gerçek anlamlarıyla alsanız daha doğru olacak. Gördüğünüz gibi, bazı bazı nöbet geliyor bana... birçok rahatsızlığım var. Doktora bile gidiyorum. O mektubu kendimde olmadığım bir anda yazdım...”

“Bu sözlerinizin bir anlamı da, bir önemi de olamaz. Tekrar söylüyorum, inatla beni ters anlamayı sürdürüyorsunuz. Belki kendinizi özellikle aldatmak istiyorsunuzdur. Bu bayana, yani general eşi Ahmakov’ya yazdığınız mektup olayının bu konuşmamızdan bütünüyle ayrı olduğunu ta baştan söyledim size. Oysa ikide bir hep bu konuya dönüyorsunuz. Baron Byoring, yalnızca, bunun kendisiyle ne ilgisi olduğunu, yani “kopya” üzerine yaptığınız kaba açıklamanızın, bir de “her şeye gereken her türlü yolla karşılık vermeye hazırım”, diye sonuna koyduğunuz dip notun ne anlama geldiğini araştırmamı rica etti benden.”

“Sanırım bu herhangi bir açıklamayı gerektirmeyecek kadar açıktır.”

“Anlıyorum, duydum. Özür bile dilemiyorsunuz, ‘her şeye, gereken her türlü yolla karşılık vermeye’ hazır olduğunuzda ısrar ediyorsunuz. Ama ucuz bir davranıştır bu. Konuşmamızın yönünü ısrarla değiştirmek istemenizi göz önüne alarak, her şeyi açıkça söylemek hakkını buluyorum kendimde: Buraya aranızda düzey farkı olduğu için Baron Byoring’in sizinle hiçbir işi... olamayacağını söylemeye geldim...”

“Böyle bir karar dostunuz Baron Byoring için en iyisiydi kuşkusuz. İtiraf edeyim, hiç de şaşırtmadınız beni: Bekliyordum bunu...”

Yeri gelmişken parantez açıp şunu da söyleyeyim: Daha ilk bakışta Versilov’un bir patlama, öfkelenme aradığını, baronu kızdırmak istediğini, belki de sabrını taşırmaya çalıştığını anlamıştım. Baron da üzerine üzerine gidiyordu.

“İnce zekâlı bile sayılabileceğinizi duymuştum, ama kabul edersiniz, ince zekâ akıl demek değildir.”

“Çok derin bir düşünce, albayım.”

Baron birden sesini yükseltti:

“Beni övmenize gerek yok. Boşuna zaman kaybetmek için gelmedim buraya! Lütfen dinleyin beni: Mektubunuzu alınca Baron Byoring çok şaşırdı. Ancak akıl hastanesinden gönderilebilecek bir mektuptu bu çünkü. Kuşkusuz, hemencecik sizi... sakinleştirmek için bazı yollar bulunabilirdi. Ama bazı durumlar düşünülerek hoşgörüldünüz. Hakkınızda bilgi topladılar: Sonunda anlaşıldı ki, her ne kadar soylu bir aileden geliyorduksanız, bir zamanlar muhafız alayında görev yaptıysanız da, sosyeteden kovulmuş, kötü ün yapmış bir insandınız. Ama buna da bakmadan kendim görmek, anlamak için geldim buraya. Hâlâ söz oyunu yapmayı sürdürüyorsunuz. Ara sıra nöbet geldiğini de kendiniz söylediniz. Yeter! Böyle bir durumda suçluyu hoşgörmeye Baron Byoring’in ne toplumsal durumu, ne de ünü elverişlidir... Anlayacağınız, sayın bayım, bu davranışınız bir kez daha tekrarlanacak olursa, ya da bir daha buna benzer bir şey yaparsanız, sizi yatıştırarak önlemin derhal bulunacağını size bildirmek için gönderildim. Bunun böyle olacağına inanın. Dağbaşı değil burası, uygar bir ülkede yaşıyoruz!”

“Bundan emin misiniz, sevgili dostum Baron R.?”

Baron birden ayağa kalktı.

“Allah belanızı versin,” diye haykırdı. “Sevgili dostunuz Baron R.” olmadığımı size hemen şimdi göstermem için çok zorluyorsunuz beni.”

Versilov da kalktı.

“Ah, bir daha söyleyeyim, kanımla kızım evde... Bağırmanızı duyabilirler.”

Baron sesini hiç alçaltmadan sürdürdü konuşmasını:

“Kannız... şeytan... şimdi oturmuş, sizinle konuşuyorsam, bu sıkıcı işi halletmek içindir bu.” -Ôfkeyle- “Yeter artık!” diye haykırdı. “Siz yalnızca kibar insanlar arasından kovulmamışsınız, üstelik bir manyak, gerçek bir manyaksınız da. Tam söyledikleri gibi! Hoşgörüyeye değmezsiniz. Şunu söyleyeyim, sizin için bugün gerekli önlemler alınacaktır. Aklınızı başınıza getirecekleri bir yere çağıracaklar sizi... sonra kent dışına götürecekler!”

Çabuk, geniş adımlarla çıkıp gitti. Versilov geçirmemişti bile onu. Ayakta kıpırdamadan duruyor, beni görmüyormuş gibi dalgın, bana bakıyordu. Birden gülümsedi. Başını salladı, şapkasını alıp kapıya yürüdü. Kolundan yakaladım.

Bana döndü.

“Ah, evet,” dedi, “sen de burada mıydın? Duydun mu?”

“Nasıl yapabildiniz bunu! Bu denli yalancı, vicdansız nasıl olabildiniz!... Şeytanlığın ta kendisi bu!”

Yüzüme gözlerini kırpmadan bakıyordu. Gülümsemesi giderek genişledi, sonunda iyice güldü.

Kendimde değildim.

“Beni ona karşı rezil ettiniz!...” diye haykırdım. “Rezil! Onun gözünde gülünç duruma düşürdünüz beni. Baron da... itti beni!”

“Öyle mi? Ah, zavallı çocuk, ne acıyorum sana... Orada gülünç duruma mı düştün?”

“Alay ediyorsunuz benimle, alay ediyorsunuz! Hoşunuza gidiyor bu!”

Hala bırakmadığım kolunu birden çekti kurtardı, şapkasını başına geçirdi, gülerek, basbayağı gülerek çıkıp gitti. Niçin arkasından koşacaktım? Her şeyi anlamış, bir anda her şeyimi yitirmiştim! Annemi gördüm o anda. Merdivenlerden inerken, ürkek ürkek bakınıyordu.

“Gitti mi?” dedi.

Kucakladım onu. Kollarının arasında var gücüyle sıktı beni. Başını göğsüme dayadı.

“Anneciğim, bir tanem, hâlâ kalabilir misin bu evde? Hadi hemen gidelim buradan. Gizlerim sizi, bir kürek mahkûmu gibi çalışırım, bakarım size. Liza ile sizin için... Hepsini bırakalım, atalım, alıp başımızı gidelim. Biz bize olalım. Anımsıyor musunuz anne, Tuşar'ın yanındayken bana geldiğinizde tanımak istememiştiniz sizi?”

“Anımsıyorum yavrucuğum. Sana karşı çok suçluyum. Doğurdum, ama tanımıyordum seni.”

“Bunda suç onun anne, her şeyde suç onun. Hiçbir zaman sevmemi bizi.”

“Yanıyorsun, sevdi.”

“Gidelim, anneciğim.”

“Onu bırakıp nereye gidebilirim? Onun mutlu olduğunu mu sanıyorsun?”

“Liza nerede?”

“Yatıyor. Sabah eve geldi, vurdu kafayı, yattı. Korkuyorum. Çok mu kızıyorlar orada babana? Ne yapacaklar ona şimdi? Nereye gitti? Ne dedi, ne tehditler savuruyordu o subay?”

“Ona hiçbir şey olmayacak anne, hiçbir zaman hiçbir şey olmaz ona. Başına hiçbir zaman kötü bir şey gelemesin. Öyle bir adam o! İşte Tatyana Pavlovna, bana inanmıyorsanız ona sorun. İşte! (Birden Tatyana Pavlovna girmişti odaya) Hoşça kalın anne. Yakında gene geleceğim, geldiğimde aynı şeyi söyleyeceğim...”

Koşarak çıktım. O anda yalnız Tatyana Pavlovna'yı değil, kim olursa olsun, görecek durumum yoktu. Annemi görmek bile acı veriyordu bana. Yalnız, yapayalnız olmak istiyordum.

* * *

Ama sokakta da dolaşamazdım. Bu yabancı, duygusuz insanlara anlamsız toslayarak yürüyemeyeceğimi hissediyordum. Öyle ya, nereye gizlenmeliydim? Kim gerekliydi benim için? Ne gerekliydi? Bir şey düşünmeden, bilinçsizce Prens Sergey Petroviç'e gittim. Evde yoktu. (Her zaman yaptığım gibi) çalışma odasında bekleyeceğimi söyledim Pyotr'a (Prens'in uşağıydı Pyotr). Çalışma odası tıka basa eşya dolu, yüksek tavanlı, büyük bir odaydı. En ışsız köşeye gittim, kanepeye oturdum. Dirseklerimi masanın üzerine dayayıp iki kolumla başıma destek yaptım. Evet, önemli

olan, "ne gerekliydi benim için?" sorusuydu. O zaman bu soruyu kendi kendime sorabiliyordum ama, bence en güç olan, ona bir yanıt bulmaktı.

Ama açık seçik ne düşünebiliyor, ne de kendime bunu sorabiliyordum. Sonunda "olayların bizi ezdiğini" söylemiştim. Prens'in çalışma odasında oturuyordum. Kafamın içinde düşünceler burgaç gibi dönüp duruyordu. "Evet, diye düşünüyordum, baktım ama, yüzünden bir şey anlayamadım. Demin gözlerimin içine bakarak alay etti benimle. Aslında benimle değil, Baron Byronig'le alay etti. Üç gün önceki akşam yemeğinde her şeyi biliyordu. Bu yüzden üzgündü. Meyhanede ettiğim aptalca itirafımı yakaladı. Ne çeşit olursa olsun, bir gerçeği bulmak için her şeyi değiştirdi, bozdu. Yalnız, niçin bu denli gerekliydi ona gerçek? Katerina Nikolayevna'ya yazdıklarının bir sözcüğüne bile inanmıyordu. Bir fırsatını bulup hakaret etmek amacıyla, nedenini bile bilmeden hakaret etmek istiyordu ona, o kadar... fırsatı da ben vermiştim ona... Kudurmuş bir köpeğin yapacağı bir şeydi bu! Şimdi de Byoring'i mi öldürmek istiyor? Niçin? Yüreği biliyor niçin olduğunu! Ama yüreğinde ne olduğunu ben bilmiyorum... Hayır, hayır, şimdi bilmiyorum bunu. Katerina Nikolayevna'yı böylesine aşırı bir tutkuyla mı seviyor yoksa? Ya da, öylesine aşırı bir tutkuyla mı nefret ediyor ondan? Bilmiyorum, acaba kendisi biliyor mu? Anneme, "onun başına kötü bir şey gelmez" demekle neyi anlatmak istemişim. Kaybetmiş mi sayılırım onu?"

"Beni nasıl ittiklerini gördü Katerina Nikolayevna... Güldü mü buna acaba? Ben olsam gülerdim! Casusu dövüyorlardı, casusu!"

"O iğrenç mektupta, delil mektubun yakılmadığını, olduğu gibi durduğunu söylemesinin ne anlamı olabilir? (birden bu soru çıkmıştı kafamın içinde)..."

"Byoring'i öldürmeyecek. Şimdi meyhanede oturmuş, Lüçiya'yı dinliyordur! Ama belki Lüçiya'dan sonra gider öldürür. Byoring itti beni, bana vurdu bile sayılır. Gerçekten vurdu mu sayılır? Versilov'la dövüşmeyi bile yediremiyor gururuna. Bana vurmaya tenezzül eder mi hiç? "Belki yarın tabanca elde, sokakta bekleyerek öldürmem gerekecek onu..." İşte hiç üzerinde durmadan, bilinçsizce bunu bile düşünmüştüm.

Arada bir, şimdi kapı açılacak, Katerina Nikolayevna girecek, elini uzatacak bana, birbirimize gülümseyeceğiz diye düşünür

gibi oluyordum... Ah, öğrenci! sevgili dostum! Bu odanın içi iyice karardığında olsun istiyordum. "Niçin olmasın, ayrılırken elini bana uzattığı zaman çok mu gerilerde kaldı? Böylesine kısa bir zamanda böyle korkunç bir uçurum nasıl girebildi aramıza? Şimdi, hemen şimdi, bu dakikada doğru ona gidip anlatmalıyım, doğru ona gitmeliyim! Tanrım, birden bambaşka bir yaşam nasıl başlayıverdi! Evet, bambaşka, bambaşka bir yaşam bu... Liza ile Prens ise eski yaşamdan kalmalar... İşte, şimdi Prens in evindeyim. Gerçekten öyle bir insansa Versilov, annem bunca yıl nasıl bir arada yaşayabildi onunla? Ben yapabiliirdim bunu, her şey gelir elimden çünkü, ama o? Şimdi ne olacak?" İşte Liza'nın, Anna Andreyevna'nın, Stebelkov'un, Prens in, Aferdov'un, herkesin, hepsinin hayalleri bir burgaçtaymış gibi hasta beynimin içinde durmadan dönüyorlar, sonra sırta kadem basıyorlardı. Öte yandan, düşünceler giderek daha belirsiz, yakalanmaz oluyorlardı. Kafamın içinde bir düşünce canlandırabildiğimde, yakalayabildiğimde seviniyordum.

Birden "Ben ülküsü olan bir insanım!" diye geçirdiğim oluyordu içimden. "Öyle değil mi? Ezberlememiş miydim bunu? Ülküm karanlık ve yapayalnızlıktır, şimdi eski karanlığa geri dönmem olası mı? Ah Tanrım, yakmamıştım ben o delili, değil mi? Üç gün önce nasılsa unutmuştum. Eve dönünce hemen yakacaktım onu. Evet, hem de mumla, ilk işim bu olacaktı. Ama bilmiyorum, şimdi öyle mi düşünüyorum?"

Hava kararal çok oluyordu. Pyotr mumları getirdi. Israrla, yemek yiyip yemeyeceğimi sordu. Kolumu salladım. Gene de, bir saat sonra çay getirdi. Kocaman bir fincanı büyük bir iştahla içtim. Sonra saatin kaç olduğunu sordum. Sekiz buçuktu. Orada öyle beş saatten fazla oturduğuma hiç şaşırmadı Pyotr.

"Bu üçüncü gelişim yanınıza," dedi. "İlkinde uyuyordunuz sanki."

Girdiğini anımsamıyordum. Neden olduğunu bilmiyorum, "uyuduğumdan" birden müthiş ürküp ayağa kalktım, tekrar "uyuyamak" için odanın içinde dolaşmaya başladım. Başım çok ağnyordu. Saat tam dokuzda Prens geldi. Onu beklediğime şaşım: Bütünüyle unutmuştum onu. Çıkmıştı aklımdan.

"Buradaymışsınız, dedi. Oysa ben sizi bulmak için evinize gittim."

Yüzü ciddi, sertti. En küçük bir gülümseme yoktu yüzünde. Bakışlarında sabit bir düşünce çekiyordu dikkati.

Kafasını biraz topladıktan sonra,

“Bütün gün çalmadık kapı bırakmadım,” diye ekledi. “Bütün çıkar yolları denedim, her şey mahvoldu. Önümüzde dehşet var... (NB. Prens Nikolay İvanoviç'e uğramamıştı.) Jibelskiy'i gördüm, korkunç bir adam. Anlıyorsunuz ya, önce para gerek, sonra görüşelim diyor. Para bulunmazsa... Bu konuyu bugün halletmeye karar verdim. Bugün yalnızca para bulacağız, yarın gidip göreceğiz onu. Kumarda kazandığınız üç bin ruble olduğu gibi duruyor. Yalnızca üç rublesi eksik. Üç yüz kırk ruble geri vermem gerekiyor size. Tam bin olması için yedi yüz daha vereyim size, ben de geri kalan iki bini alayım. Sonra Zerşçikov'un evine gidip birimiz bir köşeye, birimiz öte köşeye oturalım, on bin ruble kazanmayı deneyelim. Belki birşeyler yaparız. Kazanamazsak... Zaten başka yapabileceğimiz bir şey yok...”

Tuhaf tuhaf yüzüme baktı.

Yeniden hayata gelmiş gibi, birden,

“Evet, evet!” diye haykırdım. “Gidelim. Ben de bunun için bekliyordum sizi...”

Şunu da söyleyeyim, orada beklediğim sürece bir an bile rulet gelmemiştı aklıma.

Prens, damdan düşer gibi,

“Ya adiligimiz ne olacak?” diye sordu. “Ya bu yaptığımız için bayağılığı?”

“Rulet oynamaya gittiğimiz için mi?” diye haykırdım. “Her şey buna bağlı! Paraya! Gene biz zembemle yıkanmış sayılırsınız, Byoring kendisini sattı ya... Anna Andreyevna da... Versilov ise, Versilov'un manyak olduğunu duydunuz mu? Manyak! Manyak!”

“Hasta değilsiniz ya Arkadiy Makaroviç? Gözleriniz bir tuhaf...”

Birden her şeyi anlamış gibi,

“Bensiz gitmek için mi söylüyorsunuz bunu?” diye haykırdım.

“Hayır...” dedi.

“Artık bırakmam sizi, ayrılmam yanınızdan. Boşuna bu gece sabaha dek oyun görmedim düşümde. Gidelim, gidelim!”

“Gerçi hastasınız ama... gidelim. Orada...”

Sözünün sonunu getirmedi. Yüzünde büyük bir keder anlatımı vardı. Çıkıyorduk, kapıda birden durdu.

“Oyunda kazanmaktan başka bir çıkar yol daha var, biliyor musunuz?” dedi.

“Nedir?”

“Prensçe!”

“Nasıl yani?”

“Nasıl olduğunu sonra öğreneceksiniz. Yalnız şu kadarnı bilin, şimdilik değmem buna. Geç kaldım çünkü. Gidelim, ama bu sözümü sonra anımsatın bana. Önce uşakça çıkar yolu deneyeceğiz... Bile bile, kendi isteğimle gittiğimi, uşak gibi davrandığımı bilmiyor muyum sanıyorsunuz!”

* * *

Tüm kurtuluşum, çıkar yollarım oradaymış gibi uçarak koşmuştum rulete. Oysa, yukarıda da söylediğim gibi, Prensine dek kumarı hiç düşünmemiştim. Zaten kendim için gitmiyordum oynamaya. Prensine hesabına, onun parasıyla oynayacaktım. Beni oraya çekenin ne olduğunu bilmiyordum. Beni çeken şeyin önüne geçilmez, yenilmez bir gücü vardı... Ah, bu insanlar, kumarbazlar, oyunu yöneten görevliler, hiçbiri, hiçbiri bu kez olduğu kadar iğrenç görünmemişlerdi gözüme! Masada oturduğum sürece arada bir yüreğimi sıkıştıran sıkıntıyı, hüznü çok iyi anımsıyorum. Peki ama, niçin kalkıp gitmiyordum? Şans ve başarı benden yanaymış gibi niçin zoluyordum kendimi, oynamayı sürdürüyordum? Bir şey söyleyeceğim: O zaman aklımın başımda olduğunu söyleyemem. Oysa, o akşamki kadar akıllı da hiç oynamamıştım. Sessizdim, dikkatliydim, hesabımı kitabımı fazlasıyla biliyordum. Sabırlı, tutumluydum da, gerektiğinde yeterince kararlı davranıyordum. Gene Zero'nun yanına, yani Zerşçikov'la, her zaman onun sağında oturan Aferdov'un arasına yerleşmiştim. Burada oturmaktan iğreniyordum ama, kesinlikle Zero'ya oynamak istiyordum. Zero'nun oynanabileceği başka yerler tutulmuştu. Oyuna başlayalı bir saati geçmişti. Prensine, yüzü bembeyaz, birden yerinden kalkıp bize doğru yürüdüğünü, masanın öte yanında, karşımda ayakta durduğunu gördüm: Bütün parasını vermişti. Bir şey anlamadan, belki oyunu hiç düşünmeden bile, sessizce benim oyunumu izliyordu. Kazanmaya daha yeni başlamıştım, Zerşçikov para sayıyordu bana. Birden Aferdov, bir şey söylemeden, gözlerimin içine baka baka, küstah bir tavırla bir yüz rublelik banknotumu

alıp önündeki para yığına kattı. Bağırarak elini yakaladım. O anda hiç beklemediğim bir şey olmuştu bana: Sanki amacımdan koparıp almışlardı beni. O günün tüm korkuları, hakaretleri bu bir anda, giden yüz rublelik banknotta toplanmıştı sanki. İçimde biriken, sıkışan her şey patlamak için o anı bekliyor gibiydi. Kendimde değildim. Çevreme bakınarak bağırıyordum:

“Hırsızdır bu adam! Şimdi yüz rublemi çaldı!”

Çıkan kargaşayı anlatmayacağım. Burada böyle bir şey ilk kez oluyordu. Zerşçikov’un evinde herkes edebiyile erkânıyla oynardı. Zaten buradaki oyun bu yanıyla ün yapmıştı. Ama kendimde değildim. Gürültünün, bağrıışmaların arasında Zerşçikov’un sesi gürledi birden:

“Hey, önümdeki paralar yok, şuradaydılar biraz önce! Tam dört bin ruble!”

Birden bambaşka bir olay çıkmıştı: Zerşçikov’un burnunun dibindeki bankodan dört bin rublelik bir desteyi aşmışlardı. Destenin “biraz önce” durduğu yeri gösteriyordu Zerşçikov. Tam benim yanımdı gösterdiği yer. Paraların bulduğu yerle neredeyse bitişik. Yani Aferdov’dan çok bana yakın yerde. Aferdov’u göstererek,

“Hırsız burada!” diye haykırdım. “Gene çaldı! Üstünü arayın!”

Bağrıışmalar arasında gür, inandırıcı bir ses duyuldu:

“Kimin nesi olduğu bilinmeyen insanları buraya alırlarsa böyle olur işte... Her gelen babasının eviymiş gibi dahyor içeri! Kim getirdi onu buraya? Kimdir bu?”

“Bir Dolgorukiy.”

“Prens Dolgorukiy mi?”

Birisi, yüksek sesle

“Prens Sokolskiy getirdi onu”, dedi.

Masanın karşısında Prese seslendim:

“Görüyorsunuz ya Prens, kendileri daha şimdi paramı çalmışlarken, beni hırsız yerine koyuyorlar! Beni tanıtın onlara. Kim olduğumu, nasıl bir insan olduğumu söyleyin!”

İşte tam o anda, bütün o gün... dahası ömrüm boyunca olanların en korkunç şeyi oldu... Prens, omuzlarını kaldırdığını, her yandan üzerine yağın sorulara kesin bir dille, tane tane konuşarak şöyle karşılık verdiğini duydum:

“Kimsenin adına hesap vermem ben! Rica ederim, rahat bırakın beni...”

Bu arada Aferdov kalabalığın ortasında durmuş, ısrarla üstünün aranmasını istiyordu. Ceplerini dışarı çıkarmıştı. Oradakiler onun bu isteğine “Hayır, hayır, hırsız biliyoruz biz!” diye bağırarak karşılık veriyorlardı. Çağırdıkları iki uşak arkadan kollarından yakaladılar.

Silkinerek kurtuldum ellerinden.

“Aratmam kendimi,” diye haykırdım. “İzin vermem buna!”

Ama gene de yan odaya götürdüler beni. Orada, bir sürü insan arasında üstümü başımı aradılar. Avazım çıktığıınca bağırıyor, çırpınıyordum.

Sonundabirisi,

“Atmış olacak, dedi. Yerlere falan bakalım.”

“Nereye atmış olabilir?”

“Bir fırsatını bulmuş, masanın altına atmıştır!”

“Elbette... Kuşkuzuz...”

Dışarı çıkıyorlardı beni, ama nasılsa kapıda bir an durdum, çılgın bir öfkeyle bütün salona,

“Rulet polisçe yasak edilmiştir,” diye bağırdım. “Bugün hepimizi şikâyet edeceğim!”

Alt kata götürdüler beni, kürkümü giydirdiler... dış kapıyı açtılar...

IX

Gün felaketle bitmişti ama, daha gecesi vardı. O gecedan anımsadıklarım da şöyle:

Kendimi sokakta bulduğumda sanıyorum saat yirmi dördü az geçiyordu. Pırl pırl, sakın, soğuk bir geceydi. Neredeyse koşuyordum. Müthiş acele ediyordum. Ama eve gitmiyordum. “Evde ne yapacağım? Şimdi eve gitmek olur mu? Evde yaşar kişi, yarı yaşamak için uyanacağım. Oysa artık yaşayabilir miyim ben? Yaşantım tükenmiştir, yaşamam olanaksız artık”. Nereye gittiğimi hiç düşünmeden, koşarak, nereye varmak istediğimi bilmeden geçiyordum sokakları. İçim yanıyordu. İki de bir ağır kürkümü kaldırıp bedenimi havalandırıyordum. “Artık bir şey yapamam,”

diye bir düşünce belirdi kafamda. "Hiçbir amacım olamaz". Çok gariptir: Çevremdeki her şey, ciğerlerime çektiğim hava bile bambaşka bir dünyadan gelmiş gibi geliyordu bana. Birden kendimi ay yüzünde bulmuş gibiydim. Kent de, gelip geçenler de, üzerinde koştüğüm kaldırım da, her şey yabancıydı bana. "İşte şu Saray Alanı, şu İsaakiy, diye geçiriyordum içimden. Ama hiçbiriyle bir ilişğim yok artık". Her şey birden yabancılaşmış, tanıdık olmaktan çıkmıştı. "Annem ile Liza var. Öyle ama, annemden de, Liza'dan da bana ne? Her şey bitti. Bir şeyden başka her şey bitti: Hırsız olduğumdan başka her şey".

Hırsız olmadığımı nasıl kanıtlayabilirim? Artık olası mıydı bu? Amerika'ya gitmek? Bununla neyi kanıtlayacaksınız? En başta Versilov inanacaktır parayı çaldığıma! "Ülküm"? Ne"ülküsü?" şimdi "ülkünün" adı mı olur? Elli, yüz yıl sonra sokakta yürürken beni göstererek, "şu adam var ya, hırsızdır," diyecek birisi çıkacaktır her zaman. "Ülküsüne rulette para çalmakla başladı..." İçimde öfke, küskünlük var mıydı? Bilmiyorum, belki vardı. Pek gariptir ama hep, belki ta çocukluğumdan bu yana şöyle bir özelliği vardı kişiliğimin: Birisi bana hakaret etse, gururumu incitse bu hakarete boyun eğmek için içimde önüne geçilmez bir istek duyardım. Dahası bana hakaret edenin keyfi tam olsun diye karşısına dikiлип, "Görün işte," demek isterdim, "beni alçaltınız, kendimi ben daha çok alçaltıyorum, bakın, bakın da keyiflenin!" Tuşar, bir senatör oğlu değil de, uşak olduğumu göstermek için dövüyordu beni. Kendiliğimden hemen uşak rolüne giriveriyordum. Yalnızca giyinmesine yardım etmekle kalmıyor; hiç istemediği, buyurmadığı halde, kendiliğimden fırçayı kapıp üzerindeki son tozları da silmeye koyuluyordum. Kimi zaman elimde fırça, uşaksı bir heycanla frakında kalan bir iplik parçasını almak için arkasından koşuyordum. Öyle ki, bazen kendisi,"Yeter, yeter, Arkadiy, yeter" diyerek durduruyordu beni. Eve geldiğinde çıkardığı paltosunu aldığım, iyice temizleyip özenle katladıktan sonra yerine koyduğum, ekoseli ipek örtüsünü üzerine örttüğüm oluyordu. Arkadaşlarımın benim bu davranışlarıma güldüklerini, beni hor gördüklerini bilmesine biliyordum, hem çok iyi biliyordum. Ama, bu da hoşuma gidiyordu: "Uşak olmamı bu denli istiyorsanız, alın uşagım işte. Ahmak olmamı istiyorsunuz, buyrun, ahmağım işte". Böylesine pasif bir nefreti, gizli bir öfkeyi yıllarca tutabilirdim

içimde. Ama sonra ne olmuştu? Zerşçikov'un evinde kendimi kaybetmişim, "Hepinizi şikâyet edeceğim, rulet yasaktır!" diye bağırıştım. Size yemin ederim, burada da yukarıda söylediğim çeşidinden bir şey vardı: "Beni alçalttınız, üstümü başımı aradınız, hırsız diye adımı çıkardınız, öldürdünüz beni; şunu bilirsiniz ki iyi anladınız, ama yalnızca hırsız değilim ben, aynı zamanda bir jurnalcıyım da!" Şimdi düşününce bu sonuca varabiliyorum. O zaman bir şey düşüncecek durumum yoktu. Bağırırken bir niyetim de yoktu, dahası bir saniye sonra niçin bağırduğımı bile unutmuşum. Öyle çıkmıştı ağzımdan. Daha koşarken kendimi kaybetmişim. Ama bilinçli hareket ettiğimi çok iyi anımsıyorum. Bununla birlikte, bir şeyi ayrıntılarıyla düşünmenin, bir sonuca varmanın artık benim için olanaksız olduğunu da kesinlikle söyleyebilirim. Dahası kendi kendime "bir çeşit düşüncem olabilir" diye geçiriyordum içimden. "Başka bir düşünce giremez kafamın içine aruk". O zamanlar, birtakım kararlarımın, pek açık seçik olmalarına karşın, hiçbir mantıksal yanı bile olmayabilirdi. Üstelik, kimi zaman, bir düşüncemi, anlamsızlığını bile bile, tam bir düşüncemi, yerine getirmek için harekete geçebilecek durumda olduğumu çok iyi anımsıyorum. Evet, o gece suç başımın üzerinde dolanıyordu, yalnızca bir raslantı değildi bu.

Birden Tatyana Pavlovna'nın Versilov için söylediği söz gelmişti aklıma: "Nikolayevskiy'e gidip başını rayın üzerine koyun. Orada koparıverirler onu". Bu düşünce birden tüm duygularımın üstüne çıktı. Ama hemen kovdum onu: "Başını rayın üzerine koyarak intihar etmek... ya rayın ne derler: Çaldı, yakalanınca utancından canına kıydı. Tam o anda içimde bir anlık korkunç bir öfke duydum. "Ne olacak?" diye düşündüm. Kendimi temize çıkarmam olanaksız artık. Yeni bir hayata başlamam da. Öyleyse, boyun eğmeli. Uşak, köpek, böcek, jurnalcı, gerçek bir jurnalcı olmayı kabullenmeliyim! Bir gün her şeyi parçalayıp havaya savurmam, herkesi, suçluları da yok etmem, bir zamanlar hırsız dedikleri insanı onlara göstermem için gizliden hazırlanmalıyım. Sonra da intihar etmeliyim." Atlı Muhafızlar Bulvarı yakınlarında bir ara sokağa nasıl saptım bilmiyorum. Bu ara sokağın iki yanında aşağı yukarı yüz adım uzunluğunda iki yüksek taş duvar vardı. Avluların duvarlarıydı bunlar. Soldaki duvarın arkasında oduncu avlularında olduğu gibi uzun, yüksekliği

duvarı bir sajenden* çok aşan, yüksek bir odun yığını gördüm. Birden olduğum yerde durdum, düşünmeye başladım. Cebimde küçük gümüş bir kutuda kibritler vardı. Gene söyleyeyim: Düşündüğüm, yapmak istediğim her şeyi açık seçik biliyordum. Ama bunu niçin yapmak istediğimi bilmiyordum, hiç bilmiyordum. Yalnızca, birden bunu pek istediğimi anımsıyorum. “Çiti geçebilirim”, diye düşünüyordum. Tam iki adım ötemde duvarda, görünüşünden aylardır sıkı sıkı kapalı olduğu belli bir kapı vardı. “Kiriş aşağıda, diye düşünmeyi sürdürdüm. Kapıya tutunup duvarın üstüne çıkabilirim. Kimse görmez. Çevrede kimsecikler yok. İn cin top oynuyor! Duvarın üzerinde oturup rahatlıkla tutuşturabilirim odunları. Duvardan öte yana inmek bile gerekmeyecek. Odunlar neredeyse duvarla bir çünkü. Soğuktan daha da çabuk tutuşacaklardır. Bir parça odun almaya bakar... hiç de odun almaya değmez: Duvarın üzerine oturup bir odunun kabuğunu soyarım, kibritle tutuşturup hemen yığının arasına sokarım... al sana bir yangın. Hemen yola atlayıp uzaklaşıyorum. Koşmak bile gerekmeyecek, uzun zaman farkedilmez çünkü...” Böyle düşünürken birden vermiştim kararımı. Olağanüstü bir sevinç, haz doldurmuştu içimi. Harekete geçtim. Tırmanmayı iyi becerirdim: Daha lisede sporum iyiydi. Ama ayağымda çizmeler vardı. Bu yüzden biraz zorlanıyordum. Yüksekteki belli belirsiz bir çıkıntıyı yakalamak için kolumu uzattım. Ama birden elim kurtuldu, düştüm. Sanıyorum başımın arkası yere geldi. Bir ya da iki dakika baygın yatmış olmalıyım. Kendime geldiğimde üşüdüğüm için kürkümün önünü bilinçsizce kapadım. Daha kötüsü, ne yaptığımı bilerek kapının köşesine kadar süründüm, kapıyla duvarın çıkıntısı arasındaki girintiye girdim. İki buklüm, oturdum. Kafamın içinde her şey karma karışık. Sanırım çok geçmeden daldım. Bir düş gibi anımsıyorum şimdi, birden kulağımın dibinde sık sık vuran ağır bir çan sesi duydum. Zevkle dinlemeye koyuldum bu sesi.

* * *

Çan sert, düzenli, her iki (belki üç) saniyede bir vuruyordu ama, hiç de toplanı çanına benzemiyordu. Kulağa hoş gelen, tek-

(*) 2.13 metrelık bir Rus uzunluk ölçü birimi - ç.n.

düze bir çan sesiydi. Birden bu sesin bana hiç de yabancı olmadığını fark ettim. Bir an çanın Nikola'da Tuşar'ın evinin karşısındaki, Aleksey Mihayloviç zamanında yapılmış süslü, birkaç "kuleli", eski, kırmızı kilisede çaldığını sandım. Kutsal haftanın daha yeni bittiğini düşündüm. Tuşar'ın evinin önündeki küçük bahçenin cılız kayın ağaçlarının açık yeşil tomurcukları geldi gözümün önüne. Parlak akşam güneşi yatay ışınlarını dershanemize doldurmaktadır. Tuşar'ın bir yıl önce "prens ve senatör çocuklarından" ayırarak beni attığı soldaki küçük odamda bir bayan konuğum var. Evet, benim gibi soysuz sopsuza, Tuşar'ın evine yerleştim yerleşeli ilk kez bir konuk geliyordu. İçeri girer girmez tanıdım onu. Gerçi köy kilisesinde beni kutsadığı, güvercinin kubbenin bir yanından öte yanına uçtuğu zamandan beri hiç görmemiştim onu ama, annemdi. Odada yalnızdık. Tuhaf tuhaf bakıyordum yüzüne. Sonra, aradan yıllar geçtikten sonra öğrendim, ansızın Avrupa'ya giden Versilov'un yokluğunda, sırf beni görmek için (görevleri ona göz kulak olmak olan kişilerden gizli) parasız pulsuz, gelmişti Moskova'ya. Garip olan şeydu, yanıma girerken de, Tuşar'la konuşurken de annem olduğu üzerine tek sözcük etmemişti. Yanımda oturuyordu. Böyle az konuşmasına şaşıtıldım anımsıyorum. Bir bohçası vardı... Açtı bohçasını. Altı portakal, birkaç poğaça, iki Fransız ekmeği çıkardı bohçadan. Ekmek getirmesi gücüme gitmişti. Alınmış gibi, burada "yemeklerimizin" çok iyi olduğunu, sabah kahvaltılarında herkese birer bütün Fransız francalası verdiklerini söyledim.

"Olsun varsın yavrum, belki okulda iyi yemek vermiyorlardır diye düşünmüştüm de, kusura bakma canım."

"Antonina Vasilyevna (Tuşar'ın karısı) da alınır sonra. Arkadaşların da alay ederler benimle..."

"Almıyor musun yani. Belki biraz ısırma isterdin ucundan?"

"Belki, neyse, bırakın..."

Getirdiği öteki şeylere dokunmadım bile. Portakallarla poğaçalar önümde, masanın üzerinde duruyorlardı. Ben başım önümde, büyük bir gururla oturuyordum. Kim bilir, belki bu ziyaretinin beni arkadaşlarının yanında küçük düşürdüğünü belli etmeyi de çok istiyordum. "Beni rezil ediyorsun, yaptığından da habersizsin", demesem bile bunu ona sezdirme istiyordum. Hey Tannm, oysa o zamanlar fırça elimde, paltosundaki bir iplik parçasını al-

mak için Tuşar'ın arkasından koşturuyordum! O gider gitmez çocukların, belki Tuşar'ın benimle nasıl alay edeceklerini düşünüyordum. Ona karşı iyi tek duygu yoktu yüreğimde. Yalnız, yan gözle koyu renk, eski giysisine, handiyse işçilerinkini andıran, oldukça kaba ellerine, köylü işi potinlerine, bir deri bir kemik yüzüne bakıyordum. Gerçi gittikten sonra akşam Antonina Vasilyevna bana "Anneniz bir zamanlar pek güzeldi galiba" demişti, ama şimdi alnında bir baştan bir başa uzanan derin kırışıklıklar vardı.

Öylecene oturuyorduk. Elinde, ortasında dolu bir kahve fincanı bir tepsiyle Agofya girdi odaya. Öğlen sonrasıydı. Bu saatte Tuşar'lar konuk odalarında oturur, kahve içerlerdi. Annem teşekkür etti, kahveyi almadı. Sonra öğrendim, kalp çarpıntısı yaptığı için o zamanlar hiç kahve içmiyormuş. Önemli olan şeydu: Onun ziyaretine, beni görmesine izin verilmesini kendilerince edilmiş bir iyilik sayıyorlardı Tuşar'lar. Anneme gönderdikleri bir fincan kahvede uygar dünya görüşlerine, Avrupa'lı anlayışlarına büyük onur kazandıran bir alçakgönüllülük zaferiydi. Annem de özelliklemiş gibi geri çevirmişti kahveyi. Tuşar'ın yanına çağırıldılar beni. Bütün defterlerimi, kitaplarımı alıp anneme göstermemi söyledi Tuşar. "Benim evimde ne çok ilerlediğinizi görsün." Kocasının bu sözü üzerine Antonina Vasilyevna dudaklarını alaylı alaylı büzdü.

"Kahvemiz annenizin hoşuna gitmedi galiba" dedi.

Defterlerimi kitaplarımı topladım. Sınıfın kapısına yığılmış, annemle bana bakan "prens ve senatör çocuklarının" yanından geçip, beni bekleyen anneme götürdüm. Tuşar'ın emrini harfi harfine yerine getirmek hoşuma bile gidiyordu. "Bakın, Fransızca gramer defterim... bu dikte alıştırma defterim... işte yardımcı avoir, *entre*¹ fiillerinin çekimi. Avrupa'nın, dünyanın başlıca kentleri üzerine bilgiler de burada", vb. vb. saygıyla hep önüme bakarak yarım saat, belki daha uzun süre, tekdüze bir sesle anlatım, açıkladım... Annemin bilimlerden bir şey anlamadığını, belki okuma yazmasının bile olmadığını biliyordum ama, buradaki rolüm hoşuma gidiyordu. Ne var ki canını sıkınayı başaramadım: Sözümü kesmeden, aşırı bir dikkatle, dahası büyük bir huzla dinliyordu

1 Sahip olmak, olmak.

beni. Öyle ki, sonunda benim canım sıkıldı, sustum. O anda bakışında bir hüzün, yüzünde acıklı bir şey çaktı dikkatimi.

Sonunda gitmek için kalktı. Birden Tuşar daldı içeri, budalaca kibirli bir tavırla,

“Çocuğunuzun başarıları memnun etti mi sizi?” diye sordu. Annem birbirini tutmaz birşeyler mırıldandı, teşekkür etti. Antonina Vasilyevna da geldi. Annem ikisine, “zavallı yetimi bırakmayınız. Ne de olsa, yetim sayılır. İyiliklerinizi esirgemeyin ondan...” diye yalvarmaya başladı. Gözleri yaşlı, ikisinin de önünde ayrı ayrı “Halktan olanların” mağrur beylerden bir şey istemeye geldiklerinde yaptıkları gibi, yerlere kadar eğilerek selamladı onları. Tuşar’lar böyle bir şeyi hiç beklemiyorlardı. Antonina Vasilyevna bir ölçüde yumuşamıştı. Kahve konusunda da düşüncesini değiştirmişti kuşkusuz. Tuşar aşırı bir gururla, “Çocukları ayırmam ben,” diye karşılık verdi. “Buradaki bütün çocuklar benim çocuklarımdır, ben de babaları. Arkadiy burada senatör, prens çocuklarıyla bir arada yaşıyor. Bunun değerini bilmelisiniz”, vb. vb... Annem yalnızca selam veriyordu. Canı sıkılmışa benziyordu. Bana döndü, gözleri yaşlı,

“Hoşça kal yavrum dedi.”

Sonra yanığımdan öptü. Yani öpmesine izin verdim. Beni birçok kez daha öpmek, kucaklamak, göğsüne bastırmak istediği belliydi. Ama bunu başkalarının yanında yapmaktan mı sıkıldı, yoksa bir tuhaf mı oldu, yoksa canımı sıktığını mı anladı, neyse... Bir kez daha Tuşar’lara selam verip kapıya yürüdü. Ben olduğum yerde duruyordum.

Antonina Vasilyevna,

“*Mais suivez donc cotre mere, il n’a pas de coeur, cet enfant!*”¹ dedi.

Tuşar yalnızca omuz silkti. Kuşkusuz bu omuz silkiş “boşuna uşak gibi kullanmıyorum onu” anlamına geliyordu.

Uslu uslu annemin peşinden yürüdüm. Dışarı sahanlığa çıktık. Çocukların pencereye yığılmış, bize baktıklarını biliyordum. Annem kiliseden yana dönüp üç kez haç çıkardı. Dudakları titriyordu. Çan kulesinden tekdüze bir çan sesi geliyordu. Annem bana döndü. Artık tutamadı kendini, ellerini başımın üzerine koyup hıçkırı hıçkırı ağlamaya başladı.

1 Ama annenizi izleyiniz. Bu çocuğun kalbi yok.

“Anneciğim, yeter... ayıp... pencereden görüyorlar yaptığınızı...”

Hızla başını kaldırıp haç çıkararak birkaç kez kutsadı beni. Çabuk çabuk konuşarak,

“Hadi, Tanrı... Tanrım yardımcın olsun...” dedi. “Gökteki melekler, Meryem anamız, aziz Nikolay korusun seni... Tanrım! Yavrum, canım! Dur yavrum...”

Aceleyle elini cebine soktu. Bir ucu sıkıca düğümlü, açık mavi ekoseli bir mendil çıkardı. Düğümü çözmeye çalışıyordu... ama bir türlü çözemiyordu...

“Olsun varsın, hepsini al, mendil de senin olsun: Temizdir, işine yarar. Hepsi seksen kapık olacak. Belki gerekir. Bir işini görür... kusura bakma yavrum, bütün param bu... kusura bakma yavrucuğum.”

Mendili aldım. “Tuşar’la Antonina Vasilyevna bize çok iyi bakıyorlar, bir şeye ihtiyacımız yok” demek istedim ama kendimi tuttum, aldım mendili.

Bir kez daha haç çıkardı, kulağıma birtakım dualar okudu, sonra, demin yukarıda Tuşar’lara yaptığı gibi önümde yerlere kadar eğilerek, yavaşça, uzun uzun selamladı beni. Hiç unutmayacağım! Nedense irkildim birden. Bu selamla ne demek istemişti: Uzun bir zaman sonra bir gün “Bana karşı işlediği suçu itiraf mı ediyordu acaba?” diye düşünmüştüm. Ama o anda, “pencereden bakıyorlar, Lambert belki de döver beni”, düşüncesi bu selamdan daha çok sıkıyordu canımı.

Sonunda gitti. Portakallarla poğaçalara ben yukarı çıkıncaya kadar senatör ve prens çocukları yiyip bitirmişlerdi... Seksen kapiğimi daha avcumda ısınmadan Lambert çekip aldı. Köşe başındaki pastacıdan börek, çikolata alıp yediler, bana bir tane bile vermediler.

Altı ay geçti aradan. Rüzgârlı, puslu kasım geldi. Annemi bütünüyle unutmuşum. Nefret, her şeye beslediğim kör bir nefret yüreğime işlemiş, içimi doldurmuştu. Gerçi eskisi gibi gene fırçayla temizliyordum Tuşar’ın üstünü, ama şimdi bütün benliğimle nefret ediyordum ondan. Gün geçtikçe daha bir güçleniyordu bu nefretim. İşte o sıralar, hüzün dolu bu akşam karanlığında bir şey için komodinin alt gözünü karıştırırken annemin verdiği açık mavi, patiska mendili gördüm. O zaman tıktığı gibi duruyordu orada. Çıkarıp her yanına şöyle bir baktım. Bu bakışımda merak da vardı. Mendilin ucunda düğümün izi olduğu gibi duruyordu.

Yirmi kapikliklerin bıraktığı yuvarlak izler bile belliydi. Mendili yerine koyup gözünü kapadım. Ertesi gün kutsal bir bayramdı. Çan herkesi kiliseye, ayine çağırıyordu. Öğrenciler öğleden sonra evlerine dağılmışlardı. Ama Lambert bir yere gitmemiş, okulda kalmıştı. Nedense kimse gelip sormamıştı onu. Gerçi eskisi gibi dövüyordu beni ama, artık oldukça yakınlık da gösteriyordu bana. Birçok bakımdan gereksinimi oluyordu bana. Oturup akşam geç saate kadar konuştuk. Önce, ne onun ne benim gördüğümüz Leh beylerinin tabancalarından, Çerkez kılıçlarından, bu kılıçların keskinliklerinden uzun uzun söz ettik. Bir haydut çetesi kursak ne iyi olurdu dedik. Sonra Lambert sevdiği, okuyucumun da bildiği o öğrenci konuya geçti. Gerçi kendime şaşardım ama, anlatıklarını dinlemekten de hoşlanırdım. Ama o akşam sabrım birden tükenmişti. Başımın ağrdığını söyledim. Saat onda yatuk. Başımı yorganın altına sokup, yastığının altına sakladığım açık mavi mendili aldım: Bir saat önce, nedense komodinin gözünden çıkarmış, yastığının altına sokmuştum onu. Hemen yüzüme bastırdım mendili, öpmeye başladım. Sahanlıkta annemin onu bana verişini anımsamışım. Göğsümü mengeneyle sıkıştırıyorlardı sanki. “Anne, anneciğim”, diye inledim. Gözlerimi kapadım. Kiliseye doğru kaçarken, beni kutsarken, benimse ona: “Ayıp, bakıyorlar” dediğimde dudaklarının titreyişi geldi gözlerimin önüne. “Anneciğim, annem, ilk kez gelmiştin bana... Anneciğim, neredesin şimdi, bana konuk gelmiştin, değil mi? Görmeye geldiğin o mutsuz yavrun şimdi hiç geliyor mu aklına?... Seni ne çok sevdiğimi söylemem için bir kerecik olsun görün bana anne. Düşümde görün, razıyım. Bir kerecik, çok değil! Ah, bir kucaklayabilsem, o mavi gözlerini öpebilsem, senden hiç utanmadığımı, ama gene de öyle soğuk, uşak gibi oturduğumu bir söyleyebilsem sana. O anda seni nasıl sevdiğimi asla öğrenemeyeceksin anne! Anneciğim, neredesin, nerelerdesin şimdi? Duyuyor musun beni? Annem, anneciğim, köydeki o güvercini anımsıyor musun?..”

Lambert “Ah, Allah kahretsin... zoru ne bu çocuğun!” diye horurandanmaya başladı. “Dur hele, şimdi gösteririm ben sana! Bırakmıyor ki uyuyalım...”

Sonunda yerinden fırlayıp yanıma koşuyor, yorganı çekip almaya çalışıyor üstümden. Ama başımı iyice sardığım yorganı sıkı sıkı tutmuşum, bırakmıyorum.

“Ne zırlayıp duruyorsun salak, budala! Al sana!”

Vuruyor, yumruklarını giderek artan bir öfkeyle sırtıma, böğürlerime indiriyor... birden açıyorum gözlerimi...

Hava iyice ışımtır. Karnın üzerinde, duvarda parlıyor... Kürkümün içinde soğuktan buz kesmiş yan canlı, iki büklüm oturuyorum. Biri başıma dikilmiş, yüksek sesle küfürler savurarak, sağ ayağının burnunu böğrümüne var gücüyle indirerek uyandırıyor beni. Güçlülükle doğruluyorum: Değerli ayı postundan kürklü, samur kürkünden şapkalı, zengin görünümlü bir adamdır. Kömür gibi simsiyah gözleri, pembe beyaz bir yüzü vardır. Bembeyaz dişlerini gösteriyor bana... Üzerime iyice eğiliyor, her soluyuşunda ağzından buhar çıkıyor:

“Sarhoş köpek, donup gebereceksin burada, aptal! Kalk, hadi kalk!”

“Lambert! diye haykınıyorum.”

“Kimsin sen?”

“Dolgorukiy!”

“Ne Dolgorukiy’i, deli adam?”

“Yalnızca Dolgorukiy!... Tuşar... Meyhanede kalçasına çatal sapladığın Dolgorukiy!...”

Anımsamaya çalışıyormuş gibi uzun uzun gülümsüyor (beni unutmuş muydu gerçekten!)

“Ha-a-a!” diye bağınıyor. “Ha! Sensin demek!”

Kolumdan tutup kaldırıyor beni. Ayakta zor duruyorum. Güçlülükle yürüyorum. Koluma girip yardım ediyor. Birşeyler düşünüyormuş, anımsamaya çalışıyormuş gibi gözlerimin içine bakıyor. Söylediklerimi can kulağıyla dinliyor. Canımı dişime takıp konuşmaya, birşeyler anlatmaya çalışıyorum. Dilim dolaşüyor. Hiç susmuyorum. Bu adamın Lambert olmasına öyle seviniyorum ki! Bir yanıla “kurtuluşum” olarak mı göründü bana, yoksa bambaşka bir dünyanın insanı mı sandım onu, bilmiyorum sarıldım ona. Zaten hiçbir şey düşündüğüm yoktu. Gözlerim kapalı, sarılmıştım ona. O anda ne söylediğimi anımsamıyorum. Belki ipe sapa gelmez şeyler saçmalıyordum, ya da yalnızca homurdanıyordum. Söylediklerimin hiçbiri anlaşılıyordu. Ama o can kulağıyla dinliyordu beni. İlk gördüğü paytonu çevirdi. Birkaç dakika sonra sıcacık bir yerde, onun odasındaydım..

Her insanın anıları arasında inanılmaz, olağanüstü, görülmemiş, mucize diye bellediği, ya da öyle bellemeye yatkın olduğu bir olay vardır. Bir düşün, bir karşılaşma, bir fal, bir önsezi ya da bunlara benzer bir şey olabilir bu. Lambert'le bu karşılaşmamı... hiç değilse koşullara, sonuçlarına bakarak, Hala Tanrısal bir olay bilirim. Oysa, her şey son derece olağan olup bitmişti: Bir gece işinden (bunun nasıl bir iş olduğu ileride anlatılacaktır) yanı sarhoş evine dönerken bir ara sokakta bir kapının önünde bir an durmuş, beni görmüştü. Petersburg'a geleli ancak birkaç gün oluyordu.

Kendime geldiğim oda küçük, hiç de iyi döşenmemiş; herkesin bildiği, orta halli bir Petersburg şambri-garni¹ odaydı. Oysa Lambert çok güzel, zengin giyimliydi. Ayak altında ancak yarısı yerleştirilmiş iki valiz vardı. Odanın bir köşesi, karyolayı ayıran bir paravanayla bölünmüştü.

"Alphonsina!" diye seslendi Lambert."

Paravanın arkasından Paris aksanlı, titrek bir kadın sesi duyuldu.

"Présente."²

İki dakika geçmedi. Üzerine alelacele bir sabahlık almış m-ile Alphonsine çıktı ortaya. Yataktan yeni kalktığı belliydi. Uzun boylu, yonga gibi ipince, beli de yüzü de olağanüstü uzun, yanakları çökük bir sanşındı. Durmadan gözlerini kırıştırtıp duruyordu. Garip, ölgün bir yaratıktı!

"Çabuk ol! (Rusçaya çeviriyorum, aslında Fransızca bağırıyordu ona Lambert.) Semaveri koymuş olmalılar. Bir bardak sıcak çay, kırmızı şarap, şeker getir. Hadi çabuk, çocuk dondu! Dostumdur... karnın üzerinde uyuyakalmış."

Kız ellerini çırparak, ancak tiyatrodaki sanatçıların haykırdıkları gibi,

"Malheureux"! diye haykırdı.

Lambert parmağını, gözdağı verircesine sallayarak bir köpeğe bağınıyor gibi bağırıyordu ona:

"Ama, ama!"

Kız artist tavırlarını hemen bırakıp aldığı emri yerine getirmek

1 Dolu oda.

2 Takdim et.

için koştı. Lambert her yanıma baktı, yokladı. Nabzımı kontrol etti. Alnımı, şakaklarımı ovdu.

“Şaşılacak şey”, diye söyleniyordu, “nasıl oldu da donmadın... Ama her yanın, kafan bile kürkle sarılıydı. Kürkten bir inde oturuyor gibiydin...”

Bir bardak sıcak çay geldi. Bir yudumda içtim. Çay hemen canlandırdı beni. Konuşmaya başladım. Köşedeki kanepeye yarı uzanmıştım. Durmadan konuşuyordum -konuşurken tıkanıyordum,- ama nasıl, ne anlattığımı anımsamıyorum. Arada bir kendimi kaybediyordum. Yineliyorum: Söylediklerimden bir şey anlıyor muydu, bilmiyorum. Ama bir şeye sonra kesinlikle inandım: Benimle karşılaşmasını küçümsemeyeceği kadar anlayabilmişti beni... Bunda ne hesabı olduğunu sonra, sırası gelince anlatacağım.

Aşırı canlanmakla kalmamış (sanıyorum), bazı anlar neşelenmeye bile başlamıştım. Storları kaldırdıklarında birden odanın içine dolan güneşi, birisinin yaktığı sobanın gürül gürül yandığını -kim, nasıl yakmıştı bilmiyorum- anımsıyorum. M-ile Alphonsina'nın cilveli cilveli göğsüne basturarak kucagında tuttuğu küçük, siyah bir ev köpeğini de anımsıyorum. Bu fino ilgimi çekmişti. Öyle ki, konuşmamı kesmiş, iki kez uzanmıştım ona. Ama Lambert kolunu sallamıştı, Alfonsina köpeğiyle birlikte hemen paravananın arkasına sığılmıştı.

Lambert hep susuyordu. Karşımda oturuyordu. Bana doğru eğilmiş, gözlerini yüzümden ayırmadan beni dinliyordu. Arada bir uzun uzun gülümsüyor, dişlerini gösteriyor, derin düşünüyormuş, bazı şeyleri anlamaya çalışıyormuş gibi gözlerini kısıyordu. Yalnızca bir şey kalmış aklımda: Ona “mektuptan” söz ederken bütün çabama karşın, anlaşılır bir dille konuşamıyordum, sözümün sonunu bağlayamıyordum. Yüzünden beni bir türlü anlayamadığını, oysa anlamayı çok istediğini görüyordum. Öyle ki, hayli tehlikeli bir şey yapmaktan bile geri kalmamış, bir soruyla sözümü kesmeyi göze almıştı. Oysa tehlikeliydi bu. Sözümü kestiklerinde susuyor, ne üzerine konuştuğumu unutturuyordum. Ne kadar zaman böyle oturup konuştuk, bilmiyorum, tahmin de edemiyorum. Birden yerinden kalkıp Alfonsina'yı çağırırdı.

“Sükunete ihtiyacı var. Belki doktor çağırmak gerekecek. Ne

derse hepsini yapın, yani... *vous comperenez, ma fille-Vous avec l'argent,*¹ yok mu?Al!"

Bir on rublelik banknot çıkarıp verdi Alfonsina'ya. Sonra fısıltıyla konuşmaya başladılar. Lambert kaşlarını çatıp gene parmağını salladı,

*"Vous comprenez! Vous comprenez!"*² diye yineledi."

Kızın ondan çok korktuğu, tir tir titredigi kaçmamışu gözünden. Şapkasını aldı Lambert, bana gülümsedi.

"Şimdi uyu, ben geleceğim..."

Alfonsina heyecanlı,

*"Mais vous n'avez pas dormi du tout, Maurice!"*³ diye haykırdı.

Lambert çıkarken *"Taisez-vous, je dormirai après,"*⁴ dedi.

Kız eliyle onu gösterip gene heyecanlı, bana,

*"Sauvée!"*⁵ diye fısıldadı. Sonra, odanın ortasında bir poz takılarak durdu, başladı: *"M-R, m-r! Jamais homme ne fut si cruel, si Bismark, que cet être, qui regarde une femme comme une saleté de hazard. Une femme, qu'est-ce que ça dans notre époque? "Tue la!" voilà le dernier mot de l'Académie française!.."*⁶

Gözlerimi şaşkınlıkla dört açmış, ona bakıyordum. Çift görüyordum onu. İki Alfonsina vardı karşımda... Birden ağladığını fark ettim, irkildim. O anda uzun süredir konuştuğunu da anlamıştım. Galiba o arada ben uyumuş, ya da kendimi kaybetmiştim. Yüksek sesle sürdürüyordu konuşmasını:

"Heélas! de quoi m'aurait servi de la désouvrir plutot, et n'aurais-je pas autant gagné à tenir ma honte cachée toute ma vie? Peut-être, n'est-il pas honnête à une demoiselle de s'exliquer si librement devant m-r, mais, enfin je vous avoue, que s'il m'était permis de vouloir quelque chose, oh, ce serait de lui plonger mon couteau, mais en détournant les yeux, de peur que son regard exécrable ne fit trembler mon bras et ne glaçât mon courage! Il a assassiné ce pape russe, m-r lui arracha sa barbe rousse pour la vendre à un artiste en cheveux au pont des maréc

1 Anlıyorsunuz kızım. Siz ve para.

2 Anlıyorsunuz, anlıyorsunuz.

3 Fakat hiç uyumadınız Moris.

4 Susunuz, sonra uyuyacağım.

5 Kurtulduk.

6 Bismark dışında hiçbir adam bu denli acımasız olmamıştır. Çünkü o bir kadına bir rastlantı kirliliği olarak bakar. Bir kadın, çağımızda nedir? Öldür onu, işte Fransız Akademisi'nin son sözü budur.

hau, tout près de la Maison de m-r Andrieux - hautes nouveautés, articles de Paris, Linge, chemises, vous savez, n'est-ce pas?... Oh, m-r, quand l'amitié rassemble à table épouse, enfants, soeurs, amis, quand, une vive allégresse enflamme mon cœur, je vous le demande, m-r: est-il bonheur préférable à celui dont tout jouit? Mais il rit, m-r, ce monstre exécrable et inconcevable et si ce n'était pas par l'entremise de m-r Andrieu, oh jamais, je ne serais... Mais quoi, m-r qu'avez vous, m-r?"¹

Bana doğru koştı. Anlaşılan titreme nöbeti geçiriyordum. Belki de bayılmıştım. Bu yan deli yaratığın üzerimde bıraktığı ağır, sıkıcı izlenimi anlatamam: Ne olursa olsun, bir an yanımdan ayrılmıyordu. Belki bir zamanlar sahneye çıkmıştı. Çok konuşuyor, olduğu yerde dönüp duruyor, hiç susmuyordu. Bense uzun süredir ağzımı açmıyordum. Bütün söylediklerinden anladığım, yalnızca bir "la Maison de m-r Andrieux hautes nouveautés, articles de Paris, etc."² ile ilişkisi olduğu, hatta la Maison de m-r Andrieux yüzünden bazı olayların çıktığı, ama artık m-r Andrieux par ce monstre jurieux et inconcevable³ dan ebediyen ayrıldığı idi. Bütün trajedi buydu işte... Hüngür hüngür ağlıyordu ama, bunun gerçek bir ağlama olmadığını, daha uygun kaçacağı için böyle yaptığını geçiriyordum içimden. Kimi zaman iskelet gibi ha dağıldı, ha dağılacak gibi geliyordu bana. Sözcükleri ezik, titrek bir sesle söylüyordu. Örneğin, préférable sözcüğünü pre-fér-a-able diye söylüyor, a hecesinin üzerinde koyun gibi meliyordu. Bir ara kendime geldiğimde, bale yapar gibi, odanın ortasında bir ayağının parmakları üzerinde döndüğünü gördüm. Oysa bale yaptığı

1 Eyvah! Önceden kapatmak ne işime yaradı. Utancımı ömür boyu saklamakla kazançlı olmayacak mıydım? Belki bir kız için bir beyefendinin önünde kendini böyle ortaya çıkarmak namusluca bir şey değildir. Ama size şunu itiraf ediyim, bir şey isteyebilecek olsaydım bu onun kalbine bıçağımı saplamak olurdu. Ama gözlerimi kaçırırken onun igrenç bakışı yüreğimi titretmesin, cesaretimi kırmasın isterdim. O Rus papazını öldürdü. Onun kırmızı sakalını yoldu. Bay Andrey'in evinin yakınında yüksek lağımlar civarında bir uzun saçlı sanatçıya sattı. Bunlar yüksek yeniliklerdir. Paris'ten gelen çamaşırlar, gömlekler... Biliyorsunuz değil mi? Ah beyefendi. Dostluk bir masa çevresinde karyı, çocukları, kardeşleri, dostları bir araya topladığı zaman canlı bir neşe yüreğini yaktığı zaman, size soruyorum beyefendi, herkesin yararlandığından değişik bir mutluluk var mıdır? Ama gülüyor beyefendi. Bu nefret edilen, anlaşılamayan canavar gülüyor. Mösyö Andrey olmasaydı hiçbir zaman, hiçbir zaman, ama nasıl, neyiniz var beyefendi?

2 Mösyö Andrey'in evi en son mallar, yenilikler.

3 Bay Andrey'in bu igrenç, akıl almaz canavar.

falan yoktu. Bu figür konuşmasının bir parçasıydı. Yüzünde garip bir anlatım vardı.

Birden koştu, odanın bir köşesinde duran eski, akordu bozuk, küçük piyanonun kapağını açtı, tıngırdatmaya, bir yandan da şarkı söylemeye başladı. Sanıyorum bir kez daha on dakikalığına daldım. Bir ara uyudum, ama fino vızladı, uyandım: Bilincim bir an için bütününüyle yerine gelmiş, yüzümü aydınlatmıştı. Korku içinde yerimden fırladım:

“Lambert, Lambert’in evindeyim!” diye geçirdim içimden, şap-kamı kapığımız gibi, kürküne koştum.

Açıkgöz Alfonsina,

“*Ou allez-vous, m-r?*”¹ diye haykırdı.

“Buradan gitmek, dışarı çıkmak istiyorum! Bırakın beni, tutmayın...”

Alfonsina koridorda inandırıncı bir sesle bağıyordu:

“*Oui, m-r dedi, koridora açılan kapıyı kendisi açmak için koştu. Mais ce n'est pas loin, m-r c'est pas loin du tout, ça ne vaut pas la peine de mettre votre choubâ c'est-ici près, m-r!*”²

Odadan koşarak çıkıp sağa döndüm. Kız uzun, kemikli parmaklarını kürküne geçirmiş, öteki eliyle koridorun solunda, hiç gitmek istemediğim bir yeri göstererek,

“*Par ici, m-r, c'est par-ici!*”³ diye bağıyordu.

Elinden kurtulup, merdivenin başındaki kapıya koştum. Alfonsina cırlak sesiyle bağıarak peşimden koşuyordu:

“*Il s'en va, il s'en va! Mais me tuera, m-r, il me tuera!*”⁴

Bu arada merdivenlerden aşağı koşuyordum. Alfonsina'da hala arkamdan kovalıyordu. Aceleyle dış kapıyı açıp kendimi sokağa attım. Önüme ilk çıkan paytona atladım. Arabacıya annemin adresini verdim...

* * *

Ama bir an yerine gelen bilincim hemen kayboluvermişti gene. Pek silik olarak, paytonla eve gidişimi, orada beni indirip eve gö-

1 Nereye gidiyorsunuz Mösyö?

2 Ama uzak değil. Hiç uzak değil. Paltonuzu giymenize gerek yok. Hemen şurada.

3 Buradan, buradan.

4 Gidiyor gidiyor. Beni öldürecek, beni öldürecek.

türdüklerini anımsıyorum. Ondan sonra hepten kaybetmişim kendimi. Daha sonra bana anlatuklarına göre -ben de anımsıyorum bunu zaten-, ertesi gün bilincim bir anlığına geri geldi. Versilov'un odasındaki divanda yattığım, anımsıyorum. Çevremde Versilov'un, annemin, Liza'nın yüzleri dönüp duruyordu. Versilov, bir mektup gösteriyordu bana. Zerşçikov ile Prens'ten söz ediyordu. Birşeyler anlatmaya, beni avutmaya çalıştığını çok iyi anımsıyorum. Sonra söylediler, dehşet içinde durmadan Lambert diye birisini soruyormuşum. Küçük bir ev köpeğinin havlamasını duyuyormuşum. Ama geri gelen bilincimin zayıf ışığı çabuk sö-nüvermiş: İkinci günün akşamına doğru bütünyle düşmüştüm hummanın içine. Ama burada birtakım olayları önceden, açıklamalıyım:

O akşam Zerşçikov'un evinde benim arkamdan ortalık biraz yatıştıktan sonra oyun yeniden başladığında Zerşçikov yüksek sesle salondakilere üzücü bir yanlışığın olduğunu bildirmiş: Kaybolan dört bin ruble öteki paraların arasından çıkmıştı. Böylelikle kasada para tamamlanmış oluyordu. Yanlışıklık ortaya çıkınca, hâlâ orada bekleyen Prens, Zerşçikov'un yanına sokulmuş, benim suçsuz olduğumu herkese hemen duyurmasını, ayrıca bir mektupla benden özür dilemesini istemiş, Zerşçikov bu isteği saygıyla karşılamış. Herkesin içinde, hemen yarı bana bir mektup yazıp durumu açıklayacağına, özür dileyeceğine söz vermiş. Prens ona Versilov'un adresini vermiş. Gerçekten de ertesi gün Versilov Zerşçikov'dan rulet masasında unuttuğum bin üç yüz rubleyle benim adıma postalanmış bir mektup almış. Zerşçikov'un evindeki olay da böylece sona ermişti. Bu mutlu haber, bilincim biraz yerine geldikten sonra iyileşmemi hızlandırmakta çok yardımcı olmuştur.

O gece oyundan eve döndükten sonra iki mektup yazmış Prens: Biri bana; öteki, asteğmen Stepanov olayının geçtiği alaya. Sabah göndermiş iki mektubu. Sonra komutanlığa bir rapor yazmış. Sabah erken, bu rapor elinde, alay komutanının karşısına çıkmış. "Suçlu olduğunu, ...skiy hisse senetlerinin sahtelerinin basılması olayında parmağı olduğunu, kendisini adalete teslim ettiğini, yargılanmak istediğini" söylemiş. Bütün bunların yazılı olarak anlatıldığı raporu vermiş. Tutuklamışlar onu.

İşte o gece bana yazdığı mektup:

Pek değerli Arkadiy Makaroviç!

“Uşakça çıkar yolu da denedim. O umudumun yanında, sonunda benim de soylu bir davranışım olabileceği düşüncesiyle kendimi avutma hakkımı da yitirdim. Yurduma, aileme karşı suçluyum. Bunun için, ailemin son kişisi bile olsam, cezalandıracağım kendimi, idam edeceğim. Kendimi kurtarmak gibi alçakça bir isteğe nasıl kapıldığımı, parayla onlardan yakamı sıyırmayı bir süre de olsa nasıl düşünemediğimi anlayamıyorum. Ne olursa olsun, vicdanıma karşı sonsuza dek suçlu kalırdım. O adamlar foyamı açığa çıkaracak olan o mektupları bana geri verseler de, ölünceye dek peşimi bırakmazlardı! Sonunda ne olurdu: Onlarla birlikte yaşayacak, ortaklık edecektim. Beni bekleyen buydu işte! Bunu kabul edemezdim. Sonunda, şimdi tuttuğum yolu tutabilmeme yetecek kararlılığı, ya da gözü dönmüştüğü diyelim, buldum içimde.

“Alayırma, eski arkadaşlarıma bir mektup yazıp Stepanov’u temize çıkardım. Bu davranışırmda kendimi bağışlatacak yüce bir yan yoktur, olamaz da: Bu, yarın ölecek bir insanın son isteginden başka bir şey değildir. Böyle anlamak gerek bunu.

“Oyun salonunda arkamı size döndüğüm için bağışlayın beni. O anda sizden emin değildim de onun için öyle davranmıştıım. Şimdi, ölü bir insan olarak bu çeşit itiraflarda da bulunabilirim... öte yandan...

“Zavallı Liza! Bu kararırmdan hiç haberi yok. Beni kötü anmasın. Düşünüp bir karara varsın. Kendimi temize çıkarcak durumda değilim. Ona bir şey olursa çok üzülürüm. Şunu da bilesiniz Arkadiy Makaroviç, dün sabah son kez bana geldiğinde onu aldattığımı söyledim kendisine. Anna Andreyevna’ya ona evlenme önermek için gittiğimi itiraf ettim. Yapmayı kararlaştırdığım şeyin öncesinde, beni ne denli sevdiğini görünce bu ağır yükü içimde saklayamazdım, açtım ona her şeyi. Her şeyi bağışladı, her şeyi... ama inanmadım. Bir vedaydı bu! Onun yerinde ben olsaydım, bağışlayamazdım.”

“Unutmayın beni.”

“Talihsiz dostunuz son Prens Sokolsky”.

Kendimi kaybettim. Tam on gün baygın yatmışım.

Üçüncü Bölüm

I

Şimdi bambaşka şeylerden söz edeceğim.

Hep “şimdi bambaşka şeylerden söz edeceğim,” diyorum, sonra gene kendimden söz etmeyi sürdürüyorum. Oysa şimdiye değin belki bin kez kendimden söz etmeyi hiç istemediğimi söyledim. Zaten yazmaya başladığımda gerçekten de, kendimden söz etmeyi kesinlikle istemiyordum: Okuyucuya benim hiç gerekli olmadığımı çok iyi biliyorum. Kendimi değil, başkalarını anlatıyorum, anlatmak istiyorum. Ama hep ortaya ben çıkıyorsam kötü bir yanlışlıktan başka bir şey değildir bu. Ne denli istersem isteyeyim, söz etmeden geçemiyorum kendimden. En çok üzüldüğüm de, kişisel serüvenlerimi böylesine heyecanlı anlattığım için okuyucumun şimdi de o zamanki gibi olduğumu düşünmesine neden olabileceğimdir. Ne var ki, birçok kez, “Ah, geçmişi değiştirmek, yaşama yeni baştan başlamak olası olsaydı!” dediğimi de anımsarsınız. Şimdi değişmiş, bambaşka bir insan olmamış olsaydım böyle iç çekmez, çekemezdim. İkide bir araya, dahası öykümün ortasına sokuşturmak zorunda kaldığım bu özür dilemelerimin, uyarımlarımın beni ne denli sıkıtuğunu, iğrendirdiğini bilerseniz şimdi gerçekten bambaşka bir insan olduğumu anlamanız kolay olurdu.

Hadi gene başlayalım.

On gün kendimi bilmeden yattıktan sonra yeniden doğmuş gibi, ama hiç düzelmemiş olarak geldim kendime. Bununla birlikte, yeniden doğuşum (geniş anlamda alacak olursak) kuşkusuz budalaca bir şeydi. Şimdi olsa aynı şey olmazdı belki. Ülküm, yani duygularım gene (daha önce de binlerce kez olduğu gibi), ailemden, herkesten bütünüyle uzaklaşmak üzerineydi. Ama bundan önce karar verip yapamadığım binlerce kez olduğu gibi olmayacaktı artık. Herkese küskün olmama karşın, hiç kimseden öç almak istemiyordum. Buna inanın. Nefret etmeden, kimseye lanet okumadan gitmeye hazırlanıyordum. Onlardan hiçbirine, dahası dünyada hiç kimseye bağımlı olmayan gerçek bir gücüm olsun istiyordum. Oysa az kaldı dünyada her şeyle barışıyordum! O zamanki sayıklamamı bir düşünce olarak değil, o zamanlar içimden hiç çıkmayan bir duygu olarak anlatıyorum. Yataktan kalkıncaya dek bu duyguma bir biçim vermemek kararındaydım. Bana verdikleri Versilov'un odasında hasta, güçsüz yatarken ne denli aciz olduğumu içim sızlayarak seziniyordum. Yatağın içinde bir insan değil, bir saman çöpü yuvarlanıp duruyordu sanki. Hem yalnızca hasta olduğu için değil... utanıyordum bundan! Sonunda ruhunun en derinlerinden, tüm bedenimden bir başkaldırı yükselmeye başladı. Sınırsız büyüyen kibrimden, meydan okuma duygumdan sık sık soluyor, tıkanacak gibi oluyordum. İyileşmeye yüz tuttuğum ilk günlerdeki, yani yatağın içinde saman çöpü gibi dönüp durduğum zamanki kadar içimin kibirle dolu olduğu bir günümü anımsamıyorum.

Ama şimdilik susmak, dahası hiçbir şey düşünmemek kararındaydım! Hep dikkatle evdekilerin yüzlerine bakıyor, ne yapmam gerektiğini bu yüzlerden kestirmeye çalışıyordum. Onların da bir şey sormak, öğrenmek istemedikleri belliydi. Durmadan değişik, asıl konuyla ilgisi olmayan şeylerden söz ediyorlardı. Bu hem hoşuma gidiyordu, hem üzüyordu beni. Duygularımdaki bu çelişkiyi anlatmaya, açıklamaya kalkışmayacağım. Liza'yı, her gün bir, hatta iki kez yanıma uğramasına karşın, annemden seyrek görüyordum. Konuşmalarının duyduğum bölümlerinden, ayrıca hepsinin yüzlerinin anlatımından Liza'nın çok telaşlı olduğu, kendi işleri nedeniyle sık sık gece eve bile gelmediği sonucunu çıkarmışım. Yalnızca bu "kendi işleri"nin olabilmesi düşüncesinde bile benim için aşağılayıcı bir şey vardı sanki. Zaten bütün bunlar, hastalık sonucu

ortaya çıkan, doğrudan fizyolojik olan, anlatmaya değmeyecek duygulardı. Tatyana Pavlovna da hemen her gün uğruyordu. Gerçi gene kibar değildi bana karşı ama, hiç değilse eskisi gibi hakaretler savurmuyor, küfürler etmiyordu. Bu da çok sıkıyordu canımı. Öyle ki açık açık “Tatyana Pavlovna,” diyordum, “artık küfür etmeyi bıraktınız, insanın canı bayığı sıkılıyor buna”. Kızıp “Öyleyse ben de bir daha gelmem yanına”, diye sözümü kesiyor, çıkıp gidiyordu. Hiç değilse bir kişiyi kovabildiğim için seviniyordum.

En çok anneme acı çektiriyordum. Gene en çok ona kızıyor, ifrit oluyordum. Korkunç bir iştahım vardı. Yemeğim biraz gecikince (oysa hiç gecikmiyordu) kötü kötü homurdanmaya başlıyordum. Bana nasıl yaranacağını bilemiyordu annem. Bir sabah çorbamı getirmişti, her zaman olduğu gibi, kendisi bana içirmeye başlamıştı. Bir yandan çorbamı içiyorken bir yandan da homurdanıyordum. Homurdandığım için üzüldüm. Birden: “Belki yalnızca onu seviyorum dünyada, ama gene de acı çektiriyorum ona” diye geçirdim içimden. Ne var ki içimdeki öfke dinmiyordu. Ölkemden ağlamaya başladım. Ama zavallı annem duygulandığım için ağladığımı sandı. Üzerime eğilip öpmeye başladı beni. Kendimi tuttum. Bir şey belli etmedim. O anda nefret ediyordum ondan. Ama her zaman sevmişimdir annemi. O anda bile seviyordum. Hiç nefret etmedim ondan. Ama her zaman olan şey oldu gene: İnsan en çok sevdiğini incitir.

O ilk günler yalnızca doktordan nefret ediyordum. Kendini beğenmiş, kaba, genç bir doktordu. Sanki dün yepyeni bir şey bulmuştu bilimde. Oysa bir şey bulduğu falan yoktu: “Orta sınıf”, “sokak” böyledir işte. Uzun süre sabretmişim, tutmuşum kendimi, ama sonunda patladım. Bizimkilerin yanında, boşuna gidip geldiğini, o olmadan da pekala iyileşeceğimi söyledim. Gerçekçi görünmeye çalışmasına karşın içinin önyargılarla dolu olduğunu, tıbbın şimdiye dek kimseyi iyi etmediğini, söyledim. “Burnu Kafdağında mühendislerimiz, uzmanlarımız gibi” onun da kara cahil biri olduğunu ekledim. Doktorun gücüne gitti sözlerim (bundan alınmakla bile söylediklerimde haklı olduğumu göstermiş oluyordu), ama gelmeyi sürdürdü gene. Sonunda Versilov’a, doktor bir daha gelecek olursa ona on kat ağır sözler söyleyeceğimi bildirdim. Versilov, o söylediklerimin değil on katı, iki katı ağır sözün olamayacağını söylemekle yetindi. Böyle söylediğine sevinmişim.

Ne adam şu! Versilov'dan söz ediyorum. Her şey onun başının altından çıkıyordu. Gelin görün ki, tek ona kızmıyordum. Elimi kolumu bağlayan onun bana karşı tutumu değildi. Yalnızca birçok açıklama için birbirimize gerekli olduğumuzu karşılıklı, ikimizin de hissettiğimizi sanıyorum... bunun için de hiç konuşmamamızdı en iyisi. Böyle durumlarda karşınızdaki zeki biriye yaşam çok hoş olur! Öykümün ikinci bölümünde olayları atlayarak, tutuklanan Prens'ten, Zerşçikov'dan, beni hemen o akşam temize çıkardığından vb. vb. çok kısa olarak bana söz ettiğini anlatmışım. Susmaya karar verdiğim için, soğuk, iki üç kısa soru sormuştum ona. Bu sorularına açık, kesin, içinde gereksiz söz bulunmayan, (en iyisi de fazla duygulu olmayan) yanıtlar verdi. O zamanlar korkuyordum duygulanmaktan.

Lambert için bir şey söylemiyorum. Kuşkusuz onu çok düşündüğümü sezinlemiştir okuyucu. Hasta yatarken birkaç kez sayıklamıştım Lambert'i. Ama kendime gelip evdekilerin yüzüne inceden inceye bakınca Lambert'le ilgili her şeyin sır olduğunu, Versilov da dahil, hiçbirinin bir şey bilmediklerini anlamakta gecikmemiştim. Sevinmiştim buna, korkum geçmişti. Ama yanılıyordum. Sonra büyük bir şaşkınlıkla öğrendim: Hastalığım sırasında bir kez uğramıştı Lambert. Versilov söylemiyordu bunu bana. Lambert için sonsuza dek kaybolduğuma inandırmıştım kendimi. Bununla birlikte sık sık geliyordu aklıma. Üstelik onu anımsadığımda nefret duymamam bir yana; bunda, içimde yeni doğan duygularla, planlarla uyuşan yepyeni bir çıkış yolu varmış gibi ilgiyle düşünüyordum onu. Sözün kısası, iyileştikten önce Lambert'i etrafıca düşünmeyi kararlaştırmıştım. Garip bir şey söyleyeyim size: Evinin nerede olduğunu, o geceki olayın hangi sokakta geçtiğini bile unutmuşum. Odayı, Alfonsina'yı, finoyu, koridoru, hepsini anımsıyordum. Şimdi bile çizebilirim hepsini size. Ama bütün bunların nerede, yani hangi evde, hangi sokakta geçtiğini unutmuşum. Daha şaşılacak bir şey varsa o da, Lambert'i düşünmeye çoktan başlamış olmama karşın, bütün bunları iyileştikten sonra üçüncü ya da dördüncü gün anımsamış olmamdı.

Yeniden doğduğumda ilk duygularım bunlardı işte. Yüzeydeki şeyi fark ediyordum. Önemliyi sezinleyemiyordum. Asıl önemli olan, belki de yeni yeni yüreğimde belirginleşiyor, biçimleniyor-

du. Annem et suyumu getirmediği için artık aksilik çıkarmıyor, bağırıp çağırıyordum ama... Ah, uzun süre yalnız kalınca nasıl huysuzlaştığımı anımsıyorum. Dahası, yanımda durmakla canımı sıktıklarını, ilgilerinin beni sınırlendirdiğini anlayıvermişlerdi. Giderek daha çok yalnız bırakmaya başlamışlardı beni. Gereksiz bir incelik...

* * *

Kendime gelişimin dördüncü günü öğleden sonra saat üçte yatağında yatıyordum. Yanımda kimsecikler yoktu. Güzel bir gündü. Saat dörtte, güneş yavaş yavaş ufka iyice yaklaştığında yere paralel kızıl ışınının doğrudan, dibinde yattığım duvarın köşesine vuracağını, orada parlak bir leke oluşturacağını biliyordum. Önceki günlerde edindiğim deneyimlerimden biliyordum bunu. Beklediğim olayın bir saat sonra kesinlikle gerçekleşeceğini, daha önemlisi bunu iki kere ikinin dört ettiği kesinlikle önceden bilmem öfkelen diriyordu beni. Sınirden titreyerek öte yana dönerken derin sessizliğin içinde "Tanrım, Isuse Hristos, Tanrımız bizim, sen yardım et bize" diye bir ses geldi kulağıma. Ses çok alçak, bir fısıltıydı ama, açık seçik duymuştum onu. Sonra derin bir iç çekme işitildi. Gene sessizliğe gömüldü evin içi. Birden kaldırdım başımı.

Daha önce de, yani kendime gelişimin üçüncü günü bitişik odalarda olağanüstü birşeylerin olduğunu fark etmişim. Vaktiyle annemle Liza'nın kaldıkları, salonun karşısındaki küçük odada şimdi başka biri varmış gibi geliyordu bana. Gündüz de gece de ancak bir an süren birtakım kısa gürültüler duyuyordum. Hemen arkasından, birkaç saatliğine gene eski sessizliğine gömülüyordu ev. Öyle ki dikkat bile etmiyordum bu gürültülere. Bir gün önce de o odadakinin Versilov olabileceği düşüncesi gelmişti aklıma. Biraz sonra da kendisi girmişti odama. Oysa konuşmalarından Versilov'un hastalandığım gün başka bir eve taşındığını, geceleri orada kaldığını da biliyordum. Annemle Liza'ya gelince, ikisinin (beni rahatsız etmemek için, diye düşünüyordum) benim eski, tavan arasındaki odama taşındıklarını öğrenmişim. Bir gün, "İki si nasıl sığıyorlar oraya?" diye bile geçirmişim içimden. O odada şimdi başka birisinin kaldığı, bunun Versilov olmadığı anlaşılıyordu. Beni şaşırtan bir rahatlıkla (hep güçsüz olduğumu sanı-

yordum) ayaklarımı karyoladan sarkıttım, terliklerimi giydim. Hemen ayakucumda duran, Versilov'un bana bıraktığı, kuzu postundan pijamamı omuzlarıma aldım. Konuk odamızı geçip annemin eski yatak odasına yürüdüm. Orada gördüğüm hepten almıştı aklımı başımdan. Böyle bir şeyi hiç mi hiç beklemiyordum. Kapının eşiğinde çakılı kalmıştım.

Ak saçlı, geniş, bembeyaz sakallı, çökmüş bir ihtiyar oturuyordu odada. Uzun süredir orada kaldığı belliydi. Karyolada değil, annemin koltuğunda oturuyordu. Yalnızca sırtını dayamıştı karyolaya. Bununla birlikte bedeni dimdikti. Hasta olduğu belli olmasına karşın, desteğe hiç gereksinimi yokmuş gibi görünüyordu. Kalkık yakası yandan düğmeli gömleğinin üzerine kürklü bir göcük giymişti. Dizleri annemin yol battaniyesine sarılıydı. Ayaklarında terlik vardı. Gerçi benzi biraz uçuk, uzunca yüzü zayıftı ama, uzun boylu, geniş omuzluydu. Dinç olduğu ilk bakışta belli oluyordu. Saçları sık, ama uzun değildi. Yetmişin üzerinde gösteriyordu. Yanındaki masanın üzerinde, elini uzatsa alabileceği bir uzaklıkta üç dört kitap, gümüş çerçeveli bir gözlük vardı.

Onunla karşılaşmayı aklımın ucundan geçirmiyordum. Kim olduğunu hemen anlamıştım. Yalnız, şimdiye dek bir şey duymamış olmamı almıyordu aklım. Yanı başımda günlerden beri böyle sine sessiz nasıl oturabilmişti?

Beni görünce hiç kıpırdamadı. Benim ona baktığım gibi o da sessiz, bana bakıyordu. Bakışlarımız arasında yalnızca bir fark vardı. Ben sınırsız bir hayretle bakıyordum, onun bakışında ise en küçük bir hayret yoktu. Tersine sessiz geçen ilk beş on saniyede beni iyice süzdükten sonra birden gülümsemişti. Bu gülümsemesi de sessizdi. Gerçi gülümsemesi çabuk geçti ama yüzünde, daha önemlisi, masmavi, parlak, iri, ama yaşlılıktan gözkapakları sarkık, şiş; sayısız küçük kırışıklarla kuşatılmış gözlerinde bu gülümsemenin neşeli izi kalmıştı. En çok bu etkilemişti beni.

İnsanların çoğunun, gülerken yüzüne bakılamayacak kadar iğrençleştikleri kanısındayım. Gülüşlerinde, bayağı, güleni sanki yok eden bir şey vardır. Oysa karşısındaki insanda bıraktığı izlenimden hemen hiçbir zaman haberi olmaz. Uyurken de öyledir, o anda yüzünün nasıl olduğunu bilmez insan. Bazılarının uykuda bile zeki görünüşlüdür yüzü. Oysa başka birisinin, zeki bir insan

bile olsa, uyurken yüzü son derece aptal görünümlü, gülünçtür. Bunun neden böyle olduğunu bilmiyorum: Yalnızca şunu söyleyebilirim, gülen insan da uyuyan insan da o anda yüzünün nasıl göründüğünü bilmez. İnsanların büyük bir çoğunluğu gülmesini beceremezler. Oysa burada becerilebilecek, becerilemeyecek bir şey yoktur: Tanrı vergisidir bu. Zorlamayla değiştiremezsiniz bunu. İnsanın yapacağı bir şu olabilir, kendisini yetiştirir, iyiye yönlendirir, yaradılışının kötü yanlarını yontar. Bu durumda gülüşünün biraz düzelebilmesi olasıdır. Bazı insanlar gülüşleriyle ele verirler kendilerini. İçlerini dışlarını öğreniverirsiniz. Zekice olduğundan kimsenin kuşku edemeyeceği bir gülüş bile iğrenç olabilir. Gülüş her şeyden önce içtenlik ister. Oysa insanlarda içtenlik nerede şimdi!... Gülüş yumuşak yüreklilik, uysallık ister. Oysa insanlar çoğunlukla kötü gülüyorlar. İçten, tatlı bir gülüş neşenin göstergesidir. Gelgelelim neşe nerede şimdilerde. İnsanlar neşelenebiliyorlar mı (Versilov'un sözleriydi bunlar, aklıma gelmişti birden.) İnsanın neşesi... içini en çok belli eden yanı neşesidir insanın... Bazı insanlar vardır, nasıl bir insan olduklarını uzun süre anlayamazsınız. Ama bazıları içten güler, içini dışını avucunuzun içi gibi öğreniverirsiniz. Yalnızca en yüce, en mutlu bir gelişme sonucu tam anlamıyla içten neşelenebilir insan. Sözünü ettiğim, aklın gelişmesi değil, kişiliğin gelişmesidir, insanlıktır. Bir insanın kişiliğini, ruhunun nasıl olduğunu öğrenmek istiyorsanız susmasına, konuşmasına, ağlamasına, soylu düşüncelerle heyecanlanmasına değil, gülüşüne bakın. Tatlı, hoş gülüyorsa iyi insandır. Bunun yanında şu ince noktaları da bilmek gerekir: İnsan ne denli neşeli, içten olursa olsun, gülüşü aptalca gelmemelidir size. Gülüşünde bir damlacık olsun aptalca bir yan sezinlediyseniz sürüyle parlak düşüncesi olsa bile, inanın kalın kafalıdır. Gülüşü aptalca değilse, gülen insan, az da olsa, nedense birden gülünç gelmişse size, o insanın gerçek bir kişiliğinin olmadığına; hiç değilse, kişiliğinin tam olmadığına inanabilirsiniz. Ya da, gülüşü, içten olmakla birlikte gene de nedense biraz bayağı gibi geldiyse size, o adamın kişiliğinin de bayağı olduğunu, o ana dek onda gördüğünüz soyluluğun, yüceliğin ya yapmacık, ya da bilinçsizce edinilmiş olduğunu, bu adamın bir zaman sonra kötü olacağını, "çıkarlarına" sarılacağını, soylu düşüncelerini, gençlik hülyası heveslerini gözünü kırpmadan bir yana bırakabileceğini bilirsiniz.

Gülme üzerine bu uzun söylevi, öykümün akışını kesme pahasına, bile bile koyuyorum buraya. Yaşamdan çıkardığım sonuçlar arasında en önemlilerinden biri sayıyorum bunu çünkü. Özellikle, evlenmeye hazırlandıkları erkeğin nasıl bir insan olduğunu hâlâ anlayamamış, dalgın dalgın, kuşkuyla onun yüzüne bakan bir türlü karar veremeyen genç kızlara sunuyorum bu satırlarımı. Hiç anlamadığı evlilik konusuna burnunu soktuğu, başkalarına ahlak dersi vermeye kalkıştığı için gülmeyin bu zavallı delikanlıya. Ama gülüşün, ruhun en güvenilir aynası olduğunu biliyorum ya yeter. Bir bebeğe bakın: Yalnızca bebekler tam anlamıyla hoş gülerler. Bunun için de çekicidirler. Ağlayan çocuktan nefret ederim. Ama gülen çocuk cennetten bir ışıktır benim için. Geleceğin, kişioglunun tertemiz, saf olacağı zamanın temsilcisidir. İşte bu ihtiyarın bir anlık gülüşünde de inanılmayacak derecede çocuksu bir şey bir an parlıdayıp sönmüştü. Hemen yaklaştım ona.

* * *

İçtenlikle yanında yer gösterdi bana buyur etti beni:

“Otur, gel otur, ayakta durma.”

Hâlâ o aydınlık bakışıyla bakıyordu yüzüme. Yanına oturdum.

“Sizi tanıyorum. Makar Ivanoviç,” dedim.

“Evet, yavrum. Bak iyileşmene sevindim. Gençsin. Hayata doymadın daha. İnsan yaşlanınca bir ayağı çukurda hisseder kendini. Oysa gençken yaşamak ne hoştur!”

“Hasta mısınız?”

“Hastayım, dostum. Daha çok ayaklarım hasta. Kapıya kadar getirdiler beni, buraya oturmamı bekliyorlarmış gibi, oturur oturmaz şiştiler. Geçen perşembeden beri soğuklar kalktı kalkalı (N.B. yani havalar soğuyalı beri) böyleyim. Merhemle ovuyorum ayaklarımı. Üç yıl oluyor. Moskova’da Edmund Karlıç Lihten bir merhem yazmıştı bana, yararını da görüyordum, ama artık o da bir fayda etmiyor. Üf! Göğsümde bir ağırlık var, rahat soluyamıyorum. Dünden beri sıruma da bir ağırlık saplandı ki sorma gitsin. Köpeğin biri dişlerini geçirmiş sanki... Geceleri uyuyamıyorum.”

“Nasıl oluyor da hiç sesiniz çıkmıyor öyleyse?” diye kestim sözünü.

Birşeyler düşünüyormuş gibi baktı yüzüme. Bir şey anımsamış gibi,

“Sessiz ol, anneni uyandırma, dedi. Bütün gece uğraşı durdu benimle. Hiç sesi de çıkmadı zavallının. Şimdi uyuyor, biliyorum. Of, insan yaşlı, hele bir de hasta oldu mu yandı demektir, -iç geçirdi-gönlü bir şeyi çekse, bedeni izin vermez. Oysa doğa cıvılcıdır, herkes güler oynar. Hayata yeniden başlamasına izin verseler bile bununla yetinmeyecek gibidir. Böyle düşünmek günah belki ama...”

“Niçin günah olsun?”

“Bir hayaldir bu düşünce. Yaşlanan insanın dürüstçe çekip gitmesi gerekir. Ölümü mırın kırın ederek karşılamak, ecelin gelişinden sevinç duymamak, büyük günahlardır bunlar... Ama ruhumdaki yaşama sevincinden (yaşlı olduğuma bakmadan) hayata tutulmamı Tanrı'nın bağışlayacağını umuyorum. Hem kişioglunun her yasak için hangisinin günah olduğunu, hangisinin günah olmadığını bilmesi olacak iş değildir. İnsan aklının eremeyeceği şeylerdir bunlar. İhtiyar dediğin yetinmesini bilmelidir. Ruhunu teslim ederken bile aklını başında tam olarak tutmak, mutlu, soylu kalmak zorundadır. Görevini, sırrını tamamladığını düşünüp günlerini yeter bulmalı, son saatinin üzerine titremeli, demete katılacak bir ot gibi sevinçli olmalıdır.”

“Sır, diyorsunuz. Ne demektir bu 'kendi sırrını tamamlamak?' diye sordum.

Dönüp kapıya baktım. Yalnız olduğumuza, çevremizin derin bir sessizliğe gömülü olduğuna seviniyordum. Batmak üzere olan güneşin parlak ışınları pencerelerden odaya doluyordu. Konuşurken görkemli sözcükler kullanıyordu ama, kesin anlamlı olmuyordu bunlar. Benim yanına geldiğime çok sevinmiş gibi içten, duygulu konuşuyordu. Ama heyecanlı, dahası aşırı heyecanlı olduğu kaçmamıştı gözümden. Ben de hastaydım, yanına girdiğim andan beri ben de heyecanlıydım.

“Ne demek istediğinizi anlayamıyorum. Sizi kızdırmak için söylemedim bunu kuşkusuz. Hem inanın, Tanrı'ya inanırım. Ama bu söylediğiniz sırları insanoglunun aklı çözeli çok oluyor. Henüz çözülmemiş olanları varsa, belki onlar da kısa zaman içinde çözüleceklerdir. Botanikle uğraşan insan, bir ağacın nasıl büyüdüğünü biliyor. Fizyolog, anatomist kuşun niçin öttüğünü bile biliyorlar, ya da bir zaman sonra öğrenecekler. Yıldızlara gelince, yalnızca sayılmış değiller, her hareketleri saniyesi saniyesine biliyor. Öyle ki, bundan bin yıl sonra görünecek bir kuyı akluylardı-

zın ufukta ne zaman görüneceği saniyesi saniyesine hesaplanabiliyor... bizden akıl almaz uzaklıktaki yıldızların özellikleri bile biliniyor. Bir mikroskop alın elinize, bu öyle bir büyütücü cam ki, maddeleri milyonlarca kez büyütüyor. Bir damla suya bakın mikroskopla, başlıbaşına bir dünya görürsünüz orada. Hiç bilmediğiniz varlıkların bambaşka bir hayatı vardır karşınızda. Bu da bir sırda şimdiye dek ama, insanoglu çözdü onu.”

“Bunları çok dinledim yavrum. Çok anlatan oldu bunları bana. Kim ne derse desin yüce, şanlı bir iş! Her şey insanogluna Tanrı'nın iradesiyle verilmiştir. Boşuna ona can verip, yaşa ve öğren demedi.”

“Herkesin inandığı bir şey bu. Ama bilime karşı değilsiniz siz, değil mi? Klerikal değilsiniz? Yani, beni anlayıp anlayamadığınızı bilemiyorum...”

“Hayır yavrum, çocukluğumdan beri okurum. Kalın kafalının biri olduğum için üzülmem de. Bana kısmet olmadı, başkasına olsun varsın. Belki böylesi daha iyi... Çünkü her yigidin gönlünde bir aslan yatar. Herkesin aklının ereceği bir şey değildir bilim sevgili dostum. İnsan açgözlüdür. Tüm evreni bilip tanımak ister, ben de becerebilsem, aklım yeterli olsa belki herkesten açgözlü olurum. Oysa bir küt kafalı olarak, hiçbir şey bilmeden nasıl övünebilirim? Sen daha gençsin, kafan çalışıyor, olanağın da var, oku. Bir Tanrıtanımazla, ya da yoldan çıkmışla karşılaştığında ona yanıt verebilmek için, henüz olgunlaşmamış düşüncelerini çalgınca sözleriyle saman çöpü gibi savurup atmaması, kafanı bulandırmaması için her şeyi öğren. O sözünü ettiğin camı çoktan gördüm ben.”

Göğüs geçirdi. Yanına gelmekle gerçekten çok mutlu etmiştim onu. Hoşbeş etmeye aşırı bir tutku vardı içinde. Bazı anlar yüzüme olağanüstü bir sevgiyle bakağını söylersem yalan olmaz. Elini sevgiyle elimin üzerine koyuyor, omzumu okşuyordu... ama doğrusunu söylemek gerekirse, konuşmasını heyecanla sürdürmesine karşın (gerçi boşluğa bakarak konuşuyordu), bir başına oturuyormuş gibi arada bir beni bütünüyle unuttuğu oluyordu.

“Gennadiyeva Manastırında büyük bir bilge vardır dostum. Soylu bir aileden geliyor, rütbesi de var, yarbay. Çok da zengin. Bu dünyadayken nikâh sorumluluğunu omuzlarına almak istememiş. Çekmiş elini eteğini dünyadan, on yıl oluyor. Sakin, sessiz manas-

tırda, eski yaşamını anımsadıkça içi titreyerek yaşayıp gidiyor. Oranın her şeyine uyuyor ama, rahip olmaya bir türlü yanaşmıyor. Çok kitabı var. O kadar kitabı şimdiye dek kimsede görmedim. Kendisi söyledi bana, sekiz bin rublelik kitabı varmış. Adı Pyotr Valeryaniç'dır. Birçok şey öğretti bana. Dinlemeye bayıldım onu. Bir gün, "Efendimiz, dedim, siz ki bu denli akıllısınız, on yıldır manastırda yaşıyorsunuz, iradenizi avcunuzun içine almışsınız, daha yücelmek için kutsal rahipliği niçin kabul etmiyorsunuz?" Bu soruma şöyle karşılık verdi: "Benim aklım için neler diyorsun, ihtiyar? Belki aklım beni tamamladı, ama onu yükselten, doğru yola sokan ben değilim. Manastır yaşamına gelince, belki çoktan yitirdim ölçümü. İrademi avcumun içine aldığımı söylüyorsunuz, değil mi? Tüm paramı bir anda istediğim yere verebilirim, rütbelerimi, nişanlarımı, süvari subaylığımı da gözümü kırpmadan masanın üzerine bırakabilirim. Ama gel gör ki, on yıldır kendimle savaşmama karşın, şu tütünü bir türlü bırakamıyorum. Durum böyleyken nasıl rahip olabilirim. İrademi avcumun içine aldığım ile nasıl översin beni?" Adamın alçakgönüllülüğüne şaşmış kalmıştım. Geçen yıl gene aynı manastıra uğradım -Tanrı istedi- odasında o şeyi, mikroskopu gördüm. Büyük para verip Avrupa'dan getirtmiş. "Gel, ihtiyar, dedi, ömründe görmediğin ilgi çekici bir şey göstereceğim sana. Şu bir damla suyu görüyorsun ya... bak, gözyaşı gibi pırl pırl. Bak, neler var içinde. Teknik adamların, Tanrı'nın tüm sırlarını kısa zamanda çözebileceklerini göreceksin, sana bana hiçbir şey kalmayacak." Tam böyle söylemişti, hepsi aklımda. Bu mikroskop dedikleri şeye otuz beş yıl önce, ölümünden sonra mirasını Andrey Petroviç'e bırakan dayısı, efendimiz Aleksandr Vladimiroviç Malgarov'un evinde bakmıştım. Müthiş bir adamdı. Generaldi üstelik. Köpeklerle ava giderdi. Birçok yıl hayvan yetiştiriciliğini ben yaptım. İşte o zamanlar getirtmişti bu mikroskopu... Avluda bir yere yerleştirip, bütün kölelerin (kadınların da erkeklerin de sırayla) birer birer gelip bakmalarını buyurmuştu. Bir bit, bir pire, bir topluigne başı, bir saç teli, bir damla da su göstermişti bize. Ne eğlence olmuştu: Yaklaşmaktan korkuyorduk. Ama efendimizden de korkuyorduk. Çok çabuk öfkelenirdi. Bazıları bakmasını beceremiyorlardı. Gözlerini kısıyorlar, bir şey göremiyorlardı. Bazıları ise korkudan titriyor, bağınıyorlardı. Muhtar Savin Makarov gözlerini elleriyle kapayıp,

“ne yaparsanız yapın, gidip bakmam!” diye basmıştı feryadı. Çok gülmüştük. Pytor Valeryaniç’a, otuz beş yıl önce bu akıl almaz şeyi gördüğümü söylemedim. Baktım büyük bir hazla gösteriyor, hevesini kırmayayım dedim. Şaşırmış, dehşete kapılmış gibi yaptım. Düşünmek için biraz süre verdi bana, sonra sordu: ‘Şimdi ne diyorsun bakalım ihtiyar?’ Başımı önüme eğdim. “Tanrı, aydınlık olsun, dedi, aydınlık oldu”, dedim. Bu sözüm üzerine birden ‘Daha önce karanlık mıydı?’ diye sordu. Öyle bir garip söylemişti ki bunu, gülümsememişti bile. Şaşırmıştım. O ise bayağı kızmıştı.”

“Sizin Pytor Valeryaniç’ınız manastırda ballı üzümlü pilav yiyor, secdeye varıyor ama, Tanrı’ya inanmıyor,” dedim. “Siz de böyle bir anına rastlamışsınız, hepsi bu. Üstelik oldukça gülünç de bir adam olsa gerek. Elbette daha önce belki on kez görmüştü mikroskobu, on birincinde niçin gene şaşıtı? Aşırı bir duyarlılık... manastırda öyle olmuştur.”

Yaşlı adam inandırıcı bir sesle,

“Dürüst, zeki bir insandır, dedi, Tanrı’ya da inanır. Kafasının içi dopdoludur. Yüreğinde ise huzursuzluk vardır. Zenginler, okumuşlar arasından böyleleri çok çıkıyor. Bak bir de ne söyleyeceğim, insan kendi kendine kıyıyor. Doğru yol gösterilse, canlarını sıkmasalar, gece yatmadan dua etmelerini söyleseler. Her insan Tanrı’yı arar çünkü. Yatağa girmeden önce dua eder misin sen?”

“Hayır! Anlamsız bir ibadet biçimi sayarım bunu. Ama, şunu itiraf edeyim, Pyotr Valeryaniç’ınızı sevdim: Ne de olsa bir insan, hem ikimize de pek yakın, ikimizin de tanıdığımız birisine çok benziyor.”

İhtiyar sözlerimin yalnızca ilk tümcesine dikkat etmişti:

“Dua dedigin boşa gitmez, dostum. İyi bir şeydir. Uykuya dalarken de, sabah kalkarken de, gece uyandığında da dua etmek insanın yüreğine hafiflik verir. Buna inan. Yazın, temmuzda aceleyle Boğorodskiy Manastırına, kutsal bayrama gidiyordum. Manastıra yaklaştıkça çoğalıyorduk. Sonunda iki yüz kişilik bir topluluk olduk. Hepimiz de, iki büyük mucize yaratıcısının, Anikiy ile Grigoriy’in mummyalarını öpmeye gidiyorduk. Gece hepimiz çadırda yattık. Sabah erkenden uyandım. Güneş ormanın ötesinden doğmamıştı bile. Başımı önüme eğip dua ettim. Sonra çevreme bir göz gezdirip, derin soludum! Her yanda anlatılamayacak, akıl almayacak bir güzellik vardı! Her yer sessizdi. Hava pırlı pı-

nlđı. Yeşeriyor yeşer, Tanrı'nın otu, yeşer; kuşlar cıvıldaşıyor-cıvılda, Tanrının kuşu, cıvılda; bir kadının koynunda bebek ağladı - Tanrı yardımcındır küçük insan, büyü, mutlu ol yavrum! İşte, ömrümde ilk kez o anda böyle geçirdim içimden... Gene uzandım, öyle rahat uyumuşum ki. Dünya çok hoştur, yavrum! Biraz iyileşsem, ilkbaharda gene giderdim oraya. Sır konusuna gelince, iyidir sır. İnsanın yüreğine huzur doldurur: 'Her şey sendedir Tanrım ben de sendeyim, beni kabul et!'

Duygulu,

"Kızma delikanlı, diye ekledi, bilinmeyen bir şey, sır olduğu için daha da çekicidir."

"Bilinmeyen bir şey, sır olduğu için daha da çekicidir..." Bunu hiç unutmuyacağım. Çok belirsiz, anlaşılmaz konuşuyorsunuz ama ben anlıyorum... Anlatabildiğinizden çoğunu bilmeniz, anlamanız şaşırtıyor beni. Ama sayıklıyorsunuz sanki..."

Parlayan gözlerine, rengi uçuk yüzüne bakarken öyle çıkivermişti ağzımdan. Ama sanki duymamıştı ne dediğini.

Yanda kalan sözünü sürdürüyormuş gibi,

"Biliyor musun sevgili delikanlı," diye başladı, "insan ömrünün bu dünyada bir sınırı olduğunu biliyor musun? En çok yüz yılı kapsayabilir bu sınır. Ölümünden sonra yüz yıl çocukları, ya da yüzünü görmüş olan torunları anımsarlar onu. Sonra anısı sürse bile, ancak sözde ya da düşüncede kalır. Yüzünü gören insanların hepsi ölmüştür çünkü. Mezarlıktaki kabrini otlar kaplar. Beyaz mermer taşı devrilir. Tüm insanlar, torunları bile unuturlar onu. Bir zaman sonra adını da anımsamaz olurlar. Bununla birlikte birtakım insanlar unutulmazlar. İsterlerse unutsunlar! Varsın en sevdiklerim unutsunlar beni, ama mezarda da seveceğim ben sizi. Bayram günleri babanızın mezarı başında neşeli gülüşmelerinizi, ayak seslerinizi işiteceğim. Güneş varken yaşamınıza bakın, gülün, eğlenin. Ben sizin için Tanrı'ya yalvaracağım. Düşlerinize gireceğim... olsun varsın, ölümde de sevgi vardır!.."

Önemli olan, benim de onun gibi heyecanlı olmamdı. Çıkıp gideceğime, ya da onu yatıştırmaya çalışacağıma, belki de karyolaya yatıracağıma, (kendinde değildi çünkü, sayıklıyordu) birden elini yakaladım, eğildim, elini avcumun içinde sıkarak, içimde derin bir sızı, heyecanlı bir sesle,

"Sizi gördüğüm için mutluyum," dedim. "Belki çoktandır bek-

liyordum sizi. Onlardan hiçbirini sevmiyordum. Görünüşlerinde bir soyluluk yok... Onların arkasından gitmeyeceğim, nereye gideceğimi de bilmiyorum. Sizinle gideceğim...”

Neyse ki tam o anda annem girdi odaya. Yoksa Tanrı bilir daha neler söyleyecektim, sözlerimi nasıl bitirecektim. Annemin yüzünden, uykudan yeni uyandığı, heyecanlı olduğu belliydi. Elinde bir ilaç şişesiyle bir kaşık vardı. Bizi görünce,

“Biliyordum!” diye haykırdı. “Kinini vermekte geciktim. Fenalaşmışsınız! Uyuyukalmışım Makar Ivanoviç, efendim!”

Ben kalkıp çıktım. Annem ilacını verip yatağına yatırdı onu. Ben de gidip yattım. Ama çok heyecanlıydım. Odama girdiğimde yüreğim küt küt vuruyordu. Hep bu garip karşılaşma vardı aklımda. Böyle bir karşılaşmadan ne bekliyordum bilmiyorum. Kuşkusuz, düşüncelerim darmadağınaktı. Kafamın içinde düşünceler değil, ancak düşünce parçaları vardı. Yüzüm duvara dönük yatıyordum. Birden demin o denli nefretle beklediğim o parlak lekeyi gördüm köşede. Anımsıyorum, içim hop etti. Sanki yepyeni bir yaşam doğdu gönlümde. O tatlı anı hep anımsarım. Hiç unutmak istemem. Anlık yeni bir umut, yeni bir güçtü bu... Henüz yeni iyileşiyordum, bu çeşit heyecanların sınırlarım üzerinde kötü etkileri olabilirdi. Ama o aydınlık umuda şimdi de inanıyorum... şu anda yazmak, anımsamak istediğim de bunlar işte. Kuşkusuz, o zaman da Makar Ivanoviç’le gitmeyeceğimi biliyordum. Beni saran o yepyeni auluşın ne olduğunu kendim de bilmiyorum. Sayıklama bile olsa, bir şey söylemişim: ‘Görünüşlerinde bir soyluluk yok!’ Heyecan içinde, ‘bu andan sonra dış görünüşte soyluluk’ arayacağım kuşkusuz, diye düşünüyordum, “onlarda bu olmadığı için bırakacağım onları.” Arkamda bir hışırtı oldu. Döndüm: Annem üzerime eğilmiş, ürkek bir merakla gözlerimin içine bakıyordu. Birden elini tuttum:

“Değerli konduğumuzdan niçin hiç söz etmediniz bana anne?” diye sordum. Böyle konuşabileceğimi hiç beklemiyordum. Yüzündeki tüm endişe bir anda uçup gitmişti. Sanki bir sevinç almıştı yerini, ama kısaca,

“Liza’yı unutma, Liza’yı! Liza’yı unuttun,” dedi.

Çabuk çabuk konuşarak söylemişti bunu. Yüzü de kızarmıştı. Duygularımızı birbirimize açmamızdan korktuğu için bir an önce gitmek istediği belliydi. Zaten bakışlarımızla birbirimize söyle-

diklerimiz yeterliydi. Oysa ben, duyguların gereğinden fazla açığa vurulmasından nefret eden ben, kolundan yakalayıp durdurdum onu. Tatlı tatlı baktım gözlerinin içine. Sessiz, içten gülümsedim. Öteki elimle sevimli yüzünü, çökük yanaklarını okşadım. Eğilip alnını benimkine bastırıldı. Gözleri parlıyordu. Birden,

“Tanrı yardımcın olsun,” dedi. “İyileşirsin inşallah. Dileğim budur. O da çok hasta, çok... Yalnız Tanrıdır ölümsüz... Ah, ne diyorum ben de, olmaz böyle bir şey!...”

Çıktı odamdan. Büyük bir soyluluk göstererek onu bağışlayan yasal kocası Makar Ivanoviç'e ömrünce korku, ürperti dolu aşırı bir saygı beslemiştir.

II

Oysa Liza'yı “unutmamıştım”. Annem yanılıyordu. Anne duyarlılığıyla, iki kardeşin arasında soğukluğa benzer bir şeyin varlığını sezinlemişti ama, sevgi azlığından değil, daha çok kıskançlıktan girmişti aramıza bu soğukluk. İleriye bırakmadan iki sözcükle açıklayayım.

Prensin tutuklanmasından sonra aşırı bir gurur, erişilmez, dahası insanın canını sıkan bir kendini beğenmişlik gelmişti Liza'nın üzerine. Ama evde herkes gerçeği, onun ne denli acı çektiğini biliyordu. Onun bize karşı bu tutumuna önceleri kızıyor, surat asıyordum ama, hastalanmamla on kat daha artan basit huysuzluğumdandı bu. Şimdi böyle düşünüyorum işte. Liza'yı sevmiyorum diye bir şey olamazdı. Tersine, eskisinden daha çok seviyordum onu. Yalnız, önce onun bana yaklaşmasını bekliyordum, o kadar. Oysa bunu hiçbir zaman yapmayacağını da biliyordum.

Durum şuydu: Prensin tutuklanmasından sonra onunla ilgili her şey ortaya çıkınca Liza ilk iş olarak bize (daha doğrusu herkese) karşı, kendisine acımayı, onu avutmayı, Prensi temize çıkarmayı gerektirecek bir durumun olduğunu kimsenin aklına bile getirmesini istemiyormuş gibi bir tavır takınmıştı. Tersine, -hiç kimseyle konuşmaya, tartışmaya girmeden- şanssız sözlüsünün davranışıyla, yüce bir kahramanlıkmiş gibi övünüyordu sanki. Evdekilere her an şöyle diyor gibiydi (kendimden bir sözcük ek-

lemeden yazıyorum): 'Onun yaptığını hiçbiriniz yapmazdınız. Görev duygunuzun, vicdanınızın zorlamasıyla gidip kendinizi ele vermezsiniz. Hanginizde bu denli duyarlı, temiz vicdan var? Yaptıklarına gelince, birtakım kötü davranışların anıları kimin içinde yoktur ki? Ama herkes gizler bu kusurlarını. Oysa bu adam, kendi gözünde değersiz bir insan olmaktansa kendini mahvetmeyi yeğledi'. Her tavrı böyle söylüyor gibiydi. Bilmiyorum ama onun yerinde olsaydım belki ben de aynı şeyi yapardım. Ruhunda da aynı düşünceler mi vardı, yani kendisi için de öyle mi düşünüyordu, bilmiyorum. Ama sanıyorum yoktu. Mantığının öteki, aydınlık yarısıyla ise 'kahramanının' bütün değersizliğini, hiçliğini seziniyor olmalıydı. Zaten bu şanssız, ama temiz yürekli insanın, değersiz, basit bir kişiliği olduğuna kimin itirazı olabilirdi? Liza'nın kibri, bizlere karşı bir çeşit saldırganlığı andıran bu tutumu, Prens için bizim bambaşka şeyler düşündüğümüz üzerine olan kuşkusu; onun yüreğinin de en gizli köşesinde şanssız dostu için başka bir inancın biçimleneceğini anlatır gibiydi. Ama hemen kendimden şunu da ekleyeyim: Bence bir bakıma, yanı yanıya haklıydı da. Kesin sonuca varmakta kararsızlığı hepimizinkinden daha bağışlanırdı. O zaman hepimizin karşısına böyle bir sorun çıkaran bu şanssız insanı nasıl değerlendirmenin gerektiğini şimdi, her şey olup bittikten sonra bile doğrusu bilemiyorum.

Üstelik, bu sorun yüzünden evin içi de handiyse bir cehennem dönmüştü. Liza çok acı çekiyor olmalıydı. Yaradılışı gereği, ses çıkarmadan, bir şey söylemeden acı çekmeyi yeğliyordu. Yaradılışı benimkine çok benziyordu. Yani zorba ve mağrurdu. Prensi de bu egemen olma tutkusuyla, özellikle kişiliği zayıf olduğu, daha ilk konuşmalarında ona boyun eğdiği için sevdiğine her zaman inanmışımdır. Şimdi de öyle düşünüyorum. Bir içten pazarlık gerektirmeden kendiliğinden oluşur kişinin içinde bu. Ama güçlünün zayıfa olan böyle bir aşkı kimi zaman, eşit güçte kişilikleri olan iki insanın aşkıyla karşılaştırılamayacak ölçüde güçlü, acı verici olur. Çünkü elinde olmadan zayıf dostunun sorumluluğunu yüklenir insan. Hiç değilse ben böyle düşünüyorum. Evdekiler, özellikle annem pervane gibi dönüyorlardı Liza'nın çevresinde. Ama o yumuşamıyor, gösterilen ilgiye karşılık vermiyordu. Ona yapılmak istenen her yardımı elinin tersiyle itiyor gibi bir vurdumduymazlığı vardı. Önceleri annemle konuşuyordu ama

gün geçtikçe ona karşı sözlerini daha bir esirger, sert, kau oluyordu. İlk günler Versilov'la dertleşiyordu ama çok geçmeden (sonraları büyük bir şaşkınlıkla öğrendiğim gibi) dert ortağı olarak Vasin'i seçmişti... Her gün Vasin'e gidiyordu. Mahkemelere, Prensin alay komutanına, avukatlara, savcıya da gidiyordu. Sonunda birkaç gün eve uğramaz olmuştu. Cezaevinin soylular bölümünde yatan Prensi her gün ziyaret ediyordu. Ama sonra öğrendim, bu ziyaretler Liza'ya ağır geliyordu. "İki aşığın sırlarını kim ayırtularıyla bilebilir?" diyeceksiniz. Ama ben, Prensin ona durmadan hakaret ettiğini, bunu niçin yaptığını da biliyorum. Gariptir: Sürekli bir kıskançlıktı bunun nedeni. Ama bunu sonra anlatacağım. Şimdi yalnızca şu kadarını söyleyeyim: İkisinden hangisinin ötekine acı çektiğine karar verebilmek de güçtü. Bizim yanımızda kahramanıyla öylesine gururlanan Liza, karşı karşıya geldiklerinde ona karşı belki bambaşka davranıyordu. Hem bunun için birtakım nedenlerin var olduğu üzerine sağlam kuşkularım da vardı. Ama bunları da sonra anlatacağım.

Benim Liza'ya karşı duygu ve davranışlarıma gelince, tümünün nedeni yapmacık, kıskanç bir yalandı. Oysa o günlerdeki kadar hiçbir zaman sevmemişizdir birbirimizi. Şunu da söyleyeyim: Liza, Makar İvanoviç'e karşı nedense, ilk şaşkınlığı, merakı geçtikten sonra, neredeyse önemsemez, dahası değer vermez gibi davranıyordu. Sanki bilerek, en küçük bir ilgi göstermiyordu ona.

Biraz önce anlattığım gibi, kendi kendime "susmak" için söz verdikten başka, hayallerim için de aynı şeyi düşünüyordum. Ah, örneğin Versilov'la; Jeolojiden ya da Roma İmparatorlarından konuşuyordum ama ona, mektubunda yazdığı gibi "belgenin yakılmadığını, sağlam durduğunu" nereden bildiğini soramıyordum. Ama gelin görün ki daha ilk adımda, (adım bile atmadan) alınan bu çeşit kararlarda insanın kendisini tutmasının ne denli güç olduğunu anlayıvermiştim: Makar İvanoviç'le tanışmamızın ertesi günü beklenmedik bir olay karşısında çok heyecanlanmıştım.

Kendini asan Olya'nın annesi Darya Onisimovna'nın ziyaretiydi beni heyecanlandıran. Hastalığım sırasında birkaç kez uğradığını, sağlığımla yakından ilgilendiğini annem söylemişti. Bu, annemin onun için her zaman söylediği gibi "iyi yürekli kadın" özel olarak benim için mi gelmişti, yoksa annemi mi ziyaret etmişti,

sormamıştım. Her şeyi annem bana çorbamı içirmeye geldiğinde (daha yemeğimi kendim yiyemediğim zamanlar) beni oyalamak için anlatıyordu. Bütün bu haberlerle ilgilenmiyormuş gibi yapıyordum. Darya Onisimovna'nın ziyaretleri üzerine de bu yüzden bir şey sormamış, susmuştum.

Saat on bir sularıydı. Tam yataktan kalkıp koltuğa geçmeyi düşünüyordum ki, Darya Onisimovna içeri girdi. Özellikle yatakta kaldım. Annem yukarıda birşeyler yapıyordu. Konuğun geldiğini duymuş ama inmemişti. Öyle ki, yalnızdık. Bir şey söylemeden, gülümseyerek karşımda, duvarın dibindeki sandalyeye ilişti. Bunun sıkıntılı bir görüşme olacağı, konuşacak bir şey bulamayacağımız doğmuştu içime. Zaten onun gelişi hep sıkardı beni. Başım-la bile selam vermemiştım ona. Gözlerinin içine öyle bakıyordum. O da bana bakıyordu.

Artık dayanamayıp birden,

"Prens gittikten sonra evde yalnız başınıza sıkılıyorsunuzdur?" dedim.

"Hayır, şimdi o evde değilim. Anna Andreyevna aracılığıyla çocuğa bakıyorum."

"Hangi çocuğa?"

Darya Onisimovna kapıdan yana baktıktan sonra fısıltıyla, "Andrey Petroviç'e, dedi."

"Tatyana Pavlovna orada değil mi?.."

"Tatyana Pavlovna da, Anna Andreyevna da, Lizaveta Makarovna da, anneniz de... herkes. Herkes elbirliğiyle bakıyoruz çocuğa. Tatyana Pavlovna ile Anna Andreyevna'nın arası çok iyi şimdi."

Olmayacak şeydi bu. Konuşurken heyecanlanmıştı. Yüzüne nefretle bakıyordum.

"Bana son uğradığınızdan bu yana değişmiş, canlanmışsınız."

"Ah, evet."

"Şişmanladınız da sanırım?"

Tuhaf tuhaf baktı yüzüme.

"Kendilerini çok sevdim, çok."

"Kimi?"

"Anna Andreyevna'yı. Çok, pek çok. Öylesine iyi yürekli, akıllı bir kız ki..."

"Bak hele. Şimdi nasıl?"

"Çok iyiler, çok."

“ O her zaman iyidir.”

“Evet, her zaman.”

Artık dayanamadım,

“Eğer dedikodu etmeye geldiyseniz, bir şeye karışmayacağımı bilirsiniz”, diye haykırdım. “Her şeye, herkese boş vermeye kararlıyım... alıp başımı gideceğim buradan!...”

Birden sustum. Aklım başıma gelmişti çünkü. Yeni amaçlarımı ona açmam beni küçük düşürecek gibi gelmişti bana. Hiç şaşmadan, merak etmeden, heyecanlanmadan dinliyordu beni. Ama gene bir sessizlik oldu. Birden yerinden kalktı, kapıya gitti, başını uzatıp konuk odasına baktı. Orada kimsenin olmadığından, yalnız olduğumuzdan emin olunca sakin bir tavırla döndü, eski yerine oturdu.

Gülümsedim.

“İyi ettiniz!” dedim.

Biraz bana doğru eğildi.

“O memurun evindeki odanızı bırakmayacak mısınız?” diye sordu.

Buraya yalnızca bunu sormak için gelmiş gibi sesini alçaltmıştı.

“Odamı mı? Bilmiyorum. Belki orada kalırım... Şu anda nereden bileyim?”

“Ev sahipleri dört gözle bekliyorlar sizi. Memur da, karısı da sabırsızlık içindeler. Andrey Petroviç döneceğinize inandırdı onları.”

“Siz niçin geldiniz bana?”

“Anna Andreyevna durumu öğrenmek istedi. Orada kalacağınızı öğrenince çok sevindiler.”

“Anna Andreyevna o odada kalacağımdan nasıl emin olabiliyor?”

“Hem bundan ona ne?” diye eklemek istiyordum ama, gururumdan tutmuştum kendimi, sormamıştım!

“Bay Lambert de aynı şeyi söylediler çünkü.”

“Neee?”

“Bay Lambert. Kalacağınızı Andrey Petroviç’e de o söyledi. Anna Andreyevna’yı da aynı şeye inandırdı.”

Tüm bedenim sarsılıyordu. Bir mucizeydi bu! Lambert Versilov’u tanıyordu demek. Lambert Versilov’a da ulaşmıştı! Anna Andreyevna’ya da... Bedenimi ateş basmıştı. Ama bir şey söyleyemiyordum. Korkunç bir gurur kabarması tüm ruhumu kaplamış-

u. Gurur muydu bu, neydi bilemiyorum. Ama o anda şöyle söylemiştim kendi kendime: “Durumun açıklığa kavuşması için bir sözcük bile sorsam, bu dünyaya tekrar bağlandım demektir. Artık bir daha kurtulamam”. Nefret içimi yakıyor, kavuruyordu. Susmaya kesin karar vermiştim. Yatağında kıpırdamadan yatıyordum. Bir dakikalığına o da sustu. Kendimi kaybetmiş gibi,

“Prens Nikolay Ivanoviç'ten ne haber?” diye sordum.

Aslında bunu, konuyu kapamak için sormuştum ama, böylelikle bilmeden, en önemli soruyu sorarak, bırakıp kaçmaya daha yeni öylesine kesin karar verdiğim dünyaya yeniden dönüvermiştim.

“Prens Çarköy'deler. Biraz rahatsızlandılar. Kentte grip salgını vardı. Temiz hava almaları için Çarköy'deki kendi evlerine gitmelerini önerdi herkes.”

Bir şey söylemedim.

“Anna Andreyevna ile general karısı her üç günde bir ziyaret ediyorlar kendilerini, birlikte gidiyorlar.”

Anna Andreyevna ile general karısı (yani o) dost oldular demek! Birlikte gidiyorlar! Susuyordum.

“Araları çok iyi! Anna Andreyevna da Katerina Nikolayevna da birbirleri için çok iyi şeyler söylüyorlar...”

Hep susuyordum.

“Katerina Nikolayevna ise gene görünüyorlar toplantılarda. Her pazar biraz daha parlıyorlar. Saraydakiler bile tutulmuşlar ona. Öyle diyorlar... Bay Byoring'i de hepten bıraktılar. Düşün olmayacak. Herkes aynı şeyi söylüyor... o şeyden sonra olmuş her şey.”

Yani Versilov'un mektubundan sonra. Yatağın içinde bedenim sarsılmaya başlamıştı. Ama tek sözcük söylemiyordum.

“Anna Andreyevna Prens Sergey Petroviç için üzülüyorlar. Katerina Nikolayevna da... Herkes onun kurtulacağını, Stebelkov'un ceza yiyeceğini söylüyor...”

Nefretle, öfkeyle baktım Darya Onisimovna'nın yüzüne. Birden ayağa kalkıp yanıma geldi.

“Anna Andreyevna sağlık durumunuzu öğrenmemi istedi,” diye fısıldadı. “Evden çıkmaya başladığınızda önce ona uğramanızı rica ediyor. Şimdilik hoşça kalın. Geçmiş olsun. İyisiniz artık, şimdi gidip kendisine söyleyeceğim...”

Çıktı gitti. Kalkıp yatağın içinde oturdum. Alnımda soğuk ter damlaları vardı ama, korkmuyordum. Hiç beklemediğim, benim için şaşırtıcı olan Lambert'in entrikalarıyla ilgili haber, hastalığım sırasında da, iyileşmeye başlamamdan sonra da o gece onunla karşılaşmamı düşünürken duyduğum o bilinçsiz dehşet kadar sarsmamıştı beni. Darya Onisimovna'nın arkasından, yatağımda oturduğum o ilk bulanık anda bile Lambert'in üzerinde durmuyordum... beni en çok Katerina Nikolayevna'nın Byoring'den ayrılmasıyla, sosyetedeki mutluluğuyla, pazar günleriyle, başarılarıyla, "parlaklığıyla" ilgili haber sarmıştı. "Parlıyorlar". Darya Onisimovna'nın kullandığı bu sözcük kulaklarımda çınlıyordu. Kapıldığım bu burgacın dışına kendimi atmaya gücümün yetmeyeceğini anlamıştım. Oysa biraz önce kendimi tutabilmiş, anlattığı garip şeylerden sonra Darya Onisimovna'ya bir şey sormamayı, susmayı başarmıştım! Bu yaşama, onların yaşam biçimlerine sınırsız bir tutku tüm benliğimi sarmıştı ve... ve bir de, mutluluğa, acıya içimde hissettiğim başka bir tutkulu ateşe... Düşüncelerim durmadan dönüyorlardı. Bırakıyordum dönsünler. "Burada düşünecek ne var ki!" diye geçiriyordum içimden. "Lambert'in geldiğini annem bile gizledi benden," diye düşünüyordum, "Versilov öyle emretti... Ölürüm de sormam Versilov'a Lambert'i." Biraz sonra "Versilov," diyordum, Versilov'la Lambert, ah, ne haberler vardır onlarda şimdi! Aferin Versilov'a! O mektupla korkuttu Almanı (Byoring'i); iftira etti ona, *la calomnie... il en reste toujours quelque chose*¹ saraylı Alman bir skandalından korktu ha, ha... iyi bir ders verdi kadına!" Lambert... onun yanına da sokulmamış mıdır acaba Lambert? Daha neler! Niçin Lambert'le de ilişki kurmasın?" Saçma şeyleri düşünmeyi birden bırakıp umutsuzluk içinde yüzümü yastığa gömdüm. Kararlı, "Evet olmayacak!" diye haykırdım. Yataktan fırladım. Terliklerimle ropdöşambrımı giydim. Bu bunalımdan kurtuluşum, tutunacak tek dalım oradaymış gibi, Makar Ivanoviç'in odasına gittim. Bu düşünceyi o anda belki tüm benliğimde hissetmişim. Başka niçin kendimi tutamamış, birden yerimden fırlayıp öyle bir ruhsal durum içinde Makar Ivanoviç'e koşmuş olabilirdim?

* * *

1 İftira... Ondan her zaman bir iz kalır.

Ama Makar Ivanoviç'in odasında hiç beklemediğim bir şeyle karşılaştım. Annemle doktor oradaydılar. Nedense, ihtiyarı dünkü gibi yalnız bulacağımı umduğum için şaşkın, kalakalmıştım kapıda. Daha yüzümü ekşitmeye zaman bulamamıştım ki Versilov, hemen arkasından Liza geldiler... Anlaşılan herkes Makar Ivanoviç'in odasında toplanıyordu (hem de en kötü zamanda).

Doğrudan Makar Ivanoviç'in yanına gittim.

"Sağlık durumunuzu öğrenmeye geldim," dedim.

"Teşekkür ederim yavrım. Ben de seni bekliyordum. Geleceğin içime doğmuştu! Gece hep seni düşündüm."

Tatlı tatlı gözlerimin içine bakıyordu. O anda onun beni hândiyse herkesten çok sevdiğini görür gibi oldum. Yüzü neşeliydi ama hastalığının gece onu biraz yıprattığı belliydi. Ben gelmeden biraz önce iyice muayene etmişti onu doktor. Daha sonra bu doktorun (benim taruşığım doktordu bu, geldiği günden beri Makar Ivanoviç'e o bakıyordu) hastasıyla pek yakından ilgilendiğini, tıp diliyle söyleyemeyeceğim, onda çeşit çeşit hastalıkların bulunduğundan kuşkulandığını öğrendim. İlk bakışta anladığım gibi, Makar Ivanoviç'le araları pek iyiydi. İlk anda hiç hoşlanmadım bundan. Ne var ki, o anda ben de iğrençtim. Versilov,

"Değerli hastamız nasıllar bugün Aleksandr Semyonoviç?" diye sordu.

Öylesine sarsılmış olmasaydım, Versilov'un bu ihtiyara ilgisini büyük bir merakla izlerdim. Versilov'un yüzündeki olağanüstü yumuşak, hoş anlatımda beni şaşırtan içten bir şey vardı. Versilov'un yüzünün içten olduğu zamanlar insanı şaşırtacak ölçüde güzel olduğunu sanırım daha önce de sezinlemiştim.

"Öyle ama, hep taruşıyoruz," dedi doktor.

"Makar Ivanoviç'le mi? İnanmam! Onunla istese de tartışamaz insan."

"Evet ama, söz dinlemiyor. Geceleri uyumuyor..."

Makar Ivanoviç gülümsedi.

"Kes artık Aleksandr Semyonoviç! Yeter kavga ettiğimiz. Eh, ne haber, efendim Andrey Petroviç, hanım kızımızı ne yaptılar?"

Annemi göstererek ekledi:

"Sabahdan beri meraktan yiyip bitiriyor kendini."

Gerçekten endişeliydi annem .

“Ah Andrey Petroviç,” diye haykırdı, “çabuk anlat, sabrımız tü-kendi, zavallı için ne karar verdiler?”

“Bizimkini cezaya çarpturdılar!”

“Ah!” diye haykırdı annem,

“Sibirya’ya sürmediler. İçin rahat olsun! Topu topu on beş rub-le para cezası verdiler. Bir komedi oldu!”

Versilov oturdu. Doktor da oturdu. Tatyana Pavlovna’dan söz ediyorlardı. Benim bu olaydan hiç haberim yoktu. Ben Makar İva-noviç’in solunda otuyordum. Liza sağına, tam karşıma oturdu. Bir üzüntüsü olduğu, bunun için anneme geldiği belliydi. Yüz an-laumı endişeli, öfkeliydi. Bakışlarımız bir an için birleşti. Şöyle geçirdim içimden: “İkimizin de gururuyla oynadılar, hakaret etti-ler bize. Benim ona doğru ilk adımı atmam gerek”. Ona karşı bir anda yüreğim yumuşadı. Bu arada Versilov sabahki serüveni an-latmaya başlamıştı.

O sabah sulh hukuk mahkemesinde Tatyana Pavlovna ile aşçı-sının davası karara bağlanmıştı. Son derece anlamsız bir davaydı bu. Huysuz Çuhonka’nın bazen darlıp hanımının sorularına bir sözcükle bile karşılık vermeden haftalarca surat astığını, hiç ko-nuşmadığını söylemişim. Ondan çok çeken, ama gene de ona yol vermeye kıyamayan Tatyana Pavlovna’nın bu kadına düşkünlü-günü de anlatmışım. Yaşlı kızların, kadınların bu çeşit ruhsal kaptislerini dikkate değer bulmak şöyle dursun, iğrenç, bayağı tutkular sayarım. Burada bu olayı anlatmaya karar verdiysem, bu aşçı kadının ileride, öykümde oldukça önemli, uğursuz bir rol oynayacağı içindir. Birkaç günden beri ağzını açmayan inatçı Çu-honka sonunda Tatyana Pavlovna’nın sabrını tüketmiş. O da, o güne dek hiç yapmadığı bir şey yapmış. Suratına indirmiş şamarı. Çuhonka ağzını açıp bir şey söylememiş ama, aynı karanlık mer-divenli evde, alt katta oturan, hayatını kazanmak için çeşitli işlere koşuşturan, buna benzer işlerin mahkemelerde bakılmasına ön-derlik eden emekli deniz astsubayının yanında almış soluğu. So-nunda Tatyana Pavlovna yargıcın karşısında bulmuş kendini. Ver-silov’un da, durumun aydınlatılması için nedense tanıklık etmesi gerekmiş.

Versilov bütün bunları aşırı bir neşeyle anlatıyordu. Öyle ki bir ara annem bile gülümsemişti. Anlatırken Tatyana Pavlov-na’nın, deniz astsubayının, aşçı kadının yüzlerinin aldığı biçimi

yüzünü buruşturarak taklit ediyordu. Aşçı kadın daha duruşmanın başında, hanımına para cezası verilmesini istediğini söylemiş. "Hanımıma cezaevine atarlarsa kime yemek pişiririm ben?" Tatyana Pavlovna yargıcın sorularını, kendini savunmayı bile kişiliğine yakıştırmayıp aşırı bir gururla yanıtlamış. Sözlerini şöyle bitirmiş: "Dövdüm, daha da döveceğim". Bu, yargıca karşı küstahlık etmekten üç ruble ceza yemesine neden olmuş. İnce, sırk gibi bir genç olan deniz astsubayı müvekkilini savunmak için uzun bir söyleve başlayacak olmuş ama, becerememiş. Salondakileri güldürmüştü. Duruşma çabuk bitmiş. Tatyana Pavlovna'nın, hakarete uğrayan Mariya'ya on beş ruble ödemesine karar verilmiş. Beriki hiç vakit geçirmeden hemen para çantasını çıkarıp parayı saymaya başlayınca deniz astsubayı yaklaşıp, parayı almak için elini uzatmış. Tatyana Pavlovna handiyse vurarak itmiş elini, Mariya'ya dönmüş. Aşçı kadın "Bırakın bayanım, zahmet etmeyin, hesabıma yazın olsun bitsin, onun parasını ben veririm" demiş. Mariya'nın sonunda kendisiyle konuşmasına sevinen Tatyana Pavlovna deniz astsubayını göstererek, "Ne biçim bir sırkla iş yaptığını görüyorsun ya Mariya!" demiş. Mariya kurnaz kurnaz gülümsemiş: "Çok doğru buyurdunuz hanımım! Hiç mi hiç farkı yok sırkıtan. Demin iyi duyamamıştım, buraya gelmek için acele ediyordum, bugün nohutlu köfte yapmamı buyurmuştu-nuz değil mi?" "Ah, hayır, Mariya, patatesli! Dünkü gibi yakma ama, lütfen."

"Bugün çok dikkat ederim, hanımım, lütfen elinizi..." Barıştıklarının belirtisi olarak Tatyana Pavlovna'nın elini öpmüş. Bütün salonu kahkahalarla güldürmüştü.

Bu habere de, Andrey Petroviç'in anlatışına da sevinen annem, başını sallayıp, Liza'ya endişeli gözlerle kaçamak baktıktan sonra, "Ne kadındır!" dedi.

Makar İvanoviç gülümsedi.

"Küçüklüğünde de kimseye benzemezdi."

Doktor düşüncesini söyledi:

"Safrakesesi bozukluğu ile tembellik."

Birden Tatyana Pavlovna girdi odaya. Mutlu olduğu belliydi.

"Kimseye benzemeyen ben miyim, dedi, safrası bozuk, tembel ben miyim? Böyle saçmalıkları siz söylememeliydiniz Aleksandr Semyonoviç: On yaşından beri tanıyorsun beni. Ne kadar tembel

olduğumu bilirsin diyelim. Ama safra kesesi bozukluğumu bir yıldır sen iyi etmeye çalışıyorsun, bu da senin ayıbın. Hadi, benimle eğlendiğiniz yeter artık. Adliyeye kadar zahmet ettiğiniz için teşekkür ederim Andrey Petroviç. Sen nasılsın bakalım Makaruşka, yalnızca senin nasıl olduğunu öğrenmeye geldim, yoksa şunun değil (beni gösterdi, ama aynı zamanda dostça vurdu omuzuma. Böyle neşeli hiç görmemiştim onu).

“Ne oldu?” diye sordu.

“Yatağa yatmak istemiyor. Böyle, oturunca da yoruluyor.”

Makar Ivanoviç, yüzünde çocuksu bir yalvarış,

“Yanımda birileri olunca birazcık oturuyorum,” diye mırıldandı.

Tatyana Pavlovna,

“Bunu severiz, dedi, severiz. Çevremizde birileri oturup gözümüzün içine bakınca gevezelik etmeyi pek severiz... Makaruşka'yı bilirim ben.”

İhtiyar, doktora dönüp gülümsedi,

“Amma da insafsızsın ha!” dedi. “Ne dediğimi anlamıyorsun. Dinle beni, bak ne söyleyeceğim: Yatıyorum, canımın içi, duyduğum, ama bu ne demektir biliyor musun: Yatarsan, olur ki bir daha kalkamazsın, benim korktuğum bu işte, dostum.”

“Evet, halkın kör inançlarını bilirim: Neme gerek yatmak, ya bir daha kalkmazsam. İşte halk, çoğunlukla bundan korkar da hastalığını ayakta geçirmeyi yeğler. Sizin hastalığınız Makar Ivanoviç doğrudan doğruya hasret, kır yolu, özgür yaşam özlemi: Uzun süre bir yerde yaşamayı unuttunuz, yadırgıyorsunuz. Ama artık yaşlandınız, değil mi? Boş gezerlik neredeyse bir tutku olmuştur halkımızda. Bunu çok görmüşümdür. İnsanlarımız genelde boş gezerdir.”

Tatyana Pavlovna girdi araya:

“Sence Makar boş gezer mi yani?”

“Bu anlamda söylemedim. Sözcüğü genel anlamda kullandım. İyi, saygıya değer anlamıyla boş gezer... Tıp açısından görüyorum...”

Birden doktora döndüm,

“İnanın siz, ben, kısacası buradaki herkes bu ihtiyardan çok daha boş gezeriz. Ondan öğreneceğimiz çok şey var. İçinde derin bir yaşam sevgisi var çünkü. Oysa bizde, hiçbirimizde yok böyle bir sevgi... Ama anlayamazsınız siz bunu.”

Anlaşılan biraz sert konuşmuştum. Zaten bunun için girmiştim araya. Daha niçin oturduğumu, kalkıp gitmediğimi bilemiyorum. Aklım başımda değildi sanki.

Tatyana Pavlovna kuşkulu baktı yüzüme.

“Sen nasılsın?”

Parmağıyla beni göstererek,

“Nasıl buldun onu Makar Ivanoviç?” diye sordu.

İhtiyar ciddi,

“Allah bağışlasın, çakı gibi,” dedi.

Ama “çakı gibi” sözüne herkes gülümsedi. Nasılsa tutabildim kendimi. En çok doktor gülümsedi. Kötü olan, onların daha önceden sözleşmiş olduklarını bilmememdi. Versilov, doktor, Tatyana Pavlovna daha üç gün önce, durumu benim sandığımdan çok daha kötü, umutsuz olan Makar Ivanoviç için endişe eden, üzülen annemi avutmak, endişelerini dağıtmak için söz birliği etmişlerdi. İşte herkes bunun için gülüyor, şakalaşmış meğer. Yalnızca doktor aptaldı. Şaka etmesini hiç beceremiyordu. Her şey bu yüzden oldu. Sözleştiklerini bilseydim, öyle yapmazdım. Liza'nın da bir şeyden haberi yoktu.

Oturduğum yerden kulak misafiri oluyordum konuşulanlara. Onlar konuşuyorlar, gülüşüyorlardı. Benim kafamdaysa, getirdiği haberlerle Darya Osinimovna vardı. Aklımdan çıkmıyordu. Sandalyede oturuşu, dikkatlice yerinden kalkıp kapıdan başını uzatışı, öteki odaya bakışı geliyordu gözümün önüne. Sonunda hepsi birden gülmeye başlamışlardı: Neden bilmiyorum, Tatyana Pavlovna doktora birden: “Allahsız”, dedi: “Ne olacak, bütün doktorlar Allahsızsınız!...”

Doktor, bu söz gücüne gitmiş de hakem anyormuş gibi, son derece aptal bir tavırla,

“Makar Ivanoviç!” diye haykırdı. “Allahsız mıyım ben?”

İhtiyar, dikkatli dikkatli baktı doktorun yüzüne, ağırbaşlı,

“Sen mi? dedi. Hayır, Allahsız değilsin.”

Başını iki yana salladı.

“Allaha şükür ki değilsin! Neşeli bir insansın, hepsi o kadar...”

Doktor alaycı,

“Neşeli olan Allahsız olamaz mı?” diye sordu.

Versilov hiç gülümsemeden,

“Bu da bir düşünce,” dedi.

Bu söz etkilemişti beni. Elimde olmadan haykırdım:
"Büyük bir düşünce!"

Doktor şaşkın şaşkın bakınıyordu.

Makar İvanoviç başını hafifçe öne eğdi.

"Bu okumuş insanlardan, bu profesörlerden (ben gelmeden önce profesörlerden söz ediyorlardı galiba) önceleri korkardım," diye başladı. "Karşılarında elim ayağım tutulurdu. Allahsızlardan ise ödüm kopardı. Bir ruhum var, diye düşünürdüm. Onu da mahvedersem bir başkasını bulamam. Ama sonra yüreklendim: 'Ne olmuş yani, diye düşünmeye başladım, Tanrı değiller ya, onlar da bizim gibi insan'. Büyük bir merak vardı içimde: 'Bu Allahsızlık denilen şeyin ne olduğunu öğreneceğim.' Ama bir süre sonra geçti bu merakım."

Sustu, ama konuşmasını gene o sakin, ağırbaşlı gülümsemesiyle sürdürmek niyetinde olduğu belliydi. Kendisiyle alay edilebileceğini aklına bile getirmeden her şeye, herkese inanan yaradılıştaki insanlar vardır. Dar kafalıdırlar böyleleri. Karşılıklarına ilk çıkana yüreklerindeki tüm değerli şeyleri vermeye hazırdırlar. Ama Makar İvanoviç'de başka bir şey var gibi geliyordu bana. Bambaşka bir şey konuşturuyordu onu sanki. Yalnızca saf değildi: Gizli bir din savunuculuğu yanı var gibiydi. Doktora, belki Versilov'a bile yönelttiği kurnaz gülümseyişini yakalayınca sevinmiştim. Konuşmalarının bir hafta önceki bir tartışmanın devamı olduğu belliydi. Ama ne yazık ki, dün beni öyle heyecanlandıran o uğursuz sözcük geçti konuşmasının arasında, bu yüzden hâlâ üzüldüğüm bir çıkışı yapmaya zorladı beni.

İhtiyar, kafasını topladıktan sonra sürdürdü konuşmasını:

"Allahsız insandan belki şimdi bile korkuyorumdur. Ne var ki, sevgili dostum Aleksandr Semyonoviç, Allahsız birisiyle hiç karşılaşmadım. Ama onun yerine telaşlı insanlarla çok karşılaştım. Onlar için böyle söylemek daha iyidir. Her çeşit insandan çıkar böyleleri. Neyin nesi olduklarını bir türlü anlayamazsın. Büyüklerin de, küçüklerin de, kafasızların da, okumuşların da, hatta sokakta gördüğün olağan insanların da arasında sürüsüyle vardır. Hepsinde bir telaş çarpar göze. Kitabın verdiği hazları içlerine sindire sindire okurlar, konuşurlar. Oysa sürekli bir şaşkınlık içindedirler. Bir şeye ermez akılları. Bazıları darmadağınktırlar. Kendilerinden bile haberleri yoktur. Bir başka bölümü taştan katı yüreklidir. Oy-

sa hayallerle doludur içleri. Başka bir bölümü ise ruhsuzlaşmış, duygusuzlaşmıştır. Düşüğü gülünç durumdan kurtarsın kendini yeter. Bazıları da kitaplardan kendi aklınca çiçekler derlemişlerdir. Telaşlıdır. Düşünce diye birşeyleri yoktur. Gene aynı şeyi söyleyeceğim: Çok sıkıcıdır. Ama bir başkası zavallı bir insandır, yoksuldur; yiyecek bir lokma ekmeği, çocuklarına bakacak parası yoktur, saman yatakta yatar, ama gönlü hoş, yüreği hafiftir. Günah işler, kabalık eder, ama yüreği her zaman hafiftir. Oysa büyük adam körkütük sarhoş olana dek içer, çatlayana dek yer, altın yığınının üzerinde oturur, ama yüreğinde hep sıkıntı vardır. Başka birisi tüm bilimleri öğrenmiştir, gene hep sıkılır içi. Bence insan akıllandıkça iç sıkıntısı da artar. Düşününün bir kere: Dünya kurulalı beri okur, öğrenir insanlar. Öyleyken dünyanın hoş, neşeli bir yer olması, her evin mutlulukla dolup taşması için ne yaparlar? Şunu da söyleyeyim: Erdemli değildirler. Olmak bile istemezler. Tümü mahvoldu, ama herkes kendi mahvoluşunu övüyor, oysa tek olan sırta dönmeyi akıllarından geçirmiyorlar. Allahsız yaşamak yalnızca acı getirir insana. Demek oluyor ki, bizi aydınlatan şeyi lanetliyor, üstelik, bunun farkına da varamıyoruz. Söylemeye ne gerek var: Yüce bir varlığa saygı, sevgi duymadan yaşayamaz insan. Kendisine katlanamaz. Allahı yadıyorlar da, gidip tahtadan, altundan yaptıkları (ya da akıllarında yarattıkları) bir puta tapıyorlar. Bunlar Allahsız değil, puta tapandırlar. Böyle bilmek gerek bunları. Nasıl olur da Allahsız diye bir şey olmaz, diyeceksiniz? Gerçek Allahsız olanlar da vardır. Hem böyleleri ötekilerden çok daha korkunçturlar. Allah adını ağızlarından eksik etmezler çünkü. Çok duydum ya, hiç karşılaşmadım böyle biriyle. Vardır böyleleri dostum, sanıyorum olmaları da gereklidir.

Versilov onayladı:

“Evet Makar Ivanoviç, vardır böyleleri, olmaları da gereklidir”.

Nedendir, bilmem, elimde olmadan, heyecanla,

“Yüzde yüz vardır, olmaları da gereklidir!” diye haykırdım.

Versilov’un deyişi çekmişti beni. Bu “olmaları da gereklidir” sözündeki anlama kapılmışım sanki. Bu konuşma benim için hiç beklenmedik bir konuşmaydı. Ama o anda hiç beklenmedik bir şey daha oldu.

* * *

Çok güzel bir gündü. Makar Ivanoviç'in odasındaki pencerenin kalın perdelerini (doktorun isteği üzerine her zamanki gibi) bütün gün açmamışlardı. Pencere stor yerine perde ile kapatılmıştı. Perdeleri ihtiyarın gözüne güneş vurmaması için takmışlardı. Ne var ki, pencerenin en üst bölümü gene de açık kalmıştı. Güneş ışını Makar Ivanoviç'in yüzüne vurana dek öyle oturmuştuk. Önceleri konuşmaya katılmıyordu. Biz konuşurken arada bir parlak güneş ışığı hasta gözlerini rahatsız ettiği için bilinçsiz olarak öte yana çeviriyordu başını. Hemen yanında ayakta duran annem birkaç kez endişeli bakmıştı pencereye. Kalkıp bir şeyle pencereyi iyice kapamak gerekiyordu. Ama konuşmayı yarıda kesmemek için, Makar Ivanoviç'in oturduğu koltuğu biraz sağa çekmeyi daha uygun bulmuştu: Koltuğu on, en çok on beş santim çekmek yeter de artardı. Birkaç kez eğilip koltuğu tutup zorladıysa da, çekmeyi başaramamıştı. Makar Ivanoviç'in oturduğu koltuk kıpırdamıyordu yerinden. Sonraları konuşmaya kendini iyice kaptıran Makar Ivanoviç onun bu zorlamalarını hissedip birkaç kez ayağa kalkmayı denedi ama ayakları tutmadı. Öte yandan, annem, güçsüzlüğüne bakmadan, koltuğu zorlamayı sürdürüyordu. Sonunda Liza'nın tepesini attırdı bu. Öfkeli, çakmak çakmak birkaç bakışını anımsıyorum. Ancak, onun bu bakışlarını neye yorumlayacağımı bilemiyordum. Ben de kaptırmıştım kendimi konuşmaya. Sonunda Liza öfkeyle bağırdı Makar Ivanoviç'e:

"Biraz kalkar mısınız? Annemin nasıl zorlandığını görüyorsunuz!"

Yaşlı adam hızla döndü, Liza'ya baktı, bir anda anladı durumu, aceleyle kalkmaya yeltendi, ama başaramadı. Beş on santim yükseleli gene koltuğa çöktü.

Valvarır gibi Liza'nın gözlerinin içine bakarak, uslu,

"Dermanım yetmiyor yavrucuğum," dedi.

"Saatlerce konuşmak geliyor elinizden ama sıra, yerinizden kıpırdamaya gelince dermanınız yetmiyor, değil mi?"

Tatyana Pavlovna,

"Lisa!" diye haykırdı.

Makar Ivanoviç, kalkabilmek için var gücüyle bir daha zorladı kendini.

Liza gene haykırdı:

“Koltuk değneğini alın, yanınızda duruyor! Koltuk değneğiyle kalkabilirsiniz!”

İhtiyar,

“Doğru,” diyerek aceleyle koltuk değneğini kapı.

Versilov ayağa kalktı.

“Bizim kaldırmamız gerekiyor onu.”

Doktor yerinden kalkıp ihtiyarın yanına yürüdü. Tatyana Pavlova da fırlamıştı yerinden. Ama onlar daha yanına varmamışlardı ki, Makar Ivanoviç var gücüyle koltuk değneğine abanarak birden doğrulmuş, sevinçli bir gururla çevresine bakınarak öyle durmuştu.

Sevinçle gülümseyerek, gururlu,

“İşte kalktum!” dedi. “Teşekkür ederim tatlı kızım, iyi akıl verdin bana. Ayacıklarımın artık işe yaramayacaklarını sanıyordum...”

Ama uzun süre öyle duramadı. Sözünü daha bitirmemişti ki, bedeninin tüm ağırlığıyla abandığı koltuk değneği halıda kaydı, “ayacıkları” da onu tartacak güçte olmadıkları için, paldır küldür yere yuvarlandı. Anımsıyorum, böyle bir olaya tanık olmak korkunç bir şeydi. Herkes, “ah!” diyerek ihtiyar yerden kaldırmak için atıldı. Şükür, bir yanı kırılmamıştı. Düşerken yalnızca dizleri gürültüyle döşemeye çarpmış, o arada sağ kolunu öne uzatarak kendine destek yapmayı başarabilmişti. Kaldırıp karyolasına oturtular onu. Yüzü bembeyaz olmuştu. Korkudan değil, sarsıntudandı bu (Bütün öteki hastalıkları yanında, doktor kalbinin de hasta olduğunu söylüyordu). Annem korkudan kendinde değildi. Zangır zangır titriyorlar Makar Ivanoviç’in (yüzü hâlâ kendine gelememiş gibi beyazdı.) Liza’ya döndü, yumuşak, sakin bir sesle,

“Hayır yavrum,” dedi, “ayacıklarım artık beni taşıyamıyorlar demek!”

O andaki ruhsal durumumu anlatamam. Zavallı ihtiyarın sözlerinde ne en ufak bir yakınma, ne de serzeniş vardı. Tersine, ta baştan beri Liza’nın sözlerinde kötü bir şey görmediğine, onun kendisine bağırmasını gerekli bir şey olarak algıladığına, yani suçu için “haşlanmasının” doğal olduğuna inandığı belliydi. Bütün bunlar Liza’yı da çok etkilemişti. Makar Ivanoviç düşerken herkes gibi o da yerinden fırlamıştı. Ölü gibi kalakalmıştı ayakta. Kuşkusuz, acı çekiyordu o anda, her şeye neden kendisiydi çün-

kü. Ama bu sözleri duyunca birden handiyse bir saniyede, yüzü utançtan, pişmanlıktan kıpkırmızı kesildi.

Bir komutan tavrıyla,

“Yeter!” dedi Tatyana Pavlovna. “Saçma konuşmalardan oldu bu... Gidelim artık. Doktorun kendisi böyle saçma sapan konuşmalara önder olursa sonu bu olur işte!”

Hastanın başında telaşlı telaşlı bir şeyer yapan Aleksandr Semyonoviç,

“Doğru,” dedi. “Suç bende Tatyana Pavlovna. Hastanın dinlenmesi gerek!”

Ama Tatyana Pavlovna duymadı onun söylediğini. Yarım dakikadan beri bir şey söylemeden dik dik Liza'ya bakıyordu.

Hiç beklenmedik bir tavrıyla,

“Buraya gel Liza,” dedi. “Gel de canın çekiyorsa bu kocakarıyı bir öp.”

Ve neden bilmiyorum, öptü Tatyana Pavlovna'yı Liza. Ama bunun böyle olması gerekliydi. Öyle ki, ben bile atılıp kız kardeşimi öpmemek için güç tutmuştum kendimi. Liza'yı azarlamak değil; içinde, kuşkusuz, doğmak üzere olan yeni, soylu duygusuyla onu kutlamak gerekti. Ama ben, böyle düşünceğime, birden ayağa kalkmıştım. Sözcüklerin üzerine basa basa,

“Makar Ivanoviç,” diye başladım, “iyi dış görünüş sözünü kullandınız, oysa dün de, her gün de acı çektirmiştir bana dış görünüşüm... evet, ömrümce acı çektim. Ama şimdiye dek bunun nedenini bilmiyordum. Sözcüklerin bu rastlantısını bir mucize sayıyorum... Sizin yanınızda söylüyorum bunu...”

Ama birden susturdular beni. Bir kez daha söylüyorum: Makar Ivanoviç için sözleştiklerinden haberim yoktu. Daha önce yaptıklarımı düşünerek, beni bu çeşit rezaletiler çıkarmakta usta sayıyorlardı kuşkusuz.

Tatyana Pavlovna vahşi bir öfkeyle,

“Tıkayın şunun ağzını!” diye bağırды.

Annem titremeye başlamıştı. Herkesin korku içinde olduğunu gören Makar Ivanoviç de korkmuştu.

Versilov sert bir sesle,

“Arkadiy! yeter!” diye haykırdı,

Sesimi daha da yükselttim.

“Hepinizi bu bebeğin (Makar'ı gösterdim) başucunda görmek

çirkin bir şey bence,” dedim. “Burada kutsal bir kişi varsa, o da annemdir. Ama o da...”

Doktor inatçı bir sesle kesti sözümü:

“Heyecanlandırıyorsunuz hastayı!”

“Tüm dünyanın düşmanı olduğumu biliyorum...” diye (ya da buna benzer bir şey) mırıldanıyordum ki, odadakileri bir daha gözden geçirdikten sonra heyecanla Versilov’a baktım.

“Arkadiy!” diye bağırdı gene, “aramızda bir kez daha buna benzer bir olay geçmişti. Yalvarırım bu kez tut kendini!”

Bunu ne denli duygulu söylediğini anlatamam. Yüz çizgilerinde içten, derin bir hüznün vardı. Beni en çok şaşırtan, yüzüme suçluymuş gibi bakmasıydı: Ben yargıç, o sanıktı. İşte bu öldürüyordu beni.

Yüzüne karşı “Evet!” diye bağırdım. “Versilov’u gömdüğüm, kalbimden çıkarıp attığım zaman da böyle bir olay geçmişti aramızda... Ama Versilov sonra yeniden dirildi. Şimdi ise... şimdi ise bir daha dirilmemek üzere öldü! Ama... ama burada hepimiz görevsiniz benim neler yapabileceğimi. Bunu kanıtlayabileceğimi aklınıza bile getirmiyorsunuz!”

Böyle söyleyerek odama koştum. Versilov da arkamdan...

* * *

Gene hastalanmışım. Bir titreme nöbeti gelmişti. Gece sayıklamaya başladım. Durmadan sayıklamıyordum: İçlerinden birini, ya da birinin bir bölümünü ömrümce unutamadığım aralıksız, karmakarışık bir sürü düş gördüm. Hiç açıklama yapmadan anlatacağım o tuhaf düşümü. Bir kehanetti. Anlatmadan edemeyeceğim.

Yüreğimde yüce bir niyetle büyük, yüksek tavanlı bir odada buldum kendimi. Tatyana Pavlovna’nın odası değildi burası. Çok iyi anımsıyorum o odayı. Bunu önceden söylemek daha iyi oldu sanırım. Gerçi bir başımaydım ama, içimde bir huzursuzlukla, sızıyla, hiç de yalnız olmadığımı, beni beklediklerini, bir şey yapmamı umduklarını seziniyordum. Bu duygu bırakmıyordu yakamı. Bir yerde kapının arkasında insanlar oturmuş, o yapacağım şeyi bekliyorlardı sanki. Dayanılmaz bir duyguydu bu: “Ah, keşke yapayalnız olsaydım!” Biraz sonra ansızın o giriyor içeri. Ürkek ürkek bakınıyor. Dehşet içinde, korkuyor. Gözlerimin içine dikeyiyor yılgın bakışını. *O mektup elimde. Beni kendisine tut-*

sak etmek için yüzüme bakarak gülümsüyor, yaltaklanıyor. Acıyorum ama, bir iğrenme duygusu dolmaya başlıyor içime. Ansızın elleriyle yüzünü kapıyor. Anlaşılmaz bir nefretle, hor görmeyle mekubu masanın üzerine fırlatıyorum. “Hemen yalvarmaya, el etek öpmeye başlamayın, alın, hiçbir şeyiniz gerekli değil bana! Ettiğiniz hakaretlerin öcünü, sizi hor görerek, küçümseyerek alıyorum!” Sonsuz bir gururla tıkanacak gibi oluyorum. Yürüyüp çıkıyorum odadan. Ama tam kapının dışında, karanlıkta Lambert yakalıyor kolumdan. Durduruyor beni. Kolumu bırakmadan, hırslı: “Aptal! aptal! diye fısıldıyor, Vasilyeskiy Adasında soylu kızlar için bir pansiyon açmak zorunda (NB. yani babası mektup işini öğrenir, onu mirastan yoksun bırakır, evden kovarsa. Düşte nasıl gördüysem, olduğu gibi yazıyorum Lambert’in sözlerini).” Yakında bir yerden, merdivenlerden kulağıma Anna Andreyevna’nın sesi geliyor:

“Arkadiy Makaroviç iyi dış görünüş anyor.”

Sözlerinde bir övgü değil, dayanılmaz bir alay seziyorum. Lambert’le birlikte odaya dönüyorum. Ama Lambert’i görünce o kahkahayla gülmeye başlıyor. İçime ilk dolan duygu büyük bir korku oluyor. Öyle bir korku ki bu, duralıyorum, yanına yaklaşmak istemiyorum. Yüzüne bakıyorum, gözlerime inanamıyorum. Sanki yüzündeki maskeyi çıkarmış. Yüz çizgileri gene aynı ama, sanki bu çizgiciklerin her biri ölçüsüz bir küstahlıkla dolup taşmış, bozulmuş. Lambert “kurtulmalık isteriz hanımefendi, kurtulmalık!” diye bağırıyor. İkisi gülmeye, kahkahalar atmaya başlıyorlar. Kalbim duracak gibi oluyor. “Ah, bu utanmaz arlanmaz kadın, bir bakışı yüreğimde sürüyle soylu duygu uyandıran o kadın mı bu gerçekten?”

Lambert,

“Onların, bu gururlu insanların para yüzünden yüksek sosyetelerinde neler yapabildiklerini gör işte!” diye bağırıyor. Ama bu söz bile utanmaz kadının yüzünün kızarmasına yetmiyor. Korktum diye gülüyor. Ah, kurtulmalık vermeye dünden razı, anlıyorum bunu... ama ne oluyor bana? Artık ne acıma, ne de tiksinti var içimde. Tuhaf tuhaf titremeye başlıyorum. Ömrümde böyle hiç titrememiştim... Gene ömrümde hiç tanımadığım, anlatılmaz, yepyeni, güçlü bir duygu dolduruyor içimi... Ah, oradan çıkıp gidecek gücüm yok artık. Bunun böyle yüz kızartıcı olması çok hoşuma gidiyor! Ellerinden tutuyorum. Ellerimin ellerine dokunu-

şu acıyla sarsıyor beni. Küstah, titrek, beni çağıran kırmızı dudaklarına yanaşıyorum.

Of, yok olsun bu iğrenç anım! Kahrolasınca düş! Yemin ederim, bu çirkin düşü görmeden önce, bu rezilce düşünceye birazcık bile olsun benzer bir şey geçirmemiştim aklımdan. Kişinin içine giren bu çeşit çirkin bir hayalim bile olmamıştı (gerçi dikili cebimde "belgeyi" saklıyor, kimileyin tuhaf tuhaf gülümseyerek cebimi yokladığım oluyordu). Öyleyse nereden çıkagelmişti bu düş? Örümcük ruhlu olduğum içindi bu! Bütün bunların ah-laksız yüreğimde çok önceden doğduğu, orada pusuda beklediği, tutkumda yer ettiği, ama yüreğimin böyle bir şeyi henüz açığa vurmaktan utandığı, aklımdan ise, buna benzer bir rezilliği bilinçli olarak düşünmeye henüz cesaret edemediği anlamına geliyordu bu. Düşte ise ruhum, yüreğimde olan her şeyi kesin bir açıklıkla, tam olarak, hem de kehanet dolu bir biçimde ortaya dökmüş, hayal etmişti. Sabah Makar Ivanoviç'in odasından koşarak çıkmakla yoksa ben mi kanıtlamak istemiştim onlara bunu? Ama yeter artık: Zamanı gelinceye dek bir daha söz etmeyeceğim bundan! başımdan geçen en korkunç serüvenlerden biridir bu düş.

III

Üç gün sonra sabah kalktım yataktan. Ayaklarımdan üzerine basar basmaz artık daha yatmayacağımı fark ettim. İyileşmemin yakın olduğunu sezinlemiştim. Bu önemsiz ayrıntıları yazmaya değmezdi belki; ama o sıralar, önemli bir olay geçmemiş olsa da, gene mutlu, huzur verici bir anı olarak belleğimde kalmış birkaç günüm olmuştu. Oysa çok seyrek olan bir şeydi bu. Ruhsal durumumu şimdilik anlatmayacağım. Anlatsam, okuyucum, buna inanmakta güçlük çekebilir. İyisi mi her şey olaylardan anlaşılsın. Ama şimdilik yalnızca bir şey söyleyeceğim: Okuyucum örümcük ruhunu unutmasın. Bir de, bu ruhun, bütün insanlardan "iyi dış görünüş" adına kaçıp gitmeyi düşünen bir delikanlıda olduğunu! İyi dış görünüş tutkusu içimde çok güçlüydü. Öyle olmasına öyleydi ama bu tutkunun (Allah bilir ne çeşit) öteki tutkularıyla nasıl bağdaştığı da bir sırdır benim için. Evet, bu her zaman bir

sır olarak kalmıştır içimde. İnsanoglunun (elbette özellikle Rusların) evet, insanoglunun ruhunda en alçakça bir duygunun yanında en yüce bir duyguyu bulundurmasına, üstelik bunu içtenlikle yapmasına belki bin kez tanık olmuşumdur. Bunun, Rusları çok gerilere götürecektir özel bir erdem mi, yoksa doğrudan bir bayağılık, alçaklık mı olduğudur önemli olan!

Ama bırakalım şimdi bunu. Şöyle ya da böyle, ortalık sütliman olmuştu ya... Bir an önce harekete geçebilmek için ne pahasına olursa olsun elden geldiğince çabuk iyileşmemin gerektiğini biliyordum. Bunun için de tıbbın gereklerini yerine getirmeye, doktorun (hangi doktor olursa olsun) sözünü dinlemeye kesin karar vermiştim. Olağanüstü akıllı uslu (erdemın sonucu) fırtınalı niyetlerimi ise çıkış gününe, yani iyileşeceğim güne ertelemiştim. Bütün o barışçı duygularımın, yakın gelecekte verilecek fırtınalı kararların tatlı, acılı, endişeli yürek atışlarıyla bu sütlimantlıkta nasıl kaynaşabildiklerini bilmiyorum ama gene "erdem" veriyorum bunu. Eski huzursuzluk yoktu içimde artık. Kararımı önceki gibi gelecekte korkarak değil, maddi, manevi gücüne güvenen bir zenginın iç huzuruyla ertelemiştim. Beni bekleyen kadere duyduğum gururum, meydan okuma duygum giderek güçleniyordu. Bunun biraz da, gerçek iyileşmemden, içime yenden dolan yaşam gücümde geldiğini sanıyorum. İyileştığım bu birkaç günü şimdi sonsuz bir hazla anımsıyorum.

Beni, yani o davranışımı bağışlamışlardı. Hem bağışlayanlar da, yüzlerine karşı aşağılık olduklarını haykırdığım insanlardı! İnsanın bu yanını severim. Yüreğın akılı derim buna. Hiç değilse hemen o anda sarmıştı beni bu düşünce. Kuşkusuz, bilinen ölçüde. Ömeğın Versilov'la iki iyi dost gibi (ama bir dereceye kadar) konuşmayı sürdürüyorduk. Biraz fazla heyecanlanacak olsak (ki pek sık heyecanlanıyorduk) bir şeyden azıcık utanıyor, sıkılıyormuşuz gibi, hemen tutuyorduk kendimizi. Yenenin yenilenden, özellikle yendiği için utandığı, utanmak zorunda olduğu durumlar vardır. Yenen bendim anlaşılın. Bu yüzden de utanıyordum.

O sabah, yani hastalığımın yinelenmesinden sonra yataktan ilk kez kalktığım sabah yanıma uğradı. Annemle Makar Ivanoviç için aralarında yaptıkları anlaşmayı o zaman anlattı bana. Ayrıca, ihtiyar biraz daha iyi olsa bile, doktorun bu konuda kesin bir şey söylemediğini anlattı. Bundan böyle daha dikkatli olacağıma söz

verdim. Versilov bütün bunları bana anlatırken, onun da bu ihtiyaçlarla son derece içten, yani onun gibi bir insandan bekleyebileceğimden çok daha fazla ilgilendiğini anlamıştım. Onu, annem nedeniyle değil, başka bir nedenle, değerli bir insan saydığını sezmiştim. Bir anda ilgilendirmiş, hatta meraklandırmıştı beni bu. Doğrusunu söyleyeyim, Versilov olmasaydı birçok şeye dikkat etmeden geçer; en sağlam, önemli anılarım arasında olan bu ihtiyaçlara yüreğimde hak ettiği değeri veremezdim.

Versilov Makar Ivanoviç'e karşı davranışından sanki korkuyor, çekiniyordu. Yani ne aklıma güvenebiliyordu, ne görgüme. Sonra, benim de bazen başka inançların, düşüncelerin insanı olan birine nasıl davranılması gerektiğini bilebileceğimi; kısacası, gerektiğinde, hem uslu hem anlayışlı olabileceğimi görünce sevinmişti. Şunu da itiraf edeyim (sanırım küçük düşürmeyecektir beni bu), halktan olan bu insanda (bazı duygu ve düşüncelerim göz önüne alınacak olursa), benim için yepyeni, o güne dek bu çeşit şeyleri anladığımdan çok daha açık seçik, huzur verici bir şey bulmuştum. Öte yandan, en sinir bozucu bir durgunlukla, güvenle inandığı kör inançlar karşısında insanın çileden çıkmamasına olanak da yoktu. Ama burada suç, yalnızca cahilliğindeydi kuşkusuz. Ruhsal bakımdan oldukça gelişmişti. Dahası şunu bile söyleyebilirim: Ruhu bu denli iyi şeylerle dolu başka bir insan tanımamıştım.

* * *

Önce, yukarıda da söylediğim gibi, aşırı temiz yürekliliğiyle, içinde en ufak bir kibir duygusunun bulunmamasıyla kendine çekiyordu insanı. Günahsız bir yüreği olduğu dış görünüşünden belliydi. Yürek "şenliği", "dış görünüş güzelliği" vardı onda. "Şenlik" sözcüğünü çok seviyor, sık sık kullanıyordu. Doğrusu, kimi zaman hastalık derecesine varan bir coşkuya, duygululuğa kapıldığı da oluyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunun biraz da, bir çeşit hummanın yakasını hiç bırakmamasından olduğunu sanıyorum. Ama iyi, hoş görünüşüne bir engel değildi bu. Bu arada birtakım karşıtlıklar da vardı: Kimi zaman alayı hiç sezinleyemeyen, insanı şaşkırtan saflığı (ki çok üzerti beni bu) yanında, daha çok heyecanlı tartışmalarda görülen kurnazca duyarlığı da söz konusuydu. Tartışmayı çok seviyordu. Ama yalnızca kendince uygun bulduğu tartışmalara giriyordu. Rusya'da çok dolaştığı, çok

şeyler duyduğu, dinlediği belliydi ama gene yineleyeyim, en sevdiği şey duygulanmak, duygulu şeyler anlatmak. Zaten anlatmayı genelde seviyordu. Kendisinin Rusya'da dolaşmaları üzerine anlattığı birçok şey yanında, azizlerin yaşamlarıyla ilgili çeşitli efsaneler de dinledim ondan. Pek bilmem bu efsaneleri ama, daha çok, halkın ağzında dolaştığı biçimleriyle benimsediği bu efsaneleri anlatırken olaylara hayli yalan eklediğini sanıyorum. Bazı şeyleri anlatmak olanaksızdı. Bununla birlikte, besbelli uydurmaların, ya da yalanların yanı sıra halka özgü duygululuk dolu, şaşırtıcı bir bütünlük, içtenlik çarpıyordu göze... Örneğin, bunlardan uzun bir öyküyü "Mısırlı Mariya'nın" yaşantısını hâlâ anımsarım. Bu "yaşamdan" da, bütün bu öykülerden de o zamana dek hiç haberim yoktu. Şöyle düşünüyordum: Duygululuğun değil, garip bir heyecanın neden olduğu gözyaşları dökmeden anlatamaz bunları insan. Kutsal kadının aslanların arasında kızgın çöllerde dolaştığını hisseder gibi oluyordum. Ama gene de söz etmek istemiyorum bundan, yeterli bulmuyorum kendimi çünkü.

Makar Ivanoviç'in duygululuğundan başka, zamanımızın birtakım (şimdilik oldukça tartışmalı) gerçekleri üzerine kimi zaman olağanüstü değişik düşünceleri de gidiyordu hoşuma. Örneğin bir gün emekli bir erin çok yeni öyküsünü anlatmıştı. Bu olayın görgü tanığı sayılabilmiş. Görevden köyüne, gene köylülerin yanına dönmüş bu er. Ama köylülerle bir arada yaşamak bu kez hoşuna gitmemiş. Öte yandan, kendisi de köylülerin hoşuna gitmemiş. Bir gün körkütük sarhoş olana dek içmiş, gitmiş birisinin evini soymuş. Kesin kanıtlar yokmuş ama gene de yakalayıp yargılamaya başlamışlar onu. Mahkemede avukat handiye bütünyle suçsuz olduğunu iddia edecek olmuş. "Kanıtlar yetersizdir" diyor. Er dinlemiş dinlemiş, birden fırlamış yerinden: "Hayır, sus sen", diye bağırmış. Tutmuş, "en ince çöpüne kadar" her şeyi anlatmış. Ağlayarak sızlanarak suçu kabullenmiş. Jüri üyeleri kaplanmışlar odaya, konuşmuşlar konuşmuşlar, sonra çıkmışlar: "Hayır, sanık suçsuzdur". Herkes sevinçle bağırmış. Er olduğu yerde taş kesilmiş, kıpırdamamış. Hiçbir şey anlamıyormuş. Mahkeme başkanının onu serbest bırakırken, söylediklerinden bir şey anlamamış. Adam serbest dolaşmaya başlamış ama, buna bir türlü inanamıyormuş. Acı çekmeye, kara kara düşünmeye başlamış. Yemekten içmekten kesilmiş, insanlarla konuşmaz olmuş. Beşinci

gün tutmuş asmış kendini. Makar Ivanoviç "İnsanın gönlünde bir günahla yaşaması böyledir işte!" diyordu.

Kuşkusuz pek saçma, anlamsız bir öyküydü bu. Hem şimdi gazetelerde buna benzer sürüyle öykü yayınlıyorlar. Ama bu öykünün anlatılış biçimi, özellikle içindeki yeni anlamlar kazanan sözcükler hoşuma gitmişti. Örneğin, erin köye döndüğünde köylülerin hoşuna gitmediğini anlatırken şöyle diyordu Makar Ivanoviç: "Askerden dönen köylünün bozulmuş köylü olduğunu herkes bilir". Daha sonra, davayı kazanan avukattan söz ederken, "Avukat dediğinizin kiralık vicdanlı adam olduğunu herkes bilir". Bu iki deyimini hiç güçlük çekmeden, hiç kafa yormadan, dahası farkına varmadan söylüyordu. Oysa bu iki deyimde, avukatla askerden dönen köylü üzerine, tüm halka olmasa bile, yalnızca Makar Ivanoviç'e özgü, kendi içinden doğmuş, özel bir anlam vardı! Halkın bazı konularda önyargıları, değişik yanlarıyla pek hoş, pek ilgi çekici olur.

Aynı nedenle, bir gün ona,

"İnsanın kendi hayatına kendi son vermesi günahına ne dersiniz Makar Ivanoviç?" diye sormuştum.

Göğüs geçirmişti.

"İntihar, insanoglunun işleyebileceği en büyük günahdır. Ama burada karar verecek olan yalnızca Tanrıdır. Bütün günahların ölçülerini, ağırlığını, hafifliğini yalnızca o bilir. Bizlerin böyle bir günahkâr için yapacağımız, durmadan onun için dua etmektir. Birisinin intihar ettiğini duyduğunda, onu hiç tanımasan bile, gece uyumadan önce bu günahkâr için dua et. Hiç olmazsa Tanrı'ya yalvar, böyle yaparsan duaların daha çabuk ulaşır yerine."

"Suçluysa benim dualarımın ona bir yararı olur mu?"

"Yaran olmayacağını nereden biliyorsun? Çokları, ah evet, çokları inanmazlar, bilmeyen insanları da kandırırlar böyle. Kulak asma sen onlara! Duaların nereye gittiklerini kimse bilemez. Günahkâr bir ölü için canlı bir insanın ettiği duanın her zaman yararı olur. Bunun için, uyumadan önce dua ederken her zaman şöyle bitir duanı: Dua edecek kimsesi olmayanlardan da rahmetini eksik etme Tanrım. Böyle bir dua hem daha yararlı, hem daha iyidir. Yaşayan günahkâr için de şöyle demelisin: Tanrım, onların alın yazılarını değiştir, tövbekâr olmayanları sen yola getir, bu da iyi bir duadır."

Dua edeceğime söz verdim. Böylelikle ona sınırsız bir mutluluk bağışladığımın farkındaydım. Gerçekten çok mutlu olduğum yünden belliydi. Ama hemen şunu söyleyeyim, böyle durumlarda hiçbir zaman yukarıdan bakmıyordu bana. Yani bir ihtiyarın herhangi bir delikanlıya davrandığı gibi davranmıyordu. Tersine, çoğunlukla kendisi beni dinlemeyi yeğliyor; dahası birçok konularda, karşısındakinin bir genç olsa bile, okumuşluk bakımından kendisinden üstün olduğunu kabul ederek, beni aşırı bir dikkatle dinliyordu. Örneğin manastırlardaki yaşamdan söz etmeyi çok seviyor, "manastır" "gezgincilikten" üstün tutuyordu. Kendi kurtuluşları uğruna, insanlığa edebilecekleri hizmetleri bir yana itip inzivaya çekilen bu insanların bencil olduklarını söyleyip heyecanla itiraz ediyordum. Önceleri anlamıyordu beni, belki hiç anlamıyordu. Olabilir. Ama manastırı canla başla savunuyordu: "Önceleri (yani manastıra ilk yerleştiğinde) biraz sıkılırsın elbette, ama sonra geçer, gün geçtikçe mutluluğun artar, Tanrı'ya yaklaşırsın". Böyle söyleyince okumuş bir insanın, doktorun, ya da genel olarak bir insanlık dostunun yaptıkları, yapacakları yararlı işleri bir bir sayarak adamakıllı heyecanlandırıyordum onu. Çünkü ben de heyecanlanarak konuşuyordum. Başını sallayarak doğruluyordu beni: "Öyle, yavrım, öyle, Tanrı korusun seni, çok doğru söylüyorsun". Ama sözlerimi bitirdiğimde gene de benimle aynı düşüncede olmuyordu: "Öyle olmasına öyle, -derin soluyordu:- nefislerine hakim olabilecek, kendilerini eğlenceye kapırmayacak kaç kişi vardır? Para Tanrı olmasa bile, yan Tanrı... büyük bir ayartıcıdır. Kadın denilen yaratık, kuşku, kıskançlık, hepsi sırada bekler. İnsanı ayartır, yüce, soylu ülkülerini unutturur, küçük şeylere çeker onu. Manastırda olabilir mi böyle şeyler? İnsan manastırda, her çeşit yüce başarıya hazırlar kendini. Dostum! Bu dünyada ne var? (Heyecanlanmış, sesini yükseltmişti.) Boş hayalden başka ne var? Bir avuç kum al, taşın üzerine ek, taşın üzerine ektiğin kum ne zaman yeşerir, ürün verirse bu dünyadaki hayallerin de o zaman gerçekleşir... Böyle derler bizde. Peki ama Tanrı öyle mi der ya: "Var git, varını yoğunu dağıt, herkese hizmetçi ol". O zaman binlerce kat zengin olursun. Yemek içmek, değerli giysiler, gurur, başkalarının gıpta ile sana bakışı mutlu etmez seni, ama sınırsız artan sevgi çok mutlu eder. Küçümsenecek bir zenginlik değildir bu! Yüz bin, milyon değil, tüm dünyayı kazanırsın çünkü! Şimdi doymak bil-

mez bir açıklıkla para biriktiriyoruz, sonra biriktirdiğimiz paraları deli gibi çarçur ediyoruz. Oysa o zaman yetim de olmaz, dünyada, yoksul da... Çünkü herkesle akraba olacaksın. Herkes senin olacak! Bu devirde varlıklı, ünlü bir adam geçen günlerini düşünürken, kendisine nasıl bir eğlence bulacağını bilemediği az görülen şey değildir. Oysa manastırda bir dakikasını bile ziyan etmek istemeyeceğin, her saniyesini yüreğinde hissedeceğin günlerin, saatlerin sanki bin kat artar. Orada felsefeyi de yalnız kitaplardan öğrenmezsin. Tanrı'nın kendisiyle yüz yüze gelmiş olursun. Yeryüzü tıpkı bir güneş gibi parlar. Ne keder, ne acı kalır, her yer paha biçilmez cennet olur..."

Versilov onun bu heyecanlı çıkışlarından hoşlanıyor gibiydi. Bir konuşmamızda çok heyecanlanmıştım (o akşamı iyi anımsıyorum).

"Makar Ivanoviç!" diye kestim sözünü, "öyleyse siz komünizmi, tam anlamıyla komünizmi savunuyorsunuz!"

Komünizm felsefesi üzerine bir şey bilmediği, bu sözcüğü bile ilk kez duyduğu için hemen oracıkta, bu konuda bildiğim her şeyi ona anlatmaya koyuldum. İtiraf edeyim, bu konuda ben de çok az şey biliyordum. Hem bildiklerim karmakarışık şeylerdi. Hoş şimdi de pek öyle çok şey bilmiyorum ya... Ama bunu umursamadan, bildiklerimi büyük bir heyecanla anlatıyordum. İhtiyarın üzerinde bıraktığım olağanüstü etkiyi hâlâ büyük bir hazla anımsarım. Bu etki değil, handiyse bir sarsıntıydı. Tarihsel ayrıntılarla çok ilgilendi: "Nerede? Nasıl? Kim yapmış? Kim demiş?" Sırası gelmişken söyleyeyim, bunun basit halkın genel bir özelliği olduğunu sezinlemiştim: Bir şeyle ilgilenirse, düşüncenin tümüyle yetinmez, en kesin, sağlam ayrıntıları bilmek ister. Oysa ayrıntılara gelince şaşırıyordum. Versilov odada olduğu için ise, biraz utanıyor, bu yüzden daha çok heyecanlanıyordum. Sonunda öyle oldu ki, Makar Ivanoviç duygulanarak her sözüm, bir şey anlamadan: "Evet, evet!" diye baş sallamaya başladı. Onun da ipin ucunu kaçırdığı belliydi. Canım sıkılmaya başlamıştı. Versilov birden ayağa kalktı, yatma zamanının geldiğini söyledi. Üçümüzden başka herkes yatmıştı. Geç olmuştu. Birkaç dakika sonra Versilov odama geldiğinde ilk işim, Makar Ivanoviç ile ilgili ne düşündüğünü sormak oldu. Versilov neşeyle gülümsemi (ama hiç de benim komünizm konusunda düştüğüm yanlış-

lıklara değildi bu gülüşü. Tersine, o yanlışlıklarından söz bile etmedi). Bir daha yineliyorum: Versilov oldukça bağlanmıştı Makar Ivanoviç'e. İhtiyarı dinlerken yüzünde sık sık içten bir gülümseme yakalıyordum. Bununla birlikte gülümsemesi onu eleştirmesine de hiç engel olmuyordu.

Büyük bir heyecanla konuşmaya başladı:

"Her şeyden önce Makar Ivanoviç bir köylü değil, konaklıdır. Bey evinde hizmet gören anne babadan doğma, eski bir hizmetçi, bir konaklıdır. Eskiden konaklı hizmetçiler efendilerinin kişisel, ruhsal yaşantularının zevklerine ortakular. Dikkat ettiysen, Makar Ivanoviç'in daha çok kentlerdeki olaylarla, soylu kişilerin yaşantılarıyla ilgilendiğini fark etmişsindir. Rusya'daki birtakım olaylarla son zamanlarda ne derece ilgilendiğini bilmiyorsun. Onun büyük bir politika düşkünü olduğunu biliyor muydun? Yemek verme ona ama nerede kimin kimle savaştığını, bizim de savaşa girip girmeyeceğimizi anlat, bayılır. Vaktiyle bu çeşit öykülerle mutlu anlar yaşattırdım ona. Bilimlere karşı aşırı bir saygısı vardır. Bilimler içinde en çok astronomiyi sever. Bütün bunların yanında, kesinlikle sezinlenemeyecek, oldukça bağımsız bir şey edinmiştir kendine. Kesin, hayli belirgin, gerçekçi inançları vardır... Kara cahilliği yanında, bir de bakarsın, gerçekçi bir görüşüyle şaşkına çevirir seni. Manastırın heyecanla savunur, ama manastıra girmeye razı olmaz. Çünkü, sırası gelmişken söyleyeyim, senin boşuna o kadar kızdığın Aleksandr Semyonoviç'in de çok güzel söylediği gibi, tam anlamıyla bir "boş gezen"dir. Bundan başka: Biraz da sanatçı yanı vardır. Çoğu kendi sözleridir ama, kendisinin olmayanları da vardır. Düşüncelerini anlatırken biraz yaya kalır. Kimi zaman aşırı derecede soyut, duygulu konuşur. Ama bu duygululuk bütünüyle halka özgüdür. Daha doğrusu, halkın dinsel duygularına o denli çok karıştığı halk duygululuğudur. Onun yürek temizliği, uysallığı üzerine bir şey söylemeyeceğim. Bu konuda konuşmak bize düşmez...

* * *

Makar Ivanoviç'in kişiliğini anlatmayı bitirirken, onun kendi yaşantısından anlattığı öykülerden birine yer vereceğim burada. Aslında bu öyküler çok tuhaftı. Daha doğrusu, ortak bir yanları, özellikleri yoktu. Bu öykülerden bir felsefe, ya da belirli bir anlam

çıkarmak olanaksızdı. Ama hepsi şöyle ya da böyle duyguluydu. Öte yandan duygulu olmayanları, neşeli olanları da vardı. Yoldan çıkmış bazı rahiplerle ilgili şakalar bile sıkıştırdığı oluyordu araya. Öyle ki, kendi idealine ihanet ettiğini fark edip, bir ara laf arasında bunu ona söylediğimde neyi ima ettiğimi anlamamıştı. Bazen, onu böyle konuşmaya neyin ittiğini düşünmek bile güç oluyordu. Bu denli heyecanlanmasına şaşıyor, bunu biraz da yaşlılığına, hasta ruhsal durumuna veriyordum.

Bir konuşmamızda Versilov,

“O eski Makar değil artık, diye fısıldamıştı kulağıma. Eskiden hiç de böyle değildi. Yakında ölür. Bizim beklediğimizden bile erken... Hazır olmak gerek...”

Evde bir çeşit “akşam toplantıları” olmaya başladığını söylemeyi unuttum. Makar Ivanoviç’in yanından hiç ayrılmayan anemden başka, ihtiyarın odasına her akşam Versilov da geliyordu. Ben de gidiyordum. Gidecek başka yerim yoktu çünkü. Son günlerde, herkesten geç, her akşam Liza da uğruyor, hep bir karnarda oturuyor, konuşmalara hiç katılmıyordu. Tatyana Pavlovna da bulunuyordu toplantularımızda. Seyrek de olsa, doktor da geliyordu. Nasıl olmuşsa, doktorla biraz banşır gibi olmuştuk. Aramız pek öyle iyi sayılmazdı ama, hiç değilse eski çıkışların olmuyordu ona karşı. Sonunda farkına vardığım saflığı ile, bizim aileye bağlılığı hoşuma gidiyordu. Öyle ki sonunda doktorluğu yüzünden kendini beğenmişliğini bağışlamakla kalmadım, ellerini yıkamasını, tırnaklarını temizlemesini de öğrettim ona. Ama temiz çamaşır giymeyi öğretemedim. Bunun hiç de züppelikten, ya da herhangi bir biçimde güzel görünmek isteginden gelmediğini, insanın bedenini temiz tutmasının doğrudan doktorluk mesleğine girdiğini uzun uzun anlattım. Iyice kafasına soktum bunu. Mutfakta işini bitiren Lukerya da sık sık gelerek, kapının dışında dikilip Makar Ivanoviç’in anlattıklarını dinliyordu. Bir akşam içeri çağırıldı onu Versilov, yanımızda oturmasını söyledi. Bu pek hoşuma gitmişti. Ama ondan sonra bir daha dinlemeye gelmedi Lukerya. Böyledir onlar!...

Burada seçim yapmadan Makar Ivanoviç’in anlattığı öykülerden birini anlatacağım. Ötekilere oranla bunu daha iyi anımsadığım için seçtim bu öyküyü. Bir tüccarın öyküsüdür. Bence, bizim kentlerde, kasabalarda böyle olayların binlercesi olur. Yeter ki

görmesini bilsin insan. İstemeyenler bu öyküyü okumadan geçebilirler. Üstelik, Makar Ivanoviç'in diliyle anlatacağım.

* * *

Bizim Afimyeve kentinde, efendime söyleyeyim, böyle bir mucize oldu ki... Bir tüccar vardı, soyadı Skotoboynikov, adı da Maksim Ivanoviç idi. Bütün ilde zenginlikte üzerine yoktu. Bir basma fabrikası kurmuştu. Birkaç yüz işçisi vardı. Bu yüzden ne oldum delisiydi. Şunu da söylemeliyim, kentte her şey onun bir işaretiyle olup bitiyordu. Vali bile bir dediğini iki etmiyordu. Başpiskopos gösterdiği çaba için teşekkür ediyordu ona. Manastıra çok şeyler bağışlamıştı çünkü. Boş olduğu zamanlar hep ruhunu düşünür, iç çekerdi. Öteki dünyası için kaygılanırdı yani. Bekardı, çocuğu yoktu. Söylenenlere bakılırsa karısını evlendiğinin daha ilk yılı kıkırdatmış. Gençliğinde dayak atmaktan pek hoşlanırmış. Ancak, çok zaman geçmiş bunun üzerinden. Bir daha evlenmek de istememiş. İçkiye düşküdü. Kafayı iyice bulunca kentin sokaklarında yalınayak koşar, avazı çıktığıınca bağırırdı: "Bu kentin ismini cismini kimse bilmez, baştan aşağı kepezelikdir bu kent". Bazen aksileşir, her şeyi keyfince yapar, ancak kendi yaptığını beğenir, buyurduğu her şeyin iyi olduğunu söylerdi. Halkın hakkını dilediği gibi iç ederdi. Defteri kalemi eline alır, gözlüklerini takar: "Sen ne kadar alacaklısın, Foma?" "Noelden beri beş kapık almadım Maksim Ivanoviç, otuz dokuz rublem olacak". "Of anasına, ne çok para be! Fazla sana bu para. O kadar kendin etmezsin. Şu suratına da yakışmaz sonra: On rublesini hesaptan düş, yirmi ruble al". Adamcağızın elinden ne gelir! Susar. Zaten kimin hadine karşı koymak! Herkes ağzını kapardı, sesini çıkarmazdı.

"Kime ne para verileceğini bilirim ben," derdi. "Bu millete başkası yaramaz. Ahlaksızdır bu kentin halkı. Ben olmasaydım açlıktan geberirlerdi. İkincisi, halkı hırsızdır. Gözüne bir şey ilişmesin, hemen yürütür. Mertlikten eser yoktur bu kentte. Sonra, sarhoştur halkı, biraz para bulsa soluğu meyhanede alır, içer içer... üstündeki başındakini yatırır içkiye, çırılçıplak kalır. Dahası, alçaktır: Meyhanenin önündeki taşta oturur, haydi bakalım bağırmaya başlar: "Ah anacığım, biricik anacığım, benim gibi bir ayyaşı niçin getirdin dünyaya? Beni böyle kötü talihli sarhoş doğuracağına doğurmaz olaydın!" İnsan mıdır bu şimdi? İnsan değil, bir cana-

var! Önce kurtarmalı, insan kılığına sokmalı onu, sonra eline para vermeli. Ona ne zaman para verileceğini ben bilirim.”

Maksim Ivanoviç Afimiyev kent halkı için böyle derdi işte. Gerçi kötü şeylerdi ama, söyledikleri doğruydü: Halkta irade diye bir şey yoktu, kendini tutamıyordu.

Kentte bir tüccar daha vardı. Günün birinde ölüvermişti. Genç, havai bir adamdı. Bir yangında malından mülkünden, tüm parasından olmuştu. Tam bir yıl kumsala atılmış balık gibi çırpınıp durmuş, sonra Tanrısına kavuşmuştu. Maksim Ivanoviç’le araları her zaman açıktı. Bir hayli de borcu vardı ona. Son nefesine kadar beddua etmişti Maksim Ivanoviç’e. Ölünce arkasından genç karısını beş çocukla dul bırakmıştı. Kadının, kocası ölünce yuvasız bir kuş gibi yapayalnız kalması az cefa değildir. Hele aklıktan karınları yapışan beş çocuk da bunun üzerine tuz biber ekiyordu! Son barmakları ahşap evi de Maksim Ivanoviç borcuna karşılık almıştı. Kadıncağız ne yapsın, beş çocuğun beşini de götürmüş, kilisenin kapısının önüne dizmiş: En büyükleri sekiz yaşında erkek bir çocuktur. Ötekiler, birer yaş arayla kızdı. Kızların en büyüğü dört yaşında, en küçüğü daha kucaktaydı, meme emiyordu. Ayin bitti, Maksim Ivanoviç dışarı çıktı. Çocuklar sırayla önünde diz çöktüler. Anneleri ne yapacaklarını önceden öğretmişti onlara. Avuçlarını açtılar Maksim Ivanoviç’e. Anneleri de en arkada yerlere kadar eğilerek herkesin içinde, “Efendim Maksim Ivanoviç, öksüzlere acı, son lokmalarını alma ellerinden, öz yuvamızdan kovma bizi!” diye yalvarmaya başladı. Orada kim var kim yok, herkesin gözleri yaşardı. İyi oldu bu. Kadın Maksim Ivanoviç’e iyi bir ders vermişti... ‘Başkalarının yanında büyüklük göstermek ister, bağışlar, evi geri verir öksüzlere’, diye düşünmüş olmalıydı, ama ne var ki hiç de umduğu gibi olmadı. Maksim Ivanoviç durdu: “Genç dul kadın, öksüzlerin için ağlamıyorsun. Senin istediğin koca. Canını teslim ederken lanetledi beni kocan”, dedi, yürüdü geçti. Evi vermedi. “Niçin acıyacaktım salaklara? Ne kadar iyilik edersem o kadar çok anama söverler. Her şey boşa gittiği gibi, bir de dedikodu yayılır”. Dedikodu yayılmasına yayıldı gene: On yıl önce, dul kadın daha kızken Maksim Ivanoviç kandırmaya çalışmış onu, elde etmek için büyük para harcamış. Bunu yaparken, bu günahın, Tanrı’nın evini yıkmamanın günahıyla bir olduğunu aklına bile getirmemiş. Ama istediğini elde edememiş.

Zavallı kadının yavrularıyla birlikte sesli sesli ağlamasına kulak asmadan hepsini kapı dışarı etti. Öfkeli değildi. İnsan bazen kendi dediğinde niçin inat ettiğini kendi de bilmez. Böyle bir ruhsal durum içindeydi işte. Önceleri biraz yardım ettiler yetimlere. Sonra çalışmaya başladı kadın. Ama bizim orada fabrikadan başka yerde ne kazanç olur ki! Şurada burada tahta siliyor, bahçelerin, tarlaların yabancı otlarını ayıklıyor, şunun bunun banyosunu yakıyordu. En küçük çocuğu da kucagından hiç eksik olmuyordu. Durmadan ağlıyordu çocuk. Öteki dördü ise üstleri başları perişan, sokaklarda dolaşıyorlardı. Annesi onları kilisenin kapısında diz çöktürdüğünde ayaklarında gene birşeyler vardı, ne de olsa tüccar çocuklarıydı. Ama şimdi onlar da elden çıkmış, zavallılar yalın ayak dolaşmaya başlamışlardı. Çocuğa, ayakkabı dayanmaz, bilirsiniz. Çocukcağızların bir şeyden haberleri yoktu. Hava güzel, güneşli olunca sevinçten koşup oynuyorlardı. Felaketi, önlerindeki uçurumu görmeden kuşlar gibi cıvıldaşıyorlardı. Sesleri çın çın her yanı dolduruyordu. "Kışın, havalar soğuyunca nereye saklayacağım sizi," diye tasalanıyordu genç dul kadın. "Tanrı alsaydı hepinizi bari!" Ama kış gelmeden olanlar oldu. Bizim ilde bir çocuk öksürüğü vardır. Birinden öbürüne geçer. Önce kucagındaki bebek öldü. Onun peşinden ötekiler hastalandı. O sonbahar dört kızın dördü de birbiri ardından göçüp gittiler. Ha, evet birini sokakta atlar ezmişti. Ne diyeceksin? Yavrularını toprağa verirken hüngür hüngür ağlıyordu, seller gibi gözyaşı döküyordu. Kadıncağız dua etmişti ama, Tanrı dualarını kabul edip, çocuklarını alınca gene de içi yanmıştı. Ana yüreği işte!

Yalnızca en büyük çocuğu, erkek olanı kalmıştı. Artık bakmaya kıyamıyordu ona. Üzerine titriyordu. Zayıf bünyeli, ince, güzel yüzlü, kız gibi bir çocuktü. Annesi alıp fabrikaya, vaftiz babası olan müdüre götürdü onu. Kendisi de bir memurun yanına dadı olarak girdi. Bir gün çocuk avluda oynar, koşarken tam o anda Maksim Ivanoviç gelmiş arabasıyla. Her zaman olduğu gibi sarhoşmuş. Maksim Ivanoviç arabadan inerken çocuk da koşarak merdivenlerden iniyormuş. Bilmeden, yani ayağı takılıp doğruca Maksim Ivanoviç'in üzerine düşmüş. Dirseği karnına gelmiş. Çocuğu saçlarından yakalayıp, "Kimin nesisin sen? Kırbaacı getirin buraya çabuk!" diye bağırmış. "Hemen şimdi! Gözümün önünde kırbaçlayın şunu!" Çocuk sapsarı kesilmiş! Kırbaçlamaya başlamışlar. Çocuk bar bar bağırıyormuş. "Bir de bağırıyorsun ha! Su-

suncaya kadar kırbaçlayın!" Ne kadar vurdularsa çocuk susmamış. Ancak kendini iyice kaybedince susmuş. O zaman hemen kesmişler kırbaçlamayı. Korkmuşlar. Çocuk solumuyormuş, baygın yatıyormuş. Sonra anlatılanlara bakılırsa, çok dövmemişler, pek korkakmış da korkudan bayılmış. Maksim Ivanoviç de korkmuştu: "Kimin çocuğu bu?" diye sormuş. Kimin olduğunu söylemişler. "Öyle mi! Annesine götürün onu: Bu fabrikada ne işi vardı?" Maksim Ivanoviç iki gün bir şey söylememiş, iki gün sonra "Çocuk ne oldu?" diye sormuş. Çocuk çok fenaydı: Hastalanmıştı, annesinin küçücük odasında yatıyordu. Oğluna iyi bakabilmek için kadın memurun yanındaki işinden ayrılmıştı. Çocuğun ciğerlerine kötü hastalık yerleşmişti. "Öyle mi!" dedi Maksim Ivanoviç, "niçin acaba? Çok kırbaçlamış olsaydınız ondan oldu derdim ama, yalnızca şöyle bir okşadınız o kadar. Herkesi kırbaçlatırım, hiç böyle bir şey olmadı." Çocuğun annesinin şikâyete gideceğinden korkuyor, renk vermeden, gururlana gururlana susuyordu. Ama anne şikâyete cesaret edemedi. Böyle olunca Maksim Ivanoviç on beş ruble ve ilaç gönderdi çocuğa. Bunu, bir şeyden korktuğundan değil, aklına öyle estiği için yapmıştı. Sonra üç hafta içti.

Kış geçti. Parlak-İsa Pazarı günü gene sordu Maksim Ivanoviç: "O çocuk ne oldu?" Oysa bütünü kış susmuş, bir şey sormamıştı. "İyileşti, annesinin yanında. Annesi ise gün be gün gidiyor." O gün hemen dul kadına gitti Maksim Ivanoviç, eve girmedi, kadını dışarı çağırttı. Kendisi arabasında oturuyordu: "Böyle işte, namuslu dul kadın, senin oğluna gerçek bir velinimet olmak, ona sonsuz iyilikler yapmak istiyorum: Bugünden tezi yok, yanıma, evime alacağım onu. Birazcık olsun işime yararsa, oldukça büyük bir sermaye ayıracağım ona. Eğer bana yararlı olursa, ölümümde bütün varımı yoğunu, öz evladımın gibi, vasiyetnamemle ona bırakacağım. Ama şu şartla, büyük bayramlar dışında hiçbir zaman benim evime onur vermeyeceksiniz. Buna razıysanız hemen yarın sabah getirin bana çocuğu. Hep çelik çomak oynayacak değil ya sokaklarda." Böyle söyleyerek, anneyi büyük bir şaşkınlık içinde bırakıp gitti. Orada bulunanlardan Maksim Ivanoviç'in söylediklerini duyanlar kadına "Çocuk büyüyünce onu böyle bir şanstın yoksun bıraktığınız için serzenişte bulunacak size," dediler. Kadıncağız gece sabaha dek oğlunun baş ucunda ağladı. Sabah olunca da alıp tüccara götürdü. Çocuk ölü gibiydi.

Maksim Ivanoviç küçük bir bey gibi giydirdi onu. Bir öğretmen tuttu ona, geldiği gün hemen kitabın başına oturttu. İş o dereceye vardı ki, Maksim Ivanoviç gözünü ayırmaz oldu ondan. Hiç yanından uzaklaştırmıyordu onu. Çocuk biraz ağzı açık, çevresine bakacak olsa, hemen bağıyordu: "Kitabın başına! Oku! Seni adam etmek istiyorum." Çocuk zayıftı. Kırbaçlandığı günden sonra hep öksürüyordu. Maksim Ivanoviç hayret ediyordu, "Benim yanımda sağlığı iyi değil ha! diye geçiriyordu içinden. Annesinin yanındayken çıplak gezer, kuru ekmek kabuğu kemirirdi, gene de bu kadar cılız değildi, neden oluyor bu acaba?" Bir gün öğretmen tüccara, "Her çocuğun biraz dinlenmesi, koşup oynaması gerekir," dedi, "hep oku oku, bunalır çocuk. Biraz gezmesi, dolaşması gerek." Buna onu inandırdı da. Maksim Ivanoviç düşündü taşındı, "doğru söylüyorsun," dedi. Bu öğretmen, Tann gani gani rahmet eylesin, Pytor Stepanoviç idi. Biraz garip bir insandı. Çok içerdi, o kadar çok içerdi ki, girdiği bütün işlerden bu yüzden kovulmuştu. O zamanlar da neredeyse dilenerek yaşayıp gidiyordu. Oysa çok akıllıydı. Bilgisi de sağlamdı. "Benim yerim buralar değil," derdi, "ancak üniversitede profesörlük yapmam gerek benim. Oysa burada çamura saplandım kaldım. Giysilerim bile iğreniyor, tiksiniyor benden." Maksim Ivanoviç oturduğu yerden "koş, oyna!" diye bağıyordu çocuğa. Zavallının sesi soluğu kesiliyordu. Sonunda öyle oldu ki, çocukcağız onun sesine bile dayanamaz oldu. Bu sesi duyunca zangır zangır titremeye başlıyordu. Maksim Ivanoviç giderek daha çok şaşıyor: "Ne biçim bir çocuk bu? Çamurun içinden çıkardım aldım onu, iyi kumaştan giysiler giydirdim, içi kürklü gıcır gıcır yarım çizmeleri var ayabığında, general çocukları gibi işlemeli çamaşırlar giyiyor, hâlâ niçin bağlanmaz bana? Kurt yavrusu gibi niye susar?" Çoktandır Maksim Ivanoviç'e kimse şaşmıyordu artık ama şimdi gene şaşmaya başlamışlardı: Kendini kaybetmişti adam. Şu kadarcık bir çocuğa bağlanmış, ayrılamıyordu ondan. "Yaşamak istemiyorum, diyordu. Karakteri atadan. Babası beni ölüm döşeginde, kutsal ekmeği ısırıldıktan sonra bile lanetlemişti. Babasından almış bu karakteri." Bir kez bile kırbaç kullanmamıştı (o seferki gibi olacağından korkuyordu). Ama gene korkutuyordu onu. Kırbaç olmasa da gene korkuyordu çocuk.

Sonunda olan oldu. Bir gün Maksim Ivanoviç odadan çıkınca ço-

cuk hemen arkasından kitabın başından da masadan da fırlayıp kalktı. Zıplayıp oynarken şifonyerin üstündeki porselen lambaya takıldı ceketinin kolu; lamba yere düşüp paramparça oldu. Sesi evin içinde yankılandı. Değerli bir lambaydı. Saksonya porseleni. Şangırıtıyı üç oda öteden duyan Maksim Ivanoviç gürlledi. Çocukcağız korkudan rastgele koşmaya başladı, taraçaya koştu, bahçeyi geçip arka bahçe kapısından sahile çıktı. Sahil boyunca bulvar uzar. Kıyı boyunca ulu çınarlar vardır. Hoş bir yerdir, anlayacağın. Suyu doğru koşuyordu. Görenler var, tam salın yanaştığı yere gelince ellerini çırpıtı, ama suyu görünce korktu mu ne oldu, olduğu yerde çakıldı kaldı. Nehrin orası geniştir, akıntı da hızlıdır, mavnalar geçer oradan. Karşı kıyıdaysa dükkânlar, kent alanı vardır. Tanrı evinin altın haçları orada ışıl ışıldır. Tam o sırada albay karısı Perzing kızıyla salla yetişmek için acele ediyordu (bir piyade alayı vardı kentte). Kız da sekiz yaşında bir çocuktur. Beyaz bir giysi vardı üzerinde, çocuğa bakıp gülümsüyordu. Ormuzna bir köy torbası asmıştı. Bir kirpi vardı torbanın içinde. “Bakın anneciğim, şu çocuk nasıl bakıyor kirpi-me.” “Hayır, diyor albay karısı, senin kirpine bakmıyor, bir şeyden korkmuş.” “Neden korktun böyle, tatlı çocuk?” (bütün bunların böyle olduğunu sonra anlattılar. “Ne güzel bir çocuk, ne güzel giyimli,” diyordu albay karısı. “Kimin çocuğusun sen bakayım?” Çocuk o güne dek hiç kirpi görmemişti, yaklaştı, şaşkınlık dolu gözlerle bakmaya başladı. Her şeyi unutup gitmişti. Çocukluk işte! “Neyiniz var böyle?” diyor albay karısı. Kız çocuğu, “Bu kirpidir,” diyor, “demin bir köylüden satın aldık. Ormanda bulmuş onu.” “Ne biçim bir şey bu kirpi?” diyor çocuk. Gülüyor artık. Parmığıyla dokununca kirpi dikenlerini kabartıyor. Kız pek mutluydu. “Eve götürüyoruz onu, bize alıştırmak istiyoruz.” diyor, “Ah, ne olur, bana armağan edin kirpinizi!” diyor çocuk. Öyle bir içli söylemiş ki bunu... Sözüünü daha bitirmeden Maksim Ivanoviç belirmiş başlarında: “A! Buradasın demek! Tutun onu!” (Maksim Ivanoviç’in gözü dönmüş ki, şapkasını almadan koşarak çıkmış evden). Çocuk bir anda her şeyi anımsadı, bir çılgılık attı, suya doğru koştu, yumruklarını göğsünün üzerine bastırdı, gözlerini kaldırıp göğe baktı (görenler oldu bunu, gördüler!) cumburlomp suya! Bağırışmalar oldu, kıyıda suya atladılar, yakalamaya çalıştılar çocuğu. Ama akıntı hızlıdır orada, çocuğu tutmak hiç kolay değildi. Akıntı sürüklüyordu onu. Sonunda dışarı çıkardıklarında bogulmuştu çocuk. Cigerleri zayıftı, suyu

kaldıramadı. Hem öyle olmasaydı da ne lazım gelirdi ki? Oralarda o güne kadar duyulmamış görülmemiş şeydi bu yaşta bir çocuğun canına kıyması! Ne kötü bir günahdır bu! O küçücük ruh ne cevap verecek öteki dünyada Tanrı'ya?

O günden sonra hep bu olayı düşünür oldu Maksim Ivanoviç. Tanınmayacak kadar değişmişti. Çok acı çekiyordu. İçkiden medet umup içmeye başladı, çok çok içti ama bıraktı sonunda: İçindeki ateşi içki de söndürememişti. Fabrikaya da uğramaz olmuştu. Kim ne derse desin, dinlemiyordu. Karşısına birisi geçip birşeyler anlatmaya kalksa susuyor, bir şey söylemiyor, ya da "boş ver" der gibi kolunu sallıyordu. İki ay böyle geçti. Sonra kendi kendine konuşmaya başladı. Yolda başı önünde yürüyor, kendi kendine konuşuyordu. Kentin yakınında Vaska Köyünde on ev yanmış, kül olmuştu. Maksim Ivanoviç de bakmaya gitmişti. Evi yananlar çevresini alıp ağlaşmaya, yalvarmaya başladılar. Yardım edeceğine söz verdi onlara. Yardım yapılması için emir bile verdi. Ama sonra müdürü yanına çağırды, emrini geri aldı: "Hiçbir şey vermeyin, gereği yok," dedi. Nedenini söylemedi. "Benim bedenimde insanlara bir canavar göndermiş Tanrı, öyle olsun bakalım. Rüzgâr gibi benim de ünüm dört bir yana yayıldı." Rahip geldi ona. Ciddi bir ihtiyardı. Manastırda, toplu yaşama usulünü uygulamıştı. "Nedir zorun?" diyor sert bir tavırla. "İşte zorun," diyor Maksim Ivanoviç, Incil'i açıp gösteriyor:

"Bana iman eden kullarımdan birini olsun öldüreni bağışla-mam, varsın granitten bir değirmen taşı assın boynuna, atsin kendi dipsiz denize." (Mat. 18,6).

"Evet," dedi, rahip. "Gerçi tam bunun için söylenmemiştir bu ama, gene de ilgisi var. Kişi iradesini yitirirse felakettir sonu, mahvolur. Sen ise akıllandın."

Maksim Ivanoviç, kazık kesilmiş gibi oturuyordu. Rahip bakıyor, "Beni dinle," diyor, "dinle ve hiç unutma bu söyleyeceklerimi. "Ümidini yitirenin sözleri rüzgârla uçar," denmiştir. Sonra şunu hiç unutma, Tanrı'nın melekleri kusursuz, günahsızdır. Melekler O'na hizmet eder. Evet, sen o çocuğun ölmesini istemiyordun, yalnızca kendinde değildin, o kadar. Ama bak bir de ne gidiyor garibime: Bundan başka az mı ahlaksızlıklar yaptın, az mı insanı işten kovdun, az mı günah işledin, az mı insanı mahvettin? Bütün bunlar cana kıymakla birdir. Ondan önce bu çocuğun dört

kız kardeşi ölmedi mi? Hem de senin yüzünden... Niçin yalnızca o çocuk böyle şaşkına çevirdi seni? Sanıyorum, eskiler için üzül-müyorsun, üstelik aklına bile gelmiyorlar. Suçlu değilsen, bu ço-cuktan niçin korkuyorsun öyle?"

Maksim Ivanoviç,

"Düşlerime giriyor," dedi.

"Ne?"

Ama başka bir şey açıklamadı Maksim Ivanoviç. Oturuyor, ağ-zını açmıyordu. Rahip hayrete düştü, kalkıp gitti: Yapacak başka şey yoktu.

Maksim Ivanoviç, öğretmen Pytor Stepanoviç'e adam gönderdi. O günden sonra hiç görüşmemişlerdi.

"Anımsıyor musun?" diyor Maksim Ivanoviç.

"Anımsıyorum."

"Meyhaneye yağlıboya resimler yaptın sen, başpiskoposun port-resinden de kopya ettin. Yağlıboya bir resim yapabilir misin bana?"

"Her şey gelir elimden," dedi Pytor Stepanoviç; "her yeteneğim vardır, her şey yaparım."

"Büyük boy bir tablo yap bana, fiyatı ne olursa olsun. Önce nehrin resmini yap, ondan sonra salın yaşadığı yeri, salı, o za-man orada bulunan insanları, hepsini olduğu gibi isterim. Albay karısı ile kızı, hatta o kirpi bile olsun. Karşı kıyıyı da nasılsa öyle koy yapacağın tabloya. Her şey olduğu gibi görünsün: Kiliseyi de, alanı da, dükkanları da, kiralık paytonların durduğu yeri de, her şeyi olduğu gibi yap. Çocuğu da salın yanında, tam kıyıda, suya atladığı yerde yap, iki yumruğunu da göğsünün üzerine bastır-mış olsun. Hele şunu unutmayasın: Tam karşıda, kilisenin üzerinde göğü aç, gökteki bütün melekler onu karşılamak için oradan doğ-ru uçsunlar. Bütün bunları yapabilir misin?"

"Her şeyi yapabilirim."

"Senin gibi bir serseriye tutmazdım, Moskova'dan en birinci ressamı getirebilirdim... hatta istesem Londra'dan bile... ama sen onun yüzünü gördün, biliyorsun. Eğer benzemezse, ya da az ben-zerse en çok elli ruble veririm, ama tam benzerse iki yüz ruble alırsın. Unutma, gözleri mavi idi... Çok, pek çok büyük olsun tablo."

Her şey hazırlandı. Pytor Stepanoviç tabloyu yapmaya başladı. Bir gün birden Maksim Ivanoviç geldi yanına:

“Hayır,” dedi, “böyle olmaz.”

“Nasıl olur?”

“İntiharın günahı, günahların en büyüğüdür çünkü. Böyle bir günahтан sonra melekler nasıl karşılayacaklar onu?”

“Daha çocuktuk o, günah nedir bilmiyordu ki.”

“Hayır, çocuktuk ama akli erecek çağa gelmişti: Bu olay olduğunda sekiz yaşındaydı. Gene de bazı şeylere yanıt vermek zorundaydı.”

Maksim Ivanoviç dehşete düşmüştü.

“Bak ne diyeceğim Pytor Stepanoviç,” dedi, “göğü açmayalım, melekleri yapmaya da gerek yok. Gökten onu karşılıyormuş gibi parlak bir ışık indir: Birşeyler yap işte...”

Işık indirdiler. Bir zaman sonra bu tabloyu ben de gördüm. Bütün bir duvarı kaplamıştı. Baştan aşağı masmaviydi. Sevimli çocuk iki yumruğunu göğsüne bastırılmış, tam kıyıda duruyordu. Küçük kızı da, kirpiyi de gördüm. Doğrusu çok canlı bir resimdi. Ama o zaman Maksim Ivanoviç kimseye göstermemişti tabloyu. Çalışma odasına kilitlemişti onu. Tabloyu görmek için herkes kente koşmuştu. Kimseyi sokmuyordu evine. Bütün kent bu tablodan söz ediyordu. Pytor Stepanoviç ise heyecandan kendinde değildi: “Artık her şeyi yapabilirim,” diyordu. “Ben ancak Petersburg’da sarayda çalışacak adamım.” Hoş bir insandı. Övünmeyi de severdi hani. Ömrü o kadarmış: İki yüz rubleyi alınca hemen içki masasına oturdu, cebindeki paraları çıkarıp herkese gösteriyor, övünüyordu. Birlikte içtiği arkadaşı kentli bir işçi gece ıssız bir yerde öldürdü onu, paralarını aldı. Her şey ancak ertesi sabah anlaşıldı.

Arık kentte herkes yeni tanıştığı bir yabancıya önce bu olayı anlatıyordu. Sonra Maksim Ivanoviç o dul kadına gitti: Kadıncağz kentnin kenar mahallelerinden birinde, bir kulübede kirada oturuyordu. Bu kez avluya girdi Maksim Ivanoviç. Kadının karşısına geçip yerlere kadar eğildi. Kadıncağz o zamandan beri hastaydı, ayağa zor kalkıyordu. “Anneciğim,” diye inledi Maksim Ivanoviç, “namuslu dul kadın! Bu canavarla evlen, dünya gör biraz!” Kadın yarı ölü yarı canlı, yüzüne bakıyordu. Maksim Ivanoviç “Bir çocuğumuz olsun istiyorum,” dedi. “Bir erkek çocuğumuz olursa oğlun ikimizi de bağışladı demektir: Seni ve beni. Böyle söyledi bana oğlun.” Kadın, adamın aklının, bilincinin yerinde olmadığını görüyordu. Ama gene de dayanamadı:

“Boş şeylerdir bunlar,” diye karşılık verdi, “yüreksizliktir! Ben yavrularımı bu yüreksizlik yüzünden kaybettim.. Hayır. Yıllarca sürececek bir acıya katlanırım, sizi karşımda görmeye dayanmam.”

Maksim Ivanoviç dönüp gitti ama, yılmadı. Böyle görülmemiş bir şeyin olması kentte herkesin ağzındaydı. Maksim Ivanoviç çöpçatan gönderdi. Kasabada oturan yoksul iki teyzesini çağırttı. Varsın teyze olsun, akraba değil mi... İnsanın akrabalarının olması bir onurdur. Dul kadını kandırmaya çalışıyorlardı. Kulübeden çıktıkları yoktu. Maksim Ivanoviç kadına akrabalarından da tüccarlardan da, memurlardan da bir sürü adam yolladı. Büyük kilise başpapazını bile yolladı... Bütün kent düştü kadının üzerine. Ama o diretiyordu. “Öksüz yavrularım yaşasaydı hadi neyse, şimdi neye evleneyim? Öksüz yavrularıma karşı böyle bir günah işleyemem!” Başrahip kadının kulağına eğilip, “Onu bambaşka bir insan yapabilirsin” diye fısıldadı. Kadın korktu. Kentliler ise şaşıyorlardı ona: “Bir insanın böyle bir mutluluğu tepmesi olur muymuş?!” Ama bak sonunda nasıl yendi onu Maksim Ivanoviç: “Ne olursa olsun oğlun intihar etmiş sayılır, aklı erecek çağdaydı çünkü,” dedi, “yaşı göz önünde tutulacak olursa, doğrudan kutsal ayine girmesi gerekmezdi, ama ne de olsa, yanıt vermek zorundadır. Benimle evlenirsen, Tanrı önünde söz veriyorum sana: Ruhunun anısına, büyük bir kilise yaptıracağım.” Kadıncağız işte buna karşı koyamadı, razı oldu. Böylece evlendiler. Herkesi şaşırtan bir durum oldu. Evliliklerinin ilk gününden sonsuz, kutsal bir anlaşma içinde, evlilik bağlarını hiç gevşetmeden, iki bedende tek bir ruh gibi yaşamaya başladılar. O kuş kadın gebe kaldı. Birlikte Tanrı'nın tapınaklarını ziyaret etmeye başladılar. Hakkın gazabından kurtulmak istiyorlardı. Üç manastıra gidip ulu kişilerin kehanetlerini dinlediler. Söz verdiği kiliseyi yaptırdı Maksim Ivanoviç. Bundan başka bir hastane ile bir de yoksullar yurdu yaptırdı. Öksüz, yetim ve dullar için büyük bir para ayırdı. Vaktiyle gücendirdiklerini de unutmadı. Haklarını geri vermek, kendini bağışlatmak istedi. Parayı bol bol, hesapsız dağıtmaya başladı. Öyle ki, bu kez karısıyla piskopos aşırı gitmemesi için engel olmaya çalışıyorlardı ona, “yeter,” diyorlardı, “bu kadar yeter.” Maksim Ivanoviç boyun eğiyordu. “Ben,” diyordu, “O gün Foma'nın hakkını yemiştim.” Foma'ya da verildi parası. Parası verilince Foma ağlamaya bile başladı: “Ben,” dedi, “ben öyle de... Vermeseniz de razıydım, ölünceye dek sizin için Tanrı'ya dua etmek

zorundayız.” Demek iyilik duygusu hepsinin içine işlemiştir. İnsanın iyi örneklerle yaşar dedikleri doğrudur demek. Oralardan halkı iyi yüreklidir...

Fabrikayı karısı yönetmeye başlamıştı. Hem öyle bir yönetim ki, şimdi bile anarlar onu. Maksim Ivanoviç içkiyi bırakmıştı. İçki nöbeti gelince karısı dikkat ediyordu ona. Daha sonra iyileştirmeye başladı onu. Ağırbaşlı konuşuyordu artık. Sesi bile değişmişti. Çok yufka yürekli olmuştu. Hayvanlara bile acıyordu: Bir gün pencereden bakarken bir köylünün, atının başına kırbaça acımadan vurduğunu gördü de, hemen adam gönderip atı iki kau fiyatına satın aldı. Çok da sulu gözlü olmuştu: Birisi gelip derdini açsa hemen iki gözünü iki çeşme ağlamaya başlıyordu. Karısının doğumunu yaklaştırmıştı. Sonunda Tanrı dualarını kabul edip bir erkek evlat verdiler ona. O uğursuz günden sonra ilk kez yüzü güldü Maksim Ivanoviç'in. Çok sadaka dağıttı, bütün alacaklarını bağışladı, vaftiz törenine bütün kenti çağırdı. Bütün kenti çağırdı çağırmasına ama ertesi gün yüzü karanlık bir gece gibi çukur sokağa. Karısı bir şey olduğunu sezdi, bebeği götürdü yanına: “Çocuk affetti bizi,” dedi, “onun için doktörümüz gözyaşlarını, ettiğimiz duaları kabul etti.” Doğrusunu söylemek gerekirse, bu konuda bir yıldır hiç konuşmamışlardı. İkisi de içinde saklamıştı düşüncelerini. Maksim Ivanoviç yüzünde derin bir elem, baktı karısına: “Bak ne diyeceğim: sana, Bir yıldır hiç gelmiyordu, bu gece gene girdi düşüme,” dedi. Aradan uzun zaman geçtikten sonra bile karısı geçmiş anlatırken, “bu korkunç sözleriduyunca ilk kez yüreğime dehşet doldu,” diyordu.

Çocuk boşuna Maksim Ivanoviç'in düşüne girmemiştir. O bunu karısına anlatırken, tam o anda da yeni doğan çocuğa birşeyler olmuştu: Birden hastalanmıştı. Yavrucağ sekiz gün ateşler içinde kıvrandı. Durmadan dinlenmeden dua ettiler, kentteki bütün doktorları çağırdılar. Moskova'nın en birinci doktorunu kararlaştırdılar. Doktor gelince kızdı: “Ben, dedi, en birinci doktorum, bütün Moskova bekliyor beni.” Bir hap yazıp acele gene Moskova'ya döndü. Sekiz yüz rubleyi de cebine indirmişti. Yavrucağ akşam olmadan ruhunu teslim etti. Sonra mı ne oldu? Maksim Ivanoviç bütün varını yoğunu sevgili karısının üzerine yaptı. Her işlemi yasalara göre, gerektiği gibi yaptırdıktan sonra varıp önünde yerlere kadar eğildi: “Henüz zamanı geçmemişken bırak beni, ruhumu kurtarmaya gideyim, değer biçilmez karıcığım.

Tanrı'nın sevdiği birşeyler yapamaz, ruhumu temizleyemezsem bir daha geri gelmeyeceğim. Sert, insafsız bir insandım. İnsanlara etmediğim eziyet kalmadı. Ama diyar diyar dolaşarak çekeceğim çileler yüzünden Tanrı az da olsa bağışlayacaktır beni. Gitmesem bütün bunları içimde saklasam, diyeceksin. Dayanılır gibi bir işkence değil bu..." Karısı gözyaşları dökerek yatıştırmaya uğraşıyordu onu: "Şimdi dünyada tek sen varsın benim için, sen de gidersen kim destek olacak bana? Bir yılda yüreğim sevgi ile yakınlık ile doldu," dedi. Bütün kentli Maksim Ivanoviç'i kararından caydırmak için bir ay uğraştı. Yalvardılar yakardılar, zorla tutmaya, göndermemeye kadar vardurdılar işi. Ama hiçbir şey durdurmadı Maksim Ivanoviç'i, bir gece sessizce kalkıp kaçtı, bir daha da dönmedi. Hala dolaşugını, çile doldurduğunu söylerler. Sevgili eşini her yıl durumundan haberdar ediyormuş...

IV

Şimdi notlarımin bitimi olacak son olaya geçiyorum. Ama anlatmayı sürdürmeden, olayların sırasını atlayıp, delice davranışların arasında hiç bilmediğim, çok zaman sonra, yani her şey olup bittikten, iş işten geçtikten sonra öğrendiğim, kendimce yorumladığım bir şeyi inceden inceye anlatmak zorundayım. Başka türlü, olayı anlaşılır bir dille anlatmama olanak yok. Her şey bir esrar perdesine bürünür, bilmece bilmeceyi kovalar. Bu yüzden, deyiş güzelliği, sanat dedikleri şeyi kurban edip dosdoğru, dolambaçsız bir açıklama yapacağım. Duygularımı, yüreğimi hiç karıştırmadan, yazan ben değilmişim gibi yapacağım bu işi. Gazetelerdeki *entrefilet*¹ benzeri bir şey olacak.

Önemli olan, çocukluk arkadaşım Lambert'in (günümüzde yasalarca cezasını bulmaya çalıştıkları) şantaj amacıyla işbirliği yapan, küçük çıkarlar peşinde koşan birtakım aşağılık çetelere girmiş olmasıydı. Lambert'in çetesi Moskova'da kurulmuştu. Orada yeterince karanlık işler çevirmişlerdi. Sonra ortaya çıkmıştı her şey. Bir süre sonra, Moskova'da işin ustası, orta yaşlı bir şefleri olduğunu duymuştum. İşlerini birlikte de, bir başlarına da yapıyor-

1 Küçük gazete yazısı.

lardı. Şeflerinin önderliğinde, en kirli, yüz kızartıcı işler (gazeteler bir bir yazmıştı hepsini) yanında oldukça karışık, kurnazlık isteyen işler de çevirmişlerdi. Birçoğunu sonra öğrendim. Burada hepsini ayrıntılarıyla anlatmayacağım. Yalnızca şu kadarını söyleyeceğim: Çalışmalarının özünü dürüst, namuslu, sosyeteden birinin bazı sırlarını öğrenmek, sonra bu kişiye gidip, bildiklerini açıklamakla tehdit etmek (oysa çoğu zaman bildikleri bir şey olmuyormuş), susmalarına karşılık para sızdırmaktı. Bazı şeyler vardır, kabahat da suç da olmasalar, açığa çıkmalarından dürüst, kişilik sahibi insanlar çekinirler. Daha çok aile sırlarına saldırıyorlardı. Şeflerinin bu işlerde büyük usta olduğunu göstermek için, ayrıntıya girmeden, bir işlerini üç satırla anlatacağım. Oldukça dürüst bir evde gerçekten hem uygunsuz, hem suç sayılabilecek bir olay olmuştu. Ünlü, saygıdeğer bir kişinin karısı genç, zengin bir subayla gizli ilişki kurmuştu. Çete bunun kokusunu alıp şöyle yaptı: Doğrudan genç subaya gidip, kadının kocasını durumdan haberdar edeceklerini bildirdiler. En küçük bir kanıt bile yoktu ellerinde. Genç subay çok iyi biliyordu bunu. Zaten kendileri de gizlemiyorlardı. Ama bütün kurnazlık, ustalık, durumdan haberdar edilen kocanın kanıt olmasa da, en kesin kanıtların kendisine verildiğinde tutacağı yolu tutacağını sezineleyebilmekteydi. Burada şefin böylesine başarılı önderlik etmesini sağlayan şey, kocanın yaradılışını, aile ilişkilerini iyi bilmesiydi. İşin önemli yanı, çetede yüksek sosyeteden genç birisinin bulunmasıydı. Ön bilgileri o ediniyordu. Kadının sevgilisi subaydan hayli para çektiler. Hem de tehlikesiz bir biçimde. Çünkü kurban her şeyin gizli kalmasını çok istiyordu.

Gerçi bu işlere katılıyordu Lambert ama, Moskova'daki bu çeteye tam girmemişti. İşin tadını alınca deney olarak bir başına küçük işler çevirmeye başlamıştı. Önceden söyleyeyim: Böyle bir yeteneği hiç yoktu. Oldukça zeki, açıkgozlüydü ama çok heyecanlıydı. Üstelik saftı, yani ne insanları, ne toplumu biliyordu. Örneğin, Moskova'daki o şefin önemini hiç sezineleyemiyordu. Bu çeşit işleri yönetmenin, planlamanın kolay olduğunu sanıyordu. Dahası, hemen herkesi kendi gibi alçak, kötü sanıyordu. Ya da, falan adamın herhangi bir şeyden korktuğunu, korkması gerektiğini bir düşündü mü, artık onun gerçekten korktuğuna inanıyordu. Bunu anlatamam burada. İlerde, olayları ayrıntılı anlat-

tığımda daha iyi anlaşılacağını sanıyorum. Ama bence, kişiliği kaba bir biçimde gelişmişti. Bazı soylu, iyi duygulara inanmıyordu diyemem, belki onlardan haberi bile yoktu.

Petersburg'a, burada Moskova'dan daha geniş bir iş alanı bulacağını hayal ettiği için gelmişti. Bir de, Moskova'da bilmem neden, yakayı ele verecek gibi olmuştu. Birisi çok kötü niyetlerle arıyormuş onu... Petersburg'a gelince, ilk işi, eski bir arkadaşıyla birleşmek oldu. Ama iş alanı kısırdı. Küçük işlerle uğraşıyordu. Yavaş yavaş tanıdıkları çoğaldı ama, işlerin düzeldiği yoktu: Bir gün bana "Buranın halkı pek saf," demişti, "çocuktan farksızlar." Birden duvarın dibinde soğuktan donmuş... beni buluyor. Kendince, "kârlı bir işin" tam izine düşüyor...

O gün odasında buzların çözülürken saçmalamamdan çıkmıştı her şey. Ah, o zaman sayıklıyordum sanki! Ama o uğursuz gün uğradığım hakaretler içinde yüreğimde en çok yer edenin, Byoring ile *ondan* gördüğüm hakaret olduğu anlaşılıyordu. Öyle olmasaydı Lambert'in yanında hep ikisini sayıklamazdım. Sözgelişi, Zerkşçikov'u da sayıklayabilirdim. Oysa, sonra Lambert'ten öğrendim, yalnızca ikisini sayıklamışım. Öte yandan, çok da heyecanlıydım. O korkunç sabah Lambert'i de, Alfonsina'yı da birer kurtarıcı olarak görüyordum. Sonra sağlığımı yeniden kazanırken yatakta şöyle düşünüyordum: "Sayıklamalarından Lambert neler öğrenmiş olabilir? Neler sayıkladım acaba?" O zaman öylesine çok şeyi öğrenebilmiş olacağı aklıma bile gelmemişti. Ah, acı çektiğim için biraz fazla açılmış olabileceğimden kuşkulanıyordum elbette. Ama yineleyeyim, bu kadarını hiç mi hiç beklemiyordum! O sabah sözcükleri anlaşılır bir biçimde söyleyemeyecek kadar güçsüz olduğuma güveniyor, gereksiz şeyler söylemiş olmayacağımı umuyordum. Çünkü bunun böyle olduğu üzerine oldukça kesin bir anı vardı belleğimde. Oysa umduğumdan çok daha ayrıntılı konuştuğum sonra anlaşıldı. Ama önemli olan, her şeyin ancak sonra, çok sonra anlaşılmış olmasıydı. Benim felaketim de bu olmuştu işte.

Sayıklamalarından, saçma sapan sözlerimden, gevelemelerimden, heyecanlanmalarından vb. hemen hemen kesin olarak her şeyi, hatta bazı adresleri öğrenmişti Lambert. Sonra, bu kişilerin (yaşlı Prens'in, Katerina Nikolayevna'nın, Byoring'in, Anna Andreyevna'nın, dahası Versilov'un) üzerine oldukça sağlam bilgiler

edinmiş, tahminler yürütmüştü. Hakarete uğradığımı, içimin oç almak tutkusuyla yandığını öğrenmişti. Sonunda, ve en önemlisi esrarengiz, gizli bir belgenin, yarı deli yaşlı Prense gönderilirse (öz kızının onu deli saydığını, dahası "hukukçularla" görüşerek onu akıl hastanesine yatırmanın yollarını araştırdığını öğrendikten sonra) ya aklını iyice yitirmesine, ya da kızını evinden kovmasına, onu mirasından yoksun etmesine, ya da şimdiye kadar evlenmeye can attığı, ama bırakmadıkları için evlenemediği biriyle evlenmesine neden olacak mektubun varlığından haberdar olmuştu. Kısacası, çok şeyler öğrenmişti Lambert. Kuşkusuz, akıl erdiremediği çok şey vardı ama, şantaj için gene de karlı bir iş çıkarabileceği bir iz bulmuştu. Alfonsina'yı atlatıp kaçmamdan sonra hemen bulmuştu adresimi (en kolay, en basit yolla: Adres bürosundan). İlk işi isimlerini sayıkladığım kişilerin gerçekte var olup olmadıklarını öğrenmek için gerekli incelemeleri, araştırmaları yapmak oldu. Öğrenince hemen, ilk adımı attı.

Önemli olan, *belgenin* var olduğu, onun benim elimde bulunduğu, bu belgenin pek değerli olduğuydu. Lambert'in Bundan en küçük bir kuşkusu yoktu. İleride, sırası gelince anlatsam daha iyi olacak bir şeyi atlıyorum burada. Yalnız şu kadarını anımsatayım, Lambert'i belgenin gerçekten var olduğuna, daha önemlisi, çok önemli olduğuna kesin inandıran bu atladığım, sırası gelince anlatacağım olaydır. (Önceden söyleyeyim, yalnızca o zaman değil, her şeyin birden paramparça olduğu, ortaya çıktığı olayların en sonuna dek bile aklımın köşesinden geçiremediğim uğursuz bir olaydı bu). İşte, en önemli olanı öğrendikten, bundan emin olduktan sonra ilk adımı atmış, doğrudan Anna Andreyevna'ya gitmişti.

Ama bununla birlikte hala bir bilmecedir benim için: Lambert gibi bir adam Anna Andreyevna gibi ulaşılmaz, yüce bir kişiye nasıl ulaşmıştı? Evet, bazı bilgiler edinmişti ama ne çıkardı bundan? Evet, şık giyinmişti, Paris Fransızcasıyla konuşuyordu, soyadı da Fransız soyadıydı, ama Anna Andreyevna hemen ilk görüşte onun bir sahtekâr olduğunu anlayamamış mıydı? Yoksa o sıralar ona bir sahtekâr mı gerekliydi, düşüncesi geliyor insanın aklına. Öyle miydi acaba?

İkisinin karşılaşmasını ayrıntularıyla öğrenemedim. Ama sonraları, birçok kez o sahneyi canlandırdım hayalimde. En akla yatkı-

nı, daha konuşmaya başladıklarında Lambert'in onun karşısında, sevgili arkadaşı için çok üzülen bir çocukluk arkadaşı rolü oynamış olmasıdır. Öte yandan, kuşkusuz bu ilk buluşmada bende bir "belgenin" olduğunu yeterince açık çıtlatmayı başarabilmiş, bunun bir sır olduğunu, benimse bu belgeyle general karısından öç almaya hazırlandığımı vb. vb., üstü kapalı da olsa, anlatmıştır. Önemli olan, bu kâğıt parçasının önemini, değerini elinden geldiğince vurgulamış olmasıydı. Anna Andreyevna'ya gelince, bu çeşit her hangi bir habere dört elle sarılmamak için kendini tutamayacak ölçüde heyecanlıydı... "yaşam savaşı" içindeyken oltayı yutmamasına olanak yoktu. Kısa bir zaman önce, evleneceği erkeği kaçırmışlar, Çarköy'e götürüp kontrol altına almışlardı. Üstelik kendisi de gözetim altındaydı. Birden bir mektup çıkıyordu ortaya: Ne kulağa fısıldanan kocakarı lafı, ne gözyaşı dökülerek yapılan yalvarma yakarma, ne dedikodu, ne de bir iftiraydı bu. El yazısıyla yazılmış bir mektup, yani kızının da, onu ondan çekip alanların tümünün de kötü niyetli olduklarını matematiksel bir kesinlikle kanıtlayacak bir mektup. Hem, kaçarak bile olsa, kendini kurtarması gerekiyordu. Anna Andreyevna'nın en geç yirmi dört saat içinde kilise nikâhı kıyması gerekiyordu. Yoksa hemen akıl hastanesine tıkacaklardı Prensi.

Belki bu kıza karşı hiç de kurnazlığa başvurmamıştır Lambert. Bir an için bile olsa. Şöyle haykırmıştır: "M-ile, ya evlenmeyin, yaşı geçkin bir kız olarak kalın, ya da milyonluk bir prenses olun. Kanıt ortada, o delikanlıdan çalıp getireceğim size o muktubu... Ama otuz bin rublelik bir borç senedi karşılığında." Özellikle böyle olduğunu sanıyorum. Ah, herkesin kendisi gibi alçak olduğundan hiç kuşkusuz yoktu! Alçak bir insanın saflığı, masumluluğu vardı onda... Böyle heyecanlı bir çıkış karşısında bile Anna Andreyevna'nın hiç şaşırmadığı, kendini yitirmediği, şantajcıyı dinlediği olasıdır. Önce biraz kızarmıştır belki, ama hemen kendini toparlayıp dinlemeye koyulmuştur. Bu yüce, mağrur, gerçekten değerli, üstelik böylesine akıllı kızı Lambert'le el ele düşündükçe... akıllı dediğimiz de böyle işte! Bu düzeyde bir Rus akli bile böylesine bir aptallığa düşmeye yatkındır. Hele bu akıllı kişi bir kadın olursa, hele böyle bir durumda!..

Şimdi özetleyeceğim: Hastalığımdan sonra evden ilk çıktığımda Lambert aşağıdaki iki nokta üzerinde duruyordu (bunu şimdi çok

iyi biliyorum): Önce, belgeye karşılık Anna Andreyevna'dan en azından otuz bin rublelik bir senet alacak, sonra onun Prensi korkutmasına yardım edecek, yaşlı prensi kaçırıp Anna Andreyevna ile kilisede nikâhlarını kıydıracak, kısacası, bunun gibi birşeyler yapacaktı. Her şey planlanmıştı. Benim yardımımı, yani belgeyi bekliyorlardı yalnızca. İkinci olarak: Daha kârlı olursa Anna Andreyevna'ya ihanet edecek, mektubu general karısı Ahmakova'ya satacaktı. Burada Byoring'i de düşünmüyor değildi. Ama general karısına gitmemişti henüz. Uzaktan izliyordu onu. Beni bekliyordu.

Evet, gereклиydim ona. Elbette ben değil, belgeydi ona gerekli olan! Benim için de iki planı vardı. Birincisi, başka çıkar yol olmazsa, beni ruhen, bedenen avcunun içine aldıktan sonra benimle çalışmak, kazanca beni yarı yarıya ortak etmek. Ama ikinci plan ona daha hoş görünüyordu: Beni çocuk gibi uyutup belgeyi çalacak, ya da basbayağı zorla alacaktı. Bu planı sevmişti. Kafasında her yönüyle işlemişti onu. Yineliyorum: İkinci planın başarıya ulaşacağına onu kesinlikle inandıran bir şey vardı, ama söylediğim gibi, bunu sonra anlatacağım. Anlayacağınız, planı ve düşünceleri ne olursa olsun, büyük bir heyecanla bekliyordu beni: Hangi planı uygulamaya karar verirse versin, her şey bana bağlıydı.

Ona da hak vermek gerek: Heyecanlı yaradılışına karşın, o zamana dek tutmuştu kendini. Ben yatarken hiç uğramamıştı yanıma. Yalnızca bir kez gelmiş, Versilov'a görünmüştü. Beni heyecanlandırmayı, ürkütmeyi istemiyordu. Evden çıktığım güne, saate kadar tam anlamıyla rahatmış, özgürmüş gibi gösterdi bana kendisini. Belgeyi birisine verebileceğim ya da açabileceğim, yok edebileceğim konusunda gönlü rahatı. O sabah yanında ettiğim sözlerden bunun gizli kalmasının üzerinde nasıl titredigimi, belgeden birisinin haberdar olmasından nasıl korktuğumu sezinlemiş olmalıydı. İyileşir iyileşmez önce ona gideceğimden de kuşkusu yoktu: Darya Osinimovna biraz da onun buyruğuyla gelmişti bana. Hem merak ile korkunun içimi sardığını, ona gitmeden yapamayacağımı da biliyordu... Üstelik bütün önlemleri almış, çıkacağım saati bile öğrenmişti. Yani istesem de kurtulamazdım ondan.

Sonra, Lambert bekliyorduyorsa, belki ondan çok daha heyecanla Anna Andreyevna da bekliyordu beni. Açıkça söyleyeyim: Lambert'e ihanet etmeye hazırlanmakta biraz da haklıydı. Bunun suçu ondaydı. Kesin anlaşmış olmalarına karşın (bu anlaşmanın nasıl

olduğunu bilmiyorum ama, anlaşlıklarından kuşku yok), son dakikaya dek Anna Andreyevna ona karşı içten değildi. İçini olduğu gibi hiç dökmüyordu ona. Her şeye razı olduğunu, her şeyi yapmaya hazır olduğunu ima ediyordu, ama bunu yalnızca ima ediyordu, o kadar. Belki Lambert'in planını ayrıntılarıyla dinlemişti ama, onu yalnızca susarak onaylamıştı. Böyle düşünmemi gerektiren kesin kanıtlarım var. Nedeni ise *beni beklemesiydi*. Alçağın biri olan Lambert ile iş yapmaktansa, benimle çalışmayı yeğliyordu. Kesinlike inandığım buydu işte! Anlıyordum bunu. Ama onun hatası, bunu sonunda Lambert'in de anlamasına fırsat vermesiydi. Oysa Anna Andreyevna'nın Lambert'i atlaup benden belgeyi alması, benimle anlaşması Lambert için kötü olurdu. Ayrıca, o sıralar Lambert "işin" sağlam olduğundan da emindi. Onun yerinde başka biri olsaydı korkar, kuşkulanırdı. Ama gençti Lambert, gözü pekti. Para kazanmak düşüncesi başını döndürüyordu. İnsanları az tanıyor, tümünün alçak yaradılışlı olmadığına inanıyordu. Anna Andreyevna'dan da, her şeye hazır olduğu yanıtını aldıktan sonra artık bir şeyden kuşkusu kalmamıştı.

Son söz en önemli olandır: O güne dek Versilov bir şey biliyor muydu? Konuyla doğrudan ilgisi olmasa bile Lambert'in, birtakım planlarına katılmış mıydı? Hayır, hayır, hayır, gerçi o uğursuz söz onun ağzından çıkmıştı ama, *o zaman daha yoktu böyle bir şey...* Ama yeter, yeter aruk, sırayı iyice karıştırurum.

Neler saçmıyorum? O zamanlar bir şeyden haberim var mıydı? Evden çıktığım günden önce ne biliyordum? Bu *entre-filet'e*¹ başlarken evden çıktığım gün bir şey bilmediğimi, her şeyi çok sonra, ancak her şey olup bittikten sonra öğrendiğimi söylemiştim. Bu doğrudur ama, acaba tam doğru mudur? Hayır, tam değil. Birkaç şeyi kesin biliyordum. Dahası pek çok şey biliyordum, ama nasıl? Okuyucum o *düşümü* anımsasın! Böyle bir düş görebildimse, yüreğimden ne söylemek istediğimi anlayabilir belki. Başlayalım artık. Olayları sırasıyla, peş peşe anlatacağım.

Her şey, benim evden çıkışımdan iki gün önce Liza'nın akşam heyecan içinde eve gelmesiyle başladı. Müthiş bir hakarete uğramıştı. Gerçekten dayanılmaz ağır bir olay geçmişti başından.

Vasin'le olan ilişkisinden daha önce söz etmiştim. Yalnızca, bi-

ze gereksinimi olmadığını göstermek için değil, Vasin'e gerçekten değer verdiği için gitmişti ona. Luga'dan tanıyorlardı. Vasin'in Liza'ya gizli bir ilgisi olduğunu öteden beri seziniyordum. Liza, kendisini şaşkına çeviren üzücü olayın etkisi altında, kişilik sahibi, soğukkanlı, her zaman doğruyu düşünen bir insan olduğuna inandığı Vasin'den akıl danışmayı istemiş olabilirdi. Üstelik, kadınlar erkeklerin akıllı olup olmadıklarını anlamakta hiç de usta değildirler. Hele erkek onların hoşuna gidiyorsa. Onun birbiriyle çelişen düşüncelerini bile, kişisel istekleriyle uzlaşıyorlarsa en sağlam düşünceler olarak benimserler. Liza, Vasin'in onun durumuna duyduğu yakınlık ile daha ilk günlerde Prese karşı içten ilgisini seviyordu. Bunun yanında Vasin'in, kendisine beslediği duyguları sezinleyip, onun, rakibine duyduğu içtenliğe gereken değeri vermemiş olmazdı. Liza bazen Vasin'e akıl danışmak için gittiğini söylediğinde Prens bunu önce huzursuzlukla karşılamıştı. Kiskanmıştı.

Liza'nın onuruna dokunmuştu bu. Öyle ki, Vasin'le görüşmeyi bilerek sürdürmüştü. Prens bir şey söylemiyordu ama, canı çok sıkılıyordu. Sonra (çok sonra), Vasin'den artık hoşlanmamaya başladığını Liza kendisi itiraf etmişti bana. Vasin sakindi. Liza'nın ilk zamanlar o denli hoşlandığı bu tekdüze sakinlik çirkin gözükmeye başlamıştı ona. Vasin'in becerikli olduğu anlaşılıyordu. Gerçekten de işe yarar birkaç öğüt vermişti Liza'ya ama, nedense sanki özellikle, hepsinin yerine getirilemez oldukları anlaşılıyordu. Kimi zaman pek yukarıdan bakarak, Liza'nın karşısında hiç sıkılmadan -bu sıkılmama gün geçtikçe artmaktaymış- akıl veriyordu ona. Liza ise bunu, Vasin'in onun durumuna duyduğu, her gün artan küçümsemesine veriyordu. Bir konuşmalarında Vasin'e, akılcı benden çok üstün olmasına karşın, bana dengiymişim gibi, içten davrandığı için teşekkür bile etmişti (yani benim sözlerimi yinelemişti). Vasin şöyle karşılık vermişti:

“Yanıyorsunuz. Neden bu değil? Başkalarından bir eksiği yok onun. Ne, akıllı dediğiniz kişilerden akılsız, ne de iyi bildiklerinizden kötü sayarım onu. Herkese karşı aynıymdır. Gözümde herkes birdir.”

“Nasıl olur, hiçbir fark görmüyor musunuz.”

“Oh, kuşkusuz herkes bir yanıyla öteki insanlardan farklıdır. Ama bence insanlar hep aynıdır. Çünkü kişiler arasındaki fark

beni ilgilendirmez: Benim için herkes, her şey birdir. Bunun için de herkese karşı iyiyimdir.”

“Peki bu sıkılmıyor mu sizi?”

“Hayır, mutluyum böyle.”

“Hiçbir şey de istemiyor musunuz?”

“İstemez olur muyum! Ama çok değil. Bir şeye gereksinimim yok. Rubleye bile. Altın sırmalı giysiler içinde de olsam ben gene benim. Bir şey değişmez. Altın sırmalı giysiler Vasin'e bir şey eklemem. Kırpıntı şeylere kapılmam: Bana verilecek mevki, onur benim hakkım olan kadar mıdır acaba?”

Bunu böylece söylediğini yeminle iletmişti bana Liza. Gelgelelim hemen yargılayamayız bu düşünceyi. Önce bunun hangi koşullar altında söylenmiş olduğunu bilmek gerekir.

Liza, önceleri umduğu gibi, Vasin'in kendisine karşı olan ilgiden değil, belki yalnızca, ona göre her insan bir olduğu, “insanlar arasında hiç fark” olmadığı için Prense hoşgörölü olduğuna zamanla iyice inanmıştı. Ama son günlerde Vasin belirli bir ölçüde yitirmişti soğukkanlılığını. Prensi suçlu bulmakla kalmıyor, üstelik ondan aşağılayıcı bir alayla söz ediyordu. Ondaki bu değişiklik Liza'yı kızdırıyor, öskelendiriyordu. Ama Vasin'in aldıracağı yoktu buna. Asıl önemli olan, düşüncelerini hep yumuşak bir tavırla söylemesi, suçlarken bile bütünüyle öfkesiz olması, ortaya Liza'nın kahramanının hiçliğini kanıtlayan akla yatkın deliller dökmesiydi. İşte bu akla yatkınlıktaydı aşağılayıcı alay. Sonunda, Liza'nın bu tutkusunun “mantıksızlığını”, inatçı direnişini açıkça söyledi ona. “Duyularınızda yanıldınız. Oysa yanıldığını bir kez sezinleyen insanın en kısa yoldan geri dönmesi gerekir.”

Tam o gün olmuştu bu anlattığım konuşma. Liza çıkıp gitmek için öfkeyle yerinden kalkmış. Ama o mantığı güçlü adam ne yapmış, sözlerini nasıl bitirmiş biliyor musunuz? Son derece mağrur, dahası duygulu bir tavırla Liza'dan onunla evlenmesini istemiş. Liza da yüzüne karşı bir aptal olduğunu söyleyip çıkmış.

Bir kıza, ona “layık değil” diye, şanssız bir insana ihanet etmesini salık vermek; daha önemlisi, bunu o şanssız erkekten gebe kalmış mutsuz bir kadına söylemek... işte size bu kişilerin mantığı! Ben buna, aşırı gururdan gelen korkunç bir soyutluk, hayata karşı “kara cahillik” diyorum. Her şeye karşın, Liza'nın gebe olduğunu bile bile onunla evlenmek istemesinden fazlasıyla gurur duyuyor-

du. Bunu açık açık anlamıştı Liza. Gözleri yaşlı, doğru Prene koştu. Vasin'in ne mal olduğunu anlattı. Olayı öğrenince, Pren artık kıskanmayı kesmiştir diyeceksiniz. Nerede! Üstelik Çılgına döndü. Kıskanç kişiler hep böyledirler! Bağırıp çağırmaya başladı. O denli hakaret etti ki, zavallı Liza az kaldı hemen oracıkta aralarındaki bağları koparıp atmaya karar verecekti.

Kendini tuttu, eve kadar gelebildi. Anneme her şeyi anlattı, itiraf etti. Her zaman olduğu gibi, o akşam da barıştılar: Buzlar kırılmıştı. Her zaman yaptıkları gibi, gene kucaklaşarak ağlaştılar. Liza'nın üzüntüsü tam geçmemiş olsa da, biraz yatışmış olmalıydı. Akşamı Makar Ivanoviç'in odasında hiç konuşmadan, dışarı da çıkmadan geçirdi. İhtiyarın anlattıklarını can kulağıyla dinliyordu. Koltuktan düşmesi olayından sonra Makar Ivanoviç'e karşı (her ne kadar hep susuyorduysa da) son derece saygılı, ama biraz ürkek davranıyordu.

Makar Ivanoviç o akşam hiç beklenmedik, şaşırtıcı bir ustalıkla anlatıyordu. Şunu da söyleyeyim, sabah doktorla Versilov onun sağlık durumu konusunda hiç de iyimser değillerdi. Üzgün konuşuyorlardı. Şunu da söyleyeyim, o sıralar evde annemin beş gün sonraki doğum günü hazırlıkları yapılıyordu. Hep bundan konuşuluyordu. Konuşma arasında Makar Ivanoviç nedense annemin çocukluğunu, "daha tay tay" duramazkenki hallerini anımsamıştı. "Kucağımdan inmezdi," diye anlatıyordu, "bir ara yürümesini öğretiyordum ona. Köşeye dayar üç adım açılırdım, gel gel dedim, bir sağa, bir sola yalpa vurarak, hiç korkmadan, gülererek koşardı bana, kucağıma atlayıp kollarını boynuma dolardı. Sonraları çok masal anlattım sana Sofia Andrevna. Öyle severdin ki anlattığım masalları! İki saat kucağımda otururdun, beni dinlerdin... Kulübede herkes hayret ederdi: "Bakın hele şuna, amma da bağlandı Makar Ivanoviç'e," derlerdi. Ormana götürürdüm seni, ağaççileği toplardım sana, dalına oturttururdum, çilek yerdin. Bu arada ben bir ince çubuk keser, eve dönerken senin için düdük yapardım. Dolaşırdık, dolaşırdık, hep kucağımda olurdun. Küçüktün daha. Uyurdun. Bir gün kurttan korkmuştun da boynuma sarılmıştın. Oysa ortalıkta kurt murt yoktu."

Annem,

"Anımsıyorum," dedi.

"Doğru mu söylüyorsun, anımsıyor musun?"

Annem duygulu,

“Anlattıklarınızın çoğunu anımsıyorum,” dedi. “Kendimi bildim bileli sevginizi, iyiliğinizi hep üzerimde hissettim.”

Yüzü kıpkırmızı olmuştu.

Makar İvanoviç bir an sustu.

“Kusura bakmayın yavrularım, bırakıp gideceğim sizleri. Yaşayacağım kadar yaşadım. İhtiyarlığımda tüm tasalarımın, endişelerimden kurtuldum. Sizlere teşekkür ederim yavrularım.”

Versilov, biraz heyecanlı, yüksek sesle,

“Yeter, Makar İvanoviç,” dedi. “Sağlığınızın çok iyi olduğunu daha bugün söyledi doktor...”

Makar İvanoviç gülümsedi:

“Senin Aleksandr Semyonoviç ne bilecek,” dedi. “Sevimli bir gençtir, hepsi o kadar. Yeter artık dostlarım, ölümden korktuğumu mu sanıyorsunuz yoksa? Bugün sabah duasından sonra öyle bir duygu doldu ki yüreğime, buradan bir yere gidemeyeceğimi anladım. Olsun varsın, Tanrı'ya şükür! Ama sizlere doyamadım daha... Çok çile çekmiş lov yeni yavrularına bakarak avunmuştu ama, eskilerini unutmuş muydu, unutabilmiş miydi acaba?.. Olanaksız bir şeydir bu! Keder, neşeyle yıllarca yoğrulur, sanki parlak bir yakınmaya döner. Dünya böyledir işte: Her ruh sınavdan geçmiş, avunmuştur. Size çok önemli bir şey söylemeye karar verdim yavrularım.”

Ölünceye dek hiç unutmayacağım hoş, sakın bir gülümseme aydınlattı yüzünü. Birden bana döndü,

“Sen yavrucağızım, kutsal kilise için canla başla çalış, zamanı gelince uğruna canını bile ver. Ama bekle, ürkme, şimdi değil -gülümsedi-. Belki şimdi aklına bile gelmiyordur, ama sonra gelecektir. Yalnız bir şey daha var: İyi bir şey yapmak istediğinde Tanrı için yap. Kıskançlık olmasın içinde. Başladığın işe dört elle sarıl. Canını dişine takıp çalış. Yüreksiz olma! Birden ileri atılarak da, geri çekilerek de çalışma. Sana gerekli olan budur işte! Başka bir şeye ihtiyacın yok. Her gün duanı yap. Hiç unutma bunu. Aklına geldikçe, nerede olursan ol, Tanrı'ya dua et. Size bir şey söylemek isterdim ama, Andrey Petroviç efendim, Tanrı ben olmasam da bulur sizin temiz yüreğinizi. O oklar yüreğime saplandı saplanalı bu konuda hiç konuşmadık sizinle: Çok oldu, değil mi? Şimdi öte dünyaya geçerken yalnızca anımsatayım dedim... o zaman bana vadetmişiniz...”

Son sözlerini bakışını yere indirip, handiyse fısıldayarak söylemişti.

Versilov ayağa kalktı.

- "Makar İvanoviç!" dedi.

"Hadi, hadi, hemen kızma efendim, yalnızca şöyle bir anımsatayım dedim... O işte Tanrı'ya karşı herkesten çok ben suçluyum. Efendim de olsanız, o kadar yufka yürekli olmamalıydım. O iş için sen de fazla üzme kendini Sofia. Çünkü senin bütün günahın benimdir. Sanıyorum o zaman sağduyum yoktu. Belki sizin de, efendim, (garip bir acıyla titreyen dudaklarını gererek gülümse-di:) öyle yapacağına, seni sopayla yola getirebilirdim ama, karıcığım, bunu yapmak zorundaydım da, önümde diz çöküp, bir şey gizlemeden her şeyi açık açık anlatınca, ayaklarımı öpünce dayanamadım. Bunları, sana çıkışmak için anlatmıyorum sevdiğim, yalnız Andrey Petroviç'in anımsamasını istiyorum... zaten soylu vaadinizi kendiniz de unutmamışsınızdır efendim. Yıldız her şeyi örter... Çocuklardan söz ediyorum efendim..."

Çok heyecanlıydı. Ondan sözlerini onaylayacak bir işaret bekliyormuş gibi Versilov'un gözlerinin içine bakıyordu. Gene söyleyeyim, bütün bunlar o denli beklenmedik şeylerdi ki... kıpırdamadan oturuyordum. Versilov da ondan az heyecanlı değildi: Bir şey söylemeden, Makar İvanoviç'in yanına gitti, ayaklarına kapandı.

Anlayacağınız, dokunaklı bir sahneydi. O akşam evde biz bizdik. Tatyana Pavlovna bile yoktu. Liza dimdik oturuyor, dinliyordu. Birden ayağa kalktı. Makar İvanoviç'e,

"Büyük acım için beni de kutsayın Makar İvanoviç," dedi. "Kaderim yarın belli olacak... bugünden dua edin benim için."

Sonra odadan çıktı. Sanıyorum, Makar İvanoviç onunla ilgili her şeyi annemden öğrenmişti.

Öyle ya, annemle Versilov'u ilk kez o akşam eşit görüyordum. O zamana dek Versilov'un yanında yalnızca kölesi gibi görmüştüm onu. Suçladığım bu insanın birçok şeyini bilmiyor, sezinleyemiyordum. Bu yüzden üzgün döndüm odama. Şunu da söyleyeyim, ona olan öfkem özellikle o sıralar çoğalmıştı. Son günler görüldüğü kadar esrarlı, anlaşılmaz hiçbir zaman görünmemişti bana. Anlatmakta olduğum öykü de tümünden bunun üzerinedir zaten. Ama her şey yerli yerinde, sırasıyla olsun.

Yatağıma girerken “öyle anlaşılıyor ki,” diye geçiriyordum içimden, “Versilov, Makar Ivanoviç’e annem dul kaldığında, onunla evleneceğine soylu sözü verdi. Oysa Versilov Makar Ivanoviç’den söz ederken bana bundan hiç söz etmemiştii.”

Ertesi gün Liza eve uğramadı. Akşam hayli geç geldiğinde doğru Makar Ivanoviç’in yanına gitti. Onları rahat bırakmak için yanlarına girmeyecektim ama biraz sonra annemin de Versilov’un da orada olduklarını seslerinden anlayınca gittim. Liza, ihtiyarın yanında oturmuş, başını omzuna dayamış, ağlıyordu. Öteki ise, yüzünde derin bir keder, bir şey söylemeden, başını okşuyordu.

Sonra, benim odama geçtiğimizde Versilov anlattı: Prens kendi söylediğinde ısrar ediyordu. Liza, kararsız olmaya artık hakkı olmamasına karşın, bir türlü karar veremiyordu. Üstelik, Makar Ivanoviç de nikâhın kıyılmasını “buyurmuştu.” Kuşkusuz bir zaman sonra her şey yoluna girer, Liza da bir söz söylemeye gerek kalmadan nikâhın kıyılmasına razı olurdu. Ama o anda sevdiği insan hakaret etmişti ona. Bu aşkı onu kendi gözünde bile öylesine düşürmüştü ki, ne denli isterse istesin, bir türlü karar veremiyordu. Bu hakareten başka, aklımın ucundan bile geçiremeyeceğim bir şey daha vardı.

Versilov birden,

“Petersburg yakasındaki o gençlerin hepsinin dün tutuklandılar, duydun mu?” dedi.

“Ne?” diye haykırdım, “Dergaçov’u da mı?”

“Evet, Vasin’i de.”

Vasin’i duyunca şaşkınlığım bir kat daha artmıştı.

“O da karışmış mıydı yoksa birşeylere? Tanrım, şimdi ne yaparlar onları? Özellikleymiş gibi tam da Liza’nın Vasin’i suçladığı bir zamana rastladı!.. Ne dersiniz, ne yaparlar ona? Stebelkov’un parmağı var bunda! Yemin ederim Stebelkov’un parmağı var!”

Versilov tuhaf tuhaf yüzüme baktı (Özellikle anlayışsız, kafası çalışmayan insanlar bakarlar böyle),

“Bırakalım şimdi onları,” dedi. “Orada ne işler çevirdiklerini, sonlarının ne olacağını kim bilebilir? Benim sana söylemek istediğim bu değil şimdi: Yarın dışarı çıkmayı düşündüğünü duydum. Prens Sergey Petroviç’e uğrayacak mısın?”

“Bunun bana çok ağır geleceğini itiraf etmek zorundayım ama,

gene de ilk iş ona uğrayacağım. Kendisine bir şey söylememi ister misiniz?”

“Hayır, bir şey söyleme. Ben kendim gidip göreceğim onu. Li-za'ya acıyorum. Makar Ivanoviç ne öğüt verebilir ona? İnsanlara da hayata da öylesine yabancı ki. Bak bir de ne var yavrum (çoktan beri “yavrum” demiyordu bana), bir de... birkaç genç adam da var... biri de senin eski arkadaşın Lambert... Öyle sanıyorum ki, alçak kişiler bunlar... Yalnız seni uyarmak için söylüyorum... Bununla birlikte, senin bileceğin iş. Böyle konuşmaya hakkım olmadığını biliyorum...”

Hiç düşünmeden, çoğu zaman olduğu gibi, gene duygulanıp elini yakaladım (oda oldukça karanlıktı).

“Andrey Petroviç,” dedim. “Andrey Petroviç, hep susuyordum, bunu siz de fark ettiniz sanırım. Şu ana dek hep sustum. Bunun nedenini biliyor musunuz? Sizin sırlarınızdan kaçmak, onlara yakalanmamak için. Hiçbir zaman onları öğrenmemeye karar vermiştim. Ödlegin, yüreksizin biriyim çünkü. Sırlarınızın sizi yüreğimden söküp atacağından korkuyordum. Oysa bunu hiç istemiyordum... Durum böyleyken, benim sırlarım sizin nenize gerek? Nereye gidersem gideyim, vız gelmeli size, umursamamalısınız! Öyle değil mi?”

“Haklısın,” dedi. “Ama yalvarırım bir sözcük daha söyleme.”

Çıkıp gitti. Böylelikle, az da olsa biraz anlamış oluyorduk birbirimizi. Ama yann hayata atacağım yeni adımım için duyduğum heyecanı artırmıştı bu. Öyle ki, bütün gece uyudum uyandım. Ama içim rahattı, huzurluydum...

* * *

Ertesi gün evden çıktığımda saat ondu ama, elden geldiğince sessiz sedasız, vedalaşmadan, bir şey söylemeden çıkıp gitmeye, daha doğrusu, sıvışmaya çalışmışım. Niçin böyle yaptım, bilmiyorum. Ama çıkarken annem bile görse, benimle konuşmaya kalkışsa ters bir şey söylerdim ona. Sokağa çıkıp soğuk havayı ciğerlerime çektiğimde hayvansal diyebileceğim, handiyse elle tutulabilir, güçlü bir duygu titretti içimi. Niçin, nereye gidiyordum? Belirsiz, aynı zamanda hayvansal bir duyguydu bu. Hem dehşet, hem sevinç vardı içimde. İkisi bir aradaydı.

“Bugün kepaze olacak mıyım, olmayacak mıyım?” diye düşü-

nüyordum. Yürekliydim. Oysa o atacağım bir adımın, yapacağım bir hatanın ömrümce bir daha düzeltilemeyeceğini de biliyordum. Ama gelin, esrarlı konuşmadan vazgeçelim.

Doğru Prensin tutuklu bulunduğu cezaevine gittim. Üç gün önce Tatyana Pavlovna cezaevi müdürüne yazılmış bir mektup vermişti bana. Çok iyi karşıladı beni müdür. Nasıl bir insan olduğunu bilmiyorum. Sanırım bize gerekli de değildir bu. Prense görüşmemizin kendi odasında olmasına izin verdi. Büyük bir incelik gösterip bizi yalnız bile bıraktı. Oda sıradan bir devlet memuru odasıydı. Bunu anlatmayı da gereksiz buluyorum. Böylece Prense yalnız kalmıştık.

Prens yarın askeri bir kıyafetle çıktı karşıma. Çamaşırları son derece temiz, kravatı şıktı. Yıkılmış paklanmış, saçlarını güzelce taramıştı. Çok zayıflamıştı. Benzi uçuktu. Bu uçukluğu gözlerinin içinde bile gördüm. Sözün kısası, görünüşü öylesine değişmişti ki, şaşırıp kalmıştım. Yüksek sesle,

“Çok değişmişsiniz!” dedim.

Yarın züppe bir tavırla bana koltuğu gösterdi,

“Bu önemli değil! Oturun, dostum.”

Kendisi de karşıma oturduktan sonra,

“Konuya gelelim,” dedi: “Görüyorsunuz ya, sevgili dostum Aleksey Makaroviç...”

“Arkadiy,”* diye düzelttim.

“Ne? Ah, evet! Neyse, bırakın bunu şimdi.”

Birden aklına bir şey gelmiş gibi.

“Ah, evet!” dedi. “Bağışlayın dostum, konuya gelelim...”

Kısacası, konuya girmek için pek sabırsızlanıyordu. Kafasında bir biçim verip bana açmak istediği, “en önemli” bir düşüncesi vardı. Elinden geldiğince çok şeyi çabuk, duygulu, iyi anlatabilmek için kendini zorluyor, ellerini kollarını sallayarak konuşuyordu. Ama ilk anda kesin bir şey anlayamamıştım.

“Sözün kısası (bu “sözün kısası” sözünü belki on kez yinelemiştir), sözün kısası,” -diye başladı,- “Arkadiy Makaroviç, sizi rahatsız ettiysem, dün bana gelmeniz için Liza’yla size öyle ısrarlı haber gönderdiysem, çok önemli bir durum vardır ortada da ondadır... Verilecek karar olağanüstü, kesin olacak çünkü, biz...”

(*) Arkadiy, Aleksey adının dostlar arasında kullanılan biçimidir - ç.n.

“Bir dakika Prens,” diye kestim sözünü, “dün çağırdınız mı beni? Liza böyle bir şey söylemedi bana.”

Prens, şaşırmış, hatta korkmuş gibi, birden durdu,

“Ne?” diye haykırdı.

“Liza bir şey söylemedi bana. Dün akşam eve ruhsal durumu öylesine bozuk geldi ki, bir sözcük bile konuşamadı benimle.”

Prens oturduğu sandalyeden ayağa fırladı.

“Doğru mu söylüyorsunuz Arkadiy Makaroviç? Doğru mu bu? Öyleyse bu... bu...”

“Bunda ne var? Anlamadım! Niçin böyle heyecanlandınız? Belki unutmuştur, ya da başka bir şey olmuştur...”

Gene oturdu. Elleri ayakları tutulmuştu sanki. Liza'nın bana bu konuda bir şey söylememiş olması inme gibi inmişti üzerine. Gene çabuk çabuk, ellerini kollarını sallayarak konuşmaya başladı. Ne dediğini anlamak güçtü.

Bir an sustuktan sonra işaret parmağını şakağına götürdü.

“Durun!” dedi, “durun: Bu... bu... yanılmıyorsam...” manyak bir insan gibi gülümseyerek mınıldandı “bu işler... demek oluyor ki...”

“Bir şey demek olmuyor” diye kestim sözünü, “böylesine önemsiz bir olayın sizi böylesine üzmesini anlayamadım... Ah Prens, o zamandan, o gecedен beri... anımsıyor musunuz?..”

Sözünü kestigim için canının sıkıldığını açıkça belli eder bir tavırla,

“Hangi gecedен beri?” diye haykırdı.

“Zerşçikov'un evinde... son kez görüştüğümüz gecedен söz ediyorum. Bana mektup yazdığınız günün bir önceki gecesinden... O zaman da çok heyecanlıydınız ama, şimdikiyle o akşamki öylesine farklı ki... korkuyorum sizin için... Anımsamıyor musunuz yoksa?”

Birden anımsamış gibi, bir sosyete insanı ses tonuyla,

“Ah, evet,” dedi, “ah evet! O gece... Duydum... Peki, sağlık durumunuz nasıl? Bütün bunlardan sonra nasılsınız, Arkadiy Makaroviç?... Ama şimdi asıl önemli olan konuya gelelim. Gördüğünüz gibi, üç amaç güdüyorum. Üç sorun var önümde ve ben...”

“Asıl önemli olan konu” üzerine çabuk çabuk konuşmaya başladı.

Karşımdaki insanın bir yerini kesmek olmazsa, hiç değilse ba-

şına sirkeye batırılmış havlu konması gereken bir durumda olduğunu anlamakta gecikmemiştim. Karmakarışık, dağınık sözleri, davası ve kurtuluşuyla ilgiliydi. Alay komutanı gelip ziyaret etmiş onu, caydırmak için çok uğraşmış, dil dökmüş, ama o dinlemedi. Savcıyı anlattı. Tüm haklarını elinden alıp onu kesinlikle Rusya'nın kuzeyinde bir yere gönderecekleri inancındaydı. Taşkent'te yerleşip çalışarak kendisini bağışlatma olanağından, oğlunu (Liza'dan olacak olan) "o ıssız yerlerde, Arhangelsk'te, Holmogori'da" nasıl yetiştireceğinden, onunla istediği gibi ilgileneceğinden, bir yere daha yeni verdiği dilekçeden uzun uzun söz etti.

"Sizin düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum, Arkadiy Makaroviç..."

Başını iki elinin arasına aldı.

"Ah Arkadiy Makaroviç," diye haykırdı, "ah sevgili dostum, kardeşim, Liza'nın şimdi benim için ne demek olduğunu, onun bence buradaki, şu kapalı yerdeki anlamını bir bilseydiniz!"

Birden tutamadım kendimi,

"Sergey Petroviç, diye haykırdım," yoksa Liza'yı beraberinizde götürüp mahvetmek mi istiyorsunuz?.. Holmogori'ya?"

Liza'nın bu manyakla yıllarca bir arada yaşayacağı düşüncesi ilk kez dank etmişti kafama. Yüzüme baktı, gene ayağa kalkıp bir iki adım yürüdü, dönüp gene oturdu, başını ellerinin arasına aldı.

"Hep örümcek görüyorum düşlerimde!" dedi.

"Çok heyecanlısınız! Bana sorarsanız Prens, gidip yatın, hemen bir doktor çağırın."

"Hayır, durun bir dakika, sonra yapacağım bunu. Aslında sizi nikâh için çağırmıştım. Biliyor musunuz, burada, kilisede kıyılacak nikâh. Söyledim. Her şeye izin verdiler. Büyük bir sevinçle bile karşıladılar bu isteğimi... Liza'ya gelince..."

"Prens, acıyın Liza'ya," diye bağırdım, "acı çektirmeyin ona dostum! Hiç değilse şimdi kıskanmayın onu."

Yuvalarından fırlayacakmış gibi açılmış gözleriyle dik dik baktı yüzüme.

"Ne?!" diye haykırdı.

Anlamsız, soru dolu, uzun bir gülümseme buruş buruş yapmıştı yüzünü. "Kıskanmayın" sözünün nedense onu çok etkilediği belliydi.

“Bağışlayın Prens, ağzımdan kaçtı,” dedim. “Ah Prens, son günlerde bir ihtiyar, yasal babam olan bir ihtiyar tanıdım... Ah, onu görseydiniz sakinleşirdiniz... Liza bile çok değer veriyor ona.”

“Ah, evet, Liza... ah, öyle ya, babanız mı? Ya da... *pardon, mon cher*, böyle bir şey.. Liza söylemişti... İhtiyar... İnanıyorum, inanıyorum. Ben de bir ihtiyar tanıyordum... *Mais passons*¹ asıl önemli olan, o dakikanın özünü açıklayabilmek. Şu gerek...”

Gitmek için ayağa kalktım. Yüzüne ~~bakmak~~ dokunuyordu bana. Gideceğimi anlayınca gururlu, sert bir sesle,

“Anlamıyorum!” dedi.

“Size bakmak dokunuyor bana,” diye karşılık verdim.

Birden omuzlarımdan yakalayıp bambaşka bir tavırla koltuğa oturttu beni:

“Bir şey daha söylemeliyim Arkadiy Makaroviç, bir şey daha.”

Üzerime eğildi:

“Duydunuz bunu... anlıyor musunuz?”

Kendimi tutamadım.

“Ah, evet, Dergaçov,” diye haykırdım. “Yüzde yüz Stebelkov’un işi bu.”

“Evet, Stebelkov ile... bilmiyor musunuz?”

Sustu. Yuvalarından fırlayacakmış gibi açılan gözleriyle dik dik baktı yüzüme. Giderek genişleyen o sinirli, anlamsız, soru dolu uzun gülüşüyle gülümsedi. Yüzü her an biraz daha beyazlaşıyordu. Birden bir şey sarstı beni sanki: Dün Versilov’un, Vasin’in tutuklandığını söylerkenki bakışını anımsamıştım.

Dehşet içinde,

“Ah, öyle mi?” diye haykırdım.

Prens çabuk çabuk konuşarak fısıldadı:

“Görüyorsunuz ya Arkadiy Makaroviç. Ben de işte bunu söylemek, açıklamak için çağırdım sizi... istiyordum ki...”

“Vasin’i siz mi ele verdiniz?” diye haykırdım.

“Hayır! El yazısıyla yazılmış bir mektup vardı. Tutuklanmamdan bir gün önce Vasin Liza’ya vermişti onu... saklaması için kuşkusuz. O da bir bakayım diye bana bırakmıştı. Öyle oldu ki, ertesi gün kavga ettiler...”

“Siz de mektubu komutanlığa verdiniz!”

1 Ama geçelim.

“Arkadiy Makaroiç, Arkadiy Makaroviç!”

Yerimden fırlayıp kekeleyerek haykırdım:

“Böylece, siz de, bir şey bilmeden, bir maksadınız olmadan, sırf zavallı Vasin rakibiniz diye, sırf kıskançlığınızdan Liza’ya emanet edilen mektubu teslim ettiniz... kime verdiniz onu? Kime? Savcıya mı?”

Ama sorularıma yanıt vermeye fırsat bulamadı. Belki vere-
mezdi de. Yüzünde o hastalıklı gülümseme, gözlerinde o dur-
gun bakış, bir heykel gibi duruyordu karşımda. Birden kapı
açılmış, odaya Liza girmişti. İkimizi bir arada görünce donup
kalmıştı.

Yüzü bir anda allak bullak olmuştu. Kolumdan yakalayıp,

**“Burada mısınız?” diye haykırdı. “Demek buradasın? Öyleyse...
biliyor musun?”**

Oysa yüzümden **“bildiğimi”** anlamıştı bile. Birden kendimi tu-
tamadım, kucakladım onu, kollarımın arasında sıktım, sıktım!...

İlk kez o anda anladım kendi isteğiyle acı arayan bu kızcağızın
kaderinin ne denli kaçınılmaz, kapkaranlık, sonsuz acılarla dolu
olduğunu...

Birden bıraktı beni,

**“Şimdi konuşmak olur mu onunla?” dedi. “Yanında durabilir
mi insan? Niçin geldin buraya? Bir bak ona, bak! Bu durumda bi-
ri yargılanabilir mi, suçlanabilir mi?”**

**Yüksek sesle konuşarak, gerçekten de kötü bir durumda olan
Prensi gösterirken yüzünde sonsuz bir keder, acı anlatımı vardı.
Prens elleriyle yüzünü kapamış, koltukta oturuyordu. Evet, hak-
lıydı Liza: Hummalı, kendinden haberi olmayan bir insandı karşı-
mızdaki. O sabah revire yatırdılar onu. Akşama doğru beyninde
iltihaplanma başlamıştı bile...**

*** * ***

**Prensle Liza’yı odada bırakıp çıktım. Öğleden sonra saat birdi.
Bir payton tuttum, eski odama gittim. Puslu, rutubetli, havaların
yavaş yavaş ısındığı, ılık rüzgârlı, filin bile sinirlerini bozabilecek
bir gün olduğunu söylemeyi unutmuşum. Ev sahibim sevinçle,
heyecanla sağa sola koşarak karşıladı beni. Oysa böyle şeyleri hiç
mi hiç sevmem. Hele böyle bir günde... Soğuk davranıp doğru
odama yürüdüm. O da peşimden geldi. Gerçi bir şey sormaya ce-**

saret edemiyordu ama, gözlerinde sonsuz bir merak parlütısı vardı. Üstelik, merak etmeye hakkı varmış gibi bakıyordu yüzüme. Çıkanım için ona kibar davranmak zorundaydım: Kendisinden birtakım şeyler öğrenmem gerekmesine karşın (öğrenebileceğimi biliyordum), sormaya başlamak iğrendiriyordu beni. Soramıyordum. Karısının sağlık durumunu sorup öğrendikten sonra birlikte yanına gittik. Kadın dikkatli, ama bir işadamı tavrıyla, suskun karşıladı beni. Bu biraz yatışmama neden oldu. Sözün kısası, orada olağanüstü şeyler öğrendim.

Lambert gelmişti kuşkusuz. Sonra iki kez daha gelip, onun için bir şeyin gerekli olduğunu söyleyip "bütün odaları aramış." Birkaç kez de Darya Onisimovna, Tanrı bilir niçin gelmiş: "O da çok ilgileniyordu," diye ekledi ev sahibi. Ama Darya Onisimovna'nın neyle ilgilendiğini sormadım. Zaten çokluk ben bir şey sormuyordum, o anlatıyordu. Valizimde birşeyler arıyormuş gibi yapıyordum (oysa hemen hemen bir şey kalmamıştı valizimde). İşin kötüsü, esrarlı olma oyununa onun da katılmasıydı. Soru sormamak için kendimi tuttuğumu sezince kendisinin de anlaşılmaz, handiyse esrarlı olmasının gerektiğine karar vermişti.

Tuhaf tuhaf yüzüme bakarak,
"Hanım kız da geldiler," dedi.

"Hangi hanım kız?"

"Anna Andreyevna. İki kez geldi. Karımla tanıştılar. Çok hoş, çok sevimli bir kız. Böyle bir tanışıklıktan gereğince yararlanmalı insan, Arkadiy Makaroviç..."

Bana doğru bir adım attı: Onu anlayabilmemi çok istiyordu.

Fena bozulmuştum.

"İki kez mi dediniz?"

"İkincisinde erkek kardeşiyle geldi."

Elimde olmadan "Lambert'le gelmiştir" diye geçirdim içimden. Bakışlarıyla bir anda içimi okumuş gibi,

"Hayır," dedi, "Bay Lambert'le değil. Kardeşiyle, genç Versilov'la geldiler. Muhafız alayında asteğmen galiba."

Çok şaşırmışım. Aşırı yumuşak, okşayıcı bir tavırla gülümseyerek bakıyordu yüzüme.

"Ah, az kalsın unutuyordum, birisi daha geldi, sizi sordu. Bir matmazel. Fransızdı. Matmazel Alfonsina de Verden. Ah, ne güzel şarkı söylüyordu, şiir okuyordu! Gizliden Çarköy'e Prens Ni-

kolay Ivanoviç'e gidiyordu. Simsiyah, yumruk kadar, değerli bir fino satacakmış ona, öyle diyordu..."

Başımın çok ağırdığını söyleyip beni yalnız bırakmasını istedim. Hemen yerine getirdi isteğimi. Alınmak şöyle dursun, seve seve, tümcesini bile bitirmeden, "anlıyorum, bayım, anlıyorum" der gibi esrarlı bir tavırla kolunu sallayıp parmaklarının ucuna basarak çıktı. Buna pek sevinmiştim. Ne çok can sıkıcı insan var şu dünyada!

Bir buçuk saat oturdum. Her şeyi enine boyuna düşündüm. Ama hayır, enine boyuna düşünmedim de, yalnızca düşüncelere daldım desem daha doğru olacak. Gerçi bozulmuştum ama, hiç şaşırمامıştım. Daha önemli, daha akıl almaz şeyler bile bekliyordum. "Belki becermiş, yapmışlardır beklediğim akıl almaz işleri," diye düşünüyordum. Çoktan beri, daha evdeyken kuşukum yoktu makineyi kurduklarından, işlerin tıkr tıkr yürüdüğünden. İçimi titreten hoş bir sevinçle "Yalnız ben eksiktim aralarında," diye geçirdim içimden. Büyük bir sabırsızlıkla beni bekledikleri, benim odamda bir işler çevirmeye hazırlandıkları gün gibi ortadaydı. Gene mağrur bir sevinçle, "Yaşlı Prensın düğününe mi hazırlanıyorsunuz yoksa? Herkes adamcağızın peşinde. Ama bakalım ben izin verecek miyim baylar, bayanlar? Gördünüz mü ya?" diye düşünüyordum.

"Bir başladım mı, yonga parçası gibi akıntıya kapılıyorum gene. Şimdi, şu anda özgür müyüm, yoksa özgürlüğümü yitirdim mi? Bu akşam annemin yanına döndüğümde, bir zamandan beri olduğu gibi, gene kendi kendime 'iyiyim' diyebilecek miyim?"

Dirseklerimi dizlerime dayamış, başım ellerimin arasında, kar yolamın ayakucunda otururken bir buçuk saat içinde aklımdan geçenlerin, daha doğrusu, yürek atışlarının özü buydu işte. Ama bütün bu düşündüklerimin tümünün baştan sona saçma, önemsiz olduğunu, yalnızca onun beni çektiğini biliyordum. Çok iyi biliyordum bunu! Açık açık söyledim bunu, işte yazabildim. Yoksa şimdi, aradan bir yıl geçtikten sonra bu satırları yazarken bile o zamanki duyguma ne ad vereceğimi bilemiyordum!

Ah, Liza'ya acıyordum. Yüreğimde içten, yapmacıksız bir sızı vardı! Liza için duyduğum bu sızı, içimdeki hayvansallığı (gene kullanıyorum bu sözcüğü) hiç olmazsa bir zaman için yatıştırabileceğe, sindirebileceğe benzerdi. Ama sonsuz bir merak, bir kor-

ku, anlayamadığım bir şey çekiyordu beni. Ama bunun kötü bir şey olduğunu biliyorum. O zaman da biliyordum. Belki de onun ayaklarına kapanmaya doğru gidiyordum. Belki onu acılara salmak, "bir an önce, bir an önce" ona bir şeyi kanıtlamak istiyordum. Liza için duyduğum sızı, acı durduramazdı beni artık. Kalkıp eve gidebilir miydim... Makar Ivanoviç'e?

"Doğrudan onlara gidip kendilerinden her şeyi öğrendikten sonra birden hepsini bırakıp, akıl almaz şeylerin yanından onlara hiç zarar vermeden geçip gidebilir miydim?"

Saat üçte ayılıp geç kaldığımı anlayınca acele çıktım, bir payton tutup hemen Anna Andreyevna'ya yollandım.

V

Benim geldiğimi haber verdiklerinde Anna Andreyevna elindeki işi bırakıp, o zamana dek hiç yapmadığı bir şeyi yapmış, acele ön odaya kadar beni karşılamaya koşmuştu. İki elini bana uzattı. Hemen kızardı yüzü. Bir şey söylemeden odasına götürdü beni. Gene işinin başına oturup bana da yanında yer gösterdi. Ama eliğine başlamadı. Bir şey söylemeden, o duygulu bakışıyla süzmeye başladı beni.

Gerçi bu hoşuma gidiyordu ama, onun duygululuğu altında eziliyordum.

"Darya Onisimovna'yı gönderdiniz bana," diye başladım.

Soruma yanıt vermeden birden konuşmaya başladı:

"Her şeyi duydum, her şeyi biliyorum. O korkunç gece... Ah, çok acı çekmiş olmalısınız! Doğru mu, sizi dondurucu soğukta kendinizden geçmiş buldukları doğru mu?"

Kızardım.

"Bunu size... Lambert söyledi..." diye mırıldandım.

"Ondan her şeyi öğrendim. Sizi bekliyordum. Ah, dehşet içinde geldi bana! Sizin evde... hasta yattığınız evde içeri almak istemişler onu... bir tuhaf karşılamışlar... Doğrusu, bunun nasıl olduğunu bilmiyorum, ama hep o gecedeki söz etti bana: Kendinize gelir gelmez benden söz etmişsiniz... bana bağlılığınızdan... Çok dokunmuştu bana bu, Arkadiy Makaroviç, ağlamaklı olmuştum. Bu denli içten ilginizi (hele içinde bulunduğunuz öyle bir

durumda) neyimle hak ettiğimi bilmiyorum! Söyler misiniz, Bay Lambert çocukluk arkadaşınız mı sizin?”

“Evet, ama bu rastlantı... doğrusunu söyleyeyim, büyük ihtiyatsızlık ettim, belki çok şey söyledim ona.”

“Ah, bu iğrenç, korkunç oyundan o olmasaydı da haberdar olurdu! Onların seni sonunda bu duruma düşürecekleri içime doğmuştu. Söyleyin, Byoring’in size el kaldırmaya cüret ettiği doğru mu?”

Byoring’in yüzünden kendimi o duvarın dibinde bulmuşum gibi konuşuyordu. Haklı olduğunu geçirdim içimden. Birden kıpkırmızı kesildi yüzüm, heyecanla, “Bana el kaldırsaydı cezasını vermeden bırakmazdım onu,” dedim. “Öcümü almamış olsaydım şu anda karşınızda olmazdım.”

İşin garibi, nedense beni kızdırmak, birisine karşı öfkelen-dirmek (kime karşı olduğunu bilirsiniz) istediği kaçmamıştı gözüm-den. Ama gene de kalktum.

“Beni *bu duruma* düşüreceklerinin içinize doğduğunu söylüyorsunuz ama, öyle anlaşılıyor ki Katerina Nikolayevna’nın bir şey sezinlediği yoktu... gerçi bana beslediği iyi duygular kısa bir zaman sonra yitip gitmişti...”

Anna Andreyevna Duygulu bir heyecanla kapı ağzımdan sözü:

“Öyle olduğu anlaşılıyor! Hem sizin sandığınızdan çok daha kısa bir zaman sonra! Ah, şimdi ne oyunlar oynamak istiyorlar size, bir bilseniz...” Yüzü kızardı, başını önüne eğip sürdürdü konuşmasını: “Durumumun nazikliğini anlayabilmeniz güç kuşkusuz Arkadiy Makaroviç. Son kez görüştüğümüz o sabah, akli daha zehirlenmemiş sizin gibi bir kişiden, sizin gibi seven, bozulmamış, taptaze bir yüreği olan bir kişiden başka kimsenin anlayamayacağı, kestiremeyeceği o adımı atım. Bana olan bağlılığınızın değerini bilecek yeteneğimin olduğuna inanın dostum. Ömrümün sonuna dek size minnettar kalmakla ödeyeceğim borcumu. Kuşkusuz, sosyete de herkes topa tutacaktır beni. Belki başlamışlardır bile. Kendi dar görüş açılarından haklı bile olsalar, onlardan hangisi suçlayabilir, suçlamaya cesaret edebilir beni? Babam daha çocukluğumda başından attı beni. Biz Versilov’lar çok eski, soylu bir Rus ailesinden geliriz. Oysa başkalarının, sadaka diye önüme sürdüğü ekmeği yiyorum. Çocukluğumdan beri bana babalık eden, bunca yıl iyiliğini gördüğüm insana gitmem

olağan değil midir? Ona olan duygularımı yalnızca Tanrı bilir, beni yargılar. Yapduğum hareketi, attığım adımı sosyetenin yargılamasına izin vermem! Üstelik, en aşağılık, en gözü dönmüşçesine yapılan bir oyun varken ortada! Hele, güvenilir, yüce yürekli bir babayı öz kızı mahvetmeye çalışırken, bu amaçla başkalarıyla birlik olurken dayanabilir mi buna insan? Hayır, isterse adım kötüye çıksın, kurtaracağım onu! Bir besleme olarak yaşamaya razıyım yanında. Başucundan ayrılmayan bakıcısı olmaya da hazırım. Ama soğuk, aşağılık sosyete oyununun amacına ulaşmasına izin vermeyeceğim!”

Yarısının yapmacık olması olası, ama gene de içten bu uğraşa kendini ne denli verdiği belliydi. Çünkü olağanüstü duygulu konuşuyordu. Ah, onun kötü olduğunu, yalan söylediğini (gerçi içtendi gene, insan içten olarak da yalan söyleyebilir) biliyorum şimdi. Ama kadınlar da şaşırtıcıdırlar: Bu soyluluk, bu ince tavırlar, sosyete havası, gurur dolu bir dürüstlüğün yüceliği, bütün bunlar şaşırtmıştı beni. Her şeyde hak vermeye başladım ona. Yani yanında oturduğum sürece demek istiyorum. Hiç değilse itiraz etmeye kalkışmadım. Evet, ruhsal yönden erkek kesinlikle kölesidir kadının. Hele bu erkek bir de iyi yürekli ise! Böyle bir kadının her şeyinin iyi, soylu yanlarını gösterme yeteneği vardır. Şaşkınlık içinde yüzüne bakarak “Seninle Lambert ha,” diye geçiriyordum içimden, “hey benim Tanrım!” Bunun yanında, her şeyi söylemeliyim: Aradan bunca zaman geçmiş olmasına karşın, bugün bile suçlayamıyorum Anna Andreyevna’yı. Gerçekten de, onun duygularını yalnızca Tanrı görüp anlayabilir. Üstelik, insanoglu öylesine karışık bir makinedir ki, bazı durumlarda hiçbir yanı, hiçbir şeyi anlayamaz, hele bir de kadınsa...

Bütün bunlara karşın, oldukça kararlı,

“Anna Andreyevna,” dedim, “özellikle ne istiyorsunuz benden siz?”

“Nasıl? Bu sorunuzun anlamı ne oluyor Arkadiy Makaroviç?”

“Olanlara... bazı sözlerinize bakarak, öyle anlıyorum ki...” diye anlatmaya çalışım, “benden bir şey beklediğiniz için çağırdınız beni buraya. Nedir istediğiniz?”

Gene soruma yanıt vermeden, çabuk çabuk konuşarak, duygulu,

“Aslında Bay Lambert gibi tanımadığım birine dert anlatmaya çalışmayacak, onunla baş başa verip çıkar yol aramaya kalkış-

mayacak kadar gururluyum” dedi. “Bay Lambert’i değil, sizi bekliyordum. Durumum korkunçtur Arkadiy Makaroviç! Bu kadının çirkin etrikalarıyla kuşatılmışken kurnazlık etmek zorundayım. Oysa iğreniyorum da böyle bir davranıştan. Ben de entrika çevirecek kadar alçalıyorum. Sizi bir kurtarıcı olarak bekliyordum. Hiç olmazsa bir dost bulmak umuduyla gözlerimi dört açıp bir kurtuluş yolu aradığım için kimse suçlayamaz beni. Bu yüzden, bir dostumun olduğunu öğrenince sevinmeden edemezdim: O gece, handiyse donmuş bir durumda beni anımsayıp yalnızca benim adımları yineleyen, bana bağlı o dostumun... Bunu öğrendim öğreneli hep böyle düşünüyorum işte. Size güveniyordum.”

Bakışında aşırı bir sabırsızlık ile soru, gözlerimin içine bakıyordu. Gelin görün ki, yanıldığını söylemeye, Lambert’in onu kandırdığını, gerçeğin hiç de ona söylendiği gibi olmadığını, Lambert’e ondan hiç söz etmediğimi, “yalnızca onun adını” yinelediğimi söylemeye gücüm yetmedi. Böylece Lambert’in yalanını da doğrulamış oluyordum. Lambert’in, sırf onun yanına sokulabilmek, onunla ilişki kurabilmek için abarttığını, dahası düpedüz yalan söylediğini onun da çok iyi bildiğinden kuşku yoktu. Sözlerimin, ona bağlılığımın gerçek olduğundan kuşku etmeden gözlerimin içine baksaydı, nasıl diyeyim, kibarlığımdan itiraz etmediğimi, söylediklerini yalanlamadığımı anlardı kuşkusuz. Ne var ki, böyle düşünmekte haklı mıyım, onu da bilmiyorum. Belki iğrenç bir insanım...

Benim konuşmak istemediğimi görünce birden heyecanlı, “Kardeşim koruyacak beni,” dedi.

Canım sıkılmıştı.

“Birlikte benim odama gittiğinizi söylediler,” diye mırıldandım.

“Doğrusunu söylemek gerekirse, zavallı Prens Nikolay Ivanoviç’in bütün bu entrikalardan, daha doğrusu, öz kızından kurtulmak için sizin evinizden, yani dostunun evinden başka sığınacağı bir yeri yok. Evet hiç değilse, dost bilmekte haklıdır sizi!.. Bir gün onun yararına bir şey yapmak isterse canınız, yapın. Elbette yapabilirsiniz, bunu yapacak kadar yürekliyseniz, soyluysanız... ve sonunda, gerçekten *birşeyler yapabileceksiniz*. Ah, kendim için değil, sizi içten seven tek kişi, size öz oğluymuşsunuz gibi yürekten bağlı, hala sizin için üzülen zavallı bir ihtiyar için istiyorum

bunu! Öz babam bana böyle iğrenç, aşağılık bir oyun oynamışken bile kendim için bir şey beklemiyorum sizden.”

“Bana öyle geliyor ki, Andrey Petroviç..” diye başlamıştım ki, Acı acı gülümseyerek kesti sözümü:

“Andrey Petroviç o zaman açıkça sorduğum soruya yemin ederek, Katerina Nikolayevna ile ilgili hiçbir zaman en küçük bir niyeti olmadığı yanıtını vermişti. Ben de ona inanıp atmıştım adımlımı. Oysa ancak Bay Byoring diye biriyle ilgili ilk haberi duyunca dek soğukkanlı kalabildiği anlaşılıyor.”

“Yanıyorsunuz!” diye haykırdım. “Benim de, onun bu kadını sevdiğine inanacak gibi olduğum anlar oldu. Ama doğru değil bu... Öyle olsa bile, bu bayın papucu dama atıldığına göre, şimdi rahat olması gerekmez miydi?”

“Hangi bayın papucu dama atıldı?”

“Byoring’in.”

“Kim söyledi bunu size? Bu bay belki şimdiki kadar hiçbir zaman hatırı sayılır olmamıştır.”

Kötü kötü gülümsedi. Bana alaylı alaylı bakıyor gibime bile gelmişti.

Gizlemeye gücümün yetmediği, onun da çok iyi fark ettiği bir şaşkınlık içinde,

“Darya Onisimovna bana dedi ki,” diye mırıldandım.

“Darya Onisimovna iyi yürekli, saf bir kadındır. Elbette beni sevmesini yasaklayamam. Ama kendisiyle ilgili olmayan bir şey üzerine bilgi edinebilecek biri değildir.”

Yüreğim sızlıyordu. Amacının beni öfkelenlendirmek olduğu belliydi. Öfkelendim de. Ama o kadına karşı değil, Anna Andreyevna'nın kendisine karşı... Ayaga kalktum.

“Dürüst bir insan olarak uyarmalıyım sizi Anna Andreyevna, umutlarınızı... boş çıkabilirler...”

Kararlı,

“Beni koruyacağınızı umuyorum,” dedi. “Herkesin yalnız bıraktığı beni... isterseniz, kız kardeşinizi diyeyim, Arkadiy Makaroviç!”

Ağlamamak için güç tutuyordu kendini.

İçimde ağır, dayanılmaz bir duygu vardı.

“Bunu beklemesiniz daha iyi edersiniz,” diye mırıldandım. “Çünkü belki, hiçbir şey olmayacak.”

Ûrkek Ûrkek gözlerimin içine baktı.

“Bu sözlerinizden ne anlam çıkarmam gerekiyor?”

Handiyse çılgın bir öfkeyle,

“Hepinizden kaçıp gideceğim ve belgeyi yırtacağım anlamını,” diye haykırdım. “Elveda!”

Selam verip, başka hiçbir şey söylemeden çıktım. Yüzüne bakmamıştım bile. Merdivenleri iniyordum, Darya Onisimovna elinde, ikiye katlanmış bir yarım mektup kağıdıyla koşarak yetişti arkamdan. Nereden çıkmıştı bu kadın, ben Anna Andreyevna'yla konuşurken nerede oturmuştu bilmiyorum. Bir şey söylemedi, kağıdı elime tutuşturup, koşarak geri döndü. Açtım, baktım: Kağıtta okunaklı bir el yazısıyla Lambert'in ev adresi yazılıydı. Bunun birkaç gün önce hazırlanmış olduğu belliydi. Darya Onisimovna bana geldiğinde ona, Lambert'in nerede oturduğunu bilmediğimi söylediğimi anımsadım. Oysa ben, “bilmiyorum, bilmek de istemiyorum,” demek istemiştim. Öte yandan, Lambert'in adresini Liza'dan öğreneli birkaç gün oluyordu. Adres bürosuna gidip bana Lambert'in adresini öğrenmesini rica etmiştim. Anna Andreyevna'nın bu davranışı gereğinden fazla kararlı, dahası, yüzsüzce geliyordu bana: Kendisine yardımcı olmayı reddetmeme bakmadan, bana bir damlacık olsun inanmadan doğru Lambert'e gönderiyordu beni. Mektup konusunda her şeyi bildiği ortadaydı. Gidip onunla konuşmamı istiyordu.

Öfkeyle, “istedikleri kalıba sokabilecekleri iradesiz, kişiliksiz bir çocuk sanıyorlar beni. Hepsi öyle düşünüyor!” diye geçiriyordum içimden.

* * *

Ama gene de gittim Lambert'e. O günler merakıma gem vura-cak güç ne gezerdi bende! Lambert çok uzakta, Yaz Park'ın yakınlarında Kosoy Sokağı'nda oturuyormuş. Eski oturduğu evdi bu. Ama oradan kaçtığım zaman yoldan, uzaklıktan o denli habersizdim ki, dört gün önce adresi Liza'dan aldığımda şaşırmış, Lambert'in orada oturduğuna inanmamıştım. Daha merdivenlerden çıkarken, üçüncü katta dairenin kapısında iki genç adam gördüm. Benden önce zili çaldıklarını, kapının açılmasını beklediklerini sandım. Ben merdivenlerden çıkarken sırtlarını kapıya dön-

müş, dikkatli dikkatli bana bakıyorlardı. Kapıya yürürken, “da-iresi burası olacak,” diye geçirdim içimden, “başka birisini arıyor-lar herhalde.” Lambert’in yanında başka birisinin olması hiç mi hiç hoşuma gitmezdi. Onlara bakmamaya çalışarak elimi zile uzattım.

Gençlerden biri,

“*Atande!*”¹ diye bağırdı.

Öteki genç, sözcükleri biraz uzatarak, kibar bir sesle,

“Lütfen biraz bekleyiniz, hemen çalmayın zili,” dedi. “İşimizi bitirelim, sonra birlikte çalarız. Olur mu?”

Durdum. İkisi de çok gençti. Olsa olsa yirmi, yirmi iki yaşla-rındaydılar. Kapıda tuhaf birşeyler yapıyorlardı. Şaşkınlık içinde, ne yaptıklarını anlamaya çalışıyordum. “*Atande*” diye bağıranı, uzun boyuna göre (en aşağı iki metre vardı boyu) yaşça küçüktü. Sıska, dermansız bir görünüşü vardı. Ama adaleliydi. Boyuna oranla kafası çok küçüktü. Biraz çöpür, ama oldukça zeki, dahası hoş görünüşlü yüzünde garip, hüzünlü-gülünç bir anlatım vardı. Gözleri aşırı durgun, dahası gereksiz, aşırı kararlı bakıyorlardı. İğrenç giyimliydi. Üzerinde dar samur yakalığı yana kaymış kısa, bit pazarından alındığı belli eski, pamuk astarlı bir palto vardı. Ayagındaki potinler köylülerinki kadar iğrençti. Başındaki sararmış silindir şapkası, üzerine oturulmuş gibi buruş buruştu. Her şeyinden, sallapati biri olduğu belliydi: Eldivensiz elleri kirli, uzun tımağlarının arası simsiyahtı.

Arkadaşı ise, hafif sansar kürkünden zarif kalpağıyla, ince par-maklarını ortaya çıkararak açık renk, yeni eldivenleriyle oldukça şık giyimliydi. Boyca benim kadardı. Canlı, genç, küçük yüzünde olağanüstü hoş bir anlatım vardı.

Uzun boylu olanı kravatını çekti aldı boynundan. Kravatı kra-vattan çok eski, yağlı bir şerit, ya da bir ip parçasını andırıyordu. Hoş görünüşlü çocuk, cebinden biraz önce satın aldığı belli yep-yeni, siyah bir kravat çıkardı. Paltosunu omuzlarından kollarına indirdi. Ciddi bir yüzle, uzun boynunu küçük bir çocuk uysallı-ğıyla ona uzatan uzun boylu delikanlının boynuna bağlamaya koyuldu.

“Hayır,” dedi birden, “olmaz, gömleğin böyle kirliken, kravat

1 Bekleyiniz.

iyi izlenim bırakmak şöyle dursun, gömleğini daha pis gösterir. Yaka takmanı söylemişim sana. Yapamıyorum.” -bana döndü:-
“Siz yapamaz mıydınız?”

“Neyi?” diye sordum.

“Şunun kravatını bağlayamaz mıydınız? diyorum. Biliyor musunuz, öyle bağlamalı ki kravatı, kirli gömleği dikkati çekmemeli. Yoksa bütün etki yok olur gider, ne dersiniz? Sırf bu iş için bir rubleye berber Filip'ten daha demin aldım bu kravatı.”

Uzun boylu olanı,

“O rubleyi mi verdin?” diye homurdandı.

“Evet, o rubleyi verdim. Şimdi bir kapık bile yok cebimde. Ne oldu, yapamayacak mısınız? Bu durumda Alfonsina'dan rica etmek gerekecek.”

Uzun boylusu sert bir sesle sordu bana:

“Lambert'e mi geldiniz?”

Gözlerinin içine bakarak, kararlı,

“Lambert'e,” diye karşılık verdim.

Uzun boylu delikanlı gene sert, sordu:

“Dolgorowky misiniz?”

Söylediğini yanlış anlayıp ben de sert karşılık verdim:

“Hayır, Korovkin değilim.”

Öfkeyle, handiyse üzerime yürüyerek,

“Dolgorowky misiniz?!” diye bağırды.

Arkadaşı kahkahayı basmıştı. Bana açıkladı:

“Korovkin değil, Dolgorowky diyor. Biliyor musunuz, Fransızlar *Jurnal des Débats*'da Rus soyadlarını hep yanlış yazarlar.”

“*Indépendance*'de,” diye böğürdü uzun olanı.

“Olsun varsın, ha *Jurnal des Débats*'da ha *Indépendance*'de, hep si bir. *Indépendance*'de de Dolgorukiy'i Dolgorowky diye yazıyorlar. Ben okudum B'yi ise *Comte Wallonieff* yazmışlar.

Gene bağırды uzun olanı:

“*Doboyny!*”

“Öyle ya, bir de *Doboyny* var. Okumuştum. İkimiz birden gülmüştük: *m-me Doboyny* diye bir Rus bayan Avrupa'da... görüyor-sun ya, anlayabilirsen anla.”

“Bağışlayın, Bay Dolgorukiy misiniz siz?”

“Evet, nereden biliyorsunuz?”

Uzun olanı güzel yüzlü arkadaşının kulağına birşeyler fısıldadı.

Beriki yüzünü ekşitti, "olmaz" der gibi başını salladı. Uzun olanı bu kez bana döndü:

*"M.r le prince, vous n'avez pas de rouble d'argent pour nous, pas deux, mais un seul, voulez-vous?"*¹

Öteki,

"Ah, ne kadar iğrençsin," diye haykırdı.

Uzun, Fransızca sözcükleri kaba, beceriksizce söyleyerek,

*"Nous vous rendons"*² diye bağladı.

Arkadaşı bana gülümsedi.

"Biliyor musunuz, hayasızın tekidir," dedi. "Fransızca iyi konuşmadığını sanıyorsunuz, değil mi? Bir Parisli kadar güzel konuşur Fransızca'yı. Doğru dürüst Fransızca konuşamazken, kendi aralarında yüksek sesle Fransızca konuşmaya bayılan Ruslar'ı kızdırmak için özellikle böyle konuşuyor..."

*"Dans les wagons"*³ diye açıkladı uzun.

"Peki peki, trenlerde olsun: Ah, ne can sıkıcısın! Anlaşılmayacak bir yanı yok bunun. İşte, kendisini aptal göstermek isteği diye buna derler."

Bu arada bir ruble çıkarıp uzun olanına verdim.

*"Nous vous rendons"*⁴ dedi.

Ruble'yi cebine indirdi. Heyecansız, ciddi bir yüzle birden kapıya döndü. Kaba, kocaman çizmesinin burnuyla kapıya vurmaya başladı. Işın garibi, yüzünde en küçük bir öfke anlatımı yoktu...

Arkadaşı endişeli,

"Ah," dedi, "gene kavga edeceksin Lambert'le! Zili çalsana!"

Zili çaldım. Ama öteki hala kapıya çizmesiyle vuruyordu.

İçerden Lambert'in sesi geldi:

"Ah, sacrè.." ⁵

*"Dites donc, voulez-vous que je vous casse la tête, mon ami!"*⁶ diye bağırdı.

Uzun olanı, Lambert'in öfkeden kıpkırmızı yüzüne dik dik bakarak, mağrur, ciddi,

1 Bay Prens, bize verebileceğiniz, iki demiyorum bir tanecik gümüş rubleniz yok muydu acaba?

2 Borç istiyoruz.

3 Trenlerde.

4 Size geri veririz.

5 Kutsal.

6 Söyle, kafanı kırmamı ister misin dostum!

"Mon ami, veilà Dolgorowky, l'autre mon ami,"¹ dedi.

Beni görür görmez Lambert'in yüzü birden değişti.

"Sen misin Arkadiy! Sonunda gelebildin demek! İyileştin ha?"

Elimi yakalayıp sıkı. Sözün kıyası, öylesine içten heyecanlanmış ki, birden hoş bir duygu dolmuştu içime. Onu sevmiştim bile.

"Önce içeri girelim!"

"Alphonsina!" diye seslendi Lambert.

Kız paravanın arkasından fırladı.

"Le Voilà"²

Alfonsina ellerini çırpı.

"C'es lui!"³ diye haykırdı.

Sonra kollarını iki yana açıp beni kucaklamak için üzerime atılacak oldu ama, Lambert korudu beni.

Köpeğe bağınıyormuş gibi,

"Hadi, hadi, bırak!" diye bağırды. "Biliyor musun Arkadiy, bugün birkaç genç arkadaş Tatar'ın aşevinde akşam yemeği yemek için sözleştik. Bırakmam seni. Bizimle geleceksin. Yemek yer, sonra ayrılırız onlardan. Bol bol konuşuruz. Hadi gir içeri, gir! Şimdi çıkacağız, bir dakika üstümü değişeyim..."

Girdim. Odanın ortasında dikilip çevreme bakınarak burayı anımsamaya çalıştım. Lambert paravanın arkasına geçti. Acele üstünü değiştirmeye koyuldu. Uzunla arkadaşı da, Lambert'in onları içeri davet etmemesine aldırmadan, içeri girmişlerdi. Hepimiz ayaktaydık. Uzun,

"M-lle Alphonsina, voulez vous me bafster?"⁴ diye böğürdü.

Küçük,

"M-lle Alphonsina," diyerek kravatı göstermek amacıyla ona yaşıacak oldu, ama kız öfkeyle ikisinin üzerine atıldı. Küçüğe,

"Ah, le petit vilain" diye bağırды. "Ne m'approchez pas, ne me saluez pas, et vous, le grand dadais, je vous flanque à la porto lous les deux, savez-vous cela!"⁵

1 Dostum işte Dolgorukiy. Öbürü de benim dostumdur.

2 İşte o!

3 Ta kendisi!

4 Matmazel Alfonsina, beni öpmek ister miydiniz?

5 Ah, küçük alçak! Bana yaklaşma, kirletme beni, siz le grand dadais (koca ahmak) ikinizi de kapı dışarı ederim, bunu böylece bilirsiniz!

Küçük, Alfonsina'nın, üzerine pislik bulaşmasından korkuyormuş gibi, iğrenerek ondan kaçmasına, geri çekilmesine (bir türlü anlayamamıştım bunu, çünkü öylesine hoş, tatlıydı; üzerinden kürkünü çıkardığında öylesine iyi giyimli olduğu anlaşılıyordu ki...) aldırmadan, ondan ısrarla uzun boylu arkadaşına önce, Lambert'in temiz yakalarından birini takmasını, sonra da kravatını bağlamasını söylemeye çalışıyordu. Böyle bir yüzsüzlük karşısında kız iki arkadaşın üzerine atılıp yumruklarını rastgele indirmeye başlayacaktı ki, paravanın arkasından onları dinleyen Lambert Alfonsina'ya bağırды. Onları tutmamasını, ne istiyorlarsa yapmasını söyledi. "Yoksa kurtulamayız onlardan," diye ekledi. Alfonsina hemen temiz bir yaka getirdi, uzunun kravatını bağlamaya başladı. Artık bir iğrenme yoktu yüzünde. Beriki, kız kravatı bağlarken, upkı biraz önce merdivenlerde yaptığı gibi, boynunu uzatmış, öyle bekliyordu.

"M-lle Alphonsina, avez-vous vendu votre bologne?"¹ diye sordu.

"Qu'est que ça, ma bologne"²

"Ma bologne"nin fino köpeği anlamına geldiğini söyledi küçük.

"Tiens, quel est ce baragouin?"³

Hala boynunu uzatmış, öylece duran le grand dadais.

"Je parle comme une dame russe sur les eaux minérales"⁴ dedi.

Alfonsina birden küçüğe döndü.

"Qu'est que ça qu'une dame russe sur les eaux minérales et... ou est donc votre jolie montre, que Lambert vous a donné"⁵

Paravanın arkasından Lambert'in öfkeli sesi duyuldu:

"Gene mi yok saat?"

Le grand dadais,

"Satıp parasını yedik! diye böğürdü.

Küçük, isteksiz savundu kendini!

"Sekiz rubleye sattım," dedi. "Meğer altın kaplamamış, oysa altın olduğunu söylemiştiniz. Aynı saat vitrinde on altı ruble."

Lambert daha da öfkeli, sinirli,

1 Bolognenizi satınız mı Matmazel Alfonsina.

2 Benim bolognem de ne imiş?

3 Bu ne biçim anlaşılmaz bir dil.

4 Ben maden suları üzerinde bir Rus kadını gibi konuşuyorum.

5 Ne demekmiş maden suları üzerinde bir Rus kadını? Lambert'in size verdiği o güzelim saat nerede?

“Artık bırakın bu konuyu!” diye bağırdı. “Genç dostum satıp, parayı uzun arkadaşınıza harcayasınız diye giysiler almıyorum size, değerli şeyler armağan etmiyorum... Şimdi de ne kravatı aldınız ona?”

“Fazla değil, bir ruble. Hem sizin paranızla almadım bu kravatı. Kravatı hiç yoktu. Bir de şapka almak gerekiyor.”

Lambert artık iyice kızmıştı.

“Saçma!” diye haykırdı. “Şapkasına da yetecek para verdim ben ona. Ama tümünü gidip istiridyeyle şampanyaya yattı. Pis pis kokuyor. Murdar herif. İnsan bir yere gidemez onunla. Nasıl yemeğe götürebilirim onu?”

“Paytonla,” diye böğürdü *dadais*. “*Nous avons un ruble d'argent que nous avons prêté chez notre nouvel ami.*”¹

Lambert gene bağırdı:

“Sakın bir şey vereyim demeyesin onlara Arkadiy!”

Küçük olanı birden çok kızmıştı. Yüzü kıpkırmızı oldu. Bu bir kat daha güzelleştirmişti onu.

“Bir dakika Lambert,” dedi, “hemen şimdi on ruble istiyorum sizden. Şimdi Dolgorukiy'e söylediğiniz gibi aptalca sözler de söylemeyin bir daha. On rubleyi bir rublesini hemen Dolgorukiy'e vermek, geri kalanıyla da Andreyev'e şapka almak için istiyorum. Kendiniz de göreceksiniz bunu.”

Lambert paravanın arkasından çıktı.

“Alın size üç sarı banknot, üç ruble. Saliya kadar da bir kapık yok. İstemeye de yeltenmeyesiniz... yoksa...”

Le grand dadais kaparcasına aldı parayı.

“Dolgorowky, al rubleni, *nous vous rendons avec beaucoup de grâce*”² -Arkadaşına döndü.- “Petya,” diye bağırdı, “hadi gidelim!”

Sonra iki kâğıt parayı havaya kaldırıp sallamaya başladı. Gözlerini Lambert'in gözlerinin içine dikti. Avazı çıktığıınca.

“*Ohé Lambert! Ou est Lambert, as-tu vu Lambert?*”³ diye bağır-maya başladı.

Korkunç bir ölkeyle Lambert de bağırdı:

“Sakın ha, sakın ha!”

Bütün bu olanların, benim habersiz olduğum bir geçmişinin olduğunu görüyor, şaşkın bakıyordum. Ama uzunun Lambert'in

1 Bir rublemiz var. Onu yeni arkadaşımızdan borç aldık.

2 Çok ince bir biçimde geri veriyoruz onu size.

3 Hey, Lambert, Lambert nerede, Lambert'i gördün mü?

öfkelerini umursadığı yoktu. Tersine, daha da yükseltmişti sesini: "Ohé Lambert! vb. Böyle bağırarak dışarı çıkular. Lambert peşlelerinden kovalayacak oldu, sonra vazgeçti, döndü.

"Adam sen de, nasıl olsa yakında kışlarına tekme vuracağım! Yarardan çok zararları oluyor bana... Hadi gidelim Arkadiy! Geç kaldım. Orada da birisi... işe yarar birisi bekliyor beni... O da hayvanın teki... Tümünü hayvandır bunların!" Dişlerini gıcırdatarak gene bağırırmaya başladı,

"Hayvandır bunların tümü, hayvan! Hayvanoğlu hayvan!"

"Arkadiy, sonunda gelebildiğine çok sevindim. Alphonsina, evden dışarı adım atayım deme! Gidelim."

Kapıda tek atlı paytonu bekliyordu. Bindik. Yol boyunca bile bu iki gence duyduğu öfkeyi üzerinden atıp kendine gelemedi. Ortada önemli bir durumun varlığına, bir de, bu gençlerin Lambert'e çok saygısız davranmalarına, onunsa onlardan neredeyse korktuğuna şaşıyordum. Çocukluktan beri içimde yer etmiş duygunun etkisi altında, herkesin Lambert'ten korkmak zorunda olduğunu sanıyordum. Öyle ki, bağımsız durumuma karşın, o anda belki ben bile korkuyordum ondan. Lambert hâlâ yatışmamıştı.

"Bunların topunun hayvan oğlu hayvan olduğunu söyledim sana. İnanır mısın: O uzun boylu, iğrenç yarauk üç gün önce kibar bir toplulukta rezil etti beni. Gelip karşıma dikildi, "Ohé Lambert!" diye bağırırmaya başladı. Kibar insanların arasında yaptı bunu! Herkes güldü. Bunu, kendisine para vermem için yapığını biliyorlardı. Düşün... Verdim. Ah, ne alçak insanlardır bunlar! İnanır mısın, muhafız alayında asteğmendi, ordudan attılar onu. Öğrenim görmüş bir insan olduğuna inanabilir misin: Oldukça iyi bir pansiyonda tamamladı öğrenimini. İnanmak güç, değil mi! Kafası da boş değildir hani, istese... Eh, şeytan görsün yüzünü! Herkül gibi güçlüdür de... İşte yaradığı olur ama, pek seyrek. Farkına varmışsındır. Ellerini yıkamaz. Tanınmış yaşlı bir bayan için vicdan azabı çeken, canına kıymak isteyen bir genç olarak tanıştırdım onu. Oysa o ne yaptı biliyor musunuz? Kadının önünde çöküp ıslık çalmaya başladı. Öteki, güzel olanı, bir generalin oğlu. Ailesi utanıyor ondan. Mahkemede ceza yemekten kurtardım onu. İyiliğime nasıl karşılık verdiğini gördün. İnsan değil bunlar. Tekmeyi yapıştıracağım kışlarına, yapıştıracağım!"

"Benim adımlı biliyorlardı: Sen mi benden söz ettin onlara?"

“Öyle bir aptallık ettim işte. Rica ederim yemekte sakın otur, tut kendini... Korkunç bir sahtekâr daha gelecek oraya. Öyle sahtekâr, öyle kurnaz ki... zaten herkes sahtekârdır orada. Koca kentte dürüst tek insan bulamazsın! Ama işlerimizi bitirelim, o zaman... Ne yemekleri seversin? Olsun varsın, yemek seçsen de önemi yok, oranın iyi yemekleri vardır. Parayı ben vereceğim, sen karışma. Üstünün başının temiz, güzel olması da iyi. İstedğin kadar para verebilirim sana. Ne zaman istersen gel al. Düşün, burada yedirdim içirdim onları. Her gün kulebyaka¹ diyor, başka şey demiyorlardı.

O sözünü ettiğim saat var ya, sattıkları ikinci saattir. Küçük olanı Trişatov'du. Gördün, Alfonsina yüzüne bakmaktan iğreniyor, yanına yaklaşmasına bile izin vermiyor. Bir gün lokantada subaylarla yemek yiyorduk, birden ‘çulluk istiyorum ben,’ diye tutturdu. İsmarladım çulluğu! Ama bunun öcünü alacağım ondan...”

“Anımsıyor musun Lambert, seninle Moskova’da bir meyhaneye gitmiştik, çatalı kalçama batırmıştın. O gün yanılmıyorsam beş yüz ruble vardı cebinde?”

“Evet, anımsıyorum! Eh, boş ver şimdi... Seni severim... Buna inan... Kimse sevmiyor seni. Ama ben seviyorum. Yalnız ben seviyorum, unutma bunu... Oraya gelecek olan çopur yüzlü var ya, dünyanın en hinoğluhin sahtekârdır. Seninle konuşmak isterse hiç karşılık verme. Birşeyler sorar, ısrarla yanıt isterse saçma sapan cevaplar ver, ya da sus...” Lambert heyecanından, yolda hiçbir şey sormadı bana. Benden böylesine emin olması, dahası kendisine inanmayabileceğimi aklının ucundan geçirmemesi canımı sıkımaya başlamıştı. Gururuma dokunmaya başlamıştı... Aptalca bir düşünceye saplandığını, bana eskisi gibi emirler vermeye kalkışabileceğini geçiriyordum içimden. Lokantaya girerken, ‘üstelik son derece de görgüsüz,’ diye düşünüyordum.

Deniz Caddesindeki bu lokantaya daha önce de, can sıkıcı düşüşüm, kötü yaşantım sırasında birçok kez gelmiştim. Bu odaların eski müşterisini tanıyıp yüzüne bakan bu garsonların bakışı da kendimi birden arasında bulduğum, Lambert’in bu esrarlı grubunun üzerimde bıraktığı izlenim de ağır gelmişti bana. Bu gruptan artık bir daha istesem de kopamayacağım, daha önemlisi, bile

1 İçine et ya da balık konan bir çeşit börek.

bile birtakım iğrenç işler çevirmeye sürüklendiğim, bunun sonunun kesinlikle kötü olacağı önsezisi ok gibi saplanmıştı yüreğime. Kalkıp gitmemek için kendimi güç tuttuğum bir an oldu ama, çabuk geçti. Kaldım.

Lambert'in çok korktuğu "Çopur" bizi bekliyordu. Dış görünüşleri çocukluğumdan beri sinirlerimi ayağa kaldıran aptal-ışadama görünüşlü biriydi. Kırk beş yaşlarında, orta boyluydu. Saçlarına ak düşmüş, yüzü, insanın içini gıcıklayacak biçimde kazınır-casına uraş edilmişti. Olağanüstü yassı, çirkin yüzünün iki yanında iki köfteyi andıran, altları özenle alınmış iki kır favori vardı. Sıkıcı, ağırbaşlı, suskun, dahası beş para etmez arkadaşlarının tümü gibi, nedense o da pek kibirliydi. Dikkatle süzüyordu beni. Ama bir sözcük söylediği yoktu. Lambert de öylesine aptaldı ki, ikimizi bir masaya oturturken bizi tanıştırmayı bile gerekli görmemişti. Adam beni de Lambert'in şantajcı arkadaşlarından biri sanabilirdi. Yemek süresince öteki gençlerle de (onlar da aşağı yukarı bizimle aynı zamanda gelmişlerdi) hiç konuşmamıştı. Ama onları az da olsa tanıdığı belliydi. Yalnızca Lambert'le birşeyler konuşuyordu, o da fısıltıyla. Zaten çoğunlukla Lambert konuşuyor, Çopur ise arada bir, canının sıkıldığını belli eden sözcüklerle konuşmasını kesiyordu. Pek yüksekte satıyordu kendisini. Acıma duygusu yoktu sanki. Alaycıydı. Lambert ise tersine, heyecanlıydı. Onu bir işi yapmaya razı etmeye çalıştığı belliydi. Bir ara kırmızı şarap şişesine uzandım. Çopur hemen heres¹ şişesini kaptı, o zamana dek benimle hiç konuşmamış olmasına karşın, şişeyi bana uzatırken,

"Bir kez de bunu deneyin," dedi.

Bu adamın benimle ilgili her şeyi (geçmişimi, adımları, belki Lambert'in benim için kurduğu planları, niyetlerini bile) bildiğini bir anda anlamıştım. Onun beni Lambert'in yanında bir hizmetçi sanabileceği düşüncesi gene attırmıştı tepemi. Onun benimle konuşmaya başladığını gören Lambert'in yüzünde aptalca bir huzursuzluk belirdi. Çopur'un gözünden kaçmadı bu, gülümsedi. "Grupta sözü en az geçenin Lambert olduğu belli," diye geçirdim içimden. O anda öyle nefret ediyordum ki ondan! Böylelikle, yemek süresince aynı masada oturmamıza karşın, iki gruba ayrılmıştık: Pencere dibinde karşı karşıya oturan Lambert'le Çopur bir grup; yanımda oturan

1 Sert bir şarap çeşidi.

yağlı Andreyev ve karşımda oturan Trişatov'la ben ayrı bir gruptuk. Lambert yemeğin bir an önce bitmesi için acele ediyor, çabuk servis yapması için garsonu habire sıkıştırıyordu. Şampanya verdiklerinde Çopur'la konuşmasına ara verip kadehini bana uzattı.

"Senin sağlığını içelim!" dedi.

Güzel yüzlü Trişatov da masanın öteki ucundan kaldırdı kadehini:

"Sizinle kadeh tokuşturmama izin verecek misiniz?"

Şampanya gelene dek sessiz, dalgındı. *Dadais* ise hiç konuşmuyor, sessiz sessiz tokuşturıyordu.

"Seve seve!" diye karşılık verdim.

Kadehlerimizi tokuşturup, içtik.

Birden *Dadais* bana döndü:

"Ben sizin sağlığınıza içmeyeceğim," dedi. "Ölmenizi istediğimden değil kuşkusuz, bu akşam burada daha çok içmeyesiniz diye." Yüzü asık, tane tane konuşuyordu. "Üç kadeh yeter size."

Yumruğunu masanın üzerine kaldırıp sürdürdü konuşmasını:

"Görüyorum, kirli, yıkanmamış yumruğuma bakıyorsunuz, değil mi? Onu Lambert'in emrine (önemli işlerinde başkalarının kafasını parçalamak üzere) böyle pis vereceğim."

Sonra yumruğunu masaya öyle bir indirdi ki, tüm tabaklar, kadehler şangırdadılar. Bulduğumuz salonda bizden başka dört masada daha yemek yiyorlardı. Hepsi subay, kibar görünümlü insanlardı. Saygın bir lokantadır orası. Bir anda herkes konuşmasını kesip bizim masanın bulunduğu köşeye baktı. Dikkatleri daha önce çektiğimiz anlaşılıyordu. Lambert istakoz gibi kızarmıştı.

"Of, gene başlıyor," dedi.

Sonra, Andreyev'e dönüp azgın bir öfkeyle ekledi:

"Sanırım biraz kibar davranmanızı rica etmiştim, Nikolay Semyonoviç."

Beriki, durgun bir bakışla uzun uzun süzdü onu.

"Yeni dostum Dolgorowky'in bugün burada çok şarap içmesini istemiyorum," dedi.

Lambert daha da kızardı. Çopur bir şey söylemeden, keyifli keyifli dinliyordu. Andreyev'in çıkışı nedense çok hoşuna gitmişti. Yalnız ben niçin şarap içmememin gerektiğini anlayamamıştım.

Lambert dişlerini gıcırdattı:

“Para koparmak için yapıyor bunu!” dedi. “Yedi ruble daha vereceğim size, duyuyor musunuz. Yemekten sonra... Yeter ki bırakın, rezil olmadan bir yemek yiyelim şurada.”

Dadais, bir zafer narası attı:

“He-hey!”

Bu iyice dört köşe etmişti Çopur'u. Hain hain kıkırdamaya başlamıştı.

Trişatov telaşlı, üzgün,

“Bana bak,” dedi, “artık fazla ileri gittin!”

Besbelli yatıştırmak istiyordu onu. Andreyev kesti sesini. Ama kısa bir süre için. İstedığı başkaydı onun. Beş adım ötemizde bir masada iki kişi yemek yiyorlar, aralarında heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı. İkisi de orta yaşlı, iyi giyimliydi. Biri uzun boylu, şişman; öteki şişman, ama kısa boyluydu. Lehçe, o günlerde Paris'ten gelen haberlerden konuşuyorlardı. *Dadais* bir süredir dikkatli dikkatli onlara bakıyor, konuştuklarına kulak kabartıyordu. Besbelli kısa boylu Leh gülünç gelmişti ona. Karacığı bozuk herkes gibi, o da ortada bir şey yokken birden nefret etmişti bu adamdan. Konuşma arasında kısa boylu Leh'in birden milletvekili Madyé de Monjo'nun adını ettiği duyuldu. Ama çoğu Lehler gibi o da bunu Lehçe, yani son hece üzerine basacağına, sondan bir önceki hecelerin üzerine basarak söylemiş, Madyé de Monjo diyeceğine, Madyé de Monjo demişti. *Dadais* de böyle bir fırsat kolluyordu zaten. Birden Lehlere dönüp, mağrur bir tavırla doğruldu yerinden, soru soruyor bir tonda, yüksek sesle, tane tane konuşarak,

“Madyé de-Monjo mu?” dedi.

Lehler öfkeyle ona döndüler. Uzun boylu, şişman Leh tehdit eder bir tavırla,

“Ne istiyorsunuz?” diye bağırdı.

Dadais bir an bekledi, Lambert'in kapısında üzerime yürürken “Dolgorowky mi?” diye bağırdığı o aptalca tavrıyla, bütün salonun duyabileceği yüksek bir sesle, yineledi sorusunu:

“Madje de-Monjo mu?”

Lehler yerlerinden fırladılar, Lambert de masadan fırlayıp Andreyev'i tutacak olmuştu. Sonra vazgeçip Lehlere koştu. Alçak sesle onlardan özür dilemeye başladı.

Kısa boylu Leh, öfkeden yüzü gibi kıpkırmızı, alay dolu bir tavırla,

“Soytandır bunların tümü bayım,” dedi, “tümü soytandır! Pek yakın bir gelecekte böyle yerlere sokmayacaklar onları!”

Salonda da kıpırdanmalar oldu. Homurdanmalar duyuldu. Ama daha çok gülüşmelerin olduğu kaçmıyordu gözden...

Öfkeden kendini kaybeden Lambert, Andreyev'i salondan zorla çıkarmaya çalışırken...

“Çıkın... lütfen dışarı çıkın... gidiyoruz!” diye söyleniyordu.

Beriki, Lambert'in gözlerinin içine dik dik bakıp, para vereceğini anlayınca, birlikte dışarı çıkmaya razı oldu. Sanırım o güne dek Lambert'ten bu denli alçakça bir yolla para koparmamıştı. Trişatov da arkalarından koşmak istedi, ama bana bakıp, oturduğu yerde kaldı.

İnce parmaklarıyla yüzünü kapadı.

“Ah, ne kepazelik!” dedi.

Çopur, artık iyice öfkelenmiş, kızmıştı.

“Çok ayıp,” dedi.

Bu arada Lambert, salona yüzü bembeyaz, döndü. Ellerini kollarını heyecanlı sallayarak Çopur'un kulağına birşeyler fısıldamaya başladı: Öteki, onu dinlerken bir yandan da garsona kahve getirmesini söyledi. Yüzünü buruşturmuş dinliyordu Lambert'i. Bir an önce gitmek istediği belliydi. Öte yandan olay pek basit, çocukçaydı. Trişatov kahve fincanını alıp yerinden kalktı, gelip yanıma oturdu.

“Onu çok severim,” dedi.

Uzun süredir aramızda hep aynı konuyu konuşuyormuşuz gibi garip bir içtenlikle söylemişti bunu.

“Andreyev'in ne mutsuz bir insan olduğunu bilemezsiniz,” diye sürdürdü konuşmasını. “Kız kardeşinin drahomasını içki masalarında tüketti. Görevdeyken bir yılda ailesinin tüm varını yongunu gene içkili eğlencelerde yedi. Şimdi de vicdan azabı çekiyor. Gözümünden kaçmıyor. Yıkanmamasına gelince, kendine küskünlüğünden, yaptıklarına pişmanlığındandır bu. Hem kafasının içinde çok acayip düşünceler vardır: Durup dururken alçaklığın da dürüstlüğün de aynı şey olduğunu, aralarında fark bulunmadığını söyler. “Kişinin ne iyi ne de kötü davranmaya özenmesi gerekir! Hem iyi, hem kötü davranabilir. Ama en iyisi, bir ay aynı giysiyle yaup kalkmak, içmek, yemek, uyumaktır.” Ama inanın içinde bir kötülük olduğu için söylemez öyle. Bu olayı Lambert'ten temelli ayrılmak istediği için çıkardı bile diyebilirim. Daha dün

söyledi bana. İnanır mısınız, kimi zaman gece ya da gün ortasında oturup ağlamaya başlıyor. Öyle bir ağlıyor ki... Bir insanın onun gibi ağladığını görmemişsinizdir. Hüngür hüngür, bağıra bağıra ağlıyor. Bu daha çok sızlatıyor insanın içini... Ne şaşırıcı bir durum, böylesine güçlü, iriyarı bir insan bağıra bağıra ağlamaya başlıyor... Ne dokunaklı bir durum, değil mi? Kurtarmak istiyorum onu: Ama görüyorsunuz, ben de iğrenç, yolunu yitirmiş bir çocuğum. İnanmıyorsunuz bana! Bir gün size gelirim, yanınıza alır mısınız beni Dolgorukiy?"

"Oh, geliniz, sevdim sizi."

"Niçin? Ama gene de teşekkür ederim. Beni dinleyin, bir kadeh daha için. Ama ne diyorum ben? İçmeyin, daha iyi." -Anlamli anlamli göz kırptı bana.- "Daha içmemenizi söylerken haklıydı. Doğru söylüyordu. Ama ben içeceğim. Bana göre hava hoş. İnanır mısınız, hiçbir şeyde kendimi tutamıyorum, frenleyemiyorum. Örneğin, artık lokantada yemek yemememin gerektiğini söyleyin, bir lokantaya gidip yemek yiyebilmek için elimden gelen her şeyi yaparım... Ah, inanın, dürüst olmayı içtenlikle istiyoruz ama, hep erteliyoruz bunu.

Ah, o yıllar,

Geçiyor en güzel yıllarımız.

Çok korkuyorum, kendini asacak diye çok korkuyorum. Kimseye bir şey söylemeden gider tavana asar kendisini. Öyle bir insandır. Bu devirde kendini asan asana! Kim bilir, belki bizim gibi çok insan var. Örneğin ben, elimde bol para olmadan yaşayamam. Gerekli olandan fazlasıdır benim istediğim para. Beni dinleyin, müzik sever misiniz? Ben çok severim. Evinize geldiğimde isterseniz birşeyler çalarım size. Çok güzel piyano çalarım. Uzun süre ders aldım. Ciddi olarak çalışıyordum. Bir opera yazacak olsam, inanır mısınız, Faust'tan esinlenerek yazardım. Bu temayı çok seviyorum. Kafamın içinde hep katedralde bir ayın canlandırıyorum. Gotik bir katedral, herkes toplanmış, korolar, orgun sesi. Grethen giriyor içeri... biliyor musunuz, on beşinci yüzyıl daha bir iyi canlansın diye korolar eski bir dinsel şarkı söylüyorlar. Grethen üzgündür. Önce durgun, ama müthiş, kişinin içini sızlatan bir arya söylüyor. Korolar hüznü, keskin, umursamaz şarkılarıyla koca salonu çınlatıyorlar...

Dies irae, dies illa!

Ansızın iblisin sesi, şarkısı duyulur. Kendi görünmez, yalnızca şarkısı dinsel şarkılarla birlikte gelir kulaklara. Karşır onlara. Ama değişik bir şarkıdır bu... nasıl yapmalı bunu? Uzun, yorulmak bilmez bir şarkıdır. Tenor, kesinlikle tenor bir ses olmalı bu. Sessiz, okşayıcı başlıyor: "Anımsıyor musun, Grethen, küçücük bir kız çocuğuydun, annenle bu katedrale gelmiştin, eski kutsal kitabın üzerine kapanıp kendi kendine dualar mırıldanmıştın?" Ama şarkı giderek güçlenmekte, coşmakta, hızlanmaktadır. Notalar yükselir: Gözyaşı, dinmeyen, çaresiz bir hüznün, sonra bir umutsuzluk. "Suçun bağışlanmayacak burada!" Grethen dua etmek istiyor. Bağrından yalnızca çığlıklar kopuyor -insan hıçkırma hıçkırma ağlarken bağrında ne biçim bir çırpınma olur, bilirsiniz- ama iblisin şarkısı hâlâ susmuyor, ok gibi giderek ruhlarnın daha derinlerine işliyor, giderek yükseliyor.. birden bir çığlıkla kesiliyor: "Her şey bitti artık, lanetlisin!" Grethen düşercesine yere diz çöküyor, ellerini önünde kavuşturup sıkıyor. Tam anlamıyla ortaçağa özgü kısa, yan arya, ama yapmacıksız, içten, süssüz, bir duadır bu. Topu topu dört dize. Evet dört dize. Stradtella'nın böyle birkaç notası vardır. Son nota ile birlikte Grethen düşer bayılır! Kargaşa... Kaldırırlar onu. Tam götürürlerken koronun gök gürültüsünü andıran sesi yükselir. Sesten bir balyoz gibi iner yüreklere. Esin dolu, görkemli, ezici bir koro. Bizim Dori-ne-si-ma-çin gibi bir şey. Her şey, herkes kökten, ta kökten sarsılır, sonra bütün sesler heyecan veren, neşeli, delişmen bir ses kalabalığına katılır: *Hossanna!* Evrenin tüm çığlıkları oradadır sanki... Grethen'i götürürler. İşte tam burada perde iner! Hayır, hayır, biliyor musunuz, elimden gelse birşeyler yapardım! Ama ne yazık ki hiçbir şey gelmiyor elimden, yalnızca hayal kuruyorum, hayal kurabiliyorum. Tüm yaşantım bir hayale dönüştü. Gece bile hayal kuruyorum. Ah, Dolgorukiy, Dickens'in *Antikacı Dükkanı*'ni okudunuz mu?"

"Okudum, niçin sordunuz?"

"Anımsıyor musunuz? ... Durun. Bir kadeh daha içeceğim. Anımsıyor musunuz, sonunda bir bölüm vardır. Deli ihtiyarla on üç yaşında güzel kız torunu akıl almaz yoksulluklar çektikten, kent kent dolaştıktan sonra İngiltere'nin kuzey ucunda bir yerde

gotik bir ortaçağ katedralinin yakınlarında bir yere sığınmışlardır. Kız katedralde bir görev almıştır. Katedrali ziyaretçilere gezdirir... Bir akşam üzeri güneş batmak üzeredir. Kız katedralin merdivenlerinde ayakta durmaktadır. Batmak üzere olan güneşin kızıl ışıkları vurur ona. Bir bilmece karşısındaymış gibi, çocuk ruhu şaşkın, durgun, dalgın, batmakta olan güneşe bakmaktadır. İkisi de birer bilmedir aslında: Güneş Tanrı'nın, katedral ise kişioglunun... haklı değil miyim? Ah, anlatamıyorum, ama bir şey söyleyeyim mi, Tanrı, çocukların kafalarında biçimlenen bu ilk düşünceleri sever... Kız çocuğunun yanında, basamaklarda oldukça yaşlı olan deli dedesi oturmakta, gözlerini ayırmadan ona bakmaktadır.. Biliyor musunuz, Dickens'in bu anlattığında öyle bir olağanüstülük yoktur, ama bu sahne hiç aklından çıkmaz insanın. Unutamaz onu. Bütün Avrupa'nın içinde yer etti -neden acaba? Güzellik budur işte! Masumluk dediğiniz budur! Eh, bunun ne olduğunu bilmiyorum, ama gene de güzel. Lisede hep roman okurdum. Biliyor musunuz, köyde benden bir yaş büyük bir ablam vardır.. Ah, her şey satıldı oysa, köy möy yok artık! Bahçemizin ulu ıhlamur ağaçlarının dalları altında kalan taraçamızda oturmuş, birlikte Antikacı Dükkanını okuyorduk. Güneş batmak üzereydi. Birden kestik okumayı. Bizim de o küçük kız gibi iyi olacağımızı söyledik birbirimize. O zamanlar üniversiteye girmeye hazırlanıyordum... Ah, Dolgorukiy, biliyor musunuz, herkesin kendine göre anıları vardır!..”

Güzel, küçük başını omzuma dayayıp ağlamaya başladı. Çok acımıştı ona. Evet, çok şarap içmişti ama, öyle içten, öyle kardeşçe, öyle duygulanarak anlatıyordu ki.. Tam o anda, önünde oturduğumuz pencerenin dibinde sokakta bir bağışma oldu. Biri cama hızlı hızlı vurdu (bu lokantanın geniş pencereleri, sokaktan insanın boyu erecek kadar alçaktır). Dışarı atılan Andreyev'di bu.

Yabani bağırması işitiliyordu:

"Ohé Lambert! Ou est Lambert? As-tu vu Lambert?"

Yanımdaki arkadaşı yerinden fırladı,

"Ah hâlâ burada demek!" diye haykırdı. "Gitmedi mi hâlâ?"

Lambert dişlerini sıkarak, garsona,

"Hesap!" dedi.

Para çıkarıp saymaya başladığında öfkeden elleri titriyordu. Ama Çopur kendi parasını onun ödemesine izin vermedi.

“Nedenmiş? Ben çağırırım sizi, siz de kabul ettiniz, öyle değil mi?”

“Hayır, izin verin.”

Cüzdanını çıkardı, kendi payına düşen parayı sayıp garsona verdi.

“Beni utandırıyorsunuz Semyor Sidoroviç!”

“Böyle olsun istiyorum,” dedi Semyor Sidoroviç.

Şapkasını alıp, hiç kimseyle vedalaşmadan çıktı.

Lambert parayı garsonun önüne atıp aceleyle koştu peşinden. Beni bile orada unutmuştu. Trişatov’la ben en arkadan çıktık. Andreyev lokantann önünde dikilmiş, Trişatov’u bekliyordu.

Lambert tutamadı kendini,

“Alçak!” dedi.

“Ama, ama!” diye kükredi Andreyev.

Kolunu hızla savurarak Lambert’in başındaki şapkayı yere düşürdü. Şapka kaldırımında yuvarlandı.

Lambert yüz kızartıcı bir biçimde eğilip yerden aldı şapkasını.

Andreyev, biraz önce Lambert’in elinden kapıldığı kağıt parayı Trişatov’a gösterdi.

“Ving cinq roubles!”¹

“Yeter,” diye bağırdı Trişatov. “Neden, hep patırdı çıkarıyorsun... Hem niçin yirmi beş ruble aldın ondan? Yedi ruble alman gerekirdi.”

“Niçin mi aldım? Finli kadınlarla yemek yiyeceğimizi söylemişti, oysa kadınların yerine çıka çıka Çopur çıktı! Üstelik, doyaya yiyemedim. Soguktan da dondum. Bunlar on sekiz ruble eder. Yedi ruble de almamız gerekiyordu, eder sana yirmi beş ruble.”

Lambert,

“İkiniz de cehennemin dibine defolun!” diye bağırdı. “İkinizi de kovuyorum. Hakkınızdan gelirdim sizin ya...”

Andreyev de yükseltti sesini:

“Lambert, kovuyorum sizi, cehennemin dibine defolun!”

Kocaman adımlarıyla yanımızdan uzaklaşırken,

“Adieu, mon prince,” diye seslendi, “daha şarap içmeyin! Petya, marş! Ohé Lambert! Ou est Lambert? As-tu vu Lambert?”²

1 Yirmi beş ruble!

2 Hoşça kal prens. Oh Lambert. Nerede Lambert? Gördün mü Lambert’i?

Trişatov arkadaşına yetişmek için acele ediyordu.

“Geleceğim size,” diye fısıldadı, bana “olur değil mi?”

Lambert’le baş başa kalmıştık.

Güçlkle soluyabiliyordu. Sersemlemiş gibi göğüs geçirerek,
“Hadi... gidelim!” dedi.

Bu çağrıya hiç bekletmeden karşılık verdim:

“Nereye gidecekmışiz? Seninle hiçbir yere gitmem!”

Lambert birden kendine gelmiş gibi irkildi.

“Nasıl, gelmez misin? Oysa ben deminden beri baş başa kalmamızı bekliyordum!”

“Nereye gideceğiz?”

Doğrusunu söyleyeyim, üç bardak kırmızı şaraptan, iki bardak heresden sonra kafamın içinde hafiften bir çınlama başlamıştı.

“Buraya, işte buraya, görüyor musun!” dedi Lambert.

“Taze istiridyeye yazıyor orada. Çok iğrenç kokuyor...”

“Karnın tok olduğu içindir. Gazino orası. İstiridyeye yemeyeceğiz, şampanya ısmarlayacağım sana.”

“Oh ne âla! Sarhoş etmek istiyorsun beni.”

“Onlar söyledi bunu sana. Seninle eğlendiler. Demek o alçaklara inanıyorsun!”

“Hayır, Trişatov alçak değildir. Biraz ihtiyatlı olmam gerektiği inancındayım, hepsi bu!”

“Ne o, senin de bir kişiliğin var mıydı?”

“Evet, benim de bir kişiliğim var. Hem sende olduğundan da güçlü. Çünkü sen ilk karşına çıkan insanın uşağı oluyorsun. Bizi rezil ettin. Bir uşak parçası gibi özür diledin Leh’lerden. Meyhanelerde çok sopa yemiş olmalısın, ne dersin?”

“Sen kim, oraya gitmek kim?” demek istiyor gibi küçümser bir sabırsızlıkla,

“Ama konuşmamız gerek, budala!” diye haykırdı. “Korkuyor musun yoksa? Dostum musun, değil misin?”

“Dostun mostun değilim ben senin! Bir sahtekârsın sen! Hadi yürü, gidiyoruz. Senden korkmadığımı göstermek için geliyorum. Bilesin bunu. Ah, ne pis kokuyor, peynir kokusu bu! Ne iğrenç!”

İzminizle kafamın içinde hafiften bir çınlamanın olduğunu yineleyeceğim. Bu çınlama olmasaydı başka türlü konuşur, davranırdım. Bu gazinonun arka odasında isteyenlere gerçekten istiridye veriyorlardı. Kirli, iğrenç örtülü bir masaya oturduk. Lambert garsona şampanya getirmesini söyledi. Önüme alun rengi buz gibi içki dolu büyük bir bardak geldi. Ayarucu, baştan çıkarıcı bardak gözümün içine bakmaya başladı. Ama benim canım sıkılıyordu.

“Biliyor musun Lambert, canımı en çok ne sıkıyor?” dedim. “Tuşar’ın evinde olduğu gibi burada da bana hükmedebileceğini sanman. Oysa burada kendin herkesin uşağı durumundasın.”

“Budala! Eh, hadi sağlığınıza!”

“Karanlık niyetlerini gizlemeye bile değer görmüyorsun beni. Hiç değilse sarhoş olmamı istediğini gizlesen.”

“Saçmalıyorsun! Sarhoşsun, ne söylediğini bilmiyorsun. Daha çok içmeliyiz ki iyice neşelenelim. Al bardağını, hadi alsana!”

“Ne almasından söz ediyorsun? Çekip gideceğim şimdi, her şey de bitecek.”

Gerçekten kalkmıştım. Lambert birden köpürdü:

“Bunu Trişatov mu fısıldadı kulağına: Orada fısıldaştığınızı gördüm... Öyleyse çok avanaksın. Alfonsina öyle tiksiniyor ki ondan. Biraz yaklaşmak istese, midesi kalkıyor... Pek mendeburdur. Onun nasıl bir insan olduğunu sen bana sor.”

“Bunu daha önce de söyledin. Bir Alfonsina’n var, her şeyi onunla ölçüyorsun. Çok dar görüşlüsün.”

Anlamamıştı,

“Dar görüşlü mü?” dedi. O ikisi Çopur’a yamandılar şimdi. İşte böyle! Bunun için kovdum onları. Onur yoktur onlarda. O gördüğün Çopur var ya, canı ruhlunun biridir. Onları da o bozuyor. Oysa ben dürüst, iyi olmalarını istiyordum.”

Farkına varmadan oturdum, gene farkına varmadan bardağı aldım, bir yudum içtim.

“Seninle karşılaştıramayacak kadar bilgiliyim,” dedim.

Oturduğum için fazlasıyla sevinmişti. Hemen şarap koydu bardağıma.

Onu kızdırmayı sürdürüyordum (o anda ondan daha da iğrençtim kuşkusuz):

“Yoksa korkuyor musun onlardan? Andreyev bir vuruşta şapkanı yere düşürdü, buna karşılık yirmi beş ruble verdin ona.”

“Verdim ama ödeyecek onu. Başkaldırıyorlar ama, akıllarını başlarına getireceğim...”

“Çopur’dan çok korkuyorsun. Bir şey söyleyeyim mi, sanırım, şimdi yalnızca ben kaldım senin yanında. Tüm umudun bende artık, ne dersin?”

“Evet Arkadiy’ciğim, haklısın: Tek dostum sen kaldın. Çok iyi söyledin bunu!”

Omzuma vurdu.

Böylesine anlayışsız bir insana ne yapabiliirdiniz? Öylesine küt kafalıydı ki, alay ederek söylediğim sözleri ciddiye almış, onu övüyorum sanmıştı.

Okşayıcı bir ifadeyle gözlerimin içine bakarak,

“İyi bir arkadaş olsan beni tüm dertlerimden kurtarabilirdin Arkadiy,” diye ekledi.

“Nasıl kurtarabilirim seni?”

“Nasıl olduğunu biliyorsun. Budalasın sen, ben olmazsam bir aptallık edersin. Oysa ben otuz bin ruble kazandırabilirim sana, paylaşırız... Bunu nasıl yapacağımızı da biliyorsun. Söyle bakalım, kimsin sen. Bir bak kendine: Hiçbir şeyin yok. Ne adın, ne soyadın var! Birden böyle büyük bir para çıkıyor karşına. Bu para senin olursa ne istersen yapabilirsin!”

Böyle bir giriş karşısında şaşırılmıştım. Kurnazlık edeceğini, beni kandırmaya çalışacağını bekliyordum. Oysa öylesine doğrudan, öylesine çocukça başlamıştı ki! Öğrenmek için, bir de... aşırı bir merakın etkisi altında, dinlemeye karar vermiştim.

Kararlı,

“Görüyorsun ya Lambert,” dedim, “anlamıyorsun beni, ama seni dinlemeyi kabul ediyorum, görgülü bir insanım çünkü.”

Bardağımı alıp bir yudum daha içtim. Lambert hemen doldurdu üstünü.

“Bak ne diyeceğim Arkadiy: Byoring gibi bir adam bana hakaret etse, hele saydığım, sevdiğim bir kadının yanında bana vurmaya kalkışsa, ne yapardım bilmem! Ama bu hakareti sen sineye çektin. Senin için üzülüyorum: Zavallı bir insansın.”

Yüzüm kıpkırmızı olmuştu.

“Byoring’in bana vurduğunu nasıl söyleyebiliyorsun!” diye haykırdım, “o bana değil, aslında ben ona vurdum.”

“Hayır o vurdu sana.”

“Yalan söylüyorsun, ayağını bile acıtım!”

“Ama o da eliyle vurdu sana. Bu yetmiyormuş gibi bir de, uşaklara seni götürmelerini emretti... Kadın arabada oturmuş, pencereden sana bakıyordu, gülüyordu. Babasız olduğunu, sana hakaret edilebileceğini biliyordu.”

“Anlayamıyorum, Lambert. Çocukça bir konuşma bu. Utanıyorum bu durumumuzdan. Beni kızdırmak için yapıyorsun bunu, ama öylesine kaba, öylesine açık açık ki... ancak on altı yaşında bir çocuğa yapılabilir bu...”

Öfkeden titriyordum, bağıra bağıra konuşuyordum. Bir yandan da farkına varmadan, habire şarap içiyordum. Gene bağırarak,

“Anna Andreyevna ile anlaştın!” diye ekledim.

“Anna Andreyevna yalancının, dolandıcının teki. Seni de, beni de, herkesi parmağında istediği gibi oynatıyor! Onun hakkından en iyi sen gelebileceğin için seni bekliyorum.”

“Kimdir o dediğin?”

“M, me Ahmakova. Her şeyi biliyorum. Sendeki bir mektuptan çok korktuğunu kendin söyledin bana...”

Bozulmuştum.

“Ne mektubu?..” diye homurdandım. “Yalan söylüyorsun... Gördün mü onu?”

“Gördüm. Pek güzel bir kadın. *Trés belle*,¹ ağzının tadını biliyorsun.”

“Gördüğünü biliyorum. Ama konuşmayı başaramadın onunla. Bunun için de onunla ilgili bir şey söylememelisin.”

“Daha küçüksün sen, oysa eğleniyor seninle o, alay ediyor, bunu bilesin! Moskova’da böyle bir soylu kadın vardı. Üf, burnu ne de yukarlardaydı! Ama her şeyi açığa vuracağımızı söyleyince yelkenleri suya indirivermişti. Ödü kopuyordu. Ne dersek yaptı. İki şeyi de elde ettik, hem parayı hem de... anlıyorsun ya ne demek istediğimi? Şimdi önceden olduğu gibi herkesin imrenerek baktığı bir yeri var sosyete de. Tüh, Allah belasını versin, ne yükseklerde uçuyor. Bir kupa arabası var ki, sorma gitsin. Ama sa-

1 Çok güzel.

manlıktaki halini bir görseydin! Bunların samanlıklardan korkmadıklarını bir bilseydin...”

Kendimi tutamadım,

“Bunu tahmin ediyorum,” diye mırıldandım.

“Tepelerinden tırnaklarının ucuna dek ahlaksızdır bunlar. Neler yapabileceklerini bilemezsin! Alfonsina bir süre böyle bir evde kaldı, öyle tiksiniyordu ki onlardan.”

Gene doğruladım onu:

“Bunu tahmin ediyordum.”

“Dövüyorlar seni, sense acıyorsun onlara...”

Birden aklım başıma gelmiş gibi, içimde bir ürperme oldu.

“Lambert,” diye haykırdım, “alçak, iğrenç herifin tekisin sen! Bütün bunları düşümde gördüm. Sen ayakta duruyordun, Anna Andreyevna ise... Ah, çok iğrenç bir insansın! Benim bu denli alçak olduğumu mu sanıyordun? Bunu bana böyle söyleyeceğini düşümde görmüştüm, biliyordum. Bütün bunlar, bana böyle açık açık, doğrudan söylediğin kadar basit degildirler.”

Lambert güldü. Başarı kazanacağından emin,

“Vay, kızdı!” dedi. “Te, te-te! Peki, Arkadiy’cik kardeş, bana gerekli olan her şeyi biliyorum artık. Zaten bunun için bekliyordum seni. Dinle bak, anlaşılıyor, seviyorsun onu, Byoring’den de oç almak istiyorsun. Seni burada beklerken hep bunu düşünüyordum. *Ceci posé, cea change la questilon.*¹ Böylesi daha iyi, çünkü o da seni seviyor. Bunun için hemen evlen onunla. Hiç zaman kaybetme. Böylesi daha iyi. Zaten başka çıkar yolun da yok. En doğrusu bu. Ama şunu unutma Arkadiy, her an yardım isteyebileceğin bir dostun var. Bu dostun benim... İşte bu dostun yardım edecek sana. Evlendirecek seni onunla. Dünyanın altını üstüne getirip yapacağım bu işi, Arkadiy’ciğim! Arkadaşının bu hizmeti için sonra otuz bin rublecik ödersin ona, ha? Yardım edeceğim sana, bundan... bundan kuşkun olmasın. Bu tür işlerin tüm inceliklerini bilirim ben. İyi bir drahoma verecekler sana. Zengin, mevki sahibi bir insan olacaksın!”

Başım dönüyordu, şaşırmıştım. Lambert ciddiydi. Yani ciddi değil de, açıkça gördüğüm kadıyla beni Katerina Nikolayevna ile evlendirebileceğine içtenlikle inanıyordu. Bunun yanında, be-

1 Bunu göz önünde bulundurursak sorun bütünüyle değişir.

ni bir çocuk gibi avlamaya çalıştığının da kuşkusuz farkındaydım. Ama onunla evlenme düşüncesi beni öylesine şaşkına çevirmişti, içime öylesine işlemişti ki, Lambert böyle akıl almaz bir şeye inanabildiği için ona şaşıyordum. Ne var ki, bir yandan da kendim, hemen buna inandırmaya koyulmuştum kendimi. Öte yandan, mantığım böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini söylüyordu. Bütün bu karşıtlıklar bir aradaydı içimde.

“Böyle bir şey gerçekten olabilir mi?” diye mırıldandım.

“Niçin olmasın? Belgeyi çıkarıp gösterirsin ona. Korkacak, babasının varlığını elden kaçırmamak için evlenecektir seninle.”

Lambert'in alçakça düşüncelerini sonuna dek dinlemeye karar vermiştim. Çünkü safça önüme seriyordu düşüncelerini. Bozulacağımı, kızacağımı öylesine aklına getirmiyordu ki... Ama, gene de zorla evlenmek istemeyeceğimi mırıldandım.

“Böyle bir şeyin zorla olmasını dünyada istemem. Bana bunu salık verecek kadar nasıl alçalabiliyorsun?”

“Amma da yaptın! Kendisi koşacak senin peşinden. Mektuptan korkan sen değilsin ki, o! Bunun için de seninle evlenmeyi o isteyecek.”

Birden anımsamış gibi ekledi:

“Seninle evlenmesinin bir nedeni de, seni sevdiğidir.”

“Yalan söylüyorsun. Alay ediyorsun benimle. Beni sevdiğini nereden çıkardın?”

“Yüzde yüz seviyor. Bunu kesin olarak biliyorum. Anna Andreyevna da aynı şeyi söyledi. Sana ciddi, yalan dolansız söylüyorum, Anna Andreyevna da öyle düşünüyor. Benim eve geldiğinde bir şey daha söyleyeceğim sana, o zaman sevdiğine sen de inanacaksın. Alfonsina Çarkôy'e gitti. O da orada bazı şeyler öğrendi...”

“Ne öğrenmiş olabilir?”

“Benim eve gel hele: Kendisi anlatır sana. Duyacaklarından çok hoşlanacaksın. Hem kimden aşağı kalır yerin var ki senin? Yakışıklısın, okumuşsun...”

Güç soluyarak,

“Evet,” dedim, “okumuşum.”

Yüreğim duracakmış gibi çarpıyordu. Kuşkusuz yalnızca şaraptan değildi bu.

“Yakışıklısın, giyimim de güzel.”

“Evet, giyimim de güzel.”

“İyi yüreklisin de...”

“Evet, iyi yürekliyim de.”

“Niçin istemeyecekmiş seninle evlenmeyi? Parasız pulsuz kalırsa Byoring almaz onu. Sen ise paradan puldan yoksun edebilirsin onu. Bundan korkacağı için kolaylıkla evlenebilirsin onunla. Böylelikle Byoring'den de ödünü almış olursun. O gece, seni donmaktan kurtardığım gece de, onun sana tutkun olduğunu söylemiştin zaten.”

“Gerçekten böyle bir şey söyledim mi? Böyle söylemiş olamazmam.”

“Evet, tamamdır böyle söyledin.”

“Sayıklıyordum, kendimde değildim. Belgeden de o gece söz etmiş olmalıydım sana?”

“Evet, elinde böyle bir mektubun bulunduğunu söyledin. Ben de, elinde böyle bir mektup varsa niçin yararlanmıyor ondan, hakkının uçup gitmesine göz yumuyor? diye düşünüyordum.”

“Bütün bunlar hayal!” diye homurdandım. “Böyle bir şeye inanacak kadar aptal değilim. Bir kere, yaş farkı var arada. Sonra, daha bir soyadım bile yok.”

“Ne olursa olsun, evlenecektir seninle! Böylesine büyük bir parayı kaçırmak söz konusuysa seninle evlenip bu parayı elde etmek en doğrusudur. Bana bırak sen bu işi. Üstelik seviyor seni. Yaşlı Prensin sana çok bağlı olduğunu biliyorsun. Onun kanadının altında sosyete de kendine nasıl bir yer sağlayabileceğini düşünabiliyor musun? Soyadının olmamasına gelince, bu devirde böyle şeylerin önemi yok artık. Parayı eline geçirdin mi günden güne zenginleşirsin, yükselirsin. On yıl sonra öyle bir milyoner olursun ki, bütün Rusya'nın altını üstüne getirirsin. O zaman soyadını ne yapacaksın... İstersen, Avusturya'da parayla baronluk unvanı alabilirsin istersen. Evlenir evlenmez avcunun içine alırsın onu. Onlara hak ettikleri gibi davranmalı. Kadın kısmı severse, erkeğin boyunduruğu altına girmek için sever. Kadınlar erkeğin kişilik sahibi olmasını isterler. Sen bu mektupla öyle bir korkutacaksın ki onu, o dakikadan sonra öyle kişilik sahibi olduğunu göstereceksin ki, “A, diyecek, daha çok genç olmasına karşın, kişilik sahibi bir erkek.”

Sersemlemiş gibi oturuyordum. Böylesine budalaca bir konuş-

maya girecek kadar hiçbir zaman küçülmemiştim. Ama burada bana haz veren gizli bir tutku dürtüyordu beni. Öte yandan, Lambert de, ondan utanılamayacak kadar aptal yaradılışlı, alçaktı.

Birden,

“Hayır Lambert,” dedim, “sen ne dersen de, saçma bir şey bu. Arkadaş olduğumuz için, utanacak bir şeyim olmadığı için konuştuğum seninle. Ama senin yerinde başka biri olsaydı, dünyayı bağışlasalar, bu denli düşürmezdim kendimi. İşin en önemli yanı da şu: Beni sevdiğinden böylesine nasıl emin olabiliyorsun? Para konusunda çok doğru söyledin. Ama görüyorsun ya Lambert, sosyeteyi hiç tanımıyorsun. Orada toplumsal düzey, soyluluk, nasıl söyleyeyim, ilişkilere dayanır. Şimdi benim yeteneklerimi, erişebileceğim yerleri bilmediği için, utanacaktır benimle evlenmekten. Ama senden gizlemeyeceğim Lambert, gerçekten de, umut verebilecek bir nokta var burada. Onu birisinin öfkesinden kurtardığım için minnet duygusu ile de evlenebilir benimle. Ondan, o adamdan korkuyor.”

Lambert, birden anımsamış gibi, olağanüstü bir merakla,

“Ah, baban için söylüyorsun bunu değil mi?” diye sordu. “Çok mu seviyor onu.”

“Oh, hayır!” diye haykırdım. “Çok korkunç, aynı zamanda budalası Lambert! Böyle bir şey olsaydı, babam onu sevseydi, ben evlenmek isteyebilir miydim onunla ? Ne de olsa baba oğuluz, ayıp kaçmaz mıydı? Annemi seviyor Versilov. Onu tutkuyla kucakladığını çok gördüm. Önceleri ben de onun Katerina Nikolayevna’yı sevdiğini sanıyordum, ama şimdi nefret ediyor ondan... Ondan öç almak istiyor. Katerina Nikolayevna çok korkuyor bundan. Niçin diye soracak olursan Lambert, bak söyleyeyim sana, iş öç almaya gelince korkunç olur Versilov. Delirir, gözü bir şey görmez. Katerina Nikolayevna, onun öç almak için her yola başvuracağını, olmayacak, yapılmayacak şeyleri yapacağını biliyor. Yüce ilkelerden doğma, eski zamanlara özgü bir düşmanlıktır bu. Günümüzde bu çeşit genel ilkelerin bir anlamı yoktur. Genel olmaktan çıkmış, kişiye özgü olmuşlardır artık. Ah Lambert, anlayamıyorsun: Aptalsın, gözlerin kör sanki! Ben de tutmuş, bu ilkelerden söz ediyorum sana. Oysa sözlerimden bir şey anlamadığın belli. Kafasızsın. Anımsıyor musun, hep döverdün beni? Şimdi senden güçlüyüm. Biliyor musun bunu?”

“Arkadiy’ciğim, benim eve gidelim! Bizde otururuz. Bir şişe daha içeriz. Alfonsina bize gitar çalar, şarkı söyler.”

“Hayır, gelmeyeceğim. Dinle Lambert, ülküsü olan bir insanım ben. Olmaz da, onunla evlenemezsem ülküme vereceğim kendimi. Oysa senin bir ülkün bile yok.”

“Peki, peki, hadi gidelim, evde anlatırsın.”

Ayağa kalktım.

“Gelmeyeceğim! İstemiyorum, gelmeyeceğim! Geleceğim sana ama... alçağın birisin. Vereceğim sana o otuz bin rubleyi, ama senden daha temiz, yükseğim... Beni kandırmaya çalıştığının farkındayım. Ama onu düşünmeyi bile yasak ediyorum sana: O herkesten, her şeyden yücedir. Senin planlarınsa öylesine alçak, öylesine iğrenç ki, şaşıyorum Lambert. Onunla evlenmek istemesine istiyorum, bu bambaşka bir şey. Ama para gerekli değil bana, paranın benim için bir değeri yok. Önüme diz çöküp tüm parasını kabul etmem için yalvarsa, gene almam... Ama evlenmek,... bambaşka bir şey evlenmek. Biliyor musun Lambert, bu avuç içine almak sözünü çok doğru söyledin. Sevmek, erkeğin içinde olabilecek (bir kadında ise hiçbir zaman bulunmayan) gerçekten iyi, soylu bir duygudur... tutkuyla sevmek, ama gene de zorba olmak... Çünkü, biliyor musun Lambert, kadın kısmı zorbalığı sever. Kadınları tanırırsın sen. Ama bundan başka her konuda insanı şaşırtacak derecede cahil, aptalsın. Biliyor musun Lambert, gördüğün kadar iğrenç de değilsin. Basitsin, safsin! Hoşlanıyorum senden. Ah Lambert, niçin böylesine madrabazsın? Böyle olmasaydın aramız ne iyi olurdu, ne mutlu olurduk! Biliyor musun, çok sevimli bir çocuk şu Trişatov.”

Bu birbirini tutmaz, kopuk sözlerimi sokakta geveliyordum. Bütün bunları, tüm heyecanıma, iyi olmaya, soyluluğu arayacağıma ettiğim tüm yeminlerime karşın böyle bir çirkefe ne denli kolaylıkla düştüğümü, düşebileceğimi okuyucum görsün, anlatsın diye en küçük ayrıntısına dek anlatıyorum! Size yemin ederim, şimdi artık bambaşka bir insan olduğuma, yaşam deneyimlerimle kendime bir kişilik edindiğime inanmasaydım, okuyucuma bunları dünyada itiraf edemezdim.

Gazinodan çıkmış, yürüyorduk. Lambert kolunu hafifçe belime dolamış, öyle tutuyordu beni. Birden başımı çevirip yüzüne baktım. Beni kucaklamış, arabaya götürürken, birbirini tutmaz

söylediklerimi hem kulaklarıyla, hem gözleriyle dinlerken, gözlerinde az kaldı donduğum o günkü sabit, insanın içine işleyen, müthiş dikkatli, ayık bakışındaki o anlatımın aynısı vardı. Sarhoş olmak üzere olan insanın, sarhoşluğun içine hepten gömülmeden önce, iyice ayıldığı birkaç saniye olur.

Kolunu ittim. Alaylı alaylı yüzüne bakarak kararlı,

“Hayır, senin evine gelmem!” dedim.

“Hadi yeter artık, çay koymasını söylerim Alfonsina’ya, yeter artık!”

Ondan kopup gidemeyeceğimden kuşkusu yoktu. Zavallı bir kurban gibi kolunu belime dolamış, sonsuz bir haz içinde götü-rüyordu beni. Kuşkusuz, onun için çok gerekiydim. Özellikle o akşam, böyle bir durumda! Bütün bunların niçin böyle olduğu sonra anlaşılacak.

“Gelmiyorum!” diye direttim, “arabacı!” diye seslendim.

Tam o anda yanımdan geçmekte olan kızak durdu, sürücüsü aşağı atladı. Hemen kızığa bindim.

Lambert kürkümün eteginden çekerek, dehşet içinde bağırı-yordu:

“Nereye gidiyorsun? Ne yapıyorsun, delirdin mi sen?”

“Peşimden geleyim deme!” diye bağırdım. “Bırak beni.”

Tam o anda kızak hareket etmiş, kürkümün eteği Lambert’in elinden kurtulmuştu.

Arkamdan öfkeli,

“Cehennem dibine kadar yolun var,” diye bağırdı, “Sonra kendin geleceksin!”

Kızığın içinde arkama dönüp,

“İstersem gelirim,” diye seslendim, “benim keyfime bağlı bu!”

* * *

Kuşkusuz, hemen yakınlarda başka bir kızak daha bulunmadığı için gelmedi peşimden. Bir dakika sonra gözden kaybolmuş-tum. Kızakla Sennaya’ya kadar gittim. Orada indim. Arabacıyı ücretini verip bıraktım. Yürümek istiyordu canım. Ne yorgunluk, ne de sarhoşluk hissediyordum. Yalnızca canlılık, dinçlik vardı üzerimde. Gücüm içimden taşıyordu sanki. Her çeşit iyi davranışa karşı olağanüstü bir yatkınlığım vardı. Kafamın içinde sayısız hoş düşünceler kaynaşıyordu.

Yüreğim uzun aralıklarla, güm güm vuruyordu. Her vuruşunu duyuyordum. Her şey o anda benim için öylesine hoş, öylesine hafifti ki, Sennaya Kışlasının önünden geçerken, nöbetçinin yanına gidip onu öpmeyi istemişti canım! Havalarda hafif kırılır gibi olmuş, buzlar çözülmeye başlamıştı. Alanın bazı yerlerinde kara toprak gözüküyor, kokusunu çevreye yayıyordu. Alandan da çok hoşlandım...

“Buradan Obuhovsky Bulvarına çıkacağım,” diye düşünüyordum, “sonra sola dönüp Semyonovskiye giderim. Şöyle bir dolaşırım. İyi gelecek bana bu. Her şey hoş zaten. Kürkümün tüm düğmeleri açık, rüzgârda savruluyor. Niçin kimse sırtımdan çıkıp almıyor onu acaba. Nerede hırsızlar? Sennaya’da çok hırsız olduğunu söylerler. Gelsinler hadi! Belki çıkarır, kendim veririm onlara kürkümü. Kürkü ne yapacağım! Kürk bir maldır. *La propriété, c’est le vol.*¹ Ama ne saçmalık! Her şey ne güzel! Buzların çözülmesi iyi oldu. Don da ne demek oluyormuş yani? Neye yarar sanki? Hiçbir şeye. Kişinin ipe sapa gelmez şeylerden söz etmesi ne hoştur. İlkeler üzerine ne söyledim Lambert’e? Genel ilkelerin olmadığını, yalnızca kişisellerinin olduğunu söyledim. Yalan, hem de kuyruklu yalan! Övünmek, bilgiçlik taslamak için bile bile uydurdum bunu, öyle söyledim. Yalan söylediğim için biraz utanıyorum. Ama önemi yok, geçer. Utanmayın, Arkadiy Markoviç. Çok hoşuma gidiyorsunuz genç dostum. Yazık ki, küçük bir çapkınsın... Ve... Ve... ah, evet... ah!”

Birden durdum, yüreğim gene hazla sızlamaya başlamıştı:

“Tanrım! Ne söyledi bana o adam? Onun beni sevdiğini söyledi. Ah, alçağın, dolandırıcının biridir Lambert denilen o adam! Söylediklerinin çoğu yalan. Evine yatıya gideyim diye uydurdu bu palavraları. Ama belki de öyle değildir. Anna Andreyevna’nın da aynı düşüncede olduğunu söyledi... Hoppala! Darya Onisimovna birşeyler öğrenip söylemiş olabilir ona: Her yere girip çıkıyor çünkü. Peki ama, niçin gitmedim evine? Her şeyi öğrenirdim orada! Bir planı var mı yok mu öğrenirdim. Ya düşüm. Yalan söylüyorsunuz Bay Lambert, her şey ayrıntılarıyla düşünülmüş durumda. Sandığınız, umduğunuz gibi olmayacak işler: Ama olur ki, olur da! Öyle ya, olabilir! Peki ama, gerçekten onunla evlendi-

1 Mülkiyet hırsızlıktır.

rebilir mi beni? Olur ki evlendirebilir, öyle ya, evlendirebilir belki! Saftır Lambert, inanıyor bunu yapabileceğine. Bütün işadamları gibi o da hem aptal, hem gözü pek. Bir araya gelen aptallıkla gözü peklik büyük bir güç olur. Ama gene de itiraf edin Arkadiy Makaroviç, korktunuz Lambert'ten! Hem dürüst insanları ne yapacak o? Ortada dürüst bir insanın bulunmadığını söylerken ne de ciddiydi! Kendin nesin ki? E.. peki, ben neyim yani? Alçaklara dürüst insan gerekli değil mi? Düzenbazlıkta dürüst insanlar, her yerde olduğundan daha çok gerekli değil midirler? Ha-ha-ha! O aşırı saflığınız yüzünden bunu bugüne dek yalnızca siz bilmiyordunuz, Arkadiy Makaroviç. Tanrım! Ya gerçekten doğruysa evlendirebileceği!”

Yolun ortasında durdum. Burada bir aptallığımı itiraf etmeliyim (böyle bir şey yok artık çünkü): Çoktandır evlenmeyi istiyordum. Aslında istemesine isteniyordum da... Böyle bir şey hiçbir zaman olmamıştı. (Bundan sonra da olmayacak, buna inanabilirsiniz, söz veriyorum size) Ama hanidir, birçok kez, evlensem ne iyi olurdu diye hayal kurmuştum. Daha doğrusu, her gece yatağa girdiğimde, uykuya dalıncaya dek hep evlenmeyi hayal ediyordum. Böyle şeyler düşünmeye başladığımda on altı yaşıma yeni girmiştim. Lisede Lavrovskiy adında benim yaşta sevimli, sessiz, güzel yüzlü, başka da bir özelliği olmayan bir arkadaşım vardı. Hemen hemen hiç konuşmazdım onunla. Bir gün nasılsa yan yana oturduk. Çok dalgın, düşünceliydi. Birden dönüp, “Ah, Dolgorukiy, dedi, şimdi evli olmak ister miydiniz? İnsan bu çağda evlenmesi de ne zaman evlensin? Tam zamanı ama, izin yok!” Bunu çok içten söylemişti. Birden bütün kalbimle hak vermiştim ona. Çünkü o günlerde ben de birtakım hayaller kuruyordum. Sonra birkaç gün peşpeşe birlikte oturduk, gizli gizli hep evlenmekten söz ettik. Başka bir şey konuşmuyorduk. Ama, nasıl olduğunu bilmiyorum, sonra ayrıldık. Konuşmayı bıraktık. İşte o günden sonra hep hayal kuruyordum. Kuşkusuz, bunu burada anlatmaya değmezdi ama, bazı şeylerin köklerinin nerelere uzadığını göstermek istedim...

“Burada ciddi bir çelişki var” sokakta yürürken düşünüyordum. “Ah, yaşlarımız arasındaki fark bir engel olmaz kuşkusuz, ama o soylu bir kadın, ben ise yalnızca Dolgorukiy'im! İlgrenç bir durum var ortada! Versilov annemle evlense, devlete yaptığı hiz-

metlere karşılık... beni evlat edinmesine izin verilmesi için gerekli yerlere başvuramaz mı acaba... Öyle ya, bir zamanlar köylülerle soyluların arasındaki anlaşmazlıklarda aracılık etmişti, devlete birtakım hizmetleri dokunmuştur... Ah, Allah kahretsin, ne iğrenç bir şey bu!"

Birden yüksek sesle böyle söylemiş, üçüncü kez durmuştum. Ama bu kez olduğum yerde çakılmıştım. Versilov'un beni evlat edinmesiyle soyadımın değişmesi gibi bir yüz karasını istediğimin bilincinden doğan acı alçalma duygusu, tüm çocukluğuma ettiğim ihanet, bütün bunlar tüm iç huzurumu bir anda yok etmişti. Tüm mutluluğum uçup gitmişti. Pancar gibi kızarmıştım. Hayır, diye düşünüyordum, hiç kimseye açmayacağım bunu. Aşık, aynı zamanda budala olduğum için böylesine alçaldım... Hayır, Lambert çok bakımdan haksız olsa da, devrimizde en önemli olanın insan, sonra da onun parası olduğunu söylerken haklıydı. Yani para değil de onun malı mülkü, zenginliği. Böyle bir sermayeyle ülküme aulırım. On yıl sonra tüm Rusya altüst olur. Herkesten her şeyden alırım öcümü. Katerina Nikolayevna'dan sıkılmaya, çekinmeye gelince, hiç de gerekmez. Bunda da haklı Lambert. Etekleri tutuşacaktır, istese de istemese de evlenecektir benimle.

"En basit, aşağılık bir tavırla razı olacak, evlenecektir benimle. 'Bilmiyorsun sen, bilmiyorsun bir samanlıkta olanları!' Lambert'in biraz önceki sözleri geliyordu aklıma. "Bu da böyle, diye doğruluyordum. Her şeyde haklı Lambert. Bu işte, Versilov'dan da, tüm ülkücülerden de bin kez haklı. Gerçekçidir. Kişiliğimin olduğunu bir gün göreceksin. "A, diyecek, sağlam bir kişiliği varmış!" Alçağın biridir Lambert. Bütün amacı benden otuz bin ruble koparmak. Ama gene de gerçek dostum odur. Başka kimseyle bir dostluğum yok, olamaz da. Bütün bunları, geniş görüşlü olmayan insanlar uydurdular. Oysa Katerina Nikolayevna'yı alçaltmıyorum ben. Yoksa yapıyor muyum bunu, alçaltıyor muyum onu? Hiç de değil: Bütün kadınlar böyledir! Aşağılık bir yanı olmayan kadın olur mu hiç? Çünkü başında bir erkek bulunması gerekiyor. Çünkü bağımlı bir yaratık olarak yaratılmıştır kadın. Kadın yüz karası, günah demek. Erkek ise soyluluk, temiz yüreklilik. Yüzyıllar da geçse, bu değişmeyecek. Benim "belgeyi" kullanmaya hazırlanmama gelince, bunun hiç önemi yok. Soyluluğa,

iyi yürekliliğe bir engel değildir bu. Şiller'ler hiçbir zaman o denli temiz, tertemiz olmaz. Uydurmadır hepsi. Ama soylu ise, yolunun çamur olmasının önemi yoktur! Sonra her şey yıkanır, temizlenir. Günümüzde yalnızca geniş görüş, hayat gerçektir. Şimdi böyle diyorlar işte!"

Ah, gene söylüyorum: Okuyucum, o günkü sarhoş sayıklamaları en küçük ayrıntısına varana dek anlattığım için bağışlasın beni. Kuşkusuz, o zamanki düşüncelerimin yalnızca özüdür bunlar. Ama sanırım, o zamanki sözcüklerle anlatamıyorum. Çünkü kendimi yargılamak için oturdum yazmaya. Bu bir yargılama değil de nedir? Dünyada ciddi bir şey olabilir mi? Şarap beraat ettirmiyordu. *In vino veritas.*¹

Böyle hayallerle dalmış, düşünme düşünme, hiç farkına varmadan sonunda eve, yani annemin evine gelmiştim. Eve girdiğimi bile fark etmemiştim. Ama küçük hole girer girmez, evde bir olağanüstülüğün olduğunu sezinledim. Odalarda yüksek sesle konuşuyorlar, bağırıyorlardı. Annem sesli sesli ağlıyordu. Tam kapıda, Makar Ivanoviç'in odasından koşarak mutfığa giden Lukerya az kaldı kesmişti ayaklarını yerden. Kürkümü sırtımdan çıkarıp attım, Makar Ivanoviç'in odasına daldım. Herkes orada toplanmıştı çünkü. Odanın ortasında annemle Versilov ayaktaydılar. Annem başını Versilov'un göğsüne yaslamış; Versilov, kollarının arasında var gücüyle kalbinin üzerine basıyordu onu. Makar Ivanoviç bir zamanki gibi gene koltuğunda oturuyordu ama öylesine bitmiş görünüyordu ki, düşmesin diye Liza iki eliyle omuzlarından tutuyordu.

İhtiyarın düşmek için hep öne doğru sarktığı belliydi. İçgüdüsel olarak yaklaştım, ürpererek anladım: İhtiyar ölmüştü.

Daha yeni, ben gelmeden birkaç dakika önce ölmüştü. On dakika önce her zamanki gibi hissediyormuş kendini. Yanında yalnızca Liza varmış. Yanına oturmuş, üzüntüsünü anlatıyormuş ona. O da dünkü gibi başını okşuyormuş. Birden sarsılmış (Liza anlatıyordu) kalkmak istemiş, bağırarak istemiş, sonra hiç sesi çıkmadan sol yana kayılmaya başlamış. "Kalp!" diyordu Versilov. Liza avazı çıktığıınca bağırarak başlamış. Şimdi herkes odasında toplanmıştı. Bütün bunlar ben gelmeden birkaç dakika önce olmuştu.

Versilov beni görünce,

1 Gerçek şaraptadır.

“Arkadiy,” diye bağırdı, “hemen Tatyana Pavlovna’ya koş. Şu anda evdedir. Rica et, hiç zaman geçirmeden, hemen gelsin. Bir kızak tut. Çabuk ol, yalvarırım, çabuk ol!”

Gözleri çakmak çakmaklı. Bunu anımsıyorum. Yüzünde gerçek bir üzüntüye, gözyaşına benzer bir şey ilişmemişti gözüme. Yalnızca annem, Liza, bir de Lukerya ağlıyorlardı. Bunu da anımsıyorum. Versilov’un yüzündeki alışılmamış duygululuk, dahası heyecan şaşırtmıştı beni.

Tatyana Pavlovna’ya gitmek için koşarak çıktım.

Bildiğiniz gibi, uzun değildi yol. Kızak tutmadım, bütün yolu hiç durmadan, koşa koşa gittim. Aklım karmakarışık, bulanıktı. Aşırı bir heyecan vardı içimde. Bunun çok önemli bir olay olduğunu seziniyordum. Tatyana Pavlovna’nın kapısının zilini çalar-ken ne sarhoşluğumdan, ne de bu kadına beslediğim olumsuz duygulardan eser kalmıştı içimde.

Çuhonka açtı kapıyı,

“Evde yok!” dedi.

Hemen kapıyı yüzüme kapayacaktı ki, kapıyı itip içeri girdim.

“Ne demek evde yok? Olamaz! Makar Ivanoviç öldü!”

Kapısı kapalı konuk odasından Tatyana Pavlovna’nın çığlığı duyuldu.

“Ne-e!...”

“Öldü! Makar Ivanoviç öldü! Andrey Petroviç hemen gelmeni-zi rica ediyor.”

“Yalan söylüyorsun!...”

Sürgü çekildi ama, kapı yalnızca birkaç santim aralandı.

“Ne oldu, anlatsana!...”

“Ben de bilmiyorum. Eve geldiğimde daha yeni ölmüştü. Andrey Petroviç kalpten öldüğünü söylüyor!”

“Bir dakika, hemen geliyorum. Koş git, geliyor de. Koş, hadi koşsana, koş! Hâlâ ne bekliyorsun?”

Ama kapı aralığından birinin, Tatyana Pavlovna’nın yatak odasını ayıran perdenin arkasından çıkıp, odanın derinliğinde, Tatyana Pavlovna’nın arkasında dikildiğini görmüştüm. Bilinçsiz olarak kapının kolunu yakalamış, Tatyana Pavlovna’nın kapamasına engel oluyordum.

Birden yüreğimi hoplatan, tanıdığım, durgun, heyecansız, madeni bir ses geldi kulağıma:

“Arkadiy Makaroviç! Öldüğün doğru mu gerçekten?”

Bu soruda onun ruhuna işleyen, heyecanlanmasına neden olan bir şey vardı.

Tatyana Pavlovna bıraktı kapıyı.

“Mademki öyle, mademki öyle, bildiğiniz gibi yapın. Kendiniz istediniz!”

Koşarak çıktı. Koşarken bir yandan da başörtüsünü örtmeye, kürkünü giymeye çalışıyordu. Apar topar inmeye başladı merdivenleri. Yalnız kalmıştık. Kürkümü çıkardım, gidip arkamdan kapıyı kilitledim. Gene o günkü görüşmemizde olduğu gibi duruyordu karşımda. Gene aydınlık bakışlarıyla bakıyordu yüzüme. Gene o zamanki gibi iki elini uzattı bana. Bir anda dizlerimin bağı kesiliverdi. Düşercesine kapandım ayaklarına.

* * *

Neden bilmiyorum, ağlamaya başlamıştım. Beni kaldırıp yanına nasıl, ne zaman oturttuğunu anımsamıyorum. Bu paha biçilmez dakikalardan yalnızca el ele, yan yana oturuşumuzu, heyecanlı konuştuğumuzu anımsıyorum. İhtiyarı, nasıl öldüğünü soruyordu. Bu konuyu, ihtiyarın ölümüne üzüldüğüm için ağladığım izlenimini bırakacak biçimde anlattım. Öyle olmasaydı budala durumuna düşerdim çünkü. Üstelik böylesine bir çocukluğu benden beklemeyeceğini de biliyordum. Sonunda birden aklım başıma geldi, utandım. Yanılmıyorsam, heyecandan ağlamıştım. Bunu onun da anladığı kanısındayım. Hep Makar Ivanoviç'ten söz etmek istemesi, onunla ilgili sorular sorması birden tuhaf gelmişti bana. Hayretle,

“Tanıyor muydunuz onu?” diye sordum.

“Çok eskiden beri. Hiç görmedim kendisini ama, kaderimde önemli rol oynamıştır. Şimdi korktuğum insan zamanında onunla ilgili çok şey anlatmıştır bana. Bu insanın kim olduğunu biliyorsunuz.”

“Bu insanın yüreğinize, bana bir süre önce söylediğinizden çok daha yakın olduğunu biliyorum.”

Böyle söylemekle neyi anlatmak istediğimi kendim de bilmiyordum. Ama ses tonumda biraz serzeniş vardı. Yüzümü buruşturmuştum.

Oysa o beni dinlemeden sormayı sürdürüyordu:

“Demin annenizi öptü mü diyorsunuz? Gördünüz mü öptüğünü?”

Onun bu habere sevindiğini görünce doğrulamak için acele ettim:

“Evet, gördüm. Şuna da inanın, son derece içten, yürekten bir öpüştü bu.”

Katerina Nikolayevna haç çıkardı.

“Umarım!” dedi. “İyice koparmıştı ipi. Bu iyi yürekli ihtiyar doğru yola soktu onu. Onun ölümüyle, daha önce olduğu gibi içinde gene dirilecek görev duygusu ile... gurur. Ah, soylu bir yüreği vardır. Dünyada en çok değer verdiği, sevdiği insan olan anneni huzura kavuşturacak. Sonunda kendi de huzura kavuşacak. Tanrı'ya şükürler olsun, sonunda geldi zamanı.”

“Çok mu değerli sizin için Andrey Petroviç?”

“Değerli ama, onun istediği, sizin de sorduğunuz anlamda değil.”
Birden,

“Peki, şimdi siz onun hesabına mı, kendi hesabınıza mı korkuyorsunuz?” diye sordum.

“Bunlar derin konular, bırakalım şimdi.”

“Bırakalım elbette. Yalnız, bundan hiç haberim yoktu. Belki birçok şeyden de... Ama siz haklı olun varın, şimdi her şey değişti. Yeniden doğan biri varsa, o da benim. Size karşı alçakça düşüncelerim var, Katerina Nikolayevna. Bundan belki bir saat önce size karşı bir alçaklık ettim. Ama şimdi yanınızda otururken vicdanımın hiç sızlamadığını da bilirsiniz. Çünkü her şey yok oldu, kayboldu artık, her şey yepyeni, bambaşka şimdi. Bir saat önce sizin için kötülük düşünen o genci şimdi tanımıyorum. Tanımak da istemiyorum!”

Gülümsedi.

“Kendinize geliniz! Sayıklıyor gibisiniz.”

“İnsanın sizin yanınızda kendini yargılaması, suçlaması olur mu?” diye sürdürdüm konuşmamı. “Dürüst de olsa, aşagılık da, güneş gibi, her insan için ulaşılmazsınız siz... Söyler misiniz, bütün bu olanlardan sonra yanıma nasıl çıkabildiniz? Bir saat, yalnızca bir saat önce olanları bilseydiniz? Nasıl bir düşümün gerçekleştiğini bilseydiniz?”

Katerina Nikolayevna sessiz, sakın gülümsedi.

“Belki her şeyi biliyorum... bir şey için benden öç almak istiyordunuz. Mahvetmeye and içmiştiniz beni. Oysa yanınızda biri

benim için kötü bir sözcük söyleseydi gözünüzü kırpmadan öldürürdünüz, ya da öldüresiye döverdiniz onu.”

Tanrım! Gülüyordu! Şaka ediyordu! Ama bu onun aşırı iyi yürekliliğindendi. Çünkü sonra öğrendim, o anda tüm ruhu öylesine büyük bir kişisel endişeyle, öylesine güçlü bir duyguyla doluydu ki, benimle konuşmak; saçma sapan, insanın sinirini bozan sorularımı yanıtlamak onun için ancak, bir büyüğün, küçük bir çocuğun sorduğu, ardı arkası kesilmeyen çocukça sorularından kurtulmak için ona yanıtlar veriş gibi bir davranış olabilirdi. Birden sezinlemiştim bunu. Utandım kendimden. Ama artık dönüşü yoktu...

Kendimde değildim.

“Hayır!” diye haykırdım, “hayır, sizin için kötü söz söyleyeni öldürmez, üstelik desteklerdim!”

Beni susturmak için elini uzattı.

“Ah, Tanrı aşkına, gerekmez, istemez, anlatmayın.”

Yüzünde bir acı anlatımı vardı. Ama ben yerimden fırlamış, her şeyi anlatmak için karşısına dikilmiştim. Her şeyi anlatsaydım, daha sonra olanlar olmazdı. Çünkü, sonunda her şeyi itiraf eder, mektubu da ona verirdim. Ama birden gülümsedi:

“Gerekmez,” dedi. “Ayrıntılar gerekli değil! Yaptıklarınızı biliyorum: Bahse girerim, benimle evlenmek, ya da buna benzer bir şey bile istiyordunuz. Bir saat önce yardımcılarınızdan biriyle, ya da eski bir okul arkadaşınızla bu konuda konuştunuz...”

Yüzüme ciddi ciddi bakıyordu.

“Ah, evet,” diye haykırdı, “anladım!”

Çok kötü bozulmuştum. Salak salak mırıldandım:

“Nasıl... nasıl anlayabildiniz bunu?”

Sabırsızlıkla kolunu salladı,

“Hadi,” dedi, “bak bir de! Ama yeter, yeter artık! Bağışlıyorum sizi. Yalnız, bir daha böyle konuşmayın. Ben de hayalciyim, kendimi hayale kapıp koyverdiğimde neler hayal ettiğimi bilerseniz! Yeter, şaşırtıyorsunuz beni. Tatyana Pavlovna'nın gittiğine çok sevindim. Sizi görmeyi çok istiyordum. Ama onun yanında, şu anda olduğu gibi rahat konuşamazdım. Sanıyorum, o zaman olanlar için size karşı suçluyum. Değil mi? Öyle değil mi?”

“Siz mi suçlusunuz? Ama o zaman ben teslim etmiştim sizi onun eline. Neler düşünebilirdiniz benim için! O günden bu yana

hep bunu düşündüm. Her gün, her dakika aklımdaydı, içimde duyuyordum onu". (Yalan söylemiyordum.)

"Boşuna öylesine acı çektirmişsiniz kendinize. Oysa o zaman her şeyi çok iyi anlamıştım. Sevinçten kendinizi bilmeden ağzınızdan kaçırmıştınız bana tutkun olduğunuzu. Benim de... benim de sizi dinlediğimi. Üstelik, yirmi yaşındasınız. Bütün dünya bir yana Versilov bir yana sizin için. Bir dost, bir ülkü arıyorsunuz onda, öyle değil mi? Bunu çok iyi anlamıştım ama, artık çok geçti! Ah, o zaman bendim suçlu olan: Hemen sizi çağırıp yatırtmalıydım. Ama canım sıkılmaya başlamıştı. Uşaklara sizi eve almamalarını söyledim. İşte bu yüzden kapıdaki, sonra o geceki olaylar oldu. Biliyor musunuz, ama bunu nasıl yapacağımı bilemiyordum. Hem en çok neden korkuyordum biliyor musunuz? Onun benimle ilgili uydurduğu yalanlardan..."

"Korkmayın!" diye haykırdım.

"Sizinle o görüşmelerimizin değerini çok iyi biliyorum. Bir genç olarak siz, belki, bu içtenliğiniz de çok değerlidir benim için... Gerçekten ağırbaşlı bir yaratılışım vardır. Günümüzün kadınları içinde en ağırbaşlı, en asık suratlısı benim, bunu bilin... ha-ha-ha! Sonra bol bol konuşuruz, şimdi biraz kendimde değilim, heyecanlıyım ve... sanıyorum isteri nöbeti geldi. Sonunda, sonunda bırakacak beni, yaşayayım!"

Bunu bilinçsiz olarak söylemişti. Ağzından öyle çıkıvermişti. Hemen sezinlemiştim öyle olduğunu. Bir şey söylemedim ama, tüm bedenim titremeye başlamıştı. Birden, gene kendi kendine konuşuyormuş gibi, yüksek sesle,

"Onu bağışladığımı biliyor!" dedi.

Artık kendimi tutamadım,

"O mektubunu bağışlayabildiniz mi?" diye haykırdım. "Onu bağışladığınızı nasıl öğrenebildi?"

"Nasıl mı öğrenebildi? Öğrendi işte..."

Soruma yanıt veriyordu ama, sanki benim orada olduğumu unutmuştu, kendi kendine konuşuyordu.

"Gözü açıldı artık. Benim ruhumu ezbere bildiğine göre, onu bağışladığımı bilmez mi hiç? Benim de biraz onun yaratılışında bir insan olduğumu biliyor ya..."

"Sizin mi?"

"Evet, bunu biliyor. Ah, tutkulu bir insan değilim ben, sakın

yaradılışıyım: Ama ben de onun gibi, her şeyin, herkesin iyi olmasını isterim... Bir şey için sevmiştir beni kuşkusuz..."

"Peki, sizin baştan aşağı kusur olduğunuzu nasıl söylüyordu öyleyse?"

"Bunu inanarak söylemiyordu. Bir bildiği vardır. Hem ne dersiniz, mektubunu pek gülünç bir biçimde yazmamış mı?"

"Gülünç!" (Gücüm yettiğince dikkatle dinliyordum onu. Sanıyorum, gerçekten isteri nöbeti içindeydi ve... belki, hiç de bana içini dökmüyordu. Sormamak için kendimi tutamıyordum.)

"Ah evet, gülünç! Korkmasaydım ne çok gülerdim... Öyle korkağın biri olduğumu sanmayın sakın... Mektup o gece hiç uyutmadı beni. Hastalıklı bir kanla yazılmışı sanki. Böyle bir mektuptan sonra ne kalıyordu geriye? Hayatı severim ben. Canım için korkarım. Bu yüzden çok yüreksizimdir... Ah, beni dinleyin! -birden yükselmişti sesini- Ona gidin! Şimdi yalnız başınadır, orada durmaz, başını almış, yalnız kalabileceği bir yere gitmiştir. Çabuk bulun onu, çok çabuk bulmalısınız. Koşun, gidin ona, seven bir oğul olduğunuzu gösterin. Sevimli, iyi yürekli bir çocuk, benim... öğrencim olduğunuzu gösterin! Ah, mutlu olursunuz umarım! Hiç kimseyi sevmiyorum ben. Böylesi daha iyi. Ama herkesin mutlu olmasını diliyorum. Herkesin! Öncelikle onun. Varsın öğrensin bunu... hem şimdi öğrensin, pek hoşuma giderdi öyle olsaydı..."

Kalkıp bir anda yatak odasının kapısındaki perdenin arkasında kayboldu. Yanaklarında gözyaşları parıldamıştı (gülmekten gelen isteri gözyaşlarıydı bunlar). Heyecan içinde, şaşkın, bir başıma kalmışım odada. O güne dek hiç görmediğim, dahası beklemediğim bu heyecanını neye yoracağımı bilmiyordum. Yüreğimi bir şey sıkıştırıyordu sanki.

Beş dakika geçti, on dakika geçti. Ben hâlâ bekliyordum. Derin sessizlik şaşırttı beni birden. Sonunda kapıdan başımı uzatıp seslenmeye karar verdim. Seslenmeme Maria geldi, sakın bir tavırla, hanımefendinin çoktan giyinip arka kapıdan çıktığını söyledi.

VII

Bir bu eksikti. Kürkümü kapıp, koşarak çıktım. Koşarken bir yandan kürkümü giymeye çalışıyor, bir yandan da, "Versilov'a

gitmemi söyledi,” diye düşünüyordum, “nerede bulacağım onu şimdi?”

Ama bütün bunlara karşın, şu soru şaşkına çeviriyordu beni: “Niçin artık bir şeyin zamanının geldiği; Versilov’un onu rahat bırakacağı inancında? Annemle evlenecek diye kuşkusuz, ama bundan ona ne? Annemle evleneceğine seviniyor mu acaba, yoksa tersine, bu yüzden mutsuz mu? Bunun için mi isteri nöbeti geldi? Niçin çözemiyorum bu bilinmezi?”

Kafamın içinde beliren bu ikinci düşünceyi unutulmaması için olduğu gibi geçiyorum buraya. Önemlidir çünkü. O akşam uğursuz bir akşamdı. Bakın, insanın ister istemez kadere inanacağı geliyor: Annemin evine doğru daha yüz adım yürümemiştik ki, aradığım insanla burun buruna geldim. Omzumdan tutup durdu beni.

Sevinçli, ama aynı zamanda şaşırmış,
“Sen ha!” diye haykırdı.

Sonra çabuk çabuk konuşarak ekledi:

“Düşün, odana gittim; ev sahibine sordum, aradım seni. Şu anda tüm evrende yalnızca sen gereklisin bana! Senin o memur ev sahibin birşeyler saçmaladı ama, dinlemedim onu. Sen yoktun. Geldiğinde hiç zaman geçirmeden bana koşmanı sana söylemesini tembihlemeyi bile unuttum, dönüp çıktım... Bak nerede karşılaştık! Ama gene de kader karşıma çıkardı seni. Bana her şeyden çok gerekli olduğun şu anda karşılaşacağımıza sarsılmaz bir inanç vardı içimde. İşte karşıma ilk çıkan da sen oldun! Benim eve gidelim. Hiç gelmedin benim eve.”

Sözün kısası, ikimiz de birbirimizi arıyorduk. İkimizin başına hemen hemen aynı şey gelmişti. Acele, hızlı adımlarla yürüyorduk.

Yolda, annemi Tatyana Pavlovna ile bıraktığı vb. üzerine birkaç kısa tümce mırıldandı. Koluma girmiş, götürüyordu beni. Evi uzak değildi. Hemen geldik. Gerçekten de, o zamana dek hiç gitmemiştim evine. Onun (daha doğrusu, Tatyana Pavlovna’nın) sırf “o kundak çocuğu” için kiraladığı üç odalı küçük bir daireydi. Bu daire daha önceleri de Tatyana Pavlovna’nın yönetimindeydi. Çocukla birlikte bir de dadı kalıyordu orada (Darya Onisimovna da oraya yerleştirilmişti). İyi durumda, oldukça geniş, sade bir biçimde döşenmiş girişteki ilk oda kitap ve yazı uğraşları için çalışma odası olarak Versilov’a ayrılmıştı. Gerçekten, masanın, sehpa-

ların üzerlerinde, kitaplıkta çok sayıda kitap vardı (oysa annemin evinde tek kitabı yok denebilirdi). Yazılı bir sürü kâğıt, deste deste bağlanmış mektuplar vardı. Kısacası, her şey burada çoktandır birinin oturduğuna tanıklık ediyordu. Versilov'un zaman zaman (gerçi bu pek seyrek oluyordu) buraya taşınıp haftalarca kaldığını biliyordum. Dikkatimi ilk çeken şey, çalışma masasının arkasındaki duvarda asılı göz alıcı, güzel, tahta oyma bir çerçevede, kuşkusuz, Avrupa'da çekilmiş, olağanüstü büyük ölçüsünü göz önünde tutarsak, pek pahalıya yaptırılmış olması gereken annemin portresiydi. Bu portre ile ilgili tek sözcük duymamışım. Varlığından habersizdim. Beni en çok şaşırtan, fotoğraftaki inanılmaz benzerlik, daha doğrusu, ruhsal benzerlikti. Sözün kısası, sanki mekanik bir kopya değil de, usta bir sanatçının elinden çıkma gerçek bir portreydi bu. Odaya girer girmez bilinçsiz olarak karşısına geçip durmuşum.

Birden kulağımın dibinde Versilov'un sesini duydum:

"Öyle değil mi? Öyle değil mi?" diye yineliyordu.

Yani "Ne kadar benziyor, öyle değil mi?" demek istiyordu. Dönüp ona baktım, yüzünün anlatımı şaşırttı beni. Benzi biraz uçtu ama, mutlulukla güce benzer birşeylerin parladığı ateşli, gerilimli bir bakışı vardı: Böyle bir anlatımı ilk kez görüyordum bakışında.

Aşın bir heyecanla,

"Annemi bu denli sevdiğinizi bilmiyordum!" dedim.

Mutlulukla gülümsedi. Bu gülümseyişinde bir acı, ya da, daha doğrusu, insancıl, yüce... ne ad vereceğimi bilemiyorum, bir şey vardı. Ama sanırım üstün yapıda insanların mağrur, zafer sarhoşluğuyla mutlu yüzleri olamaz. Yanıt vermeden portreyi iki eliyle tutup çivisinden çıkardı, kendisine yaklaşıp öptü. Sonra sessizce yerine astı.

"Fotoğrafın sahibine benzediği çok seyrek görülen bir şeydir," dedi. Bunun nedeni de açık: Orijinalin kendisine, yani her birimizin kendimize benzediğimiz anlar seyrek. "İnsanın yüzü çok seyrek olarak en önemli olanı, kişinin en karakteristik özelliğini açığa vurur. Oysa sanatçı yüzü inceler, fırça elinde olduğu anda yüzde bu özellik bulunmasa bile sezinler onu. Fotoğraf makinesi ise kişiyi olduğu gibi kopya eder. Fotoğrafta Napolyon'un aptal, Bismark'ın ise kibar görünümü çıkması olasıdır. Burada, bu port-

resinde güneş Sonya'yı sanki özellikle, onun için en önemli anında, utangaç, mahsun tutkulu, biraz yabancı ürkek sağduyusuyla yakalamış. İçimin onun bir portresine sahip olmak tutkusuyla yapışıp tutuştuğuna sonunda onu inandırdığımda ne çok sevinmişti, ne mutlu olmuştu! Gerçi portre pek öyle eski değil ama, o zamanlar gene de daha bir gençti, daha bir güzeldi. Bununla birlikte, yanakları o zamanlar da çöküktü. Alnında aynı kırışıklıklar, bakışlarında aynı ürkeklik vardı. Bütün bunlar yıldan yıla daha bir derinleşti, çoğaldı. İnanır mısın, sevgili yavrum? Şimdi başka bir yüzle düşünemiyorum onu. Oysa bir zamanlar genç, gerçekten çok hoş bir kadındı! Rus kadınları çok çabuk çirkinleşiyorlar. Güzellikleri şöyle bir kendisini gösteriyor, arkasından yitip gidiyor. Bunun yalnızca, Rus soyunun etnolojik özelliklerinden olmadığı, onların derinden sevmelerinin de bunun bir nedeni olduğu gerçektir. Rus kadını severse her şeyini verir erkeğe: Kaderini de, o gününü de, geçmişini de, geleceğini de! Sevmekte tutumlu değildir, yedekte bir şey saklamasını beceremez. Özellikle tüm güzellikleri sevdiği insana geçer. O çökük yanaklar da bana geçen, kısa bir zaman için duyduğum hazzın içinde yitip giden güzelliklerdi. Anneni sevmiş olduğum için mutlusun. Belki onu sevdiğime bile inanmıyordun? Evet dostum, çok seviyordum anneni, ama kötülükten başka bir şey vermedim ona... Bak, burada bir portre daha var, bir de ona bak."

Masanın üzerinden aldığı bir resim çerçevesini uzattı bana. Bu bir fotoğrafı ama, ötekine oranla çok küçüktü. İnce, yuvarlak, tahta bir çerçevede, zayıf, veremli, bütün bunlara karşın, pek hoş; düşünceli, aynı zamanda insanı şaşırtacak derecede anlamsız bir kız yüzüydü. Rus soyunun kuşaklardan beri derinden çizilmiş düzgün yüz çizgileri vardı onda. Bu çizgiler hastalıklı bir izlenim bırakıyorlardı insanda. Sanki hareketsiz, karşısında güçsüz kaldığı için ona acı veren bir düşünce avcunun içine almıştı onu.

Biraz ürkek,

"Bu..." dedim, "bu, orada evlenmek istediğiniz, veremden ölen kız... bu onun (Katerina Nikolayevna'nın) üvey kızı değil mi?"

"Evet, evlenmek istediğim, onun veremden ölen üvey kızı. Bu dedikodudan başka bir şey öğrenemezdim bu konuda. Bırak o resmi yavrum. Zavallı, deli bir kızdı, hepsi o kadar."

“Basbayağı deli mi?”

“Ya da aptal. Bununla birlikte, sanıyorum deliydi de. Prens Sergey Petroviç'ten bir çocuğu olmuştu (bu çocuğun dünyaya gelmesine neden aşk değil, delilikti. Prens Sergey Petroviç'in en büyük alçaklığıdır bu), çocuk şimdi içerde odada. Çoktandır göstermek istiyordum onu sana. Prens Sergey Petroviç buraya gelip bir kez görmedi onu: Avrupa'da öyle anlaşmıştık. Annenin izniyle aldım bu çocuğu. O kızla evlenmeyi de gene annenin izniyle istemiştim.”

Heyecanlı,

“Böyle bir izin verebilir mi bir kadın?” diye haykırdım.

“Oh, evet! O verdi. Kadın kadını kıskanır, oysa o kadın değildi.”

“Kuşkusuz, annemden başka herkes için bir kadın değildi o! Annemin kıskanmamış olabileceğine dünyada inanmam!” diye haykırdım.

“Sen de haklısın, ben de. Her şey bittikten, yani ondan izin aldıktan sonra fark ettim bunu. Ama bırakalım şimdi bunları. Lidiya öldüğü için evlenemedik. Ölmeseydi gene evlenmezdik belki. Anneni bebeğin yanına sokmuyorum. Bu ancak ikinci derecede bir olaydır. Sevgili yavrum, buraya gelmeni çoktandır bekliyordum. Burada birlikte olacağımızı hanidir hayal ediyordum. Ne zamandan beri bu böyle, biliyor musun? İki yıldan beri.”

İçtenlikle, yürekten, sonsuz bir sevgiyle baktı yüzüme. Elini tuttum:

“Niçin bu kadar geciktiniz, niçin ilk günden çağırmadınız beni buraya?” dedim. “Olanları... daha önce çağırıydınız nelerin olamayacağını bir bilseydiniz!..”

Tam o anda çay getirdiler. Darya Onisimovna bebek kucağında, girirdi yanımıza. Uyuyordu yavrucak.

“Bak,” dedi Versilov, “çok seviyorum onu. Sen de göresin diye şimdi getirmelerini söyledim. Hadi, götürün onu. Darya Onisimovna. Gel semaverin yanına otur. Hep seninle akşamları böyle oturup çay içeceğimizi hayal ediyordum. Dur, doya doya bir bakayım sana. Şöyle, şuraya otur ki yüzünü göreyim. Yüzünü ne çok seviyorum! Moskova'dan beklerken nasıl hayal ediyordum yüzünü!... Seni niçin daha önce çağırmadığımı soruyorsun. Biraz sabırlı ol, belki şimdi nedenini anlarsın...”

“Yoksa o ihtiyarın ölümü mü açtı dilinizi? Çok tuhaf...”

Gerçi böyle diyordum ama, gene de sevgiyle bakıyordum yüzü-

ne. Sözcüğün tam anlamıyla iki dost gibi konuşuyorduk. Bana bir şey açıklamak, anlatmak; bir şeyin doğru olduğunu kanıtlamak için getirmişti beni buraya. Oysa daha hiç konuşmadan her şey anlatılmış, doğrulanmıştı. Şimdi bana ne derse desin, sonuca varılmıştı artık. Bir şey değişmeyecekti. İkimiz de mutlulukla seziyorduk bunu. Öyle bakıyorduk birbirimize.

“Onun ölümü değil,” dedi, “yalnızca ölüm değil! Aynı noktaya düşen bir şey var şimdi... Dilerim Tanrıdan, şu an ile, gelecekteki yaşamımızı kutsal kalsın. Uzun ömür versin bize! Konuşalım, sevgili yavrum. Hep konudan uzaklaşıyorum, başka konuya atlıyorum. Bir şey üzerine konuşmak isterken bin bir ıvr zıvır anlatıyorum. Yüreğim dolu olduğu zamanlar hep böyle olurum... Ama konuşmaya başlayalım artık, zamanı geldi. Çoktandır aşığıım sana, çocuğum...”

Büyük bir coşkuya kapılmıştım.

“Çok tuhaf!” diyordum. “Böyle bir şeyi duymak çok tuhaf!”

Tam o anda (anımsıyorum), hüzünle alay karışımı yüzünün o her zamanki tanıdık anlatımı kayboldu yüzünden. Tuttu kendini. Sanki kendini zorlayarak başladı:

* * *

“Bak Arkadiy, daha önce çağırılmış olsaydım, ne söyleyebilirdim sana? Sorduğun soruya, ben de sana sormakla karşılık vereceğim.”

“Yani demek istiyorsunuz ki, artık annemin kocası, benim de babamınız, o zaman ise... Sosyal durumum üzerine bana ne söyleyeceğinizi şimdiye dek bilemiyordunuz, değil mi? Öyle değil mi?”

“Yalnızca bu değil, yavrum. Sana nasıl söyleyeceğimi bilemediğim daha başka şeyler de vardı: Susmaktan başka elimden bir şey gelmeyecek çok şeyler vardı. Ayrıca bunlardan birçoğu hokkabazlıktan farksız oldukları için hem gülünç, hem onur kırıcıdır. Gerçekten de en bayağı hokkabazlıktan farksız şeylerdir bunlar. Hem ben kendimi ancak bugün öğleden sonra saat beşte, Makar Ivanoviç'in ölümünden tam iki saat önce anlamışken; seni daha önce çağırılmış olsaydım nasıl anlayacaktık birbirimizi? Hiç de hoş olmayan bir şaşkınlıkla bakıyorsun bana, değil mi? Heyecanlanma. Gerçeği açıklayacağım sana. Söylediğim her şey doğrudur. Ömrümce bilinmezlikler içinde bocaladım durdum. Bugün saat beşte her şey birden açıklığa kavuştu! Utanılacak bir şey bu, öyle değil mi? Yakın geçmişte utanırdım bile.”

Aşırı bir merakla, şaşkın dinliyordum onu. Bu söylediklerinden sonra, Versilov'a özgülü nefret ettiğim o tavır gene çıkmıştı ortaya. Birden,

“Tanrım!” diye haykırdım. “Bugün saat beşte ondan bir şey mi aldınız?..”

Benim haykırmandan, ya da belki kullandığım “ondan” sözcüğünden şaşkına dönmüş, dik dik yüzüme bakıyordu.

Dalgın gülümseyerek,

“Her şeyi öğreneceksin,” dedi. “Kuşkun olmasın, senden gizlemem gereken her şeyi anlatacağım. Zaten bunun için getirdim seni buraya. Ama şimdilik erteleyeceğiz bütün bunları. Görüyorsunuz ya yavrum, toplumumuzda, küçük yaştan itibaren aile özlemi çeken; babalarının, çevrelerinin uygunsuzluklarından gururları kınlan çocuklarımızın varlıklarından haberim var. Bu düşünceleri daha okuldayken biliyordum, anlıyordum. O zaman, bunların kıskanmaya çok küçük yaşta başladıkları için böyle oldukları sonucuna varmışım. Oysa, ben de özlem çeken çocuklardandım ama... bağışla yavrum, gene çok dağıttım konuyu. Buraya geldiğinden beri senin için sürekli endişe ettiğimi anlatmak istiyordum. Kaçırılmışım ipin ucunu gene. Seni kendi erdemlerinin farkında, yapayalnız küçüklerden biri olarak düşünüyordum. Senin gibi ben de hiçbir zaman arkadaştan hoşlanmamışımdır. Kendi güçleriyle, hayalleriyle baş başa bırakılmış; içleri tutku dolu, erken tutuşmuş oç alma hırsına varan soyluluk, iyilik ateşiyle içi kavranan insanların vay haline! Özellikle oç alma tutkusudur en belirgin olanı. Ama yeter artık yavrucuğum. Gene sakinleştim... Seni sevmeye başlamadan önce, senin yapayalnız, yabanileşmiş hayallerini düşünüyordum... Ama yeter, ne üzerine konuşmaya başladığımı bile unuttum. Ama bunları söylemek de gerekliydi. Daha önce ne söyleyebilirdim sana? Bakışını hissediyorum üzerinde. Biliyorum, oğlum bakıyor bana, değil mi? Oysa daha dün bile, bir gün, şimdiki gibi oturup çocuğumla konuşabileceğimi inan aklımın ucundan geçiremiyordum.”

Gerçekten de üzerinde bir dağınıklık, dalgınlık, dahası duygululuğa benzer bir şey vardı. İçimde ona karşı büyük bir sevgiyle,

“Artık özlem çekmem gerekmiyor,” dedim. “Bundan böyle siz yeteceksiniz bana! Sizin peşinizden geleceğim!”

“Benim peşimden mi? Oysa dolaşmalarım bitti benim! Hem de

bugün. Geç kaldın, yavrum. Bugün son perde oynandı. Perde iniyor. Bu son perde çok uzun sürmüştü. Son kez Avrupa'da soluğu aldığımda başlamıştı. O zaman her şeyi boşlayıp, bırakmıştım. Şunu da bilesin yavrum, annenden de ayrılmıştım. Bunu kendisine söylemiştim. Bunu bilmelisin. Ona geri dönmek üzere gittiğimi, artık bir daha beni hiç görmeyeceğini söylemiştim ona. En kötüsü, giderken ona para bırakmayı bile unutmuşum. Seni de bir saniye bile düşünmemiştim. Avrupa'da yerleşmek amacıyla, anayurda bir daha dönmek üzere gitmiştim yavrum. Göçmen sayılmam için gerekli yerlere başvurmuşum, kabul etmişlerdi.

Kendimi tutamadım,

“Herzen'in* yanına mı gittiniz?” diye haykırdım. “Avrupa'daki hareketlere katılmak mıydı niyetiniz. Kuşkusuz, gizli bir örgütün adamıdınız, değil mi?”

“Hayır yavrucuğum. Hiçbir zaman hiçbir örgütün adamı olmadım ben. Gözlerin parladı birden. Heyecanlanman hoşuma gidiyor yavrucuğum. Hayır, o zaman basbayağı can sıkıntısından, birden bastıran can sıkıntısından gitmiştim. Bu, Rus soylusunun can sıkıntısıydı. Gerçekten öyle, bunu başka türlü anlatamam. Soylulara özgü can sıkıntısından gittim, başka bir şeyden değil.”

Tıkanarak,

“Toprağın köylülere dağıtılması... halkın kölelikten kurtulması, değil mi?” diye mırıldandım.

“Toprağın köylülere dağıtılması mı? Efendiliğimin elimden alındığına üzülüpüzümü mü sanıyorsun? Halkın özgürlüğüne kavuşmasına dayanamadığıma, öyle mi? Oh, hayır, yavrum. Bu işin önderleri, onlara özgürlüklerini verenler bizdik zaten. Yurdumu bırakıp Avrupa'ya göç ederken içimde bir öfke, kırgınlık yoktu. Köylülerle toprak sahipleri arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk ediyordum. Bütün gücümü ortaya koyup, bir çıkar gözetmeden çalışıyordum. Ayrıca ilericiliğimin karşılığını göremediğim için de gitmedim. O zaman hiçbirimiz bir şey almamışuk, yani benim gibi olanlar demek istiyorum. Umutsuzluktan çok, gururla gittim. Şuna inan, yaşamımı alçakgönüllü bir ayakkabıcı olarak sürdürmek zamanının geldiği düşüncesinden de çok uzaktım. *Je suis gentilhomme avant tout et je maurrai gentilhom-*

(*) A.I. Herzen. 19. yüzyılda yaşadı. Büyük Rus düşünürü, devrimci demokrati. Ömrünün bir bölümünü yurtdışında geçirdi - ç.n.

me!¹ Ama gene de üzgündüm. Rusya'da yaklaşık bin kişiydik. Doğru söylüyorum, binden fazla değildik. Ülkünün yaşaması için bu sayı yeterdi kuşkusuz. Ülkünün taşıyıcıları bizlerdik, yavrucuğum!.. Bütün bu saçmalıklarımı anlayabileceğine garip bir umut var içimde dostum. Yüregimin bir kaprisiyle çağırdım seni: Sana... özellikle sana birşeyler anlatmayı çoktandır istiyordum! Ama bununla birlikte... bununla birlikte..."

"Hayır, konuşun," diye haykırdım. "Yüzünüzde içtenlik görüyorum... Ne o, Avrupa yeniden mi diriltti sizi yoksa? Hem bu 'soylulara özgü can sıkıntısı' dediğiniz nasıl bir şeydir? Bağışlayın, buna aklım ermiyor."

"Avrupa'nın beni yeniden diriltilip diriltmediğini mi soruyorsun? Oysa ben onu toprağa vermeye gitmiştim!"

Şaşırmıştım.

"Toprağa vermeye mi?" diye sordum.

Gülümsedi.

"Yavrum Arkadiy, ruhum yorulmuştu artık. Çok değişmiştim. Avrupa'da o ilk günlerimi hiç unutmayacağım. Orada daha önce de bulunmuşum ama, o zaman bambaşkaydı. Hem gönlümde öylesine bir sıkıntıyla ve... öylesine bir tutkuyla hiç gitmemiştim oraya. İlk izlenimlerimden, düşlerimden birini anlatacağım sana. Gerçekten de bir düştü bu. Almanya'daydım. Drezden'den sonra trenden, inip sola ayrılan yola aktarma yapmam gereken istasyonu dalgınlığımdan geçmiş, bir süre bambaşka bir yöne gitmiştim. Hemen indirmişlerdi beni. Güneşli bir gündü. Öğleden sonra saat üç sularıydı. Küçük bir Alman kasabasıydı burası. Bir otel gösterdiler bana. Beklemem gerekiyordu: Beni geri götürecek tren gecenin on birinde geçecekti. Bu serüvene sevinmiştim bile. Çünkü bir yere gitmek için acele ettiğim falan yoktu. Başiboş dolaşıyordum. Gösterdikleri otel, bütün Alman otelleri gibi yeşillikler içinde, dört bir yanı çiçek bahçesi, küçük, eski bir oteldi. Sıkıcı, dar bir oda verdiler bana. Bütün gece yolda olduğum için yemeğimi yedikten sonra saat dörtte vurup kafayı uyudum.

Benim için hiç beklenmedik bir düşünce gördüm. Çünkü daha önce böyle düşünce hiç görmemişim. Drezden resim galerisinde *Claude Lorrain*'in katalogda adı "*Acyse ile Galetéa*" diye geçen bir tablosu

1 Ben her şeyden önce soyluyum ve soylu öleceğim.

vardır. Ben bu tabloya, nedenini bilmeden "Altın Çağ" diyordum. Daha önce görmüştüm onu, ama şimdi, üç gün önce Drezden'den geçerken gene galeriye uğramış, tabloyu bir kez daha izlemiştim. İşte bu tabloyu görmüştüm düşümdede. Ama bir tablo olarak değil de gerçek olarak. Ancak, düşümdede ne gördüğümü bilemiyorum: Tıpkı tablodaki gibiydi. Eski Yunan Takımadalarında bir yer. Üstelik, zaman da üç bin yıl geriye gitmiş. Masmavi, yumuşak dalgalılar, yalçın kayalar, çiçeklerle donanmış kıyılar, uzakta seyrine doyum olmaz bir görünüm, batarken insanı kendine çağıran bir güneş, sözün kısası, sözle anlatılamayacak bir doğa güzelliği. Avrupalı insan medeniyetinin beşigini anımsıyordu, onu unutmadığını söylüyordu burada. Bu düşünce benim içime de candan, yürekten bir sevgi doldurur gibi oldu. İnsanlığın cennetiydi burası: Tanrılar göklerden inmişler, insanogluyula burada akraba olmuşlardı... Ah, buralarda yaşayanlar üstün, hoş insanlardı! Mutlu, tertemiz kalkıyorlar, akşam gene mutlu, tertemiz yatıyorlardı. Şen şarkıları ile bağrışmaları yemyeşil çayırları, korulukları dolduruyordu. Taptaze, harcanmamış güçlerin fazlası sevgiye, yürekten mutluluğa akıyordu. Güneş, iyi çocuklarını seyrederken sonsuz bir mutluluk duyuyor, bol ışık, sıcaklık gönderiyordu onlara... Çok hoş bir düştü doğrusu. İnsanoglunun yüce, soylu bir yanılması! Altın çağ, bugüne dek insanoglunun kurduğu hayaller içinde en olmayacağıdır. Ama insanlar onun uğruna gene de tüm ömürlerini, güçlerini vermişlerdir. Onun uğruna peygamberler ölmüş, öldürülmüşlerdir. Onsuz uluslar yaşamak istemezler, ölemezler de! O düşümdede bütün bu duyguları yaşamıştım. Kayaları, denizi, baımak üzere olan güneşin yatay ışınlarını, bütün bunları gerçekten görmüştüm sanki. Uykudan uyanıp gözlerimi açtığımda yanaklarım gözyaşlarıyla ıslak ıslaktı. Anımsıyorum, çok mutluydum! Bilmediğim, o güne dek hiç tatmadığım bu mutluluk duygusu sızlatarak saplanıyordu yüreğime. Tüm insanlığa duyulan sevgiydi bu. Akşam olmak üzereydi. Küçücük odamın penceresindeki çiçeklerin yeşil yaprakları arasından bir demet güneş ışığı süzülüyordu içeri, üzerime düşüyordu. İşte yavrum, işte, düşümdede gördüğüm Avrupalı insanın ilk gününün batan güneşi, ben uyanır uyanmaz, gerçek Avrupa insanının son gününün batan güneşi oluvermişti! O zamanlar Avrupa üzerinde ölüm çanları daha belirliğin işitilmeye başlamıştı. Yalnızca savaştan, bir de

Tuileire'den söz etmiyorum. Onlar olmasa da her şeyin gelip geçeceğini, eski Avrupa dünyasının yüzünün er geç değişeceğini, biliyorum. Ama bir Rus Avrupalı olarak bunu olası görmüyordum. Evet, o zaman daha yeni yakmışlardı Tuileire'yi... Ah, heyecanlanma hemen, bunun "mantıklı" olduğunu biliyorum, bugünkü ülkünün itiraz kabul etmezliğini fazlasıyla anlıyorum. Ama en yüksek Rus kültürünün bir taşıyıcısı olarak böyle bir şeyi olası görmüyordum. Rus düşüncesi bütün ötekilerin bir karışımıdır çünkü. O zamanlar böyle bir düşünceyi dünyada kim anlayabilirdi: Bir başıma dolaşıyordum. Yalnızca kendimi değil, aynı zamanda Rus düşüncesini de anlatıyorum. Küfürle mantık vardı orada. Fransız yalnızca bir Fransız, Alman ise yalnızca bir Almandı. Hem tarihleri boyunca olduğundan daha bir Fransız, daha bir Alman. Yani bir Fransız hiçbir zaman Fransa'ya, bir Alman da Almanya'ya o zamanki kadar kötülük etmemişti! O zaman Avrupa'da tek Avrupalı yoktu. İlericilere yalnızca ben, Tuileire olayının bir hata olduğunu söyleyebiliyordum. İntikam ateşiyle içleri yanan tutuculara da gene yalnızca ben bunun bir suç olsa da, mantıklı bir yanının bulunduğunu söyleyebiliyordum. Bu, o zaman Avrupa'da *tek Avrupalı* olarak benim, bir Rus'un bulunmasından böyle oluyordu. Kendimden değil, Rus düşüncesinden söz ediyorum. Başboş dolaşıyordum, yavrucuğum. Susmamın, bir de başboş dolaşmamın gerektiğine içimde kesin bir inanç vardı. Ama gene de sıkılıyordu canım. Soyluluğuma saygı duymadan edemem yavrucuğum. Yanılmıyorsam gülümsüyorsun?"

Duygulu bir sesle,

"Hayır, gülümsemiyorum," dedim, "hiç de gülümsemiyorum. Altın çağ üzerine görüşünüzle sarstınız beni. Şuna inanın, yavaş yavaş anlamaya başlıyorum sizi. Ama en çok, kendinize böylesine saygı duymanız sevindirdi beni. Bunu size açıklamakta özellikle acele ettim. Hiç beklemediğim bir şeydi çünkü!"

Yürekten, safça heyecanlanmama gene gülümsedi.

"Senin bu heyecanlanmalarına bayıldığımı söylemiştim sana yavrum," dedi.

Koltuğundan kalktı, farkında olmadan, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Ben de kalktum. O garip, ama derin anlamlı konuşmasını sürdürüyordu.

“Evet çocuğum, bir kez daha söyleyeyim, soyluluğuma saygım vardır. Yüzyıllardan beri başka bir yerde henüz görülmemiş yüksek kültürlü bir insan yaratılmıştır bizde. Dünyanın herhangi bir yerinde bunun bir örneği daha yoktur. Bu yüksek kültürlü insan tüm insanların adına acı çeker. Rus'tur o. O Rus ulusunun yüksek kültürlü tabakasından çıkışına göre ben de bu yüksek kültürlü insanlar arasına katılmak onuruna eriyorum demektir. Rusya'nın geleceği onların elindedir. Belki ancak bin kişiyiz, belki daha da çok, ya da az... Ama tüm Rusya yalnızca bu bin kişiyi yaratmak için yaşadı. Buna az diyecekler, bin kişi için bunca yüzyıl milyonlarca insan harandı diye kızacaklar, köpürecekler çıkacaktır. Bence hiç de az değildir bu sayı.”

Bir sözcüğünü kaçırmamak için tüm dikkatimle dinliyordum. İnançları, yaşantısının yönü çıkıyordu ortaya. Bu “bin kişi” öylesine açıkça ele veriyordu ki onu! Benimle böylesine heyecanlı konuşmasının onun iç sarsıntısından geldiğini seziniyordum. Beni sevdiği için böyle heyecanlı konuşuyordu. Ama niçin birden konuşmaya başlamıştı? Niçin ille de benimle konuşmak istemişti? Bu soruların yanıtlarını bilemiyordum işte.

“Oraya göç etmiştim,” diye anlatıyordu, “arkamda bıraktığım şeylere acıdığım yoktu. Sınırları içinde bulunduğum sürece gücüm yettince hizmet etmiştim Rusya'ya. Dışına çıkışımda da ona hizmet etmeyi sürdürüyordum ama, bu kez daha geniş bir anlamda. Ne var ki, bu hizmetim, Fransızın yalnızca bir Fransız, Almanın yalnızca bir Alman olduğu gibi ben de yalnızca bir Rus olsaydım, yapacağım hizmetten çok daha üstündü. Avrupa soylu Fransız, soylu İngiliz tipleri yarattı ama, gelecekteki Avrupa insanı üzerine hemen hiçbir şey bilmiyor. Hem, öyle anlaşılıyor ki, bunu istediği de yok. Nedeni açık: Onlar özgür degiller, biz özgürüz. Yalnızca ben, içimde Rus can sıkıntısıyla özgürdüm Avrupa'da... Şu acayıplığı unutma yavrum: Her Fransız yalnızca Fransa'ya değil, insanlığa bile hizmet edebilir, ama yalnızca, daha kolay Fransız olmak koşuluyla. İngilizler de Almanlar da öyledirler. Günümüzde, yani genel toplanmaya daha çok zaman varken yalnızca Ruslar Avrupalılaştıkça daha bir Ruslaşmak özelliğini edinmişlerdir. Bu bizi tüm öteki uluslardan ayıran en belirgin ulusal

Özelliğimizdir. Hiçbir ulus bu bakımdan bize benzemez. Fransa'da bir Fransızımıdır ben, bir Almanın yanında bir Alman, eski bir Yunanlının yanında bir Yunanlı. Öte yandan aynı zamanda daha bir Rusum. Böylelikle gerçek bir Rus oluyordum, Rusya'ya daha çok hizmet ediyorum. Çünkü onun baş düşüncesini ortaya çıkarıyorum. Bu düşüncenin bir öncüsüyüm. O zaman göç etmişim ama, silkip atmış mıydım Rusya'yı? Hayır, ona hizmet etmeyi sürdürüyordum. Avrupa'da hiçbir şey yapmasaydım, yalnızca başıboş dolaşmaya gitmiş olsaydım (evet, yalnızca bu amaçla, başıboş dolaşmak için oraya gittiğimi biliyordum) bile, içimde o düşüncemin, sağduyumun olması yeterdi. Rus can sıkıntımı oraya da taşımıştım. Ah, beni böyle korkutan o zamanki kan kokusu değildi yalnızca, Tuileire'den, onun arkasından gelmesi gereken başka felaketlerden korkuyordum. Onların kaderleri daha uzun süre birbirleriyle boğuşmaktır. Çünkü hâlâ fazlasıyla Fransız, fazlasıyla Almandırlar. Bu rollerde yapmaları gerekeni bitirmediler henüz. Oysa yıkılıp yıkılan şeylere hâlâ yanar içim. Bir Rus için Avrupa, Rusya kadar değerli değildir. Rusya'nın her taşı sevimli, alun değerindedir. Avrupa da Rusya gibi bizim anayurdumuzdu. Hem, daha çok! Rusya'yı benim sevdiğimden daha çok sevmek olanaksızdır ama, Venedik'in, Roma'nın, Paris'in bilim, sanat zenginliklerinin, tüm tarihlerinin bana Rusya'dan daha bir sevimli geldikleri için kendimi hiç suçlamamışım. Ruslar için bu eski, yabancı taşlar, Tanrı'nın eski dünyasının bu mucizeleri, bu kutsal yapıt parçaları çok değerlidirler. Avrupalıların gözünde olduğundan değerlidirler. Onların başka düşünceleri, başka duyguları var. Eski taşlara değer vermeyi bıraktılar... Eskiye bağlı olanlar hayatta kalmak savaşındalar. İlericiler ise bir parça ekmeğin peşinde. Yalnızca Rusya bir tek kendisi için değil, ülküsü için yaşıyor. Hem kabul et dostum, yaklaşık bir yüzyıldan beri Rusya'nın kesin olarak kendisi için değil, yalnızca Avrupa için yaşadığı herkesin bildiği bir gerçektir! Ya onlar? Tanrı'nın huzuruna çıkıncaya dek korkunç acılar çekmek var kaderlerinde."

Doğrusunu söyleyeyim, aşırı bir şaşkınlık içinde dinliyordum onu. Gerçi düşüncelerine parmak ısırılmamak elde değildi, ama sesinin tonu bile korkutuyordu beni. Sözlerinin yalan olabileceği kuşkusu huzursuz ediyordu beni. Birden sert bir sesle,

“Tanrı'nın huzuruna çıkmaktan söz ediyorsunuz,” dedim. “Orada Tanrı üzerine birçok dinsel öğütler verdiğinizi, muska taşıdığınızı biliyorum.”

Gülümsedi.

“Bırak şimdi benim muskalarımı. O bambaşka bir şeydi. O sıralar dinsel öğüt falan verdiğim yoktu, ama Tanrı üzerine konuşmalarım-
la canlarını sıkıttım doğrudur. O zamanlar dinsiz olduklarını söylüyorlardı... tümü değil kuşkusuz. Küçük bir bölümü, ama ha tümü ha küçük bir bölümü, hepsi bir. Ancak, önde giden koşuculardı onlar ama, bunun, *anaca varma yolunda* ilk adımlar olmasıydı önemli olan. Mantıkları söz konusuydu burada, ama mantıkta da hep can sıkıntısı vardır. Ben bambaşka bir kültürün insanıydım, yüreğim göz yummaya bırakmıyordu beni. Ülküden kopuşları, bu soysuzluk, bu ıslıklar, bu çamur pek ağır geliyordu bana. Dayanamıyordum. Olayların bayağılığı ürkütüyordu beni. Ne var ki, en yüce bir ülküye bile yönelmiş olsa, her zaman bayağıdır insan. Kuşkusuz bunu bilmek zorundaydım. Ama gene de başka bir insandım ben: Seçmekte özgürdüm, onlar değillerdi. Ağlıyordum, hem onlar için ağlıyordum, hem eski ülkü için. Belki gerçek gözyaşlarıyla, görkemli sözler söylemeden ağlıyordum.”

Kuşkulu,

“Tanrı'ya böylesine derinden mi inanıyordunuz?” diye sordum.

“Bu soruyu gereksiz sordun yavrucuğum. Tatalım ki derinden inanmıyordum. Ama gene de ülkü için üzülebilirdim, içim sızlayabilirdi. İnsanoglunun Tanrısız yaşayabileceğini, böyle bir şeyin gerçekten olabileceğini düşünemiyordum. Kalbim hep bunun olabirliğine karar veriyordu. Ama belki kısa bir zaman için olabilir... Böyle bir zamanın geleceğinden hiç kuşkum yok ama, bunu düşünürdükçe gözlerimin önüne başka bir tablo getiriyordum...”

“Nasıl?”

Mutlu olduğunu söylemişti. Konuşması heyecanlıydı. O zaman bana anlattıkları böyle kalmış aklımda. Bu insana duyduğum saygı o gün konuştuklarımızın hepsini burada yazmama izin vermiyor. Ama bunların arasında seçebildiğim, özü belli edebilecek birkaç bölümünü anlatacağım. En önemlisi, eskiden beri en çok şu “muskalar” rahatsız ediyordu beni. Bu konunun aydınlatılmasını istiyordum, ısrar ediyordum. Bana anlattığı olağanüstü garip, gerçeğe ters birkaç düşünce yüreğimin bir köşesine çöreklenmişti.

Dalgın, gülümseyerek başladı.

“Sanıyorum, boğuşma bitti artık, kavga yatıştı. Lanet okumalardan, çamurdan, ıslıklardan sonra bir sessizlik çökmüştü her yana. İnsanlar istedikleri gibi, yalnız kalmışlardı. Sanki, yüce ülkü bırakmıştı onları. O güne dek onları besleyen, ısıtan yüce güç kaynağı, Claude Lorraine’in tablosundaki görkemli, insanları kendine çağıran güneş gibi uzaklaşıyordu onlardan. İnsanlığın son günü gibiydi bu. Ve insanlar, birden yapayalnız kaldıklarını anladılar. Yetim hissettiler kendilerini. Sevgili yavrum, ben insanları hiçbir zaman soysuzlaşmış, aptallaşmış düşünemedim. Yetim olduklarını sezinleyen insanlar birbirine daha bir sıkı, sevgiyle sarılabilirlerdi. Birbirleri için her şey olduklarını anlayıp el ele verebilirlerdi! Yüce ölümsüzlük ülküsü yitip giderdi, yerini başka şeyler alabilirdi. O an, ölümsüzlüğe beslenen o eski aşırı sevgi herkeste doğaya, barışa, insanlara, her çeşit bitkiye yönelebilirdi. Kendilerinin gelip geçici, ölümlü olduklarını anladıkları ölçüde, bambaşka, hiç de eskisine benzemeyen, önüne geçilmez bir sevgiyle severlerdi toprağı, hayatı. Doğada, o zamana dek akıllarına gelmeyen oluşumlar, sırlar görür, sezinlerlerdi. Çünkü doğaya yeni gözlerle, sevenin sevilene bakuğı gözle bakarlardı. Sabahları uyanır uyanmaz, sevmek için acele ederek; günlerin çok kısa olduğunu, onlara yalnızca sevginin kalacağını sezinleyerek birbirlerini öpmeye koşarlardı. Birbiri için çalışırlar, herkes elindeki avcundakini çevresindeki insanlara verir, mutluluğı yalnızca bunda bulurdu. Her çocuk tüm insanların anneleri babaları olduğunu bilir, bunu hissederdi. Herkes batan güneşe bakarak, “Varsın yarın son günüm olsun,” diye geçirirdi içinden; “ölsem ne çıkar ki, onlar, onlardan sonra çocukları yaşayacak ya, bu yeter bana”. İşte bu onların birbirlerini böyle severek, birbirleri için içleri titreyerek yaşayacakları düşüncesi öteki dünyadaki buluşma üzerine düşüncelerini de değiştirdi. Ah, yüreklerindeki büyük hüznü çıkarıp atmak için bir an önce sevmeye çalışırlardı. Kendileri için magrur, gözü pek; ama birbirleri için ürkek olurlardı. Herkes herkesin hayatının, mutluluğunun üzerine titrerdi. Birbirlerine karşı kibar olmaya başlarlar, şimdi utandıkları şeylerden utanmazlar, birbirlerini çocuk gibi okşarlardı. Yolda karşılaştıklarında içten, anlamlı bakışlırdı. Bakışlarında sevgi olurdu...”

Birden gülümsedi. “Sevgili yavrucuğum,” dedi, “bütün bu söyle-

diklerim hayal, hatta en olmayacak birer hayaldir ama, sık sık kurardım bu hayalleri. Çünkü bu hayalleri kurmadan, bunları düşünmeden yaşayamıyordum. Ömrümce hep böyle oldu. İnancım-dan söz etmiyorum: İnancım büyüktür. Dindarım ben. Sanırım, bizim bin kişinin her biri gibi dindar bir filozof. Ama... ama gözümün önüne getirdiğim tabloyu hep Heine gibi. 'İsa Baltık Denizi üzerinde' ile bitiriyordum. Onsuz edemiyordum, onu sonunda yetim kalmış insanlar arasında hayal etmeden olmuyordu. Onların yanına geliyor, ellerini onlara uzatıyor, "Nasil unutabildiniz beni?" diyordu. O anda hepsinin gözlerindeki bağ sanki çözülüp düşüyor, insanlığın yeni, son kez yeniden dirilmesi onuruna yüce, heyecanlı bir marş başlıyor... Bırakalım bunu şimdi yavrucuğum, benim 'muskalara' gelince, saçmadır hepsi. Onları kafana takma sen. Bak bir de ne söyleyeceğim sana, konuşmayı pek sevmediğimi bilirsin. Şimdi bülbül kesilmiş, konuşuyorsam, içimdeki çeşit çeşit duygudandır... bir de konuştuğum kişinin sen olmasından... Başka biri olsaydı bir sözcük etmezdim. Etmeyeceğim de. İçin rahat olsun diye söylüyorum bunu."

Duygulanmıştım. Sezinlemekten korktuğum yalan yoktu anlatuklarında. Özellikle, gerçekten acı çektiğini, içinin sıkıldığını, benimle konuşmanın onu mutlu ettiğini anladığım için mutluydum. Bu, benim için her şeyden önemliydi. İçtenlikle söyledim bunu ona. Arkasından hemen ekledim:

"Ama biliyor musunuz, bütün iç sıkıntınıza karşın, o zamanlar olağanüstü mutluydunuz, değil mi?"

Neşeyle gülümsedi.

"Bugün olağanüstü bir sezinleme yeteneğin var! Evet, mutluydum. İçimde öylesine bir sıkıntı varken mutlu olmamama olanak var mıydı? Bizim bin kişi içinden Avrupa'ya gidip başıboş dolaşan birisinden daha mutlu, daha özgür kimse olamaz. İnan, bunu, çok ciddi söylüyorum. Evet, iç sıkıntımı dünyada hiçbir mutlulukla değişmezdim. Bu anlamda her zaman, ömrümce mutluydum sevgili yavrum. O zaman mutluluktan, ömrümde ilk kez sevdim anneni."

"Ne, ömrünüzde ilk kez mi?"

"Evet. Başıboş dolaşırken, can sıkıntısından patlarken annene karşı daha önce hiç beslemediğim bir sevgi doğdu içimde, hemen yanıma çağırdım onu."

“Ah, bunu anlatın, annemden söz edin biraz!”

Gene neşeyle gülümsedi.

“Ben de bunun için çağırdım seni zaten. Hem biliyor musun, Herzen ya da orada girdiğim bir yeraltı örgütü yüzünden ona yaptıklarımı annenin bağışlamayacağından korkuyordum.”

VIII

O akşam geç saatlere kadar süren konuşmamızı bütünüyle anlatmayacağım burada. Yalnızca, onun yaşamındaki karanlık bir noktayı aydınlatan bölümü anlatacağım.

Önce, annemi sevdiğini, eğer Avrupa'ya giderken onu bıraktıysa, “boşadıysa” bunun, can sıkıntısından, ya da buna benzer bir nedenden olduğunu bildiğimi söylemekle başlayacağım. Dünyada herkesin başına böyle şeyler gelebilir. Bunu açıklamak, anlatmak güçtür. Uzun bir ayrılıktan sonra, Avrupa'da uzaktan, yani düşüncede birden gene sevmiştii annemi. Çağırmişti onu yanına. Belki, “huyu kendini gösterdi gene” diyeceksiniz, ama ben başka bir şey söyleyeceğim: Bence burada, gözle görülen sıradanlığa karşın (ki bunu bir bakıma olağan sayabilirim belki) insan yaşamında olabilecek ciddi her şey vardı. Ama yemin ederim, Avrupa'daki iç sıkıntısının kuşku götürmez olduğunu kabul ediyorum. Bunu zamanımızın demiryolu yapımında gösterilen pratik işgüzarlıkla bir tutmak şöyle dursun, ondan çok çok üstün buluyorum. İnsanlığa beslediği sevgiyi, yapmacık yanı olmayan, en içten, en yürekten bir duygu; anneme olan sevgisini ise, belki biraz hayali de olsa, gerçek bir duygu sayıyordum. Avrupa'da “can sıkıntısı ve mutluluk”, şunu da ekleyeyim, bir manastır yapayalnızlığı (bu önemli bilgiyi daha sonra Tatyana Pavlovna'dan almışım) içindeyken birden annemi, özellikle “çökük yanaklarını” anımsamış, onu yanına çağırmıştı.

“Dostum,” dedi, “ülküye hizmet etmemin mantıklı bir insan olan beni, bir insanı bile olsa mutlu etmek zorunluluğundan kurtarmadığını anlamışım.”

Şaşkınlık içinde sürdürdü konuşmasını:

“Öylesine yazınsal bir düşünce değildir bu. Ama, olabilir de. Zaten her şey bir aradadır burada: Anneni, gerçekten seviyor-

dum. Öyle olmasaydı, onu gerçekten sevmeseydim aldırmazdım yanıma. Aklıma birini mutlu etmeyi koymuşsam, karşıma çıkan bir Alman erkeğini, ya da kadını “mutlu ederdim.” Elimde ol-
sa, her gelişmiş insana hiç değilse bir insanı mutlu etmeyi görev verirdim. Her Rus köylüsünün de, Rusya’nın ormanlarının gün-
den güne yok olduğunu bildiğim için hiç değilse bir ağaç dikme-
ye zorunlu kılardım. Ama yo, hayır, köylüler için ömürlerinde
bir ağaç dikmek az olurdu. Her yıl bir ağaç dikmeyi zorunlu kı-
lardım. Gelişmiş bir insan yüce bir ülkünün ardından koşarken
kimi zaman gerçeklere yabancılaşıyor, gülünçleşiyor, tutkulu,
soğuk, dahası inan bana, aptal oluyor. Hem bu yalnızca günlük
yaşamında olmuyor. Sonunda ülküsü bile budalalaşıyor. Pratikle
uğraşmak, hiç değilse bir kişiyi mutlu etmek zorunluğu her şeyi
düzeltir. İyilik edenin kendini de canlandırır. Bu düşünce olarak
gülünç bir şeydir. Ama insan oğlunun günlük yaşamına girseydi,
onun bir alışkanlığı olsaydı hiç de gülünç kaçmazdı. Kendimde
denedim bunu: Yeni görev üzerine ülkümü geliştirmeye (kuşku-
suz önceleri şakacıktan) başladığımda birden annene karşı, içim-
deki gizli sevginin ne derin olduğunu anladım. O zamana dek,
onu sevdiğimi bilmiyordum. Onunla bir arada yaşarken, güzel
olduğu sürece yalnızca gönül eğlendiriyordum onunla. Sonra
huysuzluk etmeye başlamıştım. Ancak Almanya’da anlamıştım
onu sevdiğimi. Her zaman, yüreğimde bir sızı, gerçek bir sızı du-
yarak anımsadığım, bazen acımadan bile bakmadığım o çökük
yanaklarından başlamıştı her şey. İnsana gerçek acı veren ağır
anıları vardır, yavrım. Her insanın vardır böyle anıları. Ama
unutulurlar. Bir gün bir şey olur, birden gelirler insanın aklına.
Tümü gelme bile, küçük bir parçası gelir, sonra insan kurtara-
maz yakasını. Sonya ile yaşamımın binlerce ayrıntısını anımsa-
maya başlamıştım. Sonunda bu anılar kendi kendilerine gelme-
ye, sürüyle kafamın içine doluşmaya başladılar. Annenin gelme-
sini beklerken bu düşünceler az kaldı öldüreceklerdi beni. En
çok, kendisini benim karşımda her zaman, her bakımdan (dü-
şün, beden bile) çok çok aşağılarda görmesi acı veriyordu ba-
na. Sosyete kibarlarınıninkine hiç de benzemeyen ellerine, par-
maklarına baktığımda utanır, sıkılır, kızarırdı. Hem utandığı yal-
nızca parmakları değildi. Onun güzelliğini sevdiğime bakmadan,
her şeyinden utanırdı. Zaten her zaman yabanice utanmıştır ben-

den. Ama işin kötüsü, bu utanmada her zaman korku gibi bir şeyin olmasıydı. Sözün kisası, kendini karşımda değersiz, belki de, bana yakışmayan biri sayıyordu. Doğrusu, önceleri beni hâlâ efendisi olarak gördüğünü, benden korktuğunu düşünecek olmuştum ama, hiç de öyle değildi. Öte yandan, yemin ederim, benim eksik yanlarımı herkesten daha iyi anlayacak durumdaydı. İnan bu denli ince, anlayışlı yüreği olan bir kadın tanımadım. Ah, önceleri, daha pek güzelken, süslenmesini istediğimde ne mutsuz olurdu. Gurur da, aşırı hassas bir duygu da vardı onda. Hiçbir zaman bir hanımefendi olamayacağını, kendisinin olmayan bir giysinin içinde yalnızca gülünç görüneceğini düşünüyordu. Bir kadın olarak giysisinin içinde gülünç duruma düşmek istemiyordu. Binlerce kadının, sırf modaaya uygun giyinmek uğruna hiçbir zaman anlayamadığı şeyi anlıyor, her kadının kendi giysisini giymesinin gerektiğini seziniyordu. Benim alaycı bakıştımdan korkuyordu. Asıl sorun buydu işte! Ama, ortak yaşamımızda sık sık üzerimde yakaladığım şaşkınlık dolu bakışlarını anımsamak üzüyordu beni: Bu bakışlarda kaderini, onu bekleyen geleceği çok iyi anladığını belli eden bir şey vardı. Öyle ki, doğrusunu söyleyeyim, gerçi o zamanlar onunla oturup konuşmazdım, ona yukarıdan bakardım ama, onun bu bakışı gene de ağır gelirdi bana. Hem biliyor musun, her zaman şimdiki gibi ürkek, yabani de değildi. Şimdi bile birden neşelendiği, yirmi yaşında bir kız gibi hoşlaştığı, güzelleştiği oluyor. Gençken de gevezelik etmeyi, gülmeyi çok severdi. Elbette kendi grubu arasında. Evdeki kızlarla, oda hizmetçileriyle. Bazen gülerken bana yakalandığında, nasıl irkilirdi, nasıl kıpkırmızı kesilirdi, ürkek ürkek gözlerimin içine bakardı! Avrupa'ya gitmeme yakın, yani onu boşamamdan birkaç gün önce odasına gitmişim. Küçük masanın başına oturmuş, dirseklerini masaya dayamış, derin düşüncelere dalmış, tek başına oturuyordu. Böyle işsiz güçsüz oturduğu görülüş şey değildi. Sevip okşamayı bırakalı çok oluyordu onu. Hiç ses çıkarmadan, parmaklarımla ucuna basarak yanına gittim, ansızın sarıldım, öptüm onu. Sıçradı -o anda yüzündeki heyecanı, mutluluğu hiç unutmayacağım- sonra yüzünün anlatımı birden değişti. Kulaklarına kadar kızardı. Gözleri parladı. Bu parlayan gözlerde ne okudum biliyor musun? "Sadaka verdin bana" evet yavrım, o parlayan gözlerinde bunu okudum! Kendi-

sini korkuttuğumu söyleyip hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bu davranışımı sadaka olarak algıladığını o zaman da düşünmüştüm. Ne de olsa bu çeşit anılar ağır oluyorlar yavrım. Her sanatçının ömür boyu iç sızısıyla anımsadığı acı sahneler olur. Bu da öyle bir anıydı: Örneğin, Shakespeare'in *Otello*'sunda son monolog, Tatyana'nın ayaklarına kapanmış *Yevgeniy** ya da Victor Hugo'nun *Misérables*'inde kaçak mahkûmun soğuk gecede kuyunun başında küçük kız çocuğuyla karşılaşması... böyle sahneler yazanın yüreğini paramparça eder. Yarası ömür boyu iyileşmez. Ah, ne heyecanla bekliyordum Sonya'yı. Bir an önce onu kollarımın arasına almak için nasıl sabırsızlanıyordum! Yepyeni bir hayata başlamak heyecanı ile yanıyordu içim. Planlı, sürekli bir uğraşla yüreğinde bana olan korkusunu çıkarıp atmasını sağlamayı, gerçek değerini, benden üstün yanlarını kendisine anlatmayı hayal ediyordum. Ah, hep tam ayrılmak üzereyken anneni sevmeye başladığımı, sonra gene bir araya geldiğimizde ondan soğuduğumu o zaman da biliyordum. Ama bu sefer öyle değildi, bambaşka bir durumdu.

Şaşırmıştı. "Ya o?" diye bir soru belirdi kafamda.

İhtiyatlı,

"Peki karşılaşmanız nasıl oldu?" diye sordum.

"Nasıl mı? karşılaşmadık. Ancak Köningsberg'e kadar gelebildi. Orada kaldı. Ben Rhin'deydim. Gitmedim. Orada beklemesini bildirdim. Aradan uzun zaman geçtikten sonra, oh, çok uzun zaman geçtikten sonra, ondan, evlenmeme izin vermesini istemeye gittiğimde görüştük..."

* * *

Burada olayların aslını, yani ancak anlayabildiklerimi anlatacağım. Versilov karmakarışık anlatmaya başlamıştı çünkü. Buraya gelince sözleri on kat daha birbirini tutmaz, karışık olmuştu.

Annemi büyük bir sabırsızlıkla beklerken, ansızın Katerina Nikolayevna ile karşılaşmış. O sıralar hepsi Rhin'de, içmelerdeymiş. Tedavi görüyorlarmış. Katerina Nikolayevna'nın kocası ha öldü ha ölecekmiş. Hiç değilse doktorlar umudun kalmadığını söylüyorlarmış. Daha ilk karşılaşmalarında Katerina Nikolayevna gü-

(*) Puşkin'in *Yevgeniy Onegin* yapıtının bir sahnesi - ç.n.

zelliğiyle şaşırtmıştı, büyülemişti onu. Kaderin bir cilvesiydi bu. Şaşılacak şeydir, şimdi şu satırları yazarken belleğimi yokladığımda onun, öyküsünü anlatırken bir kez bile “aşk”tan “aşık” olduğundan “söz ettiğini anımsamıyorum. Ama “kaderin cilvesi”, dediğini anımsıyorum.

Elbette kaderin cilvesiydi. O “istemiyordu” bunu, “sevmek istemiyordu.” Bunu anlaşılır bir biçimde verebilecek miyim, bilmiyorum. Ama olaylardan, başına böyle bir şeyin gelebileceği düşüncesi tüm ruhunu isyan ettirmişti. İçinde özgür olan her şey bu karşılaşmayla bir anda yok olmuştu. Onu hiç umursamayan bir kadına bağlanmıştı. Zincire vurulmuştu. Tutkunun bu tutsaklığını istemiyordu. Açık açık söyleyeceğim şimdi: Katerina Nikolayevna sosyete kadınları arasında binde bir görülen bir tiptir. Öyle bir tip ki, bu çevrede böylesi belki de yoktur. Saf, içten bir kadındır. Duyduğuma, yani kesin bildiğime göre sosyetedeki görüldüğü zamanlar (sık sık bütününü uzaklaşmış sosyetedeki) astığı astık, kestiği kestikmiş. İlk karşılaşmalarında onun böyle bir kadın olduğuna kuşkusuz inanmamıştı Versilov. Bunun tersi bir düşünce edinmiş, yani onun bu davranışlarının yapmacıktan başka bir şey olmadığına, aslında onun ikiyüzlü bir kadın olduğuna inanmıştı. Burada sırayı atlayıp Katerina Nikolayevna'nın onun üzerine düşüncesini anlatacağım: Versilov'un başka türlü düşünemeyeceğini, “çünkü, gerçekle yüz yüze gelen bir ülkücünün her zaman herkesten önce, her çeşit iğrenç şeyi düşünmeye yatkın” olduğunu söylüyordu. Bu iddianın bütün ülkücüler için geçerli olup olmadığını bilmiyorum, ama Versilov için tam anlamıyla doğrudur. Onu dinlerken kafamın içinde beliren kendi düşüncemi de anlattım bu arada: Annemi, erkeklerin kadınları genellikle sevdikleri olağan bir sevgiden çok, insani, tüm insanlığa beslenen sevgiyle sevdiğini; olağan sevgiyle sevdiği kadınla karşılaşınca da -bu tür bir sevgiye alışkın olmadığı için olacak,- bu sevgiyi istemediğini düşünüyordum. Öte yandan, belki yanlış düşünüyordum. Elbette söylemedim bunu ona. Uygunsuz kaçırdı çünkü. Yemin ederim, acınacak bir durumdaydı. Aşırı heyecanlıydı. Konuşmasının bazı yerlerinde birden anlatmayı kesiyor, birkaç dakika susuyor, yüzünde derin bir acı anlatımıyla odanın içinde dolaşmaya başlıyordu.

Katerina Nikolayevna onun için dışını hemen anlamıştı. Oh,

belki bilerek cilveleşmiştir onunla. En dürüst kadınlar bile böyle durumlarda küçülürler. Önüne geçilemeyen bir içgüdüdür bu onların. Sonunda aralarında her şey müthiş bir çatışma ile bitmiş. Öyle anlaşılıyor ki, öldürmek bile istiyormuş onu. Katerina Nikolayevna korkuyormuş ondan. Belki öldürürmüştü bile, “Her şey nefret duygusuna dönüşmüştü.” Sonra tuhaf bir devre başlamış: Garip bir düşünce sarmış içini: “Rahiplerin uyguladıkları” disiplinle kendi kendine acı çektiirmek. “En önemsiz, gülünç şeylerden başlayarak yöntemli (metotlu) bir çalışmayla yavaş yavaş iradesini avcunun içine alır kişi. Özgürlüğüne kavuşur.” Rahiplerde bunun ciddi bir iş olduğunu, bin yıllık bir denemeye bunun artık bir bilim olduğunu ekliyordu. Ama işin garip yanı, o zamanlar bu “disiplin” düşüncesine Katerina Nikolayevna’dan kurtulmak için bağlanmamış olmasıydı. Tersine, onu değil sevmek, ondan nefret bile ettiğine kesin inanıyormuş. Katerina Nikolayevna’dan nefret ettiğine kendisini öylesine inandırmıştı ki, Prensin aldattığı kızcağıza tutulup onunla evlenmeyi bile koymuş aklına. Bu yeni aşkına büsbütün inandırmıştı kendini. Zavallı yarı deli kızı kendine sırlıklam aşık edip, ömrünün son birkaç ayında onu mutlu etmişti. Bu hasta kız yerine onu hâlâ Konisberg’de bekleyen annemi niçin anımsamamıştı? Bunu öğrenemedim işte... Annemi büsbütün unutmuştu. Geçimi için para bile göndermiyordu ona. Öyle ki Tatyana Pavlovna kurtarmış onu. Sonra birden “evlenilecek böyle bir kızın kadın sayılamayacağı” gerekçesiyle evlenmek için “izin istemeye” gitmiş anneme. Ah, belki bütün bunlar, Katerina Nikolayevna’nın sonra onun için dediği gibi “kağıt bir insanın” yalnızca portresiydi. Peki ama, bu “kağıt insanlar” (eğer gerçekten kağıt oldukları doğrusa) bu denli içten acı nasıl duyabiliyorlar, nasıl felaketin üstüne üstüne gidiyorlar? Ne var ki, o akşam bundan biraz değişik düşünüyordum. Bir düşünce sarsıyordu beni:

“Bütün gelişmenizi, kişiliğinizi, acı çekerek, ömrünüzce didinerek edindiniz,” dedim. “Oysa onun tüm üstünlükleri bedavadan gelmiş ona. Bunda bir eşitsizlik var... Kadının bu durumu insanı isyan ettirir!”

Bunları, hiç de ona yaltaklanmak için söylememiştim. Tersine, heyecanlıydım.

Bu söylediğim şaşırtmıştı onu.

“Üstünlükleri mi?” dedi. “Onun üsünlükleri ha? Hayır. Onda üstünlük falan yoktur! Basit, hatta değersiz bir kadındır... tüm üstünlükleri edinmek zorundadır!”

“Niçin zorundadır.”

Öfkeyle,

“Çünkü,” dedi, “elinde böyle bir kudret varken tüm üstünlükleri edinmek zorundadır!”

Elimde olmadan birden,

“Hâlâ böyle bitkin olmanız çok acı!” diye çıktı ağızımdan.

Şaşkın, önümde durdu. Benim kullandığım iki sözcüğü yineledi.

“Hâlâ mı? Bitkin mi?” Sonra sakın, uzun, dalgın bir gülümseme aydınlattı yüzünü. Kendi kendine düşünüyormuş gibi parmağını şakağına götürdü. Daha sonra kendine gelmiş gibi, masanın üzerindeki açık bir mektubu kapıp benim önüme attı:

“Al, oku! Her şeyi bilmen gerek... hem bu eski saçmalıkları böyle uzun uzadıya anlatmaya niçin zorladın ki beni?.. Yüreğimi kirlettin, öfkeyle doldurdun!..” O andaki şaşkınlığımı anlatamam. Mektup *ondan* geliyordu. O gün, öğleden sonra beş sıralarında almıştı bu mektubu. Heyecandan titreyerek okudum. Mektup uzun değildi ama, öylesine açık, içten yazılmıştı ki, okurken karşımda onu görüyordum, sesini duyuyordum sanki. Yürekten (bu yüzden de handiyse dokunaklı) bir dille, ondan korktuğunu itiraf ediyor, sonra “kendisini rahat bırakması için” yalvarıyordu. Mektubun sonunda ise Byoring’le evleneceğini haber veriyordu. Daha önce hiç mektup yazmamıştı Versilov’a.

İşte o gün Versilov’un açıklamasından anladıklarım:

Bu mektubu okur okumaz hiç beklenmedik bir şey hissetmiş içinde. Bu iki uğursuz yıldır ona karşı ilk kez en küçük bir nefret duymamış. Daha yakın bir geçmişte, onun Byoring’le evleneceğinin yalnızca söylentisini duyunca “çıldırasına” bir sarsıntı geçirmemiş. Son derece içten, “tersine,” diyordu, “en yürekten iyi dileklerimi gönderdim kendisine.” Bu sözleri hayranlıkla dinledim. İçindeki tüm tutkular, tüm acılar bir düşünce gibi, bir sel gibi geçip gitmişti demek. Birkaç saat önce, daha kendinden emin değilken anneme koşmuştu. Koşmuştu ama: Tam, onun serbest bir kadın olduğu, bu kadını ona bırakan ihtiyar adamın öldüğü anda girmişti içeri. İşte bu rastlantı sarsmıştı ruhunu. Sonra beni aramaya koşmuştu. Beni böyle bir anda anımsamasını hiç unutmayacağım. O akşamın biti-

şini de unutmuyacağım. Versilov birden değişmiş, bambaşka bir insan olmuştu. Gece geç saate kadar oturduk. Bu “haberini” benim üzerimdeki etkisine gelince, sonra, sırası gelince anlatacağım bunu. Ama şimdi şöyle bir toparlamak için birkaç şey söyleyeceğim. Şimdi düşünüyorum da, o zaman bende en büyük hazzı uyandıran şeyin onun, karşımda sanki uysallaştığını görmek olduğunu anımsıyorum. Öyle ya, benim gibi bir çocuğa gösterdiği bu içtenlik, bu alçakgönüllülük az şey miydi! “Bir kâbustu bu, toprağı bol olsun!” diye haykırdı. “Bu körlüğüm olmasaydı belki hiçbir zaman tek sultanımı, çilekeş kadınımı (anneni) böylesine eksiksiz bulamazdım yüreğimde.” Bağrımdan kopup gelen bu heyecanlı sözleri özellikle ilerisi için sıkıştırıyorum buraya. Ama o zaman avcunun içine almıştı beni, ruhumu yenmişti.

Hiç unutmam, sonunda çılgınca neşelenmiştik. Şampanya getirtti. Annemin sağlığına, “geleceğin” onuruna içtik. Ah, öylesine hayat doluydu, öylesine yaşamaya hazırlanıyordu!.. Ne var ki, bizi neşelendiren içki değildi: Topu topu ikişer kadeh içmiştik. Nedenini bilmiyorum, kendimizi tutamıyor, durmadan gülüyorduk. Bambaşka şeylerden söz etmeye başlamıştık. Gülünç fıkralar anlatıyordu. Ben de ona anlatıyordum. Gülüşmemiz de, fıkralarımız da son derece hoş, alaydan uzaktı. Neşeliydik. Bir türlü bırakmak istemiyordu beni: “Otur, biraz daha otur!” diyordu, ben de oturu-yordum. “Artık çok geç oldu” deyip kalkuğumda geçirmeye bile çıktı beni. Güzel bir geceydi. Dışarda ayaz vardı.

Dış kapıda son kez elini sıkarken hiç farkında olmadan, birden, “Ona yanıtınızı gönderdiniz mi?” diye sordum.

“Hayır, daha göndermedim. Ama bunun hiç önemi yok. Yarı gel, erken gel... Bak bir de ne söyleyeceğim sana: Lambert’i bırak, belgeyi ise yırt at. Hemen”

Böyle söyleyip birden dönüp içeri girdi. Olduğum yerde kalamıştım. Öylesine şaşkın bir durumdaydım ki, bir şey söylemeye karar verememiştim. “Belge” sözcüğü özellikle sarsmıştı beni: Lambert’ten başka kimden öğrenmiş olabilirdi bunu? Hem de böylesine kesin. Kafamın içi karmakarışıktı. Eve döndüm. Kendi kendime “İki yıllık böyle bir fırtına nasıl oluyor da bir düş, bir kâbus, bir hayal gibi kaybolup gidiyor?” diye soruyordum.

Sabah daha bir canlı, duygulu uyandım. Dün Versilov'un "itiraflarının" bazı yerlerini dinlerken gösterdiğimi sandığım hafifseme için elimde olmadan, içtenlikle sitem ediyordum kendime. Bu itiraflar biraz karışıkça, bazı açıklamalar biraz kâbusu andırıyorsa, dahası başı sonu belli değilse ne önemi vardı. Beni evine çağırırken kendisini duygulu bir söyleve hazırlamamıştı ki!.. Böyle bir anda içini dökmek için tek dost bilip bana koşmakla büyük bir onur bağışlamış oluyordu bana. Bunu da hiç unutmayacağım. Tersine, "dokunaklı" bile idi itirafları (bu deyişime istediğiniz kadar gülebilirsiniz, ama ben gene de bildiğimi okuyacağım). İtiraflarının bazı yerlerinde birtakım kaba, gülünç denebilecek sözler bile vardı. Ama her şeye karşın, ülkümü kirletmeden onu anlayacak, gerçeği görecek kadar akıllılık göstermiştim. En önemlisi, sonunda bu adama erişmiş olmamdı. Sonunda her şeyin böylesine basit olduğunun anlaşılması beni üzüyor, sanki canımı bile sıkıyordu. Bu adamı yüreğimde hep ulaşılmaz yükseklerde, bulutların üzerinde hayal etmiştim. Kaderini esrarlı birşeylere bürümüştüm. Öyle ki, sır küpünün daha bir görkemli açılmasını istiyordum. Oysa onunla karşılaşmasında, iki yıllık acılarında anlaşılmaz, karışık çok şey vardı. "Kaderin cilvesini istemedi. Ona gerekli olan kadere tutsak olmak değil, özgürlüktü. Kadere tutsak olduğu için Königsberg'de onu bekleyen annemi küçük düşürmek zorunda kaldı..." Öte yandan, bu adamı her zaman bir öğretici olarak düşünmüştüm. Yüreğinde altın çağı taşıyor, ateizmin geleceğini biliyordu. Ama gelin görün ki, Katerina Nikolayevna ile karşılaşması her şeyi yıkmış, her şeyi bozmuştu! Ah, ihanet etmemiştim Katerina Nikolayevna'ya. Ama gene de Versilov'dan yana olmuşum. Sözgelisi, evlenseler bile annem onlara engel olmazdı, diye geçiriyordum içimden... Anlıyordum bunu. Kaderin cilvesi dediği ise, onunla karşılaşması değildi. Evet, annem mutlu edemezdi, huzur içinde yaşatamazdı onu. Evlenmeleri bir bakıma iyi de olurdu: Bu tür insanları bambaşka bir açıdan düşünmek gerekir. Varsın, her zaman böyle yaşasınlar. Bu hiç de uygunsuz bir şey değildir. Tersine, huzura kavuşsalar, ya da bütünü sıradan insanlara benzeseler uygunsuzluk olurdu bu. Soyluluğu övmesi, "je mourrai gentilhomme" de-

mesi canımı hiç sıkılmıyordu: Onun nasıl bir *gentilhomme* olduğunu biliyordum artık. O, her şeyini vermiş; dünya vatandaşlığı, Rus ülküsü “tüm ülkülerin birleşmesi” düşüncesinin taşıyıcısı, habercisi bir insandı. Gerçi bütün bunlar, yani “tüm ülkülerin birleşmesi” düşüncesi, onu budala bir para babası olmaya değil de, bir ülkeye yönlendirdiği için bir bakıma iyiydi. Tanrım! Kendi “ülkümü” kafamın içinde kurarken ben de para babası olmaya yönelmiş miydim, para gerekli miydi bana? Yemin ederim yalnızca ülkü vardı gözümde! Yemin ederim bir sandalyemi, bir kanepemi kadife kaplatmaz, yüz milyonum olsa, gene şimdi yediğim sığır etli çorbayı yerdim!

Kalkar kalkmaz, giyinmişim. İçimde önüne geçilmez bir istekle ona gitmek için acele hazırlanmaya başlamışım. Şunu da ekleyeyim, “belge” üzerine dünkü sözleri konusunda şimdi dünkünden beş kat daha rahattı içim. Önce, onunla konuşup anlaşacağımı umuyordum. Sonra, Lambert ona kadar ulaşırsa, bazı konularda onunla konuşmuşsa ne önemi vardı? Ama en büyük sevincim olağanüstü bir duygumda toplanıyordu: “Versilov’un onu artık sevmediği” düşüncesi idi bu. Kuşku kalmamıştı bundan. Yüreğimin üzerinden müthiş bir ağırlık kalkmıştı. Kafamın içinde beliren bir umudu bugünmüş gibi anımsıyorum: Onun, Byoring haberini alınca öylesine öfkeyle parlamasının uygunsuzluğu, anlamsızlığı; o hakaret dolu mektubu göndermesi; davranışlarında bu aşırılık, duygularında kesin dönüşün, onun kısa zamanda sağduyusuna yeniden kavuşacağını habercisi, öncüsü olabilirdi. Bu neredeyse bir hastalık durumuydu, diye geçiriyordum içimden. Kuşkusuz iyileşecekti bir gün. Bir gün tüm izleriyle yitip gidecek bir hastalıktan başka bir şey değildi bu! Bu düşünce mutlu ediyordu beni.

Kendi kendime “Varsın, istediği gibi yön versin yaşamına; varsın Byoring’le evlensin. Canı ne isterse yapsın. Ama o, babam, biricik dostum artık sevmesin onu,” diyordum. Öte yandan, kişisel duygularımda birtakım bilinmezlikler de yok değildi. Notlarımda onları uzun uzadıya anlatmak istemiyorum.

Bu kadar yeter artık. Şimdi, bundan sonraki dehşet verici olayları, dönen dolapları bir yorum yapmadan anlatacağım.

Saat onda tam çıkıyordum (Versilov'a gitmek üzere kuşkusuz) Darya Onisimovna girdi odama. Sevinçle,

“Onun yanından mı geliyorsun?” diye sordum.

Üzgündü Darya Onisimovna. Anna Andreyevna'dan geldiğini söyledi. “Sabah daha gün ışmadan” çıkmıştı evden.

“Hangi evden?”

“Hangisinden olacak, benim evden. Küçüğün kaldığı, dün sizin geldiğiniz ev benim adıma yazılıdır. Kirasını ise Tatyana Pavlovna ödüyor...”

Üzüntüyle kestim sözünü:

“Ee, bundan bana ne! O evde mi, onu söyle sen bana. Evde bulabilir miyim onu?”

Bu kez büyük bir hayretle, Versilov'un Anna Andreyevna'dan önce evden çıktığını öğrendim. Demek Anna Andreyevna “daha gün ışmadan”, Versilov ise ondan da erken çıkmıştı.

“Peki, şimdi dönmüş müdür?”

Yaşlı kadın, daha önce anlattığım, ben hasta yatarken ziyareti-me geldiğinde yüzüme baktığı gibi keskin, sinsi bakışlarını dikti gene gözlerimin içine, gene o zamanki gibi uzun süre öylece baktı.

“Hayır,” dedi, “sanırım daha dönmemiştir. Belki aruk bir daha hiç dönmez o eve.”

Tepemi en çok attıran, ortaya gene birtakım bilinmezliklerin, aptallıkların çıkmasıydı. Anlaşılan bu insanlar, işlerine sırlar, kurnazlıklar katmadan edemiyorlardı.

“Niçin belki artık hiç dönmez, diyorsunuz? Bununla neyi anlatmak istiyorsunuz? Anneme gitti, değil mi?”

“Bilmiyorum efendim.”

“Peki siz niçin geldiniz bana?”

Yaşlı kadın, Anna Andreyevna'nın yanından geldiğini, onun hemen şimdi beni görmek istediğini, yoksa “çok geç olacağını” söylediğini anlattı. Al sana bir esrar daha! Artık tutamadım kendimi:

“Niçin çok geç olacakmış bakalım?” diye haykırdım. “Gitmek istemiyorum, gitmeyeceğim! Gene beni avcunun içine almasına fırsat vermeyeceğim! Onun Lambert'i de yerin dibine batsın, öyle söyleyin ona! Lambert'ciğini bana gönderirse, onu tekmeyle kapı dışarı edeceğimi de söylemeyi unutmayın!”

Darya Onisimovna çok korkmuştu. Ellerini, yalvarır gibi avuç içlerini birbirine yapıştırdı. Bana doğru birkaç adım attı,

“Ah, hayır,” dedi, “öyle söylemeyin. Biraz sabredin. Çok önemlidir bu. Sizin için çok önemlidir, onlar için de, Andrey Petroviç için de, anneniz için de, hasılı herkes için... Hemen şimdi gidin Anna Andreyevna'ya, çünkü daha bekleyecek durumları yok... namusum üzerine yemin ederim... sonra verirsiniz kararınızı.”

Şaşkınlıkla, tiksintiyle bakıyordum ona. İnatla, öfke dolu bir sevinçle,

“Saçma!” diye haykırdım, “bir şeyin olacağı yok. Gitmeyeceğim! Eski çamlar bardak oldu! Ne demek istediğimi anlayabiliyor musunuz? Hoşça kalın, Darya Onisimovna. Özellikle gitmeyeceğim, inadıma size bir şey sormayacağım. Beni şaşırtmaktan başka bir işe yaramayacaksınız. Çünkü sırlarınızı öğrenmek istemiyorum.”

Onun gitmeye niyeti olmadığını görünce kürkümle şapkamı kapuğum gibi, onu odanın ortasında bırakıp çıkmıştım. Odamda mektup ya da yazı gibi bir şeyler yoktu. Çıkarken hiçbir zaman kilitlemezdim kapımı. Ama daha dış kapıya varmamıştım ki, ev sahibim Pytor İppolitoviç arkamdan merdivenleri şapkasız, resmî gysisiyle apar topar indi, yetişti bana.

“Arkadiy Makaroviç! Arkadiy Makaroviç!”

“Gene ne istiyorsunuz?”

“Giderken bir şey söylemeyecek misiniz?”

“Söylemeyeceğim.”

Gözlerimin içine keskin bakışlarla, heyecanla bakıyordu.

“Sözgeleşi, oda için?”

“Oda için mi? Zamanında kiranızı ödedim ya, daha ne istiyorsunuz?”

Uzun uzun gülümsedi. Dik dik gözlerimin içine bakmayı sürdürüyordu.

“Hayır, efendim,” dedi, “paradan söz ettiğim yok.”

Artık iyice tepem atmıştı,

“Ne oluyor size böyle?” diye bağırdım. “Daha ne istiyorsunuz?”

Benden bir şey bekliyormuş gibi, öylece durdu bir süre.

“Peki,” diye mırıldandı, “sonra söyleyeceksiniz demek... ma-

dem şimdi keyfiniz yerinde değil, buyrun gidin, zaten ben de da-
ireye gidiyordum.”

Koşarak merdivenleri geri çıktı. Kuşkusuz, bunların hepsi, üzerinde tek tek düşünmeye değer şeylerdi. O zaman olan bütün bu saçmalıkları bilerek en küçük ayrıntıyı atlamadan anlatıyordum. Çünkü her küçük ayrıntı daha sonra bitiş buketinde kendine bir yer bulup yerleşmişti. Okuyucu da sırası gelince görecekti bunu. O zaman bunların beni şaşırtıklarına gelince, doğrudur. Öylesine heyecanlı, öylesine öfkeli idiysem, bu özellikle, onların sözlerinde nefret ettiğim entrika, esrarlılık, bana geçmiş anımsatan şeyler sezmemdendi. Her neyse, devam ediyordum.

Gerçekten evde yoktu Versilov. Daha gün doğmadan çıkmıştı. Hala “Yüzde yüz anneme gitmiştir,” diye düşünüyordum. Oldukça aptal bir kadın olan dadiya bir şey sormadım. Oysa ondan başka kimse yoktu evde. Hemen anneme gitmek için çıktım. Doğrusunu söyleyeyim, öylesine heyecanlıydım ki, yarı yolda bir araba tutmuşum. Versilov dün akşamdan beri hiç uğramamıştı anneme. Annemin yanında yalnızca Tatyana Pavlovna ile Liza vardı. Ben içeri girdiğimde Liza çıkmaya hazırlanıyordu.

Üçü de benim yukarıdaki “tabut” odamda oturuyorlardı. Aşağıda konuk odasındaki masanın üzerinde Makar Ivanoviç yatıyordu. İhtiyar bir adam tekdüze bir sesle başucunda dua okuyordu. Konuyla doğrudan ilgisi olmayan hiçbir şeyi anlatmayacağım. Ama yalnızca şu kadarını söyleyeceğim: Konuk odasının bir köşesinde duran tabut sıradan bir tabut değildi. Gerçi pek iyi işçiliği yoktu, iyi bir ustanın elinden çıkmadığı belliydi ama, her yanı kadife kaplıydı. Rahmetlinin üzerindeki örtü de en pahalı cinsindendi. Bu tantana onun ne yaşıyla ne da inanışlarıyla uyuyordu. Ama annemle Tatyana Pavlovna bunun böyle olmasında ısrar etmişlerdi.

Elbette, onları neşeli bulmayı beklemiyordum. Ama gözlerinde okuduğum endişe, huzursuzluk dolu o keder ilk anda şaşırtmıştı beni. Hemen “Bunun tek nedeni yalnızca Makar Ivanoviç değil,” diye düşündüm. Yineliyorum, bütün bunları çok iyi anımsıyorum.

Kibarca kucakladım annemi. Hemen onu sordum. Annemin bakışında birden endişeli bir merak parladı. Zaman geçirmeden, aceleyle, dün akşam, gece geç saate kadar birlikte olduğumuzu

söyledim. Ama sabahın kör karanlığında evden çıktığını, oysa dün gece ayrılırken bugün elden geldiğince erken ona gitmemi istediğini ekledim. Annem bir şey söylemedi, Tatyana Pavlovna ise bir fırsatını bulup parmağını salladı bana. Liza odadan çıkarken birden sözümü kesti:

“Hoşça kal abi.”

Koştum arkasından. Ama ancak dış kapıda durdu. Çabuk çabuk, fısıltıyla,

“Arkamdan gelmenin gerektiğini anlayacağını biliyordum,” dedi.

“Neler oluyor, Liza?”

“Ben de bilmiyorum, ama çok şeylerin olduğu belli. Bitmeyen öykünün çözülüşü olsa gerek... Gelmedi buraya ama, bildikleri birtakım şeyler var gene de. Heyecanlanma, sana anlatmayacaklar. Akıllıysan sen de bir şey sorma. Ama annem öldü artık... Ben de bir şey sormadım ona. Hoşça kal.”

Kapıyı açtı. Peşinden taşlığa fırladım,

“Liza, sen bir şey bilmiyor musun?”

Umutsuz, ölgün bakışı yüreğime işlemiştir. Öfkeli değil de sanki kızgın baktı yüzüme. Keyifsiz, gülümsedi. Kolunu salladı. Merdivenlerden inerken,

“Ölürse ölür, kurtulurum!” dedi.

Gitti. Bunu, o anda ateşler içinde, kendinden geçmiş yatan Prens Sergey Petroviç için söylüyordu. “Bitmeyen öykü!... Neydi bu bitmeyen öykü?” diye düşünüyordum. Birden, Versilov'un dün akşamki itiraflarından edindiğim izlenimlerin hiç olmazsa birazını, belki de tümünü anlatmak istedim onlara. Kendi kendime, “şimdi onunla ilgili bazı kötü şeyler düşünüyorlardır, varsın her şeyi öğrensinler!” diyordum.

Anımsıyorum, anlatmaya başarılı bir biçimde başlamıştım. Bir anda aşırı bir merak belirmişti yüzlerinde. Bu kez, Tatyana Pavlovna bile gözlerini kırpmadan, yiyecek gibi bakıyordu bana. Ama annem daha bir soğukkanlıydı. Çok ciddiydi. Ama mutsuz, tatlı, hoş bir gülümseme aydınlatmıştı yüzünü. Bu gülümseme anlattıklarım bitene dek gitmemişti yüzünden. Her ne kadar söylediklerimi hemen hiç anlamadıklarını biliyorduksam da, kuşkusuz, güzel konuşuyordum. Hayret, Tatyana Pavlovna, ben konuşmaya, bir şey anlatmaya başladığımda her zaman yaptığı gibi çe-

kişmiyordu benimle. Ayrıntıları tek tek anlatmam için ısrar etmiyor, ikide bir sözümü kesmiyordu. Yalnızca, sözlerimi iyi, tam anlamak için aşırı çaba gösteriyormuş gibi, arada bir dudaklarını sıkıyor, gözlerini kısıyordu. Arada, söylediklerimin tümünü anlıyormuş gibi bile geliyordu bana. Oysa olamazdı bu. Örneğin, onun inançlarından söz ediyordum. Üstelik, dünkü heyecanını, anneme duyduğu hayranlığı, ona olan tutkusunu, resmini öptüğünü söylediğimde gerçi gene bir şey söylemediler ama, çabuk, sessiz bakiştılar. Sonra... sonra, kuşkusuz asıl konuya, yani Versilov'un onunla karşılaşmalarına ve daha birçok şeye, en önemlisi, dün onun ona yazdığı mektuba, onun bu mektubu aldıktan sonra ruhsal "dirilişine" değinemedim. Oysa en önemli olan bunlardı. Öyle ki, annemi sevindirmeyi düşündüğüm için Versilov'un dünkü bu duygularından hiç söz edemedim. Kuşkusuz, bunda suç benim değildi. Çünkü anlatılabilecek her şeyi içtenlikle anlatmıştım. Büyük bir şaşkınlık içinde bitirdim sözlerimi. Sessizlikleri hala sürüyordu. Birden sıkıldım.

"Belki dönmüştür," dedim, "belki benim eve gitmiş, oturmuş beni bekliyordur."

Gitmek için ayağa kalktım. Tatyana Pavlovna kesin bir dille onayladı beni:

"Git, git!"

Annem, beni yolcu ederken yarım fısıltıyla,

"Aşağıya uğradın mı?" diye sordu.

"Uğradım. Önünde eğildim, ruhu için dua ettim. Yüzü huzur dolu, ne güzel, değil mi anne! Ona güzel bir tabut yaptırdığınız için teşekkür ederim size. Önce biraz tuhaf geldi bana bu, ama hemen sizin yerinizde olsam ben de aynı şeyi yapardım, diye düşündüm."

"Yarın kiliseye gelecek misin?"

Dudakları titremeye başlamıştı. Şaşırmıştım.

"Ne oluyorsunuz anne? Bugün duaya da geleceğim, sonra... Sonra, yarın sizin doğum gününüz anne, sevgili anneciğim! Üç gün daha yaşasaydı o da görecekti bu mutlu gününüzü!"

Dışarı çıktığımda şaşkıncımdı: Kilisedeki duaya gelip gelmeyeceğim sorulacak soru muydu! Benim için böyle düşünüyorlarsa Versilov için neler düşünüyor olabilirlerdi? Tatyana Pavlovna'nın arkamdan koşacağını biliyordum. Dış kapıda bilerek oyalandım

dış kapıda. Ama o yanıma gelince iteleyerek dışarı taşlığa çıkardı beni, kendisi de dışarı çıkıp arkasından kapıyı kapadı.

“Tatyana Pavlovna,” dedim, “demek Andrey Petroviç’i ne bugün, ne de yarın bekliyorsunuz, öyle mi? Doğrusu korkuyorum...”

“Sus. Korktun da büyük iş oldu sanki. Demin, dün akşamki deli saçmalarını anlatırken neyi anlatmamak için tuttun kendini öyle? Söyle bana.”

Gizlemeyi gereksiz buldum. Versilov’a neredeyse kızarak, dün Katerina Nikolayevna’nın ona yazdığı mektubu, bu mektubun onun üzerindeki etkisini, yani onun bambaşka bir insan olarak yeniden dirilişini ayrıntılarıyla anlattım. Mektup olayının Tatyana Pavlovna’yı hiç şaşırtmadığını görünce hayret ettim.

Bu mektuptan haberi olduğunu anlamıştım.

“Yalan söylemiyorsun ya?” dedi.

“Hayır.”

Birşeyler düşünüyormuş gibi, kötü kötü gülümsedi.

“Bak hele sen, yeniden dirildi demek! Ondan da ancak bu beklenirdi doğrusu! Annenin resmini öptüğü doğru mu?”

“Doğru, Tatyana Pavlovna.”

“Yürekten duygulanarak öptü, değil mi? Numara yapmıyordu ya?”

“Numara mı? Numara yaptığı oluyor mu yoksa? Ayıp size, Tatyana Pavlovna. Bir kadın olarak çok kabasınız.”

Heyecanlanmıştım. Tatyana Pavlovna sanki duymuyordu beni: Merdivendeki dondurucu soğuğa aldırmadan, gene birşeyler düşünüyor gibiydi. Benim üzerimde kürk vardı, oysa o entariyleydi.

Hafifsemeyle, sanki biraz hüzünlü,

“Sana bir iş verirdim ama,” dedi, “ne yazık ki çok aptalsın. Dinle beni, koş Anna Andreyevna’ya git, bak bakalım neler oluyor orada... Hayır, hayır, gitme. Kafan çalışmaz senin! Hadi koş, marş, marş, hâlâ duruyorsun”

“Hayır, Anna Andreyevna’ya gitmeyeceğim! Bugün çağırttı beni, gitmedim.”

Tatyana Pavlovna birden bana döndü. Gidiyordu, kapıyı bile açmıştı ama, küt diye kapadı. Öfkeli bir hazla, yineledim:

“Dünyada gitmem Anna Andreyevna’ya! Daha şimdi kafan çalışmaz dediğiniz için gitmeyeceğim. Çünkü bugünkü kadar hiçbir zaman uyanık olmadım. Bütün dalaverelerinizi avcumun için-

deymiş gibi görüyorum, ama gene de gitmeyeceğim Anna Andreyevna'ya!"

Tatyana Pavlovna gene düşünceli, gene benim sözlerime karşılık vermeden,

"Bunu biliyordum!" diye haykırdı. "Şimdi örümcek ağı gibi dört bir yandan ağla örerler onu. Elini kolunu kördüğümle bağlarlar!"

"Anna Andreyevna'yı mı?"

"Aptal!"

Korkmuştum. Bulanık, ama korkunç bir düşünce ruhumu bir baştan bir başa dolaştı.

"Kimden söz ediyorsunuz? Katerina Nikolayevna'yı mı yoksa? Ne kördüğümünden söz ediyorsunuz?"

Tatyana Pavlovna gözlerimin içine dik dik baktı. Birden,

"Orada senin ne işin var?" diye sordu. "Ne işin var orada? Senin için de bazı şeyler duydum. Oh, şuna bakın hele!"

"Beni dinleyin Tatyana Pavlovna: Size tuhaf bir sır açacağım. Ama şimdi değil, şimdi zamanım yok. Yarın baş başa kaldığımızda. Buna karşılık siz de şimdi gerçeği, sözünü ettiğiniz şu kördüğümün ne olduğunu anlatın bana... tüm bedenim titriyor çünkü..."

"Senin titremenin içine tüküreyim!" diye haykırdı Tatyana Pavlovna. "Yarın ne sırtını açacakmışın bana?"

Soru dolu bakışlarını gözlerimin içine dikti:

"Yoksa gerçekten birşeyler biliyor musun? O zaman da Kraft'ın verdiği mektubu yaktım diye yemin billah etmiştin."

Bu kez ben, kendimi kaybetiğim için onun sorusuna karşılık vermeden,

"Tatyana Pavlovna," dedim, "gene söylüyorum, sıkmayın canınızı. Bakın Tatyana Pavlovna, benden gizlediğiniz o şey çok daha kötü olaylara neden olabilir.. gerçekten bambaşka bir insan olmuştu dün akşam, yeniden doğmuş gibiydi!"

"Eh, fazla oldun artık! Soytan sen de! Defol, gözüm görmesin! Kendi de sırlıslıkla aşık değilmiş gibi... Baba oğul aynı kadına!... Tuh, iğrenç yaratıklar!"

İçeri girip, öfkeyle kapadı kapıyı. Küstahça, utanmazca söylediği son sözlerindeki hayâsızlıktan (böyle bir hayâsızlık ancak kadınlardan beklenebilir) adamakıllı öfkeli, koşarak indim merdi-

venleri. Avludan çıktım. Öylesine gücüme gitmişti bu. Ama söz verdim size. Bulanık, karmakarışık duygularımı anlatmayacağım. Şimdi yalnızca her şeyi bir sonuca bağlayacak olan olayları anlatacağım. Dosdoğru gene ona koştum kuşkusuz. Dadıdan hâlâ eve uğramadığını öğrendim.

“Buraya artık hiç mi gelmeyecek?”

“Orasını Tanrı bilir.”

* * *

Olaylara geçelim, olaylara!.. Ama okuyucu birşeyler anlıyor mu acaba? Bu olayların beni o zamanlar nasıl ezdiklerini, bir şey düşünmeme nasıl izin vermediklerini unutmadım. O günün sonuna doğru artık iyice kaçırmıştım keçileri. Bunun için gene olayların sırasını atlayıp araya birkaç sözcük sıkıştıracağım.

Çektiğim tüm acı şu düşünceden geliyordu: Versilov dün yeniden dirildiğine, bambaşka bir insan olduğuna, artık onu sevmediğine göre bugün nerede olabilirdi? Yanıt: Önce, dün kucakladığı benim, oğlunun odasında... Sonra, dün resmini öptüğü annemin yanında... Gelin görün ki, bu iki akla yatkın, olağan adım yerine, birden “sabahın kör karanlığında” bambaşka bir adım atmış, evden çıkıp gitmiş, kayıplara karışmıştı. Darya Onisimovna da “sanmam bir daha dönsün” diye saçmalıyordu. Bu yetmiyormuş gibi, Liza da “bitmeyen öykü” dediği bir şeyin çözülmesinden, annemin birşeyler bildiğinden falan dem vuruyordu. Üstelik, Katerina Nikolayevna'nın mektubundan da haberdardılar (bunu fark etmiştim). Ama gene de, beni dikkatle dinlemelerine karşın, onun “yeniden dirildiğine, bambaşka bir insan olduğuna” inanmadıkları belliydi. Bu “dirilmek” sözcüğüne annem ölü gibi, Tatyana Pavlovna ise alaylı gülümsemişlerdi. Durum böyle olduğuna göre, demek gece Versilov'da gene bir değişme olmuştu. Çünkü heyecanı, duygulanması, coşması gene bir kriz gelmesine neden olmuş olabilirdi. Demek bütün o “yeniden dünyaya geliş” sabun köpüğü gibi pof demiş, yok olmuştu. Belki şimdi, o zaman Byoring haberini duyduğunda olduğu gibi, çılgın bir öfkeye kapılmış, bir yerlerde sürtüyordu! Şöyle bir soru geliyordu insanın aklına: Annem ne olacak? Ben, Liza herkes ve ... nihayet o ne olacağız? Tatyana Pavlovna beni Anna Andreyevna'ya gönderirken sözünü ettiği şu “kördüğüm” neydi acaba? Demek orada, Anna Andreyevna'nın ya-

nındaydı bu kördüğüm! Peki ama niçin başka yerde değil de Anna Andreyevna'nın yanında? Elbette şimdi koş a koş a Anna Andreyevna'ya gidecektim. Tatyana Pavlovna'ya, oraya gitmeyeciğimi iş olsun diye, öfkemden söylemiştim. Hemen şimdi, hiç zaman geçirmeden gideceğim. Peki ama, Tatyana Pavlovna'nın "belge" üzerine söylediği neydi? Dün Versilov "mektubu yak" dememiş miydi?

Kafamın içinde bunlar vardı. Bana sonsuz acı veren kördüğüm bunlardı işte. Ama önemli olan, ona ihtiyacım olduğuydu. Onunla görüşseydik her şey bir anda çözümlenirdi. Hissediyordum bunu: İki sözcükte anlardık birbirimizi! Ellerini tutar, sıkardım. Söylenecek heyecanlı, duygulu sözler bulurdum yüreğimde. Söyledim -kendimi tutamıyor, böyle hayal kuruyordum.- Ah, saçmalıklardan kurtulabilseydim bir!.. Ama neredeydi? Nereye gitmişti Versilov? Gelin görün ki, böylesine ateşli, heyecanlı olduğum bir sırada bir de Lambert'le karşılaşmak varmış kaderde! Benim eve birkaç adım kalmıştı ki, Lambert'le burun buruna geldim. Beni görünce sevinçle bir nara attı. Kolumdan tuttu:

"Bu üçüncüdür geliyorum sana... Enfin! Hadi gidip kahvaltı edelim!"

"Dur hele! Bana uğradın mı? Andrey Petroviç orada değil mi?"

"Kimsecikler yok. Hepsinin canı cehenneme! Bırak onları şimdi! Aptal, dün kızdın hemen. Sarhoştun. Şimdi, sana önemli bir şey söyleyeceğim. Dün konuştuklarımızla ilgili pek hoş haberler aldım..."

Acelem vardı. Elimde olmadan yüksek sesle, soluk soluğa,

"Lambert," diye kestim sözünü. "Eğer şu anda durmuş, seninle konuşuyorsam bu, aramızdaki bağları artık bütünüyle koparıp atmak içindir. Dün de söyledim sana, anlamak istemiyorsun. Lambert, çocuksun sen daha, bir Fransız kadar da kuş beyinlisin. Hala kendini Tuşar'ın pansiyonundaki Lambert, beni de aynı aptal Arkadiy sanıyorsun... Ama ben o zamanki aptal Arkadiy değilim artık... Dün sarhoş olmasına sarhoştum ama, şaraptan değildi! Duygulu, heyecanlı olduğumdandı... Söylediklerine evet diyordusam gizli düşüncelerini öğrenmek için başvurduğum bir kurnazlıktı bu. Kandırıyordum seni, sen de seviniyor, inaniyordun. Gevezelik ediyordun. Şunu kafana sok, Katerina Nikolayevna ile evlenmem düşüncesi, hazırlık sınıfında bir öğrencinin bile inanmayacağı bir saçmalaktır. Benim buna inanmam olacak şey miy-

di? Oysa sen inandın! Inandın, çünkü yüksek sosyeteye giremedin, orada böyle şeylerin nasıl yapıldığını bilmiyorsun. Yüksek sosyete de bu işler böyle basit yapılmaz. Hem zaten olamaz. Evlenmek senin sandığın gibi çocuk oyuncağı değildir... İstedigini açık açık söyleyeceğim sana şimdi: Sarhoş etmek, elimden belgeyi almak, Katerina Nikolayevna'ya etmeyi düşündüğün adilliklere katılmamı sağlamak için çağırıyorsun beni!... Saçmalıyorsun! Asla ayak basmayacağım senin evine. Şunu da bilesin, yarın, ya da öbürsü gün bu mektup onun elinde olacak. Onundur çünkü. O yazdı onu. Ben kendim vereceğim onu kendisine. Bunu nerede yapacağımı da bilmek istersin belki, söyleyeyim, arkadaşı Tatyana Pavlovna'nın yanında. Tatyana Pavlovna'nın evinde. Çıkarıp eline vereceğim. Karşılık olarak da hiçbir şey istemeyeceğim ondan. Şimdi çek arabanı bakalım Lambert: Bir daha gözükme gözüme, yoksa... yoksa, Lambert, böyle kibar davranmam sana...

Sözlerimi bitirdiğimde tüm bedenim titriyordu. Kişioğlunun yaşantısında en önemli, en iğrenç alışkanlığı... her şeye, herkese zarar dokunan alışkanlığı, desinler için bir şey yapmasıdır. Onun karşısında böyle ateşlenmeye şeytan dürtmüştü beni. Öyle ki, sözlerimi bitirirken sözcükleri aşırı bir hazla tane tane söyleyerek, sesimi yükselterek coşmuş, açıklanması gerekmeyen ayrıntılara girmiş, belgeyi Tatyana Pavlovna'nın evinde ona vereceğimi söylemiştim! Nedense o anda üzme istemiştim onu. Belgeden böyle açık açık söz ettiğimde aptalca korktuğunu görünce, ayrıntıların kesinliğiyle onu ezme istemişti canım. İşte bu, kadınca övünme isteğimden doğan gevezeliğim daha sonra korkunç felaketlere neden oldu. Çünkü Tatyana Pavlovna'nın eviyle ilgili bu ayrıntı, küçük işler adamı, bir dalavereci olduğu için hemen yer etmişti kafasında. Önemli, yüksek işlere akli ermezdi ama, böyle bayağılıklara karşı bir sezinleme yeteneği vardı. Tatyana Pavlovna'yı hiç karıştırmıyordum o büyük felaket de olmazdı. Beni dinlerken adamakıllı kaybetmişti kendini.

"Bak ne diyeceğim," diye homurdandı. "Alfonsina... Alfonsina şarkı söyleyecek... Alfonsina ona gitti. Dinle bak: Bir mektup var bende, basbayağı mektup. Ahmakova senden söz ediyor bu mektubunda. Çopur buldu getirdi onu bana. Tanıyorsun Çopur'u. Gel, göreceksin, hadi gidelim!"

"Yalan söylüyorsun. Hani mektup, göster bakalım!"

“Evde, Alfonsina’da, yürü gidelim!”

Koşkusuz onu bırakıp kaçmamdan korktuğu için yalan söylüyordu, saçmalıyordu: ama gene de sokağın ortasında onu yalnız bırakıp döndüm, yürüdüm. Peşimden gelmeye kalkışınca durdum, yumruğumu gösterdim. Derin düşüncelere daldı, olduğu yerde kaldı, gitmeme ses çıkardı. Aklında yeni bir plan kuruyor olmalıydı. Ama benim için beklenmedik olaylar, karşılaşmalar bitmemişti henüz... Şimdi o uğursuz günü düşündükçe bütün bu beklenmedik olayların, rastlantıların sözleşip, uğursuz geniş bir oluktan hep birlikte üzerime yığıldıklarını düşünüyorum. Evin kapısını daha yeni açmışım ki, holde solgun, uzun yüzlü, kibar, “hoş” görünüşlü, uzun boylu, pek güzel kürklü bir gençle karşılaştım. Burnunun üzerinde saplı bir gözlük vardı. Beni görür görmez hemen gözlüğünü çıkardı (belli ki kibarlıktan), gene pek kibar bir tavırla silindir şapkasını da çıkardı, ama yanımda durmadan, bana tatlı tatlı gülümseyerek “bonsoir” dedi, yanımdan geçip merdivenleri inmeye başladı. Gerçi onu ömrümden ilk kez, o da Moskova’da şöyle yarım yamalak görmüştüm ama, görür görmez tanımıştık birbirimizi. Anna Andreyevna’nın kardeşi, muhafız as-teğmeni, Versilov’un oğlu, yani neredeyse benim kardeşim genç Versilov’du. Ev sahibinin karısı yolcu ediyordu onu (ev sahibinin kendisi daireden hâlâ dönmemişti). Genç Versilov gidince kadının karşısına dikildim.

“Ne işi var onun burada? Benim odama girdi mi?”

Kadın kuru bir sesle, çabuk çabuk konuşarak kesti sözümü:

“Ayağını basmadı odanıza. Beni ziyarete geldi...”

“Hayır,” diye haykırdım, “böyle yanıt veremezsiniz bana! Doğru dürüst yanıt verin! Niçin geldi buraya?”

“Hey Tanrım! Kimin nereye, niçin gelip gittiğini bir bir anlatmak zorunda mıyız size? Bizim de kendimize göre bir işimiz olamaz mı yani? Belki rehin karşılığı para arıyor, adres verdim ona, ne bileceksiniz? Belki daha geçen sefer geldiğinde söz vermiştim kendisine.”

“Ne demek geçen sefer geldiğinde?”

“Hey, Tanrım! İlk kez gelmiyor ki buraya!”

Kadın dönüp odasına girdi. Önemli olan, ev sahibiyle karısının benimle kaba konuşmaya başlamış olmalarıydı. Kaçmamıştı gözümünden bu. Bunun da bir sır olduğu belliydi. Sırlar her adımda, her saatte biraz daha yoğunlaşıyordu. Genç Versilov ilk kez ben

hasta yatarken kız kardeşiyle, Anna Andreyevna ile gelmişti. Bunu çok iyi anımsıyorum. Anna Andreyevna'nın garip bir tavrla, yaşlı Prens'in benim odamda kalabileceği üzerine birşeyler söylediğini, ağzımı yokladığını da unutmamıştım... Ama bütün bunlar öylesine akıl almaz, öylesine çirkindi ki, bu konuda hemen hiçbir şey düşünemiyordum. Avuç içimle alınma vurdum. Dinlenmek için bir dakika bile oturmadan Anna Andreyevna'ya koştum: Evde yoktu. Kapıcıdan, "Çarköy'e gittiler; yarın ancak bu saatlerde dönerler," yanıtını aldım.

Demek Anna Andreyevna Çarköy'e, yaşlı Prens'in yanına gitmişti. Ağabeyi de burada benim odamı kontrol ediyor! Dışlerimi gıcırdatarak,

"Hayır," diye geçirdim içimden, "yapamayacaklar bunu! Gerçekten bir kördüğüm varsa ortada, zavallı kadını koruyacağım!"

Anna Andreyevna'yı bulamayınca odama dönmedim. Çünkü karmakarışık aklıma birden, Andrey Petroviç'in kederli, canı sıkkın olduğu zamanlar gittiği bodrum kattaki meyhane gelmişti. Bunu anımsamama sevinmiştim. Hemen oraya koştum. Saat dört olmuştu, hava yavaş yavaş kararmaya başlamıştı. Meyhanede Versilov'un oraya uğradığını söylediler: "Biraz oturup gitti, ama olur ki gene gelir." Birden oturup beklemeye karar verdim. Kendime yemek ısmarladım. Hiç değilse bir umut vardı şimdi.

Yemeğimi yedim. Elden geldigince daha çok kalabilmek için fazla bile yedim. Sanıyorum dört saat oturdum orada. Yüregimi kaplayan hüznü, hummalı sabırsızlığı anlatmayacağım. Sanki içimde her şey sarsılıyor, zangır zangır titriyordu. O org, o müşteriler... ah, o hüznün belki de ömrümün sonuna dek bir daha silinmemek üzere kazındı yüreğime! Hızlı esen bir kasırgadan sonra havada uçuşan kuru sonbahar yapraklarının oluşturduğu bir bulut gibi kafamın içinde dönüp duran düşünceleri de anlatmayacağım. Ama şunu söyleyeceğim, bu benzetişim uydurma değildir. İtiraf edeceğim: Sağduyumun yavaş yavaş bana ihanet etmeye başladığını hissediyordum.

Ama bana asıl acı veren yapışkan, zehirli bir duyguydu (yalnız, şunu anımsatayım, bu duygu, öteki en önemli olanın yanında ikinci derecede kalıyordu). Bu duygu insanın, önemsemediği, ama çevresinde dönüp duran, onu rahatsız eden, birden bir yerini acıtarak ısırarak bir sonbahar sineği gibi yapışkan, zehirliydi. Şim-

diye dek dünyada hiç kimseye sözünü etmediğim bir olay, yalnızca bir anıydı. Size anlatacağım onu. Bunu notlarımın bir yerine sıkıştırmam gerekiyordu zaten.

* * *

Ben daha Moskova'dayken, Petersburg'a gitmem kararlaştırıldığında Nikolay Semyonoviç aracılığıyla, bana yol için gerekli paranın gönderilmesini beklemem bildirilmişti. Para kimden gelecek diye hiç merak edip öğrenmeye bile çalışmamıştım. Versilov'dan geleceğini biliyordum. O zamanlar yüreğim heyecanla çarparak, kendimce büyük planlar kurarak gece gündüz Versilov'la karşılaşmamızı hayal ettiğim için, onun üzerine yüksek sesle konuşmayı bütünüyle bırakmıştım. Mariya Ivanovna ile bile bu konuda konuşmuyordum. Bununla birlikte, şunu da söyleyeyim. Petersburg'a gitmek için kendi param da vardı. Ama beklemeye karar vermiştim. Paranın postayla geleceğini sanmam da beklememi sağlayan nedenlerdendi.

Bir gün Nikolay Semyonoviç eve döndüğünde, her zaman olduğu gibi kısa, lafı uzatmadan, ertesi sabah saat on birde Myasnitskaya'da Prens V.'nin evine gitmemi; orada, Petersburg'dan yeni gelen, liseden arkadaşı Prens V.'nin evinde kalan, Andrey Petroviç'in oğlu muhafız asteğmeni Versilov'u görmemi; yolculuğum için bana gönderilen parayı kendisinden almamı söyledi. Bunda anlaşılmayacak bir yan yoktu: Andrey Petroviç parayı postayla göndermekten bu görevi oğluna vermiş olabilirdi. Gelgelelim bu haber olağanüstü çarpmıştı beni, korkutmuştu. Hiç kuşku yoktu, Versilov beni oğluyla, kardeşimle yakınlaştırmak istiyordu. Hep hayal ettiğim insanın niyeti, duyguları da böylelikle ortaya çıkmış oluyordu. Ama benim için büyük bir sorun vardı: Bu, hiç beklenmedik görüşmede nasıl davranacaktım? Nasıl davranmam gerekiyordu? Gururumdan bir şey kaybetmeyecek miydim acaba?

Ertesi sabah saat tam on birde Prens V.'nin bekâr ama son derece zengin döşeli, içinde resmî giysili uşakların dolaştığı evindeydim. Antrede durdum. İç odalardan yüksek sesle konuşmalar, gülüşmeler geliyordu: Prens muhafız asteğmeninden başka konukları da vardı. Uşağa, benim geldiğimi haber vermesini söyledim. Bunu hayli mağrur bir tavırla söylemiş olmalıydım. Her şey bir yana, uşak, haber vermeye giderken sanki tuhaf, dahası, gere-

ğince saygı göstermeden bakmıştı yüzüme. Beni en çok şaşırtan, onun içeride uzun süre, beş dakika kadar kalmasıydı. Ne var ki, içeride gülüşmeler, yüksek sesle konuşmalar devam ediyordu.

Benim gibi bir "beyefendinin" antrede, uşakların arasında oturmasının yakışık almayacağını bildiğim için ayakta bekliyordum. Gururuma düşkünlüğümden, davet edilmeden salona girmek istemiyordum: Belki aşırı bir gurur düşkünlüğüydü bu. Ama o zaman böyle davranmam gerekiyordu. Antrede bekleyen uşakların (iki kişiydiler) benim yanımda oturmaya cesaret etmeleri de şaşırtmıştı beni. Bunu fark etmemiş olmak için onlara arkamı döndüm. Ama bütün bedenim titremeye başlamıştı. Birden hızla döndüm, yürüdüm, uşaklardan birinin karşısına dökildim, "hemen" gidip, geldiğimi bir daha haber vermesini *emrettim*. Uşak yüzüne sert sert bakmama, olağanüstü heyecanıma aldırmadan, yerinden bile kalkmadan tembel tembel baktı yüzüme. Onun yerine öteki yanıt verdi:

"Haber verildi, acele etmeyin."

Bir dakika, elimden gelirse daha bile az, bekleyip *kesinlikle gitmeye* karar verdim. Önemli olan, oldukça iyi giyimliydim de: Elbisem, paltom ne de olsa yeni sayılırdı. Bu olay için Mariya Ivanovna'nın özel olarak kendisinin özenle yıkadığı, ütölediği gömleğim bile pırl pırlıydı. Ama çok sonra, Petersburg'da *kesin olarak* öğrendim: Bu uşaklar, bir gün önce Versilov'la gelen uşaktan, yarı efendisinin "nasıl diyeyim, yandan çarklı kardeşi, öğrenci birisinin" geleceğini öğrenmişlerdi. Şimdi kesin biliyorum bunu. Bir dakika geçti. Karar vermek isteyip de bir türlü veremediği zamanlar insanın içini çok tuhaf duygular doldurur. Titreyerek durmadan kendi kendime "Gideyim mi, gitmeyeyim mi? Gideyim mi, gitmeyeyim mi?" diye yineliyordum. Haber vermeye giden uşak görüldü birden. Sağ elinin parmakları arasında dört kırmızı kâğıt para, kırk ruble sallanıyordu.

"İşte, buyrun, kırk ruble!" Birden tepem atmıştı. Büyük bir hareketi bu! Bütün gece, Versilov'un planladığı, iki kardeşin karşılaşmasını hayal etmiştim. Hummalı bir tutkuyla, orada nasıl davranmamın gerektiğini, yalnızlığımda edindiğim, kimin yanında, nerede olursa olsun her zaman övünebileceğim düşüncelerimi küçük düşürmemek için neler yapacağımı kurmuş, planlamıştım. Ne denli iyi yürekli, mağrur, ağırbaşlı olacağımı hayal etmiştim.

Olur a, belki Prens V'nin yanında bile bırakmazdım bu tavrımı da, böylelikle sosyeteye bile girendim. Ey Tanrım, hiç insaf etmiyorum kendime! Ama olsun varsın: Her şeyi, en küçük ayrıntısına kadar anlatacağım! Ben neler beklerken, uşak gelip kırk ruble tutuşturmuştu elime. Hem de on dakika bekletildikten sonra. Hem de bir tabakta ya da zarfta değil, doğrudan bir uşağın elinde, parmaklarının arasında.

Uşağa öyle bir bağırdım ki, irkilerek bir adım geri çekildi. Parayı hemen geri götürmesini, "onu beyefendinin kendisinin getirmesini" emrettim. Uzatmayayım, kuşkusuz oldukça saçma bir istekti bu. Uşak da anlayamamıştı ne demek istediğimi. Ama, öyle bağırmıştım ki, gitti... Öte yandan, anlaşılan, salondan duyulmuştu bağırmam. Konuşmalar da gülüşmeler de bir anda kesilmişti. Tam o sırada ayak sesleri duyuldu: Mağrur, soylu, sakin, yumuşak ayak sesleriydi bunlar. Antreye açılan kapıda güzel yüzlü, kibirli, uzun boylu bir genç görüldü (o zaman, bugünkü karşılaşmamızda olduğundan daha bir uçuk benizli, zayıf gelmişti bana). Eşiğin bir adım gerisinde duruyordu. Üzerinde göz alıcı, kırmızı bir ropdôşambri, ayaklarında terlikler, burnunun üzerinde saplı bir gözlük vardı. Bir şey söylemeden saplı gözlüğünü doğrultup beni aşağıdan yukarı süzmeye başladı. Yabani bir hayvan gibi ona doğru bir adım attım. Gözlerinin içine bakarak karşısına dikildim. Kısa bir an, topu topu on saniye süzdü beni. Dudaklarında belli belirsiz bir alay fark ettim. Hem belki belirsiz olduğu için de çok zehirli bir alaydı bu: Bir şey söylemeden döndü, geldiği gibi gene sakin, sessiz, yavaş adımlarla gitti. Bu herkesi aşağı gören, alçaltan insanlara başkalarına hakaret etmeyi daha çocukluklarında, aile yuvasında anneleri öğretir! Elbette kaybettim kendimi... Ah, niçin öylesine kaybetmiştim kendimi! Tam o anda gene o uşak elinde paralarla yanıma geldi:

"Buyurun, alın. Petersburg'dan gönderdiler size... Kendileri kabul edemeyecekler sizi. Başka bir zaman. Şimdi meşguller. Daha bir serbest zamanda gelebilirseniz görüşürsünüz." Bu son sözleri kendisinden eklediğini hissetmiştim. Ama hâlâ gelememiştim kendime. Parayı alıp kapıya yürüdüm. Kendimde olmadığım için almıştım. Yoksa almazdım. Ama bu arada uşak, beni kızdırmak amacıyla çok uşakça bir çıkış yaptı: Koşup birden kapıyı bana ar-

dına kadar açtı, öyle tutarak gururlu bir tavırla sözcüklerin üzerine basa basa,

“Buyurun, efendim!” dedi.

“Alçak!” diye böğürdüm. Elimi kaldırdım ama, indirmedim.

“Sen de, efendin de alçaksınız! Hemen şimdi git söyle ona bunu,” diye ekleyip çabuk çabuk inmeye başladım merdivenleri.

“Böyle konuşamazsınız! Hemen gidip efendime söylersem karakola götürürler sizi. El de kaldıramazsınız bana...” Çabuk adımlarla iniyordum merdivenleri. Geniş, üstü açık bir merdivendi. Kırmızı yolluk halıda inerken yukarıdan görebilirlerdi beni. Üç uşak da merdivenin başına dikilmişlerdi. Susmaya, bir şey söylememeye karar vermiştim: Uşaklarla ağız kavgasına giremezdim. Adımlarımı çabuklaştırmadan, üstelik, anlaşılacağı gibi, yavaşlatarak indim merdiveni. Of... varsın, bütün bunların boş şeyler olduklarını, bir süt kuzusunun öfkesi olduğunu söyleyecek filozollar çıksın (onların da canı cehenneme!), olsun varsın, ama bu olay benim için bir yara, hâlâ iyileşmeyen, şimdi, şu satırları yazarken, her şey çoktan bitmiş, her şeyin öcü alınmışken bile geçmemiş bir yaradır. Ah, yemin ederim doğru söylüyorum! Kötü şeyleri belleğinde tutan, kin güden bir insan değilim. Elbette, her zaman, hastalığım-dan önce bile biri bana hakaret etse oç almak isterdim. Ama yemin ederim yalnızca soylu bir yüreklilikle yapardım bunu. Olsun varsın, soylu bir yüreklilikle alacakum öcümü. Yeter ki bunu anlasın, sezinlesindi. Öcümü almış sayardım kendimi! Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim: Oç almak isternem, soylu yürekliliyim ama, bana edilen bir hakareti de hiç unutmam. Benim gibisi var mıdır bilmem? O zaman, ah, o zaman soylu duygularla gitmiştim oraya. Belki gülünçtü bu duygularım, olsun varsın: Ciddi, ama alçak, sıradan, orta halli olacaklarına soylu olsunlar da isterse gülünç olsunlar! “Kardeşimle” bu görüşmemizi hiç kimseye, Mariya Ivanovna’ya bile, Petersburg’da Liza’ya bile açmamıştım. İşte beklediğim bir anda bir kez daha karşıma çıkmıştı bu bay. Bana gülümsemiş, şapkasını çıkarmış, dost bir tavırla “bonsoir”, demişti. Üzerinde düşünülecek çok şey vardı kuşkusuz...

* * *

Dört saati aşkın bir süre meyhanede oturduktan sonra birden fırladım yerimden. Çılgın gibi dışarı koştum. Kuşkusuz gene Ver-

silov'un evine gittim. Gene bulamadım onu. Eve hiç gelmemiştir. Dadının canı sıkındı. Darya Onisimovna'yı göndermemi rica etti. Ah, bunlarla uğraşacak durumda mıydım! Hemen anneme koştum, ama içeri girmedim. Lukerya'yı taşığa çağırdım. Versilov'un hiç uğramadığını, Liza'nın da evde olmadığını öğrendim. Lukerya'nın bana bir şey söylemek, belki bir ricada bulunmak istediğini sezinlemiştim ama, onu dinleyecek durumda değildim! Son umut, benim odaya uğramış olmasındaydı. Ama artık bunu da sanmıyordum.

Sağduyumu hemen hemen yitirdiğimi söylemiştim. Odamda Alfonsina ile, bir de ev sahibimle karşılaşmayayım mı... Kapıdan çıkıyorlardı. Pytor Ippolitoviç'in elinde bir mum vardı. Ev sahibimin suratına doğru çılgın gibi bağırdım:

"Bu da ne demek oluyor? Bu cadı karısını odama sokmaya nasıl cesaret edebildiniz?" Alfonsina korkuyla bir çığlık attı:

"*Tiens! et Les amis!*"¹

"Defol!" diye bağırdım.

"*Mais c'est un ours!*"²

Çok korkmuş gibi yapıp koridora koştu, ev sahibesinin odasına daldı.

"İzin verirseniz yüzünüze karşı söyleyeceğim Arkadiy Makaroviç, biraz gereksiz yere böyle kızdınız. Size karşı hürmette kusur etmem ama, Matmazel Alfonsina cadı karısı değildir! Üstelik, sizin değil, bir zamandan beri yakın arkadaş olduğu karımın konuğudur."

Birden başıma müthiş bir ağrı saplandı. Başımı iki elimin arasına aldım,

"Peki ya, benim odama ne cesaretle soktunuz onu?" diye bağırdım.

"Tesadüfen. Hava alsın diye sabah odanızın penceresini açmışım, onu kapamak için girdim. O sırada Alfonsina Karlovna ile konuşuyorduk. Konuşmamızın orta yerinde ben odanıza girdiğimde o da benimle birlikte içeri girmiş bulundu."

"Yalan söylüyorsunuz! Bu Alfonsina karısı casustur! Lambert de casustur! Belki siz de casussunuz! Alfonsina bir şey yürütmek için girdi odama."

"Canınız nasıl isterse öyle düşünün. Zaten bugün söylediğiniz-

1 İşte ya dostlar.

2 Ama bu bir ayıdır.

le yarın söylediğiniz birbirini tutmuyor sizin. Odamı bir zaman için kiraya verdim. Karımla ben küçük odaya taşınacağız. Anlayacağınız, Alfonsina Pavlovna da sizin gibi bir kiracımdır artık.”

Dehşet içinde,

“Odanızı Lambert’e mi kiraya verdiniz?” diye haykırdım.

Önceki gülümsemesi belirdi yüzünde gene. Ama gülümsemesinde şimdi sabahki şaşkınlık yerine kesin bir kararlılık vardı.

“Hayır efendim,” dedi, “Lambert’e kiraya vermedim. Sanıyorum, kime verdiğimi çok iyi biliyorsunuz. Boşuna, hava için bilmiyor numarası yapıyorsunuz. Bunun için de kızılıyorsunuz. İyi geceler efendim!”

“Peki, peki, rahat bırakın beni artık!”

Elimi kolumu sallıyordum. Ha ağladım, ha ağlayacaktım. Öyle ki ev sahibim hayretle baktı yüzüme. Sonra çıkıp gitti. Kapının çengelini taktım. Yüzükoyun yatağa attım kendimi, yüzümü yastığa gömdüm. Öykümün sonunu oluşturan üç uğursuz, korkunç günün birincisi böylece sona ermişti.

X

Ama burada, olayları sırasıyla anlatırken, (sırayı atlayıp) hiç değilse bir şeyi okuyucuma açıklamayı uygun buluyorum. Çünkü öykümün bu yerinde olayların akışına öylesine çok rastlantı karışmıştır ki, bu ayrıntıları önceden açıklamazsam anlaşılmasız bir sürü laf etmekten başka bir şey yapmış olmayacağım. Burada Tatyana Pavlovna'nın ağzından kaçırıldığı “kördüğüm” giriyordu işin içine. Bu düğüm, Anna Andreyevna'nın, insanın ancak onun durumunda aklına koyabileceği, büyük yüreklilik isteyen adımını sonunda atmaya göze almış olmasıydı. Kendine özgü yanları olan bir yaratılışı vardı! Yaşlı Prens sağlık durumu öne sürülerek bir çeşit tutuklu gibi apar topar Çarköy'e götürülmüştü. Böylece onun Anna Andreyevna ile evleneceği haberi daha sosyete de duyulmadan bastırılmış, tam filizleneceği sırada sindirilmişti ama, kimseye hayır diyemeyen hasta ihtiyar bu niyetinden dünyada vazgeçeceğe, kendisine evlenme önerisinde bulunan Anna Andreyevna'dan vazgeçeceğe benzeriyordu. Bu bakımdan bir şövalye idi Prens! Öyle ki, er geç ayağa kalkacak, niyetini gerçekleştirmek için önüne geçilmez bir irade

gücüyle işe koyulacaktı. Özellikle zayıf kişiliği olan insanlarda görülür bu durum. Böylelerinin hiç dokunulmaması gereken bir telleri vardır. Bununla birlikte saygı duyduğu Anna Andreyevna'nın durumunun nazikliğini anlayabiliyor, genç kız için sosyete de kötü söylentilerin, alaylı dedikoduların dolaşacağını düşünüyordu. Katerina Nikolayevna'nın onun yanında Anna Andreyevna için bir kez bile kötü tek sözcük söylememiş olması, ya da onun Anna Andreyevna ile evlenmek niyetine karşı bir şey söylememiş olması şimdilik avutuyordu onu, harekete geçmesine engel oluyordu. Tersine, babasının nişanlısına aşırı bir sevgi ile ilgi gösteriyordu Katerina Nikolayevna. Bu yüzden Anna Andreyevna da kadınlara vergi sezgi gücüyle Prens'in en az ona olduğu kadar saygı duyduğu; hele şimdi, evlenmesine böylesine soyluluk, iyi yüreklilik göstererek izin verdiği için üzerinde neredeyse titredığı Katerina Nikolayevna için en küçük bir kötü söz söylese Prens'i inciteceğini, onun içinde kendisine karşı bir kuşku, belki de öfke uyandıracığını sezinleyerek olağanüstü güç bir durumda hissediyordu kendini. İşte bu yüzden savaş şimdilik bu alanda sürüyordu: İki bayan incelikte, sabırda birbirleriyle yarışırken Prens de sonunda, ikisinden hangisine daha çok şaşmasının gerektiğini bilemez olmuş; kişilikleri zayıf, ama yürekleri duyarlı bütün insanlar gibi acı çekmeye, her şeyde yalnızca kendisini suçlamaya başlamıştı. Üzüntü hasta etmişti onu diyorlardı. Sinirleri öylesine bozulmuştu ki, söylentilere bakılırsa, Çarköy'de iyileşeceğine az kaldı yatağa düşecekmiş.

Burada bir parantez açıp, aradan çok uzun zaman geçtikten sonra öğrendiğim bir şeyi anlatacağım: Sözde Byoring Katerina Nikolayevna'ya, ihtiyarı birşeyler yapıp kandırmalarını, sosyete de onun aklını yitirdiği söylentisini yayıp onu Avrupa'ya götürmelerini, orada doktorlardan bu söylentiye doğrulayacak bir rapor almalarını önermiş. Ama Katerina Nikolayevna buna razı olmamış. Hiç değilse böyle söylüyorlardı. Katerina Nikolayevna bu öneriyi öfkeyle, nefretle reddetmiş. Bütün bunlar akla son derece uzak söylentilerdi ama, ben inanıyordum.

İşte, işler sarp sardı, nasıl söyleyeyim, içinden çıkılmaz bir durum aldığı bir sırada Anna Andreyevna Lambert'ten, Katerina Nikolayevna'nın, babasını deli olarak ilan etmenin yollarını araştırıldığını, bu amaçla bir hukukçudan akıl danıştığını kesinlikle ortaya çıkaracak bir mektubun olduğu bilgisini alıyor. Oç almak

tutkusuyla kavrulan gururlu kız uyarılmış oluyordu böylece. Benimle konuşmalarını anımsayıp, birçok önemsiz ayrıntı üzerinde düşündükten sonra bu haberin doğruluğuna kesinlikle inanması işten bile değildi. Onun inatçı, hırslı kadın yüreğinde, ani saldırıya geçip düşmanını yok etme planı önüne geçilmez bir güçle işte o zaman filizlenmeye başlamıştı. Kurduğu plan şöyleydi: Hiç kimse için kötü bir şey söylemeden doğrudan Prense gidecek, pek yakın bir gelecekte onu akıl hastanesine yatıracaklarını ona açık açık söyleyecek; onu korkutacak, heyecanlandıracaktı. İhtiyar öfkelenirse, inanmak istemezse kızının mektubunu gösterecekti ona. "Görüyorsunuz ya, bir kez deli diye ilan etmek istemişlerdi sizi. Şimdi de evlenmenize engel olmak için aynı şeyi pekâla yapabilirler." Sonra da korkmuş, bitmiş ihtiyarı alıp Petersburg'a, doğru benim odama getirecekti.

Bu çok tehlikeliydi. Ama, Anna Andreyevna'nın kişisel gücüne, kendine sonsuz güveni vardı. Burada, konudan bir an ayrılacağım, çok çok sonralara gidip, Anna Andreyevna'nın bu saldırısının etkisini tahmin ederken yanılmadığını söyleyeceğim. Üstelik, onun umduğundan bile etkili olmuştu... Bu mektup haberi yaşlı Prense Anna Andreyevna'nın da, hepimizin de beklediğinden belki birkaç kat fazla etkilemişti. Prens daha önce bu mektup üzerine birşeyler bildiğinden o zamana kadar haberim bile yoktu. Ama her zayıf yaradılışlı, ürkek insan gibi o da kulağına gelenlere inanmamış, huzurunu kaçırmamak için bu düşüncüyü var gücüyle kovmuştu kafasından. Bu yetmiyormuş gibi, öyle her olmaya-cak şeye hemen inanıverdiği için sitem bile etmişti kendine. Şunu da söyleyeyim, mektubun ortaya çıkması Katerina Nikolayevna'ya da, benim beklediğimden çok etki etmişti.. Anlayacağınız, bu kâğıt parçası, onu cebinde taşıyan insan olarak benim bile sandığımdan çok önemliymiş. Ama geri döneyim artık, çok ileri gittim.

Peki ama niçin benim odama getireceklerdi onu? Onu bizlerin yaşadığımız böyle zavallı bir odaya sokup, acıklı durumumuzu onu gösterip belki de korkutacaklardı Prensi? Eğer kendi evine götürmeleri olmazsa (çünkü her şeye engel olurlardı orada) Lambert'in önerdiği özel, 'zengin' eve niçin götürmüyorlardı onu? Anna Andreyevna'nın, olağanüstü cesaret isteyen adınının tehlikesi buradaydı işte.

Önemli olan, gelir gelmez Prense belgeyi göstermekti. Oysa ben belgeyi vermeye yanaşmıyordum. Kaybedecek zaman olmadığından, Anna Andreyevna kişiliğinin gücüne güvenerek işe belge olmadan, Prensi doğrudan benim odama getirmekle başlamaya karar vermişti. Ama bunu niçin yapacaktı? Daha çok, halk arasında dedikleri gibi, bir taşla iki kuş vurup beni de tuşa getirmek için... Olayın heyecanı, beklenmezliğiyle, sarsıcılığıyla beni de etkilemeyi düşünüyordu. İhtiyarı odamda ürkmüş, bitmiş bir durumda görünce, hepsinin üzerime saldırıp yalvarmalarına dayanamayacağımı, teslim olacağımı, belgeyi ortaya çıkaracağımı umuyordu! Doğrusunu söyleyeyim, pek akıllıca, kurnazca hazırlanmış, psikolojik bakımdan ustaca bir plandı bu. Üstelik, az kaldı başarıya da ulaşıyordu... Anna Andreyevna ihtiyarı kente getirmeye, onu benim *cvime* getireceğini söyleyerek razı etmişti. Kente dönmek zorunda kalmıştı prens. Bütün bunları sonra öğrendim. Yalnızca mektubun bende olduğu haberi bile Prensin ürkek yüreğinden Anna Andreyevna'nın sözlerine olan tüm kuşkuyu çıkarıp atmıştı. Öylesine seviyor, sayıyordu beni!..

Şunu da söyleyeyim, mektubun hâlâ bende olduğundan, onu elimden çıkarmadığımdan Anna Andreyevna'nın da bir saniye olsun kuşku ettiği yoktu. Önemli olan beni yanlış anlaması, dürüstlüğümden, saflığımdan, dahası duygululuğumdan yararlanabileceğini düşünmesiydi. Öte yanda, sözgelisi, mektubu Katerina Nikolayevna'ya teslim etmeye karar verecek olursam bunu ancak, bazı özel durumlarda yapabileceğimi düşünüyor; işte bunu beklenmeyen, şaşırtıcı bir olayla, bir saldırıyla engellemek için acele ediyordu.

Ayrıca, bütün bunları Lambert de onaylıyordu. O sıralar Lambert'in durumunun son derece kritik olduğunu söylemiştim: Hain adam, onunla bir olup belgeyi Ahmakova'ya satmamı nedense daha çıkanna bulduğu için beni Anna Andreyevna'dan geri çekmek istiyordu. Ama son dakikaya dek belgeyi vermeye kesinlikle razı olmadığım, hemen yön değiştirmiş, Anna Andreyevna'yla çalışmaya karar vermişti. Son saate dek her çeşit hizmetine koşarak onun gözüne girmeye çalışmış (hatta çok iyi biliyorum) gerekirse Prense nikahını kıyması için bir papaz bile bulup getirebileceğini söylemişti... Ama, Anna Andreyevna hafifseme dolu bir gülümsemeyle bunun sözünü bir daha etmemesini rica etmişti

ondan. Lambert'i dehşetli kaba buluyordu. Tiksinliyordu ondan. Ama bununla birlikte, örneğin ispiyonluk gibi hizmetlerine gene de ses çıkarmıyordu. Yeri gelmişken söyleyeyim, ev sahibim Pytor İppolitoviç ettiği hizmetlere karşılık onlardan para aldı mı, yoksa doğrudan entrikanın vereceği hazza kapılarak mı girdi aralarına, öğrenemedim. Ama o da karısı da arkama takılmış birer casuslar. Bunu kesinlikle biliyorum.

Gerçi durumdan az da olsa haberdar edilmiştim. Ama yann ya da öbür gün yaşlı Prensi odamda, hem de öyle bir durumda bulmayı düşünemeyeceğimi sanırım anlayabilir okuyucu. Hem, Anna Andreyevna'dan böylesine bir yüreklilik de hiç beklemezdim doğrusu! Söylemesine söyleyebilir, istediği şeyi ima edebilirdi, ama karar vermek, harekete geçmek, söylediğini gerçekleştirmek... hayır, hayır, söyledim ya, bambaşka bir yaradılışı var bu kızın!

* * *

Devam ediyorum.

Sabah geç uyandım. Gece (şaşılacak şeydir) ölü gibi, hiç düşünmeden uyumuştum. Öyle ki, gözlerimi açınca, dün olanların hiçbiri olmamış gibi olağanüstü canlı, dinç hissetmiştim kendimi. Anneme uğramamaya, doğrudan mezarlık kilisesine gitmeye karar vermiştim. Törenden sonra anneme gidecek, bütün gün yanında kalacaktım. Ne olursa olsun Versilov'un bugün er geç annemin evine uğrayacağından kuşkum yoktu.

Alfonsina da ev sahibim de çoktan çıkıp gitmişlerdi. Ev sahibinin karsısına bir şey sormak istemiyordum. Zaten onlarla her çeşit ilişkiyi kesmeye, dahası bir an önce evlerinden ayrılmaya karar vermiştim. İşte bu yüzden, kahvemi getirdiklerinde hizmetçinin arkasından gene kapının çengelini takmıştım. Ama birden odamın kapısına vuruldu. Trişatov'du gelen. Sesini duyunca şaşırmıştım.

Hemen açtım kapıyı. Onu gördüğüme sevinmiştim. Girmesini söyledim. Girmek istemedi.

"Kapıdan iki sözcük söyleyeceğim size, döneceğim... Ya da gireyim, çünkü sanıyorum fısıltıyla konuşmamız gerekecek. Ama oturmayacağım. İğrenç paltoma bakıyorsunuz. Kürkü Lambert aldı."

Gerçekten de pis, eski, boyuna göre çok uzun bir palto vardı üzerinde. Karşımda kederli, canı sıkılmış, elleri cebinde, şapkası başında, ayakta duruyordu.

“Oturmayacağım, oturmayacağım. Beni dinleyin Dolgorukiy, ayrıntılarıyla bir şey bildiğim yok ama, Lambert’in sizin için bir hainlik, büyük bir kötülük hazırladığını biliyorum. Koruyun kendinizi. Çopur kaçırdı ağzından, Çopur’u anımsıyorsunuzdur? Ama işin aslının ne olduğu üzerine bir sözcük bile söylemedi. Bu yüzden başka bir bilgi veremeyeceğim size. Haberdar etmek için geldim... hadi hoşça kalın, ben gidiyorum.”

“Oturunuz, sevgili Trişatov!” diye haykırdım. “Benim de acele işim vardı, hemen çıkıyordum. Sizi gördüğüme çok sevindim...”

“Oturmayacağım, oturmayacağım. Beni gördüğünüze sevindiğinizi unutmuyacağım. Ya, Dolgorukiy, başkalarını niye kandırıyorum: Bilerek, kendi isteğimle öylesine çok alçakça, iğrenç işler yaptım ki, yanınızda bunların adını bile etmekten utanırım. Şimdi Çopur’la beraberiz... hoşça kalın. Odanızda oturamayacak kadar aşağılık, değersiz bir insanım ben.”

“Yeter Trişatov, yeter sevgili arkadaşım.”

“Hayır, görüyorsunuz Dolgorukiy: Herkese karşı küstahım ben, şimdi de serseriliğe başlıyorum. En kısa zamanda eskisinden çok daha iyi bir kürk dikecekler bana. Cins atlar koşulu özel kızıyla gideceğim her yere. Ama sizin karşınızda alçak olduğum, kendimi böylesine suçladığım için odanızda oturmadığımı hiç unutmuyacağım. İçki alemlerinde çılgınca eğlenirken bunu anımsamak hoş olacak. Hoşça kalın, hadi hoşça kalın. Elimi de uzatmamalıyım size. Alfonsina hiç sıkılmıyor elimi. Rica ederim peşimden koşmayın, bana da gelmeyin. Kontrat yaptık.”

Garip çocuk dönüp, çıktı. Hiç zamanım yoktu. İşlerimi yoluna koyar koymaz önce onu arayıp bulmaya karar vermiştim.

Düşünsem çok şey anımsarım o sabahla ilgili ama, yapmayacağım bunu... Mezarlık kilisesinde de yoktu Versilov. Zaten daha tören başlamadan, bizimkilerin yüzünden onu kiliseye beklemedikleri belliydi. Annem tutkuyla dua ediyordu. Kendini duaya vermişti. Tabutun yanında yalnızca Tatyana Pavlovna ile Liza vardı. Ama bırakın, bırakın, anlatmayacağım bunları. Rahmetliyi toprağa verdikten sonra eve döndük. Masaya oturduk. Yüzlerinden Versilov’u belki ölü yemegine bile beklemediklerini anlıyordum.

Masadan kalkuktan sonra annemin yanına gittim. Sevgiyle kucakladım onu. Doğum gününü kutladım. Benim arkamdan aynı şeyi Liza yaptı. Sonra bir fırsatını bulup kulağıma,

“Bak ağabey,” diye fısıldadı, “onu bekliyorlar.”

“Anlıyorum, Liza, farkındayım.”

“Yüzde yüz gelecek.”

“Demek bazı şeyler biliyorlar,” diye geçirdim içimden. Ama, bir şey sormadım. Gerçi duygularımı anlatmayacaktım ama, bu esrar gene çeki taşı gibi gelip oturmuştu yüreğime. Hepimiz konuk odasındaydık. Yuvarlak masanın çevresinde annemle birlikte oturuyorduk. Ah, onun yanında olmak, gözlerinin içine bakmak ne hoşuma gidiyordu! Annem birden, Incil'den bir şey okumamı istedi. Luka'dan bir bölüm okudum. Ağlamıyordu, üzgün bile değildi. Ama yüzünü öylesine duygulu, düşünceli hiç görmemiştim. Durgun bakışında bir düşünce parıltısı vardı. Gelgelelim huzursuz olduğunu, bir şey beklediğini sezinleyememiştim. Durmadan konuşuyorduk. Rahmetlinin birçok şeyini anımsamıştık. Tatyana Pavlovna da çok şey anlattı onunla ilgili. Onun da rahmetliyi sevdiğini bilmiyordum. Konuştuklarımızı anlatacak olsam içinde ilgi çekici çok şey bulunurdu. Tatyana Pavlovna bile alışkanlıklarına ihanet etmiş gibiydi: Gerçi annemin üzüntüsünü dağıtmak için çok konuşuyordu ama, pek durgun, son derece yumuşak, daha önemlisi, telaşsızdı. Ama bir ayrıntıyı iyi anımsıyorum: Annem kanepede oturuyordu. Kanepenin solunda yuvarlak, küçük masanın üzerinde sanki bir şey için hazırlanmış bir tasvir yatık duruyordu (başlarında hâleleriyle iki azizi gösteren, örtüsüz, pek eski bir tasvirdi bu). Biliyordum. Makar Ivanoviç'indi. Rahmetlinin onu yanından hiç ayırmadığını, uğur saydığını da biliyordum. Tatyana Pavlovna birkaç kez bakmıştı ona. Birden sözü değiştirdi.

“Bana bak Sofia,” dedi, “niçin yatık duruyor bu tasvir? Masanın üzerinde duvara dayayıp koysak, önüne de bir kandil yakıp yerleştiresek daha iyi olmaz mı?”

“Hayır,” dedi annem, “böyle daha iyi. Şimdi durduğu gibi dursun.”

“Haklısın, öyle pek tantanalı görünebilir...”

O zaman bir şey anlamamışım. Asıl sorun, Makar Ivanoviç'in bu tasviri Andrey Petroviç'e bırakacağını ölmeden önce söylemiş

olmasıydı. Şimdi de annem sahibine vermeye hazırlanıyordu onu. Saat öğleden sonra beş olmuştu. Hâlâ konuşuyorduk. Birden annemin yüzünde kasların çekildiğini fark ettim. Kulak kesilmişti. O anda konuşmakta olan Tatyana Pavlovna bir şey fark etmeden anlatmasını sürdürüyordu. Hemen kapıdan yana döndüm, aradan bir saniye geçmemişti ki, Andrey Petroviç'i gördüm. Asıl kapıdan değil de hizmetçilerin kullandıkları arka merdivenlerden içeri girmiş, mutfağı, holü geçip gelmişti. İçimizde yalnızca annem duymuştu ayak sesini. Şimdi, daha sonraki çılgın olayı yüzlerdeki değişen anlatımlarıyla, konuşmalarıyla anlatacağım. Zaten pek öyle uzun da değildi. Önce, hiç değilse ilk bakışta Versilov'un yüzünde en küçük bir değişiklik göremedim. Her zamanki gibi, yani sık giyinmişti. Elinde küçük, ama pahalı olduğu belli bir çiçek demeti vardı. Yürüdü, gülümseyerek çiçek demetini anneme verdi. Annem ürkek bir şaşkınlıkla baktı yüzüne. Buketi aldı. Bir pembelik soluk yanaklarını hafiften canlandırmıştı. Gözlerine bir mutluluk parıltısı gelmişti.

Versilov,

"Beni böyle karşılayacağını biliyordum Sonya," diye mırıldandı.

Çünkü o içeri girdiğinde hepimiz ayağa kalkmıştık. Masanın yanına gelince, annemin sol yanındaki Liza'nın koltuğuna geçip (başkasının yerine oturduğunu fark etmeden), oturdu. Böylece, tasvirin bulunduğu küçük masanın yanında oturmuş oluyordu.

"Hepinize merhabalar. Sonya, bu buketi doğum günü armağanı olarak bugün kesinlikle getirmek istiyordum sana. Bu yüzden de, elimde çiçekle ölünün yanında bulunmamak için mezarlığa gelmedim. Hem biliyorum, oraya sen de beklemiyordun beni. Sanırım rahmetli kızmayacaktır bu çiçeklere. Kendisi mutlu, neşeli olmamızı isterdi çünkü, öyle değil mi? Buralarda bir yerde, odanın bir köşesinde oturuyor gibi geliyor bana şimdi."

Annem tuhaf tuhaf bakıyordu ona. Tatyana Pavlovna'yı şeytan dürttü sanki.

"Kim oturuyor odanın bir köşesinde?" diye sordu.

"Rahmetli. Bırakalım bunu şimdi. Biliyorsunuz, mucizelere yürekten inanmayan bir insan kör inançlara inanmaya yatkındır... Ama iyisi mi, bu buketten söz edeyim size. Nasıl getirdim onu buraya, bilmiyorum. Yolda üç kez bu çiçekleri karın içine atıp ayağımla ezmek geldi içimden."

Annem irkildi.

Versilov konuşmasını sürdürüyordu:

“Çok güçlü bir istekti bu. Bana da, zavallı başıma da acı, Sonya. Buket çok çok güzel olduğu için istiyordum bunu. Varlıklar içinde çiçek kadar güzel ne vardır? Ben, çiçek buketi elimde yürüyordum, oysa kar kaplamıştı her yanı, dondurucu bir soğuk vardı. Bizim dondurucu soğugumuzla çiçek ne tuhaf bir karşılık! Ama şu anda, sözünü etmek istediğim bu değil. Güzel oldukları için ayağımın altına alıp ezmek istedim onları. Sonya, gerçi pek yakında gene kaybolacağım. Ama çok çabuk döneceğim. Çünkü, öyle anlaşılıyor ki, korkacağım. Korkunca da kim bu korkumu yatıştıracak? Sonya gibi bir meleği nerede bulacağım?.. Bu tasvir neyin nesi? A, evet, rahmetlinindi. Öz dedesinden kalmıştı ona. Ömrünün sonuna dek yanından ayırmadı onu. Evet, benim olmasını vasiyet etmişti, biliyorum. Çok iyi anımsıyorum... Raskolniklerin kullandıklarından olsa gerek.. dur bir bakayım şuna.”

Tasviri aldı, kaldırıp ışığa tuttu. Gözlerini kırpmadan ancak birkaç saniye baktı ona. Sonra masanın üzerine, önüne koydu. Şaşırılmışım, bütün bu garip sözleri öylesine çabucak söylemişti ki, kafamı toparlayıp bir şey anlayamamıştım. Yalnızca hastalıklı bir korkunun yüreğime saplandığını anımsıyorum. Annemin korkusu şaşkınlığa, acıya dönüşmüştü. Karşısında Versilov'u mutsuz bir insan olarak görüyordu. Daha önceleri de böyle garip konuştuğu olurdu. Nedense Liza'nın yüzü birden çarşaf gibi bembeyaz olmuştu. Bana Versilov'u göstererek tuhaf bir tavırla başını salladı. Ama herkesten çok Tatyana Pavlovna korkmuştu. Sözlerine aşırı dikkat ederek,

“Ne oluyorsunuz, sevgili Andrey Petroviç?” diye sordu.

“Doğrusunu söyleyeyim, iyi yürekli Tatyana Pavlovna, ne olduğumu ben de bilmiyorum. Hemen heyecanlanmayın, sizin Tatyana Pavlovna olduğunuzu, iyi yürekli, tatlı bir insan olduğunuzu şimdilik biliyorum. Buraya bir dakikalığına uğradım. Sonya'ya iyi birkaç söz söylemek istedim. Yüreğim bir türlü söyleyemediğim, dışarı vuramadığım sözcüklerle dolu. Ama, söylemek istediğim sözcükleri gene de hâlâ arıyorum. Hem yüreğimde tıkanıp kalan sözcükler tuhaf şeyler. Biliyor musunuz, basbayağı bölünüyormuşum gibi geliyor bana. (Olağanüstü ciddi bir yüzle, yürek-

ten gelen bir içtenlikle hepimize ayrı ayrı baktı.) Düşünce bakımından ikiye bölünüyorum. Bundan da müthiş korkuyorum. Sanki yanı başımda da bir eşim duruyor. Benim aklım başımda, mantıklı düşünabiliyorum ama, yanımdaki hep saçma, yakışsız şeyler yapmak istiyor. Bakıyorum, bu yakışsız şeyi yapmak isteyen başkası değil de benim sanki. Hem niçin bunu böyle yapmak istediğimi de bilmiyorum. Yani bir yandan pek isteksizken öte yandan aşırı bir tutkuyla istiyorum. Bir zamanlar bir doktor tanıdım. Durup dururken babasının cenaze töreninde ılık çalmaya başlamıştı. Doğrusu, bugün mezarlığa gelmeye korktum. Çünkü nedense, sonu çok kötü olan o zavallı doktor gibi benim de birden ılık çalmaya, ya da kahkahayla gülmeye başlayacağım düşüncesi doldurmuştu kafamın içini... Doğrusunu söyleyeyim, bugün bu doktor nereden aklıma geldi, bilmiyorum. Çok iyi anımsıyorum onu. Kafamdan çıkarıp atamıyorum. Biliyor musun Sonya, bak gene aldım tasviri (tasviri almış, elinde evirip çeviriyordu), biliyor musun, şimdi şu anda canım onu sobaya vurup parçalamayı öylesine çok istiyor ki. Hem tam şu köşesine. Bir anda iki parçaya ayrılacağından kuşku yok. Ne az ne çok, tam iki parçaya.”

Önemli olan, tavırlarında en küçük bir yapmacık olmadan, heyecansız, son derece soğukkanlı konuşmasıydı. Olağan bir şeymiş gibi anlatıyordu. Dehşet verici olan da buydu. Bir şeyden korkuyordu sanki. Ellerinin titrediğini fark etmiştim.

Annem ellerini çırpı.

“Andrey Petroviç!” diye haykırdı.

Tatyana Pavlovna fırladı yerinden.

“Bırak, bırak tasviri Andrey Petroviç! Bırak, yerine koy onu! Soyun da yat. Arkadiy, koş doktor çağır!”

Versilov hepimizi durgun bir bakışla ayrı ayrı süzdü. Alçak sesle, “Ama...” dedi, “ama niye telaşlandınız birden?”

Sonra dirseklerini masaya dayadı, başına destek yaptı.

“Korkacaksınız ama, dostlanm, bakın ne diyeceğim size: Biraz avutun beni. Oturun yerlerinize, bir dakikalığına bile olsa, hepimiz sakın, rahat oturun! Sonya, hiç de bunu söylemek için gelmemiştim buraya. Sana bir şeyi, ama bambaşka bir şeyi bildirmeye gelmiştim. Hoşçakal Sonya, şimdiye dek birkaç kez seni bırakıp gittiğim gibi, gene ülke ülke dolaşmaya gidiyorum... Elbette bir

gün gene sana döneceğim. Bundan kuşkun olmadığını biliyorum. Her şey bittiğinde kimin yanına gelebilirim? Inan Sonya, şimdi bir meleşin yanına gelir gibi geldim yanına. Hiç de bir düşmanımın yanına gelir gibi değil. Oysa düşmanımsın, düşmanımsın! Bu tasviri parçalarsam sanmayasın ki, Sonya... ama biliyor musun, gene de parçalamak istiyor onu canım..."

Tatyana Pavlovna "bırak, bırak!" diye bağırarak tasviri Versilov'un elinden kapmıştı. Kendi elinde tutuyordu onu. Versilov sözünü bitirirken birden çılgın gibi fırlamış, tasviri çekip almıştı Tatyana Pavlovna'nın elinden, var gücüyle çini sobanın köşesine indirmişti. Tasvir tam iki parçaya ayrıldı... Bize döndü. Yüzü birden kıpkırmızı kesilmiş, dahası morarmıştı. Yüzündeki her kas titriyor, çekiliyordu:

"Yanlış anlama Sonya. Makar İvanoviç'in mirası olduğu için değil, parçalamak istediğim için yaptım bunu... Ama sonunda gene sana, meleşime döneceğim! Ama sen nasıl istersen öyle anla... Evet gerçekten öyle anlarsan da haklısın..."

Birden, çabuk adımlarla yürüyüp odadan çıktı. Gene mutfaktan geçti (kürkünü orada bırakmıştı) arka merdivenden indi, gitti. Annemin o gittikten sonraki durumunu uzun uzun, ayrıntılarıyla anlatmayacağım. Korkmuştu. Ayakta duruyordu. Avuç içlerini birbirine yapıştırdı, dua eder gibi uzatıp arkasından seslendi:

"Andrey Petroviç, gitme, bekle hiç olmazsa vedalaşalım! Sevgili Andrey Petroviç!"

Tatyana Pavlovna öfkeden, yabani bir öfkeden, korkunç bir nöbet tutmuş gibi zangır zangır titriyordu.

"Gelecek, Sofia, gelecek!" diye haykırdı. "Heyecanlanma! Duymanın mı, döneceğini söyledi! Bırak, son bir kez daha dolaşsın. Yakında çökecek. O zaman, yardıma gereksinimi olduğunda senden, eski dadısından başka kim bakar ona? Kendi de söylüyor ya bunu, hem de utanmadan..."

Bize gelince, Liza bayılmıştı. Bir an Versilov'un arkasından koşmak istemişim ama, anneme koştum. Kucakladım onu, kollarımın arasında sıktım. Lukerya koşup Liza için bir bardak su getirdi. Annem çabuk geldi kendine. Kanepeye çöktü, elleriyle yüzünü kapayıp ağlamaya başladı.

Tatyana Pavlovna, aklı başına gelmiş gibi, avazı çıktığıınca bağırdı birden:

“Ama, ama... ama, koş yetiş ona! Koş... koş... yetiş ve bir adım ayrılnma yanından, koş koş! (var g¼c¼yle ekeleyerek annemden geri almaya çalışıyordu beni) ah, ben kendim koşup yetişeceğim ona!”

Annem de birden,

“Arkadiy’ciğim,” diye haykırdı, “ah, koş arkasından, çabuk!”

ılgın gibi koşarak mutfaktan geçtim, arka merdiveni indim, avludan sokağa ıkıum. Ama yoktu. Karanlıkta yaya kaldırımında insan g¼lgeleri g¼r¼yordum. Koşmaya başladım. İnsanların yanından koşarak geçerken d¼n¼p y¼zlerine bakiyordum. Sokağın başına kadar koştum.

Kafamın içinde birden şoye bir d¼ř¼nce belirdi: “Deliye kızmaz insan, oysa Tatyana Pavlovna d¼fkeden kuduruyor. Demek, deli değil...”

Ah, b¼t¼n bunların geçici olduğunu; Versilov’un hala birşeyler yapıp her şeyi bitirmek, bunu bize, anneme, hepimize g¼stermek istediğini sanıyordum. Ama y¼zde y¼z “eşi” de yanında, yanı başındaydı. Bundan kimsenin kuşkusu olamazdı.

* * *

Gelgelelim hiçbir yerde bulamadım onu. Koşup evine bakmam gereksizdi. ¼nk¼ o durumda eve gideceğini d¼ř¼nmek bile g¼t¼. Ansızın parlak bir d¼ř¼nce aku kafamın içinde. Var g¼c¼mle Anna Andreyevna’ya koştum.

Anna Andreyevna d¼nm¼řt¼. Hemen içeri aldılar beni. Elimden geldiğince soğukkanlı olmaya çalışarak girdim. Oturmadan, evdeki olayı, yani d¼zellikle “eşi”i anlattım. Ayakta, beni dinlerken Anna Andreyevna’nın y¼z¼ndeki tutkulu, ama gaddar umursamazlığı, g¼ven ve rahatlık dolu merakı hiç unutmayacağım, bağışlamayacağım da... Inatı bir tavırla,

“Nerede o?” diye sordum. “Belki biliyorsunuzdur nerede olduğunu? ¼nk¼ d¼n Tatyana Pavlovna ısrarla size gelmemi istiyordu...”

“D¼n çağırmıştım sizi. D¼n arkd¼y’de, bendeydi. şimdi ise (saate baktı), saat yedi... şimdi evinde olmalı.”

“Her şeyi bildiğiniz belli. Anlatın d¼yleyse, anlatın!” diye haykırdım.

“ok şey biliyorum ama, her şeyi bilmiyorum. Sizden bir şey gizlemeye gerek yok...”

Gülümsedi. Düşünüyormuş gibi, tuhaf bir bakışla yukarıdan aşağı süzdü beni.

“Ona gönderdiği mektuba karşılık, dün sabah Katerina Nikolayevna’ya evlenme önerdi.”

Gözlerimi yuvalarından fırlayacak gibi açtım.

“Yalan!” diye haykırdım.

“Mektup benim elimden geçti. Kapalı zarfı ben kendim götürüp Katerina Nikolayevna’ya verdim. Bu kez ‘şövalyece’ davrandı Andrey Petroviç. Benden bir şey saklamadı.”

“Bir şey anlayamıyorum!”

“Elbette... anlaşılabilir gibi değil de ondan. Önceden hazırladığı tabancasını cebinde yoklarken son meteliğini masanın üzerine atan bir kumarbazı düşünün... onun önerisi de tıpkı bunun gibi bir şey işte. Yüzde doksan dokuz kabul etmeyecektir önerisini. Demek her şeyi yüzde bir şansa bağlıyor. Doğrusu, ilgi çekici bir durum. Bence, ama... ama, bir çılgınlık da olabilir... demin çok güzel söylediğiniz eş bile...”

“Alay ediyorsunuz, değil mi? Mektubu sizinle gönderdiğine inanacağımı mı sanıyorsunuz? Katerina Nikolayevna’nın babasıyla evlenmek istediğinizi bilmiyor muyum sanki! İnsaf edin, Anna Andreyevna!”

“Kendi mutluluğu için benim kismetimi tepmemi istedi, ama ne var ki açık açık istemedi bunu: Her şey oldukça sessiz oldu bitti. Gözlerinden okudum bunu istediğini. Ah Tanrım, daha neler: Könisberg’e annenin yanına, Matmazel Ahmakova ile evlenmesi için ondan izin istemek için gitmedi mi? Dün beni elçisi, sırdaşı seçmesi o davranışından farklı bir şey mi?”

Benzi biraz uçtu. Ama soğukkanlılığı insana dokunan hafifsemesini daha da güçlendiriyordu. Ah, o zaman yavaş yavaş durumu kavradığımda çok şeyini bağışlamıştım. Bir dakika düşündüm. Susuyor, bekliyordu.

Birden gülümsedim.

“Biliyor musunuz,” dedim, “sizin için bir tehlike söz konusu olmadığı için verdiniz mektubu. Çünkü evlenemeyeceksiniz, ama Versilov? Sonra Katerina Nikolayevna? Kuşkusuz, onun evlenme önerisini reddedecek ve o zaman... ne olabilir o zaman? Şimdi nerede o, Anna Andreyevna?” diye bağırardım, “geçen her dakika önemlidir! Her dakika bir felaket olabilir!”

“Şimdi evinde, söyledim size. Dün Katerina Nikolayevna’ya götürdüğüm mektubunda *ne olursa olsun* bugün akşam saat tam yedide evine gelmesini rica ediyordu ondan. Katerina Nikolayevna da geleceğine söz vermişti.”

“Evine mi gidecek? Olur mu öyle şey, olabilir mi?”

“Niçin olmasın? Darya Onisimovna’nındır o ev: Orada iki konuk gibi pekâlâ görüşebilirler...”

“Ama Katerina Nikolayevna korkuyor ondan... belki öldürür onu!”

Anna Andreyevna gülümsedi.

“Katerina Nikolayevna, benim de fark ettiğim korkusuna karşın, baştan beri Andrey Patroviç’in dürüstlüğüne, aklının yüceliğine her zaman derin bir saygı beslemiş, değer vermiştir. Şimdi de artık her şeye bir son vermek için güveniyor ona. Mektubunda, korkmasını, çekinmesini gerektirecek bir şeyin olmayacağına en görkemli sözlerle inandırdı onu. Şövalyece söz verdi... Anlayacağınız, mektupta neler yazdığını bilmiyorum ama, inandı Katerina Nikolayevna... son kez olmak üzere kuşkusuz... kahramanca duygularla karşılık vererek inandı... İki taraf için de şövalyece bir savas olabilir bu.”

“Ya eş, eş?” diye haykırdım. “Aklını kaçırdı demek!”

“Randevuya geleceğine söz verirken, Katerina Nikolayevna sanırım böyle bir şeyin olacağını düşünmüyordu.”

Birden dönüp koşmaya başladım... Ona, onlara koşuyordum! Ama salonda bir an durdum.

“Öyle ya, belki de onu öldürmesidir istediğiniz!” diye haykırdım. Koşarak çıktım.

Sıtma nöbeti tutmuş gibi titriyordum. Arka merdivenden mutfaka girip, hizmetçi kadına fısıldayarak Darya Onisimovna’yı bana çağırmasını söylediğimde sakin, soğukkanlıydım. Hizmetçi kadın çağırmaya daha gitmemişti ki, Darya Onisimovna kendisi girdi mutfaka. Bir şey söylemeden, soru dolu bakışlarla yiyecekmiş gibi bakmaya başladı bana.

“Yoklar evde, efendim.”

Fısıltıyla çabuk çabuk konuşarak Anna Andreyevna’dan her şeyi öğrendiğimi söyledim. Anna Andreyevna’nın yanından geldiğimi ekledim.

“Neredeler, Darya Onisimovna?” diye sordum.

“Salondalar, önceki gün masada oturduğunuz salondalar...”

“Bırakın beni Darya Onisimovna gireyim!”

“Olur mu öyle şey?”

“Yanlarına değil, bitişik odaya geçeyim. Darya Onisimovna, Anna Andreyevna böyle olmasını istiyor belki. Öyle olmasaydı onların burada olduklarını söylemezdi bana. Benim yan odada olduğumu bilmeyecekler... Anna Andreyevna da öyle olmasını istiyor...”

Darya Onisimovna durgun bakışını yüzüme doğrultmuştu.

“Nasıl istemesin?”

“Darya Onisimovna, Olya'nızı unutmadım... bırakın beni, gireyim.”

Dudakları, çenesi titremeye başlamıştı.

“Yavrucuğumun, Olya'nın hatırı için... senin bu iyi duygun için bırakayım.. Anna Andreyevna'yı yalnız bırakma yavrum! Bırakmayacaksın, değil mi? Söyle, bırakmayacaksın, değil mi?”

“Bırakmayacağım!”

“Seni bitişik odaya alırsam, içeri dalmayacağına, bağırmaya başlamayacağına söz verir misin?”

“Veririm Darya Onisimovna, yemin de ederim!”

Ceketimin eteğinden tutup, onların oturduğu odaya bitişik karanlık odaya götürdü beni. Yumuşak halının üzerinden sessiz adımlarla yürüdük, kapının yanına geldik, ta yere kadar uzanan kadife perdenin yanında durdurdu beni. Perdenin kenarını birazcık aralayıp ikisini gösterdi.

Ben orada kaldım, o gitti. Kaldım. Başkalarının sırlarını gizli-den dinleyeceğimi anlıyordum ama, gene de kaldım. Kalmayacak mıydım bir de... ya eş ne olacaktı?.. Tasviri parçaladığını gözle-rimle görmüştüm!

* * *

Dün onun “yeniden dirilişi” onuruna içtiğimiz masada karşı karşıya oturuyorlardı. İkisinin yüzünü de görebiliyordum. Katerina Nikolayevna'nın üzerinde sade, siyah bir giysi vardı. Hoş, her zamanki gibi sakindi. Versilov konuşuyor, o aşırı hoşgörür bir dikkatle dinliyordu. Belki biraz ürkeklik vardı üzerinde. Versilov çok heyecanlıydı. Geldiğimde konuşmaları çoktan başlamış olduğu için önceleri hiçbir şey anlayamadım. Anımsıyorum, Katerina Nikolayevna birden sormuştu:

“Elbette ben neden oldum!”

“Hayır, bendim neden,” dedi Versilov, “sizin bir suçunuz yokken suçlusunuz. Kimi insanın suç işlemeyen suçlu olduklarını biliyor musunuz?” Tuhaf tuhaf gülümseyerek ekledi: “Bu çeşit suçlar en bağışlanamayacak suçlardır! Her zaman da cezayı gerektirirler. Bense bir an sizi hepten unuttuğumu sandım. Aptalca tutkuma gülüyorum gibi geliyordu bana... ama siz biliyorsunuz bunu. Ama evlenmek istediğiniz adamdan bana ne? Dün evlenme önerdim size. Bağışlayın beni, bir aptallıktı. Ama, laf aramızda, bağışlanması gereken bir şey yok ortada... bu aptallıktan başka ne yapabiliyordum? Bilmiyorum...”

Birden bakışlarını Katerina Nikolayevna'nın yüzüne kaldırdı. Dudaklarında umutsuz bir gülümseme belirdi. O ana kadar başka bir yere bakarak konuşuyordu sanki. Katerina Nikolayevna'nın yerinde ben olsaydım bu gülümsemesinden korkardım. Bunu hissetmişim.

Versilov birden sandalyeden kalktı, en önemli olanı anımsamış gibi, çabuk çabuk konuşarak,

“Söyleyin, buraya gelmeye nasıl razı olabildiniz?” diye sordu. “Önerim de, mektubum da saçma şeylerdi. Aptallıktı... Bağışlayın, buraya gelmeye nasıl razı olduğunuzu şimdilik tahmin edebiliyorum, ama niçin geldiniz? Anlayamadığım bu işte. Yoksa yalnızca korktuğunuz için mi geldiniz?”

Katerina Nikolayevna Versilov'un yüzüne ürkek ürkek baktı,

“Sizi görmek için geldim,” dedi.

Bir dakika ikisi de sustular. Versilov gene çöktü sandalyeye. Cana yakın, ama insanın yüreğine işleyen, titrek bir sesle başladı:

“Çok, çok oluyor sizi görmeyeli Katerina Nikolayevna. Öylesine çok oluyor ki... şimdi olduğu gibi, bir gün yanı başınızda oturup yüzünüze bakabileceğimi, sesinizi işitebileceğimi olanaksız sanıyordum... İki yıl hiç görmedik birbirimizi. İki yıl hiç konuşmadık. Sizinle bir daha konuşabileceğimi sanmıyordum. Ama olsun varsın, geçmiş geçmiştir, şimdi olan da yarın olmayacak, duman uçup gidecek. Bunu da umursadığımı yok! Razıyım, çünkü yapabileceğim bir şey yok.”

Birden yalvarmaklı ekledi: “Ama şimdi bir şey yapmadan gitmeyin, gelmekle bir sadaka verdiniz, hiçbir şey yapmadan gitmeyin bari: Bir sorumu yanıtlayın.”

“Hangi sorunuz?”

“Nasıl olsa bir daha hiç görmeyeceğiz birbirimizi, biliyorsunuz. Bu soruma vereceğiniz yanıt da sizin için bir şeyi değiştirmeyecek. Akli başında bir insanın sormayacağı soruma yalnızca bir ke-relik olmak üzere doğru yanıt veriniz: Bir an için bile olsa hiç sevdiniz mi beni? Yoksa ben... yanılıyor muydum?”

Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Katerina Nikolayevna alçak sesle, “Sevdim,” dedi.

“Bu yanıtı vereceğinizi biliyordum! Ah, içi dışı bir, ah, içten, ah, dürüst kadın!”

Versilov, bir an sustuktan sonra sordu:

“Ya şimdi?”

“Şimdi sevmiyorum.”

“Gülüyorsunuz bana, benimle alay ediyorsunuz, değil mi?”

“Hayır, elimde olmadan gülümsedim o kadar... Ya şimdi? diye soracağınızı biliyordum çünkü. Bunun için gülümsedim... insan bir şeyi doğru sezindiğini anlayınca gülümser...”

Şaşkın bir durumdaydım. O zamana dek Versilov’u böylesine sıklıkla, dahası neredeyse ürkek, böylesine mahcup hiç görmemiştim. Gözleriyle sanki yiyordu Katerina Nikolayevna’yı.

“Beni sevmediğinizi biliyorum... ama hiç mi sevmiyorsunuz?”

Katerina Nikolayevna kararlı bir sesle, artık gülümsemeden, “Belki hiç sevmiyorum,” dedi. “Evet, sizi sevdim ama, kısa bir zaman için. Size olan sevgim çok çabuk söndü...”

“Biliyorum, biliyorum, aradığının bende olmadığını gördünüz, ama... ne arıyorsunuz siz? Bir daha anlatın bana bunu...”

“Bundan önce hiç anlatırdım mı ki? Ne mi arıyorsunuz? Olağan bir kadını ben. Sakin bir kadını, neşeli insanları... severim.”

“Neşeli insanları mı?”

“Görüyorsunuz ya, konuşamıyorum bile sizinle.”

Gene ürkek gülümsedi.

“Sanıyorum, daha az sevebilseydiniz beni, o zaman severdim.”

Sözlerinde aşırı bir içtenlik pırl pırl parlıyordu. Bu yanıtların aralarındaki ilişkinin, her şeyi açıklayan, çözen son formülü olduğunun farkında değil miydi Versilov? Ah, nasıl anlayamıyordu bunu! Katerina Nikolayevna’nın yüzüne bakıyor, tuhaf tuhaf gülümsüyordu. Sormayı sürdürdü:

“Byoring neşeli mi?”

Katerina Nikolayevna garip bir acelecilikle,

"Hiç endişelendirmesin sizi bu," dedi. "Sırf, onun yanında her zaman daha bir huzur içinde olacağım için evleniyorum onunla. Tüm ruhum benimle olacak."

"Toplum, sosyete yeniden sevmeye başladığınızı söylüyorlar, doğru mu?"

"Toplum değil! Bizim toplumumuzda da her yerde olduğu gibi düzensizliğin sürdüğünü biliyorum. Ama dışarıdan görünümü şimdilik güzeldir. Öyle ki, yalnızca yanından geçmek için yaşanıyor, başka yerde olacağına burada yaşamın daha iyi."

"Bu düzensizlik sözcüğünü pek sık duymaya başladım. Benim düzensizliğimden, muskalarımın, düşüncelerimden, aptallıklarımın o zaman da korkuyor muydunuz?"

"Hayır, hiç böyle bir şey değildi..."

"Ne idi? Tanrı aşkına her şeyi açık açık anlatın."

"Elbette... açık açık anlatacağım. Çünkü dünyanın en kafası çalşan insanı sayıyorum sizi... Gülünç bir yanınız var gibi geliyordu bana."

Bunu söyleyince, büyük bir ihtiyatsızlık yaptığını anlamış gibi, Katerina Nikolayevna'nın yüzü kıpkırmızı oldu.

Versilov garip bir tavırla,

"İşte bu söylediğiniz için çok şeyinizi bağışlayabilirim," dedi.

Katerina Nikolayevna kıpkırmızı olmuş, heyecanlanmıştı.

"Sözümü bitirmedim," dedi, "gülünç olan benim... Sizinle bir aptal gibi konuştuğum için asıl gülünç olan benim."

Versilov'un yüzü bembeyazdı.

"Hayır, gülünç değilsiniz, yalnızca bozulmuş sosyetik bir kadınsınız o kadar! Demin niçin buraya geldiğinizi sorarken de ben bitirmemiştim sözümü. İster misiniz, şimdi bitireyim mi? Bir mektup, bir belge var ortada. Çok korkuyorsunuz ondan, çünkü bu mektup babanızın eline geçerse ömrünce lanetler sizi. Mirasından yoksun bırakır. (Tüm bedeni titremeye, dişleri takırdamaya başlamıştı:) Bu mektuptan korkuyorsunuz, buraya da onun için geldiniz."

Katerina Nikolayevna, yüzünde üzüntülü, bitkin bir anlatımla dinliyordu.

"Bana büyük kötülükler yapabileceğinizi biliyorum," dedi. "Ama beni rahat bırakasınız diye sizi kandırmaktan çok, sizi

görmek için geldim. Çoktandır istiyordum sizinle görüşmeyi.”

Aklına bambaşka, önemli bir şey gelmiş, dahası içine ansızın tuhaf bir duygu dolmuş gibi ekledi.

“Ama eskisinden farksız gördüm sizi.”

“Beni değişmiş bulacağınızı bekliyordunuz demek, öyle mi? Bayağılığını yazdığım o mektuptan sonra böyle düşünmeye başladınız kuşkusuz? Söyleyin, buraya gelirken içinizde hiç korku yok muydu?”

“Sizi bir zamanlar sevdiğim için geldim. Ama, biliyor musunuz, rica ederim, bir arada olduğumuz şu dakikalarda gözdağı vermeyin, kötü düşüncelerimi, duygularımı anımsatmayın bana. Benimle başka bir şey üzerine konuşabilseydiniz çok mutlu olurum. Gelin tehditleri, korkutmaları sonraya bırakalım. Şimdi başka türlü konuşalım... Doğrusu, sizi görmek, sesinizi duymak için geldim.”

Versilov'un yüzüne bakarak garip bir bekleme içinde,

“Bunu yapamayacaksınız, dövün beni, yeter ki gözdağı vermeyin, karşımda kendinize işkence etmeyin,” diye bitirdi sözünü.

Versilov'un gerçekten kalkıp ona vurmaya başlamasını bekliyor gibiydi. Versilov gene kalktı sandalyesinden. Heyecanlı bakışlarla Katerina Nikolayevna'nın yüzüne bakarak, kararlı,

“Hakarete uğramadan gideceksiniz buradan,” dedi.

Katerina Nikolayevna gülümsedi.

“Ah, evet, söz vermiştiniz!”

“Hayır, mektupta verdiğim söz için değil, bu gece sabaha dek hep sizi düşünmek istedim, düşüneneğim için yapmayacağım bunu...”

“İşkence mi edeceksiniz kendinize?”

“Yalnız olduğum zamanlar hep sizi hayal ederim. Şimdi sizinle konuşurken de aynı şeyi yapıyorum. Tam başımı alıp kimsenin beni tanımayacağı uzak, ıssız yerlere, bir in'e gideceğim sırada gerçeklerin tam karşıtı gibi çıkınız karşıma. Ama şimdi de olduğu gibi, hep güldünüz bana...”

Kendinde değılmiş gibi konuşuyordu... Katerina Nikolayevna, yüzünde aşırı bir iç sızısı, duygulu bir sesle.

“Hiçbir zaman, hiçbir zaman gülmedim size!” diye haykırdı.

Sonra birden ekledi:

“Buraya geldiysem, bunu, sizin gücünüze hiç gitmeyecek bir bi-

çimde yapmaya var gücümle çalışarak geldim. Buraya, sizi hemen hemen sevdiğimi söylemeye geldim... (Çabuk çabuk konuşarak ekledi:) Bağışlayın, böyle söylediğim için bağışlayın beni..."

Versilov gülümsedi.

"Niçin hiç rol yapmazsınız? Niçin böylesine safsınız, niçin herkes gibi değilsiniz?.. Yanınızdan kovduğunuz bir insana hemen hemen seviyorum sizi, nasıl diyebiliyorsunuz?"

Katerina Nikolayevna telaşlandı.

"Düşüncemi söyleyemedim, o kadar. Öyle demek istememiştim. Sizin yanınızda hep sıkıldığım, tanıştığımız günden beri konuşamadığım içindir bu. Sizi hemen hemen sevdiğimi söylediysem, aslında doğrudur bu. İnsanın herkesi sevdiği, itiraf etmekten sıkılmadığı genel bir sevgiyle seviyorum sizi... işte bunu söylemek istemiştim..."

Versilov bir şey söylemeden, ateşli bakışını Katerina Nikolayevna'nın yüzünden indirmeden dinliyordu. Gene kendinde değilmiş gibi sürdürdü konuşmasını:

"Kuşkusuz, küçük düşünüyorum sizi. Tutku dedikleri şey bu olsa gerek... Yalnız şunu biliyorum, sizin yanınızda da, sizden uzakta da bittim ben artık. Yanınızda da olsam, sizden uzakta da, değişmez... Nerede olursanız olun, her an içimdesiniz. Sizden pek çok, sizi sevebileceğimden bile çok nefret edebileceğimi biliyorum. Bununla birlikte, uzun zamandan beri hiçbir şeyi düşündüğüm, umursadığım yok. Yalnızca, sizin gibi birini sevdiğim için üzülüyorum..."

Sesi çatlak çatlak çıkıyordu. Solumakta güçlük çekiyormuş gibi sürdürdü konuşmasını:

"Ama size ne bundan? Böyle konuşmam şaşırtıyor sizi, değil mi? (soluk bir gülümseme dolaştı dudaklarında) Öyle sanıyorum ki, hoşunuza gideceğini, dikkatinizi çekeceğini bilsem bir yerde tek ayağımın üzerinde otuz yıl dikilirdim... Acıyorsunuz bana, farkındayım. Yüzünüz, "elimden gelse severdim sizi ama, yapamıyorum" diyor... Öyle değil mi? Önemi yok, gururuma düşkün değilimdir. Sizden, bir dilenci gibi her çeşit sadakayı kabul edebilirim, duyduunuz mu, her çeşit sadakayı kabul edebilirim... Dilençide ne gurur olacak?..."

Katerina Nikolayevna ayağa kalktı, yanına gitti. Yüzünde anlatılmaz bir duygululuk vardı. Elini omzuna koydu.

“Dostum!” dedi. “Böyle sözleri dinleyecek gücüm yok! Ömrümce en değerli, en yüce gönüllü insan; saygı duyabileceğim, sevebileceğim her şeyden daha kutsal bir varlık olarak anımsayacağım, anacağım sizi. Anlayın bu sözlerimi Andrey Petroviç: Elbette bir şey için geldim buraya canım! Önce de, şimdi de canım olan insan! İlk görüşmelerimizde tüm benliğimi nasıl sarstığınızı unutmayacağım. İki dost gibi ayrılalım. Ömrümce içimde en ağırbaşlı, en sevimli düşüncem olarak kalacaksınız!”

Versilov’un yüzü bembeyaz olmuştu.

“Ayrılalım, o zaman seveceğim sizi. Seveceğim, yeter ki ayrılalım,” dedi. “Bakın, bir sadaka daba verin bana: Sevmeyin beni, düşünmeyin de! Bir daha hiç görüşmeyeceğiz. Çağırırsanız beni, köleniz olacağım. Görmek, sesimi duymak istemezseniz hemen kaybolacağım, gözükmeyeceğim gözünüze, yeter ki... *yeter ki hiç kimseyle evlenmeyin!*

Bu sözleri dinlerken yüreğim dayanılmaz bir acıyla sıkışıyordu. Bir insanı küçük düşüren bu saf yalvarış böylesine açık, akıl almaz olduğu için daha bir acıklıydı, daha bir işliyordu insanın içine. Evet, sadaka istiyordu! Ama Katerina Nikolayevna’nın buna razı olacağını düşünabiliyor muydu? Öte yandan, nasıl olsa yalvaracak kadar alçalmıştı. Bir de yalvarmayı deniyordu. İnsan ruhunun düşüşünün bu son kertesini görmek dayanılacak gibi değildi. Acıma duygusundan Katerina Nikolayevna’nın yüzünün tüm çizgileri değişmişti sanki. Ama daha bir şey söyleyememişti ki, Versilov birden toparladı kendini. Kendisinininkine hiç benzemeyen garip bir sesle,

“Sizi mahvedeceğim!” dedi.

Bu kez Katerina Nikolayevna, hiç de kendisinin olmayan, beni şaşırtan, garip bir sesle,

“Şimdi size istediğiniz sadakayı versem,” diye karşılık verdi, “ilerde sadakamın öcünü benden söylediğinizden daha acı alacaksınız. Çünkü karşımda bir dilenci gibi böylesine alçaldığınızı hiç unutmayacaksınız...”

Heyecanla, neredeyse öfkeyle Versilov’un yüzüne baktıktan sonra ekledi:

“Sizden gözdağı işitmek ağır geliyor bana, dayanamıyorum!”

Versilov gülümsedi, alçak sesle,

“Benden size gözdağı ha! Böyle bir dilenciden! Şaka ettim,” de-

di. "Bir şey yapmayacağım size. Korkmayın, gidin... o belgeyi de göndermeye çalışacağım size. Yeter ki gidin, gidin! Budalaca bir mektup yazdım size. Yanıt verdiniz bana, geldiniz, ödeşтік."

Kapıyı gösterdi.

"Bu yandan gideceksiniz" (Katerina Nikolayevna, kadife perdenin arkasında benim bulunduğum odanın kapısına yönelmişti).

Katerina Nikolayevna Kapıda durdu.

"Elinizden gelirse, bağışlayın beni," dedi.

"Bir gün iki dost gibi karşılaşır da bu görüşmemizi tatlı tatlı gülerek anımsarsak ne olacak?"

Versilov çabuk çabuk konuşarak söylemişti bunu. Ama yüzünde tüm kaslar, sıtma nöbeti gelmiş gibi çekiliyordu.

Katerina Nikolayevna kollarını önünde kavuşturup Versilov'un yüzüne ürkek ürkek baktı. Onun ne demek istediğini anlamış gibi,

"Ah Tanrım!" diye haykırdı.

"Gidin. İkimiz de çok akıllıyız! Siz... ah, tam bana göre bir insansınız! Deli saçması bir mektup yazdım size, siz de "beni hemen hemen sevdiğinizi" söylemek için kalkıp buraya geldiniz. Hayır, ikimiz de deliyiz! Hep böyle deli olun, hiç değişmeyin. Günün birinde iki dost olarak karşılaşacağız... şimdiden söylüyorum bunu size. Yemin ederim!"

"İşte o zaman kesin seveceğim sizi. Çünkü bu duygu var içimde!"

Bir kadın olarak artık kendini tutamamış, tam kapıdan çıkarırken böyle demişti.

Çıktı gitti. Acele edip, sessiz adımlarla mutfığa geçtim. Beni bekleyen Darya Onisimovna'ya hiç bakmadan, arka merdivenden indim. Avluyu geçip sokağa çıktım. Ama Katerina Nikolayevna'nın, kapıda kendisini bekleyen kiralık kupa arabasına bindiğini görebildim ancak. Sokakta koşmaya başladım.

XI

Koşa koşa Lambert'e gittim. Ah, o akşam, o gece yaptıklarımın aklın alabileceği bir biçim vermeyi; tümünde, küçücük bile olsa, olumlu bir yan bulabilmeyi ne çok isterdim. Ama şimdi, her şeyi ayrıntılarıyla anımsadığım şu anda bile olayları uygun, bir bi-

çimde düzen içinde değerlendirmek gelmiyor elimden. Gerçekten de, arasında yolumu yitirdiğim duygular, daha doğrusu bir duygular kargaşası söz konusuydu. Elbette, en önemli olan, beni ezen, ötekilerini buyruğu altına alan bir duygu vardı bu kargaşa içinde, ama... itiraf etsem mi onu? Henüz ben de emin değilim öyle olduğundan...

Koşarak Lambert'in evine daldığımda kendimde değildim. Bir an onu da, Alfonsina'yı da korkutmuştum. En yoldan çıkmış, kendini yitirmiş Fransızların bile, günlük yaşamlarında birtakım kalıplara, yaşamlarına bir kez girmiş basit, sıradan birtakım alışkanlıklara çok sıkı bağlı olduklarını fark etmişimdir. Bununla birlikte, Lambert birşeylerin olduğunu çok çabuk anladı. Beni evinde gördüğü, avcunun içine aldığı için heyecanlanmıştı. O sıralar gece gündüz hep bunu düşünüyordu. Ah, ne çok gerekiydim ona! İşte, tam bu işten umudunu kestiği bir anda kendim gitmiştim ayağına. Hem de nasıl... tam onun istediği gibi...

"Lambert, şarap ver bana!" diye haykırdım. "İçelim, içelim, çılgınca sarhoş olalım. Alfonsina, gitarınız nerede?"

Sahneyi anlatmayacağım. Gereksiz çünkü. İçtik, her şeyi anlattım ona. Her şeyi. Yutarcasına dinliyordu beni. Birlik olup bir işler çevirmeyi, yangın çıkarmayı önce ben kendim önerdim ona. Önce, bir mektupla Katerina Nikolayevna'yı çağıracaktık...

Lambert, her söylediğimi çabucak anlayıp onaylıyordu: "Bu olur işte."

Sonra, onu kandırdığımızı sanmaması için, göndereceğimiz mektubun içine belgesinin bir de tam kopyasını koyacaktık.

Lambert, durmadan Alfonsina ile bakışarak onaylıyordu beni: "Bu da iyi, pekâlâ olabilir!"

Üçüncü olarak da, Moskova'dan gelmiş, kimsenin tanımadığı biri olarak Lambert'in kendi gidip çağıracaktı onu. Ben de Versilov'u getirecektim.

Lambert başını sallıyordu:

"Versilov'u da getirebiliriz."

"Getirebiliriz değil, getirmeliyiz!" diye haykırdım, "buna zorunluyuz!"

Bardaktan peş peşe birkaç yudum aldıktan sonra (üçümüz içiyorduk ama, şişenin tümünü yanılmıyorsam ben içmiştim. Onlar yalnızca içer gibi yapıyorlardı).

“Her şey onun için yapıyor!” diye açıkladım. “Versilov’la ben yan odada oturacağız. Lambert, yandaki odayı da kiralamamız gerek! Katerina Nikolayevna birden her alçaklığa razı olduğunda (hem para vermeye, hem de öteki şeye, çünkü ikisi bir bütündür) Versilov’la gireceğiz yanınıza. Ne denli aşağılık bir insan olduğunu kanıtlayacağız. Onun böylesine iğrenç bir yaratık olduğunu görünce Versilov iyileşecek, tekmeyle kovalayacak onu.”

Adamakıllı heyecanlanmışım.

“Evlenmeyi düşündüğü kadının nasıl bir insan olduğunu görmesi için Byoring de gerekli burada.”

Lambert,

“Hayır,” dedi, “Byoring gerekli değil.”

Gene haykırmaya başladım:

“Gerekli, gerekli! Senin bir şeyden anladığın yok Lambert, aptalsın sen! Varsın yüksek sosyete de bir skandal çıksın. Böylelikle yüksek sosyete de, Byoring’den de öcümüzü almış olacağız. Varsın cezasını çeksin! Lambert, senet verecek sana... Para isemiyorum. Parayı yere atarım, üzerine tükürürüm. Sen de alır, tükürüklü paraları cebine doldurursun. Sonra mahvedeceğim onu!”

Lambert, “Evet, evet” diye başını sallıyordu. “Haklısın...”

Durmadan Alfonsina’yla bakışıyordu.

Kekeleyerek,

“Lambert!” dedim. “Versilov’a karşı sonsuz bir saygısı, sevgisi var. Demin kesinlikle inandım buna.”

“Gizliden onları izlemen çok iyi oldu. Senin böylesine başarılı bir casus, böylesine akıllı biri olduğunu sanmıyordum!”

Benim gönlümü hoş etmek için söylüyordu böyle.

“Yalan söylüyorsunuz, Fransız. Casus değilim ben. Ama akıllı olduğum doğru! Biliyor musun Lambert, Katerina Nikolayevna seviyor Versilov’u! (duygularımı iyice açıklayabilmek için büyük çaba harcıyordum:) Ama gene de evlenmiyor onunla. Çünkü Byoring bir muhafız subayı. Versilov ise yalnızca iyi yürekli, soylu, insanlığın dostu, onların anlayışına göre, gülünç bir insan! Evet, Katerina Nikolayevna bu tutkuyu iyi anlıyor. Hoşlanıyor bundan. Oynaşiyor, kendine bağlıyor onu, ama evlenmiyor! Bir ylandır o, bir yılan! Her kadın bir yılan, her yılan bir kadındır! Versilov’u kurtarmak gerek bu dertten. Gözündeki perdeyi yırtıp

atmak gerek ki, Katerina Nikolayevna'nın nasıl bir kadın olduğunu görüp iyileşsin. Buraya getireceğim onu, Lambert!"

Boşalan bardağımı hiç zamanı geçirmeden hemen dolduran Lambert her dediğimi onaylıyordu:

"Elbette, elbette... böylesi daha iyi olur."

Önemli olan, beni kızdırmamaya, söylediklerime karşı çıkmamaya çalışması, beni daha çok içirmeye çalışmasıydı. Bu öylesine kaba, açıktı ki, o zaman bile sezinlemişim öyle olduğunu. Ama bir türlü kalkıp gidemiyordum. Durmadan içiyor, konuşuyordum. İçimi tam olarak dökebilmeyi öylesine istiyordum ki... Lambert bir şişe daha almak için çıktığında Alfonsina gitarla bir İspanyol ezgisi çalmaya başladı. Az kaldı hıçkırığa hıçkırığa ağlayacaktım.

Lambert dönünce, duygulu, yüksek sesle,

"Lambert," dedim, "her şeyi bilmiyorsun sen! Kurtarmak gerek Versilov'u, çünkü dört bir yanını sahtekârlar almış. Onunla evlense bile, daha ilk gecenin sabahı tekmeyle kovalar Katerina Nikolayevna'yı... oluyor böyle şeyler çünkü. Böyle zoraki doğmuş, yabancı bir aşkın sonu nöbettir, kördüğündür, hastalıktır... Amacına erişir erişmez gözdeki perde kalkar. Tam tersi bir duygu, iğrenme, nefret duygusu, yok etme, parçalama isteği alır yerini. Avisagi'nin öyküsünü biliyor musun Lambert, okudun mu onu?"

"Hayır," diye mırıldandı Lambert, "bilmiyorum. Bir roman mı bu?"

"Evet Lambert, bir şeyden haberim yok senin! Çok cahilsin... ama boş ver şimdi. Hiç önemi yok. Evet, annemi seviyor Versilov. Resmini öptü. Birinci gecenin sabahı kovar Katerina Nikolayevna'yı, anneme koşar. Ama o zaman iş işten geçmiş olur. İşte bunun için şimdi kurtarmak gerek onu..."

Sonunda hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlamışım. Ama hâlâ konuşmayı sürdürüyordum. Durmadan içiyordum. Konuşmamızın en ilgi çeken yanı, Lambert'in o akşam "belgeyi" bir kez bile sormamış, yani nerede olduğunu öğrenmek istemememiş olmasıydı. Oysa mektubu göstermemi, çıkarıp masanın üzerine koymamı isteyebilirdi. Harekete geçmek için sözleşirken bunu istemesinden olağan ne olabilirdi? Dikkatimi çeken bir yan daha: Yalnızca bunu böyle yapmamızın gerektiği üzerine, "bunu" kesinlikle yapacağımız üzerine konuşuyor, ama bunu nerede, ne zaman, nasıl

yapacağımızdan hiç söz etmiyorduk! Lambert yalnızca başını sallayarak beni onaylıyor, arada bir de Alfonsina ile bakışıyordu. Başka bir şey yaptığı yoktu! Kuşkusuz, o zaman hiçbir şey anlamamıştım. Ama gene de anımsıyorum bunları.

Sonunda soyunmadan kanepede uyuyakaldım. Uzun süre uyudum. Çok geç uyandım. Anımsıyorum, uyanınca, hâlâ uyuyormuşum gibi yapıp, ne olup bitiyor anlamaya, durumu kavramaya çalışarak bir süre sersem gibi yattım kanepede. Lambert yoktu. Gitmişti. Saat on olmuştu. Tıpkı o gecenin sabahında, Lambert'in odasına ilk kez geldiğimde olduğu gibi soba çıtır çıtır yanıyordu. Paravananın arkasında Alfonsina bekliyordu beni: Hemen sezinlemiştim bunu. Çünkü iki kez başını uzatıp bakmıştı. Hemen gözlerimi kapamış, hâlâ uyuyormuşum gibi yapmıştım. Durumumu kavramam gerektiği için böyle yapıyordum. Dün akşam Lambert'e ettiğim itiraflarımın, onunla anlaşmaya girmemin, koşarak ona gelmekle yaptığım yanlışlığın tüm saçmalığını, iğrençliğini dehşetle görüyor, hissediyordum! Ama Tanrı'ya şükür, belge hâlâ bende, dikili iç cebimdeydi. Elimle yoklamıştım onu. Oradaydı! Demek şimdi fırlayıp kaçmam yetecekti. Sonra Lambert'ten utanmaya sıkılmaya da gerek yoktu. Değmezdi buna. Ama kendimden utanıyordum! Kendi kendimin yargıcıydım... ah, Tanrım, neler vardı gönlümde! Ama bu sabırsız korkunç duyguyu; pisliğin, iğrençliğin bu bilincini burada anlatmaya girişmeyeceğim. Ama her şeyi itiraf etmek zorundayım da. Sanıyorum zamanı geldi çünkü. Notlarımda bunun da anlatılması gerekiyor. Böylelikle varsın, Katerina Nikolayevna'yı, aklını yitirmiş Versilov'u kurtarmak için, onu anneme döndürmek için değil de şey için... belki kendim ona aşık olduğum, kıskandığım için küçük düşürmek istediğimi, mektuba karşılık Lambert'e para vermesini sağlamak istediğimi (ah, ne iğrenç şeylerdi bunlar!) herkes bilsin, öğrensin! Kimden kıskanıyordum onu: Byoring'den mi, Versilov'dan mı? Yoksa ben bir köşeye çekilmiş, kendi kendimden utanırken onun baloda bakacağı, konuşacağı herkesten mi? ... Ah, rezalet!

Kısacası, onu kimden kıskandığımı bilmiyorum. Ama onu aruk kaybettiğime, bu kadının beni yanından kovacağına, yalancılığım, aptallığımla alay edeceğine dün akşam iki kere ikinin dört ettiği kesinlikle inanmıştım. Yalnızca bunu hissediyordum yalnızca! O dürüst, doğru bir kadındı. Ben ise elinde belge olan bir ca-

sus! Bütün bunları içimde saklıyordum. Ama şimdi geldi zamanı, sonuç çıkarıyorum. Ama son kez söyleyeyim: Belki yüzde elli, ya da yüzde yetmiş beş olasılıkla kendime bile yalan söylüyordum! O gece gözü dönmüşçesine, azgın bir sarhoş gibi nefret ediyordum ondan. Bunun benim de anlamadığım bir düşünce, duygu kargaşası olduğunu söylemiştim. Ama bir şeyi değiştirmez bu. Her şeyi söylemem gerekirdi. Çünkü bu duyguların az bile olsa, bir bölümü gerçekti.

Güçlü bir nefretle, aşırı bir her şeyi düzeltme sabırsızlığıyla birden fırladım yatduğum yerden. Ama benimle birlikte Alfonsina da fırlamıştı. Kürkümü, şapkamı kaptım. Alfonsina'ya, dün akşam sayıkladığım o kadına iftira ettiğimi, bile bile onlarla eğlendiğimi, bir daha bana gelmeye cesaret etmemesini Lambert'e iletmesini söyledim... Bütün bunları öyle, üzerinde durmadan, acele, Fransızca, karmakarışık bir biçimde söylemiştim. Ama şaşılası şeydir, hepsini çok iyi anlamıştı Alfonsina. Öte yandan en şaşıtığım, onun bir şeye sevinir gibi olmasıydı.

"Oui, oui," diye onayladı beni, "*c'est une honte! Une dame... Oh, vous êtes généreux, vous! Soyeztranquille, je ferai voir raison à Lambert...*"¹

Onun duygularında, belki Lambert'inkilerde de, böylesine umulmadık bir değişmeyi görünce hemen o anda şaşırıp kalmam gerekirdi. Oysa bir şey söylemeden çıktım. Ruhum kapkaranlıktı. Düşünemiyordum. Ah, sonra her şeyi enine boyuna düşünmüş anlamıştım ama, iş işten geçmişti! Meğer ne dolap dönüyormuş ortada! Burada bir nokta koyup, önce bu dolabı anlatacağım. Yoksa okuyucu bir şey anlayamaz.

Durum şuydu: Lambert'le daha ilk görüşmemizde, yani donacağım sırada beni odasına götürüp ısıtuğunda, aptal gibi, belgenin cebimde dikili olduğunu mırıldanmıştım ona. Sonra bir süre dalmışım kanepesinin köşesinde. Lambert de ben uyurken dikili cebimi usulca yoklamış, gerçekten de orada bir kâğıdın olduğunu anlamış. Sonra birkaç kez daha yoklamış cebimi: Örneğin, Tatar lokantasında yemek yerken birkaç kez durup dururken beni sıkı sıkı kucakladığını anımsıyorum. Sonra, bu kâğıt parçasının ne denli önemli olduğunu anlayınca, hiç ummadığım özel planını

1 Evet, evet, bir rezalet bu! Bu kadın... Ah ne iyi yürekli bir insansınız siz! İçiniz rahat olsun, Lambert'e her şeyi anlatacağım...

hazırlamıştı. Bense aptal gibi, onunla birlik olmaya beni razı etmek, bir başıma işe girişmeme engel olmak için böylesine ısrarla beni evine çağırıldığını sanıyordum.

Ama, nerde! meğer bambaşka bir amaçla çağırıyormuş beni! Beni içirip sızdırdıktan sonra cebimi sökmek, belgeyi almamış amacı. O gece de Alfonsina ile gerçekleştirmişti niyetini. Cebimi Alfonsina sökmüştü. Mektubu, onun mektubunu, Moskova'da edindiğim belgeyi aldıktan sonra aynı büyüklükte bir mektup kağıdı koymuşlardı yerine. Sökülen yeri de hiç belli olmayacak biçimde güzelce dikmişlerdi. Gene Alfonsina yapmıştı bunu. Oysa ben son dakikaya kadar, daha bir buçuk gün, sırtın tek sahibi olduğumu, Katerina Nikolayevna'nın kaderini elimde tuttuğumu sandım durdum.

Son söz: Belgenin böylece çalınması her şeye, bütün öteki felaketlere neden olmuştur!

* * *

Anılanımın son günündeyiz artık. Şimdi son olayları anlatacağım!

Heyecanlı, anımsadığım kadarıyla tuhaf bir dalgınlık içinde, ama yüreğimde kesin bir kararlılıkla zar-zor evime geldiğimde sanıyorum saat on buçuktu. Hiç acele etmiyordum. Ne yapacağımı biliyordum çünkü. Ama koridora ayak basuşumda yeni bir felaketin başladığını, işin hiç beklenmedik bir anda sarpa sardığını fark ettim: Çarköy'den getirilen yaşlı Prens buradaydı. Yanında da Anna Andreyevna vardı!

Benim odama değil de, ev sahibinin benim odama bitişik iki odasına yerleştirmişlerdi onu. Daha sonra anlaşıldığı gibi, bu odalarda bir gün önce birtakım değişiklikler yapılmıştı. Süslemişlerdi de odaları. Ama göze batacak bir süsleme değildi bu. Ev sahibi karısıyla birlikte, daha önce sözünü ettiğim huysuz, çopur yüzlü kiracının küçücük, kümes gibi odasına geçmişlerdi. Çopur kiracı ise bir yere gönderilmişti. Nereye, bilmiyorum.

Arkamdan hemen odama daldı evsahibi. Dünkü kadar kararlı bakmıyordu ama, çok heyecanlı olduğu belliydi. Bir şey söylemedim. Odanın köşesine gidip, başımı ellerimin arasına aldım, bir dakika öyle kaldım. Önce, "numara yaptığımı" düşünecek oldu, sonunda dayanamadı. Korkmuştu.

“Yanlış mı yaptık yoksa?” diye mırıldandı.

Benim karşılık vermediğimi görünce ekledi:

“Sormak için bekliyordum sizi... Prens'in odasına gidip gelmek için koridordan geçeceğinize... kolaylık olsun diye şu kapıyı açmamızı ister miydiniz?”

Ev sahibinin (şimdi Preense ayrılmış) odalarıyla benim odam arasındaki, her zaman kapalı duran kapıyı gösteriyordu. Sert bir tavırla döndüm.

“Bakın Pytor İppolitoviç, lütfen hemen gidin, Anna Andrejevna'yı buraya çağırın. Çoktan beri mi buradalar?”

“Eh, hemen hemen bir saat oluyor.”

“Hadi koşun.”

Gitti. Çok tuhaf bir yanıtla döndü: Anna Nikolayevna ile Preens beni bekliyorlardı. Anna Andrejevna'nın odama onur vermek istemediği anlaşılıyordu. Geceleyin buruşmuş ceketimi düzelttim, temizledim, yıkandım, saçlarımı taradım. Ne denli dikkatli olmam gerektiğini bildiğim için hiç acele etmeden yapıyordum bütün bunları. Her işimi bitirdikten sonra ihtiyarın yanına gittim.

Preens yuvarlak masanın arkasındaki kanepede oturuyordu. Anna Andrejevna odanın öte köşesinde, üzerinde ev sahibinin o zamana dek ilk kez böyle temizlenmiş semaverli kaynayan beyaz örtülü masanın başında duruyor, Preense çay hazırlıyordu. Yüzümde gene o sert anlatımla girdim odaya. Hemen fark etti bunu ihtiyar, irkildi. Yüzündeki gülümseme yerini aşırı bir korkuya bırakmıştı. Ama ben dayanamadım, gülümsedim. Elimizi uzattım ona. Nasıl atıldı, kucakladı beni zavallı!...

Kuşkusuz, karşımdaki insanın ne durumda olduğunu anlamıştım. Kendine göre değişik birtakım huyları bile olsa, hemen hemen gözü pek, az çok akli başında bu ihtiyarı, görüşmediğimiz süre içinde bir mummyaya, ürkek, kuşkululu, küçük bir çocuğa çevirdikleri gözümde kaçmamıştı. Şunu da ekleyeyim: Onu buraya niçin getirdiklerini biliyordu. Yukarıda, sırayı atlayıp anlatuğım gibi olmuştu her şey. Kızının ihanetini, akıl hastanesi haberini doğrudan anlatıp şaşırtmışlardı onu. Ruhunu altüst etmişlerdi. Dehşetten ne yaptığını bilmeden, kendisini buraya getirmelerine ses çıkarmamıştı. Sırrın, son kararı verdirecek anahtarın benim elimde olduğunu söylemişlerdi ona. Gene önceden

söylüyorum: İşte ihtiyar en çok bu son karardan, anahtardan korkuyordu. Elimde onun idam kararı yazılı kâğıt, içeri gireceğimi sanıyordu. Şimdilik gülmeye, büsbütün başka şeylerden söz açarak gevezelik etmeye hazır olduğum için çok mutluydu. Kucaklaştığımızda ağlamaya başlamıştı. İtiraf edeceğim, birazcık ben de ağladım. Birden çok acı mıştım ona... Alfonsina'nın küçük köpeği çingirak sesini andıran ince bir sesle havlayarak keneden üzerime atıldı. Prens bu küçük köpekten, onu aldığı günden beri hiç ayrılmamıştı, gece bile koynunda onunla uyuyordu.

Beni Anna Andreyevna'ya gösterdi.

"Oh, je disais qu'il a du cœur!"¹ diye haykırdı.

"İyileşmişsiniz Prens," dedim. "Sağlıklı, dinç, hoş bir görünüşünüz var!"

Yazık! Oysa tam tersiydi. Sanki bir mumya vardı karşımda. Onu biraz yüreklendirmek için böyle söylemişim.

Sevinçle,

"N'est-ce pas, n'est-ce pas?"² diye yineledi. "O! Elbette, elbette... Şimdi çok iyiyim, sağlık durumum düzeldi."

"Ama çayınızı için. Bir bardak da bana verirlerse sizinle içerim."

"Çok güzel! İçelim neşelenelim... ya da nasıldır, öyle şiirler vardı ya... neyse unutmuşum. Çay verin ona Anna Andreyevna. Il prend toujours par les sentiments..."³ Çay verin bize, sevgilim."

Anna Andreyevna çaylarımızı getirdi. Sonra birden olağanüstü resmi bir tavırla bana döndü:

"Arkadiy Makaroviç, ikimiz, velinimetim Prens Nikolay Ivanoviç'le ben size sığındık. Kendimizi size, yalnızca size gelmiş sayıyorum. İkimiz de koynunuzu bize açmanızı diliyoruz. Düşünün ki bu kutsal, soylu, hakarete uğramış insanın kaderi sizin elinizde... Sizin o doğru yüreğinizin vereceği kararı bekliyoruz!"

Ama sözünü bitirmedi. Prens birden dehşete kapılmıştı. Korkudan titriyordu. Ellerini Anna Andreyevna'ya uzatıp,

"Après, après, n'est-ce pas! chère amie!"⁴ diye yineledi.

Anna Andreyevna'nın o çıkışının benim üzerimde ne kötü bir

1 Ah, onun iyi yürekli olduğunu söylemişimdir her zaman!

2 Öyle değil mi, öyle değil mi?

3 Çayı her zaman severek içer.

4 Sonra, sonra sevgili dostum!

etkisi olduğunu anlatamam. Bir şey söylemedim. Yalnızca başıyla soğuk, mağrur bir selam verdim. Sonra masaya oturdum. Bilerek başka bir şeyden açtım. Saçma sapan sözler etmeye, gülmeğe, espriler yapmaya başladım... İhtiyarın benim gelmeme sevindiği belliydi. Heyecanlı bir neşe anlatımı vardı yüzünde. Ama heyecanlı bile olsa, neşesinin pek öyle sağlam, sürekli olmadığı belliydi. Bir anda en derin bir umutsuzluğa kapılabilirdi. İlk bakışta görülüyordu bu.

“*Cher enfant*, hasta olduğunu duydum... Ah, pardon! Hep isprizmayla uğraştığını duydum, doğru mu bu?”

Gülümsedim.

“Aklıma bile gelmedi.”

“Hayır mı? Peki ama, kim söyledi bana bu isprizma işini?”

Anna Andreyevna açıkladı:

“Biraz önce memur Pytor İppolitoviç söyledi. Pek neşeli bir insan, pek çok fıkra biliyor. İster misiniz, çağırayım onu buraya?”

“*Oue, oui, il est charmant...*¹ çok da fıkra biliyor, ama sonra çağıralım. Çağırınız, bildiği bütün fıkraları anlatır bize. *Mais après.*² Düşün, demin masayı hazırlarlarken şöyle dedi: Korkmayın, masamız uçmaz; isprizmacı değiliz biz. Yoksa masa falan mı uçuruyor bu isprizmacılar?”

“Bilmiyorum. Sözde masanın ayakları havaya kalkıyormuş.” Prens ürkek ürkek yüzüme baktı.

“*Mais c'est terrible ce que tudis.*”³

“Ah, korkmayın, yalan bunlar.”

“Ben de öyle düşünüyorum. Nastasya Stepanovna Salomeyeva, tanıyorsun onu kuşkusuz... ah, evet, tanıyorsun, tanıyorsun... düşün bir kerè *cher enfant*, (Anna Andreyevna'ya dönmüş-tü,) Bakanlık dairelerinde de sekiz çift el duruyor masaların üzerinde, diyorum, kâğıtlara yazılar yazıyorlar, peki o masalar niye uçmuyorlar, havada dans etmeye başlamıyorlar? Birden masaların havaya kalkıp dans etmeye başladıklarını getir gözünün önüne! Maliye ya da ulusal eğitim bakanlıklarında masaların baş kaldırması, bir bu eksikti işte, öyle değil mi?”

Elimden geldiğince içten gülümsemeye çalışarak yüksek sesle,

1 Evet, evet çok hoş bir adam...

2 Ama sonra.

3 Ama korkunç bir şey bu söylediğin.

“Gene eskisi gibi hoş şeyler anlatmaya başladınız,” dedim.

Anna Andreyevna ayağa kalktı. “*N'est-ce pas? We ne parle pas trop, mais je dis bien.*”¹ Gidip Pytor Ippolitoviç'i çağırayım,” dedi.

Yüzünü bir hoşnutluk anlatımı ışı ışı etmişti: İhtiyara karşı böylesine iyi, yumuşak davrandığımı görünce sevinmişti. Ama o dışarı çıkar çıkmaz birden değişti ihtiyarın yüzü. Aceleyle bir kapıya, bir çevresine bakındı, kanepeden bana doğru uzanarak ürkek bir sesle,

“*Cher ami!*” diye fısıldadı. “Ah, ikisini bir arada görebilseydim! Ah, *cher enfant!*”

“Sakin olun, Prens...”

“Evet, evet, ama... barıştırırız onları, *n'est-ce pas?*”² Dünyanın en iyi, en saygı değer iki kadını arasında anlamsız, küçük bir anlaşmazlıktan başka bir şey değil bu, *n'est-ce pas?* Yalnızca sana güveniyorum... El ele verip, her şeyi yoluna koyalım. Burası da ne tuhaf bir ev, (ürkek ürkek çevresine bakındı) hem biliyor musun, şu ev sahibi... Öyle bir acayip yüzü var ki... Söylesene, tehlikeli değildir, değil mi?”

“Ev sahibi mi? Oh, hayır, nasıl, neyiyle tehlikeli olabilir?”

“*C'est ça.* Böylesi daha iyi. *Il semble qu'il est bête, ce gentilhomme.*”³ *Cher enfant*, Tanrı aşkına, burada her şeyden korktuğumu söyleme Anna Andreyevna'ya. Geldim geleli, burada gördüğüm her şeyi, ev sahibini bile övüyorum. Bak ne diyeceğim, fon-Zon olayını anımsıyor musun?

“Evet, ne olmuş?”

“*Rien, rien du tout... Mais je suis libre ici, n'est-ce pas?*”⁴ Ne dersin, burada buna benzer... bir şey gelmez başıma, değil mi?”

“Bana inanın dostum.. insaf edin!” Artık korktuğunu gizlemeden, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturup, yüksek sesle,

“*Mon ami! Mon enfant!*” dedi. Gerçekten de bir şey.. belge... kıscacı, gerçekten de bana söyleyeceğin bir şey varsa, söyleme.

Atılıp kucaklamak istiyordu beni. Yanaklarından aşağı yaşlar yuvarlanıyordu. Yüreğimin o anda nasıl sıkıştığını anlatamam. Zavallı ihtiyar, çingenelerin sıcak aile yuvasından çalıp hiç bilmediği in-

1 Öyle değil mi? Az söylerim ama, öz söylerim.

2 Öyle değil mi?

3 Öyle. Onun bir hayvan olduğu anlaşılıyor.

4 Bir şey olmamış... Ama burada serbestim, değil mi?

sanların arasına götürdükleri ürkek, zayıf, acınacak durumda küçük bir çocuğa benziyordu. Ama kucaklaşamadık. Kapı açıldı, Anna Andreyevna girdi. Ama ev sahibiyle değil, kardeşi muhafız tegmeniyle. Kalkıp kapıya yürüdüm. Anna Andreyevna yüksek sesle,

“Arkadiy Makaroviç izin verirseniz tanışturayım sizi,” dedi.

İster istemez durmak zorunda kalmıştım. Özellikle, “fazlasıyla” sözcüğünün üzerine basa basa,

“Fazlasıyla tanışıyorum ağabeyciğimle,” diye kekeledim.

Genç adam küstah bir tavırla bana doğru yürüdü. O anda çekecek gücümün olmadığı elimi yakaladı. Gevelemeye başladı:

“Ah, korkunç bir yanlışlık var ortada! Ben de suçluyum, sevgili And... Andrey Makaroviç. Ama bütün suç benim Stepan’da. Geldiğinizi, öylesine tuhaf bir biçimde haber vermişti ki... sizi başkası sanmışım... Moskova’daki karşılaşmamızdan söz ediyorum,” diye açıkladı kız kardeşine, “sonra çok görmek istedim sizi, arayacağım da ama, tam o sırada hastalandım. Anna Andreyevna’ya sorun isterseniz. *Cher prince, nous devons être amis même par droit de naissance...*”¹

Küstah genç adam bir kolunu omzuma atmaya bile cüret etmişti. Bu kadarı da fazlaydı artık. Geri çekildim. Bozulmuştum. Bir şey söylemeden çıktım. Odama gidince düşünceli, karyolama oturdum. Çevrilen dolap boğacak gibi oluyordu beni. Ama Anna Andreyevna’yı yüzüstü bırakamazdım. Onun benim için çok değerli olduğunu, son derece kötü bir durumda olduğunu sezini miştim.

* * *

Beklediğim gibi, Anna Andreyavna, yepyeni sosyete dedikodularını anlatmaya başlayarak duyarlı ihtiyarın ilgisini hemen çeken, onu neşelendiren ağabeyiyle Prensi baş başa bırakıp arkamdan odama daldı. Bir şey söylemeden, soru dolu bakışımı yüzüne doğrultup ayağa kalktım.

Hemen konuya girdi:

“Her şeyi söyledim size Arkadiy Makaroviç, kaderimiz sizin elinizde.”

“Ama ben de elimden bir şey gelmeyeceğini söyledim size...

1 Sevgili prens, doğuştan dost olmalıyız.

Benden beklediğiniz şeyi yapmama kutsal sorumluluklarım engel oluyor...”

“Öyle mi? Bu mu yanıtınız. Peki olsun, ben mahvolayım, ya ihtiyar? Siz de farkındasınız, akşama varmaz, aklını yitirir!”

Heyecanlı,

“Hayır,” diye haykırdım. “Asıl, kızının onu deli ilan etmenin yollarını avukatına sorduğu mektubunu gösterirsem yitirir aklını! İşte buna dayanamaz. Şunu bilirsiniz, o böyle bir mektubun olduğuna inanmıyor. Kendisi söyledi!”

Prens bana böyle bir şey söylediğini uydurmuştum ama, bu tam yerinde bir yalandı.

“Söyledi mi? Tahmin etmiştim! Öyleyse ben mahvoldum demektir. Daha önce de ağlamış, eve gitmek istemişti.”

Israrlı,

“Planınızın ne olduğunu anlatır mısınız bana?” diye sordum.

Incinen gururundan olacak, yüzü kızardı, ama çabuk toplardı kendini:

“Kızının o mektubu elimizde olursa herkesi haklı olduğumuza inandırabileceğiz. Hemen Prens’in çocukluk arkadaşları Boris Mi-hayloviç Pelisçev ile Prens V’ye göndereceğim mektubu. İkisi de sosyete de sevilen, sayılan, önemli kişilerdir. Bunu biliyorum. İki yıl önce de kalpsiz, hırslı kızının birtakım davranışlarını nefretle karşılaşmışlardı. Kuşkusuz, benim isteğimle, barıştıracaklar onu kızıyla. Ben de ısrar edeceğim böyle olması için. Ama sonra durum değişecek. Ayrıca, o zaman akrabalarım Fanariotov’ların da benim haklarımı savunmaya karar vereceklerini sanıyorum. Ama benim için en önde onun mutluluğu geliyor. Varsın, sonunda her şeyi anlasın. Kimin ona yürekten bağlı olduğunu kendisi görüp değerlendirsın. Kuşkusuz en çok sizin etkinize güveniyorum Arkadiy Makaroviç: Öylesine seviyorsunuz onu... Zaten ikimizden başka kim seviyor onu? Son günlerde dilinde yalnızca siz vardınız. Sizi merak ediyordu. Genç dostusunuz onun... Ömrümün sonuna dek size sınırsız bir minnettarlık besleyeceğimi söylemeye gerek yok sanırım...”

İyiliğimi karşılıksız bırakmayacağını, beni ödüllendireceğini söylüyor olmalıydı. Belki de para verecekti... Kararlı bir tavır takınıp sertçe kestim sözünü:

“Ne söylerseniz söyleyin, yapamam. Bu içtenliğinize gene iç-

tenlikle karşılık vererek size ancak niyetimin ne olduğunu açıklayabilirim: En kısa zamanda Katerina Nikolayevna'nın eline vereceğim bu uğursuz mektubu. Ama bütün bu olanlardan bir rezalet çıkarmamak koşuluyla... Önce, sizin mutluluğunuza engel olmayacağı konusunda kendisinden söz aldıktan sonra. İşte, bütün yapabileceğim budur."

Anna Andreyevna kıpkırmızı olmuştu.

"Bu olmaz!" diye mırıldandı.

Katerina Nikolayevna'nın ona acıyacağı düşüncesi bile öfkelen-dirmişti onu.

"Kararımı değiştirmem Anna Andreyevna."

"Belki değiştirirsiniz."

"Lambert'e başvurun!"

Kuru, kızgın bir sesle mırıldandı:

"Arkadiy Makaroviç, bu inadınızın ne felaketlere yol açacağını bilmiyorsunuz."

"Birtakım felaketler olacaktır. Bundan kimsenin kuşkusu olmaz... Başım dönüyor. Yeter artık, rahat bırakın beni. Kesin kararımı verdim. Her şey bitti. Yalnız, rica ederim, ağabeyinizi getirmeyin yanıma."

"Ama kendini bağışlatmayı çok istiyor..."

Başımı ellerimin arasına aldım.

"Bağışlayacak bir şey yok!" diye haykırdım. "İhtiyacım yok, istemiyorum! (Oh, o anda belki çok kibirli davranıyordum!) Söyler misiniz, bu gece nerede kalacak Prens? Yoksa burada mı?"

"Burada, sizinle kalacak."

"Akşama başka bir eve taşınıyorum ben!" Bu acımasız sözlerden sonra şapkamı aldım, kürkümü giymeye hazırlandım. Anna Andreyevna bir şey söylemeden bana bakıyordu. Acıyordum... ah, acıyordum bu mağrur kıza! Ama ona en küçük bir umut verecek bir şey söylemeden koşarak çıktım.

* * *

Kısa kesmeye çalışacağım. Kararımdan dönecek gibi değildim. Doğru Tatyana Pavlovna'nın evine gittim. Ne çare! Evde bulsaydım onu, büyük felaket için uyarılmış olabilirdim. Ama inadına, o gün talihsizlikler bırakmıyordu peşimi. Oradan anneme uğradım. Durumdan zavallı annemi haberdar edecektim. Hem Tatyana

na Pavlovna'yı da orada bulacağımı umuyordum. Ama yoktu. Biraz önce bir yere gitmişti. Annem hasta yatıyordu. Yalnızca Liza vardı yanında. İçeri girmemem, annemi uyandırmamam için yalvardı:

“Bütün gece hiç uyumadı, acı çekti; Tanrı'ya şükür, şimdi biraz daldı.” Kucakladım Liza'yı. Yeni, büyük, uğursuz bir karar aldığı-mı, bu kararımı hemen yerine getireceğimi söyledim. Söylediklerim olağan şeylermiş gibi hiç şaşırmadan dinledi beni Liza. Ah, hepsi alışmıştı benim o “son kararlarım” a, sonra onları yüreksizce ertelemelerime... Ama şimdi... şimdi çok başkaydı durum! Öyleyken, gene bodrum kattaki meyhaneye gittim. Biraz zaman geçirmek, sonra gidip Tatyana Pavlovna'yı bulmak için oturdum. Bu kadının benim için böyle birden niçin gerekli olduğunu da anlattayım. Katerina Nikolayevna'yı evine çağırmasını isteyecektim. Katerina Nikolayevna'ya Anna Andreyevna ile ilgili birkaç iyi söz söylemesini rica edecektim. Sonra, başarabilirsem, Katerina Nikolayevna ile Tatyana Pavlovna'yı alıp benim eve, yani Prensin yanına götürüp, düşman kadınları orada barıştırmayı, Prensi yeniden hayata döndürmeyi ve... ve... sözün kısası, Versilov'la annemden başka herkesi mutlu etmeyi deneyecektim. Başaracağımdan kuşku yoktu: Mektubunu Katerina Nikolayevna'ya verirken karşılığında kendisinden bir şey istemediğim için bu dileğimi geri çeviremezdi. Yazık! Mektubun hâlâ bende olduğunu sanıyordum. Ah, farkında olmadan ne aptal, zavallı bir duruma düşmüştüm!

Tatyana Pavlovna'ya bir kez daha uğradığımda hava iyice karar-mış, saat dört olmuştu. Mariya kaba bir tavırla “gelmedi”ğini bildirdi. Kaşlarını çatıp tuhaf tuhaf yüzüme bakışı hâlâ gözlerimin önündedir. Ama bir şey anlayacak durumda değildim... Tersine, o anda başka bir düşünce geldi aklıma. Canım sıkın, biraz da üzgün, Tatyana Pavlovna'nın merdivenlerini inerken, birkaç saat önce kollarını açarak beni kucaklayan Prensi anımsamıştım. Belki de can sıkıntısından, onu orada öyle bırakışım için sitem ettim kendime. İçimde bir huzursuzluk, benim yokluğumda orada kötü şeylerin olabileceğini düşünüyordum. Bir an önce evde olmak için hızlı adımlarla yürüdüm. Oysa şimdi anlatacağım olaylar olmuştu evde. Anna Andreyevna öfkeyle odamdan çıkışında kendini yitirmemişti henüz. Şunu da söylemem gerekir, sabahdan beri birkaç kez adam göndermişti Lambert'e. Onu evde bulamadıkları için sonun-

da ağabeyini onu aramaya göndermişti. Zavallı, benim inat ettiğimi görünce tüm umudunu Lambert'e, onun benim üzerindeki etkisine bağlamıştı. Sabırsızlık içinde Lambert'i bekliyordu. O güne dek onun çevresinde dolaşırken, peşinden koşarken, Lambert'in bugün birden sırta kadem basması şaşkına çevirmişti Anna Andreyevna'yı. Ne çare! O da aklının ucundan geçiremezdi Lambert'in belgeyi ele geçirip şimdi bambaşka işler çevirdiğini, bu yüzden gizlendiğini, dahası, özellikle Anna Andreyevna'dan kaçtığını...

Bunun için (huzursuz, ruhunu giderek daha çok sarsan endişeyle) Anna Andreyevna'nın ihtiyarı avutacak durumu yoktu. Öte yandan, Prens'in huzursuzluğu da tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. Tuhaf, sorular soruyordu. Anna Andreyevna'ya kuşkulu kuşkulu bakmaya başlamıştı. Birkaç kez ağlamıştı bile. Genç Versilov geldiğinde uzun süre kalmamıştı. O gittikten sonra, Anna Andreyevna çok umutlu olduğu Pytor Ippolitoviç'i getirmişti. Ama Prens hiç hoşlanmadı ondan. İğrendi bile. Zaten Prens Pytor Ippolitoviç'e nedense giderek büyüyen bir kuşkuyla bakıyordu. Ev sahibi, özellikleymiş gibi, gene isprizmadan, birtakım hokkabazlıklardan söz etmeye başlamıştı. Sözde kendisi bulunmuştu seanslarda. Turneye çıkmış bir şarlatan sözde bir sürü seyircinin önünde insanların kafalarını kesmişti. Öyle ki, kan bile akmış. Herkes görmüş. Sonra kestiği kafaları yerlerine koymuş, adamlar bir şey olmamış gibi konuşmaya, gülmeye başlamışlar. Gene sözde, bütün bu anlattıkları sekiz yüz elli dokuz yılında olmuş... Prens korkmuştu, dahası öylesine öfkelenmişti ki, Anna Andreyevna adamı hemen odadan çıkarmak zorunda kalmıştı. Allahtan, tam o sırada soylu bir eve ya da kulübe kapağı atmanın yollarını aramakla meşgul, yakınlarda bir yerde oturan tanınmış yersiz yurtsuz bir Fransız aşçıya bir gün önce ısmarlanan (Lambert'le Alfonsina halletmişlerdi bu işi) akşam yemeği gelmişti. Şampanyayla yemek neşelendirmişti ihtiyarı. Bol bol yemiş, şakalaşmış. Yemekten sonra üzerine ağırlık çöktüğü için uyumak istemiş. Yemeklerden sonra her zaman uzandığını bildiği için Anna Andreyevna yatağını hazırlamıştı. Uyumadan önce Anna Andreyevna'nın ellerini birçok kez öpmüş; onun cenneti, umudu, hürisi, "altın çiçeği" olduğunu söylemiş; kısacası, doğuya özgü bir sürü romantik laflar etmiş. Sonunda dalmış. Biraz sonra da ben gelmişim.

Hemen odama geldi Anna Andreyevna, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturup söze başladı:

“Benim için değil, Prens için yalvarıyorum. Bir daha yalnız bırakmayın bizi. Uyanınca hemen yanına gidin. Sizi görmezse mahvolur, inme iner ona. Bu duruma geceye kadar dayanamayacağından korkuyorum...” Kendisinin “belki iki saatliğine” bir yere gitmesinin gerektiğini, “Prensi ancak bana emanet edebileceğini” ekledi. Duygulanıp, geç saate kadar kalacağıma, Prens uyanınca onu oyalamak için elimden geleni yapacağıma söz verdim.

Anna Andreyevna canlı,

“Ben de yapmam gereken şeyi yapacağım!” dedi.

Çıkıp gitti. Gene sırayı atlayıp anlatacağım: Lambert’i aramaya gidiyordu. Son umuduydu bu. Ayrıca ağabeyine, birkaç akrabasına, Fanariotov’lara da uğramıştı. Döndüğünde nasıl bir ruhsal durum içinde olduğunu tahmin etmek güç olmasa gerek. O gittikten yaklaşık yarım saat sonra Prens uyandı. İnlemesini odamdan duyunca hemen yanına koştum. odaya girdiğimde pijamasıyla karyolasında oturuyordu. Yalnızlıktan, tek lambanın soluk ışığından, yabancı eşyalardan öylesine ürkmüş gibiydi ki, beni görünce irkildi, sıçradı yerinden, haykırdı. Ona doğru koştum. Gelenin ben olduğumu anlayınca sevinç gözyaşlarıyla birkaç kez kucakladı beni.

“Oysa senin korkup kaçtuğunu, başka bir eve taşındığını söylemişlerdi bana,” dedi.

“Kim söyleyebildi bunu size?”

“Kim mi söyleyebildi? Görüyorsun ya, belki ben uydurdum bunu. Belki birisi söylemiştir. Düşün, demin düşünüyordum: Ak sakallı, yaşlı bir adam elinde ikiye ayrılmış bir tasvirle içeri giriyor, senin hayatın da bu tasvir gibi parçalanacak! diyor.”

“Ah Tanrım, dün Versilov’un bir tasviri parçaladığını duymuş olacaksınız.”

“Değil mi? Duydum, duydum! Bu sabah Darya Onisimovna’dan duydum. Valizimle köpeğimi getirmişti.”

“Bu yüzden düşününze girmiştir!”

“Boş ver! Umurumda değil! Hem düşün bir kere, o ihtiyar durmadan parmağını sallayarak tehdit ediyordu beni. Anna Andreyevna nerede?”

“Şimdi gelecek.”

İhtiyar korkulu bir heyecanla,

“Nereye gitti?” diye sordu. “O da mı gitti?”

“Hayır, hayır, şimdi gelecek. Gelineye dek yanınızda oturmamı rica etti.”

“Oui, gelir. Demek bizim Andrey Petroviç keçileri kaçırdı ha. Hem de ne beklenmedik bir biçimde, ne çabuk! Sonunun bu olacağını kaç kez söylemişim ona. Bak, yavrum...”

Ceketimin eteğinden tutup kendisine çekti beni.

“Ev sahibi demin birkaç fotoğraf getirdi,” diye fısıldadı. “Hepsi de çıplak, iğrenç şeylerdi. Büyüteçle göstermeye başladı onları bana... Öfkemi bastırıp beğendiğimi söyledim. O zavallıya da, rahatça içirip onu sarhoş etmek için böyle iğrenç kadınlar getirmiyorlar mıydı?..”

“Hâlâ fon-Zon’dan mı söz ediyorsunuz? Anma yaptınız, Prens! Pytor Ippolitoviç sıfır numara aptaldan başka bir şey değildir!”

“Sıfır numara aptal! Ben de aynı fikirdeyim.” Birden kollarını bana doğru uzattı: “Dostum, elinden gelirse kurtar beni buradan!”

“Elimden gelen her şeyi yapacağım Prens! Her şeyimle hizmetinizdeyim... Sevgili Prens, biraz sabırlı olun, belki her şeyi düzelteyim!”

“Değil mi? kaçalım buradan. Ev sahibi döneceğimizi sansın diye valizimi burada bırakınız.”

“Nereye kaçacağız? Ya Anna Andreyevna ne olacak?”

“Hayır, hayır. Anna Andreyevna’yı da alacağız... Oh, *mon cher*, kafamın içi öyle karmakarışık ki... Dur: Şu öteki, sağdaki çantada Katya’nın* resmi var. Anna Andreyevna, hele o Darya Onisimovna görmesin diye oraya sokmuştum onu. Tanrı aşkına çıkar, biraz çabuk ol, dikkat et kimse görmesin... Şu kapının çengelini takar mısın?”

Gerçekten de, Katerina Nikolayevna’nın oval çerçeveli bir resmini buldum çantada. Prens resmi aldı, lambaya yaklaştırıp baktı. Renksiz, zayıf yanaklarından aşağı yaşlar yuvarlanmaya başladı. Birden, alçak sesle,

“O bir melektir, gökteki meleklerden.” dedi. “Ömrümce suç işle-dim ona karşı... şimdi de! *Cher enfant*, hiçbir şeye, hiçbir şeye

(*) Katerina Nikolayevna adının kısaltılmış, sevgi, içtenlik belirten şekli - ç.n.

inanmıyorum! Söyle bana dostum: Beni akıl hastanesine yatırmayı düşünebilecekleri olacak şey midir? *Güzel şeyler söyledim, herkes güldü*, birden akıl hastanesine götürüyorlar bu insanı!”

“Asla olmadı böyle bir şey!” diye haykırdım. “Yanlıştır. Katerina Nikolayevna'nın duygularını biliyorum!”

“Sen de mi biliyorsun onun duygularını? Bu çok iyi işte! Yeneden dünyaya getirdin beni dostum. Seninle ilgili neler saçmaladılar bana? Yavrucuğum, Katya'yı çağır bana, yanımda öpüşsün ikisi, alıp eve götürüyüm onları. Ev sahibini de kovalım!”

Ayağa kalktı, kollarını uzattı bana, birden önümde diz çöktü. Yaprak gibi titreyerek dehşet içinde,

“*Cher,*” diye fısıldadı, “sevgili dostum, gerçeği tüm çıplaklığıyla...”

Kolundan tutup kaldırdım onu, tekrar karyolaya oturturken, “Tanrım!” diye haykırdım. “Demek siz de artık güvenmiyorsunuz bana! Benim de komploya karıştığımı sanıyorsunuz ha?”

İhtiyar, iki eliyle kollarımdan tutup kuvvetlice sıkarak mırıldandı:

“İşte bu!.. verme, verme beni kimseye! Hiç yalan söyleme bana... Çünkü götürcekler beni buradan, öyle değil mi? Bak ne diyeceğim, şu senin ev sahibin, İppolit midir nedir... doktor falan değil, değil mi?”

“Ne doktoru?”

“Bu... burası, bu oda akıl hastanesinin bir odası değil, değil mi?”

Tam o anda kapı açıldı. Anna Andreyevna girdi. Belki de kapıda bizi dinliyordu. Artık kendini tutamamış, biraz hızlı açmıştı kapıyı. En küçük gıcırudan irkilen Prens bir çığlık atıp yüzüstü yastığa bıraktı kendini. Sonunda, hıçkırıkla başlayan nöbet gibi bir şey geldi ona.

İhtiyarı göstererek,

“Marifetinizi gördünüz mü?” dedim.

Anna Andreyevna sert bir sesle kesti sözümü:

“Hayır, sizin marifetiniz bu! Son kez söylüyorum size, Arkadiy Makaroviç: Zavallı, aciz bir ihtiyara karşı düzenlenen kahpece komployu açıklayacağınızı, öz kız kardeşinizi kurtarmak için çılgınca, çocukça aşk hülyalarınızdan vazgeçeceğinizi sanmıştım.”

“Hepinizi kurtaracağım. Yalnız, demin size söylediğim gibi! Şimdi gene gideceğim. Belki bir saat sonra Katerina Nikolayev-

na burada olur! Hepinizi barıştıracağım, hepiniz mutlu olacaksınız!”

Prens irkildi:

“Getir, getir onu buraya!”

Karyoladan indi.

“Ona götürün beni! Katya'yı görmek, kucaklamak istiyorum!” diye haykırdı. Anna Andreyevna'ya gösterdim onu.

“Görüyorsunuz,” dedim, “duyuyorsunuz söylediğini: Bu durumda hiçbir belgenin yardımı olamaz size.”

“Görüyorum, ama o mektup davranışımı sosyetenin gözünde haklı göstermeme yardımcı olacaktır. Oysa şimdi yüz kızartıcı bir durumdayım! Yeter! Ruhum temiz. Herkes, başarıya ulaşamaya-
cağımdan korkan öz kardeşim bile bıraktı beni... Ama görevimi yapacağım ben. Bu mutsuz insanın yanında kalacak, bakıcısı, da-
dısı olacağım!”

Yitirecek zamanım yoktu. Koşarak çıktım. Koridordan,

“Bir saate kadar döneceğim,” diye seslendim, “hem yalnız değil!”

XII

Sonunda bulabildim Tatyana Pavlovna'yı! Belgeyi, her şeyi, benim evdeki durumumu en ince ayrıntısına dek anlattım. Gerçi çok iyi anladı olanları. Daha ikinci sözcüğümde durumu kavrayabildi ama, sanıyorum gene de on dakikamı aldı anlatmam. Yalnız ben konuşuyordum. Hiç sıkılmadan tüm gerçeği anlatıyordum. Tatyana Pavlovna bir şey söylemeden, hareketsiz, sandalyesinde dimdik oturuyor, dudaklarını sıkımsı, gözlerini yüzümden ayırmadan tüm dikkatiyle beni dinliyordu. Ama konuşmam bitince birden öyle bir fırladı ki yerinden, farkında olmadan ben de onunla birlikte sırlamışım.

“Ah, köpek! Demek o mektup sende, bunca zaman cebinde diki-
liydi ha? Hem Mariya Ivanovna salağı dikmiş onu oraya ha? Ah ne Allahın belaları, iğrenç yaratıklarsınız siz! Demek, yürekleri kendi-
ne tutsak etmeye, yüksek sosyeteyi dize getirmeye geldin buraya! Yarı evlatsın diye Ivanoviç şeytanından oç almak istedin, ha!”

“Tatyana Pavlovna,” diye haykırdım, “hakaret etmeyin bana! Burada yabancı bir hayvana dönmeme belki de daha ilk günden başlayan bu hakaretleriniz neden oldu. Evet, yarı evladım, belki

gerçekten bunun için oç almak istedim. Belki bir Ivanoviç şeytanı bile suçluyu bulamaz burada. Ama şunu unutmayın, alçaklarla birlik olmayı kabul etmedim. Tutkularını yendim! Bir şey söylemeden belgeyi önüne koyacağım. Bir şey söylemesini bile beklemeden çıkıp gideceğim. Siz de göreceksiniz!”

“Ver, şimdi ver o mektubu bana, şu masanın üzerine koy! Belki yalan söylüyorsundur!...”

“Cebimde dikili. Mariya Ivanovna dikmişti onu. Burada yeni bir ceket diktiriñce eskisinin cebinden çıkarıp yeni ceketimin cebine kendim diktim onu. Bakın burada, dinleyin, yalan söylemiyorum!” Tatyana Pavlovna köpürmüştü:

“Ver bakayım, çıkar!”

“Asla! Gene söylüyorum: Sizin yanınızda Katerina Nikolayevna'nın önüne koyacağım onu. Sonra da bir şey söylemesini beklemeden çıkıp gideceğim. Mektubu, kimse beni zorlamadan, kendim için bir ödül beklemeden, kendi isteğimle ona verdiğimi kendisi görmeli.”

“Gene gösteriş mi? Aşık köpek!”

“İstediginiz kadar hakaret edin! Bu sözlerinizi hak etmiş bile olсам alınmayacağım. Ah, varsın onun gözünde onu gözetleyen, ona komplolar kuran değersiz bir çocuk olayım. Ama yeter ki kendimi yendiğimi, onun mutluluğunu dünyada her şeyden üstün tuttuğumu anlasın! Önemli değil Tatyana Pavlovna, önemli değil! Şöyle bağırıyorum kendi kendime: Küstahlık, umut! Bu benim dünyada attığım ilk adım olsun. Ama iyi bitti, hoş bitti! (Duygulanmışım, gözlerimin içi ışıl ışıldı.) Ona tutkun olduğuma gelince, utanıyorum bundan: Annem bir gökyüzü meleğidir, O ise yeryüzünün ecesi! Versilov anneme dönecek, dolayısıyla, Katerina Nikolayevna'dan utanacak bir şeyim yok. Zaten orada Versilov'la neler konuştuklarını dinledim. Perdenin arkasıdaydım... Ah, üçümüz de çılgınız! Bu benzetmenin kimin olduğunu biliyor musunuz? Andrey Petroviç'in! Aynı ölçüde çılgın, belki üç kişiden fazla olduğumuzu da biliyor musunuz? Bahse girerim, siz dördüncüsünüz! İster misiniz, söyleyeyim: Bahse girerim, siz de ta baştan beri tutkundunuz Andrey Petroviç'e. Belki şimdi bile...”

Unutmayın, duygulanmışım. O anda çok mutluydum. Ama sözlerimin sonunu getiremedim: Tatyana Pavlovna olağanüstü bir çeviklikle birden saçlarımdan yakalamış, var gücüyle iki kez yere

doğru çekmişti... sonra bıraktı, odanın köşesine gidip yüzü duvara dönük durdu, başörtüsüyle yüzünü kapadı. Ağlıyordu.

Beklenmedik bir şeydi bu. Şaşırmışım. Ne yapacağımı bilmeden, olduğum yerde kıpırdamadan duruyor, ona bakıyordum.

Ağlarken bir yandan da gülümsemeye çalışıyordu birden.

“Ah, aptal!” dedi. “Gel buraya, gel de bu salak kadını öp! Ama bir daha sakın ola ki ağzına almayasın bu sözü... Seni severim, ömrümce de sevdim... ah, aptal!”

Öptüm onu. Parantez açarak söyleyeyim: O andan sonra Tatyana Pavlovna ile dost olduk. Alnına vurarak,

“Ah, evet!” diye haykırdı. “Ben de neler saçmalıyorum! Yaşlı Prens senin evde mi, diyorsun? Doğru mu bu?”

“İnanın doğru.”

Tatyana Pavlovna odanın içinde dört dönüyordu.

“Ah Tanrım! Ah, içim bir tuhaf oluyor! Bayılacağım! Demek orada işler çeviriyorlar ha! Aptallar bir şeyi umursamazlar! Sabahattan beri oradalar demek, öyle mi? Aferin Anna Andreyevna'ya! Aferin doğrusu rahibeye! Oysa o da Militrisa'nın biridir, hiçbir şeye akli ermez!”

“Ne militrisası?”

“Yeryüzü ecesi, ülkü! E... peki, şimdi ne yapacağız?”

Birden anımsamışım.

“Tatyana Pavlovna!” diye haykırdım, “saçma şeylerden söz açıp en önemli olanı unuttuk: Oysa Katerina Nikolayevna için gelmiştim ben size. Orada bekliyorlar beni.”

Belgeyi ancak, Katerina Nikolayevna'dan, Anna Andreyevna ile barışacağı, dahası onun Prense evlenmesine razı olacağı sözünü aldıktan sonra vereceğimi söyledim... Tatyana Pavlovna kesti sözümü:

“Çok güzel! Ben de yüz kez söyledim bunu ona. Zaten nikâhın kıyılmasına kadar yaşayamaz Prens. Hem evlense de bir şey değişmez. Tüm parasının ona, Anna'ya kalmasına gelince, nikâh kıyılrsa bile vasiyetnamesi hazır... her şeyi Katerina Nikolayevna'ya bıraktı...”

“Yoksa yalnızca para için mi endişeleniyordu Katerina Nikolayevna?”

“Hayır, belgenin Anna denen o kızda olduğundan korkuyordu. Babasını sarsmak istemiyordu. Byoring'in ise (doğrusu) düşündüğü paraydı.”

“Bu durumda Byoring’le evlenebilir mi Katerina Nikolayevna?”

“Aptal kadın, elden ne gelir. Bir kez aptal dedik ya, artık ömrünün sonuna dek aptal kalır. Nasıl bir huzur verebilir ona Byoring, anlarsın: Bir erkekle evlenmem gerek, diyor, onunla evlenmem en iyisi; bu evliliğin onun için en iyisi olup olmadığını zaman gösterecek. Başını taşa vuracak ama, iş işten geçmiş olacak.”

“Öyleyse niçin izin veriyorsunuz buna? Oysa seviyorsunuz onu. Yüzüne karşı söylediniz ona tutkun olduğunuzu!”

“Tutkunum, hem sizlerin toplamından bile çok tutkunum ona. Ama gene de kafası çalışmayan aptalın tekidir derim!”

“Hemen şimdi bir koşu gidin ona. Üçümüz oturup bir karar verelim. Biz götürelim onu babasına.”

“Olmaz, aptal! Öyle ya! Ah, ne yapsak!”

Yün başörtüsünün ucunu avcunda sıkarak,

“Ah, bayılacağım!” dedi. “E-eh, saat dörtten önce gelseydin. Sekiz oldu. Pelişçev’lere akşam yemeğine gitmiştir. Daha sonra onlarla birlikte operaya gidecek.”

“Ah Tanrım, operaya gitseniz olmaz mı... Öyle ya, olmaz! Peki ihtiyar ne olacak şimdi? Belki de bu gece ölür!”

“Beni dinle, oraya gitme. Annene git, geceyi orada geçir, yarın sabah erkenden de...”

“Hayır, dünyada bırakmam ihtiyarı. Kötü bir şey olmasından korkarım.”

“Çok iyi düşünüyorsun, bırakma. Ben de, biliyor musun... ben de bir koşu Katerina Nikolayevna’ya gideyim, bir pusula bırakayım... biliyor musun, belgenin bulunduğunu, yarın sabah saat tam onda benim evde olmasını yazıp bırakacağım ona (bizim kendi aramızda kullandığımız sözcüklerle yazacağım pusulayı, o anlar!) Karşısına çıkmaktan çekinme. Benim sözümü dinle: Ne olursa olsun, her şeyi düzelteceğiz. Sen de koş git oraya, elinden geldiğince oyala ihtiyarı. Güzelce yatır uyusun. Umarım sabaha kadar yaşar! Anna’yı da ürkütmemeye çalış. Onu da severim. Ona karşı haksızlık ediyorsun. Çünkü çok az şey biliyorsun. Hakarete uğradı, çocukluğundan beri hakarete uğruyor. Ah, hepiniz benim üstüme yığıldınız! Unutma, bu işe benim el attığımı, durumu düzeltmeye çalıştığımı söyle Anna’ya. Gönül rahat olsun. Gururu da incinmeyecek... Son günlerde iyice atıştık onunla. Kötü sözler söyledik birbirimize. Kızdık! Hadi koş... Ama dur, bir daha göster

cebini... doğru değil mi, kandırmıyorsun ya beni? Ah, doğru, değil mi.?! Hiç olmazsa bu geceliğine ver bana şu mektubu. Ne yapacaksın onu? Bırak, korkma, yemem onu. Belki elinden çıkarırsın onu... düşünceni değiştirmezsin ya?"

"Asla!" diye haykırdım. "Tutun, yoklayın, bakın, ama dünyada bırakmam onu size!" Parmaklarıyla yokladı cebimi.

"Görüyorum, bir kâğıt var cebinde. Eh, peki peki, hadi koş, ben de belki tiyatroya gider konuşurum onunla. Bunu iyi akıl ettin! Hadi koşsana! Hâlâ ne bekliyorsun!"

"Durun, Tatyana Pavlovna, annem nasıl?"

"İyi."

"Ya Andrey Petroviç?"

Tatyana Pavlona kolunu salladı.

"Kendine gelecek!"

Gerçi istediğim olmamıştı ama, Tatyana Pavlovna'nın evinden koşarak çıkışımda moralim düzelmiş, umutlanmışım. Ama ne çare, kader başka türlü örüyordu ağlarını. Bambaşka şeyler bekliyordu beni... gerçekten de, kôr talih denen bir şey var şu dünyada!..

* * *

Daha merdivenleri çıkarken benim katta bir gürültü olduğunu duydum. Merdiven başındaki kapı açıldı. Koridorda tanımadığım, resmî giysili bir uşak duruyordu. Nedense korku içinde beklettikleri belli Pytor İppolitoviç'le karısı da koridordaydı. Prens'in bulunduğu odanın kapısı ardına dek açıldı. Odada, hemen tanıdığım gür bir ses yüksek sesle konuşuyordu "Byoring'in sesiydi bu." Daha iki adım atmamıştım ki, Byoring'le bir arkadaşının (Versilov'la konuşmak için gelen Baron R. idi bu) korkudan tirtir titreyen, ağlayan Prensi koridora çıkardıklarını gördüm. Zavallı ihtiyar sesli sesli ağlıyor, Byoring'i kucaklıyor, öpüyordu. Anna Andreyevna Prens'in arkasından çıkacak oldu, Byoring bağırdı ona; parmağını salladı. Sanıyorum ayaklarını da öfkeyle yere vurmuştu. Sözün kısası, "tüm yüksek sosyete kişiliğine" karşın, kaba bir Alman asker vardı karşımızda. Daha sonra anlaşıldığı gibi, nedense Anna Andreyevna'nın pek ağır bir suç işlediğini, şimdi de bu suçu yüzünden kesinlikle yargıcın karşısına çıkacağını düşünüyordu. Bir şeyden haberi olmadığı için, durumu bilmeyen herkes gibi o da büyütüyordu işi... Bu yüzden kaba davranmaya hakkı olduğunu düşünüyordu. Önemli

olan, daha ne olup bittiğini anlamamış olmasıydı: Sonra anlaşıldığı gibi, imzasız bir mektupla her şeyden haberdar etmişlerdi onu (bundan daha sonra söz edeceğim), o da, ulusunun en ince zekalı kişilerinin bile ayakkabıcılar gibi gırtlak gırtlığa boğuşmaya hazır oldukları öfkeye kapılmış, bir hışımla buraya gelmişti. Anna Andreyevna bütün bu edepsizlikleri kendisine yakışır bir olgunlukla karşılamıştı. Ama, ben gelmeden önce. Byoring'in, ihtiyar koridora çıkarırken birden onu Baron R.'nin kollarına bırakıp öfkeyle Anna Andreyevna'ya döndüğünü, sanırım onun söylediği bir şeye bağırarak şöyle karşılık verdiğini gördüm:

"Bir düzenbazsınız siz! Onun parası gerekli size! Bu dakikadan sonra sosyete de kimsenin yüzüne bakacak durumunuz kalmamıştır. Bu yaptığınızın hesabını da mahkemede vereceksiniz..."

"Asıl siz zavallı bir hastanın zayıflığından yararlanıyorsunuz! Adamcağızın aklını başından aldınız... bana da bir kadın olduğum için, beni savunacak kimsem yok diye böyle bağırabiliyorsunuz..."

Byoring hafifseme, alay dolu bir tavırla bir kahkaha attı.

"Ah, evet! Prens nişanlısısınız! Unuttumdu, nişanlısınız, evleneceksiniz onunla!"

Prens kollarını Anna Andreyevna'ya doğru uzatarak ağlamaklı, "Baron, baron..." dedi. "*Chère enfant, je vous aime.*"¹

Baron,

"Yürüyün, Prens, yürüyün," diye haykırdı. "Size karşı bir komplo hazırlanmıştı, belki canınıza bile kıyacaklardı!"

"*Oui, oui, ce comprends. J'ai compris ou commencement...*"²

Anna Andreyevna sesini yükseltti,

"Prens," dedi, "hakaret ediyorsunuz bana, başkalarının etmesine de izin veriyorsunuz!"

Byoring bağırarak kesti sözünü:

"Defol!"

Artık bu kadarına dayanamazdım.

"Alçak herif!" diye haykırdım. "Anna Andreyevna, sizin savucunuz benim!"

Burada her şeyi ayrıntılarıyla anlatacak değilim. Zaten anlatmak istesem de beceremem. Pek çirkin, iğrenç, dehşet verici bir olay oldu. Birden bilincimi yitirmiştim sanki. Sanırım üzerine yü-

1 Aziz dostum, sizi seviyorum.

2 Evet, evet, anlıyorum, ilkin anlamadım ki...

rüyüp vurdum Byoring'e. Hiç değilse bütün gücümle ittim onu. O da kafama vurdu. Yere yuvarlandım. Kendime gelince peşlerinden merdivenden aşağı koşmaya başladım. Anımsıyorum, burnumdan kan akıyordu. Kapıda bir kupa arabası onları bekliyordu. Prensi arabaya yerleştirirlerken, uşağın beni itmesine aldırmadan Byoring'in üzerine bir kez daha atıldım. Tam o sırada, nasıl, nereden geldi bilmiyorum, bir polis memuru çıktı ortaya. Byoring yakamdan tutup, polise beni karakola götürmesini emretti. Avazım çıktığıınca bağıyor, ifadelerimizin alınması için onun da karakola gelmek zorunda olduğunu, beni evimden böyle zorla götürmeye kimsenin hakkı olmadığını söylüyordum. Ama olay evimde değil de sokakta olduğu, sarhoş gibi bağırdığım, küfürler ettiğim, sağa sola saldırdığım için polis memuru kolumu tutmuş, bırakmıyordu. Baronun üzerinde resmî giysi olmasının da bunda büyük etkisi vardı kuşkusuz. Ama ben iyice kaybetmiştim kendimi. Var gücümle karşı koymaya, kolumu kurtarmaya çalışırken, sanıyorum, polise vurmuştum bile. Sonra anımsıyorum, iki polis memuru daha geldi. Götürdüler beni. Kimi oturan, kimi ayakta bekleyen, yatan bir sürü insanın doldurduğu, sigara dumanından göz gözü görmediği bir odaya soktular beni. Burada da bağırmaı sürdürüyordum. İfadelerimizin alınmasını istiyordum. Ama artık ifadelerin alınmasıyla kalmıyordu iş. Bağırıp çağırmakla, görevi başında bir polis memuruna karşı koymakla iyice karıştırmıştım işleri. Evet, kötü bir durumdaydım. Biri öfkeyle bağırmaı başladı bana. Bu arada polis memuru beni kavga çıkarmakla suçluyor, bir albaydan söz ediyordu...

Birisi,

"Soyadınız?" diye bağırdı.

"Dolgorukiy."

"Prens Dolgorukiy mi?"

Kendimde olmadan pek iğrenç bir küfürle karşılık verdim. Sonra, anımsıyorum, "ayılmam, kendime gelmem" için sürüyerek karanlık bir hücreye götürdüler beni. Ah, uysal uysal yürüyordum. Daha pek yakın bir geçmişte bütün bir geceyi karakolda elleri kelepçeli geçiren bir adamın öyküsü vardı gazetelerde. Ama adam suçlu bile değildi. Oysa ben suçluydum. Sızmış kalmış iki adamın yattığı kerevete attım kendimi. Başım çatlayacak gibi ağrıyor, şakaklarım zonkluyor, yüreğim duracakmış gibi çarpıyor-

du. Bilincimi yitirmiş olmalıydım. Sanırım sayıklıyordum. Geceyarısında kendime geldim. Kerevetin üzerinde oturduğumu anımsıyorum. Birden her şeyi anımsadım, dirseklerimi dizlerime dayadım, ellerimi çenemin altına koyup başıma destek yaptım, derin düşüncelere daldım.

Ama, o andaki duygularımı anlatmaya girişmeyeceğim. Zaten zamanım da yok. Ama yalnızca bir şey söyleyeceğim. Tutuklu olarak kerevete oturmuş, gecenin sessizliğinde derin düşüncelere dalmış düşünürken içimde duyduğum neşeyi, hafifliği ömrümde hiçbir zaman duymamıştım. Olur ki okuyucuya tuhaf, biraz saçma gelir bu. Gösteriş yapmak istediğimi sanır. Ama gerçekten doğru söylüyorum. Belki herkesin başına gelen, ama bir insanın ömründe ancak bir kez tattığı o ender anlardan biriydi bu. Böyle anlarda kişi kendi kaderini çizer. Son kararını verir, ömründe ilk ve son kez, "İşte gerçek burada" der kendi kendine, "gerçeği bulmak için işte şu yoldan gitmeliyim." Evet, o dakikalar gönlüme ışık saçtılar. Kibirli Byoring'den gördüğüm hakareti düşünürken, yarın o yüksek sosyete hanımefendisinin bana hakaret edeceğini beklerken onlardan pek müthiş bir biçimde oç almaya karar vermiştim. Kararımı vermiştim. Şeytanın beni dürtmesine karşın, belgeyi ortaya çıkarmayacak, onu sosyetenin diline düşürmeyecektim (kafamın içinde hep bu düşünce dönüp duruyordu). Kendi kendime yarın varıp mektubu önüne koyacağımı söylüyordum. Gerekirse, minnet duygusu yerine alaylı gülüşünü bile sineye çekecektim. Ama ne olursa olsun, hiçbir şey söylemeyecek, ayrılacaktım yanından... Bununla birlikte uzatıp durmanın da bir anlamı yoktu. Yarın başıma gelecekleri, komiserin karşısına nasıl çıkacağımı, beni ne yapacaklarını düşünmeyi unutup gitmiştim. Tutkuyla haç çıkardım, kerevete uzanıp tatlı, çocuksu bir uykuya daldım.

Sabah geç, ortalık aydınlandıktan sonra uyandım. Odada yalnızdım. Öteki iki adam gitmişlerdi. Oturup beklemeye koyuldum. Uzun süre bekledim. Aşağı yukarı bir saat geçti aradan. Gelip beni çağırdıklarında saat dokuz olmalıydı. Daha derin ayrıntılara girebilirdim ama, değmez. Artık bütün bunlar önemini yitirdi çünkü. En önemli olanı anlatmalıyım artık. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, şaşılacak şeydir, görevliler çok kibar davranıyorlardı bana. Birşeyler sordular, yanıtlar verdim, hemen "gidebilirsiniz, serbestsiniz,"

dediler. Bıraktılar beni. Bir şey söylemeden çıktım. Oradakilerin yüzlerinde, böyle bir durumda bile soyluluğunu yitirmeyen bir insanın yarattığı şaşkınlığı görmek çok hoşuma gitmişti. Bunu görmeseydim, yazmazdım burada. Kapıda Tatyana Pavlovna bekliyordu. Bu işten yakamı böyle kolay nasıl kurtardığımı bir iki sözcükle anlatayım.

Tatyana Pavlovna sabah erken, belki saat yedide aceleyle benim eve yani Pytor Ippolitoviç'e gitmişti. Prensi orada bulacağını umarken birden dünkü dehşet verici olayları, daha önemlisi, benim tutuklandığımı öğrenmişti. Hemen dün akşam opera dönüşü evde babasıyla karşılaşan Katerina Nikolayevna'ya koşmuş. Uyanırmış onu. Olanları anlatmış. Benim bir an önce serbest bırakılmam için birşeyler yapmasını istemiş. Katerina Nikolayevna'dan aldığı bir pusulayla doğru Byoring'e koşmuş. Ondaki "gereken kişiye" yazılı, "yanlışlıkla tutuklanan" benim serbest bırakılmamı ısrarla istediği başka bir pusula almış. Bu pusulayla karakola gelmiş. Karakolda saygıyla karşılaşmışlar onu.

* * *

Şimdi en önemli olanı anlatmayı sürdüreceğim.

Tatyana Pavlovna beni aldı; tuttuğu bir arabaya oturttu, kendi evine götürdü. Aşçı kadına hemen semaveri koymasını söyledi. Mutfağında kendisi yıkadı elimi yüzümü. Üstümü başımı temizledi. Yüksek sesle, on bir buçukta Katerina Nikolayevna'nın benimle buluşmak üzere geleceğini söyledi. (Öyle kararlaştırmışlardı.) İşte bu sözleri Mariya da duymuştu. Birkaç dakika sonra semaveri getirdi. Bir dakika sonra da Tatyana Pavlovna ona seslendiğinde sesi çıkmadı. Bir şey için dışarı çıktığı anlaşılmıştı. Bu noktayı okuyucumun unutmamasını özellikle dileyeceğim. Sanıyorum, saat ona çeyrek vardı. Gerçi onun sormadan dışarı çıkmasına kızdı Tatyana Pavlovna, ama bir şey almak için dükkâna gitmiş olabileceğini düşününce hemencecik unuttu bunu. Öyle ya, onunla uğraşacak durumumuz mu vardı? Hiç durmadan konuşuyorduk. Konuşacak çok şey vardı çünkü: Öyle ki, örneğin, Mariya'nın birden ortadan kaybolmasını umursadığım bile yoktu. Okuyucumun bunu da unutmamasını diliyorum.

Ruhsal bir bunalım içinde olduğum açıktı kuşkusuz. Tatyana Pavlovna'ya duygularımı anlatıyordum. İkimiz de sabırsızlıkla

Katerina Nikolayevna'yı bekliyorduk. Bir saat sonra onunla karşılaşacağım düşüncesi, yaşamımda böylesine önemli bir anın yaklaşması içimi ürpertiyordu. Titriyordum. İki bardak çay içtim. Sonra Tatyana Pavlovna birden kalktı, masanın üzerinden makası aldı,

"Gel," dedi, "cebinin dikişini söküp mektubu çıkaralım. Onun yanında yapamayız bunu."

Ceketimi çıkarırken,

"Evet!" diye haykırdım.

"Niçin böyle arapsaçı gibi karmakamışık bu dikişler? Kim dikti bunu?"

"Ben Tatyana Pavlovna, ben diktim..."

"Senin diktiğin belli. İşte burada mektup..."

Çıkardık mektubu. Zarf eski zarftı ama, içinden bomboş bir kâğıt çıktı... Tatyana Pavlovna,

"Bu da nesi?" diye haykırdı. "Ne oluyor sana?.."

Dilim tutulmuş, yüzüm bembeyaz olmuştu... Öyle kalakalmıştım. Birden dizlerimin dermanı kesildi, sandalyeye çöktüm. Gerçekten de bayılacak gibi olmuştum. Tatyana Pavlovna,

"Hoppala!" diye bağırırdı. "Nerede senin dediğin o mektup?"

Birden aklım başıma geldi. Avuç içimle alnıma vurup, fırladım yerimden!

"Lambert!"

Çabuk çabuk konuşarak Tatyana Pavlovna'ya her şeyi, Lambert'in odasında geçirdiğim geceyi de, neler yapmaya karar verdiğimizizi de anlattım. Sık sık soluyor, tıkanacak gibi oluyordum. Oysa kurduğumuz planı daha dün akşam anlatmıştım ona.

Yolarcasına çekiyordum saçlarımı, tepiniyordum. Bağınıyordum:

"Çaldılar! Çaldılar mektubu!"

Durumu kavrayan Tatyana Pavlovna,

"Felaket!" dedi. Sonra birden karar vermiş gibi ekledi:

"Saat kaç?"

On bire gelmek üzereydi.

"Eh, Mariya yok!.. Mariya, Mariya!"

Mutfaktan Mariya'nın sesi duyuldu:

"Ne istiyorsunuz, hanımım?"

"Burada mısınız? Ne yapsak acaba? Katerina Nikolayevna'ya koşayım... Ah, ne salaksın sen, ah ne salaksın!"

“Ben de Lambert’e gidiyorum!” diye haykırdım. Gerekirse boğacağım onu!”

Mariya ince sesiyle mutfaktan:

“Hanımım!” diye seslendi, “bir kadın var, ısrarla görmek istiyor sizi...”

Ama Mariya daha sözünü bitirmemişti ki, “bir kadın” dediği bağıra bağıra, çılgık çılgıca mutfaktan koridora attı kendini. Alfonsina idi bu. Sahneyi tüm ayrıntılarıyla anlatmaya girişmeyeceğim. Yapmacık, düzme bir sahneydi. Ama şunu da söyleyeyim, Alfonsina rolünü üstün bir başarıyla oynuyordu. Pişmanlık ağlama sızlamalarıyla, sinirli hareketlerle makine gibi konuşmaya başlamıştı (Fransızca kuşkusuz). Mektubu gece cebimi söküp kendisinin aldığını, şimdi onun Lambert’in elinde olduğunu, Lambert’in “o haydutla”, *cet homme noir*¹ ile general karısını *me la générale*’yi bir saat sonra, belki de şimdi... çağırıp vurmaya niyetinde olduklarını... bütün bunları onların kendilerinden duyduğunu, birden çok korktuğunu, çünkü ellerinde bir tabanca, *le pistolet* gördüğünü, gidip felaketin önüne geçelim diye durumu bildirmek için koşarak bize geldiğini... anlattı.

Anlayacağınız, bütün bunlar gerçek gibi görünüyordu. Alfonsina’nın konuşurken yaptığı birtakım aptallıklar da daha bir inandırıcı oluyordu.

“Kim bu *homme noir*?” diye haykırdı Tatyana Pavlovna.

“*Tiens, j’ai oublié son nom... Un homme affreux... Tien, Versiloff.*”²

Avazım çıktığına “Versilov mu?” diye haykırdım. “Olamaz!”

Tatyana Pavlovna ince sesiyle,

“Ah, hayır, olamaz!” dedi. “Zıplayıp durmadan, elini kolunu sallamadan konuşsana be kadın. Ne yapmak istiyorlarmış? lyece anlatsana şunu. Onu vurmaya isteyeceklerine inanmam.”

Alfonsina anlatıyordu: (NB: yineleyeyim, anlattıklarının tümü yalan, uydurmaydı): *Versiloff* kapının arkasında oturacaktı, Lambert, Katerina Nikolayevna içeri girince ona *mektubu* gösterecekti. Tam o anda *Versiloff* çıkacaktı ortaya. İkisi zavallıdan... *Oh, ils feront leur vengeance!*³ Alfonsina bir felaket çıkmasından korkuyormuş. Bu işte kendisinin de parmağı vardı çünkü. *Cette dame, la*

1 Bu kara adam.

2 Durun unuttum adını... korkunç bir adam... Ha Versilov.

3 Ah, oç alacaklar.

générale ise kesin gelecekti. “Şimdi, hemen,” çünkü mektubun bir kopyasını göndermişlerdi ona. Katerina Nikolayevna gerçekten mektubun onlarda olduğunu görünce koşup gidecekti oraya. Mektubu Lambert yazmıştı ona, Versilov’un bundan haberi yoktu. Lambert mektupta Moskova’dan gelmiş Moskova’lı bayanın, *une da mede moscou* (NB. Mariya Ivanovna!)nın gönderdiği biri olduğunu yazmıştı.

Tatyana Pavlovna,

“Aman, içim bayılıyor!” diye haykırdı. “Bayılacak gibi oluyorum!”

Alfonsina yüksek sesle,

“*Sauvez-la, sauvez-la!*”¹ diyordu.

Kuşkusuz, bu çılgın haberde daha ilk bakışta saçma bir şey çarpıyordu göze. Ama düşünecek durumumuz yoktu. Her şeyin öylesine gerçek bir görünümü vardı ki! Katerina Nikolayevna Lambert’in mektubu alınca, durumun aydınlanması için önce bize, Tatyana Pavlovna’ya uğrayabilirdi. Olabilirdi. O zaman plan suya düşerdi. Tanımadığı bir insanın ilk çağrısına hemen koşacağına inanmak güçtü çünkü. Gelgelelim, herhangi bir nedenle olabilirdi de. Örneğin, kopyayı görüp mektubun gerçekten onlarda olduğuna inanınca doğrudan oraya gidebilirdi de... O zaman felaket olurdu işte! Önemli olan, düşünmek için bile zamanımızın olmamasıydı.

“Versilov boğazını keser onun!” diye haykırdım. “Lambert’e kadar düşmüşse, boğazını keser! ‘Eş’in işi bu!’”

Tatyana Pavlovna ellerini ovuşturdu.

“Ah, o eş!” Sonra birden kararlı ekledi:

“Burada beklemek bir işe yaramaz. Şapkanı, kürkünü al, hep beraber marş marş! Doğru size götür bizi, hanımefendi. Ah, çok da uzak! Mariya, Mariya, Katerina Nikolayevna gelirse, hemen geleceğimi, oturup beni beklemesini söyle. Beklemek istemezse kapıyı kilitle. Zorla tut onu burada. Böyle yapmanı emrettiğimi söyle! Söylediğimi hakkıyla yaparsan yüz ruble var sana!”

Apar topar indik merdivenleri. Doğrusu, bundan daha iyi bir plan olamazdı: Çünkü ne olursa olsun, asıl felaket Lambert’in evindeydi. Katerina Nikolayevna önce Tatyana Pavlovna’ya uğra-

1 Kurtarın onu, kurtarın.

yacak olursa, o zaman da Mariya tutabilirdi onu, göndermezdi. Ne var ki, payton geldiğinde birden kararını değiştirdi Tatyana Pavlovna.

Geri döndü.

“Sen onunla git!” dedi. “Orada ne gerekirse yap! Ö! anlıyor musun? Ö! Ben de hemen arkandan geleceğim, ama önce Katerina Nikolayevna'ya koşacağım. Belki evde yakalarım onu. Çünkü kim ne derse desin bir kuşku var içimde!” Aceleyle Katerina Nikolayevna'ya gitti. Alfonsina ile ben sürücüye, hızlı gitmesini söyleyip Lambert'in evine yollandık. Bir yandan arabacıyı sıkıştırırken bir yandan da Alfonsina'yı soru yağmuruna tutuyordum. Ama Alfonsina daha çok iç çekmelerle, ah vahlarla karşılıklar veriyordu bana. Sonunda ağlamaya başladı. Ama her şey pamuk ipliğiyle bağlıyken Tanrı korumuştu hepimizi. Yolun daha dörtte birini gitmemiştik ki, arkamdan birinin seslendiğini duydum. Bana sesleniyorlardı. Dönüp baktım: Paytonla Trişatov bize yetişmeye çalışıyordu. Korku içinde bağınıyordu:

“Nereye gidiyorsunuz? Hem de onunla, Alfonsina ile!”

“Trişatov!” diye haykırdım. “Çok doğru söylediniz. Bir felaket bu! Lambert alçağına gidiyorum! Birlikte gidelim. Ne kadar kalabalık olursak o kadar iyi!”

Trişatov “Geri dönün, hemen şimdi geri dönün!” diye bağınıyordu: “Lambert aldatıyor sizi, Alfonsina da... Çopur gönderdi beni. Hiç kimse yok evde. Biraz önce Versilov'u da Lambert'i de gördüm. Tatyana Pavlovna'ya gidiyorlardı... şimdi oradalar.”

Paytondan atlayıp Trişatov'un yanına geçtim. Öyle bir anda nasıl karar verebildiğimi hâlâ aklım almaz. Ama birden ona inanmış, kararımı vermiştim. Alfonsina dehşet içinde avazı çıktığınca bağınıyordu. Başımızı çevirip bakmadan uzaklaştık. Peşimizden geldi mi, eve mi gitti, bilmiyorum. Bir daha hiç görmedim onu. Paytonda Trişatov, bir dolap döndüğünü, Lambert'in önce Çopur'la birlik olduğunu, ama son anda Çopur'un ona ihanet ettiğini anlattı. Anlatırken tıkanıyordu. Çopur Trişatov'u Tatyana Pavlovna'ya onu durumdan haberdar etmesi için yollamıştı. Başka bir şey bilmiyordu. Çünkü Çopur başka bir şey söylememişti ona. Zamanı yokmuş. Bir yere gitmek için acele ediyormuş. Her şey bir anda, göz açıp kapayana dek oluvermiş. “Sizi gördüm paytonda,” diye anlatıyordu Trişatov. “Peşinizden yetiştim.” Kuş-

kusuz, Çopur'un haberi vardı olanlardan. Çünkü Trişatov'u doğru Tatyana Pavlovna'ya göndermişti. Bu da yeni bir esrardı. Okuyucumun kafası karışmasın, okuduğundan bir şey anlayabilsin diye felaketi anlatmadan önce, son kez sırayı atlayıp bazı olayları anlatacağım.

* * *

Lambert cebimden mektubu çalınca hemen Versilov'la ilişki kurmuştu. Şimdilik, Versilov'un Lambert gibi bir insanla işbirliğine nasıl razı olduğunun sözünü bile etmeyeceğim. Sonraya bırakıyorum bunu. Önemli olan "eş"ti burada! Versilov'la anlaşkıktan sonra Lambert için, Katerina Nikolayevna'yı kurnazlık edip Versilov'un evine götürmek kalıyordu. Versilov gelmeyeceğini söylüyordu. Ama üç gün önce akşam Lambert'le sokakta konuşurken övünmek için ona, mektubu Tatyana Pavlovna'nın evinde, hem de Tatyana Pavlovna'nın yanında Katerina Nikolayevna'ya vereceğimi söylediğimden beri Lambert, Tatyana Pavlovna'nın evinde bir casusluk çalışmasına girmiş; öncelikle Mariya'yı satın almıştı. Yirmi ruble vermişti ona. Sonra, belge çalındığında ise Mariya'yı ikinci kez ziyaret etmiş, onunla kesin bir anlaşmaya varıp, hizmeti karşılığında iki yüz ruble daha vereceğini söylemişti.

Mariya, saat on bir buçukta Katerina Nikolayevna'nın Tatyana Pavlovna'da olacağını, benim de orada bulunacağımı duyunca işte bunun için acele evden çıkmış, bir payton kiralayıp haberi yetiştirmek için soluğu Lambert'in evinde almıştı. Özellikle bunu bildirmesi gerekiyordu Lambert'e. Sözünü ettiği Mariya'nın hizmeti buydu. O sırada Versilov da Lambert'in evindeydi. Bu korkunç planı bir anda düşünürmüştü Versilov. Delilerin bazı anlarında müthiş kurnaz oldukları söylenir.

Planın özü, Katerina Nikolayevna gelmeden hiç değilse on beş dakika önce ne pahasına olursa olsun Tatyana Pavlovna ile beni evden uzaklaştırmaktı. Kendileri sokakta bekleyecekler, Tatyana Pavlovna ile ben çıkığımızda arkamızdan Mariya onlara kapıyı açacak, hemen içeri dalacaklar, Katerina Nikolayevna'yı bekleyeceklerdi. Alfonsina nerede, nasıl olursa olsun, bizi dışanda tutmaya çalışacaktı. Katerina Nikolayevna, söz verdiği gibi on bir buçukta, yani biz evde yokken gelecek (Katerina Nikolayevna'nın

Lambert'ten bir emir almadığı, Alfonsina'nın yalan söylediği anlaşılıyordu. Bu planı ayrıntılarıyla Versilov yapmıştı. Alfonsina ise, birlikte çalıştığı kişileri ele veren bir korkak rolü oynamıştı yalnızca). Kuşkusuz tehlikeye atıyorlardı kendilerini. Ama doğru düşünüyorlardı: "Başarırsak iyi, başaramazsak bir şey kaybetmeyiz, çünkü nasıl olsa belge elimizde." Ama başardılar, başaramamaları olanaksızdı zaten. Çünkü yalnızca "Ya doğruysa!" düşüncesi bile Alfonsina'nın peşinden koşmamıza yetecekti. Gene söylüyorum: Düşünecek zamanımız yoktu.

Trişatov'la koşarak mutfaka girdiğimizde Mariya'yı korku içinde bulduk. Lambert'le Versilov'a kapıyı açıp onları eve aldığında Lambert'in elinde bir tabanca gördüğü için korkmuştu. Gerçi parayı almıştı ama, tabanca hiç hesapta yoktu. Şaşkınlık içindeydi. Bizi görür görmez bana koştu:

"Katerina Nikolayevna geldi. Tabancaları var."

Acele bir karar verip,

"Trişatov," dedim, "siz burada, mutfakta bekleyin. Bağırduğumu duyar duymaz elinizden geldiğince çabuk yardımınıza koşun."

Mariya bana koridorun kapısını açtı. Tatyana Pavlovna'nın yatak odasına süzüldüm (Ancak Tatyana Pavlovna'nın gibi küçük bir karyolayı alabilecek, bir keresinde elimde olmadan Katerina Nikolayevna ile Tatyana Pavlovna'nın konuşmalarını dinlediğim o daracık odaydı bu). Karyolaya oturdum, kapının perdesinde bir aralık arayıp buldum.

Odada gürültü başlamıştı. Yüksek sesle konuşuyorlardı. Şunu da söyleyeyim, onların peşinden bir dakika sonra Katerina Nikolayevna gelmişti. Gürültüyü, yüksek sesle konuştuklarını daha mutfaktayken duymuştum: Lambert bağırıyordu. Katerina Nikolayevna kanepede oturuyor, Lambert karşısında ayakta duruyor, aptal gibi bağırıyordu. Onun böyle budalaca kendisini kaybetmesinin nedenini şimdi anlıyorum: Suçüstü yakalanmaktan korkuyor, acele ediyordu. Daha çok kimden korktuğunu sonra anlatacağım. Mektup elindeydi. Ama Versilov yoktu odada. Bir tehlike anında içeri dalmak için hazırlanmışım. Konuşmalarını, yalnızca anlam olarak vereceğim. Belki birçoğunu gerektiği gibi anımsamıyorum bile. Ama o anda çok heyecanlıydım. Her şeyi en ince ayrıntılarıyla anımsayamamam bu bakımdan bağışlanabilir.

Lambert, yüksek sesle bağırıyordu:

“Bu mektubun değeri otuz bin rubledir. Aklınız almıyor! Asıl değeri yüz bindir ama, ben yalnızca otuz bin istiyorum!”

Katerina Nikolayevna hayli korkmuşu benziyordu ama, hafifseme dolu bir şaşkınlıkla bakıyordu Lambert'e:

“Burada bana bir çeşit tuzak kurulmuş olduğunu görüyorum, ama durum nedir anlayamıyorum,” dedi. “Gerçekten mektup sizde ise...”

Lambert sözünü kesti:

“İşte burada, görüyorsunuz! Yazdığınız mektup değil mi bu? Otuz bin rublelik senet isterim. Bir kapik aşağı olmaz!”

“Param yok.”

“Senet yazın, işte kâğıt. Sonra gider bulursunuz parayı. Bir hafta bekleyeceğim. Bir gün fazla olmaz. Şunu bilirsiniz, parayı getirince senedinizle birlikte mektubu da alırsınız.”

“Çok tuhaf konuşuyorsunuz. Yanlış kapı çaldınız sanırım. Gidip birilerine rica edersem hemen bugün alırlar elinizden o mektubu.”

“Kime rica edeceğim? Ha-ha-ha! Ya çıkacak rezalet, ya Prense gösterirsem mektubu! Sonra nerede bulacaklar mektubu da alacaklar ki? Böyle önemli belgeleri evimde saklamam ben. Üçüncü bir kişi aracılığıyla gösteririm onu Prense. Inat etmeyin sayın bayan. Çok para istemediğim için de bana teşekkür etmelisiniz. Benim yerimde başkası olsaydı, bunun dışında birtakım hizmetler daha isterdi... bu hizmetlerin nasıl şeyler olduğunu bilirsiniz... sıkışık durumlarda bu çeşit hizmetleri hiçbir güzel kadın yerine getirmeyi reddedemez... yoksa öyle hizmetler de isterim sizden... Ha-ha-ha! *Vous êtes belle, vous!*”¹

Katerina Nikolayevna birden ayağa kalktı, Lambert'in yüzüne tükürdü. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Sonra çabuk adımlarla kapıya yürüdü. İşte tam o anda aptal Lambert tabancayı çıkardı. Kalın kafalı bir budala gibi, elindeki belgenin etkili olacağına körü körüne inanmıştı. Yani, karşısındakinin nasıl bir insan olduğundan haberi yoktu. Bunun başlıca nedeni, önce de söylediğim gibi, herkesin kendisi gibi alçak, iğrenç olduğunu sanmasıydı. Buna kendisini iyice inandırmış olmasıydı. Daha konuşmaya yeni başladıklarında kabalığıyla Katerina Nikolayevna'nın sinirini bozmuştu. Yoksa belki parayla satın almaya bile yanaşırdu mektubu.

1 Siz de güzelsiniz!

Yüzüne tükürülmesine çok öfkelenen Lambert, Katerina Nikolayevna'yı omzundan tutup tabancayı göstererek,

"Kıpırdamayın!" diye haykırdı.

Belli ki onun gözünü korkutmak için yapıyordu bunu. Katerina Nikolayevna bir çığlık atıp kanepeye çöktü. Odaya daldım. Ama tam o anda koridora açılan kapıdan da Versilov koşarak girmişti. (Kapının dışında ayakta bekliyormuş). Ben daha iki adım atmamışım ki, Lambert'in elindeki tabancayı kapıldığı gibi var gücüyle kafasına indirmesi bir oldu. Lambert olduğu yerde sallandı, yere yuvarlandı: Kendini kaybetmişti. Başından halının üzerine fışkırdı kan.

Versilov'u görünce Katerina Nikolayevna'nın yüzü bembeyaz olmuştu. Birkaç saniye gözlerini kırpmadan, aşırı bir dehşet içinde baktı ona... bayıldı. Versilov atılıp tuttu onu. Bütün bunları şimdi görüyorum gibiyim. Versilov'un kırmızı, neredeyse morarmış yüzünü, kanlanmış gözlerini gördüğümde içine düştüğüm dehşeti unutamam. Sanırım o da görmüştü beni, ama tanımamıştı. Baygın Katerina Nikolayevna'yı tuttu, akıl almaz bir güçle tüy gibi kaldırıp kucağına aldı, deli gibi odanın içinde dolaştırmaya başladı. Oda küçüktü ama, belli ki bunu niçin yaptığın kendi de bilmeden, bir köşeden öte köşeye gidip geliyordu. Bir anda aklını yitirmişti. Bakışını Katerina Nikolayevna'nın yüzünden ayırmıyordu. Ben de onunla birlikte yürüyordum. Daha çok, Versilov'un sağ elinde, Katerina Nikolayevna'nın tam başının yanında tuttuğu tabancadan korkuyordum. Ama bir kez dirseğiyle, bir kez de ayağıyla itti beni. Trişatov'a seslenmek istiyordum ama, deliyi ürkütmekten korkuyordum. Sonunda yatak odasının kapısındaki perdeyi açıp, Katerina Nikolayevna'yı karyolaya yatırması için yalvarmaya başladım. Geçip yatırdı. Üzerine eğilip, bir dakika baktı yüzüne. Sonra birden solgun dudaklarından iki kez öptü. Onun kendinde olmadığını anlamıştım sonunda. Tabancayla Katerina Nikolayevna'ya vurmak için kolunu kaldıracak oldu, ama elindekinin ne olduğunu anımsamış gibi yavaşça indirdi kolunu, nam-luyu Katerina Nikolayevna'nın yüzüne doğrulttu. Fırlayıp var gücümlle kolunu tuttum. Bir yandan da Trişatov'a bağırıyordum. Anımsıyorum, ikimiz yere yuvarlanmıştık. Ama bir ara kolunu kurtarmayı başardı, kendine ateş etti. Önce Katerina Nikolayevna'yı, sonra kendini öldürmekti niyeti. Ama Katerina Nikolayevna'yı öldürmeye bırakmadığımız için, tabancayı tam kalbinin üze-

rine dayayıp ateş etmişti. Ama o anda ben koluna yukarıdan vurduğum için namlu kaymış, mermi omzuna gelmişti. Tam o anda da çılglık atarak Tatyana Pavlovna daldı odaya. Versilov Lambert'in yanında halının üzerinde baygın yatıyordu.

XIII Bitiş

Anlattığım olayların üzerinden aşağı yukarı altı ay geçti. O günlerden bu yana çok şeyler geçmişe karıştı, birçokları hepten değişti. Benim için ise yepyeni bir yaşam başlayalı çok oluyor...

O zaman da, aradan uzun zaman geçtikten sonra da aklımı kurcalayan en önemli soru şuydu: Versilov Lambert gibi bir insanla nasıl birlik olabilmişti? Bu işe girişirken amacı neydi? Zamanla biraz aydınlatmıştım bu bilinmezlikleri: Bence o zaman, yani o son gün boyunca ve ondan önceki gün kesin bir amacı yoktu Versilov'un. Dahası, sanırım düşünemiyordu. Birtakım karmaşık duyguların etkisi altındaydı. Bununla birlikte, gerçekten deli olabileceğini kabul etmiyorum. Hele şimdi, delilikle uzaktan yakından bir ilişkisi yokken... Ama sözünü ettiği "eş" in gerçek olduğuna kesinlikle inanıyorum. Eş ne demektir? Bir zaman sonra sırf bunu öğrenmek için okuduğum bir uzmanın tıp kitabından eş'in, bazı durumlarda çok kötü sonuçlanabilecek ciddi birtakım ruhsal bozuklukların başlangıcı olduğunu öğrendim. Versilov'un kendi de duygularında, iradesinde bu "ikiye bölünüşü" annemin yanında korkunç bir içtenlikle açıklamıştı. Ama gene de söyleyeyim: Annemin yanındaki o olay, ikiye parçalanmış o tasvir olayı gerçi, hiç kuşku yok, gerçek "eş" in etkisi altında olmuştu ama, ben o zamandan beri bunda biraz da kötü bir olayın, bu kadınların umutlarına duyulan nefret gibi bir şeyin, onların haklarına duyulan bir öfkenin saklı olduğunu görür gibi olmuşumdur. İşte sonunda "eş" le bir olmuş, tasviri parçalamıştı! "Gördünüz ya, sizin umutlarınız da böyle parçalanacak!" demek istiyordu belki. Anlayacağınız, bir "eş" vardırıysa, basbayağı budalaca bir kapris de vardı... Ama bütün bunlar, benim kendi kendime düşünerek bulduğum şeylerdi. Kesin karar vermek pek öyle kolay değil kuşkusuz. Katerina Nikolayevna'yı çılgınca sevmesine,

ona karşı sonsuz bir saygı beslemesine karşın, Versilov'un yüreğinde, onun ruhsal üstünlüklerine bir kuşku da vardı. Şuna kesinlikle inanıyorum, kapının arkasında beklerken o da Katerina Nikolayevna'nın Lambert'in önünde alçalacağını sanıyordu. Sanıyordu ama, istiyor muydu bunu? Gene söyleyeyim: O zaman hiçbir şey istemediğine, düşünmediğine kesinlikle inanıyorum. Orada bulunmak, sonra birden içeri dalmak, Katerina Nikolayevna'ya bir şey söylemek, belki de, evet belki de ona hakaret etmek, belki onu öldürmek istiyordu... O zaman her şey olabilirdi. Ama Lambert'le gelirken olacakların hiçbirinden haberi yoktu. Şunu da ekleyeyim, tabanca Lambert'indi. Versilov silahsız gelmişti. Katerina Nikolayevna'nın mağrur kişiliğini gördükten sonra, onu tehdit etmeye kalkışan alçak Lambert'e artık dayanamayıp içeri dalmıştı... İşte o anda da bilincini yitirmişti. Tabancayı doğrulttuğunda Katerina Nikolayevna'ya ateş etmek istiyor muydu? Bence kendi de bilmiyordu bunu. Ben olmasaydım kuşkusuz ateş edecekti. Yarası ağır degildi. Çabucak iyileşti ama, uzun süre yattı: Annemin evinde kuşkusuz... Şimdi, ben bu satırları yazarken dışarıda ilkbahar var. Mayısın ortalarındayız. Gökyüzü masmavi, güneş pırl pırl... evimizin tüm pencereleri açık. Annem Versilov'un yanında oturuyor. Versilov onun yanaklarını, saçlarını okşuyor. Sevgiyle gözlerinin içine bakıyor. Ah, eski Versilov'un yarısı ancak. Annemin yanından hiç ayrılmıyor. Hiçbir zaman da ayrılmayacak. Unutulmaz Makar Ivanoviç'in tüccarın öyküsünü anlatırken söylediği gibi "gözyaşından ödül"ünü bile almıştı. Daha çok yaşayacağına benzer Versilov. Ne ölçüyü ne ağırbaşlılığını yitiriyor, ne gereksiz yere konuşuyor. Bize karşı bir çocuk gibi içten, candan davranıyor. Ülkücü yanları şimdi daha bir öne çıktıysa da, tüm akli, ruhsal yapısı olduğu gibi kaldı. Açık söyleyeceğim, şimdiki kadar hiçbir zaman sevmemiş onu. Ne yazık ki, onun üzerine bol bol konuşmak için şu anda ne zamanım ne de yerim var. Ama gene de pek eski olmayan bir olayı anlatacağım (aslında anlatmaya değen öylesine çok şey var ki): Büyük perhiz yaklaştığında Versilov oldukça iyileşmişti. Altıncı haftada perhiz yapacağını söyledi. Sanıyorum otuz, belki daha çok yıldan beri perhiz yapmamıştı. Annem pek sevinmişti buna. Perhiz yemekleri hazırlamaya başlamışlardı. Oldukça pahalı, hoş yemeklerdi. Pazartesi, salı günleri, "Ol yiğit gelecek"i kendi kendine mırıldandığını, sözlerinden de

ezgisinden de heyecanlandığını bitişik odadan duyuyordum. Bu iki günde din üzerine birkaç kez de pek hoş şeyler anlatmıştı. Ama çarşamba günü birden bırakıverdi perhizi. Bir şey, gülümseyerek söylediği gibi, "kişiyi güldüren bir karşıtlık" ansızın çok sarsmıştı onu... Besbelli papazın dış görünüşünde, ya da ayinde bir şey hoşuna gitmemişti. Eve döndüğünde durgun bir gülümsemeyle "Dostlarım," dedi, "Tanrı'yı çok seviyorum ama, böyle şeyleri yapacak insan değilim ben." O gün akşam yemeginde bonfile yedi. Ama şimdi annemin sık sık yanına oturduğunu, ikisinin alçak sesle kimi zaman en soyut konulardan konuştuklarını biliyorum. Artık Versilov'un yanında daha bir *candan* davranıyor annem. Ama bunun nasıl olduğunu bilmiyorum. Gidip yanı başına oturuyor, hemen her zaman fısıltıyla birşeyler anlatıyor ona. Versilov gülümseyerek dinliyor. Saçlarını okşuyor, ellerini öpüyor, gözlerinde derin bir mutluluk parıltısı oluyor. Arada bir sanki isteri nöbetleri geliyor ona. Öyle zamanlarda, o akşam öptüğü fotoğrafını alıyor annemin. Gözleri yaşlı, uzun uzun bakıyor ona, öpüyor, geçmişini anımsıyor, hepimizi yanına çağırıyor. Ama çok az konuşuyor böyle anlarda... Katerina Nikolayevna'yı hepten unuttu sanki. Adını bir kez bile almadı ağzına. Annemle evlenmesi üzerine de henüz bir şey konuşulmuş değil. Yazın Avrupa'ya götürmeyi düşünüyorduk onu. Ama Tatyana Pavlovna karşı çıktı. Kendisi de istemedi. Şimdiye değin yazları Petersburg köylerinden birinde geçiriyorlardı. Yeri gelmişken söyleyeyim, geçimimizi Tatyana Pavlovna sağlıyor. Bir şey daha ekleyeceğim: Notlarımda, böylesine iyi bir insandan sık sık saygısızca, hafifsemeyle söz ettiğimi anımsamak şimdi çok üzüyor beni. Ama yazarken, anlattığım dakikadaki ruhsal durumumda hayal ettim kendimi hep. Notlarımı bitirip son satırın sonuna noktayı koyduktan sonra anılarımı yeni baştan gözden geçirmemin, her şeyi ayrıntılarıyla yazmamın beni bambaşka bir insan yaptığır, anladım. Yazdıklarımın birçoğunu kabul etmiyorum şimdi. Özellikle birtakım tümcelerimin biçimini de beğenmiyorum. Ama silmeyeceğim onları, bir sözcüğünü bile değiştirmeyeceğim.

Versilov'un Katerina Nikolayevna'nın adını ağzına almadığını söyledim. Bu dertten hepten kurtulduğunu sanıyorum. Yalnızca Tatyana Pavlovna ile ben, o da gizli gizli, söz ediyoruz Katerina Nikolayevna'dan. Şimdi Avrupa'da Katerina Nikolayevna. Gitme-

den bir gün önce görüştüm kendisiyle. Daha önce de birkaç kez gitmişim evine. Avrupa'dan iki mektup yazdı bana. Ben de cevap verdim. Ama mektuplarımızda birbirimize neler yazdığımızı, gitmeden bir gün önceki görüşmemizde nelerden söz ettiğimizi anlatmayacağım: Başka bir öykü çıkar bundan. Bambaşka, belki de gelecekte tamamlanacak bir öykü... Tatyana Pavlovna'ya bile birçok şeyden söz etmiyorum. Ama yeter bu kadar açıklama. Bir de şunu ekleyeceğim: Katerina Nikolayevna evlenmedi. Plisçev'lerle geziye çıktı. Babası öldü. Şimdi sosyete dullan içinde en zengini o. Bugünlerde Paris'te. Byoring'den ayrılması çabuk, anlaşılacağı gibi, yani son derece olağan oldu. Anlatacağım bunun nasıl olduğunu. O korkunç sabah, Trişatov ile arkadaşının hizmetine girdikleri Çopur, oynanmak istenen kötü oyundan Byoring'i haberdar etmeyi başarmıştı. Şöyle olmuştu: Sonunda gene birlikte çalışmaya razı etmişti onu Lambert. Mektubu ele geçince de, girişilmek istenen işin tüm ayrıntularını, durumu, planlarının son dakikasını, yani Versilov'un Tatyana Pavlovna'yı kandırıp evden uzaklaştırmak için düşündüğü oyunu anlatmıştı. Çopur, onların hepsinden daha akıllı olduğu için planlarında yasaça suç sayılacak şeylerin bulunabileceğini sezmiş son anda Lambert'e ihanet etmesinin gerektiğine karar vermişti. Aslında Byoring'in minnettarlığını, beceriksiz, ama ateşli Lambert ile, tutku gözünü bürümüş, yarı deli Versilov'un hayali planlarından çok daha çıkarına bulmuş olsa gerekti. Sonra Trişatov'dan öğrendim bütün bunları. Aklıma gelmişken söyleyeyim, Lambert'in Çopur'a olan bu tutumunun, onsuz bir işe girişmekten çekinmesinin nedenini bilmiyorum. Buna bir anlam da veremiyorum. Ama benim için şu soru çok daha ilgi çekicidir: Mektup elinde olduktan sonra, onsuz da pekâlâ sonuca varabilecekken Lambert niçin Versilov'un yardımını gerekli görmüştü? Şimdi biliyorum bu sorunun yanıtını. Versilov, önce durumu iyice öğrenmek için, sonra (ki en önemli neden de buydu), başarısızlık ya da bir felaket durumunda bütün sorumluluğu üzerine yıkmak için gerekliydi Lambert'e. Versilov para falan istemediği için yardımını çıkarına uygun görmüştü... Ama Byoring tam zamanında yetişmemişti. Versilov'un kendine ateş etmesinden bir saat sonra, Tatyana Pavlovna'nın evinde bambaşka bir durumda olduğu anda geldi. Önemli olan şuydu: Versilov'un kanlar içinde halinin

üzerine yığılmasından beş dakika sonra, hepimizin ölü sandığı-mız Lambert yerinden doğruldu, ayağa kalktı. Şaşkın şaşkın çevresine bakındı. Birden her şeyi anımsadı. Bir şey söylemeden çabuk adımlarla doğru mutfığa gitti. Kürkünü giydi. Bir daha görünmemek üzere kayıplara karıştı. "Belgeyi" masanın üzerinde bırakmıştı. Yatakta bile yatmadığını duydum sonra. Yalnız biraz keyifsiz dolaşmış birkaç gün: Versilov'un kafasına indirdiği tabancasının kabzası onu yalnızca bayılmış, başının yarılmasına, kan akmasına neden olmuştu. Başkaca bir şeyi yoktu. Bu arada Trişatov doktor çağırmaya koşmuştu. Ama doktor gelmeden Versilov da ayrılmıştı. Versilov ayrılmadan Tatyana Pavlovna Katerina Nikolayevna'yı ayıltmayı başarmış, evine götürmüştü. Böylelikle, Byoring koşarak içeri girdiğinde Tatyana Pavlovna'nın evinde yalnızca ben, doktor, yaralı Versilov, bir de hâlâ hasta annem vardı. Trişatov doktordan sonra koşup haber vermişti ona. Byoring şaşkın şaşkın baktı hepimizin yüzüne. Katerina Nikolayevna'nın yanımızda olmadığını, gittiğini öğrenir öğrenmez bizimle hiç konuşmadan çıktı, onun evine gitti. Çok üzgün, karamsardı. Artık rezaletten kaçınmaya, bu olayın yayılmasını önlemeye kimsenin gücü yetmeyeceğini açıkça görüyordu. Ne var ki, büyük bir rezalet çıkmadı. Yalnızca birtakım söylentiler dolaştı ortalıkta. Versilov'un kendine ateş ettiği gizlenemedi. Doğrudur bu. Ama asıl olay, en önemli yanlarıyla gizli kaldı denebilir. Sorgu yargıçlığında yapılan soruşturma sonunda yalnızca V. adında âşık, üstelik evli, çoluk çocuk sahibi, elli yaşlarında bir adamın, tutkudan kendisini kaybetmiş bir durumda, aşırı tutkusunu pek saygıdeğer, ama onun duygularını paylaşmayan bir bayana açarken kendini bilmeden bir çılgınlık yaptığı, kendi kendine ateş ettiği duyurulmuştu. Bunlardan başka hiçbir şey gün ışığına çıkmadı. Bu yüzden haber kesin bir biçim almadan, ancak belirsiz bir söylenti olarak özel isimler belirtilmeden yalnızca soyadların baş harfleriyle verildi gazetelerde. Hiç değilse, örneğin, Lambert'e kimsenin dokunmadığını, soruşturmaya alınmadığını biliyorum. Öte yandan, her şeyden haberdar olan Byoring de korkuyordu. İşte tam o sıralarda mahsusmuş gibi, Katerina Nikolayevna'nın olaydan iki gün önce, ona tutkun Versilov'la bir yerde buluştuğunu da öğrenmişti. Bu pek şaşırtmıştı Byoring'i. Yanlışlıkla Katerina Nikolayevna'ya böyle bir durumdan sonra başına bu çeşit olayla-

rın gelmesine şaşmadığını söyledi. Katerina Nikolayevna hemen o anda hiç öfkelenmeden, kesin bir dille onunla evlenmeyeceğini bildirdi Byoring'e. Onunla evlenmesinin kendisi için hiç de iyi olmayacağına karar vermişti. Belki daha önce anlamıştı Byoring'in nasıl bir insan olduğunu, belki de bu sarsıcı denemeden sonra birtakım görüşleri, duyguları değişivermişti. Ama burada da susacağım gene. Yalnızca, Lambert'in Moskova'ya kaçıp izini kaybettirdiğini, orada yaşadığı bir iş çevirirken yakayı ele verdiğini duyduğumu söyleyeceğim, o kadar. Trişatov'u ise o olaydan bu yana hiç görmedim. Oysa çok aradım onu. Şimdi bile arıyorum. Arkadaşı "le grand dadais"ın ölümünden (tabancayla intihar etmiş) sonra kayıplara karıştı.

* * *

Yukarıda yaşlı Prens Nikolay Ivanoviç'in ölümünden söz ettim. İyi yürekli, içten ihtiyar olaydan hemen sonra (hemen sonra dedim ya, bir ay geçmişti aradan) gece, yatağında kalpten öldü. Benim evde geçirdiği o günden beri bir daha hiç görmedim onu. Bu bir ay içinde kendini iyice toparladığını, hatta son derece sert olduğunu, artık kimseden korkmadığını, ağlamadığını, Anna Andreyevna'nın adını bir kez bile ağzına almadığını söylüyorlar. Tüm sevgisi kızına yönelmişti. Ölümünden bir hafta önce bir gün Katerina Nikolayevna can sıkıntısını dağıtmak için beni çağırmasını isteyip istemediğini sormuş. Prens yüzünü buruşturmuş. Bu gerçeği hiçbir açıklama yapmadan bu kadarla bırakacağım. Ölümünden sonra maddi durumunun hayli iyi olduğu anlaşıldı. Büyük varlık sahibiymiş. Bıraktığı mirasın üçte biri, vasiyetnamesi gereğince, vaftiz babası olduğu, sayısı bir hayli kabank kızlarına dağıtıldı. Ama herkesi en çok şaşırtan, vasiyetnamede Anna Andreyevna'nın adının bile geçmemesiydi. Bununla birlikte şunu kesin olarak biliyorum: Ölümünden birkaç gün önce, dostları Pelışçev'le Prens V'yi odasına çağırmış, onların yanında Katerina Nikolayevna'ya, yakın bir gelecekte ölürse mirasından altmış bin ruble Anna Andreyevna'ya vermesini söylemiş. İstedliğini kesin bir dille, kısa, açık olarak, oradakilerin bir şey söylemelerine, düşüncelerini belirtmelerine izin vermeden söylemiş. Prens ölümünden sonra durum ortaya çıkınca Katerina Nikolayevna, işlerini yürütmeyi üzerine alan kişi aracılığıyla Anna Andreyevna'yı

istediği anda bu altmış bin rubleyi alabileceğinden haberdar etti. Ama, Anna Andreyevna soğuk bir tavırla bir şey söylemeden reddetti bu öneriyi. Prens bunu gerçekten istediğine onu inandırmak için harcanan bütün çabalara karşın parayı kabul etmeye yanaşmadı. Bu para hâlâ onu bekliyor. Kararını değiştireceğini umuyor Katerina Nikolayevna. Ama hiçbir zaman olmayacak böyle bir şey. Bunu kesin biliyorum. Çünkü Anna Andreyevna'nın en yakın arkadaşlarından, dostlarından biri de şimdi benim. Parayı reddetmesi büyük olay oldu. Çok şey söylendi bunun üzerine. Onun, yaşlı Prensle uygunsuz kaçan ilişkisine önce pek üzülen teyzesi Fanariotova, parayı reddetmesi üzerine birden değişmiş, sevgisini gurur duyarak sunmuştu ona. Bu yüzden bir zaman sonra ağabeyiyle hepten bozuldu arası. Gerçi çok sık gidip geliyorum Anna Andreyevna'ya ama, birbirimize sınır tanımayan bir içtenlikle davrandığımızı söyleyemem. Geçmişten hiç söz etmiyoruz. İstekle, seve seve kabul ediyor beni ama, sanki bir tuhaf konuşuyor benimle. Bu arada şunu da söyleyeyim, manastura gideceğini söyledi bana. Bunu söyleyeli çok olmuyor. Ama ben inanmıyorum bunu yapacağına. Canı sıkkın olduğu bir anda öyle söyledi sayıyorum.

Ama üzücü, gerçekten üzücü şeyler anlatmam gerekiyor şimdi. Özellikle kız kardeşim Liza üzerine. Gerçek mutsuzluk onunkidir işte! O zavallının bahtsızlığının, kara talihinin yanında benim birtakım şanssızlıklarımın, başarısızlıklarımın ne anlamı olabilir! Önce, Prens Sergey Petroviç bir türlü iyileşemedi. Mahkemeye bile çıkmadan hastanede öldü. Prens Nikolay Ivanoviç'ten önce öldü. Beklenen bebeğiyle yapayalnız kalacaktı Liza. Hiç ağlamadı. Görünüşte durgundu bile. Uysallaştı, sessizleşti. Eski heyecanı sanki bir anda ruhunun derinliklerinde bir yerlere gömülüp kaybolmuştu. Anneme ev işlerinde sessizce yardım ediyordu. Hasta Andrey Petroviç'e bakıyordu. Ama dünya yıkılsa umurunda değilmiş, buralarda gelip geçiciymiş gibi ağzını bıçak açmıyordu. Versilov'un sağlığı biraz düzeline bu kez çok uymaya başladı. Bazen kitap getirdiğim oluyordu ona. Birini bile okumuyordu. Hızla zayıflıyordu. Hemen her seferinde o niyetle yanına gitmeme karşın, onu avutmak için bir şey söylemeye cesaret edemiyordum. Yanında tuhaf hissediyordum kendimi. Konuşmaya girmek için sözcük gelmiyordu aklıma. O korkunç ola-

ya dek hep böyle sürdü gitti. Bizim merdivenden düştü. Çok yüksek değildi yuvarlandığı yer. Topu topu üç dört basamak. Ama çocuğunu kaybetti. Hastalığı hemen hemen bütün kış sürdü. Şimdi kalktı yataktan. Ama bir kez sağlığına ağır bir darbe indi, uzun süre kendini toparlayamayacağını sanıyorum. Eskisi gibi, gene konuşmuyor bizimle. Hep dalgın duruyor. Ama annemle az az konuşmaya başladı. Bu son günler öylesine bir bahar havası var ki, hep geçen sonbahar onunla sokakta mutlu, birbirimize güvenerek, birbirimizi severek güle oynaya yürüdüğümüz o güneşli sabahı anımsıyorum. Yazık, ondan sonra ne oldu? Benim bir şeyden yakındığım yok. Benim için yeni bir yaşam başladı. Ya onun için? Geleceği kapkaranlık, bilinmezliklerle dolu! İçimde bir sızı duymadan bakamıyorum yüzüne. Ama üç hafta önce Vasin'le ilgili bir haber vererek ilgisini çekmeyi başarabildim. Sonunda suçsuz olduğu anlaşılmış, serbest bırakılmıştı. Bu pek akıllı, olumlu düşünebilen genç, kaderi ellerinde olan kişileri suçsuz olduğu kanısına vardırın son derece kesin açıklamalar yapmış, pek ilgi çekici bilgiler vermiş, diyorlar. Bir anda büyük ün kazanan el yazısıyla dolu kağıtlar da Fransızca'dan dilimize çevirdiği, bir dergi için hazırladığı yazı dizisi için gerekli notlardan başka bir şey değilmiş. Şimdi N. kentinde Vasin. Üvey babası ise, duyduğuma göre, araştırıldıkça daha kötüye giden çevirdiği bir dolap yüzünden hâlâ cezaevinde. Liza, Vasin için anlattıklarımı dudaklarında garip bir gülümsemeyle dinledi. Bunun sonunun böyle olmasının gerektiğini bile söyledi. Ama toprağı bol olsun Prens Sergey Petroviç'in yüzünden ona bir kötülük gelmesine sevindiği belliydi. Dergaçov'la ötekiler üzerine hiçbir şey söylemeyeceğim. Bitirdim anılarımı burada. Belki bir okuyucum çıkar, "ülkümün" nereye yitip gittiğini; sözünü böylesine ısrarla ettiğim, şimdi benim için başladı dediğim yeni yaşamımın nasıl bir şey olduğunu merak eder. Bu yeni yaşamım, önümüzde açılan bu yepyeni yol "ülküm"dür işte. Daha önce sizlere anlatuğım "ülkümün" kendisi. Ama tanınmayacak kadar değişti şimdi. Ne var ki "notlarımda" bunların tümüne yer veremem. Çünkü bambaşka şeyler bunlar. Eski yaşantım geçmişe karıştı, unutuldu gitti. Yenisi ise başlamak üzere. Ama gerekli gördüğüm için şunu da ekleyeceğim: İçten, sevdiğim dostum Tatyana Pavlovna hemen her gün bir an önce üniversiteye girmem için sıkıştırıp du-

ruyor beni: “Öğrenimini bitirdikten sonra istediğin kadar düşünürsün, şimdi hele bir öğrenimini tamamla,” diyor. Doğrusunu söyleyeyim, bunu düşünmüyor da değilim. Ama neye karar vereceğimi bilemiyorum. Bir yandan, artık öğrenim yapmaya hakkımın bile olmadığını, annemle Liza’ya bakmak için çalışmak zorunda olduğumu ileri sürerek ona karşı çıkıyorum. O zaman kendi parasını öneriyor bana. Ben üniversitede okuduğum sürece onlara sıkıntı çektirmeyeceğine inandırmaya çalışıyor beni. Sonunda birisinden akıl danışmaya karar verdim. Çevreme dikkatle bakarak, özenerek, ince eleyip sık dokuyarak seçtim bu kimseyi. Moskova’da evinde kaldığım öğretmenim, Mariya Ivanovna’nın kocası Nikolay Semyonoviç. Birinin bana akıl vermesine gereksinimim olduğu için yapmıyordum bunu. Bu yabancı, dahası biraz da soğuk, bencil, ama kesinkes akıllı insanın bu konuda düşüncelerini öğrenmeyi istiyordum. Tüm notlarımı, bunun aramızda kalmasını rica ederek gönderdim ona. Aramızda kalmasını rica ettim, çünkü daha hiç kimseye, Tatyana Pavlovna’ya bile göstermemiştim notlarımı. Gönderdiğim notlar iki hafta sonra oldukça uzun bir mektupla geri geldiler. Bu mektuptan ortak görüşümüzü yansıtan, bazı şeyleri açıklayan birkaç bölüm alacağım buraya. İşte o birkaç bölüm!

* * *

“Sevgili Arkadiy Makaroviç, elinize geçen boş zamanını, bu “notlarınızı” yazarak yararlandığınızdan daha iyi hiç bir biçimde değerlendiremezsiniz! Yaşam yolunda ilk, tehlikeli, çılgın adımlarınızın, nasıl söylesem, mantıklı bir incelemesini yapmışsınız. Ruhunuzu böylesine içten kâğıda dökmek, sizin de söylediğiniz gibi, gerçekten bambaşka bir insan yapmış sizi. Elbette eleştirmeye cüret etmeyeceğim sizi: Gerçi her satırınız uzun uzun düşünmeye zorluyor insanı... Örneğin, “belgeyi” öylesine inatla, uzun süre saklamış olmanız çok ilginç. Değişik bir özellik... Ama kendi kendime edindiğim yüzlerce kanıdan yalnızca biri bu. Sizin deyişinizle, “ülkünüzün sırrını” yalnızca bana açmanızı da ayrıca çok önemsiyorum. Ama, özellikle bu “ülkü” üzerine düşüncelerimi size bildirmem konusunda istediğinizi geri çevirmek zorundayım: Önce, mektupla olmaz. Sonra, buna şimdilik hazır değilim. Önce yazdıklarınızın tümünü iyice sindirmem gerek. Yalnız şu

kadarını söyleyeceğim, “lknz” değişik olmasıyla dikkati çekiyor. Çünkü devrin genç kuşauğı çoğunlukla, kendileri yarattıkları ülküleri benimsemekten çok, hazır lklere saldırıyorlar. Bu bakımdan hem ülküleri az oluyor, hem de sık sık tehlikeli ülküler ediniyorlar. Örneęin, sizin “lknz”, hiç değilse bir zaman için, kuşkusuz sizinki kadar ilgi çekici olmayan bay Dergačov ve arkadaşlarının ülküsünden korudu sizi. Sonra, (gerçi tanıyordum onu ama, bugüne dek hak ettiğince tanıyamamışım) pek saygıdeğer Tatyana Pavlovna'yla aynı grştyim. Üniversiteye girmenizi istemesi sizin için bulunmaz bir nimet. Bilim ile yaşam üç-dört yıl içinde düşüncelerinizi, eğilimlerinizi kuşkusuz çok genişletecektir. Üniversiteyi bitirdikten sonra canınız isterse o zaman yeniden dönersiniz lknze. Üniversite buna engel değildir.

“şimdi izin verin, böylesine içten “notlarınızı” okurken aklıma gelen, ruhumu saran birkaç düşüncemi, anımı da ben anlatayım. Evet sizi, *yapayalnız* gençliğinizi sakınmanın gerektiğini söyleyen Andrey Petrovie hak veriyorum. Sizin gibi gençler günümüzde az değildir. Gerçekten de gençlerimizin yeteneklerini günümüzde kötüye yönelmek, ya da sessiz bir tutkuya gömülmek, o da olmazsa karışıklık çıkarmak isteği tehdit eder. Ama bu karışıklık çıkarmak isteği daha çok aşırı bir düzen, “güzel dış görünüş” (sizin szcklerinizi kullanıyorum) isteğinden doğuyordur belki. *Gençlik, gençlik olduğu için temizdir.* Belki de çılgınlığın bu böylesine erken atılışlarında, coşkunluklarında düzenin o tutkusu, gerçeğin o aranması, o araştırılması vardır. Zamanımızın birtakım gençleri bu gerçeği, bu düzeni kişinin inanmadığı aptalca, gülünç şeylerde görüyorlarsa bunun suçu kimin? Sırası gelmişken söyleyeceğim, daha önce, pek yakın bir geçmişte, topu topu bundan bir önceki kuşakta bu çeşit ilginç gençlere acımasak da olurdu. Çünkü aşağı yukarı her zaman ulusumuzun yüksek kültürlü tabakasına başarıyla yaşayıyorlardı. Sonra da onun içinde eriyip gidiyorlardı. Hem szgeilişi, yolun daha başında kendilerinin tüm düzensizliklerini, çoğunluktan kopukluklarını, aileden hiç de soylu olmadıklarını, dedelerinin birtakım başarıları bulunmadığını anlamaları daha iyi de olurdu. Sonra kendileri bilinçli olarak edinirlerdi bunları. Değerlerini bu yüzden daha iyi bilirlerdi. şimdi biraz değişik oluyor bu. Çünkü yaşayacakları kimse yok.

“Karşılaştırma yaparak, daha doğrusu, örnek vererek anlatma-

ya çalışayım. Bir Rus romancısı olsaydım, yeteneğim de olsaydı, kahramanlarımı hep soylular takımından alırdım. Çünkü okuyucu üzerinde romanın yapması öylesine gerekli iyi etkiyi, güzel düzen görünüşünü ancak Rus ulusunun bu kültürlü tipinde bulabilirsiniz. Gerçi soylu değilim, bunu siz de biliyorsunuz. Ama, böyle söylerken şaka etmiyorum. Puşkin "Rus alilelerinin efsaneleri"nde gelecekteki romanlarının kahramanlarını çizmiştir. İnanın, bugüne dek bizde iyi olan her şey vardır orada. Hiç değilse, biraz da olsa tamamlanmış her şeyimiz vardır. Bu güzelliğin doğruluğunu, gerçeklere uygunluğunu kabul ettiğim için böyle söylemiyorum. Ama burada tamamlanmış onur ile görev biçimleri vardır. Oysa soylular takımından başka Rusya'nın hiçbir yerinde değil tamamlanmış olması, başlamış bile değildir. İçi rahat, huzur arayan bir insan olarak söylüyorum bunu."

"Orada bu onur iyi mi, görev soylu mu, önemli olan budur işte. Ama benim için daha önemli olan biçimin tamamlanmış olmasıdır. Yasaların buyruğuyla konulmuş değil, toplumun yaşayarak kendine mal ettiği, benimsediği bir düzenin bulunmasıdır. Tanrım, nasıl olursa olsun, kendimizin olan bir düzenin bulunması önemlidir bizim için! Tüm umut burada işte: Hiç değilse, tamamlanan bir şey olsa, bu sonsuz parçalanma bitse, iki yüzyıldan beri hiçbir işe yaramaz bu her yana saçılan yonga parçaları, çerçöp, pislik bir kalksa ortadan...

"Slavseverlikle suçlamayın beni. İç sıkıntımından söylüyorum böyle. Yüreğimin üzerinde öylesine bir ağırlık var ki! Günümüzde, yakın bir geçmişten bu yana yukarıda anlattıklarımın bütünüyle tersi şeyler oluyor Rusya'da. Çöp parçası büyüyüp üstün kişilerin arasına katılmıyor artık. Tersine, iyi tipten neşeli bir acelecilikle parçalar kopuyor, düzensizlik çıkaranların, kötülük edenlerin arasına katılıyor. Eski, kültürlü aile babalarının, çocuklarının belki inanmak isteyecekleri şeylerle alay etmeleri yakındır. Üstelik, birden sürüyle edindikleri onursuzluk haklarından duydukları aşırı sevinci çocuklarından saklamayacaklardır da. Gerçek ilericilerden söz etmiyorum sevgili Arkadiy Makaroviç. *Grattez le russe et vous verrez le tartare*¹ diye belirlenen, sayısı belirsiz o ayak takımından söz ediyorum. Şuna inanın, gerçek liberalleri-

1 Rus'u kazıyın. altundan Tatar çıktığını göreceksiniz.

miz de, insanlığın gerçek, soylu dostları olan yurttaşlarımız da öyle sandığımız kadar çok değillerdir.

“Ama bütün bunlar felsefe. Hayali romancıya dönelim. Böyle bir durumda romancımızın durumu kesin belirmiş olurdu. Tarihsel romanlardan başkasını yazmazdı. Çünkü zamanımızda güzel tip yoktur. Eskilerden arta kalan birkaçı varsa, onlar da şimdiki inançlara göre güzelliklerini koruyamamışlardır. Ah, oysa tarihten, kişilere hâlâ güzel, hoş sayılabilecek şeyler yakıştırılabilir! Okuyucunun ilgisini, anlatılanların zamanımızda olabileceğine inanacak kadar çekmek bile olasıdır. Büyük bir sanatçı yazarsa, böyle bir yapıt Rus edebiyatından çok Rus tarihinin malı olabilir. Bu, Rus hayalinin üstün bir sanatla tamamlanmış, ama hayal olduğu anlaşılana dek gerçek sanılan bir tablosu olurdu. Üç kuşaktan beri ortanın üstü Rus kültürlü tabakasının ailesini oluşturan tabloda gösterilen o kahramanların torununun, tarihle ilişkisi bakımından, atalarının izlerini taşıyacağı için, biraz elemli, yapayalnız, insanlardan kaçır gösterilmesi gerekir. Dahası, okuyucu ilk bakışta ortadan kalkmış, yeri boş kalmış garip bir kişi olarak görülmelidir. Bir zaman sonra insanlardan kaçan bu torun da kaybolup gidecek. Yeni yeni kişiler, daha bilinmedik bir hayal çıkacak ortaya. Ama nasıl olacak bu kişiler? Onlar da çirkin olurlarsa Rus romanının geleceği karanlıktır. Ama yazık! O zaman yalnızca romanın mı geleceği karanlık olacak!..

“Uzağa gitmeye ne gerek, gene sizin “notlarınıza” başvuracağım. Örneğin, Versilov’un iki ailesine bakınız (bu kez açık yüreklilikle konuşmama izin verin). Önce, Andrey Petroviç’in kendisi için çok bir şey söyleyecek değilim. Ama, gene de bir aile babasıdır. Köklü, soylu bir ailedendir ama, aynı zamanda bir Paris komünandır. Gerçek bir ozandır. Rusya’yı seviyor, öte yandan, günümüzdeki durumu yüzünden yadsıyor onu. Bir dini yok ama, bir ad veremediği, tutkuyla inandığı soyut bir şey uğruna (Rus tarihinin Petersburg devrinin birçok Rus-Avrupalısı gibi) gözünü kırpmadan canını verir. Ama onunla ilgili bu kadar yeter. Ne var ki, öz ailesi de ortada: Oğlundan söz etmeyeceğim. Bu onura değmez. Gözleri gören bir kişi, toplumumuzda böyle kopukların sonunun ne olduğunu, fırsat bulunca yanındakileri nerelere sürüklediklerini bilir. Ama bir de kızı Anna Andreyevna’ya bakın. Üstün yaradılışlı, değişik yanları olan bir kız olmadığını kim söyle-

yebilir? Manastırın baş papazı Mitrofanıy olmadığıma göre kehanette bulunup suçludur demeyeceğim kuşkusuz. Bu bir haksızlık olurdu çünkü. Bu ailenin özel olduğunu söylerseniz, çok sevineceğim Arkadiy Makaroviç. Ne var ki, böyle birçok Rus ailesi önüne geçilmez bir hızla özel aileler kalabalığına katılıyor, onlarla birlikte genel bir keşmekeşe gömülüp gidiyor. Bu her zaman rastlanmayan özel aile tipini az da olsa gösteriyorsunuz notlarınızda. Evet, Arkadiy Makaroviç, sizin çocukluk yıllarınızdan, çok değişik olan günümüzde gördüğümüz aile tipinin tam tersi bir özel aile üyesisiniz siz.”

“Doğrusunu söyleyeyim, özel aileden çıkmış bir kahramanı anlatan romancı olmak istemezdim!

“Hiç de hoş yanı olmayan, çirkin bir uğraştır bu. Hem bu tipler günümüzün yaşayan insanları oldukları için üstün bir sanatla anlatılmaları olanaksızdır. Pek önemli yanlışlara düşülebilir. Abartmalar, gözden kaçan şeyler olabilir. Hiç değilse, gereğinden çok şeyi tahmin yürüterek anlatmak gerekir. Ama yalnızca tarihsel yapıtlar vermek istemeyen, devrinin sıkıntısını içinde duyan yazar ne yapsın? Tahmin yürütsün ve... yanılısın.

“Ama sizin bu notlarınız gibi yazılar, sanıyorum, gelecekte hazırlanacak bir sanat yapıtı için de, düzensiz, ama artık geçmiş bir devrin tablosu için de hammadde olabilir. Ah, günün öfkesi sönüp yeni bir devir başlayınca geleceğin sanatçısı şimdiki düzensizliği, keşmekeşi anlatmak için bile güzel biçimler arayıp bulacaktır. İşte o zaman gerekli olacaktır sizinki gibi ‘notlar.’ Bütün düzensizliklerine, özel olmalarına karşın, yeterince yarar sağlayacaklardır. Yeter ki içten olsunlar... O karanlık devrin bir delikanlısının ruhunda nelerin gizlenebileceğinin anlaşılması için hiç değilse birtakım gerçek çizgiler sağlam kalacaktır ki, bu hiç de önemsiz bir şey sayılmaz. Delikanlılardan kuşaklar doğar çünkü...”

SONSÖZ RENÉ GIRARD

Dostoyevski hapisten çıktıktan sonra, önceleri kararsızlıkla, ardından emin bir şekilde, Belinski'nin manevî mirasına sırt çevirdi. Gururla dillendirdiği, tutuklanmasına neden olan devrimci fikirlerin, aslında kendisine ait bile olmadığına karar vermiştir. Cinler'in ideolojisi, tamamen kopya edilmiş, taklit bir ideolojydi: "En önemli etken, her şeyi birbirine bağlayan unsur, kendi fikirlerine sahip çıkma utancıdır." Dostoyevski'nin, Belinski'nin ideolojisinden, ya da aynı dönemde duygusal ve romantik retorikten vazgeçmesi, bütün büyük eserleri borçlu olduğumuz o amansız vicdan muhasebesinin meyvesidir. Dostoyevski, devrimci eylemi sahici bir özgürlük tutkusu yerine karşı konulmaz bir baştan çıkarcının aracılığına dayanan itibara bağlarken, bize bütün hakikati iletmiyor olabilir, ama *kendi* hakikatini iletmediğine kuşku yoktur.

Belinski'nin, genç hayranının yüreğinde yeşerttiği duygular, yetişmesinde temel yer teşkil etmiş fikirlerle büyük tezat oluşturmaktadır. Kozmopolit, devrimci, tanrıtanımaz düşünüre kendini tamamen teslim eden Dostoyevski, Belinski'nin fikirleri karşısında muhtemelen dehşete düşecek olan babasının anısına ihanet ettiğini hissetmiş olmalı. Eleştirme'nin etkisi, oğulun babaya karşı suçluluk duygularını körüklüyordu.

Ulusal, dinsel geleneğe, yani pederşahi geleneğe karşı –sırf düşünce düzeyinde bile olsa– isyan duyguları aşıl原因an üstat, tilmizinin gözüne her seferinde yeni bir *baba katlinin* tahrikçisi gibi görünüyordu. Halkın babası olan hükümdarın şahsına yönelik her

türlü saldırının –hatta saldırı düşüncesinin– günah sayıldığı Çarlık Rusyası'nda, Belinski'nin baba katilligiyle ilişkilendirilmesi daha da güçlü bir anlam taşıyordu.

Cinsel ve duygusal bölünmüşlüklerden daha önce söz etmiştik; bunların kaynağında da, baba katli izlegine götüren temel bölünmüşlük yatıyor. *Ev Sahibesi*'yle birlikte bu izleğe göndermeler çoğalır. Ordinov'un rakibi, gizemli ihtiyar Murin, kanatları altına aldığı genç kadının anne babasını öldürmüştür. Genç kadın da onun suç ortağıdır. *Netoçka Nezvanova* (1849) denetlenemeyen psiko-patolojik unsurlar bakımından özellikle zengin görünür. Romanın bölümlerinden birinin sonunda yer alan rüya, Dostoyevski'nin olay örgülerinin bütün unsurlarının iç içeliğini göstermesi açısından olağanüstü bir metindir.

Başta, Dostoyevski'nin babası rolünü üstlenen, Netoçka'nın annesidir. Netoçka, başına gelen talihsizliklerle üzüntüleri daha da artmış bu haşin, sofu kadını sevmez; keman çalarak hayatını kazanmaya çalışan, tutunamamış bir Çingene olan babasınaysa tapar. Anne hastalanır, yoksulluk ve sefalet yüzünden, ama en çok da şefkatsizliği yüzünden ölür. Baba kız, iki suç ortağı gibi kaçarlar; ama sonra baba da ölür, çok zengin bir aile Netoçka'yı evine alır. Bir gece Netoçka düşünür, babasının annesi öldüğü akşam çaldığı o dokunaklı, olağanüstü ezgiyi yeniden işitir. Bir kapıyı aralar ve kendini ışıl ışıl, sıcacık, dev bir konser salonunda, çalgıcıyı dinlemek üzere toplanmış kalabalığın ortasında bulur. Yavaş yavaş çalgıcıya doğru ilerler, adam ona gülümser; ama Netoçka'yı kolları arasına aldığı anda kız dehşet içinde görür ki adam babası değil, babasına tıpatıp benzeyen katilidir.

Dostoyevski'nin Belinski'nin grubuna katılması, kahramanı Netoçka'nın konser salonuna girmesi gibidir. Ama Netoçka gibi onun da mutluluğu kısa ömürlü olacak, o mutluluğun bedelini iki katı bir ıstırapla ödeyecektir.

Dostoyevski'yle ettiği son kavganın üzerinden bir yıl geçmeden Belinski öldü. Yazarın, hayatı boyunca yakasını bırakmayacak sara ya da sözde-sara nöbetlerinin tam olarak ne zaman başladığını bilmiyoruz. Hikâyelerini bildiğimiz ilk ikisinden birincisini, babasının öldürülmesinden kısa bir süre sonra, yoldan geçen bir cenaze alayını görünce geçirmiştir – bu görüntü, belleğine kazınmış o trajik olayın zihninde yeniden canlanmasına neden olmuş ol-

malı. İkincisiniyse, Belinski'nin öldüğünü işittiğinde geçirmiştir.* O halde, Dostoyevski'deki başarısızlık döngüsü, kökensel olarak, baba katli döngüsüdür. Yazar, hapiste geçirdiği dört yılın kendisini delirmekten kurtardığını söylerken belki de bûsbütün haksız değildir.

Baba katlinde, yazgı misali bir kaçınılmazlık var. Genç asi, kendini babasından kurtarabilmek için Belinski'nin buyruğu altına girer, ama bunu yapmakla tekrar babanın hükümrânlığına, baba katline geri döner. Belinski babanın yerini alır, Speşnev Belinski'nin vs. Zincirlerini kırma yolundaki bütün gayretler, kökensel döngüyü yinelemekten, daha da kuvvetlendirmekten öte bir işe yaramaz. O halde, baba ile oğul arasındaki ilişki üzerine düşünmek, yeraltı üzerine –yani hem hayran olunan hem de nefret edilen rakiple olan ilişki üzerine– düşünmek demektir; ama aynı zamanda bu yeraltı yapısını gerçekten kökensel bir düzeyde kavramayı sağlar. Demek ki, daha önceki izleklerin yanında yer alan bir “baba izleği” değildir söz konusu olan; bütün izlekler yinelenmekte, derinleşmektedir. Nihayet burada, bütün dikkatimizi vermemiz gereken bu noktada, tüm marazî tezahürlere hükmeden, tüm yeraltı mekanizmalarının ört bas etmeye çalıştığı unsura ulaşırız.

* * *

Yeraltı problemi ile baba problemi *Delikanlı*'da birleşmeye başlar. Soylu Versilov ile, Sophie adlı bir hizmetçinin gayri meşru çocuğu olan Arkady, babasının ailesine hukukî anlamda ait olmanın sıkıntısını çekmekte, ama kendisini ezen hukuki durumun içinden de çıkamamaktadır. Tıpkı *Karamazov Kardeşler*'de Dmitri'nin Gruşenka konusunda babasına rakip olması gibi, Arkady de arzularının nesnesi olan kadın –generalin kansı Ahmakova– için Versilov'la rekabet eder. Gelgelelim bu rekabetin uğruna yürütüldüğü asıl kişi Ahmakova değil, anne Sophie'dir –yeraltındaki çatışma yüzünden simgesel olarak bölünüp parçalanmış *bilgelik*.

(*) Dostoyevski'nin hayat hikâyesini yazan Joseph Frank'e göre Dostoyevski'nin hakiki sara nöbetlerinin, hapse girdiği 1850 yılından önce başladığını gösteren bir veri bulunmamaktadır. Yine de bu, Dostoyevski'nin hayatında bir baba katli döngüsü bulunduğu yolundaki tezi zayıflatmaz; sadece sara nöbetlerinin erken bir tarihte başladığı öne sürülemez.

Yazarın betimlediği son üçlü hayat düşleri de, kelimenin her anlamıyla, çocukluktaki düşlerdir aslında.

Piçlik, baba oğul ilişkisine damgasını vuran, ayrılıkta birlik ile birlikte ayrılığın hukukî ve toplumsal kutsanışıdır. O halde piçlik, hem bu ilişkiyi, hem de bu ilişkinin ürünü olan bütün bir yeraltı hayatını simgeleyebilir. Bu simgeye Sartre'da rastlanacaktır.

Koşullara ya da halet-i ruhiyesine bağlı olarak Versilov kâh bir kahraman, kâh bir alçak olabilir. Sözgelimi Arkady, Versilov'un, gazeteye özel ders verdiğini bildiren bir ilan veren, adı sanı bilinmeyen yoksul bir genç kadınla tanıştığını öğrenir. Kısa süre sonra kadın kendini asar. Bunu, Versilov'un sapkınlığına bağlayan Arkady, Versilov'un yanında konuyu açar. Ama Versilov'da şaşkınlıktan eser yoktur; bilakis, genç kadının gururu yüzünden kendisinin yardımını geri çevirdiğini söyler hayıflanarak. Versilov'u hep horgören Arkady, onu takdir etmemekle hata edip etmediğini düşünmeye başlar. Versilov'a beslediği duygular her zaman uçlardadır. Yeraltına has çelişkili duygular arasında gidip geldiğine kuşku yoktur; ama bu gidip gelmelerin gerekçesi, bir anlamda, babanın ikili karakteridir. Nesnel ikilik, her zaman olduğu gibi, öznel ikiliği doğrular, teşvik eder, kuvvetlendirir. İkili bir karaktere sahip olan baba, bu ikiliği oğluna da geçirir.

Versilov karakteri, Mışkin ile Stavrogin'i bünyesinde barındırır. *Delikanlı*'nın perspektifinden baktığımızda bu iki karakter, yeni bir bireysel ayartılmanın, yazarın, yeraltı bilincinin bir kısmını, diğer kısmı dışlayacak ölçüde hâkim kılma çabasının somut temsilidir. Mışkin ile Stavrogin, her biri ayrı bir romanda, ayrı bir varlığa sahip olduklarına göre, *Budala* ile *Cinler* "Maniheizm"den muaf değildir. Gelgelelim *Delikanlı*'da, bu iki karakter ancak diğerine bağlı olarak var olur – sürekli, babasının tam anlamıyla iyi mi yoksa tam anlamıyla kötü mü olduğunu düşünen Arkady'nin bakış açısı dışında. Ama Arkady'nin bakış açısı hiç de sabit değildir. Kendi kendine sorduğu sorular, Dostoyevski'nin daha önceki eserlerinde sorduğu sorulardır. Dostoyevski artık bu soruları sormaz, çünkü yanıtlarını vermiştir. Versilov'da, Mışkin ile Stavrogin yan yanadır, yani Versilov ne biri ne de ötekidir. Şeytanın kurbanı olabilir belki, ama ne kötü ne de iyidir. Dostoyevski kendi geçmişine daldığı ölçüde, yeraltı metafiziğinin aldatıcı doğası da gide rek gözler önüne serilir.

Delikanlı'da Dostoyevski baba problemiyle uğraşır, ama kendi babasıyla ilgili problemle uğraşmaz. Bu eser, daha önceki eserlerine göre somuttur somut olmasına, ama *Karamazov Kardeşler*'e göre soyuttur. Versilov bir aristokrat, bir entelektüel, Avrupa kültürüne yakınlık duyan bir kişidir. O da Dostoyevski'nin hayatında Belinski'nin işgal ettiği tarafı temsil eder – ilksel düzeyde hâlâ bölünmüş olarak kalan bir taraftır bu. Diğer taraf –baba– *Delikanlı*'da mevcuttur, ama gezgin mistik Makar Dolgoruky karakterinde, idealize edilmiş bir *manevî* baba figürü altında. Orada iki baba figürü yer değiştirir ve ters çevrilmiş “Maniheizt” aktarımlar söz konusudur – Dostoyevski'yi, problemin kaynağına inmekten kurtaran bu hamleler, yazarın iç dünyasında henüz yüzleşmediği zorlu engeller bulunduğu işaret eder.

Réne Girard'ın *Critique dans un souterrain* (Editions Grasset, Paris, 1979) adlı kitabından alınmıştır.

ÇEVİREN ELÇİN GEN